EDİRNE ve YÖRESİ
Eski Eserleri Sevenler Kurumu
YAYINLARINDAN
Sayı : 6

EDİRNE TARİHİ

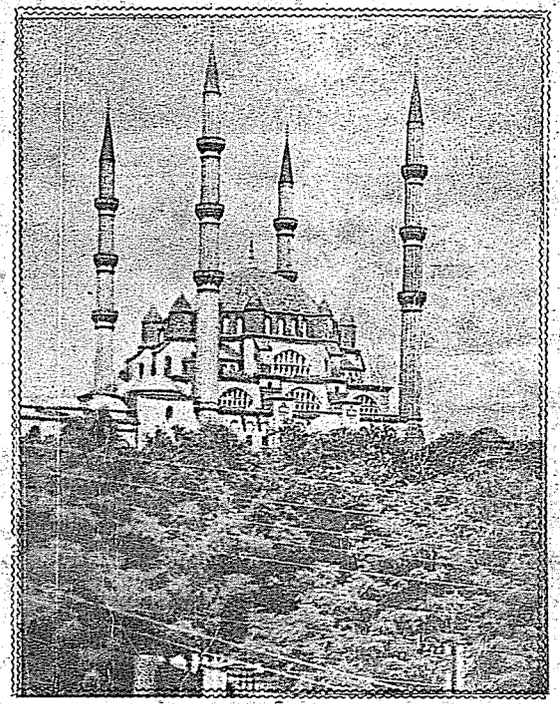

Yazan :
OSMAN NURİ PEREMECİ

İSTANBUL — Resimli Ay Matbaası T. L. Şirketi
1 9 4 0

Millî Şef İ. İnönünün Edirnelilere Hitabesi

"Edirneyi ziyaretimden çok memnunum. Güzel Edirnemizi evvelki gelişimden daha iyi ve ilerlemiş buldum.

Bütün memleket Edirnenin refahı ve terakkisile yakından alâkadardır. Devlet, Edirneyi yükseltmek için husûsî tedbirler aldı. Sivil ve askerî teşkilât iyi semereler verdi.

Gayri askerîlik kaldırıldığındanberi tarihî şehir kendine yaraşan tabiî manzarasını almağa başladı. Hayatımızın kıymetli hatıraları Edirne ordugâhında geçti.

Edirnenin mamur, temiz ve kuvvetli olması Devletin siyasetinde ehemmiyetli bir noktadır. Edirnelilerin, yurtlarının yüksek değerini iyi takdir etmelerini isterim. Kıymetli kabulünüze teşekkür ederim."

EDİRNE ve YÖRESİ
Eski Eserleri Sevenler Kurumu
Yayınlarından
Sayı: 6

EDİRNE TARİHİ

YAZAN:
OSMAN NURİ PEREMECİ

Resimli Ay Matbaası T. L. Şirketi
İSTANBUL: 1939

ÖN SÖZ

Edirnenin tarihini yazmak, yazdırmak gibi ötedenberi beslenen emelleri realize etmek asıl işin büyüğü idi. Hıbrî ve hele Badi efendi merhum gibi bu işe hayatlarında el koymuş üstadların el yazısı eserlerile bugünkü bilgi şartlarına ve daha engin kaynaklara dayanarak bu işi Muallim Osman Nuri Peremeci üstüne aldı.

Tarihî Edirneyi, onun âbidelerini, aydın ve kara günlerini bu kadar benimseyen bu kıymetli öğretmen, Edirne tarihini yazmak emelini uzun yıllardanberi kendine aşk edinmiş olduğu için haklı bir zevk ile işi başardı.

İlerde daha iyisini yazacak olanlara bu yazılar elbette bir basamak olur ve daha olgunları meydana gelir. Eski Eserleri Sevenler kurumunun bu yeni hareketini de alkışlamamak mümkün değildir.

Onursal Başkan
Trakya Umumî Müfettişi
K. Dirik

Birkaç söz

Bügün Türkiye Cümhuriyetinin kuzey batı sınırında bir şehamet âbidesi olarak duran Edirnenin (ki Türk tarihinde pek değerli bir yeri olup tatlı, acı birçok anıları taşımaktadır) tarihini yazmak ödevini Trakya Umumî Müfettişi sayın General Kâzım Dirik, iki sene önce bana verdiği zaman, bu işi başarabilecek miyim diye epeyce düşündüm. Yapamam demek, sevdiğim, on senedenberi havasını teneffüs ettiğim bu tarihî şehre karşı biraz saygısızlık gibi geldiğinden, bana güç geliyordu. Yazarım demekle ise asırlarca Türk kültürüne merkez olmuş, pekçok büyük adamlar yetiştirmiş olan bu şehri hakkile anlatabilmenin nekdar mesuliyetli olduğunu takdir ettiğim için pek ağır bir yük altına girmiş oluyordum. Şehre olan sevgim, eldeki kaynaklar güvenimi artırdı; bana bir atılganlık verdi. Türk münevverlerinin yüksek semahatlarından ümitlenerek bu ağır işi üstüme aldım. Ve iki senede şu eser meydana geldi. Kitabım eksikli bile olsa, benden sonra Edirne tarihini yazacak olanlara hiç olmazsa kılavuzluk edeceğinden, yine hayırla anılmama bir vesile olur ümidindeyim, ve bununla avunuyorum.

Ancak bütün okuyucularım huzurunda, bu kitabı yazarken bana en büyük kaynak olan iki büyük eserin adını burada anmayı ve sahiplerinin ruhlarına saygı sunmayı da kendime bir vicdan borcu bilirim ki, bunlardan biri bundan hemen üçyüz sene önce "Enisülmüsamirin„ adlı Edirne tarihini yazan Abdurrahman Hıbrî, diğeri ise 31 sene önce gözlerini hayata yuman, fakat "Riyazî beldei Edirne„ adlı üç büyük ciltlik bir tarih ile Edirneyi ve kendini, dünya durdukça yaşatan Kaltakkıran oğlu Ahmet Badi efendi, merhumlardır. Binaenaleyh bu iki büyük Edirnelinin adlarını tekrar burada rahmetle anar, bu kitabı yazmakta bana hertürlü yardımda bulunan sayın General Kâzım Dirike de Şükranlarımı saygı ile sunarım.

Edirne 25 Haziran 1938

Osman Nuri Peremeci

Edirne Hakkında Coğrafî Bilgiler

Edirne şehri 41° 41′ 26″ arzı şimalîde ve Grinviç (Greenwich) rasathanesi kubbesinden geçen nısfınnehar dairesi tul başlangıcı tutularak 26° 36′ 57″ ve Paris nısfınneharından ise 24° 16′ 43″ tuli şarkîde; Türkiye Cumhuriyetinin kuzey batı sınırındadır. İstanbula 225,5 kilometre bir şose ile ve 318 kilometre uzunluta da bir demiryolu hattı ile bağlıdır.

Tunca, Meriç ve Arda çaylarının birleşerek Meriç ırmağı adını aldığı verimli ovanın kenarındaki yamaçlara kurulmuş olan bu şehrin yeri Tunca boyunda, deniz yüzünden 37 metre yükseklik-tedir. Şehir yavaş yavaş yükselerek Üçşerefeli camiinin önünde 54, Belediye dairesi önünde 56, Selimiyenin olduğu yerde 75, Kiyak çarşısında 95 ve Buçuktepenin bulunduğu yerde ise 104 metre yüksekliği bulur.

Havası güzel, toprağı verimli olan bu şehir bazan Tunca, Meriç ve Arda çaylarının taşması yüzünden çok zarar görür. Hele geçen on dokuzuncu asırda demiryolu hattı yapıldığı zaman Kuleli köprüsünü tutturmak kaygısiyle kumpanyanın Meriç ırmağı akağına on binlerce vagon taş doldurmasından beri ırmağın yatağı pek çok dolduğu gibi, Meriç ırmağı asırlardanberi bir kerre olsun temizlenmediğinden, süreklice her yağmurdan sonra çaylar taşmağa, kıyılarda bataklıklar yapmağa başlamış, böyle-likle Edirne şehri sıtmalık bir yer olmuştur.

Edirnenin Tarihi

Edirne şehri pek eski bir şehir ise de ne vakit ve kimin tarafından yapıldığı kesin olarak bilinmiyor. Yunan tarihiçileri, bunun Ağamemnun'un Orestiya adlı oğlu tarafından ve Turova

savaşından sonra yapıldığını söyliyorlarsa da, doğru değildir. Çünkü Yunanlılar, hiçbir zaman buralara gelmedikleri gibi, yine Yunan tarihlerinin anlattıklarına göre o zaman da buralarda Traklar yaşıyorlardı; hattâ Trak hükümdarları da Yunanlılarla birlikte Turova savaşında bulunmuşlardı.

Bazı tarihçiler ise burada Uskudama adlı eski bir şehir olduğunu söyliyorlar. Halbuki Uskudama, bugün de yaşamakta olan Üsküdar köyünün yerindeki bir Trak şehri idi. (Balkan harbinden sonra bu köy Bulgar sınırları içinde kalmıştır) ki Edirnenin daha kuzeyindedir. (Bu Üsküdar köyünün dolayındaki yıkıntılarda araştırmalar yapılsa eski Trak tarihine ilişikli epeyce belgeler bulunacaktır.)

En doğrusu, Edirnenin yerinde Trakların Odrissiye adlı bir şehirleri vardı. Çünkü Traklar, eski tarihlerin incelemesinden anlaşıldığı üzre, Milâddan otuz, belki 40 asır önce Orta Asyadan buralara gelmişler, yerleşmişler; fakat ilkönceleri devlet kurmamışlar, ayrı ayrı Budun hayatı yaşamışlardır. Şöyle ki: Trakyanın doğu kuzeyinde yani şimdiki Dobruce ve Deliorman illerinde [1] (Buraları şimdi Romanyanın elindedir) Trakların Get budunları; onların güney ve batısında yani şimdi Bulgarların elinde olan Şumnu, Tırnova ve Rusçuk illerinin oldukları yerlerde Korbizi budunlar; Tuna ırmağına dökülen Yantra ile Iskıra çayları arasında Mizi budunları; onların batısında ta Morava çayı ağzına kadar olan yerlerde Tribal budunları; Balkan dağlarının Karadenize ulaştığı Ahyolu ve Misevri tarafında Melinofağlar (darı yeyenler); şimdiki Sofyanın olduğu yerlerde Serd budunları; Rodoplarda Bes budunları; Rodop dağları ile Ege denizi arasında Frigler, Istruma ırmağı boylarında Sape budunları, İstıranca dağları ile Karadeniz arasında Tinler; Meriç yahut eskilerin dedikleri gibi Hebrus ırmağı oymağında ise Odrissi budunları otururlar idi.

İşte bu Odrissi budunu tarafından birkaç şehrin temeli atılmıştır ki, bunlar da Pulpudaf (şimdiki Filibe), Uskudama (şimdi Edirnenin şimalindeki Üsküdar köyü), Odrissiye (şimdiki Edirne) Vize (şimdi yine Vize) Vizantion (şimdiki İstanbul) şehirleridir.

Traklar, budun hayatı yaşarlarken İran hükümdarlarından Dara (Dariyus), Milâddan önce altıncı asırda rivayete göre 700

(1) Buraya eski tarihlerde küçük İskitya adı verilir.

bin kişilik bir ordu ile buraları zaptetmiş, o zamana kadar özgür yaşayan Trakları ister istemez buyruğu altına almış idi.

İran devleti zayıflayınca Traklar da Odrissi beylerinden Teresin başkanlığı altında ayaklandılar ve özgürlüklerini kurtardılar. Lâkin Teresin kurduğu bu devlet çok yaşamadı; torunu Sevtes öldükten sonra dağıldı.

Traklar, yine eskisi gibi budun hayatı yaşamağa başladılar. Onların böyle parçalanmaları Makedonya hükümdarı Filipin işine yaradı ve Trak budunlarını biribirlerine tutuşturarak az vakitte bütün Trakyayı buyruğu altına aldı. Hattâ vaktile Traklardan Odrissilerin kurdukları şehirlerden Pulpudaf şehrini yenileyip süsledi ve adını Filipopolis koydu ki, şimdiki Filibedir.

Traklara yabancı boyunduruğu çok ağır geliyor idi. Bunun için Filip ölüp te yerine İskender geçince, özgürlüklerini almak için ayaklandılarsa da, başa çıkamadılar ve dileklerine eremediler.

İskender öldükten sonra Traklar yine özgürlüklerini elde ettiler; ancak çok geçmeden bu yerlere Romalılar saldırmağa başladılar ve Trakların kendi aralarındaki dirliksizlerden faydalanarak buralarını aldılar.

Roma imparatorlarından Adriyan (Hadrian) Odrissiye şehrinin yerini çok beğendiğinden onu süsleyip yeniledi ve adını Hadrianopl koydu.

Milâdın 395 inde Roma imparatorluğu ikiye ayrıldığı zaman bütün Balkan yarımadası gibi Trakya ve Edirne de Bizansın payına düşmüştü.

İşte tarihlerde bundan sonra sık sık Edirnenin adını, eldenele geçtiğini, birçok defalar alınıp verildiğini görürüz. Edirne Milâdın beşinci asrında Atillânın kumandasında olan garp Hünleri tarafından çiğnendiği gibi, altıncı asırda da Avarların eline geçti. Sonra yine Bizanslılar aldılar ve Avarlar buralardan çikildiler.

Yedinci asrın yarısından sonra kuzey Trakyaya Hazer Türklerinin zoruyle Volga boylarından çıkarılan Bulgarlar gelip saldırmağa başladılar. Bizanslılar ise o aralık güneyde Müslümanlarla uğraşmakta olduklarından, buralara bakacak halleri yoktu. Bundan faydalanan Bulgarlar kuzey Trakyaya, yani Balkan dağlarının üst yanına, yerleştiler. Bu Bulgarlar daha sonra güneye, güneydeki Bizans topraklarına da saldırmağa başladılar ki, bu saldırılarda Edirne şehri birkaç kere alınıp verildi; yakılıp yıkıldı.

Meselâ Bulgar hanlarından Krum han 812 senesinde Edirneyi muhasara edip aldı ve ahalisini tamamile tutsak ederek Tunanın öte yakasında, şimdiki Banat topraklarına attı ki, Bulgar tarihlerinin anlattığına göre o zaman Edirnede 12000 nüfus varmış.

Yine Bulgar hükûmdarlarından Simeon da 904 senesinde Edirneyi sarıp aldıysa da bir müddet sonra yine Bizanslılara verdi.

Bir aralık, Ukranyada Kiyef şehrinde ilk Beyaz Rus Krallığını kuran Uygur hanın oğlu Svetoslav, 969 senesinde bütün Bulgaristanı çigneyerek Balkanları aştı; Filibeyi muhasara edip aldıktan ve ahalisini kılıçtan geçirdikten sonra, Edirne önüne indi. Fakat, ilk önce Lüleburgazda ve sonra Edirne önünde Bizans imparatoru İvan Çimishi'ye yenildi. Bu kazançtan sonra imparator Çimishi 971 senesinde bütün Bulgaristanı zabtederek doğu Bulgar krallığını ortadan kaldırmıştır.

Batı Bulgar kralı Samoil ile Bizans imparatoru Vasilinin hiç ardsız arasız on beş sene süren (999 — 1014) kanlı savaşları sırasında da, 1005 senesinde Çar Samoil Edirneyi sardıysa da alamadı.

İkinci Bulgar krallığı kurulduktan sonra, bu çağlarda Bizansta hükûmet kuran Lâtin imparatorları ile Bulgar kralları arasında olan savaşlar da, yine Edirne dolayında olmuştur. Hattâ Bizansın ilk Lâtin imparatoru olan Balduin, Edirne önünde Bulgarlarla yaptığı bir savaşta yenilmiş ve onlara burada esir düşmüştür (Sene 1205)

Edirne, Bulgar krallarından Kaloyan tarafından da 1207 senesinde muhasara olundu ise de, onunla beraber gelen Koman Türklerinin muhasaradan vazgeçmesi üzerine alınamadı.

Edirne bir aralık ta Peçenek Türklerinin saldırılarına uğramıştır. Lâkin Edirne şehri, bütün bu muhasaralardan, alınmalardan sonra yine Bizansın eline geçmiş, Bizanslıların elinde kalmış, bir Bizans şehri olarak tanınmıştır.

On asırdan ziyade Romalıların ve Bizanslıların idarelerinde yaşamaları yönünden Traklar da kendi millî dillerini, kültürlerini kaybetmişler, buralarda daha çok yayılmış olan Yunan kültürünü benimsemişler, kendileri de Rumlaşmışlardır.

Edirneyi Osmanlı Türklerinin Zaptı

— *Birinci Murat Devri* —

On dördüncü asrın ortalarında Balkan yarımadasına Anadoludan yeni bir ulus daha geçmeğe, buraları benimsemeğe başladı ki, bunlar da Osmanlı Türkleri idi.

1357 senesinde Osmanlı Türkleri Balkan yarımadasına geçtiler. Asırlardanberi biribirleri ile didişip uğraşan Balkan milletleri Osmanlı Türklerine karşı birlikler yaparak, Türk saldırılarını durdurmağa çalıştılarsa da başaramadılar.

1360 ta Osmanlı tahtına oturan birinci Murat, 1362 senesinde Türk ordusunun başında Balkan yarımadasına geçti. Keşan, Çorlu, Lüleburgaz, Dimetoka, Babaeski kasabalarını aldı ve yanındaki cesur komutanlardan Lala Şahin paşayı Edirne üzerine gönderdi.

Lala Şahin paşa, Sazlıderede o zaman Edirne Tekfuru olan Adriyan ile kanlı bir savaş yapıp Adriyanı bozdu; Edirneye kaçırdı. Lala Şahin Paşa ordusuyle peşini takip ederek Edirneyi sardı. Birinci Muradın da, yanındaki askerlerle arkadan gelip Edirne önüne konması üzerine Adriyan, Edirne kalesinde tutunamadı. Meriç ırmağının o aralık taşkın olmasından faydalanarak bir gece çoluğu, çocuğu ve yükte yeyni, bahada ağır eşyası ile bir kayığa atlayıp İnoza kaçtı. Ertesi gün Edirnedeki ahali bu tarihî kaleyi Birinci Murada teslim ettiler.

Rifat Osman bey merhumun, Edirneli bir Rum tarih öğretmeninden işitip (Edirne rehnüması) na yazdığına göre Osmanlı Türklerinin Edirneyi sarmaları temmuz sonlarında imiş. Merhum. yine o öğretmenin anlattığı birşeyi daha yazıyor. Edirne Rumları arasında ağızdan ağıza işitildiğine göre Türkler, Edirne kalesini muhasara ettikleri zaman şehir dışındaki Rum bağ ve bahçelerinden yedikleri yemiş ve üzümlerin paralarını, ağaç ve kütüklerin diplerine bırakacak kadar başkalarının mal ve haklarına saygılı imişler. Edirneliler askerdeki bu saygıyı görünce kalelerini seve seve Türklere teslim etmişler. Bu, o zamanki Türk karekterini gösterdiği için bence pek önemli bir rivayettir.

O zamanki Edirne, şimdiki Edirne olmayıp hemen Kaleiçinden ibaret küçük bir şehir idi. Bir de şimdiki Yıldırım mahallesinin olduğu yerde Aina adlı bir kasabacık vardı.

Edirnenin alınması Birinci Muradı çok sevindirmiş, şehrin o zamana kadar olan Hadrianopl adını Edrineye [1] çevirmiş ve bu fethi etraftaki Müslüman padişahlara mektuplarla muştulamıştır ki, Feridun bey münaşeatında, Birinci Muradın Üveys Hana yazdığı Farisi mektubu okumaktayız.

Edirneye giren Birinci Murat, kale içindeki bir kiliseyi camiye döndürmüş ki buna (Kilise camii) derlermiş. Diğer bir kiliseyi de Halebiye adı ile cami yaptırmıştı.

Edirnenin yerini pek beğenen Birinci Murat, orada saraylar yapılmasını emretti. Çünkü Kaleiçinde o zamanlar da bir Tekfur sarayı varsa da, beğenilecek, içinde yaşanacak bir yer değildi. Bu saray kalenin doğu kuzeyinde olup şimdiki Maarif bahçesinin olduğu yerde idi.

Birinci Murat, Edirnedeki saray yapılıncaya kadar Dimetokada oturdu. Çünkü Dimetokadaki Tekfur sarayı daha güzel ve yaşamağa daha elverişli olduğu gibi, kasaba da o zaman Edirneye nisbetle daha bayındır idi.

Edirnede ilk sarayın nerede yapıldığı kesin olarak bilinmiyor. Yıldırım Bayezidin şimdiki Selimiye camii yerinde bir saray yaptırdığı biliniyorsa da, bunu, Birinci Muradın yaptırdığı sarayı yıktırıp ta mı, yoksa bazı tarihlerin yazdığı gibi bir yangından sonra mı yaptırılmıştır, belli değildir. 1367 de saray bitince Birinci Murat hükûmet merkezini Dimetokadan Edirneye kaldırdı.

Anadoludan birçok Türk budunlarının, bazı imtiyazlar verilerek Balkan yarımadasına geçirilmeleri de bu seneden başlar.

— *Yıldırım Bayezit Devri* —

Edirne şehri Yıldırım Bayezit zamanında daha büyük önem kazandı. Çünkü Yıldırım savaşlardan vakit buldukça buraya gelir, Edirne sarayında, Edirne dolayında eğlenirdi. Sırp kralının kızı Evdokiya ile düğününü burada yapmış; Bizans üzerine, Avrupaya hattâ Asyaya yapılan seferler hep buradan hazırlanmıştı. Edirne zahiri denen kale haricindeki mahalleler daha onun zamanında

[1] Edirneye Murat 1 in koyduğu ad Edrine olup, Edirne olması 18 inci asırdadır. Bunun için eski şiirlerde Edrine diye okunur.

yapılmağa başlamış, Edirne epeyce büyük bir şehir olmuştu. Hattâ yukarıda söylediğimiz Aina kasabası da Seferşah, Ortaimaret ve Şahmelek mahalleleri ile Edirneye eklenmiş idi. Yıldırım mahallesindeki Yıldırım camii ile Selimiye camii yanında bugün de halâ yaşayan Saray hamamı, o zamandan kalmadırlar.

Fakat Edirnenin daha büyük önem alması şehzadelerin taht için biribirleri ile uğraştıkları zamandan başlar.

Filhakika Yıldırım, Timur Gürgân tarafından Çubukovada yenilip te Anadolu memleketleri Timur orduları tarafından çiğnendiği zaman, Yıldırımın oğlu Süleyman, Bursadan bütün saray halkını ve hazineyi Balkan yarımadasına geçirmiş ve Edirne sarayına yerleştirmiş idi. Bunun içindir ki kardeş kavgalarının çogu da Edirne dolayında olmuştur.

— *Çelebi Mehmed I. Devri* —

Emir Süleyman, bugünkü Eskicamiin temelini atmış, kardeşi Musa bunu yükseltmiş, ona yakın bir de medrese yaptırmıştı. Çelebi Mehmet I. Eskicamii bitirtmiş, oğlu ikinci Murat ise Edirneyi tam manasiyle Edirne ve güzel bir hükûmet merkezi yapmıştır.

Çelebi Mehmet I., 1421 (824) de öldüğü zaman, İkinci Murat Manisadan gelinceye kadar ölümü halktan gizli tutulmuş idi. O vakit Edirnede cesedi tahnit edilerek Bursaya gönderildiği gibi, ahşası da Sâlhane civarındaki mezarlığa gömülmüş ve üzerine bir de kitabe konmurtu; ki bunu biz Hıbrî merhumun (Enisülmüsamirin) i ile diğer bazı tarihlerden öğreniyoruz. Fakat şimdi, ne sanduka, ne kitabe meydanda olmadığı gibi, yeri de belli değildir. Bunun için oralarda araştırmalar yapılsa belki bu tarihî vesika meydana çıkacaktır.

— *İkinci Murat Devri* —

Edirnenin büyük ve bayındır bir şehir olması İkinci Murat devrindedir ki, onun zamanında yapılan eserleri burada sayarsam Edirnenin o günkü vaziyeti meydana çıkar :

Bugüne kadar yaşamakta olan Bedestan; Muradiye, Darülhadis, Üçşerifeli camileri; Tahtekale ve Topkapı hamamları; şimdi

yeri bile bilinmeyen Acemi oğlanları kışlası, (Acemî oğlanları kışlası bir aralık Hatice Sultan sarayı, Harbiye mektebi ve şimdi kışla olan yerde olduğu tahmin olunuyor. Darbhane de buraya yakınmış.) Eski bedesten, şimdi Sarayiçi denen yerdeki saray, birçok medreseler hep İkinci Murat tarafından yaptırıldığı gibi Gazi Mihal camii, Gazi Mihal imaret ve köprüsü, hamamı, Şah Melek Paşa, Şahabettin ve Saruca paşalar camileri, Mezit bey camii, Mezit bey hamam ve kervansarayı ve imareti hep o devirden kalmadır. Yıkılan eserler ise sayısızdır. Edirne şehri bu devirde artık tam manasiyle bir hükûmet merkezi olduğu gibi, pek ticaretgâh bir şehir de olmuştu. Dünyanın en kâmil mimarları, en usta sanatkârları, en okumuş adamları, en ince hisli şairleri hep buraya toplanmış idi. O zaman burada en güzel kilimler, en göz alıcı halılar, "velense,, denilen yün battaniyeler, "boğası,, denilen minder örtüleri, "beledi,, denilen nakışlı pamuk kumaşlar, çarşaflar, iç çamaşırları dokunurdu. En güzel savaş avadanlıkları, dünyanın en güzel mis sabunları, en güzel şekerlemeleri burada yapılır; hele Türklerin Edirne ve dolayında yetiştirdikleri güllerden çıkarıp sattıkları gülyağları ve gülsuları bütün pazarlarda aranırdı. Venedik, Dobrovnik ve Ceneviz tüccarları hergün buradan kervanlarla mal kaldırırlar; kervansaraylarında ise Hint ve İran tacirleri getirdikleri mallarını satarlardı. O zaman daha İstanbul elde olmadığı için bu kervanlar Geliboluya giderler ve oradan gemilere yüklenerek Avrupaya, Mısıra, Suriyeye götürülür idi.

İşte bu yolun üzerinde yine İkinci Muradın Ergene çayına yaptırdığı uzun köprü, görenlere Türk gücünün ne kadar kuvvetli olduğunu göstermek için hâlâ yaşamaktadır. İkinci Murat, burada yalnız o büyük ve uzun köprüyü yaptırmakla kalmamış, köprünün bir tarafına imareti ile, kervanserayı ile, medresesi ile, camii ile yeni bir kasaba,[1] köprünün öbür tarafına da bir köy kurdurmuş idi.

İkinci Muradın, oğulları Alâeddin ile Mehmede ada içinde yaptıdığı büyük sünnet düğününün tantanası, tarih sayfalarını doldurmuştur.

Burada pek şanlı, pek sevinçli günler yaşayan İkinci Murat, birçok acılı ve kahırlı günler de gördü. Evet, pek çok devlet

[1] Yani şimdiki Uzunköprü kasabası.

adamlarının ve büyük oğlu Alâeddinin ölümüne sebep olan korkunç bir tâun hastalığı Edirneye pek kara günler yaşattığı gibi; Macarların, Lehlilerin, Eflâklıların, hattâ Sırpların, Jan Hunyadın teşviki ile birleşip te İzladı derbendine kadar indiklerini, birkaç Osmanlı ordusunun, komutanlarının kendilerine, kuvvetlerine çok güvenmeleri, gafletleri yüzünden yenildiğini de burada haber almıştı.

İkinci Murat, Macar ve Lehliler ile sulhu burada yapmış; burada Halil, Şahabeddin ve Saruca paşalarla Molla Hüsrevden mürekkep bir niyabet heyeti kurarak, oğlu on dört yaşında ki Mehmedi Osmanlı tahtına geçirmiş, kendisi padişahlıktan çekilerek şerbettar Hamza beyi ve İshak paşayı yanına alıp Manisaya gitmişti (1441-844)

— *İkinci Mehmet (Fatih) Devri* —

İkinci Mehmedin bu ilk padişahlığı çok fırtınalı geçti. Bir taraftan ahali ve asker bu çocuk padişahı saymıyor, çocuk padişah ise kendinde büyük kuvvet görerek niyabet heyetini hiçe sayıyordu. Edirnede olan bu didişmeler ne Bizansın, ne de Osmanlıların ebedî düşmanları olan Karaman oğullarının gözünden kaçmıyordu. Olup bitenler günü gününe Avrupaya, düşmanlara haber veriliyor, Avrupada da Türkleri Balkanlardan atmak için yeni hazırlıklar yapılıyordu.

Düşmanlar, kitaplarına el basarak ettikleri yemini çiğnediler. (1444-847) de hududu geçtiler ve Balkanların üst tarafındaki kuzey Trakyayı ateşe yakarak, kana boğarak yürüdüler. Bunu haber alan İkinci Mehmet babasını çağırttı. İkinci Murat ta ister istemez Manisadan kalktı ve Cenevizlilerden yüksek para ile tedarik ettiği gemilerle Anadolu askerini Balkan yarımadasına geçirip Edirneye geldi ve oradan da Şipka, Tırnova yolu ile Varnaya gitti.

Varna kalesi önünde Leh ve Macar kralı Vladislasın komutasındaki büyük haçlı ordusunu yendi. Hattâ kral Vladislas da Koca Hızır adında bir yeniçeri tarafından öldürüldü.

Bu şanlı galebeden sonra İkinci Murat tekrar Manisaya çekildiyse de, İkinci Mehmet ile niyabet heyetinin arası çok açıl-

dığından, sadrazam Halil paşa, babadan, dededen kalma mevkiine güvenerek el altından yeniçeriyi isyana teşvik etti. Zaten hayat şartları da bir haylı değişmiş olduğundan, yeniçerilerin günlük ülûfeleri az geliyordu. Bu sırada Edirnede çıkan büyük bir yangın ve yangında birçok adamların yanması da efkârı umumiyeyi gerginleştirmişti. Bunun için asker Edirnede bir tepeye çekilerek bir gürültü çıkardılar ve ülûfelerinin arttırılmasını istediler.

İşte bu gürültülerin sonu olarak yeniçerilerin günlük ülûfeleri buçuk akça arttırılmış, o tepenin adı da ondan sonra Buçuktepe kalmış. İkinci Murat yeniden tahta geçirilmiş, İkinci Mehmet ise tekrar Manisaya çekilmek yükümünde kalmıştı.

İkinci Muradın ikinci padişahlığı Edirneye bir hayli parlak günler yaşattı. Sırbistana, Arnavutluğa, Moraya şanlı seferler yapılarak pek çok doyumluklar getirdi. Varna yenikliğinin öcünü almak için Jan Hunyadın komutasında olarak Avrupa da hazırlanan haçlı ordusu, Kosovada üç gün kanlı bir savaştan sonra yine yenildi. Jan Hunyat, hayatını güç kurtarabildi ve bu savaş, Osmanlı Türkleri üzerine yapılan haçlı seferlerinin sonu oldu (Sene 1450).

İkinci Murat bu savaştan sonra Edirnede büyük düğünler yaparak oğlu İkinci Mehmedi Maraş tarafları beyi Zülkadir oğlu Süleyman beyin kızı Sitti sultanla evlendirdi. Gelinine pek çok cihaz yaptığı gibi, kızlarını da düğünlerle, münasip gördüğü beylere verdi.

İkinci Murat, Kosova savaşından sonra çok yaşamadı. 855 senesi Muharreminde yani 1451 de öldü.

Osmanlı tahtına ikinci defa olarak geçen Mehmet, artık önceki gibi çocuk değil yetişkin, okumuş, görgülü, dünyanın sıcağını soğuğunu tatmış bir siyasa adımı idi. Daha Edirneye gelip devlet idaresini ele aldığı günden İstanbulun zabtı plânlarını hazırlamağa başladı.

Edirne tophanesini genişletti. Istranca dağlarında şimdi Demirköyü dediğimiz yer ile, Bulgaristanda Sofyanın güneyindeki Samakofta olan demir madenlerini işleterek, buralardan çıkarılan demirleri Edirneye getirip topladığı en muktedir ustalara orada, o vakte kadar dünyanın bir yerinde görülmedik toplar döktürdü ve kale almak için gereken herşeyi hazırlattı.

1453 (857) senesi ilkbaharında Edirneden büyük alaylarla İstanbul üzerine yürüdü. Denizden ve karadan elli bir gün muhasara ettikten sonra, o vakte kadar alınmamış olan İstanbulu zorla alıp Orta çağlar denen tarihî devreyi kapadı.. ve tarihte yeni bir devir açtı. (29 Mayıs 1453 günü.)

İstanbul alındıktan sonra hükûmet merkezi vakıa oraya taşındı. Fakat hakikatta Osmanlı İmparatorluğunun fikrî merkezi halâ Edirne şehri idi. Fatih Mehmet de Edirneyi bırakmıyor, ikide birde Edirne sarayına geliyor, buranın samimi havasını teneffüs ediyordu. Bunun için babasının Edirnede şimdi Sarayiçi dediğimiz yerde yaptırdığı sarayı o daha güzelleştirdi; genişletti.

Evet, Fatih zamanında, İstanbul fetholunduktan sonra da Edirne eski değerini kaybetmemiş, tarihlerin incelemesinden de anlaşılacağı üzere, medreselerinde daha bir hayli zaman pek çok büyük adamlar yetiştirmiştir.

O devirde yine Edirnede Hacı Alemüddin medresesi, Mahmut paşa hamamı, zaviyesi; Zagnos paşa, Ayşe kadın camileri gibi eserler yapılmıştır.

— *İkinci Bayezit Devri* —

Fatihten sonra İkinci Bayezit de Edirnede Yeni-imaretteki camiini, medresesini, imaretini, darüşşafakasını, köprüsünü Mimar Hayrettine yaptırdığı gibi; annesi Sitti Sultan da Sitti Sultan camiini yaptırmıştır. Sitti Sultan, camiini 1482 (887) de yaptırmış, kendisi ise bundan dört sene sonra yani 1486 (891) senesinde Edirnede ölerek yaptırdığı camiin kıblesine gömülmüştür. Halâ duran mezartaşlarının kitabesi şudur:

[Hazelkabri Sitti hatun binti Süleyman bey bin Zülkadir fi evasiti Ramazanülmübarek sene ihdâ ve tis'ine ve semaneimie vel-rahmetüllahi taalâ.]

Hekim Ahi Çelebi merhumun imareti, hamamı, muktebi; âri, Fazlullahpaşa, Kasımpaşa camileri. Fazlullah paşa imareti, Yusuf paşa camileri de hep o devirde yapılmıştır. İkinci Bayezit de İstanbulda sıkıldıkça Edirneye gelir, Edirne sarayında yaşardı.

Bayezit II., ister istemez tahtını oğlu Yavuza bıraktıktan sonra kalan ömrünü geçirmek üzere Dimetokaya gelirken Edirne yanında Sazlıderede ölmüştür.

Bayezidin cenazesi Sazlıderede yıkanıp tahnit edilmiş ve ahşası Sazlıdere mezarlığına gömülmüş olduğunu tarihler yazıyorlarsa da, şimdi yeri belli değildir.

— *Yavuz Selim I. Devri* —

Yavuz Selim de Edirneyi çok seviyordu. Tahta geçtiği zaman aralık buldukça Edirneye gelir, yapmak istediği seferlerin plânlarını hep burada hazırlardı. Evet, Çaldıran seferine Edirneden gidildiği gibi; Mısır üzerine de buradan hareket edilmişti. Hattâ Mısır seferinden dönüşte yanından hiç ayrılmıyan ve o da Edirnede büyüyüp yetişmiş, orada feyzalmış olan İbni Kemal [*] merhuma Edirne şehrini medhetmiş, kendi de bir iki beyit ile bunu tamamlamış idi. Yavuz Selimin ölümü Edirne yolunda, vaktiyle babasiyle cenkettiği Karıştıran ovasında Hasret köyünde olmuştur.

— *Kanunî Süleyman I. Devri* —

Kanunî devrinde de Edirne yine gözden düşmemişti. İstanbulda hükûmetin binbir türlü işlerile zihni yorulan hükümdar, ailesi ile birlikte Edirneye gelir, aylarca burada kalır, Edirnelilerle; Edirne okumuşları, Edirne düşüncelileri ile görüşürdü. Hattâ komşu devletlerden gelen elçileri, Kanunî Süleyman hep burada kabul ederdi. Çünki Edirne şehri, o zaman dost ve düşman herkesin gözünü kamaştıracak bir vaziyette ve pek parlak idi. Kanunî devrinde Edirnenin ehemmiyetten düşmediğine : Edirne su yollarının, Kanunî köprüsünün, Ali paşa çarşısının, Rüstempaşa hanının, İki kapılı hanın, Sokullu sarayının, Sokullu hamamının, Taş hanın, Süleymaniye camiinin, Defterdar, Yahya bey, Şeyhi Çelebi camileri gibi güzide sanat eserlerinin burada yapılmalarıtanıklık eder ki, bunların her biri birer şaheserdir.

[*] İbni Kemal, Ahmet Şemsettin efendi de tahsilini Edirnede Darülhadis medresesinde meşhur Lütfi efendi ile diğer okumuşlardan yapmış olduğu cihetle gençliğinin çiçekli zamanını burada geçirmişti. Medresede oturduğu oda yakın zamana kadar duruyor ve bu odaya kimse girmiyor imiş. Medrese Balkan Harbinden sonra yıkılmış olup şimdi yeri bellidir.

— *İkinci Selim Devri* —

İkinci Selim gününde ise Edirnenin halâ gözde olduğuna, dünyanın en güzel camii olan Selimiyenin, mimar Sinanın bu şaheserinin burada yapılması, camiin önündeki iki medrese ile Darüssübayının inşa edilmeleri şehadet ederler. Müverrih Âli, tarihinde İkinci Selim zamanında Tunca, Meriç ve Arda çaylarının taşarak Edirnede dört yüz kadar ev yıkıldığını, bahçelere pek çok zarar olduğunu söyliyor ise de, o zamanki zengin Edirneye bu, pek küçük bir zarar idi.

Üçüncü Murat, Üçüncü Mehmed, Birinci Ahmed Devirleri

Üçüncü Murat devrinde yapılan Arasta, Edirnenin halâ değerini kaybetmediğini, şehrin halâ gözde olduğunu gösterir.

Lâkin Edirne tarihi olan Enisülmüsamirinde Abdurrahman Hıbrî merhumun anlattığına göre : 1589 tarihinde açılan ve Üçüncü Mehmedin bütün padişahlığı müddetince süren Avusturya seferlerinde Edirne şehri, gerek askerin inzibatsızlığı ve gerek o sırada olan kıtlıklar yüzünden epeyce harpalandı.

Fakat Birinci Ahmet günüde Edirne yine güldü. Hele Üçüncü Mehmet ve Birinci Amhet devirlerinde işbaşında olan Defterdar Edirneli Ekmekcioğlu Ahmet paşa, mimar Mehmet ağaya ve mimar Şaban ağaya yaptırdığı Tunca köprüsü, Ekmekcioğlu kervansarayı, Yediyol ağzındaki Ekmekçioğlu hanı, sebili gibi ölmez eserler, Edirnenin halâ önemli bir yer olduğunu gösterir. Yine bu devirde Yemişkapanı, Balkapanı da yaptırılarak Avrupalılara ilk hâl fikri verilmiş, müstahsillerle müstahsillerin doğrudan doğruya biribirlerile temasları temin edilmiştir. 1624 (1033) de yağan sürekli yağmurlardan Tunca, Meriç ve Arda çaylarının kabarıp taşması, Edirneye yine pek çok zarar yaptığını tarihlerde okuyoruz.

Evet, Abdurrahman Hıbrî kitabında diyor ki : «Seneî selâse ve selâsin ve elfte dahi nehirler âzim tugyan edip bihad evler tahrip eyledi ve bu cûyların etrafında olan bahçelerin senetül aşri velelf hududuna gelince siai vehim ve kıyasa sığmaz meyvası olur imiş. Hususa kaysının dört okkası bir akçaya sokaklar da tablalarla füruht olunup, alan kimseler ancak çekirdeği için aldıklarını

bilen erden bazıları halâ hayattadır. Amma şimdiki halde meselâ hastaya şifa için bulunup tedarik olunması (Taret bihil ankâ) meseline masadak olmuştur. Sair meyvalar dahi evvelki zamanda olan gibi olmayıp bir mikdar tedennidedir. Bu şehrin bağları re'sül'elf tarihine gelince Hızırlık zaviyesi etrafında ve eski Maraş nam mahallerde olup o tarihten sonra küffar canibine seferler zuhur ettikte ol bağlar viran olup şimdiki halde cümle bağlar Kıyık semtinde Topyolu nam mevzide ve o etraftadır. Bu mana malûmu sıgar ve kibardır. « (a) her metaî zimadenî hizet» mefhumunca her diyarın bir metaı olup ümmüdünya ve ümitgâhı erbabı rica olan Kostantiniyeı kübranın eşraf ve kibarına bergüzar ederler. Mahrusei Edirne, fıkara şehri olmakla zıkıymet bir metaı olmayıp ancak salifüzzikr bahçeler semeresiyle faslıbaharda hedeyası gûlabdır ki tıbi rayihada manendi miskbardır ve vakti harifte bihterini meyvahayı ruyi zemin olmakla mâsadakı safraün fakun levnüha tesürrn - nazırun olan ayvadır.

Edirne gibi bir şehri dilâra
Bulunmaz gerçi âlem içre amma
Ehalisi fakir olduklariçün
Hedeyası olur elbette ayva.

İşte Hibrinin bu sözlerinden o zaman Edirnede gül esansı da çıkarıldığı anlaşılıyor.

— *Dördüncü Murat Devri* —

Dördüncü Murat ta arada sırada Edirneye gelir, birkaç gün yaşardı. Lâkin Edirne şehri, artık eski fikrî merkezliğini kaybetmiş, medreseleri çığrından çıkmış, önceki gibi okumuş ve düşünc-li adamlar yetiştiremez olmuştu. Arada, sırada yetişen okumuşların da çoğu Edirnede kalmıyor, hükûmet merkezine, İstanbula gidiyorlar, orada yaşıyorlardı.

Mamafih Dördüncü Muradın 1639 (1049) daki Edirneye gelişinde şair Nefinin Edirne hakkındaki söylediği ve ona nazire olarak Edirneli ve yabancı şairlerin söyledikleri nazirelerde de, o zaman Edirnenin nasıl bir şehir olduğunu gösteren sözler vardır ki aşağıda Edirne hakkındaki şiirlerde bunlar gösterilecektir.

— *Avcı Mehmet IV Devri* —

Avcı Mehmet gününde ise Edirne yeniden bir önem aldı. Çünki o, padişahlığının son birçok yıllarını hep burada geçirmiş idi. Fazıl Ahmet paşanın, Merzifonlu Kara Mustafa paşanın sadrazamlığı günlerinde Avcı Mehmet hep burada otûrdu; hep Edirne dolayında gezdi tozdu. Bunun için Edirne şehri yine pek bayındır bir şehir oldu. Hattâ Evliya Çelebinin Edirneyi ziyareti de bu devirdedir.

Evliya Çelebi merhum Edirneyi pek medheder, ve İstanbuldan sonra büyüklükçe, bayındırlıkça, ticaretçe Edirnenin Balkan yarımadasında ikinci şehir olduğunu söyler.

Evet, 1654 senesinde Edirneye uğrayan Evliya Çelebinin bu şehir hakkında görüp öğrenerek seyahatnamesinin üçüncü cildinde yazdıklarının bazılarını burada tekrarlarsak okuyucularımıza Edirnenin o devirde olan durumundan, bayındırlığından bir fikir verebiliriz:

O zaman, Edirnede 414 mahalle olup bunun on dördü Kale-içinde imiş. Bu on dört mahalleden dördü Türk mahallesi ve kalan onu Rum, Ermeni, Yahudi, Çingene mahalleleri imiş. Rumlar, Birinci Murat devrinde kalenin alındığı zaman yapılan andlaşma mucibince, o zaman kale dışında, oturamazlarmış. Diğer 400 mahalle ise kale dışında, ve hepsi de Türk ve müslüman mahalleleri imiş.

O zaman bedestan, arasta ve Ali paşa çarşılarında olan dükkânlardan başka Sultanî sokaklarında 6700 dükkân var imiş. Yalnız bedestanda 300 dükkâncık var imiş ki, bunlar büyük sermaye sahiplerinin dolap veya dükkâncıkları imiş. Evliya Çelebi bedestan hakkında:

«Bu kârhane içre adem girse zer ve ziverden, kâlayı giranbaha temaşasından hayran olur; ud ve anber rayıhasından dimağ muattar olur. Bu aşiyanede nice yüz hazaini Mısrîye olduğundan her şeb altmış adet pasbanları kanadil çıraganlık ederek ta vakti fecredeğin nigehbanlık edip dört canibinde olan babı haditleri seddederler» diyor.

Evliya merhum, Ali paşa çarşısı hakkında da birçok şeyler yazıyor ve 360 kepenk dukkânı olduğunu söyliyor da; sonunda:

"Bunda olan bi hesap mali firavan dikkate muhtaçtır ve İstanbulda, Bursada misli yoktur„ diyor.

Arasta içinde de 300 kadar haffaf olduğunu ve o zaman Edirnede 53 tüccar hanı, yetmiş bekâr hanı ve 340 tane vükelâ, vüzera, âyan sarayı bulunduğunu söyliyor.

Hasılı Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Edirne hakkında 48 sayfa yazı yazarak o vaktin Edirnesini oldukça yaşatmıştır.

O çağların maarif işleri hakkında anlatırken, Evliya Çelebi Edirnede on yedi şairin ve musannıfın sağ olduğunu, imam, hatip, âlim olarak 6150 den çok adam olduğunu söyliyor. Edirnenin mekteplerini anlatırken de: "On dört selatin cevamiinin her birinde birer mektebi etfal vardır. Her sene îdî şerifte bu mekteplerde okuyan cigerkûşei ümmete birer kat libas ve surre ve atıye canibi vakıftan tasadduk olunarak, ol talibi ilmi naresidelerin izadiyadı şevk ve sürurlarına himmet ve gayret ederler. Ama mektebi Murat han, mektebi Çelebi Mehmet han, mektebi Selim han cümlesinden mamu durlar„ diyor.

Edirnedeki Darüşşifayı anlatırken de: haftada iki gün eczahanesinin açılarak hastalara parasız ilâç dağıtıldığını, ve haftada üç kere on kişilik bir saz takımı tarafından vakıfın şartı mucibince hastalara ve delilere musikî faslı yapıldığını, ve bu suretle ruhan tedavilerine uğraşıldığını söylüyor.

Yine Evliya Çelebide gördüğümüz birşey var ki.. O zaman Türk ruhunun ne kadar yükseldiğine tanıklık eder. Onu da burada yazmadan geçemiyeceğim: Üçşerifelinin ve Eskicamiin o zaman pek güzel çiçek bahçeleri olup, bunlar vakıf idaresi tarafından ayhklı bahçıvanlar tarafından bakılırlar imiş. Yaz günleri, cami pencereleri açılınca bu çiçeklerin güzel kokuları ile camiler dolar, namaz kılanlar bu kokulardan faydalanırlarmış. Bundan başka güzel renkli çiçeklerden her gün taze taze toplanıp, demet demet mahsus çiçeklikler içine konarak cami içinde saflar arasına yerleştiriliyormuş.

Fakat Hıbrî merhumun Enisülmüsamirinde anlattıklarından, Edirnenin o zamanda, bin tarihlerinden önceki - yani on beşinci ve on altıncı asırlardaki - Edirne olmadığı; çok açık surette anlaşılıyor. Bu sözümüzü isbat etmek için birşey yazalım: Hıbrî on altıncı asırda Edirnede otuz üç tane hamam olduğunu yazıyor ve adıyle

sanıyle sayıyor. Halbuki Hıbrînin yaşadığı, Enisülmüsamirinın yazıldığı on yedinci asırda bunlardan yalnız yirmi ikisinin açık ve işlemekte, on birinin ise kiminin kapalı, kiminin ise yıkılmış olduğunu bildiriyor.

Avcı Mehmedin, Köprülü zade Fazıl Ahmet ve Merzifonlu Kara Mustafa paşa günlerinde uzun seneler burada yaşadığı zaman Edirne, yine İstanbulu kıskandıracak kadar mamûr olmuştu. Hele Köprülüzade Fazıl Ahmet paşa gününde Osmanlı İmparatorluğunun tekrar Kanunî devrindeki kuvvet ve kudreti, parlaklığı bulduğu zaman burada şehzade Mustafa ve Ahmede yapılan sünnet düğünleri.. ve sultanlara yapılan düğünler Edirneye pek parlak günler yaşatmış, ehalinin yüzlerini güldürmüştü. Şair Nabi, meşhur sûrnamesini 1085-1674 de olan bu düğün için yazdığı gibi Darüsseade ağası Yusuf ağanın kâtibi bulunan Abdi Çelebi de bu düğün için mahsus bir risale yazmışdı ki, Badi efendi merhum bu risaleyi olduğu gibi tarihine geçirmiştir. Bu sûrnamelerden hem Edirnenin o zaman şen günler yaşadığını, hem de eski âdetleri, ananeleri öğreniyoruz.

Avcı Mehmet zamanında Edirnede Hıdırlık sarayı ile Buçuktepede de bir saray yapılmış olduğu gibi, Çölmek Akpınarında da bir yazlık sarayi yapılmış ise de (ki bu Buçuktepe sarayına Amca zade Hüseyin paşa sarayı da denirdi) bugün bu sarayların yerlerinde yeller eser.

Avcının son zamanlarındaki ikinci Viyana bozgunundan sonra Edirne artık gürültülü ve karanlık günler geçirmeğe başladı. Kardeşi İkinci Süleyman gününde Edirne şehri, yine bütün Avusturya seferlerinin hareket merkezi idi. Fazıl Mustafa paşanın burada sadrazam olması, biraz yüzleri güldürdü.

— *İkinci Ahmet, İkinci Mustafa Devirleri* —

İkinci Ahmet burada padişah olduğu gibi, İkinci Mustafa da birçok senelerini burada geçirdi ve Karlofça muahedesi burada tasdik olundu. Hattâ (Edirne vak'asi) denen ve İkinci Mustafanın tahtından indirilmesi Şeyhülislâm Feyzullah efendinin Bitpazarında öldürülmesi ile biten bu kanlı vak'a da burada oldu ve Üçüncü Ahmet burada Osmanlı tahtına geçirildi.

(Bu Edirne vak'asının sebepleri incelenecek olursa görülür ki bu vak'a halkın saltanat aleyhine, istibdat aleyhine ayaklanması demekti. Fakat ne yazık ki padişah değiştirmekle memleketin, idarenin düzeleceğini zanneden halk, yine aldatılmış, sonunda yine saray, istibdat memlekete hâkim olmuş, millet inkisarı hayale uğramıştır.)

— *Üçüncü Ahmet Devri* —

Üçüncü Ahmet saltanatının ilk zamanlarında Edirne gözden düşmediyse de Pasarofça muahedesinden sonra Üçüncü Ahmet İstanbula çekilince artık unutuldu. İşte Üçüncü Ahmedin Edirnede oturduğu zamanlarda idi ki İngiltere sefiri Mösyü Montegünün karısı Madam Montegü Edirneye gelmiş; ve bir hayli vakit Edirnede yaşamıştı. Madam Montegünün Türkiyeden yazdığı mektupların birkaçını (Bu mektuplar sonradan basılmış, birçok dillere çevrildiği gibi Türkçemize de çevrilerek Tarih Encümeni mecmuasında neşrolunmuştur) Edirneden yazmış idi; bunlardan Edirne hakkında yazdıklarını hulâsa ediyorum.

Madam Montegü bir mektubunda o zamanki Türk kadınlarının giyim biçimini yazıyor ve ona pek imreniyor, ve bir yerinde: "Türkiyede güzeller, İngiltereedekinden daha çok ve hepsi de mütenevvi Burada hiçbir genç kadına tesadüf edilmez ki güzel olmasın. Hemen hepsi kara gözlü, tenleri dünyanın en güzel renginde. Gerçi İngiltere kral sarayı bütün Hıristiyanlık âleminde en güzel kadınların bulunduğu yer ise de, orada bile buradaki kadar güzel yoktur„ diyor.

Bu da Madam Montegünün bir mektubudur:

"Asil bir Türk kadını nasıl giyinir, bunu öğrenmek istersiniz değil mi? İşte yazıyorum: Onun arkasında dolama denilen bir gömlek vardır, düğmeleri nohut iriliğinde elmastan yapılmıştır. Dolama, daha küçük çapta elmaslarla süslü iki iğne ile kemere tutturulmuştur. Ten üzerindeki iç gömleği baklava biçiminde iki elmas düğme ile ilikli. Kemer, gayet geniş ve baştanbaşa elmas. Gerdan, dize kadar inen üç dizi inci ile sarılı. Dizilerden birinin ucunda Hint tavuğu yumurtası kadar büyük bir zümrüt asılı.

Asil Türk kadınının küpeleri takıldığı yere yakışacak değerdedir. Yüzükler de öyledir. Güzel, hattâ pek güzel olan parmakların zerafetini kendi ışıklarıyle aydınlatıp dururlar. Benim gördüğüm Türk kadınlarındaki süslerin yarısı kıymetinde süs taşıyabilen Avrupalı bir kraliçe yoktur.

Fakat dostum, Türk kadınlarının en büyük süsü, Türk oluşlarıdır. Bana öyle geliyor ki bunlar süslenmek için elmas veya zümrüt takınmıyorlar. Belki o taşları üzerlerinde taşımakla süslemiş, kıymetlendirmiş oluyorlar. Çünkü her Türk kadını canlı bir inci ve baha biçilmez bir pırlantadır. Lâkin elmasa revnak veren Türk kadınını tabiat ancak Türkiyede yaratır.

"Lady Montegü„

Bu mektuplardan o zamanki kadın elbiselerinin ne kadar masraflı olduğu anlaşıldığı gibi, Türklerin eski ve millî zenginliklerinden daha pek çoğunun henüz ellerinde olduğu meydana çıkıyor.

Başka bir mektubunda ise, o zamanki sadrazamın evinde kendisine verilen ziyafeti ve Kethüda Beyin (Dahiliye vekiline o zaman verilen ad) evine yaptığı ziyareti anlatıyor.

Madam Montegü, Kethüda beyin karısı Fatmaya pek bayılmış; onun terbiyesini, onun güzelliğini, onun tuvaletini, onun onurunu öyle güzel tasvir ediyor ki.. insan bunları okuyunca eski Türk varlığını, eski Türk bayındırlığını ve satımını bir parça anlıyabiliyor ve göğsü kabarıyor. Madam Montegü, bu Türk evinde yaşadığı saatları anlatıp bitirirken, sonra "gördüğüm şeylerden o kadar mahzuz olmuştum ki, kendini Hazreti Muhammedin cennetinde bir müddet yaşadım zannediyorum„ diyor.

Madam Montegü, o zamanki Edirne dolayının - bağlar ve bahçeler de içeride olmak üzere - sekiz mil olduğunu söyliyor ki, düşünülürse Edirnenin o zaman şimdikinden çok büyük olduğu anlaşıldı.

Madam Montegü, Edirnede bir geçit resminde bulunmuş; Türklerin o zamanki haşmetini uzun uzadıya anlattığı gibi, Selimiye camiini ziyaretini de söyleyerek müslüman tapınaklarındaki büyüklüğe, ruhanîliğe gösterdiği hayranlığı da saklayamıyor.

O, Edirnenin Alipaşa çarşısını, Sultanî çarşısını, bedesteni, hattâ Arastayı da gidip görmüş, içlerinde gezmiş, Alipaşa çarşısı pek hoşuna gitmiş; Londra çarşılarından daha temiz diye öğünüyor. Yalnız, daha o zaman bir asırdanberi başlıyan gerilememizin ilk tanıklarından biri olan, memleket ticaretinin yahudilerin eline geçmeğe başlamasını da görmüş, bu yahudi cemaatinin o vakitki teşkilâtını, Türklerin arasındaki yaşayışlarını, iştutumlarını bütün teferruatile anlatıyor.

Edirne bedestenindeki gördüğü süslü ve elmaslı eğerler de Madam Montegünün gözlerini pek kamaştırmış.

— *Birinci Mahmut Devri* —

Birinci Mahmut gününde Edirne pek kara günler yaşadı. Şöyle ki: 1746 (1159) ilkbaharında Üçşerefeli yanından çıkan bir yangın, bütün o dolayı ta Ağaçpazarına kadar yaktıktan sonra, bir kolu Ketencilerkapısını, Abacılarbaşını, Saraçlariçini, Bitpazarını, Tahtakaleyi, Zindanaltını, Koğacılar dolayını, İstanbul yolunu, ta Kanadlıköprüye kadar yakmış; öbür kolu ise Mücellitler, Mürekkepçiler çarşılarından şimdiki Uumumî Müfettişlik dairesi ve Çubukçular hamamı dolayındaki yerleri, Eski cami etrafını (hattâ halktan bir kısmı eşyasını, mallarını yangından kurtarmak için, Eski cami içine taşıyıp doldurmuşlar ise de nasılsa bunlar da tutuşup camiin minberi ve direkleri bile epeyce zarar görmüş, mahfeller yanmış, kıblesindeki pencerelerinden biri de tutuşarak ateş dışarı uğramıştır. Yemişkapanının, Ekmekçioğlu Ahmetpaşa hanının ağaç kısımlarınını yaka yaka; Kadrihane sokağına ve Sitti sultan camiine doğru gitmiş, o dolaydadaki konakları (Merzifonlu Kara Mustafa paşa konağı da beraber ki, şimdiki Lise binasının olduğu yerde idi) süpürerek Kanlıpınara inmiş, ve öbür kol ile birleştirmiştir. Tam yedi saat süren bu yangında Edirnenin en bayındır, en zengin yerleri olan otuz mahallesi yanmıştır. (Bu tarihlerde Edirne tarihini yazan Ürfi Mustafa ağa Edirnenin o sırada 160 mahallesi olduğunu söylüyor.)

Bundan altı sene sonra 1165 senesi Ramazanında yani 1752 Temmuzunun on sekizinde ise, Edirnede hiç görülmedik bir

zelzele olmuş, yüzden ziyade insan ölmüş, bütün evler, dükkânlar harap olmuş, hattâ camiler, hanlar yıkılmış, koca şehirde yedi minare kalabilmişti. Bu zelzele arada sırada duyularak daha on ay kadar devam etmiş; Edirnelilerin yüreğini oynatmıştır. Vakıa daha Birinci Mahmut gününde, yıkılan bu yapıların bir takımı onarılabilmiş ise de, pek çoğu da onarılamadan kalmıştır. Ekmekçioğlunun Havlıcılar hanı gibi biritakım büyük hanların da üst katları yıkılarak birer katlı onarılmışlar - yani abalar bozulup kalçın yapılmıştı. -

Artık Edirne şehri bütün bütüne gözden düşmüştür. Bu güzelim şehir, bir takım türedilerin elinde kalmış, şehir küçülmüş ve hergün biraz daha harap olagitmiştir. Bundan başka Edirnede ilmî ve fikrî hareketler de hemen hemen ölmüş; önceleri pek düşünceli adamlar yetiştiren Edirne, artık kısırlaşmıştı. Çünkü fikir ve ilim adamları gözden düşmüş, meydan ahlâksızlara, yalancılara, şarlatanlara, baldırıçıplaklara kalmıştı.

— *Üçüncü Selim Devri* —

Üçüncü Selim devrinde Edirnede bir Nizam ocağı açılacak oldu ve işe de Kara Çelebizadelerden Kadı Abdurrahman paşa memur edildi. Fakat Edirne türedileri, Bütün Balkan yarımadasındaki taraftarları olan derebeylerile birleşerek, ayaklandılar. Hükûmete karşı hazırlandılar. Üçüncü Selimin iradesi çok zayıf idi; etrafındakilerin ağızlarına çok bakardı. Bunun için Çorluya kadar gelmiş iken Kadı paşa geri döndürüldü; Edirne yine derebeylerinin, türedilerin ellerinde kaldı ve birçok günahsız adamlar da eşkiyanın elinde öldürüldü.

1808 (1223) de Alemdar Mustafa paşa Tuna boyundan topladığı ordu ile, Edirnede kışlağa çekilen sadrazam Çelebi Mustafa Paşanın yanına inmişti. İstanbula gidip Dördüncü Mustafayı tahttan indirmek, Selimi tekrar tahta geçirmek, Yeniçerileri kaldırmak plânları hep burada hazırlanmıştı. Bu sırada Edirnedeki çaylar taşmış, Edirneye gene pek çok zararlar vermiştir.

Alemdarın İstanbulda öldürülmesinden sonra Edirne yine bir hayli zaman derebeylerin elinde kalmıştır.

— *İkinci Mahmut Devri* —

İkinci Mahmut, Yeniçerileri kaldırdığı zaman, burada Eskici zade gibi mütecellit ve ünlü okumuşlar sayesinde hiçbir gürültü çıkmadan bütün Yeniçeriler yokedilmiş, Nizam ocağı teşkiline başlanmıştır. Fakat o aralık çıkan Yunan fetretine İngiltere ve Fransanın karışmaları, Rusyanın da işine yaramış. asırlardanberi güttüğü siyasaya uymuş; güya Yunanlıların ve Sırpların istiklâllerini temin etmek bahanesiyle Babıâliye şiddetli bir nota vermiş idi. (1828)

Nizam ocağını açanlar, geçit resimlerinde yeni askerlerin biraz canlılığını gördüklerinden, Rusyanın bu notasına karşı savaşı göze almışlar, İkinci Mahmudu harbe sürüklemişlerdi. Büyük hülyalara kapılan iş erleri, yeni kurulan bu nizam askeri ile Rusları yenebileceklerini, Ruslardan asırlık öçlerini, Kırımı ve bütün kaybedilen Türk illerini geri alacaklarını umuyorlardı. Filhakika savaş başlayınca asker her nekadar her yerde kahramanca döğüştü ise de halkın şuursuzluğu, bilgisizliği ve bir de askerin azlığı yüzünden Ruslar birkaç yerden Tunayı geçtiler. Nizam askerleri de geriye çekildi.

Rus orduları Rusçuğu, Silistireyi, Babadağını alarak önlerine gelen kasaba ve köyleri yaka yıka Varna ve Şümnu önlerine indiler ve Varnayı muhasara ettiler. Sadrazam Selim Mehmet Paşa Varnanın güneyindeki Hacısinanlar köyüne kadar ordu ile gittiği halde Rus muhasara hattını kıramadı. Varna şehri tam üç ay şiddetli muhasaraya dayandıktan sonra kapılarını vere ile Ruslara açtı. Şümnu üzerine yürüyen Rus ordusu oradá Türklerden sağlam bir karşılık gördü, ancak kuzey doğusundaki Külefçe köyü önüne kadar çıkan Türk ordusu, Ruslar tarafından bozulduktan sonra yine Şümnuya çekildi. O aralk sadrazam Reşit Mehmet Paşa ve komutan Ağa Hüseyin paşa Şümnuya kapanarak Ruslara dayandılar. Ruslar, bir taraftan Şümnuyu sarmakla beraber, diğer taraftan da önlerine gelen köy ve kasabaları yaka yıka delicesine Balkanları aştılar. Karnabat ve Yanbolu alçağına indiler. Bu acı haber Edirne ve İstanbulda pek fena tesir etti. Tarihlerin yazdıklarına göre o zaman Edirnede on, on iki bin asker vardı. Fakat Çirmen valisi olan Vecihi Paşa ile asker komutan-

ları arasında gönül ve söz birliği yoktu. Hele asker komutanları olan Halil Paşa ile İbrahim Paşa ikisi de değersiz adamlar idiler. Yanlarındaki asker üzerinde hiç bir otoriteleri olmadığı için, Rusların Edirneye doğru yürüdükleri duyulunca bir iki gün içinde bütün askerler dağılıverdiler. Hattâ Behram Paşa adında bir general yanındaki askeri ve haremini alarak Edirneden savuşuverdi. Bir taraftan da Rusların 40,000 kişilik büyük bir ordusunun 80 top ile gelmekte olduğu haberi bütün zihinlerde bir panik husule getirmişti.

Doğrusu ise Balkanları aşarak Edirne üzerine inen General Graf Dibiçin yanında ancak on iki bin asker vardı ki, arkada Şümnu ordusu, sağ böğründe Sofyadan Filibeye inmiş olan İşkodralı Mustafa paşa ordusu varken Rusların bu hareketleri ancak çılgınca bir hareketti.

Edirnedeki iş adamları toplanıp müzakere ettiler. Panik o derece korkunç olmuştu ki, Edirneyi savaşsız Ruslara teslim etmekten başka çare bulamadılar. 1245 senesi Seferinin yirminci perşembe günü -ki 1829 senesi Ağustosunun yirmisine rastlar- Rus ordusu hiç savaşsız Edirneye girdi.

İstanbul halkı, hele İkinci Mahmut çok telâşa düşmüştü. Rus müfrezeleri Edirneden çıkarak önüne gelen yerleri yaka yıka Çorlu ve Silivriye kadar bütün köy ve kasabaları talân ediyorlar, taş taş üstüne bırakmıyorlardı. Bütün güney Trakya Türkleri de yerlerini yurtlarını bırakarak İstanbula kaçıyorlardı.

Edirne muahedesi ile biten işte bu savaş, Edirne ve dolayına pek çok zarar vermiş, dört yüz senelik bir zenginliğin, yüksek bir kültürün yıkılmasına sebep olmuştur.

Bu muahedenin imzalandığı tarihî ev, Beylerbeyi camiinin alt yanında Hacı Fettah efendinin evi idi ki, halâ torunu mühendis Bay Nazifin yaşadığı evdir. Bu evin eski şekli biraz değişmiş olmakla beraber, yine eski Türk evleri, eski konaklar hakkında insana bir fıkir verebilir.

Edirneye Ruslar girdikten sonra İkinci Mahmut, ne pahasına olursa olsun Ruslarla sulh yapmak üzere İstanbuldan Edirneye murahhaslar gönderdi ve ilk toplantı (24 Safer 1245) 24 Ağustos 1829 da oldu. Sadık efendinin yazdığı bir mektuptan anlaşıldığına göre, bu umulmadık zaferle başları pek dumanlı olan

Rus murahhasları, müzareke salonunun yanında kendilerine bir dinlenme salonu ayırmışlar. Orada türlü türlü içkiler dolu bir büfe tertip atmişler, arada sırada müzakere salonundan çıkıp burada çakıştırırlar, tekrar müzakere salonuna gelip Türklere karşı ağızlarına gelenleri söylerlermiş.

Halbuki o aralık Şümnuda savaş halâ devam ettiğinden, bir gece fedaî tabyesine saldıran Ruslara iki binden fazla telefat verdirilip iyi bir paniğe uğratıldılar ise de, İkinci Mahmut bundan istifade etmeği düşünemedi. Gayet alçakçasına bir muahede imza etti. Hattâ İngiliz iş adamları, siyasa adamları bu muahededen sonra Osmanlı imparatorluğunun yıkılmakta olduğunu parlamentolarında resmen ve açık açık söylediler.

Edirne muahedesi 15 Rebiülevvelde, yani Rusların Edirneye girdiklerinden yirmi beş gün sonra imzalandı ve iki taraftan imza ve tastik olunduktan sonra Ruslar 23 Cemazilevvel 1245 ve 20 Teşrinsani 1829 cuma günü Edirneyi boşaltıp çekildiler. Rusların Edirnede bu oturmaları 93 gündür.

Rusların Edirneyi bu istilâlarında Graf Dibiçin Edirneden aldığı kale anahtarı, bilahare Rus Çarı tarafından Prusya Kralına hediye edilmiş ki halâ Berlin müzesinde imiş.

Bu korkunç ve ocaklar söndüren savaştan sonra, bütün Trakyada olduğu gibi Edirne içinde de büyük bir taun hastalığı çıkmış, Edirnenin nufusunu çok azaltmış, meş'um hastalık en çok Türklere zarar vermiştir. 1832 senesinde çıkan bu hastalığa halk arasında (büyük kıran) denir.

Edirneyi Ruslar boşaltıp ta tekrar Türk hakimiyeti altına girince bir hayli zaman bu Rus istilâsının verdiği zararları kapatmak için uğraşılmıştır. Yalnız unutmıyalım ki artık ne yapılıyorsa şuurla, düşünülerek yapılmıyordu.

Bir aralık, sözde Rusyaya harp açmak reyinde bulunduğu için Pertev Paşa Edirneye sürüldü; ve bu şâir vezir burada öldürüldü. Daha sonra da Pertev Paşanın rakibi olan Tebsıra sahibi Akif paşa buraya sürülerek sorguya çekildi. Lâkin, o öldürülmedi.

— *Abdülmecit, Abdülaziz Devri* —

Abdülmecit devrinde Tanzimatın ilânından sonra da Edirne Türkleri yine bir canlılık göstermediler. Evet, her vakit söylediğim gibi, Tanzimatı ilân edenler ondan Türklük için büyük faydalar umdukları halde, pek az fayda ve daha çok mazarrat görmüşlerdir. Çünkü memleketin yetişen gençleri cahil bırakılıyor, ilk tahsile hiç ehemmiyet verilmiyordu. Vatanın korunması, askerliği ise Türklere mahsus ve munhasır olup Hıristiyan ve Musevî tebaa yalnız askerlik vergisi olarak az bir para veriyorlardı. Türk gençleri altı, yedi, hattâ bazan sekiz on sene askerlikte çürüyorlar; o sıralarda ötede beride hiç eksik olmıyan isyanlarda da nice binlerle Türk yavrusu ölüyordu. Buna mukabil memleketteki Hıristiyan, Müşevî çocukları, gençliklerinin bu çiçekli zamanlarında sereserpe büyüyüp yetişiyorlar, para kazanıyorlar, çoluk çocuk sahibi oluyorlar, yavaş yavaş memleketin bütün sanatlarına, ticaretlerine el koyuyorlardı. Bundan başka kültür alanında da Türklerin aksine onlar ilerliyorlar, hattâ dört beş yüz senedeberi içinde hamurlanıp yuğuruldukları Türk kültürünü bırakarak, batı kültürüne sarılıyorlar; yavaş yavaş onlarda Türklere, Türklüğe, Türk hükûmetine karşı düşmanlık ülküleri beliriyor, beş yüz senedenberi üzerlerine kanat geren, rahatları için canlarını veren Türklere düşman gözü ile bakmağa başlıyorlardı. Mamafih İkinci Mahmut gününde yapılması emrolunan Meriç köprüsü, Abdülmecit devrinde yapılıp bitirilmiş, memlekette bir hayli bayındırlık eserleri görülmüştür.

Abdülaziz gününde Avrupa demiryolu yapılmış, Edirne İstanbula bağlanmıştır. Yine bu devirde, Hurşit Mehmet paşanın Edirne valiliği sırasında, vilâyet dairesinde vilâyet matbaası yapılarak ilk Edirne gazetesi basılmağa başlanmıştır (1867).

— *Abdülhamit II Devri* —

1877-1878- Rus - Osmanlı harbinde de Edirne, pek kara günler geçirmiştir.

Rus orduları Pilevneyi alıp ta o cephelerden emin olduktan sonra, Sofyayı tuttukları gibi, büyük kuvvetlerle Balkanları aşa-

rak Filbeyi almışlar ve Edirne üzerine yürümüşlerdi. Pilevnenin düşmesi üzerine o zaman Osmanlı tahtında oturan İkinci Abdülhamit korkmuş, savaştan ümidini keserek Namık Paşayı Rus orduları baş komutanı Grandük Nikolaya göndermiş, sulh istemişti. Ruslar ise Edirnenin kendilerine karşı müdafaa edilmiyeceğini, Türkiye içindeki ajanları vasıtasiyle öğrendiklerinden ordugâhlarına gelen Türk murahhaslarını bir taraftan oyalamakla beraber, bir taraftan da Edirneye yürüyorlardı.

İşte o vakit Edirne valisi Namık Paşa oğlu Hüseyin Cemil Paşa, Edirnede depo edilen mühimmatı harbiyeyi yoketmek bahanesiyle, iki sene önce vali Hacı İzzet Paşa merhumun himmetiyle onarılan tarihî sarayları barutla atmış, dört yüz senedir milletin alınteri ile yakılan bu sanat eserleri, bu ata dede andaçları yok edilmiş, Cemil Paşa da orduyu alıp Rodoplara doğru çekilmişti.

Rus ordusu (17 Zilhicce 1294) 22 İlkteşrin 1877 tarihinde kollarını sallaya sallaya Edirneye girdi ve burada da durmıyarak ta Çatalcaya, Ayastafonosa kadar boş buldukları doğu güney Trakyayı çiğnediler.

Rus istilâsı zamanında bilhassa yerli Rumlar ve Bulgarlar büsbütün şımararak, Türklere pek çok fenalıklar yapmışlardı. Badi efendi merhum, «Riyazı beldei Edirne»sinde «75 saat uzunluğunda, 30 saat genişliğindeki bu topraklarda olan bütün Türk köylerinin ve kasabalarının yakılıp yıkıldığını, mahvedildiğini söyliyor. Yalnız Edirnenin Kıyık, Kirişhane, Yeniimaret ve Yıldırım semtlerinde iki binden fazla Türk evi yıkılmış, camilerde, tekkelerde, umumî binalarda pekçok tahribat yapılmıştır. Ruslar, buralarda ellerine geçirdikleri şeyleri tamamen Rusyaya taşımışlardı.

Ruslar, Edirneye girdikten sonra Edirne ahalisi arasında beliren Lekeli hummadan on üç binden fazla kişi öldüğünü de Rifat Osman bey merhum, Minas Benliyan adında bir Ermeni doktorundan işittiğini «Edirne rehnüması»nda söyler.

Ruslar, bu ikinci girişlerinde Edirnede 445 gün kaldılar ve pekçok zarar yaptılar. Hattâ Sultan Selim camiinin Hünkâr mahfelinden ve başka camilerden ellerine geçirebildikleri çiniler ve birçok türk sanat eserlerini söküp aşırdılar.

Berlin muahedesininin imzasından son a - yani 1879 senesi Martının 13 ünde Edirne yine Osmanlı Türklerinin eline geçti

ve ilk vali olarak Edirneye Rauf paşa geldi ki şehir, hele Türk mahalleleri hemen baştanbaşa bir harabe halinde idi.

Bundan sonra otuz sene Edirnenin bayındırlığına çalışıldı. Lâkin yine acınarak söyliyelim ki bütün uğraşmalar şuurlu bir çalışma değildi. Çünkü Türkler, hemen kasden cahil bırakıldığı halde, o zaman memleketteki Rumlar, Bulgarlar, Ermeniler, Yahudiler mektepler açıyorlar, okuyorlar ve günden güne memleketin bütün servetine sahip oluyorlardı.

Bilhassa 1877 - 1878 savaşından sonra kuzey Trakyada, Balkanların üst yanında kurulan Bulgaristan prensliğinin, 1885 te Berlin ahitnamesini çiğneyerek Balkanların güneyinde kurulan Şarkî Rumeli eyaletini zaptetmesine Abdülhamidin göz yumması; Bulgarları daha ziyade şımartmış, Edirneye ve Makedonyaya da göz koymalarına sebep olmuştu. Bulgaristan ve Yunanistan hükûmetleri ileride kendi siyasal ülkülerine çalıştırmak için Türk topraklarındaki Bulgarlara ve Rumlara mektepler yapıyorlardı. Bulgar ve Rum çocuklarını okutarak onlara millî bir benlik vermeğe olanca kuvvetlerile çalışıyorlar ve âdeta yarış yaparak biribirile didişiyorlardı. Bulgarlar, Makedonyadaki Makedon hıristiyanları Bulgarlaştırmağa çalıştıkları gibi, Sırplar da Sırplaştırmağa uğraşıyor, bunun için Bulgarlarla, Sırpların ve Yunanlıların hiç araları düzelmiyordu.

Abdülhamit ise bunlara karşı Türkleri uyandırıp hazırlayacağı, onların gözlerini açacağı yerde 1877 - 1878 harbi dolayısile kapadığı Mebusan meclisini bir daha açmamış; gazeteleri, matbuatı çok şiddetli bir sansör altına almış, Türklerin ağzına kilit vurmuştu. Gâh Bulgarlara imtiyazlar vererek, gâh Sırpları ve Rumları ele alarak bunların aralarındaki düşmanlığı körüklüyor, Balkan yarımadasındaki Türk egemenliğini bu yolla yürütmeğe, korumağa çalışıyordu.

Girit Rumlarının isyanı üzerine Yunanlıların oraya asker çıkarmaları yüzünden 1897 de açılan Türk - Yunan harbinde Türkler canla başla uğraşarak Yunan ordularını mağlup ettilerse de, bu şanlı kazançtanda hiç faydalanamamıştık. Çünkü Avrupa devletleri artık Şark meselesini kökünden halletmeğe ve Osmanlı İmparatorluğu topraklarını aralarında paylaşmağa doğru gidiyorlardı.

Memleketteki uyanık ve aydın fikirli Türk gençleri ise sevgili

yurdun ve ulusun istikbalini karanlık görüyorlar, memleketin kurtuluşunu ancak meşrutiyetin yeniden alınmasında bularak; gizli gizli hem dışarda, hem içeride çalışıyorlardı.

Bir zaman geldi ki Rusya ile İngiltere arasında Şark meselesini halletmek için kat'î kararlar verildi. Bunu haber alan uyanık Türk gençleri 1908 de Selânik ve Manastır vilâyetlerinde ayaklandılar. O zaman Edirnede de birçok genç zabitler ve siviller bu ayaklanmadan haberdar olup hepsinin yürüği ve dileği bir idi. Abdülhamit 23 Temmuz 1908 de ister istemez 1877 de verip te sonra savaş bahanesile kaldırdığı meşrutiyeti vermeğe mecbur oldu. İşte o zaman bütün Türkiye memleketleri gibi Edirne de pek şen günler yaşadı.

Meşrutiyetin verilmesi üzerine, Türkiye topraklarında gözleri olan bütün devletler birdenbire sendelediler. Lâkin çok geçmeden Osmanlı İmparatorluğu içindeki Rumlar Yunanistandan, Bulgarlar Bulgaristandan, Sırplar Sırbistandan aldıkları talimat ile harekete, İmparatorluğun bir an evvel yıkılması için her çareye başvurmağa başladılar. Türklerin arasında ise İttihat ve Terakki, Hüriyyet ve İtilâf ve diğer bir takım partiler çıkmış, millet biribirine düşmüş, hattâ bu fırkacılık orduya, asker subayları arasına kadar girmişti. Bu hal komşu devletlerin, Türkiye topraklarında gözleri olan hükûmetlerin işine yarıyordu.

13 Nisan 1909 [*] hadisesinden sonra Abdülhamidin tahttan indirilmesi de memleketi kurtaramadı. İstanbul ve Türkiye toprakları kardeş kanları ile kirleniyor, ihtirastan pek çok gözler, istikbalin korkunç uçurumunu göremiyorlardı.

Osmanlı İmparatorluğu içindeki bu karışıklıkları gören İtalya 1911 senesinde şimalî Afrikadaki Trablusgarp vilâyetine saldırdı. Hükûmet bu gaile ve bu kuvvetli düşmanla uğraşırken; 1912 de Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan hükûmetleri de birleşerek Balkan yarımadasındaki Türk topraklarına hücum ettiler. İşte o zaman Bulgar orduları da var kuvvetleri ile Edirneye saldırdılar.

1912 senesi İlkteşrininin yirmi dördüncü günü akşamı düşmanın Edirneye ilk taarruzu vuku buldu ve 27 İlkteşrinde Edirne çepeçevre Bulgar ve Sırp orduları tarafından sarıldı.

(*) Tarihte 31 Mart Vak'ası.

Edirne kalesini müdafaaya memur olan Şükrü Paşa vazifesi başına henüz gelmiş olduğu gibi, hükûmet te zamanında çok hazırlıksız davranmış, kaleye zahire yığmamıştı. Yakın köy ve kasabaların ehalisi de Edirneye dolduklarından şehrin nüfusu yüz bini geçmiş, binbir ayak bir yere toplanmış; evler medreseler, mektepler dolmuştu. Gaz, tuz şeker gibi şeyler az vakitte bittiğinden, muhasara devam ettiği müddetçe ehali büyük sıkıntı çekmiştir.

Bulgarlar ve Sırplar çok şiddetle Edirne istihkâmlarına saldırdılarsa da, birşey yapamadılar. Türk askerlerinin süngüsüne karşı aciz kaldılar. Bu savaş ve muhasara başlayınca Edirnedeki bütün yatılı mektepler hastane oldu, bunlar baştanbaşa yaralılar hastalar ile doldu.

5 İlkkânun 1912 de düşmanlarla mütareke yapıldı; mütareke şartları mucibince Bulgarlar Karaağaçtan demiryoluyla, Çatalcaya kadar gidip dayanmış olan ordularına zahire geçirecekler, İstanbul hükümeti ise Edirneye ancak bir vagon eczayı tıbbiye gönderecekti. Yalnız bu anlaşma, o vakit İstanbulda iş başında bulunan hükûmetin ne kadar değersiz, ne kadar kör olduğun isbat eder. Hattâ doktor Rifat Osman bey merhumun anlattığına göre en lüzumlu ilaçlar bile bu vagondan çıkmamıştı. Burada bir parça, merhumu dinliyelim :

" Fırınlardan ehaliye tevzi olunan ekmekler, gerek manzarai hariciyesi ve gerek kıymeti gıdaiyesi itibarile katiyen ekmek değildi. Muhasaranın sonlarına doğru yalnız süpürge tohumundan ekmek yapılıp yendi. Beyaz peynir. et, zeytınyağı, tereyağı, süt ve yumurta gibi mevaddı gıdaiye fiatları yükselmiş ise de, aranıldıkça bulunur idi. Lâkin tuz, şeker, gaz hiç kalmamıştı. Her yer gibi emakini askeriye bile karanlıklarda kaldı. Yalnız hastahanelerdeki kandillerde balıkyağı yakıldı. Etler, gıdasız yaşayan hayvanların etleri olması itibarile, kuvvei gıdaiyelerini pek çok zayi eylemiş ve kırmızı bir paçavra parçasına dönmüşler idi. Yüz on sekiz kuruşa bir kilo tuzu, bin rica ve iltimas ile alıp belediye reisi esbakı merhum Dilâver beyle paylaştık. Tütün ve içkiler ise ucuz ve bol idi... "

İşte Edirne şehri, böyle acı günler yaşıyarak Şubat ayını buldu ve Şubatın dördüncü gecesi savaş yine başladı ve pek kanlı

çarpışmalar oldu. Nihayet aç ve çaresiz kalan Edirne 26 Mart 1913 çarşamba günü beş ay dayandıktan sonra teslime mecbur oldu. Bu işgal 26 Mart 1913 den 21 Temmuz 1913 e kadar 117 gün sürmüştür.

Fakat daha Haziran ortalarında Bulgarlarla müttefikleri olan Sırp vc Yunanlıların, zaptettikleri yerleri bölüşememekten dolayı araları açılmış ve bu açıklık aralarında savaşa kadar gitmiştir.

Romenler de Balkan statukosu bozuldu diye bu sırada Bulgaristanda Dobruca ve Plevneye saldırdıklarından Bulgarlar Trakyadaki ordularını çekmeğe, eski müttefiklerine karşı göndermeğe başladılar. Londrada toplanan sulh konseyinde de iki taraf anlaşamamış olduğundan konsey bozulmuş, müzakere meclisi dağılmıştı. Bunun için Çatalca ve Geliboludaki Türk orduları da yürümeğe, ötede beride kalan Bulgar askerleri de geri çekilmeğe başladılar. 21 Temmuz 1913 de Türk, ordusu tekrar Edirneye geldi ve güzel Edirne yine şanlı Türk bayrağına kavuştu.

Edirnede ilkönce Manyas karakolunda ve sonra Saatkulesinde Türk bayrağı çekilmiştir.

Edirne, Türk askerine kavuşunca yine güldü ve Bulgar istilâsının açtığı yaraları sarmağa başladı. Fakat artık Türke Türkten paşka dost olmadığı da anlaşılmış, Türklüğe sarılarak ancak onu yükseltmek arzusu birçok Türk gençlerinin, ulus severlerinin yüreklerinde belirmişti.

— *Genel Savaşta Edirne* —

Bir sene sonra Avrupada genel savaş patladı. O zaman iş başında olan İttihat ve Tarakki hükûmeti de Rusya, Fransa, İngiltere, Belçika. Sırbistan, hükümetlerine karşı savaşa başlamış olan Almanya ve Avusturya ile birleşmek, bu savaşa girmek hatasında bulundu ve bunun üzerine Türk gençliğine yeniden savaş meydânlarına gitmek, dünyanın en büyük devletlerinin en mükemmel silâhlarla mücehhez ordulariyle uğraşmak, boğuşmak ödevi düşmüştü.İşte o kanlı senelerde Edirne şehri de vatanî vazifesini yaptı. On binlerce evlâdını Çanakkaleye göndererek oranın müdafaasında kahramanca dövüştü.

İngiliz ve Fransız ordu ve donanmaları eliboş Boğazlardan

döndükten sonra Anafartalar kahramanı Gazi Mustafa Kemal Paşa da galip ordusiyle Edirneye gelmiş, birkaç gün Edirnede kalmış, askerini dinlendirmişti.

Düşmanlar Çanakkaleden uzaklaştıktan sonra Edirne çocukları, bütün Türk çocukları gibi, daha iki seneden fazla muhtelif cephelerde yiğitçe uğraştılar.

Burada o zamanki İttihat ve Terakki hükûmetinin bir yanlışlığını daha söylemeden geçemiyeceğim ki, o da Bulgaristan hükûmetini Türk - Alman ve Avusturya ittifakına almak için Edirnenin Karaağaç istasyonu ile Mericin sol sahilinden birçok köylerin ta İnoza kadar - bir anlaşma ile Bulgarlara bırakılmasıdır.

30 Birinciteşrin 1918 de yapılan Mondros mütarekesinden sonra, bütün Osmanlı İmparatorluğu topraklarında olduğu gibi, Trakya ve Edirnede de ağır bir hava esmeğe başladı. Galip İtilâf devletlerinin donanmaları Çanakkale boğazından geçerek İstanbul önüne geldiler ve memleketin her tarafına yayılarak her işimize karışmağa başladılar. Acıyarak söyliyelim ki: O zaman başta padişah olarak birçok Osmanlı ricali devletin istikbalini kurtarabilmeği ancak İtilâf devletlerinin her istediklerine boyun eğmekte görüyorlar, her türlü alçaklığı kabul etmeği göze alıyorlardı. Yunan hükûmeti ise, hiçbir hakkı olmadığı halde, o zaman Trakyada yaşamakta olan Rumlar dolayısiyle Sarkî Trakya üzerinde bir hak iddia ediyor, galip İtilâf devletleri de Yunanistanın bu iddiasını terviç eyliyorlardı.

— *İşgal Senelerinde Edirne* —

Gazetelerden, Yunanlıların Trakya üzerindeki bu kara emellerini öğrenen Trakyanın düşünceli vatansever Türkleri, memleketlerini, istiklâllerini kurtarmak, hâkim olabilmek için (Trakya Paşaeli cemiyeti) adında bir cemiyet kurdular. Bu cemiyete girenler, artık İstanbuldan, Osmanlı İmparatorluğundan ümitlerini kesmiş, yurtlarına sahip olabilmek için ancak kendi çalışmalarına, kendi didinmelerine bağlanmış idiler. Bunlar, Vilsonun prensiplerine dayanarak Trakyayı kurtarmak istiyorlardı.

Trakya - Paşaeli cemiyeti, Anadolu ile haberleşerek sonunda adını (Rumeli Müdafaai Hukuk cemiyeti) ne çevirmişti. Lüleburgazda ve Edirnede iki kongıra akdedilmiş. Yunanlıların Trakyayı

çiğnemek, zaptetmek arzularına karşı durabilmek için hazırlıklara başlamışlardı. Fakat hakikatta bu Trakya - Paşaeli Mudafaai Hukuk cemiyeti de bütün direktiflerini Anadoludan; bütün ümitlerin kesildiği o kara günlerde, milleti, memleketi kurtarmak için her türlü korkuları göze alarak ortaya atılan Kemal Atatürkten alıyordu. Saros körfezinde Evreşekadı köyündeki bir kablo bu cemiyetin Anadolu ile muhaberesine çok yaramış, İtilâf kuvvetleri bu kabloyu çok geç anlayarak kesmişlerdir.

Trakya - Paşaeli Müdafaai Hukuk cemiyeti, Trakyayı silâhla korumak için asker hazırlamağa başladı. Fakat elde silâh ve cephane yoktu. Mevcut silâh ancak 2800 mavzer ile eski tüfeklerden, b ş on toptan ve ancak üç günlük çetin bir savaşa yetebilecek mühimmattan ibaretti. Müdafaai Hukuk Cemiyeti işte böyle yokluklarla yine didinmeğe, yurdunu kurtarmağa çalışıyordu.

15 Temmuz 1920 de Yunan kuvvetleri batıdan, Meriçin üstünden Edirne üzerine yürüdüler. Mericin sol kıyılarını tutan Trakya Türkleri, Yunanlılara karşı çok iyi müdafaa ettiler; düşmanı bir adım ileriletmediler. Fakat Yunan donanması Çanakkale boğazından geçerek Tekirdağı üzerine saldırınca artık Trakyayı kurtarmaktan ümidi kesmek zarurî idi.

15 Temmuz 1920 de başlayan mücadele, 25 Temmuz 1920 ye kadar devam etti ve 25 Temmuz 1920 de Yunan ardusu Edirneye girdi.

Trakyayı korumak için didinen, toplanan Türk askerleri ve subayları, yurtlarını ve uluslarını seven Türklerin birçoğu Bulgaristana çekilmişlerdi. Oradan pek çoğu İstanbul yolu ile Anadoluya geçmiş, Millî Savaş bitinceye kadar burada savaşlarda ve hizmetlerde bulunmuşlar; çeteler teşkil etmişlerdir. Bu işgal de iki sene dört ay sürmüştür.

— *Edirnenin Kurtuluşu* —

Vaktaki Anadoluda yenilen, ordusunu kaybeden Yunan hükûmeti 4 - 11 Birincitesrin 1922 de Mudanya mütarekesini imzalayıp Mericin sol kıyılarını boşaltmak için söz verdi, Trakyadaki bütün Hıristiyanlar da yerlerini yurtlarını bırakıp garbî Trakyaya hicret ettiler.

Yunanlılar, mütareke şartları mucipinc adım adım çekiliyor, Türk ordusu da arkadan geliyor, girdiği yerlerdeki Türklerin gözyaşlarını siliyor, onlara yeniden yaşamak hızını, büyük ülkülerle birlikte aşılayordu. En sonra 25 İkinciteşrin 1922 de Türk ordusu yine güzel Edirneye girdi.

Edirne işte o gündenberi yeni bir devir yaşıyor, Büyük Önder ebedî şefimiz Atatürk ile millî şefimiz İnönünün direktiflerine uyarak ilerileme yolunda hergün kuvvetli adımlar atıyor.

II Kısım

— *Edirnede Bizans Gününden Kalma Eserler* —

Edirnede Bizans gününden kalma eserler yok gibidir. Biz yalnız en gözönünde olanını yazalım: Bu da Edirne kalesi yıkıntılarıdır ki, bunun ilkönce Roma imparatorlarından meşhur Adriyan (Hadrian: 117-138) tarafından yapıldığı söyleniyor. Eski kitapların yazdıklarına göre bu kalenin duvarları dört zira kalınlığında, 8 z ra yüksekliğinde taş duvarlarla çevrili müstatil biçiminde bir hisar olup, doktor Rifat Osman bey merhumun anlattığına göre 360.000 metre murabbaı bir yer miş.

Bu hisarın dört köşesinde üstüvane biçiminde dört kule varmış ki, bugün bunlardan doğu kuzeyindeki kule halâ durmaktadır. Bunun üzerine, Hacı İzzet paşa merhum Edirne valisi iken 1886 da ahşaptan, 1894 de ise kâgir olarak belediyece saat kulesi yapılmıştır. (Resim 1). Diğer kulelerle burçlar ve kale duvarları ise ancak 1868 de Hurşit Mehmet paşanın valiliğinde hastane, hükûmet binaları ve kışlalar inşasında kullanılmıştır.

Hisarın batı kuzeyindeki kuleye Yelliburgaz kulesi denirmiş ki, İstanbulun fethinden önce bu kule, hatırlı adamlara, vezirlere hapishane olarak kullanılırmış. Hatta doktor Rifat Osman bey merhum, Yıldırımın şehzadesi olmak üzere meydana çıkan ve bizim tarihlerimizde Düzmece Mustafa adı verilen zatın, İkinci Murat zamanında tutularak burada asıldığını söyliyor. Sonra kadın mahkûmlar burada hapis olunduğu için Kafeskule adı verilmişti.

Üçüncü kule ise batı güneyde Germekapı kulesi olup Tunca boyunda asıl duvardaki kuleye germe bir duvarla bağlı olduğu için bu kuleye Germekapı kulesi denirmiş.

ğundan, Birinci Mahmut gününde bu da onarılmış, Urfi, buna da bir tarih söylemiş ve kapının üstüne konan mermer taşa yazılmıştı. Ancak bu da meydanda yoktur. Kitabe şu imiş:

Bin yüz altmış beşte vaki zelzele ba hükmü Hak,
Nice abadanı viran eylemişti nagehan.
Yine ilhami hüda ile şehi âlicenap
Her yerin mamuru abad etti himmetle heman
Burcu baru ve deru bazan âidar kal'ede,
Şöyle tecdit oldu ki mümkün değil arzu beyan.
Urfii daî dedi menku ile tarihini
Babı Manyası cedit etti veli Mahmut Han.

7 — Zindankulenin beri tarafında şimdi Cumhuriyet caddesi dediğimiz sokakta, doğuya açılır ve Tahtakaleye bakar bir kapı varmış. Eski zamanlarda burada tavuk satıldığı için buna Tavukpazarı kapısı ve Tavukkapı denirmiş.

8 — Kalenin yine doğu tarafında şimdi Balıkpazarı dediğimiz yerde Direk çarşısına açılır bir kapı varmış ki; buna sonraları Balıkpazarı kapısı, daha önceleri İğneciler kapısı ve daha önceleri de İstanbul kapısı denirmiş.

9 — Ali paşa çarşısının orta kapısına doğru yine doğuya açılır bir kapı varmış ki buna da Ortakapı denirmiş.

Evliya Çelebei, Edirne kalesinin çepçevre etrafında hendekler bulunduğunu, fakat Edirne kalesi bir iç kale olduğu cihetle sonradan bu hendeğin çörçöple dolduğunu ve hattâ onun Edirneyi gezdiği 1649 senesinde hendeğin bazı yerleri belli olduğunu söyliyor.

Filhakika vaktile Adriyanın yaptırıp bıraktığı, birçok defalar alınıp verilen binbir badireye uğrayan bu kale; Osmanlı Türklerinin eline geçtikten sonra önemini kaybetmişti. Çünkü Edirnenin alınıp merkez yapılmasından az sonra hudut, Balkanların ötesine ve daha sonra ise Tunaya götürülmüş olduğundan; burası bir iç kale olup kalmıştı. İstanbulun fethinden sonra ise hudut, Tunanın çok ötelerine gittiğinden, bu kalenin hiç önemi kalmadığı halde, hemen beş yüz sene iyice korundu ve hattâ arada onarımlar da gördü. Dizdarı, bekçileri vardı. Kapıları akşamları kapanıp sabahları açılırdı. Hattâ Ruslar 1829 da buraya geldikzaman kale tamamile duruyordu ki, General Dibiçin kale anahtarını alıp götürdüğünü yukarıda bir münasebetle söylemiştik.

Lâkin on dokuzuncu asrın son yarısındaki devlet adamları, nedense bu kaleyi korumağa hiç lüzum görmiyerek, Hurşit Mehmet paşanın Edirne valiliğinde bulunduğu 1866 senesinde, Edirneye bir «Gureba hastanesi» ve «İslahhanei etfali fukara» yapmak için kalenin duvarlarını yıkıp taşlarından istifade etmek, hem de isteyenlere taşları ve duvar yerlerini satıp paralarını almak, bu paraları da yine memleketin imarine sarfetmek üzere mazbata yapılmış. İstanbul hükûmeti de bu mazbatayi onaylamış olduğundan duvarlar, burçlar, kuleler yıkılmağa, yerleri de satılmağa başlanmıştır. Vakıa 1883 senesinde Bâbıâli bunu menetmeğe çalıştı ise de, o vakte kadar hemen bütün duvarlar yıkılmıştı. Maamafih kalenin temelleri pek derin ve taşlar ise pek büyük olduğundan, temeller tamamile çıkarılamamıştır. Eğer lâyikile bir araştırma yapılsa temeller bulunacaktır.

Yukarıda da söylediğimiz gibi Edirne şehri, Osmanlı Türklerinin burasını aldığı zaman hemen Kaleiçine münhasır olup dışarıda birşey yoktu. Bunun için kale dışında Bizanslılar zamanına ait eser yoktur. Ne varsa Kaleiçinde olmak lâzımgelir.

Ancak, Edirne şehri birçok badirelere uğradığı için mi, yoksa zaten yok mu idi bilinmez, burada Bizans zamanından kalma eserler hemen yok gibidir; kale içinde olan kiliselerin bile, Badi efendi ve Rifat Osman bey merhumların yazdıklarına göre, çoğu Osmaslılar gününde yapılmış, eskiden kalabilenler de Kaleiçi yangınlarında yanıp kül olmuşlardır.

Edirne Sarayları

Birinci Murat, Edirneyi aldığı zaman, Edirnedeki Tekfur sarayini beğenmemiş, bir saray yapılmasını emretmişti. O saray bitinceye yani 1368 yılına kadar Dimetokada oturmuştu.

Edirne sarayı yapıldı. Fakat bu saray nerede idi, bunu bilmiyoruz. Bazıları bunu Tunca boyunda, bazıları ise bilâhara Yıldırımın saray yaptırdığı Kavak meydanı denen Sarıbayırda - yani şimdiki Selimiye camiinin yerinde - yapıldığını süyliyorlar. Evliya Çelebi merhum ise seyahatnamesinde Selimiye kurbünde Kavak meydanında olduğunu söyliyor ve onun Edirneye geldiği zaman da durduğu anlaşılıyor. O diyor ki: « Badehu bu eski sarayı Musa Çelebi tevsi] edip kale misal burç ve barusun bir sûru azîm gibi

başlıca üç büyük kısma munkasım olup Avcı Sultan Mehmet, İkinci Mustafa ve Üçüncü Ahmet daireleridir. Bunların cevanibinde ve aralarında Valide Sultan, baş, ikinci, üçüncü, dördüncü kadınlar, şehzadeler, cariyeler, gedikliler daireleri, hastalar koğuşu, Darüsseade ağası ve maiyetine mahsus ağalar devairi vardı. Bu kasrın harabesinin garbinde üzeri kiremit döşeli ve pencereleri örülmüş daire ise Fatih Sultan Mehmet âsarından Osmanlı sarayında ilk inşa edilen arz odasıdır ki, harpten önce cephanelik iken şimdi ahırdır.

Bu harabenin yanında (1) kezalik sakfı kiremit örtülü küçük ve dairevi harabe ise Fatih Sultan Mehmedin Beşir Çelebi tavsiyesiyle (2) hafrettirup «âbıhayat» ismini verdiği kaynağın mahallidir ki, bilâhara üzerine bir su dolabı konulmuştu. Bunun ittisalindeki kârgir kapı da Babüsseâdenin harabesidir Bir hayli hükümdaranın, süferanın, vüzeranın müsûl şerefine nail olmak için sakfı altında müteheyyiç demler geçirdikleri kapı bu harabedir. Zira asayişi âlemin nigehbanı olan iradeler bu kapıdan çıkar idi.

Bu kapının cenubunda Tunca nehrine karip müteaddit kubbe ve bacalı kısım, sarayın mutbahı âmiresi harabesidir ki, helvahane, fırınıhassa, gülâphane, kilârıâmire, mumhane gibi devairi ihtiva eyler idi. Bunun garbindeki harabe ile kapı da (Babüsselâm) olup civarında Mehteran sundurması, Hacegânı divanı hümayun dairesi, Katipağa dairesi, veznedarlar dairesi, baltacılar dairesi, mücrimler zindanı gibi müştemilâtı var idi. Bu devair harabesi de elyevm metruk ve bir kısmı ahırdır. Sarayı humayunda isimleri tahkik olunan Kumkasrı, Akağalar hamamı, Miftah ağası hamamı, Başçukadar hamamı, Hazinekethûdası hamamı, Silahtarağası hamamı, Sultan Mehmet hamamı, Aynalıkasır hamamı, Gülhane hamamı, Kuşhane aşçıları hamamı, Sultan Ahmet hamamı, Şehzadeler hamamı, Valideler hamamı, Validesultan hamamı, Çamaşırcılar hamamı, Hastalar hamamı, Darüsseâdeağası hamamı, Veznedarlar

(1) Bugün yıkılmış olan bu sarayların resimlerini elde ettik. Okuyucularımızdan, bu eski anıtlar hakkında bir fikir edinmek için kitabın son kısmındaki (3 - 4) numaralı resimleri tetkik etmeleri rica olunur.

(2) Beşir Çelebi, Konyalı kâmil bir hekim olup Fatih Mehmedin daveti ile Edirneye gelmiş, Fatihin pek ziyade hürmet ve itimadını kazanmış idi. Edirnenin ilk tarihini de bu zat yazmıştır. Bu tarihin bir nüshası Selimiye kütüphanesinde Badi Efendi merhumun kitapları arasında vardır. Kıymetli bir eser değildir.

hamamı, Seferli hamamı denilen hamamlar ile beraber 42 hamam mevcut idi [1].

Sarayın müştemilâtı meyanında: Mamak sarayı (İkinci Sultan Selim âsârından olup elyevm arsası üzerinde Nümüne çiftliği binası mevcuttur.) İmadiye kasrı (Dördüncü Sultan Murat tarafından inşa edilmiş olup bahçesine elyevm Fırka bahçesi derler. Merdivenleri harabesi mevcuttur.) Alay köşkü (ilk defa Dördüncü Mehmet tarafından inşa ettirilmiş ve muhterik olmasına mebni Üçüncü Ahmet tarafından tekrar yaptırılmıştır. Kışlalar meydanında mevcut çeşme ve namazgâha karip idi.)

Dolmabahçe kasrı (İkinci Mustafa âsârından), Gülhane kasrı (Dördüncü Mehmedin âsârından), Idiye kasrı (Dördüncü Mehmedin âsârından.)

Saray içinde ise: Terazü kasrı (Kanunî âsârından olup Sultan Süleyman köprüsünden meşcereye hini duhulde sağ tarafındaki tarikin başlangıcında idi. Sanayi mektebinin esnayi inşasında vali Abdurrahman paşa tarafından hedmettirilmiş ve taşları inşaatta kullanılmıştır.) Adalet kasrı (Fatih köprüsüne civar harabesi mevcut yüksek kuledir. Bunu su terazisi zannederlerse de bedeninde mevcut su yolları balâsındaki kasrın havzuna mahsustur.

Kanunî Sultan Süleyman âsârından olup erbabı müracaat, arzuhallerini bu makamda takdim ettiklerinden Adalet kasrı denildiği maruftur.) İftar kasrı (Adalet kasrına civar Tunca sahilinde olup dördüncü Mehmedin âsârından idi.) Av köşkü, Bülbül köşkü (Tavukormanı dahilinde olup dördüncü Mehmedin âsârından) Bostancıbaşı kasrı (elyevm mevcut Adalet kasrı harabesininin kısmı garbîsinde temelleri söküldüğünden dolayı büyük hufreler bulunan mahal, bu kasrın mevkiidir. Bu kasra Sepetçiler kasrı dahi denilmekte idi. Bu kasrın mevkii ile kule beyninde bir kabir mevcuttur ki, halk arasında (Gelin mezarı) denilir. Taşları kırılmış olduğundan kime ait olduğu anlaşılmamış ise de, tarzı imaline nazaran seksen sene evvel inşa kılınmış olduğu zannolunur.)

Elveym Sarayiçinde merkûz olan sütûn ise 1284 - 1868 tarihinde Cennetmekân Sultan Aziz Hanın Avrupa seyahatında

(1) Burada bir mürettip yanlışlığı olsa gerektir. Çünkü Rifat Osman Bey merhumun da kitabına me'hez olan Badi Ahmet efendi tarihinin birinci cildinde saray içindeki hamamların 22 tane olduğunu saatçi İbrahim efendi adında pek yaşlı ve sarayı iyi bilen bir adamdan işittiğini söylüyor.

regâhı, Hızırlığı hasılı yetmiş adet bağları mamur edip Edirne bahçesi öyle oldu ki hâlâ ruyi arzda öyle bir bahçe olmaya; meğer ki Nemçe çasarının Alman diyarında (Pişhel) şehri bağı ola. Bu Edirne bahçesinde olan şükûfe ve ezhar, gül, sünbül, menekşe, lâle, sünbülü hatayi, reyhan, yasemin, ful, erguvan, zerrin, nergis, zanbak, nesrin, şebboy, şekayık, karanfil ve emsali müşkbu ezhar bir yerde bulunmaz. Bu hadikai hıyaban nazargkàh sultan Mehmet Handır. Hülâsa bu bağın vasfında lisan kasirdir. Bu hakir, küstahane deryadan katre, güneşten zerre kabilinden tahrire cüret eyledim. Zira birkaç güu meks ile ancak bu kadar haline vakıf olabildik. Kemali dikkat ile tetkik etmek mümkün olmayıp, " Malâ yüdrekü küllühü la yütrekü küllühü„ diye muhatı ilmi rakımülhuruf olan yazıldı, ve bu mertebe evsafı ile iktifa olunup tayyıkelâm olundu vesselâm. Amma ilâ hazel-ân bu bahçei ibret nümada saadetlü padişah ile saydü şikâra ve gazaye âmade gılman hassadan on iki bin cirit atlı müsellâh ve mükemmel huddamanı civan küheylân süvar olup kafadârı sultan olurlar. Hiçbir tarihte bu saray şimdiki kadar mamur olmamıştır. Ve olamaz. Allah mamuriyetini ilâahirüddeveran payidar ede.)

1829 savaşında Ruslar Edirneye girdikleri zaman sarayı yıkmadılarsa da soymuşlar, içerisinde ne buldularsa alıp götürmüşler. Bahusus o güzelim tavuk ormanının kıymetli ağaçlarını kesip yakmışlar, hayvanları ve kuşları avlamışlardır. Bundan sonra da, ne yazık ki bu ormana bakılmamış. Orman eski ehemmiyetini bir daha alamamıştır. Abdülazizin Avrupa dönüşünde Edirneye uğraması ihtimaline mebni, saray yukarıda da yazdığımız gibi tamire başlanmış ise de, asıl ciddî bir tamiri Hacı İzzet paşa merhumun ilk Edirne valiliğinde görmüştür. Merhum büyük bir dikkat ile bu eski Türk eserlerini tamir ettirmiştir.

Lâkin 1877 - 1878 Rus - Türk harbi tahakkuk edince, İstanbul an Edirneye gönderilen cephane, silâh ve toplara bu sarayın zemin katı ambar yapılmış, sonra Rus orduları Edirneye yaklaşınca Vali Cemil paşa ile Ahmet Eyyüp paşanın aralarındaki geçimsizlik ve dirliksizlik yüzünden Cemil paşanın emri ile bu değerli sarayların içindeki barutlar ateşlenerek koca saraylar üç günde havaya atılmıştır.

Badi merhum saray yanmazdan çok evvel, saraya, bu Türk

san'atının enmuzecine girmiş, gezmiş, kapılarında, pencerelerinde gördüğü altın ile yazılmış değerli yazıları defterine geçirmiş ve bilâhara tarihine de yazmıştır. Biz de burada onları aynen anlıyoruz:

Taht odasının dış kapısı üzerinde:

Zehi kasri dilefruzı hümayûn
Makamı padişahı rub'ı meskûn.

Beyti yazılı imiş. Kapının sağ kanadı üstünde:

Çekme gam bi kilidü bi miftah.

Sol kanadı üzerinde ise:

Fetheder babı müşkülü Allah

mısraları. Taht odasının iç kapısı üzerinde:

Eden bu baba âdâb ile hizmet
Bulur âlemde ikbalü saadet.

beyti varmış. Taht odasının dolabı üzerinde:

Fehmedip bu âyeti daim oku
Len tenalül - birre hattâ tünfikû

beyti ve mezkûr dolabın sağ kapağı üzerinde:

Sa'yedip hayrata daim kıl seha

Sol kapağı üzerinde ise:

Leyse lil-insanı illa ma se'a

mısraları yazılı idi, diyor. Taht odasının kademhane kapısı üzerinde

Küşade olsa babı rahatı can
Olur asayişi hatır nümayan

beyti. Taht odası kapısının mültekasındaki kapıda:

Eğer olursa miftahı inayet
Hemişe açılır babı hidayet

beyti. Vahdet odasının dış kapısı üzerinde:

Eyle babı tevekkülü me'va
Hasbiyallahü vahdehü ve kefa.

beyti. Kapının sağ cenahında:

Kerem et ya kerimü hayyü gafur

Sol cenahında ise:

Bizi babı atadan eyleme dûr

mısraları yazılı imiş. Vahdet odasının iç kapısı üzerinde:

Bu babı devlete dahil olanları her bar
İlâhi lütfü şerifinle eyle berhurdar

Beyti yazılı imiş. Rifat Osman bey merhum sarayın bir odasının pencere kanatları üzerinde :

Bezledip ihsanı ol hakka yakın
Va'di haktır rahmeten-lilmuhsinin

Beyti yazılı olduğunu söyliyor.

Badi efendi merhum, divanhanede çeşme üzerinde (ki Avcı Sultan Mehmet tarafından yaptırılmıştır.) şu tarihin yazılı olduğunu söyliyor :

Çünki fermanı şehi zişane.
İmtisal eyledi bu âbı revan
Dedi tarihini oldem Abdi.
Nuşedin âbı hayattan reyyan

1074 - 1663

1877-1878 Rus - Türk harbinden biraz sonra, vali olarak tekrar Edirneye gelen Hacı İzzet paşanın bu sarayı tekrar diriltmeğe uğraştığını, ancak İstanbulun razı olmayıp proje ve keşifnamelerinin hazır kaldığını Rifat Osman bey merhum yana yakıla Edirne rehnümasında söyliyor.

Hacı İzzet paşadan sonra gelen valiler zamanında bu kıymetli eserler, yadigârlar yıkılıp sökülmüş, taşları ve keresteleri o zaman Edirnede yapılan kışlaların inşasında kullanılmıştır. Hattâ Tunca nehrinin saraya yakın yerine Fatih Mehmet tarafından vaktiyle döşettirilen mermerleri bile sökmeğe çalışmışlarsa da, sökememişler, yerlerinde kalmışlardır. (*)

Hızırlık denen yerde Avcı Sultan Mehmet tarafından gayet güzel bir yazlık saray yaptırıldığını da tarih kitaplarından biliyoruz. Fakat bu saray da sonunda yıkılmıştır. Rifat Osman bey merhuma göre bu kasrın yerinde şimdi Ermeni mezarlığı vardır.

İkinci Mustafa gününde Buçuktepede Köprülülerden Amca zade Hüseyin paşa merhum da bir saray yaptırmış, bilâhara bu da sultanların eline geçerek yazlık saray olmuştu ki. bugün. bu da meydanda yoktur. Ne vakit ve kimin tarafından yıkıldı, bunu da bilmiyoruz

Dörtkayada Maltepe denen yerde de İkinci Mahmut için, bir haftada Yıldız köşkü adında bir köşk kurulmuştu. Abdülmecit Edirneye geldiğinde bu köşkü gidip görmüş, fakat ondan sonra bu köşk te bakımsızlıktan yıkılmıştır. Yine tarihlerde Çölmek köyünde, Saray Akpınarında, Bosna köyünde yazlık sarayları olduğu yazılıyorsa da, bugün bunların hiçbirinden eser yoktur.

(*) Eski saraydan kalan Adalet kasrı harabesi ile diğer harabeler (4 A, 4 B) resimleri ile kitabın sonuna ilâve edilmiştir.

Edirnedeki Diğer Osmanlı Eserleri

Edirnede saraylardan sonra Osmanlı Türklerinin en değerli eserleri camiler, mescitler, medreseler, mektepler, köprüler, çarşılar, kervansaraylar, hamamlar, hanlar, sebiller. imaretler ve darüşşifalardır ki, bunları da sırasile yazalım:

Edirnedeki Camiler ve Mescitler

Halebî camisi :

Kaleiçinde, Keçecilerkapısı yolu üstünde şimdiki İnhisarlar idaresi yapısının alt yanında, yangın yerlerine girerken sol tarafta büyük bir arsa görülür ki, işte burada evvelce Halebî camisi ve medresesi varmış. Badi efendinin anlattığına göre: bu caminin dört kemer üzerine yapılmış bir kubbesi olup, taş minaresi yokmuş. Ancak tahtadan yapma bir minaresi varmış. Tarihlerin anlattığına göre, burası önceleri kilise olup Edirnenin fethinde birinci Muradın emri ile camiye döndürülmüş ve ilk defa cuma namazı bu camide kılınmış. Buna Halebî camisi denmesine sebep ise, Şekayıkte anlatıldığına göre Fatih Mehmedin hocalarından Seracettin Mehmet bin Ömeri Halebînin ikinci Murat tarafından burada yaptırılan medreseye ilk müderris tayin olunmasından dolayı imiş.

Halebî camisi 1165 / 1752 zelzelesinde yıkılmış, vakfı olmadığı için ne medresesi, ne camisi bir daha yapılamamıştır. Bu caminin ve dolayındaki medresesinin taşlarının, on dokuzuncu asır sonlarında Hakkı paşa adında bir zat tarafından yıktırılıp Edirne istihkâmatının inşasında kullanıldığını, Badi efendi merhum tarihinde hikâye ediyor.

Medresenin, caminin yerleri bile şimdi kesin olarak belli değildir.

Kilise camisi :

Bu da kiliseden döndürülme bir cami olup, sonunda Fatih Mehmedin emri ile yıkılmış, yerine iki paye üzerine altı kubbeli büyük bir cami yapılmış imiş. Ancak bir minaresi ve dışında da beş kubbesi varmış. Bu cami de 1165/1752 zelzelesinde yıkılmış, evkafı olmadığı için bir daha yapılamamıştır. Caminin yıkıntıları yakına kadar duruyormuş. Erkek öğretmen okulu yapıldığı zaman bu caminin taşlarından istifade olunmuştur.

Yıldırım camisi : (Resim 5)

Yıldırım Bayazidin Aina kasabacığında yahut daha doğrusu Yıldırım mahallesinde Tuncaya yakın yaptırdığı camidir ki, dört

kemer üzerine bir kubbeli ve bir minareli olup 802/1400 de yapıldığı, tarihlerde yazılıdır. Binanın şekli cami biçimini göstermediğinden, önceden kilise olup Yıldırım emri ile camiye çevrildiği ve yahut ta kilise temeli üzerine yeniden yapıldığı halde bu şekli aldığı zannolunuyor. Rifat Osman bey merhum burada önce Tiris İyehares kilisesi harabesi olduğunu söyliyor. Önceleri caminin güzel bir şadırvanı, mükemmel bir imareti de varmış. Lâkin 1877/1878 Rus işgalinde harap olarak, yıkılmışlardır. Rifat Osman bey merhum, İkinci Muradın şehzadesi Ahmet (ki Fatih tarafından öldürülmüştür) ile diğer bir şehzadenin burada gömülü olduğunu yazıyor. Gerek Badi efendi, gerek Rifat Osman bey, Hıbri merhum ve Evliya Çelebiye uyarak buna önceden halk arasında Küpeli cami de denildiğini söyliyorlarsa da, yaşlı ve bilen adamlardan öğrendiğime göre Küpeli cami bu olmayıp Cısri Mustafa paşa şosesi üzerindeki diğer bir camiye denirmiş. O cami şimdi yıkılmış ise de yerini ve dolayındaki mezarları bana gösterdiler.

Gazi İbrahim bey mescidi:

Kale dışında ilk yapılan mescittir ki üzerindeki kitabesinden anlaşıldığı üzere bu cami 814/1412 senesinde şehzadelerin biribirile mücadele ettikleri zaman yapılmıştır. Sakfı tek kubbe olup Üç şerifeli camisi ile Atatürk heykeli arasında ve dükkânlar arkasındadır. Şimdi kapalı olduğu gibi Belediye de, mescidin tam karşısına abdesthane yaptırmıştır. Gazi İbrahim beyin kim olduğuna dair tarihî bir malûmat bulamadım.

Eskicami: (*Resim 6*)

Edirnenin ortasında çilingirler içinden yukarıya doğru giden yolun solunda, Umumî müfettişlikten Selimiyeye giderken sağında kalan büyük camidir ki, içeride dört paye üzerine kurulmuş, dokuz kubbeli ve üç kapılıdır. Caminin dergâh kapısı beş kubbeli bir harime açılır.

Bu caminin yapılmasına Yıldırım Bayazidin, Timürlenge esaretinden sonra yerine geçen Emir Süleyman gününde 805/1403 tarihinde başlanmış, Musa gününde devam edilmiş, ancak en sonra biraderlerini yenerek tahtı zabteden Çelebi Mehmedin gününde 816/1414 senesinde tamamlanmıştır. Bunu caminin dergâh kapısı üzerinde:

(Kalennebiyyü aleyh - isselâm: Men benâ lillahi mesciden benâllahû lehu beytenfil - cenneti Emera biimareti hazel - camiişşerif Essültanül müyyed, elmücahidül-murabıt, mensuruilliva, kahir ul'ada naşirüladli velihsan alâ ehliddünya essultan ibnissultan Gıyasüddünya veddin Muhammed ibni Bayazit han, halledallahü sultanehü ve evzahal-alemine bürhanehü fi muntasıfı şevval seneti sitte ve aşere ve semanemieti) kitabesi görülmektedir.

Caminin iki tarafında iki minaresi olup sağındaki iki şerefeli ve iki yollu, solundaki ise bir şerefeli ve bir yolludur. Cami içindeki kadınlar mahfelini 1020/1612 de Filibeli Ramazan ağa adında bir zat yaptırmıştır.

Eskicami, Edirnenin eskidenberi cemaati en çok camisi olup bütün gün cemaatsız kalmaz.

Cami, kitabımızın tarihî kısmında söylediğimiz gibi 1158/1748 yangınında da 1165/1752 zelzelesinde de çok harap olmuş ise de, o zaman Osmanlı imparatoru bulunan birinci Mahmut tarafından tamir ettirilmiştir. Caminin içerisinde duvarlarda gayet meşhur hattatların çok güzel yazıları vardır (Resim 7). Mihrabın sağ tarafındaki pencerenin taşı içinde Kâbedeki Rükniyemani denilen taştan kopma bir parça taş vardır ki cami yapılırken buraya getirilip konmuştur.

Cami, şimdiye kadar birkaç defa tamir edildiği gibi Cumhuriyet gününde de 1929 ve 1934 yıllarında esaslı tamirler görmüştür.

Caminin kıblesinde önceleri güzel bir çiçek bahçesi mevcut ve burada en güzel çiçekler yetiştirildiğini ve namaz vakitlerinde toplanıp çiçeklikler ile saflar arasına konduğunu Evliya çelebi seyahatnamesinden öğreniyoruz. Rifat Osman bey merhum bu caminin içerisinin, 2116 metre murabbaı olduğunu söylüyor.

Eskicaminin mimarının Elhacı Alâeddin ve kalfasının Ömer ibni İbrahim olduğu, Kuyumcular çarşısı tarafında olan kapının üzerindeki kitabeden anlaşılıyor.

Eski caminin önünde çeşmeleri vardır. Önceleri, cemaatın kış günleri sıcak su ile abdest almaları için hazırlanmış özel tesisatı da varmış.

Üçşerefeli Camisi : (Resim 8 A. B.)

İkinci Muradın eseri olan bu müstatil şeklindeki cami de dokuz kubbelidir ve mimarı büyük hüner göstererek çok başka bir

biçimde yapmıştır. Orta yerden iki payesi meydanda, dördü ön ve arka duvarlarda gizli altı paye üzerine yapılmış büyük bir kubbe, bu kubbenin dört yanında dört münharif kemer kubbe ve bu kemer kubbelerin sağ ve sollarında ikişer küçük kubbe yapılmıştır. Caminin mimarı kesin olarak bilinmiyorsa da, Evliya Çelebinin yazdığına ve burada ağızdan ağıza gelen rivayete göre meflûç veya hasta bir zat imiş ki icabettikçe sedye ile gelir, caminin yapılmasına ve ustalara nezaret edermiş

Bu rivayetten bunun mimarı da Eskicaminin mimarı olan Mimar Elhacı Alâeddin veyahut Bursada Çelebi Mehmedin yaptırdığı Yeşil caminin mimarı olan Elhacı Ivaz olmaları ihtimali hatıra geliyor. Çünkü yakın zamana kadar, Edirnede yeri, şimdi San'atlar mektebi avlusunda kalmış bir mescit varmış ki Badi efendi merhumun anlattığına göre: bu mesci in kitabesinde sahibi Elhacı Ivaz ibni Hüseyin olduğu yazılı ve tarihi de 835/1432 senesi imiş. İşte bundan Elhacı Ivazın Edirne ile de münasebeti olduğu anlaşılıyor. Bursada Yeşil caminin mimarı Hacı Ivaz olduğu, caminin kitabesinde yazılıdır.

Lâkin gerek Eskicaminin ve gerek o zamana kadar Edirnede yapılmış olan camiler ile bu caminin arasında san'atça çok büyük fark vardır ki bu, az zamanda Osmanlı Türklerinin mimarlıkta ve san'atta ne kadar ileri gittiklerini gösteriyor.

Caminin önünde üç kapılı bir harem dairesi vardır. O tarihe kadar hiçbir mimarın yapmadığı yepyeni bir biçimdedir. Dört köşeli olan bu haremin ortasında bir güzel şadırvanı olup harem avlusu çepçevre revak denilen yirmi kubbe ile örtülüdür. Böyle revaklı haremlerin o zamana kadar dünyada hiçbir benzeri yapılmamış idi. Haremin ön cihetinde altı, geride fakat öndekilerden daha küçük sekiz, iki yanında üçerden altı kubbe vardır.

Caminin saat kulesine bakan harem kapısı üzerindeki kitabe şudur:

(Yamenlehû (Veya) Mennalehül - icabetü min atai Murat Han Hakani Faizül hayır sultanünel - muazzam ve in kulte hazinü küllil - hayrati mâkezipte Şahede küllü vera'ın filcamiil mütemmemi tarihü hatmin bedee hatta yekulu rabbi edhil - bidarihuldî min beytikel Muharrem)

Buradaki bidarihuldi sözü ebcet hesabile 851 eder. Ve bundan, caminin 851/1448 de bittiği, "min beytikel - muharrem„ ibaresi ise 814 eder ki bundan da caminin yapılmasına o tarihte başlandığı anlaşılır.

Caminin hareme açılan sağdaki kapısının üzerinde de şu kitabe vardır:

(Sultan Murad Han Ahsenel vera
Bünyanüs safa Hamiden lillahi
Hazel-esase russısa la tukbelül halele
Lev üssilel cibalü evsülle hüma
Tarihe bed'i zalik fes elhü an (ruhamin)
Tariha hatmi zalik yuhbiruke (hayru ma.)

Yukarki kitabede olduğu gibi, bu kitabede de eksiklikler olduğu anşılıyor. İhtimal ki bu kitabeler caminin tamirleri esnasında acemi ve cahil ustalar elinde bozulmuşlardır.

Lâkin asıl tarih kısmı eksik olmayıp camiye (Ruham) yani ebcet hesabile bu kelimenin tuttuğu 841/1438 tarihinde başlandığı, (hayru ma) terkibinin tuttuğu 851/1438 tarihinde ise caminin bitirildiği anlaşılıyor.

Halbuki caminin dergâh kapısı üzerinde gayet güzel yazı ile yazılmış şu kitabe göze çarpıyor:

(Emere bi imareti hazihil camiişşerif, Essultan İbnûssultan, Rezzüddünya veddin ebülfetih Murat Han İbni Muhammet halledallahü mülkehu fi seneti tis'a ve erbaine ve samenemie) ki bundan 849 da bittiği, sol taraftaki kapının üstünde olan bozuk kitabenin tarih kısmında ise:

(Camiun zide ömrü men amereh) sözünde ise 850 de yapıldığı çıkıyor. Benim üç tarihten anlayabildiğim, caminin orta ve en mühim kısmı 849 da, sol tarafı 850 de, son bitimi ise 851 senesinde olmasıdır.

Üçşerefeli caminin dört minaresi olup her biri harimin bir köşesindedir. Bunlardan öndekilerin sağdaki üç, soldaki iki, geridekiler ise birer şerefelidirler.

Gerek Üçşerefelide, gerek iki şerefelide şerefelerin yolları ayrı ayrı olup müezzinler biribirlerini görmeden şerefelere çıkarlar. Üçşerefeli minare dünyanın en yüksek minaresi olmak üzere tanınmıştır. Bir şerefeli minarelere halk arasında birine Çıbıklı, öbürüne de Burmalı minare denir.

Caminin üçü harime, biri dış avlıya olmak üzere dört kapısı vardır. Doğrama itibarile kapıları pek sanatlıdır. Bunun için halk

arasında eskidenberi Üçşerefelinin kapısı, Selimiyenin yapısı, Eskicamininin yazısı diye söylenir.

İkinci Murat bu camiyi İzmir fethinden aldığı ganimetler ile yaptırmış, pek çok para harcetmiş, nakkaş ve boyacılarını İrandan getirtmiştir. Evliya Çelebinin yazdıklarından anlaşıldığına göre, onun Edirneye uğrayıp gezdiği tarihte bu caminin de etrafı güzel çiçek bahçelerile çevrelenmiş olup Eskicamide olduğu gibi burada da her namaz vaktinde saflar arasına çiçekliklerle çiçekler konur ve açık pencerelerden gelen türlü türlü çiçek kokuları ile caminin içi misk gibi kokarmış. Kış günleri burada da ateşle ısınır, sıcak su muslukları varmış.

İkinci Murat bu camiye Kıratova gümüş madenini vakfetmişti. (Şimdi Yuğoslavyada ve Makedonyanın şimalindedir. Buradaki gümüş madeni Osmanlılar elinde iken, yakın vakte kadar işlerdi. Hattâ burada darphane de vardı. Kıratovada kesilmiş Osmanlı paraları gördüm.) Lâkin sonra Kanunî gününde Rüstem paşa Kıratova madenini Hükûmete alarak bu caminin idaresini de ikinci Bayazit evkafına vermiştir .

1913 te düşmanlar Edirneye girdikleri zaman bu camiyi de soymuşlar, hatta bir minaresini de kasden yakmışlardır. Cumhuriyet gününde bu önemli mimarî eser de çok paralar ve emekler sarfedilerek esaslı tamirler görmüş ve görmektedir. Çok yazık ki ikinci Muradın İrandan getirtip camiyi süslediği ilk ustaların boyalarından bugün birşey yoktur.

Muradiye Camisi: (Resim - 9 A. B.)

İkinci Muradın, Muradiye mahallesinde Sarayiçine nazır bir tepe üzerinde yaptırdığı gayet değerli ve sanatlı bir camidir ki 839/1436 da yapılmıştır. Bu cami iki yanında küçük, ortada biribirinine mülâsık iki büyük kubbeden mürekkep olmak üzere dört kubbeli, bir minarelidir. Mihrabı ve mihrabının sağ ve sol tarafları gayet değerli çinilerle ve kâşilerle kaplıdır. İlk yapıldığı zaman minaresi de böyle kâşi kaplı imiş. Lâkin 1165/1752 zelzelesinde bunun minaresi de yıkılmış, birinci Mahmut bunu da tamir ettirmiş ise de, minare eski şekline konmamıştır. Caminin dergâh kapısı üzerinde şu kitabe vardır:

(Alet imaretü sultan ibnis - sultan bahrül eyadi Muradı Ali-Osman Fâdat bina'ma i ve ellâk yeızuhel mennan Büniye bihilyin

kehimmetil bani es elullahe en yebka müverrehaten aled dühûri cezaye hanî sultan)

Caminin beş kubbeli bir son cemaat yeri olup avlusunda da şadırvanı vardır. Caminin mimarı belli değildir. Fakat darülhadisinin, Üçşerefelinin mimarı olan zatın eseri olmak ihtimali çok kuvvetlidir.

İkinci Murat bu caminin sol tarafında büyük bir imaret, bir mevlevî tekkesi ve semahane de yaptırmıştır. İmarette mevlevî dervişleri, talebe, gelip giden misafirler, camide hizmet edenler yeyip içtikleri gibi, civardaki evlerde oturanlara da ekmek ve yiyecek verilirdi.

İkinci Murat bu tekke ve camiyi yaptırdığı sırada Konyadan Cemaleddin ve Celâleddin adlı mesnevi sahibi meşhur Mevlâna Celâleddinin torunlarından iki biraderi de buraya getirip yerleştirmiş, onlara büyük teveccühler göstermişi ki bu, o zaman Konyada Osmanoğullarının amansız düşmanları olan Karamanoğullarına karşı müessir bir siyasî tedbir idi. Gerek Cemaleddin, gerek Celâleddin ikisi de bu caminin avlusunda gömülüdürler.

İttihat ve Terakki hükûmeti zamanında ve umumî harp içinde epeyce vakit Şeyhulislâmlık eden Türk bilginlerinden Musa Kâzım efendi de bilahare Hüriyet ve İtilâf fırkası gününde sürgün olarak Edirnede bulunurken öldüğü cihetle, o da bu caminin avlusuna gömülmüştür.

Bu ata, dede yadıgârı, bu değerli âbide de Cumhuriyet Hükûmeti gününde önemli bir tamir görmüştür.

Selimiye Camisi: (Resim - 10. A - E)

Mimar Sinanin kocalığında özenip bezenerek yaptığı bu şaheesere, bu kutsî mabede, ikinci Selimin emri ile 976/1569 da başlanmış, 982/1575 de bitirilmiştir. Edirnenine peyce yüksek bir yamacında, Eskiden Sarıbayır ve Kavak meydanı denen yerde yapılmış olan bu caminin yerinde önceleri Yıldırım Bayazidin sarayı vardı ki cami bu sarayın Baltacılar dairesi yerinde yapılmıştır. Sarayın hamamı hâlâ durmaktadır ve yakın vakite kadar işlemekte idi. Evliya Çelebi, Bina eminin Müeyyed paşa olduğunu ve caminin yapılmasına 27,760 kese (1) akça sarfediliğini söylcyor.

Dört tarafından üçer şerefeli dört narin minaresi, büyük ve yüksek tek kubbesi ile pek şanlı duran bu cami, Edirneye gelen

(1) Bir kese 500 akçedir.

zairlerin dikktını çeker. Ve her görenin, bunu tetkik eden meşhur bir mimarın dediği gibi: "Bu kul yapısı değil, gökten inme ilâhî bir mabettir„ diyeceği gelir. Caminin içi aydınlık olup mimar Sinan bu hususta da kendinden önce gelen mimarlardan ayrılmış; iç zevkini gönül huzurunu loşlukta değil, aydınlıkta aramıştır. Doğrusu bu düşüncesinde, çok isabet etmiş, kendinden sonra gelen mimarlara da rehberlik etmiştir.

Mimar Sinan tezkeretül-ebniyesinde diyor ki: (Cennetmekân Sultan Selim Hanı sani şehri Edirneye kemali mertebe nazarı şafkatları olmağın bir cami binasına emrü hümayunları oldu ki ruzgârda misali olmaya. Bu hakir dahi bir resmi âli eyledim ki Edirne içinde menzurı halk olan dört minaresi kubbenin dört canibinde vaki olmuştur. Hep üç şerifelidir. Üçer yol lu ve ikisinin yolları başka başka vakı olmuştur. Ol mukaddema bina olunan üçerşefeli, bir kulle gibidir; gayet kalındır. Emma bunun minareleri hem nazik, hem üçer yollu olmak gayet müşkül olduğu ukalâya malûmdur. Halk, cihan, dairei imkândan hariç dediklerinin bir sebebi, Ayasofya kubbesi gibi kubbe Devleti İslâmiyede bina olunmamıştır deyu taifei nasaranın mimar geçinenleri müslümanlara galebemiz vardır derlermiş. Olkadar kubbe durdurmak gayet müşküldür dedikleri bu hakirin kalbinde bir âzim ukde olup kalmış idi: mezbur cami binasında himmet edip biavnillâh sayei sultan Selim han da izharı kudret edip bu kubbenin Ayasofya kubbesinden altı zıra kaddin ve dört zira derinliğin ziyade eyledim.)

Filhakika üçbuçuk asırdan fazla bir zamandanberi bu kadar zelzeleler, bu kadar afetler gördüğü, dehrin binbir badiresine maruz kaldığı halde, halâ ilk tazeliğini, ilk parlaklığını saklayan bu yüksek ve değerli mabet, Mimar Sinanın nasıl bir üstad olduğunu göstermek için en canlı bir şahittir.

Mimar Sinanın, plânını çizerek kağıt üzerine yaptığı bu binanın eski Yıldırım sarayının yerinde yükselip canlanması, o zaman mermeri, taşı, demiri, kurşunu, ağacı işliyen, narcını yapan, hepsini yerliyerine koyan, hepsini biribirine bağlıyan üstat Türk san'atkârlarının mevcut olduğunu gösterir ki bu, Türkün yalnız kılıcı kuvvetiyle değil, kültür ve bilgice de Avrupadan çok üstün olduğunu isbat eder. Ve bu camiyi yapmak için gereken her-

şey Türk memleketinden toplanmış, Türk eliyle hazırlanmış, hattâ camları bile o zaman Edirne'de olan cam imalâthanelerinde yapılmıştır.

Kıbrıs'ın fethinden sonra Osmanlı donanmasının uğradığı sıngınlık üzerine Türk hiç irkilmemiş, bir taraftan Avrupa'lılardan millî öcünü almak için bütün memleketçe didinip uğraşırken, bir taraftan da başlanmış olan bu yüksek ve ilâhî mabedi, dost ve düşmanın gözlerini kamaştıracak, görenlere parmak ısırtacak şekilde yapıp meydana koymuştur.

Caminin mihrabı, etrafındaki çiniler, onların üstündeki yazılar, hele minberin zarafeti, kubbenin iç tarafındaki kandillik, sağındaki kütüphane, solundaki mahfil, mahfildeki pencereler ve duvarlarındaki çiniler pek güzel ve Türk bedii zevkinin nekadar yüksek olduğunu göstermektedirler. Caminin ortasındaki müezzin mahfilinin altındaki şadırvanın tavanında cahil boyacıların nasılsa elinden ve gözünden kurtulabilmiş olan ilk boya örneğinden o zamanki Türk boyacılığının da nekadar nefis, nekadar göz alıcı olduğunu anlarız.

Caminin iki sağa, iki sola, bir de hareme açılır beş kapısı olup bu kapılar Türk marangozluğunun o zaman ne durumda, nekadar incelmiş, nekadar ilerlemiş olduklarını gösterir. Hele caminin hareme açılan dergâh kapısı bir şaheser olup insan bu kapıya baktıkça bakacağı gelir, gönüllere sonsuz ümit veren duygular dolar. Geniş haremi ortasındaki o büyük şadırvan ile dört tarafındaki o yüksek revaklar ise insana manevî bir ferahlık verir.

Rifat Osman bey merhum Selimiye'nin içinin 1575 metre murabbaı, dışının ise 2475 metre murabbaı olduğunu, dergâh kapısından, kıble cihetindeki duvara olan mesafenin arzından cüzi küçük olduğunu söylüyor. Ve diyor ki: "Cesim ve mürtefi kubbesi sekiz adet örme sütunlara istinat eder. Bu sütunların kısmı haricisine, kıble ciheti müstesna olmak üzere, dört metre arzında altı adet istinat ayakları inşa kılınmış ve dahillerine; mahfile, kütüphaneye ve maksureler fevkindeki mahfillere çıkmağa mahsus merdivenler isabet ettirilmiştir ki, ikisi büyük kapının sağ ve solundaki çeşmelerin yanlarındadır. Mihrabın mevkii nısıf bir kubbe ile mestûr ve bir tarasa gibi harice çıkarılarak yan dılıları o mevkie isabet eden sütunlara mesnet ittihaz edilmiştir. Bu sütunlardan sağ tarafta bulunan sütunun cephesinde minber

mevzudur. Bu sekiz sütun, Süleymaniye camisinde olduğu veçhüzre caminin manzarayı dahiliyesini ihlâl etmeyip bilâkis dikkatle temaşa edilmedikçe varlıkları anlaşılamaz. Büyük kubbenin merkezine tesadüf etmek üzere caminin ortasında 12 mermer sütuna müstenit ve iki metre yüksekliğinde bir müezzin mahfili vardır.„

Sultan mahfili yukarıda da söylediğimiz gibi caminin sol köşesinde olup dört mermer sütuna istinat ettirilmiş ve duvarları zamanının en değerli çinileri ile kaplanmıştır. Bu çinilerden bir kısmı 1877/1878 Rus - Osmanlı harbinde Ruslar Edirne'ye girdikleri zaman Rus generallerinden Skobelef tarafından sökülmüştür ki, şimdi Moskova müzesinde imişler. Mahfil pencereleri kanatlarında, Osmanlı oymacılığının nekadar tekâmül etmiş olduğu görüldüğü gibi, pencerenin tavanında kalmış olan parça, caminin ilk nakşının nekadar enfes olduğu hakkında insana bir fikir verir.

Haremin şimale bakan büyük kapısının üstünde şu kitabe vardır ki tarihler bunun Edirne'li Sofi zade Daî merhumun olduğunu söylüyorlar:

Kadbena hazel - mekamel - mücteba
Elemirül cud, sultanül - enam
A'ni sultanes - selâtin şeh Selim
Mislühu yübna lehu dares - selâm
Barekâl - lahü tealà hayrahû
Daafal - lah ecrahü yevmel - kıyam
Sara fadlul - lah tarihul - esas 976/1569
Fadli yezdan kâne tarihüt - tamam

982/1575

Edirne'li şair Tigî merhum da şu tarihi söylemiştir ki buraya yazarak onu da anmış olalım:

Sahibi hayrat şahinşahı Mahmud-üssıfât
Hüsrevi ruyi zeminü zilli rabbilâlemin
Hazreti Sultan Selim ibni Süleymanıveli
Daveri kaimmakamı şeri fahrül mürselin
Kalbi mü'min veş bu beytullahı mamur eyleyip
Kıldı her takı bülendin ibreti arşı berin
Na'ti gülzarı harimi (hazihi cennatü adn)
Vasfı tıb enfası (tıb tüm fethulüha halidin)
Yazdı Tigî levhıbabı cennete tarihini
Camiişahi Selimül kalb imami cem'i din
982/1575

Darülhadis:

Kalenin güney tarafında Germekapı caddesinde Manyas kapısı yanında, Tunca nehri kenarına ikinci Muradın yaptırdığı küçük, tek kubbeli, bir minareli ve iki yanında birer tâbhane, önünde cemaat yeri olan camidir. Caminin kapısı üzerinde şu kitabe vardır:

(*Hazel camiuşşerif lissultanil-âzam*
Eşşahinşahil-muazzam, elmüeyyedü mines-sema
Elmuzafferu kahirül a'da, nasırul adlı vel ihsan
Basitül ecnihatil - eman alâ ehlil - iman
Essultan, ibnissultan, ebülfetih Murat Han
İbni Muhammet han ibni Bayazit han
La zalet rayâtü saltanatıhi ve hullide mülkühû
Tahriren fil - yevmis - salisi vel - işrin
Min şehri şabanil muazzami fi seneti semane ve selâsine ve semanemieti - hicriyetin - nebeviyeti)

Bu kitabeden, caminin 838/1435 tarihinde yapıldığı anlaşılıyor. Tarihlerin incelenmesinden Edirnedeki Tahtakale hamamının ikinci Murat tarafından bu camiye ve medresesine gelir olmak için yaptırıldığı anlaşılıyor.

Tâbhanelerle cemaat yeri ve minaresi Balkan harbinde düşman güllelerile yıkılmış, bir daha yaptırılmamıştır. Mimarı bilinmiyorsa da, bunu da Muradiyeyi ve Üçşerefeliyi yapan mimar yapmış olsa gerektir.

Bu caminin etrafındaki mezarlıkta Osmanoğullarından birkaç küçük şehzade ile bazı sultanlar gömülüdür. Meşhur âlimlerden Fahreddin Acemî ve Kahramanoğullarından *Karam* bey gibi bazı ilim ve siyaset adamlarının da mezarları vardır.

Önceleri bu caminin önünde büyük bir medrese de varmış, bu medresede pek çok adamlar yetişmişlerdir. Hattâ meşhur âlim ve şair İbni Kemal Ahmet Şemsettin efendi de burada yetişmiş, odası da yakın vakte kadar dururmuş.

Ayşekadın camisi:

Çelebi Sultan Mehmedin kızı Ayşekadının Fatih gününde yaptırdığı bu cami tek kubbeli, tek minareli bir cami olup; İstanbul yolu üzerinde ve Yancıkcı Şahin mahallesindedir. Mimarının Hayreddin olması ihtimali vardır. Caminin dışında abdest almaya

mahsus muslukları vardır, eskiden kış günleri ateşle ısınır muslukları da varmış. Caminin kapısı üzerinde şu kitabe vardır:

Benet Ayşe hatun binti sultan
Muhammet bin şehinşah Bayazit han
Fesarel hatmü fi bedeli - muharrem
bitarihin (telahü ehli irfan)

İşte bu kitabede (telahü ehlü irfan) sözü ebcet hesabile 873 eder ki o da milâdın 1469 una rastlar.

Ayşekadın camisi bugün de Edirnenin en cemaatlı camilerindendir.

Şahmelek paşa camisi:

Şazi oğlu Şahmelek paşanın 832/1429 tarihinde yaptırdığı camidir ki, Gazimihal köprüsünün Edirne tarafındadır. Sakfı bir kubbe olup kapısı solundadır. Minaresi Balkan harbinde düşman güllesi ile yıkılmış, cami de zedelenmiş ise de, bunlar Cumhuriyet gününde tamir edilmişlerdir. Bu camiyi yaptıran kör Şahmelek ki şehzadeler kavgalarında mühim roller oynamış, en sonunda Çelebi Mehmede ve ikinci Murada büyük yararlıklar göstermiş bir zat idi. Caminin yanında gömülüdür. Caminin üzerindeki kitabe şudur:

(*Yu'meru hazel - mescidü fi eyyami devleti sultan Murat Han - İbni Muhammet hullide mülkühû ve minnetühû ve ammera Şah Melek bin Şazi tekabbelal - lahül - kerim minhü amin. Tariha şehri ramazan, seneti isneteyni ve selâsine ve semanemie*)

Önceleri burada bir de medrese varmış. Meşhur hukukçulardan Molla Hüsrev merhum burada ders okutmuş, pek çok talebe yetiştirmiştir.

Lâri camisi:

Halk arasında Lâlelicami denen bu cami, Fatih Mehmet ve ikinci Bayazit günlerinde sultan hekimi olan Abdülhamidi Lâri tarafından yaptırılmıştır. İstanbul yolunda Bitpazarı denen yerdedir. Vaktile sakfı bir kemer kubbe ve caminin sağ ve sol tarafları ile önü onbir küçük kubbe ile sarılı olup tek minareli idi. 1165/1752 zelzelesinde kubbesi yıkıldığından ahşap bir kubbe

yapılmış, şimdi sağdaki kubbeler ile öndeki kubbbeler de yıkık, cami de haraptır.

Enisülmüsamirinden ve Sâlnameden caminin 920/1514 te yapıldığı anlaşıldığı gibi, üzerindeki kitabeden de bu tarih anlaşılmaktadır. Kitabesi şudur.

Kemmilül - marufü. birrun macidün
Talibül - gufrani min rabbil - gofur
El müsemma bi Hamidüt - dini kad
Kassadel ihläsa lillahiş - şekûr
Lemyecip mesahü iz tarihu hû
Temme ihsanü hamidin len yebur
920/1514

Şekayık'ta, bu Abdülhamidi Lârinin muktedir bir doktor olduğu, ancak, Karamanlı Mehmet paşaya uyarak kasden yanlış tedavi ile Fatih Mehmed'in ölümüne sebebiyet verdiği yazılıyor. Ve ölümü 890 olduğu söyleniyor. İşte bu kayda bakarak gerek Urfî ve gerek Badi efendi merhum, caminin 889 da yapıldığın yazmışlarsa da, kitabe açık olduğundan Abdülhamidi Lârinin camiyi 920 de yaptırdığı ve ölümü de daha sonra ve Yavuz lim günün de olduğu doğrudur

Lârinin mezarı da caminin kıblesinde imiş. Sonradan kaldırılıp cami avlusuna konmuştur. Lâkin bugün ne yeri bellidir, üde taşı vardır. Değerli bir âbide olan bu caminin tamiri Evkaf Umum Müdürlüğünden rica olunur.

Sittişah Sultan Camisi:

Fatih Mehmed'in haremleri olup tarih kısmında anlattığımız üzere 853/1449 da ikinci Murad'ın getirtip büyük düğünler ile oğluna aldığı Zülkadir oğlu Süleyman beyin kızı Sittişah sultanın ikinci Bayazit gününde yaptırdığı camidir ki, Mahkeme bayırında, şimdiki Lisenin üst yanında gayet güzel, zarif, tek minareli, tek kubbeli büyücek bir yapıdır. Bu cami de Mimar Hayreddin'in eseri olsa gerektir. Avlusunda bir şadırvanı vardır. Caminin kapısı üzerindeki kitabe:

(*Russısat bibünyani hazel - mekamel - kerim. Fi devletis - sultanil - âzim, Essultan - İbnis - sultanil - gazi ebül - fetih Bayazit han eda - mal - lahü bil - hayri ve durreltul hasenati ticani havatiniz - zeman Sitti şah*

sultan binti Süleyman - ibni Zülkadir senete seb'a ve semanine ve semanemie.)

Sittişah sultan camisine halk arasında Sultan camisi denir. Bu caminin yeri yamaçta olduğu için manzarası pek güzeldir. Cümhuriyet gününde bu da esaslı surette tamir görmüştür.

Sitti Sultanın mezarı bu caminin kıblesinde olup vefatı senesi 890/1485 dir. Lisenin olduğu yerde de Sitti Sultanın sarayı varmış. Sonra bu saray Merzifonlunun eline geçmiş. Ve 1158/1743 de yanmıştır.

Gazimihal bey Camisi : (Resim - 11)

Tunca nehrinin ve Gazimihal bey köprüsünün sağ tarafında, iki yanında iki tâbhanesi olan bir kubbeli, bir kemerli, tek minareli bir camidir. Yapılış tarzı pek lâtif olup hareminde beş kubbesi, bir de kurşun örtülü saçağı vardır. Caminin solunda avlu içinde büyük bir de imareti vardır. Caminin kitabesi :

ki (*Enşee hazel - mekânel - mübareke elemirîyyül kebiriyyü Mihal İbni Meiz. Tekemmelet fi eyyamis - Sultan Murat - İbni Muhammet - İbni Baidi it han fi seneti hamse ve işrine ve temanemieti.*)

du Bu kitabeden Gazimihal bey camisinin 825/1422 senesinde yapıldığı anlaşılıyor. Gazimihalin mezarı da caminin kıblesinde olup Mundan 839/1436 da öldüğü anlaşılıyor. Yanında bu aileye mensup birkaç zatın daha mezarları vardır.

Gazimihal bey meşhur Kösemihal bey sülâlesinden olsa gerektir. Bu soydan pek çok adamlar yetişmiş, Osmanlı İmparatorluğunun kurulmasında, büyümesinde büyük yararlıklarda bulunmuşlardır. Mihaloğullarının bir kolu Edirne, Kırklareli, Pınarhisarı ve Vizede; bir kolu Filibe ve İhtimanda; diğer bir kolu ise Pilevnede üremiş, oralarda birçok hayrat bırakmışlardır. Bunlar Osmanlı ordusunda akıncı kumandanlığı ederlerdi.

Kasımpaşa Camisi : (Resim - 12)

İkinci Murad'ın ve Fatih'in vezirlerinden Evliya Kasımpaşanın Tunca kenarına yaptırdığı camidir ki, Kirişhane caddesinde ve gayet büyük bir bahçe içindedir. Kasımpaşa bir aralık Koca İshak paşanın yerine Sadrıâzam olmuş, Fatih'in sevdiği ve güvendiği

vezirlerden biri idi. Camı bir kubbeli, bir minareli ve pek zariftir. Mimar Hayreddin'in eseri olsa gerektir. Tunca boyunda güzel bir de rıhtımı olup etraftaki halkın Tuncadan su alabilmelerini kolaylaştırmak için mükemmel ve derin bir taş merdiven de yaptırmıştır. Tunca yatağı dolduğundan şimdi ancak birkaç basamağı görünüyor. Caminin kitabesi şudur :

(*Mimmen yameru mesacidal - lahi ve minha yebna binaen münifen camian lâtifen ve mecmaan şerifen Kasımpaşa veffekahul - lahü limayeşa fi seneti selase ve semanine ve semanemiete min hicretin nebevviyetin aleyhi salatün behiyetün*) *883/1479*

Kasımpaşa merhum 883 de Rumeli valisi iken ölüp bu caminin avlusuna gömülmüştür.

Kasımpaşa merhumun bir de imareti varmış. Lâkin çok eskiden mahvolmuştur

Süleymaniye camii:

Kirişhane caddesinde, Tunca boyunda güzel bir bahçe içine yapılmış bir camidir. İçeride bir büyük kubbe ile dışarıda üç küçük kubbesi ve bir zarif minaresi olup Kanunî vezirlerinden 955/1548 de Malkarada mazulen ölen Süleyman paşa tarafından yaptırılmıştır. Kitabesi olmadığı için yapıldığı yıl belli değildir.

Bu cami de 1165/1752 de yıkılmıştı. Birinci Mahmut gününde tamir olunmuştur, Enisülmüsamirin sahibi Hıbri merhum, bunun ikinci Bayazit vezirlerinden Süleyman paşanın olduğunu yazmışsa da, Urfi ağa, Kanunî vezirlerinden adını yukarda söylediğimiz Süleyman paşanın olduğunu söylüyor ki doğrusu da budur.

Mezit bey camisi:

Yeşilce de denen bu cami, ikinci Murat zamanından 845/1442 tarihinde Eflâk diyarında Vlad Drakola'nın bir baskınına uğrayarak şehit olan kahraman Mezit bey merhumun daha önceleri yaptırdığı iki kubbeli bir mescit olup yanında imareti ve iki tâbhaneleri de varmış. Aslında minaresi yeşil kâşi ile örtülü olduğu için bu mescide yeşilce de denir. Mescit bilahara 1165/1752 zelzelesinden sonra tamir olunduğu vakit minber konarak cami yapılmıştır.

1877/1878 senesinde Rusların Edirneyi işgallerinde bu cami yine harap olmuşsa da sonra ordu zabitlerinin yardımları ile yeniden canlandırılmıştır. Bulgar ve Yunan istilâlarından beri kapalı ve haraptır.

Mezit bey merhumun diğer bir mescidi, hamamı, kârvansarayı da varmış. Kitabesi olmadığı için bu caminin yapıldığı yıl belli değil ise de ikinci Murat gününde yapıldığı muhakkaktır.

Beylerbeyi Camisi:

Hükûmet önünden Sarayiçine doğru giden caddenin sağında bir yamaca 832/1429 tarihinde ve ikinci Murat gününde beylerbeyi Yusuf paşa tarafından yaptırılmış olduğunu, vakfiyesini gördüğünü, okuduğunu Enisülmüsamirin sahibi Hıbri iddia ediyor. Binaenaleyh halk arasında Beylerbeyi Sinan paşa diye söylenmesi doğru değildir.

Belki Sinan paşa bu camii bilahara tamir ettirmiştir de ondan halk ağzında böyle kalmıştır.

Beylerbeyi camisi bir kubbe ile yarım kubbeden mürekkeb gayet dilber, güzel bir cami ise de şimdi kapalı, harap ve yıkılmağa mahkûm bir haldedir. Burada bir de medrese vardı, şimdi yıkılmıştır.

İkinci Bayazit Camii: (Resim - 13. A. B.)

Tunca çayının sağ kenarında ikinci Bayazidin 893/1488 de mimar Hayreddine yaptırdığı tek ve büyük kubbeli pek güzel bir cami, adeta bir şaheserdir. Önünde üç kapılı mürabba şeklinde bir haremi ve ortasında şadırvanı vardır. Caminin birer şerefeli iki minaresi ve iki yanında da dokuz kubbeli birer tâbhanesi vardır.

İkinci Bayazit buraya bir darüşşifa, bir medrese, bir imaret, çifte hamam, altı göz bir köprü ve bir de değirmen yaptırmıştır ki, yerlerinde bunlardan bahsedeceğiz

Bayazit camisinin kubbesi 22 metre kutrunda olup içeride ne kemeri, ne payesi vardır. Minarelcri iki yüze yakın basamaklı olmakla çok yüksek ve birer şerefelidir. Mermer minberi pek zarif olup mahfeli de somaki direkler üzerine tutturulmuş ve pek üstadanedir. Bu somaki direklerin Diyana mabedi harabesinden getirildiği söyleniyor.

Haremi pek güzel, pek gözalıcı olup çepçevre revaklarla örtülüdür. Cami kapısı üzerindeki kitabede:

Naşirül-hayrati Sultan Bayazit
Azze Masruh, dâme bilkadril-celil
Ammere lilhakkı hazel mescidi
Lâcerem hakkun lehül-ecrül-cezil
Hatifün kad kale âmel-ihtitam
Camiun tarihuhü (hayrun cemil)

"Hayrun cemil„ ebcet hesabile 893 ü gösteriyor ki, caminin yapıldığı senedir.

Velıyyüddin oğlu Edirneli meşhur şair Ahmet paşa da şu tarihi söylemiştir:

Şöyle âli yaptı darülhayrı Sultan Bayezit
Kim feleklerde melekler eyledi methü sena
Bu meratip ne cihettendir sana dedim, dedi:
Ben, kara toprağı ihya etti ol zıllıhüda
Menbaı bahri ata oldum ki benden feyz alan
Hem hikemdir, hem niamdır, hem sehavü hem şifa [1]
Böyle olur kime düşse pertevi hurşidi baht
Böyle olur kime salsa sayei perri hüma
Husnile bağı cihani hürremetti gül gibi
Anın için dediler tarihini hurrem bina.

Son Mısradaki (hurrem bina) sözü de ebcet hesabile 893 senesini gösterir.

Bayazit bu camiyi, Türklerin Bucak dedikleri Besarabya fethinden aldığı ganimetle yaptırmıştır. Yapılmasına 890-1485 te başlanmış, 893-1488 te bitmiştir.

Selimiye kütüphanesinde gördüğüm İkinci Bayazit vakfiyesinden burada biraz bahsetmeği kitabımı okuyanlar için faydalı gördüm:

İkinci Bayazit, Edirne, Süzebulu, Dimetoka, Hasköy, İstanbul ve diğer bazı yerlerde adlarını saydığı ve sınırlarını gösterdiği bir takım köyleri ve mülkleri, Rumeli kadıaskeri Muhammet ibni Mustafa bin elhacı Hasan huzurunda vakfedip mütevelli tayin ettiği Çandarlılardan Halil paşa oğlu İbrahim paşaya teslim ettikten sonra buradaki vakıflarına şu memurları ve gündelikleri tayin etmiştir.

(1) Bu Mısrada hem camiye, hem medreseye, hem imarete, hem de darüşşifaya işaret vardır.

1	Mütevelli	Gündeliği 50	akça
1	Nazır	20	„
1	Yazıcı	10	„
13	Cabi	4 er	„ (Yalnız İstanbuldaki cabi günde altı akça alacaktır.)
1	Hatip	15	„
2	İmam	8 er	„
1	Sermahfil	7	„
20	Hafız	2 er	„
10	Hafız ve devrihan	3 er	„
5	Enam okuyan	4 er	„
1	Muvakkit	7	„
4	Müezzin	5 er	„
1	Muarrif	5	„
1	Methiyeci	4	„
7	Mühellil	2 şer akça	(bunların reisi olan günde 3 akça alacaktır)
7	Musalli	2 şer	„
1	Hizp okuyan	2	„
2	Kayyım	3 er	„
2	Çırakçı	3 er	„
1	Noktacı (murakip)	2	„
82			

Bunlar, camide hizmet edecek veya vakfın idaresiyle uğraşacak olan memurlardır.

Medresede gündelik alacaklar ise şunlardır:

1	Müderris	Günde:	50 akça
1	Mu'it		7 akça
18	Talebe		2 şer akça
1	Hafızı kütüp		2 akça
1	Bevvap		2 akça
1	Ferraş		2 akça
23			

İmaretteki memurlar:

1	Şeyh	Günde:	15 akça

1	Vekiliharç	5 akça
1	Anbarcı	4 akça
1	Kilârcı	4 akça
6	Aşçı	3 er akça
	(Aşçıbaşıya günde dört akça verilecektir.)	
6	Ekmekçi	3 er akça
2	Nakip	4 er akça
2	Ferraş	3 er akça
1	Hammal	2 akça
2	Bulaşıkçı	2 şer akça
1	Baltacı	2 akça
1	Mutfak ferraşı	3 akça
2	Kapıcı	2 şer akça
1	Buhurcu	2 akça
2	Pirinççi	3 er akça
1	Buğday döğen	3 akça
1	Buğday pişiren	3 akça
1	Helâcı	2 akça
1	Ahır bekçisi	2 akça
1	Bahçıvanbaşı	4 akça
2	Bahçıvan	3 er akça
1	Dülger	4 akça
1	Su yolcu	4 akça
1	Kurşuncu	2 akça
1	Meremetçi	4 akça
41		

Darüşşifada bulunacak memurlar:

1	Baştabip	Günde	30 akça
2	İkinci ve üçüncü tabipler		10 ar akça
2	Kâhhal (Göz hekimi)		7 şer akça
2	Cerrah		7 şer akça
1	Kâtip		4 akça
4	Hizmetkâr		4 er akça
1	Eczacı		6 akça
1	Vekiliharç		4 akça
1	Kilarcı		4 akça

2	Ahçı	3 er akça
1	Ferraş	3 akça
1	Gassâl	3 akça
1	Bevvap	3 akça
1	Hâdim	3 akça
21		

Cami memurları :		82
Medrese	„	23
İmaret	„	41
Darüşşifa	„	21
Hepsi		167

Vakfiyede yukarıki memurların her birinin nasıl adamlar olacakları, ve vazifeleri yazılı olup her birinden vazifelerini yapmaları isteniyor, yapmadıkları halde kendilerine karşı ne suretle hareket edileceği de yazılıdır.

Şeyhî Çelebi Camisi :

Mimar Sinanın yaptığı bu cami, Buçuktepe yakınında bir kubbeli, bir minareli gayet zarif bir camidir. Önünde şadırvan ve yanında medresesi de varmış. Fakat bugün medresenin yeri bile belli değildir.

Şeyhî çelebi Edirneli olup Şeyhülislâm Ahmet Şemseddin efendinin kardeşi ve Edirne kadısı olup aşağıda Camisinden bahsedeceğimiz Kadı Beddreddin efendinin oğludur. Cami, Selimiyenin bitirildiği sene yani 982-1575 te yapılmıştır. Açık ve mamurdur.

Kadı Bedreddin Camisi :

İstanbul yolunda ve Edirnenin kenarında bir cami olup yapılış tarihi (Elhayrü fih) ibaresinin ebcet hesabiyle gösterdiği 936-1530 senesidir. Kapıdaki kitabe şudur:

Elmerhumül - magfurus-said, Bedreddinnül-kadı tarih 936

Bu ibareden caminin kadı Bedreddin efendinin ölümünden sonra yapıldığı anlaşılıyor. Bedreddin, Şeyhî çelebinin ve Şeyhülislâm Ahmet Şemseddin efendinin babaları idi.

1165-1752 zelzelesinde caminin kubbesi yıkıldığından sakfı bilâhara ahşap olarak yapılmıştır. Ruşen bir camidir.

Vize çelebi mesçidi :

Uzunkaldırım caddesinde küçük bir mescittir ki şimdi kapalı ve bakımsızdır. Badi efendi merhum bu mahallenin eski adı Hayalî Vize çelebi mahallesi olduğunu yazıyor. Meşhur şair Hayalî çelebi bu mescidin önünde medfundur. Binaenaleyh bu mescit ya Hayalî çelebinin kendi yaptırdığı veya atasından, dedesinden kalma olduğu zannolunur. Mescit avlusu önünde iki lüleli denen çeşmesi de vardır.

Yahya Bey mescidi :

985 - 1577 de yapılmış tek kubbeli. bir minareli küçük ve zarif bir mescittir. Mimar Sinan'ın yapısı olsa gerektir. Üzerindeki kitabe şudur :

Sahibül - hayr yani Yahya bey — Kıldı bu mescidi şerifi bina
Yaptı anınla darı ahiretin — Kıldı cennette kendüye me'va

Bu mescit şimdi kapalıdır. Ve harap olmağa mahkûm bir haldedir. Yahya bey (1) mescidinin alt yanındaki şosenin sağ tarafında, kıbleye nazır bir de çeşmesi vardır ki onun kitabesi de şudur :

*Çünkü **bu** abı tahuri kıldı Yahya bey sebil*
Binihayet rahmet etsun ana hayyi müstean
Vasfedip dedi bir eksikli anın tarihini
Çeşmei abı hayatı canfezayı cavidan — *988 1580*

Taşlık cami :

Bu caminin yerinde önceleri, Fatih Mehmet gününde on altı sene sadrazamlık etmiş, İstanbulda, Sofyada ve başka yerlerde birçok hayrat bırakmış olan, Şehit Mahmut paşanın bir zaviyesi varmış. Bilâhara bu zaviye yerine Mahmut paşa ruhu için Mimar Sinan tarafından Selimiyenin inşası sırasında, bugün harap bir halde duran, hakikatte ise pek değerli abidelerden olan bu cami yapılmıştır. Yüksek kubbeli, bir minareli, gayet dilber bir camidir.

1165-1752 zelzelesinde bu da harap olmuş, sonra tamir edilmiş, yakına kadar mamur bir halde iken istilâ ve işgallerden beri bakılamadığından şimdi yıkılmak üzeredir.

(1) Yahya Bey, bu tarihlerde ölen Şair Şıbkalı Yahya bey olsa gerektir.

Sarıcapaşa mescidi :

İkinci Murat zamanı adamlarından olup Fatih Mehmet zamanında ölen Sarıca paşanın yaptırdığı bu mescit, 838-1435 te yapılmış olup Selimiyenin ve Halkevinin kıble tarafındadır. Şimdiye kadar kapalı ve harap bir halde idi.

Sarıca paşanın Gelibolu da büyük vakıfları ve camisi vardır. Son vazifesi Çanakkale boğazı ve Gelibolu muhafızlığı olduğu için Gelibolu da ölmüş, ve oraya gömülmüştür. Elde ettiğim vakfiyesinin incelenmesinden anladığıma göre: Merhumun ve haremi Gülçiçek hatunun Edirnede bu mescitten başka, Tunca boyunda da bir mescidi, medresesi ve pek çok ta gelir getiren vakfı varmış.

Bu Sarıca paşa, 816-1414 te Musa Çelebiyi esir eden Sarıca olup Kosova muharebesinde bulunduğu tarihlerde yazılan Sarıca paşa değildir. O Sarıca paşa Çirmende medfundur.

Merzifonlu Kara Mustafa paşa ile Budin valiliğinde büyük yararlıkları görülen Melek İbrahim paşaların başları bu Sarıca paşa mezarlığında gömülüdürler.

Sarıca paşa mescidi Trakya Umumî Müfettişi General Kâzım Dirik'in himmetiyle son zamanlarda Vakıflar Umum Müdürlüğünce tamir ettirilerek açılmıştır.

Defterdar Mustafa paşa camisi :

Bu da Mimar Sinanın ölmez eserlerindendir ki, yaptıran Kanunî ve İkinci Selim günlerinde uzun vakitler Defterdarlık eden Mustafa paşadır. Gayet dilber bir minaresi vardır. Cami de gayet güzeldir. Kubbesi 1165-1752 zelzelesinde yıkılmış, vakfının müsaadesi olmadığından yaptırılmamış, 120 sene sonra Hacı Ruşen efendi adında bir zat uğraşarak camiyi diriltmiş, fakat kubbesini ahşaptan yaptırabilmiştir.

Hacı Ruşen efendi bu caminin avlusuna bir de medrese yaptırmıştır.

Caminin kitabesi olmadığı gibi, yaptırıldığı sene de kesin olarak bilinmiyorsa da, 16 ıncı asrın ikinci yarısında yapıldığı muhakkaktır.

Süle çelebi camisi:

İstanbul yolu yakınında Tarlakapı denen yerde Hacı Süle

adında bir zat tarafından 967-1560 senesinde yaptırılan bir kubbeli, bir minareli camidir. 1165-1752 zelzelesinde bunun da kubbesi yıkılmış ise de sonradan sakfı ahşap olarak tekrar yapılmıştır. Cami yakına kadar kapalı idi. Şimdi açıldı. Yaptıran Hacı Sinan oğlu Hacı Sülenin mezarı caminin önündedir. Caminin kitabesi şudur :

(Men bena Mesciden lillahi benal-lahü beyten filcenneti kad bena hazel mescideşşerife elabdüz-zaif Hacı Süle bin Hacı Sinan elvakı fi muharremi senete seba ve sittine ve tisamie.)

Edirne salnamesi bu caminin inşası tarihini 767 senesi olarak gösteriyorsa da yanlıştır.

Şeyh Şüca camii:

Edirne tarihçilerinin pek haklı olarak Ebülhayrat adını verdikleri ikinci Murat'ın meşhur şeyhi Şüca burasını zaviye olarak yaptırmıştır. Sonra Kanunî Süleyman bunu camiye döndürmüştür. İstilâ, ve işgallerden cami harap olmuş, yıkılmış, şimdi yalnız minaresi ile çeşmesi kalmıştır ki san'at itibariyle değerlidir.

Şeyh Şüca bu caminin avlusuna gömülüdür.

Balaban paşa camisi :

Ekmekçioğlu Ahmet paşa köprüsünün sol kıyısında ve şoseye yakın tek kubbeli, tek minareli bir camidir. İşgallerde yıkılmış, şimdi yalnız yeri kalmıştır. Banisi olan Balaban paşanın mezarı da avlusundadır. Taşı varsa da yazıları kazınmıştır.

Balaban paşa İkinci Murat devri adamlarından olup Devlete çok yararlık etmiş, kahraman bir adamdı. 850-1446 da öldüğü, tarihlerde yazılıyor. Balaban paşanın burada bir de imareti varmış.

Şehabettin paşa camisi:

Buna Kirazlı cami de derler. İkinci Murat devrinin büyük devlet adamlarından Şahabettin paşanın 840-1437 tarihinde yaptırdığı tek kubbeli, bir minareli, küçük bir cami olup Selimiyeye yakındır. Şimdi kapalıdır. Şahabettin paşanın Filibede cami ve imareti, kervansarayı olduğu gibi Edirnede de diğer bir mescidi vardır. Saraçhane köprüsü de bu Şahabettin paşanındır.

Sofu Bayazit camisi:

Muradiye, Küçük pazarındaki camidir ki, Çelebi Sultan Mehmedin hocası Sofu Bayazit tarafından yaptırılmıştır. Bu cami sonraları bir kaç kere yıkılmış, yine yapılmış ve şimdi de açıktır. İlk yapıldığı tarih belli değildir.

Hacı Ivaz camisi:

Horozlu caddesinde tek kubbeli tek minareli bir cami idi. İstilâlardan harap olduğundan yıkılmış, yeri San'atlar mektebi avlusuna katılmıştır. Badi Efendi merhum kitabesinin: "Fi eyyami Sultan Murat İbni Muhammet han Elhacı İbrahim ibni Halil ve Elhacı Ivaz ibni Hüseyin. Sene 835-1432„ olduğunu yazıyor.

Bu hacı Ivaz kimdir? Acaba Mevlüt sahibi Süleyman efendinin biraderi ve Bursadaki Yeşil cami Mimarı olan Hacı Ivaz mıdır? bilinmiyor.

Çavuş bey camisi:

Bu da Horozlu caddesinde olup Sanatlar mektebine yakındır. Tek kubbeli, tek minareli bir camidir. Kitabesinden Çavuş bey adında bir adam tarafından 847-1445 tarihinde yaptırıldığı anlaşılıyor. Kitabesi şudur:

(Emera bıbinai hazel - mescidil - mübareki fi eyyamis -Sultan Murat han hullide mülkühu elemir Çavuş şehre şevvali seb'a ve erbaine ve semanemie.) Cami şimdi kapalı ve haraptır.

***

Şimdiye kadar yazdıklarımızdan başka birçok tarihî adamların Edirnede yaptırdıkları camiler ve mescitler de vardır ki bunların bugün çoğu yıkılmış, kalabilenlerin de yine çoğu harap ve kapalıdır. Badi efendi merhum bütün öğrenebildiklerini toplamış, tarihine yazmıştır ki o zaman ayakta olanların da birçoğu Balkan harbi ve Umumî harp işgalleri esnasında harap olduğundan bir çoğu Evkaf tarafından yıkılıp satılmışlardır.

Yalnız tarih meraklılarına bir hizmet etmiş olmak üzere, bunlardan tarihle ilişikli olanlarının adları ve semtleri kitabımıza yazılmıştır:

1 — Selçuk Sultan sokağında Çelebi Mehmedin kızı olup

Varna savaşında şehit olan Karaca paşanın haremi Selçuk sultanın bir mescidi varmış ki, daha 1877-1878 savaşında yıkılmış, yeri yurt olmuştur. Selçuk sultan 890-1485 te ölmüştür.

2 — Selçuk hatun camisi: Kadirhane sokağında bir cami vardır ki hâlâ duruyor. Bunu, Mürsel kızı Selçuk hatun isminde bir kadın Fatih Sultan Mehmet gününde 860 1456 senesinde yaptırmıştır..

3 — Malkoç bey mescidi: Yıldırım devri adamlarından Malkoç beyin yaptırdığı mescittir ki şimdi yıkılmıştır.

4 — Firuz paşa mescidi: Yeniimarette Sırık meydanında yapılmış olan bir mescit olup bunu Yıldırım Bayazit beylerinden Firuz paşa yaptırmıştı. Bu zat Yıldırımdan sonra Musa Çelbinin veziri olmuş ve 816-1414 te ölmüştür. Firuz paşa mescidi daha 1877-1878 savaşında Ruslar Edirneye girdikleri zaman yıkılmış olup yeri şimdi boştur.

5 — Atik Ali paşa camisi: Selimiye camiinin batı kuzeyindeki bu cami ikinci Bayazidin sadrazamlarından olup Anadoluda Şeytan kulu savaşında şehit olan Hadım Ali paşa tarafından yaptırılmıştır. Şimdi ayakta ise de kapalıdır.

6 — Gülbahar hatun mescdi: İkinci Bayazidin haremlerinden Yavuz Sultan Selimin annesi olan Gülbahar hatunun yaptirdığı mescittir ki, hâlâ o adla anılan mahallede idi. Şimdi bu mescit te yıkılmıştır.

7 — Hadım Firuz ağa mescidi: İstanbulda Sultanahmetteki camiyi yaptıran Firuz ağa, daha önceden ikinci Murat gününde burada da Kaleiçinde şimdiki İstiklâl mektebinin sağındaki arsada bir cami yaptırmıştı. Bugün yalnız yeri duruyor.

Caminin yapılış tarihi 850/1446 dır.

8 — Mevlâna Veliyüddin mescidi: İkinci Murat devri âlimlerinden Veliyüddin (ki Şair Ahmet paşanın babasıdır) Kaleiçinde, bir vakıt Rum metropolithanesi olan dairenin karşısındaki arsaya yaptırmış oluğu mescittir ki, şimdi yeri bile kesin olarak belli değildir. Çünkü daha 1877-1878 Rus işgalinde yıkılmış, bir daha yapılmamıştır.

Bu Veliyyüddin efendi pek okumuş bir adam olup ikinci Muradın kadıaskeri idi. Bu mahalleye de eskiden Veliyüddin mahallesi deniyordu.

9 — Veledi Veliyüddin mescidi: Bu da Veliyüddin efendinin Ahmet paşadan başka olan bir oğlunun yaptırdığı mescittir ki şimdi yeri bile belli değildir.

10 — Kuşdoğan camisi: Fatih zamanında Yeniçeri ağalığı etmiş olan Doğan ağanın Karanfiloğlu semtinde Tahtalıhamam karşısında yaptırdığı bir cami olup hâlâ açıktır.

11 — Fazlullah paşa mescidi: İkinci Murat gününde Gebze kadılığından vezirliğe geçen, Çelebi Sultan Mehmede, ikinci Murada, ve Fatih Mehmede büyük yararlıklarda bulunan Fazlullah paşanın, Belediye dairesinin arkasına yaptırdığı mescittir ki, şimdi yıkılmıştır. Bu Fazlullah paşanın Seyitler mezarlığı denen yerde de bir mescidi, bir imareti vardır ki şimdi onlar da yıkılmışlar, yerleri bile belli değildir. Yalnız paşa merhumun mezarı ve kitabesi duruyor 883/1479 da ölmüş ve Seyitler mezarlığına camisinin önüne gömülmüştür.

12 — Yakut paşa mescidi: 994/1586 tarihinde Yakut paşa tarafından Topkapı içinde yapılmış olup yanında bir de medresesi varmış. Şimdi yıkılmış ve yerleri arsa olarak kalmıştır. Yalnız medresesinin duvarından bir kısmı görünüyor.

13 — Hacı Alemüddin camisi: Yenisaraçhanede küçük bir cami olup şimdiki postane yanındadır. Bu camiyi yaptıran Hacı Alemüddinin, postane olan yerde bir de hanı varmış ki bu hanın geliri camiye ve medresesine meşruta imiş.

14 — Semiz Ali paşa mescidi: Alipaşa çarşısının yaptırdığı zaman, çarşının Direk çarşısına açılan kapısı ağzına, mimar Sinana yaptırdığı bir mescit olup; kış günleri abdest almak için su ısıtılan muslukları da varmış. Bu mescit çok eskiden yıkılmış, yerine vakıf dükkânlar yapılmış.

15 — Zağnos subaşı camisi: Şimdiki Hapishanenin alt yanında ve o sırada bir camidir ki, halk arasında Kızılminare denir. Fatih vezirlerinden Zağnos paşa tarafından yaptırılmış olsa gerektir. Şimdi kapalıdır. Bu Zağnos paşa ikinci Muradın damadı idi. Sonra Balıkesirde vali iken Fatih Mehmet gününde ölmüştür.

16 — İhmal paşa camisi: Bu cami ikinci Murat devri adamlarından Ahmet bey oğlu Hasan paşanın yaptırdığı bir cami olup, Kuruçeşme caddesinde imiş; şimdi yıkılmıştır, yeri arsadır. Hasan paşanın mezarı Tatarhanlar mezarlığında olup ölümü tarihinin

830/1427 senesi olduğunu Badi efendi merhum söylüyor.

17 — Hacı İlyas camisi: Kafeskule karşısında Gazimihal köprüsüne giden yolun sağ kenarında idi. Yakında Evkaf idaresi tarafından yıktırıldı. Cami Hacı İlyas adında bir adam tarafından 982/1575 te yaptırılmıştır.

18 — Çokalca camisi: Kara yazıcı Hacı Ahmet efendi adında bir zat tarafından 983/1576 tarihinde yaptırılmıştır.

Edirnede eskiden 300 kadar cami ve mescit varmış. Badi efendi merhum büyük emek sarfederek bunların 224 tanesinin adlarını, ve haklarında topladığı malûmatı tarihinde kaydetmiştir.

Edirnedeki Kütüphaneler

Bugün Edirnede umuma açık yalnız Selimiye kütüphanesi ile Halkevi bütüphanesi vardır. Halbuki bütün medreselerde kütüphane bulunmak eskidenberi âdet olduğu gibi, Bayazit medresesinin, kütüphanesinden başka kitaplara da bakmakla mükellef ayrıca bir hafızı kütübü olduğunu, Bayazit vakfiyesinden anlıyoruz.

Bir hayli vakıt hükûmet merkezi olmuş, nice yüzlerce bilgin, müellif, şair, ve münevver yetirştirmiş olan bu şehrin, kırktan fazla medresesi bulunan Edirnenin kitapları ne oldu? Aceba yangınlarda, işgallerde mi yok oldular, bilmiyoruz.

Yalnız Selimiye kütüphanesi, işagallerde bazı yağmacılıklara uğramakla beraber hâlâ yaşamaktadır.

İkinci Selim, Mimar Sinana Selimiyeyi yaptırdığı zaman, caminin içinde sağ tarafında, sol tarafındaki hünkâr mahfiline karşı bir de kütüphane yaptırmış ve içine defteri ile, vakfiyesi ile birlikte birçok kitaplar koymuştur.

Bugün bu kütüphanende üç binden fazla arap harflerile yazılmış değerli kitaplar olup, ikinci Selimden başka üçüncü Selim zamanının vezirlerinden Çelebi Mustafa paşa, Edirne valilerinden Hacı İzzet paşa ve daha bir takım zatlar buraya bir çok kitaplar vakfetmişlerdir.

Bunlardan başka Edirne meb'usu bay Faik Kaltakkıran da babası Ahmet Badi efendi merhumun binden fazla kitabını buraya vakfetmiş olmakla kütüphane çok zenginlemiştir.

Bu kütüphanede bir çok el yazısı kitaplardan başka Badi e-

fedi merhumun yazmış olduğu üç cilt (Riyâzı beledi Edirne) si de vardır ki pek değerli bir hazinedir.

Badi efendi merhum Edirneyi ve hattâ çevresini bütün tarihile bu kitapta yaşatmıştır.

Kütüphane şimdi Maarif Vekâletinin eli altında olup, vekâletçe kitaplar da gönderilmekte, genç, yaşlı, her gün birçok meraklılar burada kitap okumakta, malûmatını arttırmaktadır.

Halkevi kütüphanesi:

Halkevinde bir çok hamiyetli zatların hediye etmiş oldukları kitaplarla kurulan bu kütüphanede, bin kadar arap harfleriyle, iki binden fazla yeni Türk harflerile yazılmış kitap vardır. Halkevleri umumî merkezi de buraya her gün bir çok kitap, risale, mecmua, gazete göndererek kütüphaneyi zenginleştirmektedir. Buraya, bilhassa Edirne gençleri gelerek kitapları, mecmuaları, gazeteleri okumakta, bilgilerini arttırmaktadırlar.

Bu iki kütüphaneden başka yatılı mekteplerin de yalnız kendi talebelerinin ve muallimlerinin istifadelerine mahsus kütüphaneleri vardır.

Edirne Köprüleri

Edirnenin sekiz köprüsü vardır :

1 — Ekmekçi Oğlu Ahmet paşanın Tunca üstünde 1016 - 1608 den 1024 - 1615 e kadar sekiz sene uğraşarak kurdurduğu köprüdür. Köprünün mimarı, ser mimaranı hassa olan ve Sultan Ahmet camisini yapan Mimar Mehmet ağa idi. O zaman Edirnede yaşamakta olan Mimar Hacı Şaban beyin de bu köprünün meydana gelmesinde büyük hizmeti ve yararlığı görülmüştür. (Resim: 14)

Ekmekçioğlu Ahmet paşa doğup kopma Edirneli olup sipahilikten yetişmiş, bir çok memuriyetlerde bulunarak, üçüncü Mehmet gününde meşhur İbrahim paşanın sadrazamlığı sırasında defterdarlığa kadar çıkmıştır. Ahmet paşa, zengin olunca, doğup büyüdüğü yeri unutmamış, Edirneye pek çok hayrat yapmıştır ki bunların en ehemmiyetlisi bu ölmez köprüdür. Kitabesinde denildiği gibi Ekmekçioğlu, Tunca çayını altın ve gümüşle doldurarcasına para harcederek bunu yaptırmıştır. Köprünün tam ortasında suyun aktığı tarafa bakan bir revak yapılmış, onun duvarına mermer bir kitabe konmuştur ki kitabe şudur.

buradaki

Ekmekçi zade Ahmet paşayı kâmkârı
Hayratını görenler itmez mi hayrile yâd
Bu devlet içre defterdar oldu on sekiz yıl
Ba haşmeti vezaret. ba devleti hüdadâd
Doldurdu Tunca nehrin bi şüphe sim-ü-zerle
Bu cisri bi adili lillâh etti bünyâd
Maksudu bir duadır ancak gelip geçenden
Lâyık budur ki sen de ruhunu idesin şâd
Kâmi dedi esası müstahkemine tarih
Zibende rahı gülşen bu cisri Ahmed abad
Kadbüniye fi seneti : 1016 - 1608

Buradaki 1016 - 1608 tarihi köprüye temel atılma tarihi olup, bitmesine ise o zaman Edirne kadısı olan Şerif efendi merhum (Miberi Muteber) sözünü tarih düşürmüştür ki ebcet hesabile 1024 - 1615 eder.

Ekmekçioğlu, her gün köprüsünü silip süpürecek olan adamların yaşamalarına mahsus olarak köprü yakınında ve bugün Türkoğlu mahallesi denilen İbniarap mahallesinde evler de vakfedip bırakmış idi ki, Badi efendi merhum kitabını yazdığı zamanlar bunlardan dokuzunun durduğunu yazıyor.

Rifat Osman bey merhum, meşhur mimar Kemal beyin, sanat itibariyle bu köprüyü eş bulunmaz eserlerden saydığını, pek beğendiğini söylüyor. Ekmekçioğlu köprüsü 10 gözdür.

2 — Yeni köprü : (Resim: 15).

Abdülmecit köprüsü de denen bu köprünün yerinde, yani Meriç ve Arda çaylarının birleşerek Ekmekçi oğlunun köprüsü uğruna geldikleri yerde, eskiden ahşap bir köprü varmış. İkinci Mahmut 1247 - 1832 tarihinde Edirneye geldiği vakit burada bir köprünün yapılması mutlak lâzım olduğunu görerek emretmiş, ancak Osmanlı imparatorluğunun maliyesi pek sıkışık bir durumda olduğundan, bu buyruk Abdülmecit gününde yerine getirilebilmiş. 1258 - 1842 de köprüye başlanılarak 1263 - 1847 de bitirilmiştir. Şair Ziverin köprünün yapılmasına inşad ettiği tarih, mermer bir levhaya yazılarak mahsus yerine konmuşsa da, Yunan işgalinde Yunanlılar tarafından bu kitabe sökülüp götürülmüştür. Badi efendi merhum (Riyazı beledei Edirne)sine bu kitabeyi de yazmış olduğundan ben de oradan alarak yazıyorum :

Esasendazı bünyani kerem Abdülmecit Hanın
İmarı mülkünün üstadı adli oldu mimarı
Olaldan menhili azbûl - mekârim ol şehin ahdi
Seza manendi derya' nehre kılsa lütfünü cari
O şahinşehtir elhak faizülhayrat âlemde
Sezadır kılsa âbâdan mülkü böyle asarı
Edirne beldesi enharı üzre hayrı şahane
Garikı cuyi ihsan eyledi etrafü aktarı
Gelip geçtikçe halkı memleket bu cisri saniden
Duasazı dübalâ kıldılar evradü ezkârı
Mericü Arda nehri ta revan oldukça bu sûdan
O şahin mülkünün feyzi ilahi ola enharı
Bu takı cisri tersi'itti Ziver işbu tarihim
Bu ali cisri oldu hayri saniî cihandari

İkinci mısraın noktalı harflerinden köprüye başlanması tarihi olan 1258 - 1842, bütün mısra başlarındaki harfler hesab olunursa köprünün bitirildiği tarih olan 1263 - 1847 senesi çıkar ki eskilerce pek sanatlı bir tarih sayılır idi.

Bu köprü 12 kemer üzerine kurulmuş ve pek sağlamdır. Mimarının kim olduğunu, acınarak söyleyeyim ki, gördüğüm tetkik ettiğim tarihlerde bulamadım.

3 — Gazimihal köprüsü: (Resim: 16)

Tunca çayı üzerinde olup üç kısımdır. Biri çayın her vakit aktığı şehirden yana olan kısmı, ikincisi Seferşah yanından geçen kısım, üçüncüsü ise Yıldırım semtindeki kısımdır. Bunlardan birinci ile üçüncüsü Bizanslılar zamanından kalma olup Badi efendiye göre bunları ilk yapan Mihal Paleoloğ imiş.

Edirne Osmanlıların eline geçtikten sonra bu köprü 823-1420 senesinde Gazi Mihal bey tarafından yapılmış olduğundan hâlâ onun adı ile anılır. Yıldırım tarafında olan üçüncü kısım sonraları Kanunî Süleyman tarafından etraflı bir şekilde tamir edilmiş ve üzerine Bursalı Sun'inin söylediği şu kitabe konmuştur:

Yıllarile olup bu cisri medid
Rehgüzarı fenada cayi ubûr
Emri şahı cihanpenah ile
Yaptılar ana sarfedip makdur
Ehli dilden birisi anı görüp
Dedi tarihini olup mesrur
Genci vafir verip yine o şeh
Cisri viranı eyledi mamur
951-1544

1010 - 1602 de büyük sular gelerek Tunca coşmuş, buradaki yolu yarıp kendine yeni bir mecra açmış olduğundan, üçüncü Mehmedin emri ile burada iki göz bir köprü yapılmıştır ki, Yıldırım köprüsünden olsun, bu orta köprüden olsun her vakit su akmaz; ancak Tunca coşup taştığı zaman bu köprülerden su geçer.

1050 - 1640 ta Sultan İbrahim zamanında Sadrâzem Kara Mustafa paşa bu köprüleri baştanbaşa tamir ve yanlarını da taş kanatlar ile tahkim eyledi. Yolun boyuna da bir tarih köşkü yaptırarak üzerine o zamanın Şeyhülislâmı olan şair Yahya efendinin söylediği tarihi havi kitabeyi koydurmuştur ki, gerek yukardaki kitabe, ve gerek bu kitabe şimdi Edirne müzesindedir.

Mustafa Paşa (1) Veziri azam ol âli nijad
Kim vücudun aleme Allah in'am eyledi
Mülki Osmaniyi tamir etmeye sa'yeylevip
Her diyarın nazmina lillah ikdam eyledi
İşidüp cisri Mihale kesrü noksan irdiğin
Kesrini cebreyleyip noksanın itmâm eyledi
Oldu bu cisri sevap encama tarihi tamam
Mustafa paşa bu âli cisri ihkam eyledi
1050-1640

Bu köprü, 1165 zelzelesinde yine harap olmakla üçüncü Mustafa da bu köprüyü tamir ettirmişti. 1900 senesinde İtalyadan getirilen ustalar marifetiyle köprünün şehirden yana olan kısmı eski temeller üzerine yeniden yapılmış ve köprünün adı da o zaman Tahtta oturan ikinci Abdülhamid'e nisbetle Hamidiye konmuş ise de halk arasında bu köprüye yine hâlâ eski adı olan Gazimihal köprüsü denmektedir.

4 — Yalnızgöz köprüsü:

Mimar Sinan'ın ikinci Selim adına yayptığı, Edirne'yi Sultan Bayazit köprüsüne bağlıyan Tek - göz köprüdür ki bu, Bayazit köprüsünün bir uzaması demektir. Yapılış tarihi 16 ıncı asrın son yarısındadır.

5 — *Bayazit köprüsü:*

İkinci Bayazıt; camisini, medresesini, darüşşifasını, imaretini,

(1) Bu Mustafa paşa dördüncü Muradın son veziri, sultan İbrahimin ilk veziri olan Kemankeş Kara Mustafa paşadır. Kitabe Edirne müzesindedir.

hamamını yaptırdığı zaman Edirne'nin bu yeni mahallesini şehre bağlıyan altı kemerli bir de köprü yaptırmıştır ki Mimarı Meşhur Hayreddin'dir. Pek sağlam bir köprü olup yapılması 893-1488 senesindedir.

6 — Saraçhane köprüsü:

İkinci Murat zamanı adamlarından olup Filibe'de camisi ve imareti, Kervansarayı; Edirne'de camileri olan Hadım Şahabettin paşanın 855 - 1451 de 10 kemer üzerine yaptırdığı köprüdür. Kitabesi şudur :

(Bena hazihil - kantaratil - Meymunetil mübareketi, sahibülhayrati velhasanat elvezirul - âzam ved - düstûrul - muazzam. Elmuştehirul - meduvvu bi Şahabeddin paşa Edrakehül - lahü mayeşa. Min zemanis - sultanil - mücahit elgazi Murat han İbni Muhammet han min nesli Osman senete hamse ve hamsine ve semanemietin hicriyetin hilâliyetin.)

1113-1702 senesinde bu köprünün orta kemeri yıkıldığından o zaman Osmanlı imparatorluğunda bulunan ikinci Mustafa köprüyü yaptırmış ve şu kitabeyi koydurmuştur :

Padişahi Heft kişver şehriyari bahr-u-ber
Hazreti han Mustafa Şahinşehi Nusret liva
Edrine şehrini teşrif idicek emreyledi
Çün bu cisri yapmağa ol daveri ferman reva
Hamdü lillah bir metanet üzre bünyad oldu kim
Çeşmi dünya görmemiştir böyle bir muhkem bina
Şevketiyle günbegün ömrünü efzun eyleyip
Böyle çok hayra muvaffak eyleye bari Hüda
Faika tekmil olunca didiler tarihini
Eyledi ferman bu cisri yaptı sultan Mustafa

1113-1702

Bu kitabelerin birincisi bugün Edirne müzesindedirler.

7 — Saray köprüsü: (Resim - 17)

Sarayı şehre bağlıyan köprüdür ki Kanunî sultan Süleyman yaptırmıştır.

8 — Bönce köprüsü: (Resim - 18)

Buna Fatih köprüsü ve Cephanelik köprüsü de derler. Adından da anlaşılacağı üzere Fatih zamanında saray yapılırken yapılmıştır.

İşte bu köprüler vaktile Osmanlı kültürünün nekadar yüksek olduğunu gösteren ve yaşayan büyük âbidelerdir.

Edirne Çarşı ve Kervansarayları

Osmanlı Türkleri Edirnede umumî çarşılardan başka vaktiyle bir takım hususî çarşılar da yapmışlar idi ki, bunlardan bir takımı hâlâ duruyorlar :

1 — Alipaşa çarşısı : (Resim - 19 A. B.)

Kanunî Sultan Süleymanın son zamanlarında dört sene kadar sadrazamlık eden Hersekli Semiz Ali paşanın yaptırdığı bir çarşıdır ki, kule kapısının dışından başlıyarak İğneciler kapısı, yahut Balıkpazarı kapısı yanındaki direk çarşısına kadar uzanır. Çarşının altı kapısı olup üçü şarka, caddeye, ikisi çarşının iki ucuna, biri de garba, yani kalenin orta kapısı uğruna açılır.

Ali paşa merhum bu çarşının gelirini Babaeskideki camisi ile buradaki camisine vakfetmiştir.

Bir vekitler dünyanın en kuvvetli alış veriş yerlerinden biri olan bu çarşıda dükkân tutabilmek, değme adamın kârı olmayıp pek külliyetli sermaye sahibi olmaya bağlı idi. Hattâ yukarıda tarih kısmında da söylediğimiz gibi Evliya Çelebi merhum seyahatnamesinde bu çarşıyı pek metheylediği gibi, 18 inci asırda Edirnede birkaç vakit yaşayan madam Montegü de o zaman Londrada böyle temiz bir çarşının olmadığını söylüyor.

Evliya Çelebinin anlattığına göre o zaman Alipaşa çarşısında 360 dükkân varmış. Bunlardan başka nice Osmanlı şairleri de bu çarşının methinde ve vasfında birçok şiirler söylemişlerdir.

Alipaşa çarşısı Mimar Sinanın eseridir. Çarşının yapıldığı tarihi Edirneli şair Tigî şu kıt'a ile anlatmıştır:

Asafi azam Ali paşayi has
Yaptı çün bir çarsûyı bi bedel
Tigî ya tarihin eylersen süal
Sukî ra'nayi Ali paşaya gel

976 - 1569

Lâkin 18 inci, 19 uncu asırlarda bu vakıf çarşı dükkânları-

hamamını yaptırdığı zaman Edirne'nin bu yeni mahallesini şehre bağlıyan altı kemerli bir de köprü yaptırmıştır ki Mimarı Meşhur Hayreddin'dir. Pek sağlam bir köprü olup yapılması 893-1488 senesindedir.

6 — Saraçhane köprüsü:

İkinci Murat zamanı adamlarından olup Filibe'de camisi ve imareti, Kervansarayı; Edirne'de camileri olan Hadım Şahabettin paşanın 855 - 1451 de 10 kemer üzerine yaptırdığı köprüdür. Kitabesi şudur :

(Bena hazihil - kantaratil - Meymunetil mübareketi, sahibülhayrati velhasanat elvezirul - âzam ved - düstûrul - muazzam. Elmuştehirul - meduvvu bi Şahabeddin paşa Edrakehül - lahü mayeşa. Min zemanis - sultanil - mücahit elgazi Murat han İbni Muhammet han min nesli Osman senete hamse ve hamsine ve semanemietin hicriyetin hilâliyetin.)

1113-1702 senesinde bu köprünün orta kemeri yıkıldığından o zaman Osmanlı imparatorluğunda bulunan ikinci Mustafa köprüyü yaptırmış ve şu kitabeyi koydurmuştur :

Padişahi Heft kişver şehriyari bahr-u-ber
Hazreti han Mustafa Şahinşehi Nusret liva
Edrine şehrini teşrif idicek emreyledi
Çün bu cisri yapmağa ol daveri ferman reva
Hamdü lillah bir metanet üzre bünyad oldu kim
Çeşmi dünya görmemiştir böyle bir muhkem bina
Şevketiyle günbegün ömrünü efzun eyleyip
Böyle çok hayra muvaffak eyleye bari Hüda
Faika tekmil olunca dididler tarihini
Eyledi ferman bu cisri yaptı sultan Mustafa

1113-1702

Bu kitabelerin birincisi bugün Edirne müzesindedirler.

7 — Saray köprüsü: (Resim - 17)

Sarayı şehre bağlıyan köprüdür ki Kanunî sultan Süleyman yaptırmıştır.

8 — Bönce köprüsü: (Resim - 18)

Buna Fatih köprüsü ve Cephanelik köprüsü de derler. Adından da anlaşılacağı üzere Fatih zamanında saray yapılırken yapılmıştır.

İşte bu köprüler vaktile Osmanlı kültürünün nekadar yüksek olduğunu gösteren ve yaşayan büyük âbidelerdir.

Edirne Çarşı ve Kervansarayları

Osmanlı Türkleri Edirnede umumî çarşılardan başka vaktiyle bir takım hususî çarşılar da yapmışlar idi ki, bunlardan bir takımı hâlâ duruyorlar :

1 — Alipaşa çarşısı : (Resim - 19 A. B.)

Kanunî Sultan Süleymanın son zamanlarında dört sene kadar sadrazamlık eden Hersekli Semiz Ali paşanın yaptırdığı bir çarşıdır ki, kule kapısının dışından başlıyarak İğneciler kapısı, yahut Balıkpazarı kapısı yanındaki direk çarşısına kadar uzanır. Çarşının altı kapısı olup üçü şarka, caddeye, ikisi çarşının iki ucuna, biri de garba, yani kalenin orta kapısı uğruna açılır.

Ali paşa merhum bu çarşının gelirini Babaeskideki camisi ile buradaki camisine vakfetmiştir.

Bir vekitler dünyanın en kuvvetli alış veriş yerlerinden biri olan bu çarşıda dükkân tutabilmek, değme adamın kârı olmayıp pek külliyetli sermaye sahibi olmaya bağlı idi. Hattâ yukarida tarih kısmında da söylediğimiz gibi Evliya Çelebi merhum seyahatnamesinde bu çarşıyı pek metheylediği gibi, 18 inci asırda Edirnede birkaç vakit yaşayan madam Montegü de o zaman Londrada böyle temiz bir çarşının olmadığını söylüyor.

Evliya Çelebinin anlattığına göre o zaman Alipaşa çarşısında 360 dükkân varmış. Bunlardan başka nice Osmanlı şairleri de bu çarşının methinde ve vasfında birçok şiirler söylemişlerdir.

Alipaşa çarşısı Mimar Sinanın eseridir. Çarşının yapıldığı tarihi Edirneli şair Tigî şu kıt'a ile anlatmıştır:

Asafi azam Ali paşayi has
Yaptı çün bir çarsûyı bi bedel
Tigî ya tarihin eylersen sûal
Sukî ra'nayi Ali paşaya gel

976 - 1569

Lâkin 18 inci, 19 uncu asırlarda bu vakıf çarşı dükkânları-

nın birçoğu icareteyn yolu ile mülk olmuş, elden ele geçmiş, bakılmamış, harap olmaya yüz tutmuştur. (1)

2 — Bedesten : (Resim-20)

Eskicami yanında olup Çelebi Sultan Mehmedin Mimar Alâeddine sakfı 14 kubbe olmak üzere yaptırdığı ve Eskicamiye vakfettiği hususî çarşıdır. Bu çarşının dört cihete dört kapısı vardır. Asırların geçmesiyle bakımsızlık yüzünden bu da harap olmaya yüz tutmuştur. Halbuki bir zamanlar Edirnenin, hattâ dünyanın en çok alış veriş yapılan yerlerinden idi. Evliya Çelebi çarşının altmış gece bekçisi olduğunu, nice Mısır hazinesi değerinde olan elmas ve mücevherlerin buradaki zengin tacirlerin dolapçıklarında gözleri kamaştırdıklarını söylüyor. Madam Montegünün Edirneye geldiği zaman da burası hâlâ eski değerini taşıyormuş. O, burada mücevherli eğerler, sırmalı koşumlar gördüğünü, hayretini gizliyemiyerek, anlatıyor.

Bedestenin yapılış tarihi kesin olarak belli değilse de 1414-1422 olsa gerektir.

Türk gücünün canlı bir şahidi, ata, dede yadigârı olan bu bedestenin şimdi harap olmağa yüz tutması her görenin yüreğini sızlatmaktadır. Trakya Umumî Müfettişi ve "Edirne ve yöresi eski eserleri severler kurumu„ nun onursal başkanı olan General Kâzım Dirik, bunun tamir edilmesi hususunda yüksek makamlara müracaat etmektedirler.

3 — Arasta (Resim - 21)

Üçüncü Muradın Selimiyeye gelir olmak üzere Mimar Davuda, Selimiye camisinin sağ tarafındaki yamaca yaptırtmış olduğu bu güzel çarşının boyu 255 metre olmak üzere 73 kemerden mürekkep 124 dükkândır. Önceleri bu çarşının da üstü kurşunla örtülü imiş. Lâkin sonra yapılan bir tamirde arastanın üstünden kurşunlarını alıp yerlerine kiremit koymuşlar ve kurşunların parasını yapının tamirine harcetmişler; ama arastanın da eski güzelliği kalmamıştır. Tamirden sonra konan kitabe şudur:

(1) Edirnenin en değerli tarihî eserlerinden olan Alipaşa çarşısının şimdiki birçok alâkalılarından kurtarılması, meselâ devlet eline alınarak tamiri ile daha asırlarca ayak üstünde tutunabilmesi için Trakya umumî Müfettişi General K. Dirik alâkalı Vekâletlerle muhabere etmekte ve bu eseri kurtarmağa çalışmaktadır.

Mübarek eyleye Allah zehi âli makam oldu
Şüyu buldu cesamette heman etrafı eknafa
Dedim tam tarihin tamiri haffafhaneye Arif
Bina oldu arasta sa'd ola hakka bu esnafa
1291 - 1874

Arasta, Evliya çelebinin Edirneye uğradığı zamanda Haffaflar çarşısı imiş. Merhum burada o zaman yapılan türlü türlü pabuçların adlarını sayıyor. Ve esnafın mallarını satabilmek için müşterilere döktükleri dilleri kendisine mahsus bir şive ile uzun uzun anlatıyor.

Yazık ki son Balkan savaşında düşman mermilerile iki yerinden yıkılan Edirnenin bu güzel ve tarihî çarşısı da, bugün Hinterlandının küçülmesi yüzünden bomboş kalmış ve iyi bir tamir ile diriltilebilmesi bir kaç yüz bin liraya mütevakkıf bulunmuştur.

Bu eski anıtı temizleterek bugünkü düzgün kılığına koyduran Umumî Müfettiş General Kâzım Dirik'e burada teşekkür etmeyi kendime bir vicdan borcu bilirim.

4 — Eskibedesten : Edirnede vaktiyle Eskibedesten denen bir bedesten daha varmış; şimdiki İstanbul yolunun ağzından Bitpazarına karşı kale duvariyle şimdiki Tüfekçiler çarşısının olduğu yerdeymiş. Bunu da vaktiyle İkinci Murat yaptırmış. Bedestenden daha sonra yapıldığı halde, buna Eskibedesten denmesinin sebebi içinde eskiler satıldığı içinmiş. Lâkin sonra bu bedesten 1165-1752 zelzelesinde çok harap olmuş, bir daha yapılmamış, 19 uncu asır ortalarında döküntüleri kaldırılarak yeri de satılmış, böylece bu eski bedesten yokolmuştur.

5 — Rüstempaşa Kervansarayı : *(Resim-22)*

Kanunî Süleyman gününde iki defa on beş yıl kadar sadrazamlık ederek 968-1561 senesinde ölen Rüstem paşanın Mimar Sinana yaptırdığı kâgir ve iki katlı büyük bina pek sağlam, pek san'atlı bir yapıdır. Çepeçevre iki katlı odalar ve revaklarla sarılı olan bu Kervansarayın ortasında epeyce büyük bir meydan vardı. Bu meydanın ortasına Mimar Sinan güzel bir şadırvan ve şadırvanın üstüne de küçük bir mescit yapmıştı.

Hemen dört asra yakın bir vakittenberi türlü zelzeler, yangınlar, âfetler geçirmiş olan bu yapı hâlâ dimdik durmaktadır.

Kârvansarayın eski sakinleri kâmilen Türk ve müslüman oldukları halde ikinci Viyana bozgunundan sonra Türklerin yerini Türkün gayri olan milletler tutmuşlar. Hattâ vakıf olan bu koca yapının mülkiyeti de icareteyn yolu ile yavaş yavaş yabancıların eline geçerek Kârvansarayda söz sahibi olmuşlardı. Bunun için 1877-1878 savaşında Ruslar Edirneye girdikleri zaman Kârvansarayın ortasındaki mescit bile yıkılmış, bir daha yapılamamıştır. Rüstempaşa Kârvansarayı bugün de Edirne tüccarının oturduğu yerlerden biri olup Edirne ve etrafında yetiştirilen kozalar burada satılır. Mimar Sinanın bu ölmez ve değerli eseri de bugün onarıma muhtaçtır. (1)

6 — Küçük Rüstempaşa hanı :

Rüstempaşa hanının alt yanına ve ona bitişik küçük Rüstem paşa hanı adı bir han daha vardır ki yaptıranı belli değildir. Fakat Mimarının Mimar Sinan olması muhtemeldir. Bu da pek san'atlı bir eserdir.

7 — İki kapılı han :

Kanunî Süleymanın ilk günlerinde ikinci vezirlik makamında bulunan ve öldüğü zaman Gekbüzedeki camisi avlusuna gömülen Mustafa paşa, Edirnede Eski caminin sağına ve Bedestenin önüne büyük bir han yaptırmış idi ki biri cenuba, biri de şimale açılır iki kapısı olduğu için bu hana İki kapılı han derlerdi. Mustafa paşa bunu 931-1524 senesinde yaptırdığı için bazılarının tahmin ettiği gibi Mimar Sinan yapısı değildir. Paşa merhumun Edirnede hanına yakın (Tahmis hamamı) denen bir de hamamı olduğu gibi Gekbüzede camisi, imareti, medresesi, kütüphanesi, Eskişehirde camisi, imareti varmış.

Bu hanın kuyumculara karşı olan şimal kapısının üstünde şu kitabe vardı :

(Emere bi imareti hazel mekânil-mübareki mevlânel-vezirül-âzam ve Emirül - ümerail - Kerim Mustafa Paşa hullide Sa'dühü ve übbide mecdühü ve sarafe alâ zalike min vechil - halâli elfe elfin ve selasemieti elfin ve elfe tis'amiete ve işrine dirhemen minelemvali liyekûne ecruhü müebbeden sevabehü ve bizalike cae tarihun (hüve hayrun sebilün ebeden) 931-1525

(1) Bu değerli eserin de alâkalılardan kurtarılmasına, bir elde toplanmasına, güzel bir tamir görerek asırlarca ayakta tutulmasına çalışılmaktadır.

Şu kitabeden Mustafa paşanın bu hanı yaptırmağa (1,301,920) dirhem harcettiği anlaşılıyor.

Asırların geçmesi, bakımsızlık, birçok zelzeleler, âfetler, yangınlar görmesi dolayısile İki kapılı han da harap olduğundan bundan birkaç sene evvel Belediyece yıktırılmıştır. Yeri şimdi otomobiller le, otobüslerin durak yeridir. Han yıkılırken, acınarak söyliyelim ki, yukarıda aynını yazdığımız kitabe parçalanmıştır. Bu parçalar müzeye kaldırılmışsa da yerliyerine konarak kitabe haline getirilememiştir.

8 — Ekmekçioğlu Ahmet paşa Kârvansarayı : *(Resim - 23)*

Edirnede halk arasında Ayşekadın hanı denilen bu Kârvansarayı da Tunca köprüsünü yaptıran Ekmekçioğlu Amet paşa yaptırmıştır. Birinci Ahmet 1609 da Edirneye geldiği zaman burada bir Kârvansaray yapılmasını emretmiş, o zaman defterdar olan Ekmekçioğlu Ahmet paşa da bu Kârvansarayı yaptırarak Birinci Ahmedin buyruğunu yerine getirmiştir.

Önceleri bu Kârvansarayın bütün üstü kurşun kaplı olduğu gibi, yol boyunda da baştanbaşta kâgir dükkânları varmış. Bilâhare abayı bozup kalçın yapmak kabilinden, kurşunları söküllüp yerine kiremit konmuş, pek hor kullanılarak yıpratılmış, bir çok yangınlar, yer deprenmeleri geçirmiş olduğu halde bu Türk abidesi hâlâ ayakta durmaktadır.

Bu Kârvansarayın mimarı, Sultan Ahmet camisinin mimarı olan ser mimarını hassa Mehmet ağayla Edirne mimarı hacı Şaban beydir. Kârvansarayın kapısı üzerinde şu kitabe vardır. (1)

Feridün menzilet şemsi felek kadru melek haslet
Ki yani hazreti han Ahmet ol şahı kerem mutad
Süvar olup saadet rahşine seyrü şikâr için
Rikâbine düşüp puyende saydüfken nice sayyad
O zıllüllâh, Edirne tahtigâhine salup saye
Hümayun bahtı ile halkı şehri eyledi dilşad
Olup mail o şehri dilküşaya şahı dânâdil
Murad idindi bir han cedidi eyliye icad

(1) Edirnenin içinden geçecek asfalt yol üzerinde bulunan bu tarihî han bir mezbelelik ve depo halinde kullanılırken ,Umumî müfettişimizin himmetile Maliye vekâletinden alınarak temizlendirilmiş ve Maliye vekilmizin dört bin lira para yardımile Edirne eski eserleri sevenler kurumu da nakten yardımını ekliyerek mükemmel bir surette aslında olduğu gibi tamir edilmiştir. Bu yıl etrafındaki ahşap dükkânları da yıkılarak eser meydana çıkarılacaktır.

Yapılsun deyu ferman edicek ol hanı âlişan
Veziran içre defterdarı oldu emrine münkad
Bina kıldı o dem bir hanı dilkişabı, kevser veş
Anın tarhında makdûrını sarfetti nice üstâd
Olup rahatresanı rehrevan ol hani âlişan
Mekin olan safalar kesbedip gamdan ola âzâd
Metanette bu resme olmadı mihmansaray elhak
Rubatı alemi bennâyi kudret ideli bünyad
Temaşa eyleyüp Kesbi dedi itmamına tarih
Yapıldı hanı sultan Ahmet oldu bibedel abad *1018-1609*

9 — Yemişkapanı: (Resim — 24)

Eski camiden Selimiyeye doğru çıkarken yediyol ağzında solda büyük bir yapı varmış ki (hâlâ yola bakan alt kemerleri kalmış, kalan yerleri yangınlardan, zelzelelerden, bakımsızlıktan mahvolmuştur.) Buna Yemişkapanı denirmiş.

Bu bina yapıldığı zaman çesçevre iki katlı olup ortasında meydanı varmış. Burası Yemişkapanı olmak üzere İkinci Ahmet gününde ve 1018-1609 tarihinde yapılmıştır. Bunu müeyyit olarak kütüphaneler Umum Müdürü Bay Hasan Fehmiden aldığım bir vesikayı aynen buraya koyuyorum. Çünkü şimdiye kadar Edirne tarihini yazanlar, bu kapanı da Üçüncü Murat gününde Mimar Davudun yaptığını yazıyorlardı.

Kabban, arapça büyük kantar demektir. Bütün eski Türk şehirlerinde gördüğümüz Unkapanı, Yağkapanı, Balkapanı, Yemişkapanı gibi kapanlar, müstahsilin malını doğrudan doğruya müstehlike vermesini, verebilmesini temin etmek, aradaki vasıtaları kaldırmak için kurulmuşlardır. Şimdiki haller, bunların daha asrileşmişi demektir. Yani Avrupada haller henüz yok iken Türk memleketlerinde bu ihtiyaç duyulmuş ve kapanlar tesis olunmuştur. Göstereceğimiz vesika bunu da isbat edecektir:

"*Sebzehane emridir:*

Akda kudatil müslimin, evla vülatil müvahhidin, madenül fadli velyakın, varisi ulumil-enbiyai vel-mürselin, elmuhtas bi-mezidi inayetil-melikil-mennan, Mevlâna Edirne Kadısı zidet fedailühû ve kıdvetül emacidi ve âyan Edirne Bostancıbaşısı ve muhtesibi zide mecdühuma tevkiî refiî hümayun vasıl olıcak malûm ola ki mukaddema bostancıbaşı olan Süleyman deri saadetime arz gön-

derüp hassa bahçelerden olan meyva ve bostan ve kabak ve hiyar ve lâhna ve sair sebzevat furuht olunmak için İstanbul sebzehanesi gibi muayyen sebzehane olmayıp bostan oğlanları elinden satılmağla ziyade bahaya satılıp bostancılara akçayı noksan üzre teslim edip bu sebeble bahçe mahsulüne gadir ve ehli sûka zulüm ve taaddi olur deyu bildirüp mahmiyei Edirnede bir mahal ve münasip olası mahalde sebzehane bina olunup zikrolunan meyva, ve sebzevat her gün minba'd mahalli mezbura varıp meyva pazarcıları ve sebzecileri ve muhtesip ademisi ve hassa bahçeden bir kâtip tayin olunduktan sonra narhi ruzi üzere füruht olunup bina olunacak sebzehaneye lâzım olan masraf bahçe mahsulünden verilüp ve her on akçadan bir akça tavafiye tayin olunmak ricasını ilâm eylemeğin veçhi meşruh üzre bina olunması emrolunup dahi mahmiyeyi mezburenin mahal ve münasip olan yerlerinde sebzehane bina ettirüp ve lâzım olan masrafı bahçe mahsulünden virdiresin ve ehli sû'k taifesine ve sebzecilere muhkem tenbih ve te'kit eyliyesin ki kethüdalariyle her sabah mahalli mezbura gelip hassa bahçelerden gelip füruht olunan meyva ve sebzevatı narhı-ruzi üzere her biri alıp bir nesne zayi eylemeyeler. Ve furuht olunan meyva akçesine her on akçeden bir akça tavafiye tayin ettiresiz. Emma sebzehane tamiri ziyade ihtimam üzere olup itlâf ve israf olunmalı eylemiyesiz ve ne mikdar akça harç olunursa sıhhatı üzere defter edip süddei saadetime gönderesiz deyu mukeddema emri şerif verilüp mucibince amel oluna deyu hattı hümayunu saadet makrunum vakı olmağın veçhi meşruh üzere amel olunmak emrim olmuştur. Buyurdum ki hüküm vardıkta bu babta sadır olan fermanı saadetim mucibince amel eyleyip veçhi meşruh üzre mukaddema irsal olunan emri şerifim muktezasınca mahal ve münasip görülen yerde sebzehane bina ettirüp ve mirî meyva ve sair mahsulât narhı ruzi üzre sattırup alelacele itmamı hıdmet ettirmekte ikdam ve ihtimam eyleyesiz. Hususu mezbur ümûru lâzimenin ehemmindendir. Cidden bu bapta bir ferde inad ve muhalefet ettirmeyüp fermanım olan sebzehaneyi veçhi meşruh üzre tayin olunan malım ile yaptırıp medhali olmıyan bir ferdi karıştırmıyasız. Ve bu hususta mâni olmak isteyenleri isimlerile yazıp dergâhı muallâma arzeylesiz. Söyle bilesiz alâmeti

şerifeme itimat kılasız. Tahriran filyevmıl aşiri şehri rebiulevvel. Sene semane aşere ve elf.

Bimekamı Kostantiniyilletil mahruseti
Kuyyide fi rebiulevvel senete samane aşere te ve elf »

10 — Balkapanı:

Yemişkapanının yanında bir de Balkapanı vardı ki bu, belki üçüncü Muradın eseridir. Balkapanından, Edirne tarihini yazanların hiçbiri bahsetmemişlerdir. Şimdi bu kapanın yeri Dilâver bey parkı içindedir.

11 — Unkapanı:

Bu kapan şimdiki Gazi heykelinin arkasında ve kısmen Darüleytam çarşısının bulunduğu yerde idi.

1746 yangınında yanan, 1752 zelzelesinde sarsılan bu büyük yapı da sonradan kaldırılmış, şimdi yalnız adı kalmıştır. Edirne tarihlerinde bunun için de tafsilât yoktur.

12 — Havlucular hanı:

Bu da Ekmeçioğlu Ahmet paşanın 17 inci asır başlarında yaptırıp bıraktığı eserlerdendir. Yediyol ağzında yine Ekmekçioğlunun yaptırdığı sebilin bitişiğinde ve şosenin sağ tarafındadır. Lâkin ilk yapıldığı şekilde değildir. Çünkü bu hanın da 1752 zelzelesinde üst katı yıkılmış olduğundan yapılan onarımda mütevellisi işi gelirine bağlamış, şimdiki şeklini vermiştir. Burada vaktile solaklar oturduğu için bir aralık Solaklar hanı adını almış, sonra beledi denen pamuklu kumaşlar, astarlıklar, boğasiler dokuyanların yeri olmuş, Astarcılar hanı adını almıştı. Sonra burada havlu dokunmağa başlandığından Havlucular hanı adını almıştır. Bu hanın şoseye bakan kısmı şimdi biraz daha düzgünce olup arka tarafı haraptır ve bütün dükkânlar mülk olmuştur.

13 — Nahil hanı:

Bu da Balkapanının üst yanında küçük bir han imiş ki burada eski Türk düğünlerinde gelin alayının önünde götürülmesi âdet olan nahiller işlendiği için adına Nahil hanı diyorlarmış. Şimdi bundan da eser yok. Badi efndi bunun üçüncü Murat gününde yapılmış olduğunu yazıyor.

14 — Araplar hanı:

Yediyol ağzına yakın şimdiki Kurtuluş mektebinin yerine, vaktile ikinci Murat üstü kurşun örtülü bir han yaptırmış, o zaman bunun adına Kurşunlu han denirmiş. Sonra Kaleiçinde Halebî camisi yanındaki Esirciler hanı yıkılmış olduğundan Esirler burada satılmağa başlamış, hanın adı da Araplar hanı olmuş. Fakat 1165-1752 zelzelesinde han yıkıldığından muattal kalmış, 1302-1885 te burası Hükûmetçe cemaatı islâmiyeden alınıp, yerine Kuledibindeki şimdiki Maarif bahçesi cemaatı islâmiyeye verilmiş, buraya da Askerî Rüştiye mektebi yapılmıştır; işte bu bina şimdiki Kurtuluş mektebidir.

15 — Taş han:

Sokullu Mehmet paşanın Mimar Sinana 16 ıncı asrın sonyarısında yaptırdığı handır ki, esasen vakıf olduğu halde şimdi o da mülk olmuş, ve yapının ilk şekli çok değişmiştir. Üçşerifelinin karşı tarafındadır.

16 — Kiracı hanı :

Çilengirler çarşısında vaktiyle Kürkçüler hanı da denen bu han sonra yıkılmış, yerine şimdiki Osmanlı bankası yapılmıştır; yeri vakıftır.

17 — Katır hanı :

Bu da esasen vakıf olduğu halde sonraları mülk olmuş, en nihayet Hacı Gancu adında bir rumun eline geçmiştir. Şimdi buraya Kırklareli hanı deniliyor.

18 — Halil Paşa hanı:

İkinci Muradın son ve Fatihin ilk sadrâzamı olan Çandarlılardan Halil paşanın Üçşerefeli camisinin kıblesinde, üzeri kurşun örtülü kâgir büyük bir hanı varmış. Elimdeki bir vesikadan bu hanın üç seneliği 1018/1609 senesinde 83.000 akça kira ile mütevellisi tarafından kiraya verildiğini öğreniyorum. Lâkin bu han da 1165/1752 zelzelesinde yıkılmış, bir daha yapılamamış. 1897 de yanındaki eskiden Çöplüce hanı denen ve bir aralık menzilhane, daha sonra gümrük hanı olan han ile beraber, ikisi de kaldırılarak yerlerine müşir dairesi yapılmıştır. Şimdi bunun bir kısmında Umumî Müfettişlik bulunmaktadır.

19 — Hacı Alemüddin hanı:

Şimdi postane olan yerdir ki Fatih Sultan Mehmet gününde Hacı Alemüddin adında bir zat buraya vakıf bir han yaptırmış, gelirini karşısındaki medresesine bağlamış idi. Bu han bir aralık Tarakçılar hanı, bir aralık Telgrafhane, bir aralık ta Yıldız hanı olduktan sonra, şimdi de hükûmetçe satın alınarak postane yapılmıştır.

20 — Mezitbey hanı:

Şimdiki Ankara kıraathanesiyle yanındaki dükkânların ve Süleoğlu otelinin olduğu yerde, 845/1442 de Eflâkta şehit olan Mezit beyin yaptırdığı kâgir vakıf hanı varmış. Bu han da bir aralık Basmacılar hanı olmuş, türlü kılığa girmiş, nihayet mülk olmuş, hattâ birçok yerleri yabancıların eline geçmiştir.

Badi efendi merhum, bunlardan başka esası vakfolarak yapılmış daha dört han saydıktan sonra, mahalle içlerinde mülk olarak kırk kadar han daha olduğunu söylüyor.

Edirnedeki Hamamlar

Temizliği pek seven Türkler, her gittikleri yerde olduğu gibi, Edirnede de pek çok hamamlar yapmışlardır. Hattâ bir zamanlar Edirnede 33 hamam varmış ki Abdurrahman Hıbri merhum, Enisülmüsamirinde bunları birer birer sayıyor ve yerlerini gösteriyor. Bu hamamlardan yalnız Çukur hamamın (Kaleiçinde küçük, karanlık bir hamam imiş ki sonundan yıkılmıştır; şimdi yeri bile belli değildir) Rumlar zamanından kalma olduğunu söylüyor. Acınarak söyleyelim ki bugün bunlardan yıkık dökük 15 tanesi duruyorsa da, ancak üçü işliyor.

Evliya Çelebi merhum da Edirine hamamlarını sayıp övdükten sonra, evlerde ve konaklarda 3150 tane hususî hamam olduğunu söylemektedir ki, bu sözler de yukarki iddiamızı teyit ediyor.

1 — *Saray hamamı:*

Yıldırım Bayazidin ve bir rivayete göre birinci Muradın şimdiki Selimiye camisi yerinde olan sarayının yanında olup, önceden yalnız saray hamamı imiş. Sonra saray yıkılıp ta yerine cami yapılınca, bu da umuma açılmış ve Selimiye camisine vakfedilmiş; lâkin sonraları icareteyn usulü ile bu vakıf hamam da mülk olmuştur. Hamam çifte olup Balkan harbindenberi kapalıdır. Yapısı ustalıklı ve ferahtır.

2 — Tahtakale hamamı: (*Resim - 25*)

İkinci Muradın Darülhadis camisine vakıf olmak üzere Tahtakalede yaptırdığı, camekânları kubbe ve çifte hamamlardır ki 838/1435 te yapılmıştır. Yapıldığından beri 500 seneden fazla geçtiği halde hâlâ sağlam ve pek ustalıklı bir hamamdır. Bu da vakıf iken sonunda mülk olmuş, elden ele geçmiş, hattâ bir aralık Ermeni mali bile olmuştur. Nihayet bir Türk ailesi elde etmiştir.

3 — Topkapı hamamı:

Bu binaya Alaca hamam da derler. Camekânları ahşap imiş. İkinci Muradın eseri olup 844/1441 senesinde yapılmıştır. Bunu, şimdi müzede durmakta olan şu kitabeden anlıyoruz.

(***Emera bimareti hazel hammamil-mübareki essultanül gazi fisebilirrahman Murat ibni Muhammet ibni Bayazit han. Tariha erbau erbaine ve semanemie.***)

Lâkin bu hamam da sonundan mülk olmuş, Balkan harbindenberi kapanmıştır. Şimdi camekânı yıkılmış, bir çok taşları alınmış, harap bir halde duruyor. Bu hamam da çifte imiş.

4 — Çifte hamam (Resim 26 -)

Üçserefeli karşısında Sokullu Mehmet paşanın Mimar Sinan Merhuma yaptırıp vakfettiği Çifte hamamdır ki, 16 ıncı asrın ikinci yarısında yapılmış, pek açık, pek güzel bir hamamdır. Enisülmüsamirin bu hamamdan sonra Edirnede hamam yapılmadığını söylüyor. Lâkin, bu, güzel hamam da sonundan mülk olmuş, ve bugün kapalıdır. Tamir edilip işletilebilmesi büyük sermayeye muhtaçtır. *(1)*

Sokollu Merhum Edirne acemi oğlanları kışlasında büyüyüp yetiştiği için, Edirneyi pek severmiş. Bunun için gerek kendi ve ge-

(1) Edirnenin yüksek tarihî eserlerinden olan bu hamam, ot deposu ve harabe halinde bulunurken, Edirnenin eski eserlerini ihya etmeğe çalışan Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu, sahipleriyle anlaşarak burasını isticar etmiş ve içerisini temizleterek tertemiz bir halde tutmaktadır.

rek haremi ikinci Selimin kızı Esmhan sultan (Sokulu şehit olduktan sonra Feridun paşa ile evlenmiş, ondan çocuk doğururken ölmüştür) Edirnede saray, hamam, han, ve cami yapıp bırakmışlardır.

5 — Şifa hamamı :

Eski adı Yekta hamamı olan bu hamamı Edirnenin eski ailelerinden olan Karanfiloğlu mevkufatçı ve nişancı Ali efendi merhumun yaptırdığı tek hamamdır. Maatteessüf, bu pek güzel hamam da şimdi kapalıdır.

6 — Tahtalı hamam :

Fatih ve İkinci Bayazit günlerinde dört defa sadrazam olan ve en sonunda Selânikte ölen Koca İshak paşa merhum (Meşhur paşa Yiğitin azatlısı ve oğulluğudur) yaptırdığı hamamdır ki, Kuşdoğan camisi yanındadır. Bu da tekdi. Şimdi kapalı ve haraptır.

Koca İshak paşa merhumun Köstendil yanında 874-1470 senesinde yaptırdığı sağlam ve büyük bir köprü vardır ki adeta bir şaheserdir.

7 — Beylerbeyi hamamı :

Saraçhane köprüsüne giderken soldadır. Beylerbeyi camisini yaptıran İkinci Muradın beylerbeyilerinden Yusuf paşanın yaptırdığı çifte bir hamam imiş ki, Hıbri merhum Enisülmüsamirinde bunu çok medhediyor. Ve dilküşa ve binazir diye tavsif ediyor. Bu hamamı bilâhara Ekmekçioğlu Ahmet paşa yeniden tamir ettirmiş; lâkin bu da şimdi harap ve kapalır.

8 — Ahı Çelebi hamamı :

Buna Çubukçular hamamı ve Oğlanlı hamam da derler ki, Eskicami karşısında ve Çamasırcılar sokağı ağzında tek hamamdır. Bu hamamı İkinci Bayazidin ve Yavuz Selimin hekimi Ahı Çelebi adıyle anılan Kemal oğlu Mehmet, on beşinci asır sonlarında yaptırmıştır. Ahi Çelebi, bu hamamdan başka Belediye dairesi karşısında şimdi Gazipaşa ilkokulu dediğimiz yerde de bir mektep yaptırmıştı. Hamam, Edirnenin pek kalabalık yerinde olduğu için, çok işlek ve güzeldi. Buna Oğlanlı hamam denmesine sebep kurnalarından birinde kabartma bir insan resmi olmasından imiş. Bu hamam edebiyat tarihimize bile geçmiştir. Meşhur Havayî:

Kitabet etmeden taş sofasında kış günü hanın
Varıp oğlanlı hamamında [1] natır olmamız yektir

demiş idi. Sünbül zade Vehbi merhum da Edirne hakkında söylediği meşhur kasidesinde:

Oğlanlıda bir kız gibi dellâke süründük
Çoktur beli germabei ra'nayi Edirne

diyor. Keçeci zade İzzet Molla da Edirne seyahatinde bu hamamdan bahsetmiştir. Bu vakıf hamam da sonunda mülk olmuş, elden ele geçmiş ve şimdi çok harap ve kapalıdır.

9 — Mezit bey hamamı :

845-1442 de Eflakta şehit olan pek çok hayrat sahibi Mezit bey merhumun Yediyol ağzında yaptırdığı tek hamamdır ki, camekânı ahşap ve küçük bir hamamdır. Hâlâ açıktır. Bu da aslından vakıf ise de sonunda mülk olmuştur.

10 — Tahmis Hamamı :

Bedestenin alt yanında tek bir hamam olup 931-1525 te İki kapılı hanı yaptıran Çoban Mustafa paşa tarafından yaptırılmıştır. Camekânı kubbe, aydınlık bir hamam imiş. Şimdi bu da yıkılmış, harabesi görülmektedir.

11 — Abdullah hamamı :

Koğacılarda olup tek ve camekânı ahşaptır. Hamam çok eski ise de ne vakit yapıldığı belli değildir.

12 — Yeniçeri hamamı:

Muradiye Küçükpazarındaki bu hamam da kapalıdır. Buna Yeniçeri hamamı denmesine sebep, yeniçerileri odalarının buraya yakın olması dolayısı ile müşterilerinin ekserisinin yeniçeri olması imiş. Ne vakit ve kimin tarafından yaptırıldığı belli değildir. Hamam tek idi.

13 — Gazimihal bey hamamı:

Gazimihalbey merhum tarafından 825-1422 de yaptırılmıştır.

(1) Bu sözden Havayinin o zaman bir hangi kâgir hanın taş sofasında arzuhalcılık ettiği anlaşılıyor. Soğuktan canı yanmış olacak ki Oğlanlı hamamının natırlığını istiyor. Bundan da natırlığın o zaman para çıkarır bir iş olduğu anlaşılıyor.

Çifte, pek güzel ve pek ferah bir hamam imiş. 1829 da Rusların Edirneyi işgalindenberi kapalıdır. Halbuki o tarihe kadar pek mamur bir hamam imiş.

14 — Çuhacılar hamamı:

İkinci Murat zamanında, yani on beşinci asrın ilk yarısında Yahşifakih denen bir adam tarafından Kaleiçinde yaptırılmış bir hamamdır. Şimdi Büyüksu terazisine doğru giderken Vali konağının alt yanında ve sağında yıkıntısı görülmektedir. Bu hamam bir aralık kapanmış, 1018-1609 da Ekmekçioğlunun kethüdası Kızılbaş Hasan ağanın eline geçerek onarılmış ve bir hayli zaman işlemiş idi. Bu hamam da çok zamandanberi kapalı olup şimdi birçok yeri yıkılmıştır.

15 — Küçük hamam:

Mezit bey imareti yanında Kirişhanededir. Eskiden Edirnenin Salhanası burada olduğu için buna Salhana hamamı ve Yeşilce (Mezit bey) camisine karşı olduğu için Yeşilce hamam da derler imiş. Gazi Mustafa paşa adında bir zat tarafından yaptırıldığı Edirne tarihlerinde söyleniyor ise de, hangi Gazi Mustafa paşanın olduğu söylenmiyor. Fakat Fatih veya İkinci Bayezit günü vezirlerinden olsagerektir. Tek ve camekânı kubbe, küçük, lâkin güzel bir hamam imiş.

İşte bu hamamlardan başka, Enisülmüsamirinde Hıbri merhum bazılarının bugün yerleri bile bilinmeyen 18 hamam daha sayıyor ki, biz de burada aynen naklettik :

16 — İbrahimpaşa hamamı, 17 - Kasımpaşa hamamı, 18 - Sultan Bayezit hamamı, (suyu dolapla çıkarıldığı için kadınlarca o zaman pek makbulmuş) 19 - Yıldırım hamamı, 20 - Fil hamamı, 21 - Yeni hamam, 22 - Kazasker hamamı, 23 - Çukur hamam, 24 - Mahmutpaşa hamamı, 25 - Berekan hamamı, 26 - Yıldırımda büyük hamam, 27 - Yine Yıldırımda Derehamamı, 28 - Kilimli hamam, 29 - Çıngıllı hamam, 30 - Ağaçpazarı hamamı (Bu hamamı Sokullunun haremi Esma sultan yaptırmış ve belki de Mimar Sinanın ustalığıdır), 31 - Sarıcapaşa hamamı, (İkinci Murat gününde), 32 - Taşlık hamamı, 33 - Ağahamamı.

Merhum bu hamamlardan Sultan Bayezit hamamı ile Mahmutpaşa hamamını çok öğüyor. Bu Mahmutpaşa hamamı, Fatih

zamanında sadrazam meşhur Şehit Mahmut paşa tarafından yaptırılmış imiş. Camekânı kubbe ve binazir ve dilküşa olduğu gibi, içinde de birçok halvetlerinden başka on ayaktan ziyade merdivenle çıkılır çardak şeklinde bir halveti, Keçeciler, Debbağlar, Boyacılar gibi esnafın yıkanmaları için ayrı ayrı yerleri varmış. Hattâ bu hamamda 1000 tarihlerine, yani 16 ıncı asır başlarına kadar 60 dellâk çalışırmış.

17 inci asır başında Edirnenin iktisaden düşmeye başlaması yüzünden, bu hamam çarşıya pek uzak olması dolayısiyle kapanmış imiş ki, Hıbri merhum bu hadiseye şu beyit ile ağlaşıyor:

Bir ehli hayre olmadı manzuri iltifat
Kaldı harabe hatırı, erbabı dil gibi

Sonra bu hamamın tekrar tamir olunup açılmış olduğunu Evliya Çelebi seyahatnamesinden anlıyor isek te, bilahare yine kapanmış ve sonra yıkılmıştır. Şimdi yeri bile kesin olarak belli değildir.

Edirnenin Su Yolları

Yukarda da söylediğimiz gibi Edirne şehri eskiden yalnız Kaleiçi ile Yıldırım mahallesindeki Aine kasabacığına münhasır olduğundan, buralardaki ahali Tunca ve Meriç çaylarının sularından içerlermiş. Lâkin Osmanlı Türkleri gelip Edirneyi aldıktan ve Hükûmet merkezi yaptıktan sonra Kale dışındaki yamaçlara ve elverişli yerlere birçok mahalleler yaptılar. Az vakit içinde büyüdü, koca bir şehir oldu. Ve bu şehre çeşmeler, hamamlar yapmak ihtiyacı belirdi.

Birinci Murat, Yıldırım sarayları yapılınca herhalde bunlara etraftan su getirmek lâzım geldi. Binaenaleyh yakın köylerden su arıyarak buldular. Ve mahsus yollar ile bunları Edirneye getirdiler. Kezalik Çelebi Mehmet, İkinci Murat günlerinde Edirne daha çok büyüdü. Yeniden bir bölük hayrat, camiler, medreseler, hamamlar yapıldı. Bunları yaptıranlar da yaptıkları hayırlı yapılar için aratıp sular buldurdular. Ve büyük emekler, çok paralar sarfederek Edirneye, yaptırdıkları yapılara getirdiler.

Fatih Mehmet ve İkinci Bayezid günlerinde de Edirne hep büyümekte, birçok yapılarla süslenmekte, bunlar için de sular

bulunup getirilmekte idi ki, hâlâ yaşıyan adlarından bunu anlamaktayız. Fakat zaman geçtikçe bu ayrı ayrı suları birleştirip bir yere toplamak, bir masrafla fakat sağlam bir yolla getirmek daha faydalı olacağı anlaşıldığından, Kanunî Süleyman gününde 936 - 1530 da Haseki sultan adına bu sular ta baştan toplanarak gayet sağlam bir yolla ve adeta gidip görenlere şaşkınlık verecek bir ustalıkla Edirneye getirildi ki, şu aşağıda yazacağımız su yollarından ve kaynaklardan anlıyacağız.

1 — Edirneye beş saat uzaklıkta Taşlımüsellim köyünden kaynayan su, gayet sağlam yapılmış, hacçlı bir taş yol içine alınarak indirilmiş, Kavaklı köyünün alt tarafından geçirilerek Hançerlikemer denen iki kaynağın suları (bu kaynaklardan birinin suyu pek kireçli olduğu için eski Sıhhiye Müdürü Dr. Osman Civelek tarafından dereye salınmıştır) da alınıp Ortakçı köyünün alt tarafından Ortakçı kemerine, oradan Arap kemerine gelir. Buradan da Arap kaynağı suyunu alarak Sarıkazal denilen yerden geçirilip Karayusuf şatrancı denen yere gelir. Oradan dönüp Karayusuf kemerine ve oradan da tahminen 350 metre uzunluğunda bir tünele girerek Çifte kemere gelir. *(Resim - 27)*

Burada Pravadı köyünden gelen su ile birleşir ki, bu Pravadı suyu da Edirneye hemen dört buçuk saat uzaklıkta olan Pravadı kalesi yanındaki kaynaktan çıkıp, Pravadı Kavor deresinden de iki kaynak aldıktan sonra Dertlinin suyunu, Sultan Selim kaynağını, Rüstem paşa, Kayapa, Kavor deresi kaynaklarını, Kilisearkası kaynağını da alıp doğru Kayapa'nın altından Çiftekemere gelir.

Bu iki su birleştikten sonra Döllük köyü sırtlarından ve Kanlısavaktan geçerek Kurtkemerine gelir. Kurtkemerinden sonra Gelin, Kasımpaşa, Kofçağız ve daha üç kaynağın sularını alıp Yedigöz kemerine, oradan, değirmen sırtlarından Bahçe kemerine, oradan da Ağa hamamı kemerine gelir. Ve orada Ağa hamamı kaynağı suyunu alarak Oğlanlı kemerine gelir. Oradan da Ahi Çelebi suyunu alarak Büyük Tünele girer ki, bu tünel 3000 metreden uzundur. Su yolu bu tünelle Hızırağa bağlığının içine çıkar. Ve oradan döner, doğru sırtı takib ile Hasanağa kemerine, oradan da Karayokuş kemerine gelir. Oradan yine döner, Gülaltı denen yere gelir. Orada yine bir tünele girer ki bunun ilk giriş noktası 18 metre derinliğinde yer altındadır. Bu tünel tahminen

800 metre uzunluğunda olup oradan doğru Kınalıköprüye çıkar. Ve orada Kınalızade çeşmesine su verir. (Edirne suları burada da iki kaynağın sularını alırmış. Lâkin şimdi ikisinin de yolları bozulmuş, bakılmamış olduğundan gelmiyormuş). Sonra Bostancıbaşı çeşmesine, oradan da Karaboğa çeşmesine, oradan Kimyalar bağlığının üst tarafından Devebağırtan tüneline gelir ki, bu tünel de tahminen 150 metre uzunluğundadır. Devebağırtandan Defterdar alçağına, oradan da Dörtkaya bağlığı kemerine, oradan da Kavakbaşına gelir. Kavakbaşından, İbrahimpaşa mahallesinden, Dibek fırını yanındaki bacaya gelir. Oradan bir kol Kıyık cihetine, Zincirlikuyu ve Muradiyeye ayrılır. Bir kol ise Kırk altı evdeki sarnıçlardan geçerek Taşlık bacasına gelir. *(Resim 28)*

Oradan bir kol Kirişhaneye, bir kol Kurşunlufırına, biri de Şevket beyin konağına ayrıldıktan sonra kalan su da Yahyabey mescidinin alttarafındaki su terazisine gelir. Ve oradan da şehrin diğer taraflarına ve Saraya taksim olunurdu.

Gerek Taşlımüsellim köyü, gerek Pravadi köyü Edirneye pek uzak olmadıkları halde yollar çok dalgalı, inişli yokuşlu olduğu için, yapan usta suyu Edirneye getirebilmek için pek çok dolaştırmış, yüksekten alçağa, alçaktan yükseğe indirip çıkarmış, türlü fennî hilelere müracaat ederek pek büyük sanat göstermiştir. Hattâ yolları temizlemek için suyun başından Edirneye gelinceye kadar birçok savaklar yapılarak su yollarının temizlenmesi de temin edilmiştir.

Bu yollar gidip yerinde incelenecek olursa, eski Türk ustalığının ne kadar yüksek olduğu görülür.

Taşlımüsellim köyü kaynağında rakım 150, Pravadi suyu kaynağında 112, iki kolun birleştiği Çiftekemerde ise rakım 108 metre olup şehre girdiği yerde 90 metredir.

Belediye su yolcusu İdris efendinin anlattığına göre bütün kaynaklar 33 ve belki daha çok oldukları halde bugün Edirneye gelen sular ancak yukarda anlattığımız sulardır. Fakat araştırılacak olsa daha birçok su yolları olacaktır. Çünkü yukarda anlattığımız gibi Edirnedeki 33 hamam, yüzlerle camiler, mescitler, medreseler, kârvansaraylar, saraylar, konaklar, hanlar, bunların şadırvanları, havuzları, ve belki yüz elli bin nufusluk bir şehir için elbette daha çok su gerek olduğu gibi, halâ meydanda

olan yolların genişliği, büyüklüğü, daha çok su akıtmağa hazırlanmış olması da bizim bu iddiamızı teyid etmektedir.

Kanunî devrinde yapılan bu yollar, arada sırada onarılmışsa da ciddî onarımlar yapılmamış olduğu gibi, 19 uncu, 20 inci asırlarda olan harpler, işgaller, dolayısiyle suların yolları bile unutulmuştur. Hattâ 1912 - 1913 senesinde Bulgarlar Edirneyi muhasara ettikleri zaman, yukarıda adı geçen Çifte kemerlerden Edirne semtinde olanı dinamit ile atarak Edirneyi susuz bırakmıya çalıştıkları gibi, diğer bazı yerlerde de su yollarını bozmuşlardı.

Cumhuriyet devrinde, çoktanberi bozulmuş olan Edirnenin su işlerini yoluna koymak için Belediye çok uğraştı; şehir içindeki bütün eski tesisatı ve yolları bozdu, Kavakbaşından başlıyarak yeni yollarla suyu memleketin her tarafına dağıttı ise de, asıl kaynaklardan şehir içine girinceye kadar olan kısmında bazı bozuk yerlerini tamir etmekten, yollarını temizlemekten başka birşey yapamadı. Çünkü, bu yollar yukarda da söylendiği gibi pek sağlam, pek mükemmel olduğu cihetle daha asrî tesisat yapabilmekte bugünkü Edirne Belediyesinin kudreti haricindedir.

İkinci Murat ve Fatihin yaptırdığı sarayın suyu da yukarıda yazdığımız umumî sudan Yahyabey mescidinin beri tarafındaki büyük maksimden ayrılarak daha üç maksimden geçmek suretiyle Tepe mezarlığındaki metrûk maksime gelir ve oradan dikine aşağıya Tunca boyuna iner, Tuncanın iki köprüsünden geçerek saraya gidermiş. Tuncanın öte yanındaki maksim de yakına kadar dururmuş ki, bu maksim Abdurrahman paşanın valiliği zamanında kaldırılmıştır.

Yeni imaretteki çeşmelerin suyu hakkında Rıfat Osman bey merhum Rehnümasında: (Aynalıtabye bağları içindeki kaynaktan gelir, bunu Avcı Mehmet gününde Bostancıbaşı olan Sinan ağa - ki sonra paşa olmuştur - 1080 - 1670 te getirmişti) diyorsa da, benim fikrimce bu mahallede de daha önceden su olup Sinan ağa belki bu yolları tamir ettirmiştir.

Saraya, Sarayakpınarı köyünden de su getirilmiş imiş, ki bu mecradan o dolayda yapılan kışlalara su alınmış ve daha sonra ise, suların hepsi kışlalara zabtedilmiştir.

İkinci Mustafa gününde 1106 - 1695 de Hızırlık civarındaki

Bönce kaynağının suyu da Yıldırım ve Yeniimaret mahallelerinden geçirilerek Edirne sarayına ve Namazgâh ovasına akıtılmıştı ki, bu yol da büsbütün bozulmuş olup şimdi Bönce suyundan hiç istifade olunmamaktadır.

Meşrutiyet devrinde bir aralık, Edirnenin eski yollarını olduğu gibi bırakıp, Arda suyunu filitre ederek getirmek, bir aralık ise Demirtaş suyunu getirtip ondan istifade etmek düşünülmüş, bu uğurda birçok masraflar edilmiş, hattâ Meriç köprüsü ile şehir arasında Arap tarzı mimarîsinde ve zarif bir çeşme bile yapılmıştı. Lâkin bu teşebbüsler hep yarım kaldı. Ve nihayet yine Edirnenin eski sularını toplayıp getirmek fikri galebe etti ki, Edirneliler ve Edirne için de en uygun çare budur.

Önceleri Edirnede 300 kadar umumî çeşme olduğu gibi, konaklarda ve evlerde de 1000 den fazla hususî çeşmeler olduğunu Edirne tarihini yazanlar söyliyorlar ki, bu umumî çeşmelerden ayakta olanların bir kaçını aşağıda biz de kitabımıza yazacağız.

Sebiller ve Çeşmeler

Eskiden bütün Türk şehir ve kasabalarında gelip geçenlerin su ihtiyacını temin etmek üzere hayır sahipleri mahsus sebiller yaparlar, bunlarda hizmet etmek üzere aylıkla adamlar bulundurlar, bunları yürütmek için birçok gelir bırakırlardı. Fakat zaman geçtikçe bu sebiller ehemmiyetlerini kaybettiklerinden, bugün hiç gereksiz hale geldiler. Tarihler, Edirnede de eskiden 11 tane sebil olduğunu, yerlerini göstererek, söylüyorlar ki bunlardan beşi bugün büsbütün ortadan kalkmış, yalnız altısı boş bir halde halâ duruyorlar ki onları da buraya yazalım:

1 — İstanbul yolunda Ayşekadın camisi önündeki sebildir ki, Çelebi Sultan Mehmedin kızı Ayşe hatunun yaptırmış olması memûldür. Bu halde tarihi 873 - 1469 senesi olacaktır. Üzerinde kitabesi ve tarihi yoktur.

2 — Yine İstanbul yolunda ve Bitpazarı denen yerde Camlıkahvenin arkasındaki sebildir ki Edirne valilerinden Esat Muhlis paşa tarafından yaptırılmıştır. Bu sebilin yerinde de önceden sebil olduğu, tarihi incelemelerden anlaşılıyorsa da kim yaptırmış, ve ne vakit yıkılmış bilinmıyor. Gariptir ki bu sebil iki defa

yangın dolayısile harap olmuş, Esat Muhlis paşa da bunu üç defa yaptırmıştır. Kitabesi şudur :

Hazreti hani Mecidin yemi cudū adli
Sû besû itmededir bağı cihanı irva
Çeşmesarı keremi âleme ayni ihsan
Selsebili himemi kılmada dehri iska
Niamı mecdū atası ile dünya dilsir
Abı lütfile nema bulmada cümle eşya
O şehinşahı hayırhahı felek dergâhın
Hiç mümkün mi inâ'âtını etmek ihsa
Zerredir vefreti eltafına nisbet Hurşid
Katradır kesreti enamı yanında derya
Biri işte bu sebili ki harab olmuş iken
Bendei Muhlisi üç defadır eyler inşa
Nice Muhlis, şerefū fadlile meşhuru zaman
Nice fadıl kıdemi zat ile fahrūl-vüzera
Kilki Rāşti ile tarihi yazıldı Razi
Nevsebil etti yine lütfini Es'at paşa

1266 1850

3 — Eski, cami sebili *(Resim-29)*: Kimin yaptırdığı bilinmiyen bu sebil, şimdi saathane olmak üzere kullanılıyor. Üzerinde çepçevre su hakkında gayet güzel sülüs yazı ile yazılmış ayetler vardır. Yazan, Yesari zade çıraklarından Nakkaş zade Mehmet diye bir kenarında imzası var ve senesi de 1195 yani 1781 dir.

4 — Ekmekçioğlu Ahmetpaşa sebili: Yediyol ağzında Ahmet paşanın daha sonra yaptırdığı hana bitişik güzel bir sebildir ki, bu da şimdi boştur. Üzerindeki kitabeler şunlardır:

Mehi burci şeref aynı saadet
Semiyyi şems, defterdarı ekber
Cenabı Hazreti Ahmet efendi [1]
Verip bu menzile hurşidveş fer
Behişt-asâ yapıp bir kahvehane [2]
Nazirin görmedi dünyada gözler
Esası erdi burci abı delve
Binasın kıldılar havraya hemser

[1] Ahmet paşa bunu daha paşa olmadan önce yaptırmıştı.
[2] Bu tarihten anlaşıldığına göre, sebilin üstünde ilkönce bir kahvehane varmış ki, Edirnede ilk yapılan kahvehanelerden biri olacaktır. Bu kahve sonra 1165-1752 zelzelesinde yıkılmıştır.

Kılıp tahtında ayni kevseri derç
Sebil etti bu yolda dürrü gevher
Okumaz mı, kılar su gibi daim
S kahūm rabbūhūm mazmunun ezber
Duası budur ihvanı sofanın
Olup devletle dünyada muammer
Seher yaran ile haşrolduğunda
Elinde camı kevser suna hayder
Didi nuş eyliyen dilteşne tarih
Sebili bibedel ba aynı kevser

1009-1601

İkincisi :

Ali cenap Ahmet efendi kim oldurur
Eshabı Devlet içre bugün kadrile celil
Velâ mekânı defteriyan a'deli zaman
Balânişini mesnedi divanı biâdil
Cuyayı hayr olaldan o serçeşmei kibar
Akıttı kendisine kulubü misali nil
Yaptı bu hoş sikayei kevser nisarı kim
Aynile abı paki letafetle selsebil
Tarihtir revan olıcak bi nihaye ab
Ruhı Hüseyin şad ola hak yoluna sebil

1009-1601

Bu aşağıki de tamiri tarihidir :

Köhne sâl olmuş iken bu selsebili bi mesil
Kıldı ihya Edrine mönlası zi-kadri celil
Deh düşüp Hamdi derundan işbu tarih hayrına
İç gel aşkı Hüseyne aynı cari selsebil

1203 10-1193-1779

5 — Kuşçudoğan camisi karşısındaki sebil: kimin olduğu bilinmiyen bu sebilin ne kitabesi, ne de tarihi yoktur. Ve muattal durmaktadır. Fakat yakınlığı sebebile ya İshak paşa merhumun yahut Yeniçeri ağası Doğan ağanın eseri olsa gerektir.

6 — Yıldırımda Cisri Mustafa paşaya giden cadde başındaki sebil 16 ıncı asrın ortalarında, Mustafa oğlu Hüseyin tarafından yaptırılan bu sebilin kitabesi şudur :

Sahibülhayrat Hüseyin İbni Mustafa
Hayr için etti sebili hoş bina
Teşne diller gelüben su içeler
İdeler ana duai hayrı ma
Didi tarihin idüp Hatif dua
Ve leaynen tüsemma fiha selsebila
966 1559

Diğer sebiller hep kaldırılmıştır. Bunlardan Selimiyeye çıkarken Arastanın alt yanında üçüncü Muradın gününde Mimar Davudun yaptığı bir sebil var idi ki, bu değerli âbide hiç sebebsiz Belediyece kaldırılmış, taşları yol boyunda kalmıştır.

Çeşmeler :

Edirne tarihini yazanlar, yukarda da yazdığımız gibi önceleri bu şehirde üçyüz kadar umumî çeşme ile binden ziyade hususî çeşme olduğunu yazmaktadırlar. Ancak yeni tesisattan sonra bu çeşmelerin hemen hepsi muattlal bırakılmış, 30 kadar yerde umumî çeşmeler yapılmış veya eski çeşmelerden akıtılmıştır.

Halbuki eski çeşmelerin hiç olmazsa en münasip yerlerde olanları akıtılmış olsa idi, hem geçmişlere daha büyük saygı gösterilmiş, hem de halka daha büyük hizmet edilmiş olurdu. Burada tarihen kıymetli olan birkaç çeşmenin kitabesini yazalım :

1 — Selimiye camisinin önüne Merzifonlu Kara Mustafa paşa (*Resim-30*) daha Sadrâzam Kaymakamı iken bir çeşme yaptırmış idi ki, Umumî Müfettiş General Kâzım Dirik'in buyruklarile bu çeşme bugün de akmaktadır. Pek yerinde olan bu çeşmenin kitabesi şudur :

Cenabı Mustafa Paşayi ekrem
Veziri padişahı Mesnet ara
Odur pirayebendi şahidi mülk
Odur kaimmakamı adil-pira
Akıttı Edrine şehrinde bir su
Kim iıti cür'osın kevser temenna
Göründü feyz ismi Mustafadan
Medine Edrine ma azni zerka
Etalallahü ömreh bis-saade
Edamallahü ikbaleh ve ebka
Bimail feyzi min tarihi şani
Gerel-aynü tüsemma selsebila
1077-1667

2 — Amcazade Hüseyin paşanın [1] Üsküfçü Hızır mahallesinde yaptırmış olduğu çeşmenin kitabesi:

Etti icra bu çeşmenin âbın
Hükmi şahinşehi mübarek-Pey
Emredince Hüseyin paşaya
İtti lebteşnegâni ab ile rey
Nice paşa ki lütfü ihsanı
Gıbta fermayı ruhu Hatemi Tay
Bağlardan geçirdi bu abı
Oldu atşane neşvebahşi mey
Öyle bir aynı ruh perverkim
Abı hayvan yanında leyse bişey
Oldu yekpare Faika tarih
Bu iki mısrai peyender pey
İçene ruhtur bu abı zülâl
Ve minel mai küllü şey'in hay
1113-1702

3 — Yeniimarette Bayezit camisi önündeki Sinan ağa çeşmesinin kitabesi: (*Resim-31*)

Sahibi himmet Sinan ağa ki odur
Mazharı eltafı hayyi lemyezel
Eyledi bu çeşmei pâki bina
Fi sebilillah zehi hayrı ecel
Bir mahallinde eserdir biriya
Ola makbulü hüdavendi ezel
Nuş edip dedim o dem tarihini
Abı safi hayri vâlâ bi bedel
1080 1670

[1] Köprülülerden Amcazade Hüseyin Paşa, ikinci Mustafa gününde Sadrazam iken Edirnede Buçuktepede güzel bir konak yaptırmış, su buldurup getirterek konağın su ihtiyacını temin ettiği sırada, susuzluktan çok sıkıntı çeken Kıyık halkının da ihtiyacını defetmek üzere Arabacılar meydanına büyük bir çeşme yaptırmış, buradan artan suyu da yukarıki çeşmeye ve oradan da Taşlık cami-indeki şadırvana getirtmiş idi ki, bugün bunların hiç birinden eser yoktur. Badi efendi merhumun anlattığına göre, Arabacılar meydanındaki çeşme gayet sanatlı bir şaheser olup dört tarafından lüleleri akar imiş. Merhum bu çeşmenin epeyce uzun olan kitabesini bile yazıyor ki Edirneli Kâminin söylediği bu kitabeden Paşa merhumun pek çok para sarfederek bu çeşmeyi yaptırdığını anlatan şu beyti aynen yazıyorum :

Gümüş suyu diseler namına sezadır kim
Rakam yoluna giden mali âciz imladan

İşte bu çeşmeyi, bu değerli anıtı 1297-1881 de Edirne Cemaati İslamiyesi satmış, Ciritoğlu Hacı Panayot adında biri de alıp bu Türk eserini yıkmıştır.

yaşıyan bu imaret te o istilâda yıkılmış, bir daha yapılmamıştır. Yapıldığı tarihi 15 inci asrın sonlarındadır.

8 — Seyitler imareti:

Yine Fatih Mehmedin vezirlerinden Fadlullah paşanın Uzunkaldırımda bir imareti var idi ki, merhumun naşı da orada gömülüdür. Fadlullah paşanın Edirne şerin de bir çok hayratı vardı. Öldüğü tarih 883 - 1479 senesidir. Bu imaret te çok eskiden kapanmış ve yıkılmıştır.

9 — Bayezit imareti yahut Yeni imaret:

Edirnedeki imaretlerin en sonuncusu ve en yenisi olan bu imaret te hemen Balkan harbine kadar işliyor idi. İkinci Bayezit bu imareti, camisi, Darüşşifası, medresesi, köprüsü ile beraber 893 - 1488 de yaptırmıştır. İkinci Bayezit yukarda da yazdığımız veçhile vakfiyesinde yalnız bu imarette hizmet etmek üzere 41 tane memur koymuş idi ki, bundan ne büyük teşkilât olduğu anlaşılır.

Bu 9 imaretten başka bir de Ahi Çelebi imareti varmış. Fakat nerede imiş ve ne vakit kaybolmuş, gördüğüm tarihlerden öğrenemedim.

İşte vaktiyle gelip geçen yolculara, gazilere, fakirlere, mektep ve medrese talebesine mahsus olarak yapılan bu imaretler, sonraları çığrından çıkmış, ötekinin berikinin yem-kliği olmuştu. Hattâ eldeki bazı vesikalardan anlaşıldığı veçhile padişahlar veya hâkimler, istediklerine birer vesika ile buradan her gün alınmak üzere yemek emirleri verirler idi. Böyle bir vesikayı elde eden adam ve hattâ çoluğu çocuğu ondan sonra tabiatiyle gözünü imaret kapısına dikerek artık tembel olup kalırdı. Bu cihetle ilk önceleri pek yüksek ve insanî ülkülerle yapılıp açılan bu imaretlerin, bilâhara bu yoldan gidilmesi sebebile büyük zararları da olmuştur.

Darüşşifa

(Resim - 32)

Avrupada daha henüz böyle müesseseler kurulmamışken, şarkta hastalara bakmak, dertlilere derman vermek için darüşşifalar vardı. Edirnede hâlâ görmekte olduğumuz darüşşifa 893/1488 de,

ikinci Bayezit tarafından yaptırılıp açılmıştır. Yukarıda defterini gösterdiğimiz veçhile, bu müesseside o zaman biri baş hekim olmak üzere, üç hekim, iki göz hekimi, iki cerrah, bir eczacı, bir kâtip, dört hastabakıcı, bir vekilharç, bir kilârci, iki aşçı, bir süpürgeci, bir gassâl, bir bevvab, bir de hizmetçi bulunur idi ki bundan, bu müessesenin pek mükemmel bir müessese olduğu ve darüşşifanın birçok kimselerce sayıldığı gibi, yalnız aklî hastalara mahsus olmayıp buraya müracaat eden diğer hastaların da tedavi edildiği anlaşılıyor. Filhakika Evliya Çelebinin seyahatnamesinden de bu anlaşılmaktadır. Evliya Çelebi merhum diyor ki:

"Haftada iki gün maacin kârhanesi küşad edilerek şehri Edirnede ne kadar sahibi ilel varsa darüşşifaya gelip nice bin türlü maacin ve dermanı mebzulen alırlar. Sair haşişat makulesi hesaptan hariçtir.„

Merhum yine bu bahiste fakat daha yukarıda diyor ki: "Merhum ve mağfur Bayezit aleyhirrahme hazretleri vakıfnamesinde hastalara deva, derdlilere şifa, divanelerin ruhuna gıda ve defi sevda olmak üzere 10 adet hanende ve sazende gulâm tahsis etmiştir ki üçü hanende, biri neyzen, biri kemâni, biri musıkârî, biri çengî, biri çengisanturî, biri udî olup haftada üç kerre gelerek hastalara ve delilere musikî faslı verirler. Biemri hayyi kadir nicesi avazı sazdan hoş - hal olurlar„ diyor.

Selimiye Kütüphanesinde gördüğüm Bayezit vakfiyesinde bu musikî faslı için bir kayıt yoksa da darüşşifada haftada üç gün musikî faslı yapıldığı tevatüren de malûmdur. Binaenaleyh Evliya Çelebinin sözü doğrudur. Evliya Çelebi yine bu bahiste, bir yerde : (Bundan başka Edirnede Darüşşifa yok gibidir. Diğerlerinin vakıfları harap olmuştur. Hâlâ bu şifahane cari ve kadimdir.) diyor ki, bundan da Bayezit darüşşifasından öncede Edirnede böyle müesseseler var olduğu, fakat evkafı harap olmağla sonunda kapandığı anlaşılıyor. Maatteessüf ben buna dair eldeki tarihlerde bir kayıt göremedim.

Bu darüşşifada pek çok kâmil ve hâzık doktorların hizmet ettikleri tezkirelin incelenmesinden anşılıyor ki, önceleri bilgi ve kültür alanında bu kadar ileri gitmiş oldukları anlaşılan Türklerin sonundan nasıl olup ta geri kaldıkları, geriledikleri hayrete şayandır.

Edirnenin Eski İlk Mektepleri Ve Medreseleri

Müslümanlıkta oğlunu ve kızını okutup hayata hazırlamak her ana ve babaya borçtur. Bu borç bilhassa Müslüman Türklerce pek iyi tutulmuş, her yerde mekteplere, medreselere, okuyup yazmıya çok önem verilmişti. Bunun için Türkler Edirneyi aldıkları zaman yaptıkları camilerin yanlarına mutlaka birer mektep, birer medrese de yapmışlardı. O zamanın ilk mektepleri ile medreselerinin de sonraki ilkmektepler ile medreselerden çok başka türlü olduklarını, onların verimlerinden anlıyoruz. Evet, 18 inci asır başlarına kadar memleketin her köşesinde nice binlerle okumuş fakih, edip, kâtip, şair, tabib, mütefekkir adamlar olduğu halde; 18 inci asırdan itibaren günden güne gerilemiş, tanzimata kadar, daha doğrusu 19 uncu asrın ortalarına kadar böyle gitmiştir. ***İkinci Selimin Darüssıbyanı*** (*Resim - 33*)

Hele Edirne, daha Yıldırım gününden bir nice okumuş adamların toplandığı bir yer olmuş, Çelebi Mehmet ve bilhassa ikinci Murat gününde bunların yetiştirdikleri bir çok genç okumuşlarla dolmuştu. Fatih İstanbulu aldıktan sonra da Edirne yine bir hayli vakıt Memleketin fikrî merkezi olup kalmıştı. Biz bunu o zaman Edirnede yetişen okumuş, düşünceli şair, bilgi adamlarının tercümei hallerinden anlıyoruz ki. bunları aşağıda yazıp göstereceğiz.

19 uncu asrın ortalarından sonra Maarif Nezareti kurulmuş, Rüştiye mektepleri açılmaya başlamış ise de, medreselere ve ilkmekteplere dokunulmamış olduğundan yine büyük bir fayda elde edilememiştir. Eski vakitlerde ilkmetepler daha muntazam idi. Çünkü bunlara muktedir ve o zamana göre tedris usulünü daha iyi bilir öğretmenler tayin olunurdu. Lâkin sonundan buralara rast gele adamlar, cahiller öğretmen tayin olunmıya başladığından, ilkmektepler de günden güne çığrından çıkıp geriledi. Hükûmet ise bunlara hiç bakmıyor, murakabe etmiyordu.

Medreseler ise, önceleri çok verimli oldukları halde sonundan bilhassa 18 inci asırdanberi taassup yatağı, yobaz yuvası olmuşlardı. Medreselerdeki tedris usulü de yolundan çıkmış, skolastik bir şekil almıştı. Medreselere senelerce devam edenlerden ancak % biri okuyabiliyor, kalanları ise, sıfatları okumuş, kendileri ca-

hil olarak halkın başına kara belâ olup kalıyorlardı. O zaman bunları da ne gören, ne gözeten vardı. Bununla beraber mektepler de, medreseler de, günden güne azalıyordu ki, sözlerimizi Edirneye ait vereceğimiz bilgilerle isbat edeceğiz:

Badi efendi, (Riyazı Beldei Edirne) sinde, eskiden Edirnede 54 tane ilkmektep olduğunu yazıyor. Ve bunların yerlerini göstererek sayıyor. Fakat benim tahkikime göre, bu mektepler önceleri daha çok olup. sonradan bilhassa resmî mektepler açılmıya başlayınca günden güne azalmışlardır. Medreseler de yine onun tetkikine göre önceleri 46 tane olukları halde sonradan azala, yıkıla 31 taneye inmişlermiş. Bazı ilkmekteplerin talebesine o zaman vakıf idaresince öğleleri yemek verildiği gibi, her sene birer kat yazlık, birer kat kışlık elbise ve birer kese de para verildiğini Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde yazıyor ki, bunlar da sonundan kaybolmuşlardır.

16 ıncı asrın sonlarındaki uzun harpler memleketin, bilhassa uyanık ve aydın fikirli gençlerini azalttı, ahlâkını bozdu. Ondan sonra iş başına gelen adamlar bu boşluğu, bu bozukluğu görmedikleri gibi, hattâ daha ziyade boşalmasına, ahlâkın daha ziyade bozulmasına; bilerek bilmeyerek yardım ettiler. Bunlar, eskilerin bıraktıkları vakıfların gelirlerini bol keseden ötekine berikine verip nice bilgi ve hayır müesseselerini söndürdüler. Sönmiyen, söndürülemiyen müesselerde hizmet edenlerin de aylıklarını azalttıklarından, bu vazifelere de nasıl olsa adamlar girmeye başladılar. Artık destiyi doldurup getirenle, yolda kıran bir idi. Hiç ardı arası kesilmeden çıkan harpler ve dahilî kavgalar da işlerin daha ziyade bozulmasını tesri ediyordu. İşte bunun içindir ki Edirnede 18 inci asra kadar nice yüzlerle tarihe adını bırakmış, okumuş, bilgin adam yetiştiği halde; ondan sonra gelen 18 inci ve hattâ 19 uncu asırlarda pek az adam yetişmiştir.

Ben, bugün çoğunun yeri yurt olan eski ilkmeteplerin adlarını burada saymıyacağım. Fakat medreselerin adlarını, tarihe daha ziyade bağlantıları olduğu için aşağıya yazacağım:

1 — Darülkurra : İkinci Selimin Selimiye camisi önüne ve sağ tarafına yaptırdığı medresedir. (*Resim - 34 -)* Şimdi etnoğrafya müzesidir.

2 — Darülhadis : İkinci Selimin, Selimiye önüne sol tarafına yaptırdığı medrese, ki şimdi Edirne müzesidir. *(Resim -35-)*

3 — Alibey medresesi : Taşlık camisi yanında idi. Şimdi yıkılmıştır.

4 — Eminiye medresesi : Sarıcapaşa camisine karşı idi. Bunun için buna Sarıcapaşa medresesi de derlerdi. Bu bina yakılmıştır.

5 — Saatlı medrese : Üçşerefeli camisi yanında.

6 — Peykler medresesi : Üçşerefeli camisi yanında olup Fatih Mehmet tarafından yaptırılmıştır

7 — Ekmekçiköyü medresesi : bunun bir adı da Hüsamiyedir. Üçerşerifeli yanındadır. Bunlar duruyorlar.

8 — Beylerbeyi medresesi : İkinci Murat devri adamlarından Beylerbeyi Yusuf paşanındır. Şimdi yıkılmıştır.

9 — Şeyhî Çelebi medresesi : Şeyhî Çelebi camisi yanında olup çoktan yıkılmış ve yeri yurt olmuştur.

10 — Bevab Sinan medresesi : Buna küçük medrese de derler.

11 — Dersiam medresesi.

12 — Yediyolağzı veya Aziz efendi medresesi.

13 — Seyfullah efendi medresesi.

14 — Lâleli medresesi : Lâri camisi yanında.

15 — Necatiye medresesi

16 — Horozlu medrese : Buna Şeceriye de derler.

17 — Kovacılar medresesi

18 — Darülhadis medresesi : Darülhadis camisi avlusunda olup pek ünlü bir medrese idi. Bu medreseden pek çok okumuş adamlar yetişmiştir.

19 — Yakut paşa medresesi : Topkapı hamamının ilersinde idi

20 — Şeyh Şüccaeddin medresesi : Dabağhanede olan bu medreseye Müstereddidin medresesi de derler.

21 — Meydan medresesi : Buna Sirraciye medresesi de denirdi

22 — Defterdar medresesi - Defterdar camisi avlusunda idi.

23 — Şah - Melek paşa medresesi - Şahmelek paşa camisi yanında idi. Molla Hürsev merhum Dürer ve gurerini burada müderris olduğu zaman telif etmiştir. Bunlar hepsi yıkılmışlardır.

24 — Bayezit medresesi : İkinci Bayezidin yaptırdığı medrese olup pek ünlü okumuşlar burada ders okutmuşlar ve birçok okumuşlar bu medreseden feyz almışlardır. Medrese duruyor.

25 — Küçük Lâleli medresesi : Buna Astarcı Hacı medresesi de derler.

26 — Eskicami medresesi : Buna camiardı medresesi de derler ki, şimdiki Evkaf dairesinin olduğu yerde olup vaktiyle Musa Çelebi yaptırmış imiş.

27 — Hayriye medresesi : Buna Hacıahmet medresesi de derler.

28 — İbrahim paşa medresesi : Fatih Mehmet zamanı vezirlerinden İbrahim paşanın yaptırdığı medrese olup gerek bunun ve gerek hareminin Edirnede pek çok hayratı varmış.

29 — Hacıdoğan medresesi : Kaleiçinde imiş.

30 — Hacı Alemüddin medresesi : Hacı Alemüddin camisinin yanında imiş.

31 — Halebiye medresesi : Buna Çelebi medresesi, Kazancılar medresesi de derler. Bu medreseyi İkinci Murat yaptırmış idi. Kaleiçinde Halebiye camisinin yanında idi. Bunlar da yıkılmışlardır.

Bu medreseler, Badi efendi merhumun yerlerini bilip gösterdiği medreseler olup adlarını tarih kitaplarında gördüğü halde, yerlerini, yapılarını bilmediği medreseler de şunlardır:

32 — Oruçpaşa medresesi

33 — Emirkadı medresesi

34 — Kadı Apti maa Sinan bey medresesi

35 — Ambarkadı medresesi

36 — Bidühan Ahmet bey medresesi - Şuaradan Rıdvani Ahmet beyin yaptırdığı medrese olup, türbesi ve tekkesinin yeri duruyorsa da medresenin yeri belli değildir.

37 — Ali Kuşçu medresesi : Meşhur Ali Kuşçu, Fatih zamanında Edirneye de gelmiş olacak ki, bu medrese onun adına yapılmıştır. Kirişhanede şimdi Ali Kuşçu mahallesi denen yerde olduğu tahmin olunan, birçok okumuş adamların müderris tayin olundukları bu medresenin adına, tercümei hallerini yazanların tezkirelerinde rastlanıyor. Fakat şimdi yerini bile kesin olarak bilen yoktur. Kirişhane semtinde, bir de mescit vardı; medresesi de burada olsa gerek.

38 — Mesudiye medresesi : Bu medrese Yeniimaret semtinde, Mes'udiye camisi civarında olacak ise de, bugün yeri belli değil. İlk Rus işgalinden önce yıkılmıştır.

39 — Arpa emini Mehmet efendi medresesi : Arpa kârvansarayı semtinde olacak ki, bir vakitler burada askerin arpası depo

edilen kârvansaray varmış. Büyük zelzelede yıkılmış, bir daha yapılmamış.

40. — Abdülvasi medresesi: İkinci Murat ve Fatih Mehmet zamanı ulemasından Dimetokalı Abdülvasi efendinin yaptırdığı medrese ise de, bunun da bugün yeri belli değildir.

41 — İlyas bey medresesi

42 — İlyas Kethüda medresesi

43 — Emir Ali medresesi

44 — B drettin medresesi

45 — Şeyh Mahmüdül - Kadı medresesi

46 — Kemal dede medresesi

Badi efendinin yazdığı bu medreselerden başka bir de Merdüm bey medresesi olacak ki, İlmiye tevcihatında Edirnede Rabiai Merdüm bey medresesi diye görülmüştür. Lâkin bunun da yeri belli değildir.

Edirne Tekkeleri

Edirnede eskiden yine umumî müesseselerden bir takım tekkeler de varmış ki, vaktiyle bunlar müslümanlar arasında bilgi ve kültür yaymak, kardeşliği, aralarındaki bağlantıyı kuvvetlendirmek gibi hayırlı maksatlarla kurulmuşlar imiş. Bütün Türk ve müslüman memleketlerinde kurulan bu müesseseler, Edirnede de, hemen Osmanlıların burasını alması ile kurulmıya başlamış. Hızır Babanın Hızırlıktaki, Seferşahın Ortaimaretteki Bektaşî tekkeleriyle İkinci Muradın Muradiyede yaptırdığı Mevlev; tekkesi gibi. Hattâ bir de Güreşçiler tekkesi varmış ki Kaleiçinde olan bu tekkeyi Evliya Çelebinin anlattığına göre, îilkin Birinci Murat yaptırmış. Bu tekkenin dervişleri yaz kış her cuma günü burada güreşirlermiş. Hattâ Evliya Çelebi Edirneye uğradığı zaman bu tekkeyi gidip görmüş. Diyor ki:

(Hâlâ bunda olan Rumeli dilâverleri cem olup haftada bir kere cuma günü yetmiş, seksen çift yağa müstağrak olmuş, selefin sahipkıranları gibi Rüstem akran, şeci ve tüvana pehlivanan musafaha edip dest pusiden sonra kebş misal baş tokuşup gülbangi Muhammedi çekip meydanı muhabbette küştigirlik ettiklerinde adem valehü hayran ve dembeste ve sergerdan olup...)

Diye uzun uzadıya pehlivanların güreşlerini, biribirlerine yaptıkları, yapmıya çalıştıkları oyunların adlarını sayarak söyliyor. Ve burada birşey daha söyliyor ki o, zaman Türkün ne düşüncede, fikren ne yükseklikte olduğunu gösterir:

(Meydanında selef pehlivanlarının demirden yayları, hadenkleri, gürzleri ve gûnagün pesendide kemankeş darpları, salıkları, zerdeste ve matrakları ve kırkar ellişer kıyge gelen camus derilerinden yağlı kisbetleri ve nice elvan alâtı pehlivanî meydanı muhabbetleri üzere masluptur) diyor.

Demek ki bu tekke aynı zamanda peplivanlık ve kahramanlık müzesiymiş. Sonradan da Kadirîler, Rüfaîler, Gülşenîler, Halvetîler, Celvetîler, Bayramîler, Sadîler, Nakşibendîler, Sünbülîler, Melâmîler ve saire de gelip burada tekkeler açmışlardır.

Bu tekkelerin diğer bir hizmeti de seyyahların ve gariplerin sığınacak yerleri olup o zaman pek çok olan gezginciler, bu tekkelere konar, bir hayli zaman buralarda kalabilirlermiş. Lâkin bu tekkeler, bilâhare Türkler arasında bilgi ve kültür yayacakları, kardeşlik kuracakları yerde cehil ve taassup saçmağa, fitne bırakmağa başlamışlar; ekserisinin başına halkı azdırıp yoldan çıkaran, Türkleri tenbelliğe sevkeden bir takım şeyhler geçmiş, tekkelerin faydalarından zararları daha pek çok olmuştur. Cumhuriyet hükûmeti kurulunca yaptığı çok hayırlı işlerden biri de medreseleri, bu sonundan taassup ve gerilik yuvası olmuş olan yerleri kapatarak bütün tedrisatı Maarif Vekâleti idaresine vermek olduğu gibi, tarihî ömürlerini yaşamış olan tekkeleri de kapamak, yıkmak olmuştur. Bunun için kitabımda bu kapanmış, yıkılmış tekkeleri saymakla hiç uğraşmıyacağım.

Yalnız Edirnede yetişen okumuş ve şairlerden bahsederken şeyhlerden gelen okumuş ve şairleri söylemekle iktifa edeceğim.

V Kısım

Edirnede yetişmiş veya ölmüş okumuşlar

Yukarda da yazdığımız gibi 763-1362 senesinden beri Türk yurdu olan Edirne, Osmanlılarca idare merkezi yapıldıktan ve bilâhare Çelebi Mehmedin tahta geçmesinden sonra birçok camiler, medreselerle süslenmiş olduğundan az vakitte Edirne bir ilmü ırfan merkezi olmuş, dünyanın her tarafından en okumuş adamlar buraya toplanmıya, bura medreslerinde derslerini vermiye başlamışlardır. Bunun için Edirnede pek çok okumuşlar gelmiş geçmiş, bunların birçokları da burada ölmüşlerdir. Gerek Hıbri merhum, gerek Badi efendi bunlarla çok alâkdar olmuşlar, kitaplarında öğrenebildiklerinin adlarını, tercümei hallerini yazmışlar, hele Badi efendi 840-1437 tarihinden sonra gelen bütün Edirne kadılarını ve tercümei hallerini yazdığı gibi, Edirnede bir hangi medresede ders vermiş olan müderrislerin adlarını ve tercümei hallerini de yazmıştır.

Ben, kitabımı uzatmaktan korkarak, yalnız Edirnede ölmüş olan pek ünlü okumuşlarla Edirnede yetişmiş meşhur adamların kısaca tercümei hallerini yazmakla iktifa ediyorum.

Edirne mezarlıklarındaki, en eski mezarın tarihi 819-1416 dır ki, kitabesi bundan daha eski bir mezartaşı burada yoktur. Ondan önceki mezartaşlarına ya hiç yazı yazılmamış, ki bu taşlardan mezarlıklarda vardır. Yahut birçok büyüklerin yaptığı gibi de cenazelerinin Anadoluya, orada sağken kendilerinin yaptırdıkları mezarlara gömülmelerini vasiyet ederlermiş. Bunu, biz 847-1444 de Varna cenginde ölen Karaca paşa merhumun mezarının hâlâ Ankarada olmasından biliyoruz. Evet, Çelebi Mehmedin damadı olan Karaca paşa Varna savaşında şehit düşmüş, oraya bir meş-

het yapılmış, fakat cenazesi vasiyeti mucibince Ankaray götürülüp gömülmüştür. Bunun için biz de yalnız bildiklerimizi, bulup gördüklerimizi burada yazacağız. Yukarda da söylediğimiz gibi, Edirnede en eski mezartaşı Mevlâna Alâeddini bin Mevlâna Abdülkerim bin Abdülcebbarın mezarına dikilen taştır ki 819-1416 tarihini göstermektedir. Fakat Şakayıkta bu adda okumuşlardan kimsenin adı olmadığından hüviyetini iyice anlıyamadık. Yalnız bu Alâeddinin Edirne kadısı olduğunu, yanındaki oğlunun mezarının taşından anlıyoruz ki bu taşın üstünde (Vecih Çelebi ibni Kadı ibni Abdülcebbar. 838-1635 yazılı,)

Bundan sonra yine Tatarhanîler mezarlığında bir taş var ki, bu taş (Mehmet bin Abdürrahman bin İbrahim üşşehir ebuhü bikürt hoca) adında bir zatın mezarına dikilmiştir. Badi efendi merhum, bu taşı fetavayı bezzaziye sahibi Mevlana Mehmet Kürdinin 820-1417 tarihinde ölen babasının mezarına dikilen taş sayıyor. (1)

Yine bu mezarlıkta Mevlâna Süleyman bin şeyh İzzettin adına bir mezartaşı var ki 840 1437 senesinde dikilmiştir. Bu taşı da şeyh İzzettin Abdüllatif bin Feriştch adlı okumuş ve ünlü bir adamın oğlu yine ünlü okumuşlardan Süleymanın taşıdır. Şakayıkta ve diğer tezkerelerde bu taşın sahibinden de hiç bahis yoktur. Bu Süleymanın taşı yanında iki taş daha var ki biri oğlu Mevlana Nimetullah bin Mevlana Süleman adına 851-1447 de, diğeri de Torunu Mehmet bin Mevlana Süleyman adına 859-1455 te dikilmiştir. Demek ki bu üç taş bir ailenin yani; baba, oğul, ve torunun mezarlarını göstermektedir.

Halbuki yine bu tarihlerde veyahut daha bir kaç sene önce ölen bir de Sofu Bayezit vardır ki bu, zamanın hatırı sayılır okumuşlarından idi. Yıldırım Bayezit, Sofu Bayezidi küçük oğlu Çelebi Mehmede boca tayin etmiş, Çelebinin terbiyesini ona bırakmıştı. Filhakika Sofu Bayezit, Çelebiyi okutup yetiştirdiği gibi, Lalası Bayezit paşa ile Ve Çelebi Mehmet ile birlikte Ankara savaşında da bulunmuş, savaş kaybedilip de herkesin başı kaygusuna düştüğü o korkunç günde, şehzadeden ayrılmamışlar, türlü korkular geçirerek onu Amasyaya getirmişlerdi. Arada Sofu

(1) Edirnede Tunca boyuna yakın bir de Kürthoca mahallesi vardır. Demek ki Kürt hocanın evi bu mahallede imiş ki, mahallenin adı Kürthoca mahallesi onun için konmuş.

Bayezidin, Çelebi Mehmet tarafından Timürlenge Elçilik ile giderek aralarını bulduğunu da tarihlerde okuyoruz. Hasılı gerek Bayezit paşa ve gerek Sofu B yezit bütün o kardeş kavgalarında, o didinme yıllarında Çelebiden ayrılmamışlar, onun görür gözü, işitir kulağı olmuşlardı. İş e bu Sofu Bayezidin, Çelebi Mehmet başlıbaşına hükûmdar olduktan sonra tarihlerd artık adını görmiyor, nerede ve nasıl öldüğünü, nereye gömüldüğünü b lmiyoruz. Yalnız Edirnede Sofu Bayezit adına Selimiye ile Muradiye arasında bir mahalle ve bir cami vardır ki o zaman Selimiyenin yerinde Yıldırımın sarayı olup Muradiye mahallesi ise henüz kurulmamış ve Edirne oralara kadar büyümemişti Bu addan S fu Bayezidin burada evi ve belki türbesi de olduğu anlaşılıyor. Ancak teessüf ile söyliyelim ki asırların geçmesi, türlü türlü âfetlerin, yangınların bir kaç kere Edirneyi altüst etmesi bu hususta bizi iyice tenvir edecek bir delil bırakmamıştır.

Yine bu devirde yaşamış ve 843-1440 da ölmüş ünlü okumuşlardan Seferşah adında bir zat var ki, bu zatın da Yıldırım mahallesi ile Ortaimaret arasında camisi, tekkesi varmış. Kendi de öldüğü zaman oraya gömülmüş. Ünlü bilginlerden Fenâri merhumun çağdaşı olan bu zat da zamanının en okumuşlarından sayılır, aklî mes'el lerde herkes buna baş vururmuş. Bu Seferşahın camisi, tekkesi ve mezarı daha on yedinci asrın başlarında Tuncanın coşkunluğundan yıkılmış, çay, o t kkenin yerinde kendine yeni bir yol açmış olduğun an bir daha yapılamamış, Seferşahın da mezarı kaybolmuştur.

Yine Tatarhaniler mezarlığında Kırımlı Şerefettin bin Kemal adında okumuş bir adamın mezarı var ki, bu mezarın taşındaki yazıdan Şerefettinin 847 1444 senesinde öldüğünü anlıyoruz. Filhakika o sırada Karadenizde Kırım yarımadasına, daha doğrusu Orta Asya tecim yolunun başına musallat olan Cenevizliler Kırım Türkleri arasına fit e bırakmı lar, onları birbirlerine düşürmüşlerdi. Bu anarşiden bıkan birçok Kırım okumuşları yerlerini, yurtlarını bırakarak Osman oğullarının memleketlerine kaçmışlardı ki, bu kaçanların başlarında bulunanlardan biri de işte bu Şerefettin bin Kemal idi. O zaman Osmanlı tahtında oturan İkinci Murat, ona çok saygı göstermiş, yüksek ayl k bağlamış, o da ölünceye kadar Edirnede talebeye ders okutmuştur. Hattâ sonraları Fatih Mehmedi, Kırımı Cenevizlilerin elinden kurtarmıya teşvik eden bu Şerefettin bin Kemalin arkadaşları idi.

Muhittin-üşşehir Biahav yin adlı pek okumuş bir zat te 852-1448 de Edirnede ölmüş ki, Tatarhan ler mezarlığında mezarı var. Bugün bu mezarın yerinde elektrik fabrikası yapılmış. Badi efendi Riyazi Beldei Edirnesinde baş ve ayak taşlarının yazılarını yazdığı için biliyor ve Şakayıktan da bu zatın o zamanın en ünlü okumuşlarından olduğunu anlıyoruz. Fakat Şakayıkta Muhittinin ne vakit ve nered öldüğü yazılı değildir.

Yine bu mezarlıkta Mevlâna Tahir yazısı okunabilen ve 859-1655 tarihi görülen, diğer yazıları taşı pek kaba olduğu için okunamıyan bir taş vardır. Bu taş ta pek ünlü bir okumuşun taşı ise de, Şakayıkta ve diğer tarihlerde bu adda o zamanlarda kimseden bahs dilmediğinden hüviyeti anlaşılamamıştır.

Yine bu devirde bir de Veliyüddin bin İlyas var ki meşhur şair Ahmet p şanın babasıdır. Bu zat ta çok yıllar Edirnede yaşamış, Kaleiçinde Metrop lit kilisesinin karşısınd mescit, çeşme yaptırmıştı. Hattâ o mahalleye de eskiden Veliyyüddin mahallesi deniyor imiş. M vlâna Vel yyüddin de ünlü okumuşlardan olup ikinci Muradın Kazaskeri imiş ki, Şakayık mütercimi Edirneli Mecdi merhum Muradiye camisinin 830/1427 de yapılan vakfiyesinde o sıfatla imzasını gördüğünü söylüyor. Mevlâna Veliyyüddin de E lirnede ölmüş ise de maatteessüf söyleyelim ki şimdi ne mezarı belli, ne tarih ve senesi bilinmiyor.

Badi efendi merhum, elektrik fabrikasının yerinde bir de Mehmet bin Kutbüddin Iznikînin mezarından bahsediyor ki, b nun tarihi 856-1452 imiş. Bu zat Iznikte 820-1417 de ölen Mevlâna Kutbüddinin oğludur. Halbuki Şakayıkta bu zatın me zarının da Iznikte olduğu yazıldığı gibi, ölümü tarihi de 885-1481 ve manzum tarihinin tutarı i e 876-1472 dir. Lâkin buradaki taşlar hakikatı yani Iznikli Kütbüddinin oğlu Mevlâna Mehmedin burada öldüğünü meydana çıkarmaktadır.

Yine Edirnede Darülhadis camisinin önünde güzel bir mezar taşı var ki, bu da ünlü okumuşlardan Fahrettin Acemî adına dikilmiştir. Pek sanatlı olan bu taştan Fahrettin Acemînin asıl adı İbrahim Razi olduğu meydana çıkar. İkinci Murat devrinde Edirneye gelerek Fatih devrinde 873 - 1469 senesin kadar yaşıyan ve 31 sene şeyhülislâmlık eden bu zat Cürcanlı, meşhur Fahrettin Razinin talebesinden pek okumuş bir adam idi.

Edirnede yine pek ünlü okumuşlardan ve İkinci Muradın pek ziyade saygı gösterdiği bir de Şücaeddin Karamanî vardır ki bu

zat ta Edirneye Karaman memleketind n gelmiş, İkinci Muradın pek ziyade güven ve sevgisini kazanmıştı. Şücaeddin Edirnenin Debbaghane mahallesinde bir mescit ve tekke ve medrese yapmış, öldüğü zaman da oraya gömülmüştür. Ölümü senesi belli değilse de herhalde 15 inci asrın ilk yarısındadır. Şücaeddin Karamanî Mescidini ve medresesini sonundan Kanunî ultan Süleyman yeniden yaptırmış, mescidi camiye döndürmüştür. Bu gün cami, medrese, tekke yıkılmışlarsa da minaresi ve çeşmesi durmaktadır.

Yine Edirne'de ölüp gömülmüş ünlü okumuşlardan Muhammet ibni Kadı Manyasî adlı bir zat var ki, bunu Şakayıkta okuduğumuz halde teessüfle söyliyelim, ne mezarını, ne de öldüğü seneyi bilmiyoruz.

Şucaettini Karamanî mezarının yanında 847 - 1444 tarihinde ölmüş olan Debbağlar imamı mevlâna Muslihuddin denilen bir zatın mezarı var ki, bu zat ta zamanında bütün mill tçe pek sevilen ve hakkında çok saygı gösterilen Türk bilginlerinden imiş. Şakayıkta mev âna Muslihuddinin adı, sanı yazılıdır.

Edirnede bir de Süleyman Çelebi ibni Halil paşa adında bir zatın mezarı olması lâzımgeldiğini Şakayıktan anlıyor isek te onun da bugün yerini bilmiyoruz. Bu zat Çandaralılardan Fatih Sultan Mehmedin öldürttüğü Sad âzam Halil paşanın büyük oğlu olup babası Halil paşa İkinci Mu adın sadrâzamı iken o da Edirne kadısı imiş. Hattâ Şakayık mütercimi Edirneli Mecdi merhumun anlattığına göre, Edirne kazasındaki Körümidi (Kör mutlu) köyünün vakfiyesini bu mevlâna Süleyman ibni Halil paşa imza etmiş. Bu zat daha babası sağ iken ve hattâ İkinci Murat gününde ölmüş, ve yerine kardeşi İbrahim paşa Edirne kadısı olmuş.

Yine Tatarhanîler mezarlığında Ali Çelebi ibni Mevlâna Muhiddin adına bir taş var ki tarihi 855 - 1451 dir. Fakat bu zatın da kim olduğu bilinmiyor.

Edebiyat tarihimizde pek önemli bir yeri olan Sinan paşa merhumun da mezarı Şakayıkın ve Tacüttevarihin anlattıklarına göre Edirnededir. Badi efendi merhum bu mezarla çok alâkadar olmuş, aramış, Tatarhanîler mezarlığında baş taşını bulmuşsa da ayak taşını bulamamış. Lâkin kendine Sinan paşanın mezarının Edirnede olduğuna kanaat gelmiştir.

Sinan paşa, İstanbulun ilk kadısı meşhur bilginlerden Hızır beyin (1) oğludur ki, çok zeki bir zat idi. Daha yirmi yaşında yokken Edirnedeki Darülhadis medresesi müderrisliğine seçildi. Fatih Sultan Mehmet, Sinanın bilgisinden ve pek tatlı konuşmasından çok hoşlanarak onu kendine hoca edindiği gibi, pek zengin olan saray kütüphanesi kitap memurluğunu da ona verdi. Ve o zaman Fatihin çağırması ile Doğu Türk illerinden gelen Riyaziye âlimi meşhur Ali Kuşçudan da Sinan paşa biraz vakit ders aldı ve riyaziye bilgilerini artırdı. Meşhur Mahmut paşadan sonra Fatih, bir aralık Sinanı Başvezir yapmış olduğundan, işte o zaman Sinan, Hoca paşa adını aldı. Sonra nasılsa Fatihle Sinanın araları açıldığından, zavallı epeyce kara ve gürültülü günler de geçirdi. Lâkin o zamanki Türk bilginlerinin ayaklanarak hep birden sultana kafa tutmaları üzerine Sinan paşa Fatihin etkilerinden kurtulup babasının ve dedesinin yurdu olan Sivrihisara gitti. İkinci Bayezit gününde Sinan paşaya tekrar Edirne Darülhadisi müderrisliği verildi. Ve Şakayık ile Tacüttevarihin yazdıklarına göre 891/1486 da Edirnede öldü.

Sinan paşanın Tazarruatı pek meşhurdur. Güzel Türkçe şiirler de söylerdi ki şu şiir onun Türkçe şiirlerinden olup, paşanın ne kadar halkçı olduğunu da gösterir :

Meskenet çün bulunmaya evvel
Senden olmaz kabul hiç bir amel.
Her ki halk andan olmaya hoşnut
Dergahi Haktan oldurur merdut
Kalbi mümin ki arşı rahmandır.
Ani yıkmak ziyade tuğyandır.

Sinan paşa merhum gayet eli açık ve adeta müsrif imiş. Hattâ öldüğü zaman evinde suyunu ısıtmağa odun bile bulunmamış.

Merhum Darülhadis müderrisliği sırasında pek çok talebe yetiştirmiş ve Edirnenin bir hayli zaman Osmanlı imparatorluğunun fikrî merkezi olmasına hizmet etmiştir.

Yine Tatarhanîler mezarlığında Şerefüddin İbni Kemalin mezarı yanında mevlâna Sinan İbni Ivazın mezarı var ki, tarihi 897/1492 dir. Fakat Şakayıkta ve tarihlerde bu adda kimse göremediğimizden hüviyetini bilmiyoruz.

(1) Hızır bey meşhur Nusrettin Hocanın kızının oğludur.

Edirnede Mevlâna Muslihuddin Mustafa adında bir zatın mezarı daha var ki, bu mezarın taşındaki tarih 895 - 1490 dır. Bu da o zamanın ünlü bilginlerinden bir zat olup Fatih Sultan Mehmedin Edirnede yaptırdığı Peykler medresesine ilk müderris olan zattir. Çok yıllar yaşamış ve medresede yüzlerce bilgin adam yetiştirmiştir.

Bir de Hâkim Abdülhamidi Lârinin mezarı var idi, ki bu zat aslen Horasanlı bir tabip olarak Edirneye gelmiş, Fatihe ve Bayezide yıllarca hekimlik etmiş, sonra Edirnede şimdi Lâleli denilen camiyi yaptırmış ve kendi de öldüğü zaman bu caminin kıblesine gömülmüştür. Zamanın geçmesile mezar yıkılmış, taşları kaybolmuş, hattâ 1317 - 1899 da yolu genişletmek için Belediye tarafından Lâri camisinin önü açıldığı zaman mezarı ve kemikleri aranmış ise de bulunamamıştır.

Şakayıkta, Lârinin Karamanlı Mehmet paşaya uyarak Fatih Sultan Mehmede yanlış ilâç verdiği ve ölümüne sebep olduğu yazılıyorsa da, bilhara Bayezidin buna susup ceza vermemesi, bu sözü bence bir dedikodu mahiyetinde bırakıyor. Lâri camisinin tarihi 920 - 1524 olduğuna göre, ölümü de bu tarihten sonradır. Ve bu tarihe den Larinin çok yaşlı öldüğü de anlaşılıyor.

Yine Tatarhanlerde bulunan bir mezardan Fatih devri bilginlerinden şeyh Muslihuddinin de Edirnede öldüğü anlaşılıyor ki Şakayıkta bu zatin de mezarı İpsalada olmak üzere gösterilmiş. İpsalalı Muslihuddin, Fatihin kendisine teklif ettiği İstanbul müderrisliğini kabul etmemiş olması ile meşhurdur.

Şeyh Mesut: pek okumuş adamlardan olan bu adam da Edirnede şimdi Yenicamaret denen yerde yaşıyor, yaptırdığı medresede isteyenlere ders veriyordu. Fatih Sultan Mehmedin son günlerinde öldü. Mezarı da medresesinin ve camisinin avlusunda imiş. Bugün yeri belli olduğu halde ne camiden, ne medreseden, ne mezardan eser yoktur. Hepsi çok eskiden yıkılmışlar, kaybolmuşlardır. Mesudiye cami ve medresesi ikinci Bayezit camisinin şimalinde saray tarafında idi.

Mevlana Abdülkerim: İkinci Muradın beylerinden Mahmet ağa adında yiğit bir sipahinin kulu idi. Mehmet ağa bu Abdülkerim ile Mevlana Eyasi ve sonra Fatihe vezir olan Mahmut paşayı üçünü birden Hırvatlığa yaptıkları bir akında esir olarak çıkarıp getirmişti. Bunlara mahsus muallim tutarak okutup yazdırmış, yetiştirmiş, sonra Mahmudu İkinci Murada armağan

sunmuş, o da onun oğlu Fatih Mehmede vermişti. Mahmut bilâhare Fatih zamanında iki kere sadrâzam oldu. Ve Osmanlı devletine pek çok hizmetler etti. Abdülkerim ile Eyas ise efendileri olan Mehmet ağa kendilerini azat ettikten sonra da ömrülerini bilgi öğrenmeye ve öğretmeğe bağlıyarak o zaman Edirnede olan bilginlerden bilhassa Ali Tusîden ve Acem Sinandan ders aldılar. Fatih, İstanbulun fethinden sonra orada yaptırdığı medreselerden birinin müderrisliğini işte bu Abdülkerime verdi. Sonra 873-1469 da Fahrüddini Acemî ölünce Edirne fetvası Mevlâna Abdülkerime verildi. Ve 900-1495 senesi recebine kadar Edirne Müftülüğünü yaptı O tarihte öldüğü cihetle Tavukçular hanından Sittisultan camisine giden sokağın solunda yaptırmış olduğu mektebin avlusuna gömüldü. Fakat maatteessüf bugün mektebin yeri durduğu halde ne Abdülkerimin, ne daha sonra ölen oğlu Hayalî Abdülvehhabın ve ne de Edirne vakasında öldürülüp oraya gömülen şeyhulislâm Feyzullah efendinin mezarları, taşları yazılı olmadığı için belli değildir.

Abdülkerim birçok eserler de yazmış, güzel ahlâkı ile herkese kendini sevdirmişti. Mahmut paşa merhum da Abdülkerime pek çok saygı gösterirdi.

Mevlâna Bahaeddin ibni Lütfullah: Bu zat ta zamanının en sayılı bilginlerinden olup ikinci Bayezit Edirnedeki medresesini yaptırdığı 893-1488 senesinde ilk müderris bu Mevlâna Bahaeddini seçmişti. İki sene sonra yani 895-1490 senesinde öldü. Ve Edirneye gömüldü.

Muhiddini Acemî: Bu ünlü bilginin de İkinci Bayezit gününde Edirnede öldüğü Şakayıkta yazılı ise de ne mezarı, ne tarihi belli değildir.

Yine Şakayıktan anladığımıza göre Kaleiçindeki Halebîye medresinin ilk müderrisi ve Fatih Sultan Mehmed'in hocası Mevlâna Seracüddin Muhammet ibni Ömer Halebî 857-1453 yılında ölmüş ve Halebî camisi avlusuna gömülmüştür. Lâkin maatteessüf bugün hiçbirinden eser yoktur. Bu Halebî merhum da çok okumuş bir adam olup birçok kitaplar telif etmiş.

Yine Edirnenin sayılı okumuşlarından bir İsa Fakih vardır ki 899-1494 te Edirne kadısı iken ölmüştür. Bu zat Fatih gününde bir aralık defterdarlık ta etmiş, büyük işlerde bulunmuş bir zat imiş ki, meşhur şair Kadirinin babasıdır. İsa Fakihin evi Kafeskapının şimali şarkîsinde imiş ki, o mahalleye yakın zamanlara kadar İsa Fakih mahallesi denirmiş. Merhumun orada bir mescidi de varmış. Sonra Osmanlı imparatorluğunun gerilediği devirlerde

mescit yıkılmş, bu civar hıristiyan mahallesi ve adı da Papakâçanos mahallesi olmuştur.

Birgili zade Muslihuddin Mustafa: 907 1502 de Müeyyet zade yerine Edirne kadısı olmuş. Yavuzun tahta çıkmasına kadar Edirne kadılığında bulunmuş, fakat Yavuz tahta geçince Birgili zade de Edirne kadılığından çıkarılmıştı. Bir sene sonra yani 919-1513 de Edirnede öldü. Ancak mezarı nerededir, bugün bilinmiyor.

Muhiddin Muhammet ibni Hasanüs-Samsunî: 918-1512 de Birgili zadenin yerine Edirneye kadı olmuş ise de, bir sene sonra 919-1513 te ölmüş ve Tatarhanîler mezarlığına gömülmüştür.

Bayezit Halife: Edirne halkının, gerek sağlığında ve gerek öldükten sonra pek çok saygı gösterdiği ve büyük tanıdığı bu feylesof zat te tarihlerin yazdığına göre 920-1614 te ölmüş, Kıyık mezarlığına gömülmüştür. Fakat bugün mezarı da, taşı da meydanda yoktur. Bayezit Halife güzel şiirler de söylerdi

Mevlâna Muhammet ibni Kemal: Halk arasında Ahi Çelebi adiyle anılan bu zat te Edirnede bir hayli zaman yaşamıştı. Pek kudretli bir hekim olan Muhammet ibni Kemal, Edirne darüşşifasında baştabib olduğu gibi, Bayezide ve Yavuza da hekimlik etmişti. Ahi Çelebinin Edirnede Çıbıkçılar hamamı veya Oğlanlı hamamı adında bir hamamı olduğu gibi, şimdi Belediyenin karşısında Gazi ilkmektebinin yerinde bir de mektebi vardı. Sonra o mektep yıkılmış, yerine şimdiki mektep yapılmıştır. Muhammet ibni Kemal çok yaşamış ve Kanunî zamanında hactan dönüşünde Mısırda ölmüştür.

Muhiddin Muhammet ibni Muhammedi Berdaî de Edirnede yaşayıp ölen okumuşlardandır. Bu zatın yazısı pek güzel olduğu gibi, çabuk ta yazdığından pek çok kitap yazmıştır. Ölümü senesi 928-1522 ise de mezarı nerede olduğu bilinmiyor.

Abdülvehhab ibni Abdülkerim: Yukarıda tercümei halini anlattığımız Abdülkerimin oğlu Abdülvehhabtır ki, kudretli bir şair olup şiirde hayali tahallus ederdi. Bunun için Edirne şairleri arasında da adını yazacağız. Abdülvehhab babasından ve Edirnedeki diğer okumuşlardan ders alarak okumuş bir adam olmuş, memuriyete girmiş, bir aralık Yavuza defterdar bile olmuştu. O, bu memuriyetteyken Yeniçeriler gürültü çıkardıklarından, Yavuz Abdülvehhabı azletmişti. Abdülvehhab sonra İzmir kadısı oldu. Ve orada 930-1524 te öldü. Mezarı Edirnede babasının yanındadır.

Lâkin yukarıda söylediğimiz gibi taşında yazısı olmadığı için hangisi onun mezarı olduğu belli değildir.

Mahmut ibni Muhammet ibni Kadı zadei Rumî: Edirnede yetişen ve Hocazade, Sinan paşa gibi okumuşlardan okuyarak yüksek bir bilgin olan bu zat (ki halk arasında Mirim Çelebi denir) Yavuz zamanında kazaskerlik etmiş, sonra istifa ile hacce gidip Edirneye dönmüş. Ve 931-1525 te Edirnede ölmüş, Kasımpaşa camisi avlusunda gömülmüştür. Mirim Çelebinin heyete ve diğer ilimlere dair pek değerli kitapları varmış. Edirnenin geçirdiği istilâlarda Mirim Çelebinin mezartaşları kırılıp zayı olduğundan, maatteessüf bu yüksek okumuş adamın da mezarını pek çok aradığımız halde bulamadık.

Kadı Bedreddin: İstanbul yolundaki Kadı camisini yaptıran Mevlâna Bedreddin de Edirneli olup, burada okumuş, yetişmiş, sonra muhtelif işlerde bulunmuş, en sonunda Edirneye kadı olmuş, 936-1530 da ölmüş, camisinin avlusuna gömülmüşür.

Mevlâna Abdüllâtif ibni Abdülvehhab: Ünlü okumuşlardan olan bu zat ta 939 - 1533 te Edirnede ölmüş ve Kasımpaşa camisi avlusuna gömülmüştür. Bu zata Pamukkadı derlermiş. Önceleri kadı olup sonundan o mesleki bırakmış, Edirneye Bayezit medresesine müderris olmuştu.

Mevlâna Rüknüddin Muhammet: Okumuşlar arasında Zeyrek zade denmekle bilinen bu pek ünlü okumuş ta Edirneli olup, Edirnede okumuş yetişmiş, sırası ile bir çok medreselerde müderrislik etmiş, kadı olmuş, Edirne ve İstanbul kadılıklarında, kadıaskerlikte bulunduktan sonra tekaüt olarak doğup büyüdüğü yer olan Edirneye çekilmiş, 15 sene de münzevi bir hayat yaşadıktan sonra 939 - 1533 te ölmüştür. Kıl kadar doğruluktan ayrılmaz, çok güzel huylu bir zat idi. Birçok kitaplar telif etmiştir. Gömüldüğü yer belli değildir.

Piri Mehmet paşanın oğulu Muhyiddin: Okumuş ve şair bir zat olan bu Muhyiddin de Edirne kadısı iken 941 - 1535 te ölmüş ve Darülhadis mezarlığına gömülmüş ise de, bugün mezarı belli değil ve taşı yoktur. Bu Muhyiddin okumuş bir adam olmakla beraber çok hırslı idi. Büyük işlerin başına geçmek istiyordu. İşte bu hırsı yüzünden Kanunî Sultan Süleymanın o aralık sadrâzamı olan İbrahim paşaya uyarak babası Piri paşayı zehirledi. Zavallı Piri paşa bu hayırsız oğlunun ne yaptığını anlıyarak: (Sen beni yaktın oğul, seni de Allah yaksın) diye beddua etti

ve hakikaten çok geçmeden bu hayırsız evlât, Edirnenin Hatip köyündeki çiftliğinde bir akşam sarhoş yatarken mangaldan sıçrayan bir kıvılcımla yorganı tutuşmuş, Belinliyen sarhoş, ateşi söndürmek için sersemlikle üstüne su testisi yerine rakı testisini devirerek ateşi daha çok yalınlandırmış ve cayır cayır yanıp halka bir ibret olmuştur. Muhyiddin şiir de söyler ve şiirlerinde Razi tahallus ederdi ki şuraa kısmında yine bahsedeceğiz.

Mevlâna Muhyiddin Muhammed Halk arasında Merhaba Çelebi denmekle meşhur olan bu zat ta 949 - 1542 de Edirneye kadı olmuş, 951 - 1544 de kadar Edirnede kadılık ettikten sonra ölmüştür. Mezarı bilinmiyorsa da Bahâi efendi, akrabasının mezarlarının Uzunkaldırımda olmasından, bunun mezarının da Uzunkaldırımda olmasını tahmin ediyor.

Mevlâna Dervış Mehmet: Meşhur Sinan paşanın kızının oğlu olan bu pek zeki ve okumuş zat te, okuyup yetişerek genç yaşında Edirne kadılığına kadar yükselmiş ve burada vazifesini icra ediyorken hastalanarak Kanunî Süleyman gününde 962 - 1555 senesinde ölmüş ve Üçşerefeli mezarlığına gömülmüştür.

Kınalı zade Ali Alâeddin Çelebi *(Resim 36)*: Bu okumuş ve mütefekkir zat 916 - 1511 senesinde Ispartada doğmuştur. Babası Fatih Sultan Mehmedin hocalarından Abdülkadiri Hamidinin oğlu Emrullah efendi idi ki, zamanında kadı idi. Emrullah efendi de bilgin bir adam olup güzel şiirler söyler ve şiirde Miri tahallus ederdi. Alı Alâeddin çocukluğunda iyi bir tahsil görerek ilkönce Edirnede Hüsamiye medresesine Müderris oldu. Ve burada ders okutuyor iken ilk eseri olan Tecrit Haşiyesini yazdı. 970 - 1563 e kadar muhtelif medreselerde ders okuttuktan sonra Mısıra, Bursaya, Edirneye ve İstanbula kadı oldu. 978 - 1571 de Anadolu kazaskeri olup 979 - 1572 de İkinci Selim ile birlikte Edirneye geldi. Ve o sene ramazanında Edirnede ölerek İstanbul yolunda Nazır çeşmesi yakınına gömüldü. Kınalızade Alâeddin Ali Çelebinin ölümü gerek Edirne halkını ve gerek İkinci Selim ile beraber gelen misafirleri çok müteessir etmiş, onun gömüldüğü gün bütün Edirne ayaklanmış, cenaze parmak üstünde gitmiştir. Rahmetlinin bir çok eserleri varsa da, en meşhur ve ölmez eseri Ahlâkı Alâi adı ile anılan kitaptır. Merhumun ölümünde bir çok şairler tarih söylemişler. Şimdi taşında şu Farsça kıta yazılıdır:

Feridi dehr, vahidi zeman Ali çelebi
Ki bâd cani azizeş behuldi cavidan
Besali nühsad - ü heftad - ü nüh vefat nümud
Beşehri Edirne der pencüni mehi ramazan

Kınalı zade güzel şiirler de söylerdi. Bunun için biz, Edirne şairlerinden bahsederken ondan yine bahsedeceğiz.

Mevlâna Hüseyin bin Mehmet Nazır zade: İstanbul yolunda Muratbaba mezarlığında Nazır çeşmesi yanında, Edirne bilginlerinden Nazir zade Mevlâna Hüseyin bin Mehmedin mezarı vardır ki, ölümü tarihi 992 - 1584 tür. Nazır zade, zamanının sayılı okumuşlarından idi.

Mevlâna Abdülvasi bin Mehmet: Meşhur Ebussuud efendinin torunu olan bu okumuş zat ta Üçşerefelideki Peykler medresesinde müderris iken 988 - 1590 senesinde öldü. Üçşerefeli camisi avlusunda gömülmüştür. Çok zeki ve müsteit bir okumuş genç olan Abdülvasi, yaşamış olsaydı pek büyük ün alacaktı.

Mevlâna Seyit Mehmet Azmi: Edirne Darülhadisinde müderris iken 990 - 1592 senesinde ölmüş ve Darülhadis avlusuna gömülmüştür. Azmi mahlası ile şiirleri de varmış. Mezarını aradımsa da bulamadım.

Pir Mahmut - üs - Sıtkı: Meşhur bilgin Hayreddinin talebesinden olup, Hayreddinin hesaptan bir mukaddeme, on fasıl ve bir hatime üzerine telif ettiği (Miftahül künüz lierbabilkalem ve mısbahur rumuz lieshabirrakam) adlı eserini Türkçeye tercüme eden Pir Mahmut Sıtkının Edirneli olduğunu Kâtip Çelebi merhum Keşfüzzununda yazıyor. Fakat teessüf olunur ki bu ünlü riyaziyecinin tercümei halini ve nerede gömüldüğünü bilmiyoruz. Sıtkının yaşadığı asır da on altıncı asır olsa gerek.

Kuşakçı zade Raman efendi: Edirnenin meşhur bilginlerinden olan bu zat 1009 - 1699 da ölmüş, Hacı Mercümek camisi avlusuna gömülmüştür.

Hüseyin Kefevî: Zamanının tanınmış okumuşlarından olan bu zat ta Edirnede ölmüş ve Selimiye camisi yanındaki Zebrimar mescidi avlusuna gömülmüştür. Ölümü tarihi 1010 - 1602 senesidir. Hüseyin Kefevî kudretli bir şair idi. Güzel şiirleri vardır.

Edirnenin Üçşerefeli mezarlığında Mevlâna Nurullah adında bir zatın da mezarı vardır ki, bu zat 1011 - 1603 de ölmüştür. Zamanının tanınmış bilginlerinden olan bu zatın tercümeihalini mehazlarımızdan öğrenemedik.

Ethemzade Mustafa efendi : Edirne kadısı iken 1048 - 1639 da ölmüş ve Eskicaminin sol yanındaki türbeye gömülmüştür.

Abdurrahman Hıbrî: (*Resim - 37*) — Edirneli Ekmeçioğullarından Salbaş Hasan Efendi denen okumuş bir zatın oğludur. 1012 - 1604 te doğmuş, mükemmel bir tahsil görmüş, Edirne medreselerinden bir çoğunda müderrislik ettikten sonra Kadılığa çıkmış, birkaç yerde kadılık etmiş, 1069 da Edirnede ölerek Yıldırımın üst yanındaki orta mezarlığa gömülmüştür. Taşındaki kitabe şudur:

Hayf Salbaş zade yani Hıbrîi allâme kim
Rihletile alemi etmekte şimdi pürkeder
Eyleyip tekmil dikkatle ulûmi zahiri
İlmi batından dahi olmuştu hakka bahaber
Peyrevi kadı Şüreyhu seyyidü ibni Kemal
Hemrehi Hassanü Urfi sahibi fadlu eser
Düştü bir tarihi ziba fevtine ol fadılın
Ruhı Hibrî alemî manide oldu cilveger
1069-1659

Hıbrî'nin babası da sayılı okumuşlardan bir zat idi. Edirnede birçok medreselerde müderrislik ettikten sonra İstanbulda Sahn medreseleri denen medreseler müderrisliğine geçmiş ve orada 1039-1630 da ölmüş. Edirnekapı dışında Emir Buharî camisi bitişiğine gömülmüştür. Taşının kitabesi şudur:

Ukbaya Hasan efendi merhum
Etti Bin otuz dokuzda rihlet
Rahmet edip ane hak tealâ
Me'vasın ede riyazı cennet
1039-1630

Bursalı Tahir Bey merhumun Osmanlı müellifleri eserinin 3 üncü - Cilt sahife 97 de yazdığına göre, Hıbrî merhumun:

1 — Riyazularifin: Müellifini İslâmiyeden Hüseyin Vaızın telifatından olan hadisi erbainin tevsian tercümesi olup bir nüshası Fatih kütüphanesinde vardır.

2 — Enisülmüsamirin: Edirnenin fethi ile sonraki ahvali tarihiyesinden bâhis 14 faslı muhtevi bir cilt üzerine müretteb tarihî bir eser olup Edirneye mensub ricalin muhtasar surette teracümü ahvali de münderiçtir. Tarihi telifi (hatime) kelimesinin delâlet ettiği 1046-1637 dir. Enisülmüsamirinin bir nüshası Millet

kütüphanesinde olduğu gibi, diğer kütüphanelerde ve ellerde de nüshaları vardır.

3 — Defteri ahbar: Altı defter bir hatime üzerine müretteb tarihî bir eserdir. Bunun da bir nüshası İstanbulda Sultan Bayezidi Sani camisi cenahındaki şeyhülislâm Veliyüddin Efendi kütüphanesinde vardır.

4 — Hadiyikul - cinan: Mutayebat ve muhazarattan bahis, sekiz bab üzere müretteb, güzel bir eserdir. Bir nüshası Enderunü hümayunda Ravan odası kütüphanesinde mevcuttur.

5 — Divançe: Tarzı malûm üzeredir.

6 — Nücumdan evkatı hamseye ait bir risale.

7 — Tarihi fethi Bağdat.

8 — Tarihi Fethi Revan.

(Lâkin bu son iki eseri Edirnede Sultan Selim kütüphanesinde Badi Efendi merhumun kitapları arasında vardır, denildiği halde ben bulamadım.)

Fakat Şekayık zeyli Hıbrî merhumun 1087-1677 de Sirozda öldüğünü yazdığından, gerek Bâdi merhum, gerek Tahir bey Şekayıka uyarak onun 1087 tarihinde Sirozda öldüğünü ve mezarının da Sirozda Hisarardı denen yerde olduğunu yazmışlar. Edirnenin ilk ve hakikî bir tarihini yazan bu muhterem zatın mezarını ben de tabiî böyle, yani Sirozda biliyordum. İki sene önce sayın bir arkadaşım bir gün konuşurken, Yıldırımda değerli bir zatın mezarı bulunduğundan bahsetmesi üzerine, gidip taşı gördüm ve okudum. Mezar, Enisülmüsamirin sahibi Abdurrahman Hıbrî'nin mezarı çıkınca pek sevindim. Sonrae ski Edirne evkaf müdürü Bay Esat Serezli ile gidip gördü. Bu mezara yakın bir mezartaşı daha gözümüze ilişti. Uğraşıp okuduk. Gördük ki o da Hıbrî'nin kardeşi Kadrinin mezarına nişan olarak konmuş. Edirnenin değerli okumuşlarından ve kadılarından olan bu zatın da kitabesi şudur:

Sahibi ilmü amel Kadri Efendi hakka
Âlemi terkedip ol etti vatan ukbada
Daima zühdü salâhile geçip ömrü anın
Olmamıştı bu fena gülşenine dildade
Abi didem akıtıp fevtine didim tarih
Gitti dünyaya veda eyledi Salbaşzade
1087 - 1676

Böylelikle, mezarlığın o parçası Salbaşoğullarının aile mezarlıkları olduğu da meydana çıktı.

Hıbrî, güzel şiirler de söylermiş. Hattâ Dördüncü Muradın Edirneye geldiği zaman Edirne methinde kendisine kaside sunan şair Nefi'ye nazire söyleyenlerin içinde Hıbrî merhum da vardır ki, aşağıda sırası gelince yazacağımız gibi Edirne şairleri arasında da Hıbrîye yer vereceğiz

Hıbrî'nin Feyzullah adında bir de oğlu vardır ki, o da Edirne bilginlerindendir.

Zehrimar zade Mehmet Rıza efendi: Edirnenin belli ocaklarından, Zehrimar oğullarından olan bu zat te Edirnede yetişmiş, sırası ile Edirne medreselerinde müderris olduktan sonra birkaç yerde kadılık etmiş ve ihtiyarlığında kendine Uzunköprü müftülüğü verilmişti. 1082/ 1672 de öldü.

Rıza efendi 1000/1592 den 1050/1640 a kadar elli sene içinde yetişen şairlerin kısaca tercümeihalleriyle şiirlerinden örnekler toplıyarak bir tezkire yazmış; ve bu tezkire benim de bu eserime bazan me'haz olmuştur. Rıza tezkiresi İkdam matbaasında basılmıştır.

Esseyid Abdurrahim ibni Şeyh Abdüllâtif ibni İshak : 17 inci asrın sayılı bilgin ve okumuşlarından olan bu zat, Kudüs müftüsü idi. Fıkha ve tefsire dair güzel kitaplar yazmıştır. Bir aralık memuriyetinden çıkarıldığı cihetle işini düzeltmek üzere Edirneye (ki o zamanlar Padişahlar Edirnede oturuyorlardı) geldiğinde Edirnede ölmüştür, 1103/1692.

Ahmet ibni elhac Hasan ibni Aliyyül Edirnevî : Edirneli kahveci oğlu Ahmet efendi denmekle bilinen bu zat, Ceridetül-etibba ve Haridetül-elibba adlı eserini Edirne darüşşifasında baştabib iken yazmıştır. Badi efendi mezkûr eseri gördüğünü yazıyor. Lâkin tercümeihallini bulup öğrenememiş. On yedinci asırda yetişmiş Türk hekimlerinden olacak. Bu eserin iki nushası İstanbulda Feyzullah efendi kütüphanesinde vardır.

Fetâva sahibi şeyhülislam Ali efendi : Babası Mehmet adlı bir Nakşibendî şeyhi olup kökleri Alâiyedendir. Şeyh Ahmet, on yedinci asrın ilk yarısında Tesalyada Yenişehir fener yanındaki Çatalca kasabası civarında Beyzade tekkesine halife olmuş, oğlu Ali efendi 1041/1632 de orada dünyaya gelmişti. Ali efendi ilk

tahsilini Çatalcada babasından ve diğer okumuşlardan gördükten sonra 1062/1652 de İstanbula gelmiş, meşhur bilginlerden Minkarî zade Yahya efendiye intisab etmiş, Kadılık ile Mısıra giden Yahya efendinin yanında Ali efendi de naiplik ile gitmiş. Mısır memuriyetinden sonra beraber hacce giderek İstanbula dönmüşler. Yahya efendi İstanbul kadısı olmuş, Ali efendi ona İstanbulda da naiplik etmiş, sonra Mısır kadılığına giden diğer bir zat ile de tekrar naiplik ile Mısıra gitmiş. 1073 / 1662 de müderris olmuş ve yine o sene ordu kadısı olarak Oyvar seferine gitmiş, 1074/1663 de İstanbulda Hafızpaşa medresesinde müderris 1075/1664 Girit fethine giden sadrâzam Köprülü zade Fazıl Ahmet paşa ordusuna kadı, 1081/1675 Mısıra kadı, fakat Oyvar seferinden beri Köprülülere çatmış olan Ali efendi daha Mısır yolunda iken döndürülerek Rumeli Kazaskeri olmuştur. 1084-1673 Hacıoğlu pazarcığında şeyhulislam oldu. On üç sene bu vazifede bulunduktan sonra 1097/1868 de azlolunarak Bursaya ve bir aralık Rodosa sürgüne gitti. 1101/1690 da İstanbula gelmeğe kendisine izin verildi. Ve Köprülü zade Fazıl Mustafa paşanın sadrâzamlığında 1103 - 1692 de tekrar şeyhulslâm olarak Edirneye geldi. Lâkin bu defa iki aydan fazla şeyhulislamlık ettikten sonra öldüğünden Selimiye camisi yanındaki Zehrimar mescidi avlusuna gömüldü. Ali efendi, zamanının sayılı okumuşlarından olup tertip ettiği fetva kitabı pek meşhurdur. Merhum; doğru, söz söylemesini, kendisini herkese sevdirmesini bilir bir adam idi.

Mevlâna Şaban zade Mehmet : Kadıaskerdi. Hükûmet merkezi o aralık Edirnede olduğundan, bu zat te Edirnede ölmüş, Sevindik Fakih mahallesinde Selçukhatun mescidi havlusuna gömülmüştür. 1104 - 1693

Mevlâna Hafız Ahmet efendi - Sultan Selim darülkurasında Şeyhulmüderrisin, yani Edirne müderrisleri başı iken 1024 - 1615 te öldü.

Mevlâna Abdurrahman : Üçşerifeli medresesi müderrisi iken 1064 - 1654 te öldü. Yeniçeri meydanında Sıraciye medresesi avlusuna gömüldü.

Mevlâna İdris - Edirnenin pek okumuş bir çocuğu olan bu zat ta 1075 - 1665 te öldüğünden, Kadı Bedreddin camisi avlusuna gömülmüştür.

Şeyh Mehmet efendi : Bağdatlı ve İmamı âzam soyundan olan bu zat 1104 - 1683 d› Edirnede ölmüş ve Muradiye camisi avlusuna gömülmüştür. Şeyh Mehmet efendi pek okmuş, bilgin ve güz-l ahlâklı bir adam olduğundan Edirneliler kendisini pek seviyor ve sayıyorlardı

Nurullah zade Apdullah efendi - Alaşehirli Mustafa efendi adında bir adamın oğlu olan bu okumuş adam da yüksele yüksele Anadolu Kadiaskeri olmuş ve Edirnede yaşadığı bir sırada ölmüştür. 1113 - 1702

Şeyhulislam Feyzullah efendi - Aslen Erzurumlu olup çok zeki bir adamdı. Tahsilini bitirip okumuş bir adam olduktan sonra 1074 - 1664 te Vani efendiye damat oldu. 1078 - 1668 de Kayınpederi ve bütün ailesi halkı ile birlikte İstanbula geldiler. 1078 - 1668 de Avcı Sultan Mehmedın büyük şehzadesi Mustafaya muallim oldu. Kayınpederi Vani efendi Avcı Sultan Mehmedin pek gözdesi olduğundan 1089 - 1678 de ikinci şehzade Ahmede de bu, hoca tayin edildi. 1097 - 1686 ya kadar şehzadeleri okuttu. 1098 - 1687 de Nakibüleşraf oldu.

Bu aralık Avcı Sultan Mehmet padişahlıktkan indirildi. Lâkin Feyzullah efendi alttan alta padişahı indirenlerle münasebette olduğu için 1099 - 1688 de Şeyhulislâm oldu. Fakat çok geçmeden azil ve Erzuruma nefyedildi. 1106 - 1695 e kadar Erzurumda sürgünde kaldıktan sonra İkinci Mustafanın tahta geçmesi üzerine Feyzullah efendinin de günü doğdu. İptida İstanbula ve sonra Edirneye getirtilerek 1106 - 1695 senesi sonlarında yine şeyhulislam oldu. Bu okumuş, lâkin çok hırslı adam. Devletin her işine burnunu sokmağa çalışıyor ve sokuyordu. Karlofça muahedesinden sonra Amcazade Hüseyin paşa devlette ve memlekette esaslı ıslahat yapmağa kalktı.

Fakat Şeyhülislâm Feyzullah efendi bilerek, bilmiyerek Hüseyin paşaya engel oluyordu. Bunun için Amcazade, Feyzullah efendinin böyle her işe karışmasına dayanamadı. Hastalanarak istifa etti. Artık Devletin bütün işleri Feyzullah efendinin elinde kalmıştı. O, büyük oğluna Şeyhülislâmlık payesi verdirmiş, ikinci oğlunu Kazasker, üçüncü oğlunu şehzadeler hocası, dördüncüsünü yine büyük bir ilmiye mansıbına koydurmuş, damatlarını, akrabasını, hasılı bütün mensuplarını iş başına geçirmişti. Öte yanda

ise bir nice adamlar azlolunmuşlar, yıllardanberi memuriyet bekliyorlardı. Feyzullah efendi, kendi adamı diye Daltapan Mustafa paşayı sadrâzam yaptırdı. Onunla anlaşamadı. Azil ve katlettirip Rami Mehmet paşayı sadarete geçirdi. Şeyhülislâmın böyle her işe karışmasına o da dayanamadı. 8 - 9 yıldanberi Feyzullah efendinin böyle devlette meydan almasını çekemiyenler pek çoktu. Hükûmet merkezi olan İstanbul bırakılarak padişahın, hükûmetin Edirnede oturması İstanbul halkının da işine gelmediğinden ayaklanmıya hazır idiler. Bunun için tarihte Edirne vak'ası denilen büyük ihtilâl koptu. İhtilâlcılar Edirneyi, Edirne askerini de alttan alta elde etmişlerdi. İşte bunun sonu olarak İkinci Mustafayı tahttan indirip üçüncü Ahmedi tahta geçirdikleri gibi, Feyzullah efendiyi de Edirnede sokak ortasında paraladılar. 1115 - 1704.

Bunu, o zaman, gözü ile gören İbrahim Nazira efendiden dinleyelim :

(Fakir on yaşında idim. Validim Elhaç Mustafa efendi, Suki Alipaşada gülâpçı dükkânında idiler. Bir gün ben dahi dükkâna giderken Batpazarında "Bit pazarında„ bir cemiyeti muvahhişe görüp sebil hizasında aşinâdan bir bakırcı dükkânına çıkmıştım. Nagehani gördüm ki Feyzullah efendiyi bir semerli dabbeye bindirmişler. Ve mübarek başlarında bir yeşil gecelik kavuğu, tepesini şak ve ihraç eyledikleri pembeyi ihrak eylemişler. Önlerinde dört papaz buhurdanlıklarına günlük yakmışlar. Sebil önüne getirdiler. Bir habis, selli seyfedip dört beş defa unkı mübareklerine darp ile ancak bir mikdar kan çıktı. Ahirulemir eşhası melâin hançer ve bıçak üşürüp şehit eyledıklerinden sonra Sultan Mustafa hazretlerini hal ve Sultan Ahmet hazretlerini iclâs eylediler. Hali sıgarım olmakla bu kadarca gördüm. İstanbuldan gelen eşhas, Kirişhane canibinde olmaları ile badehu Sultan Ahmet hazretleri dahi alayla hanemiz önünden şevket ile mürurlarında rüyet dahi müyesser olup devam ve bakayı devletleri duasına mübaderet olundu.

Vak'anın aslını bilmem asla
Ki sagir idim o demde zira

Cesedini 300 Ermeniye sürüterek Kirişhanedeki Yeniçeri ordusuna götürdüler ve Tuncaya attılar.)

Nazira efendinin sözü burada bitti. Filhakika Feyzullah efendinin düşmanları, aslen Erzurumlu olduğundan dolayı onu Ermenilikle lekelemeğe çalışırlar ve halkın taassubunu böylelikle kabartırlardı. Bunun için onu öldürmeğe götürürken rastgele bir Ermeni cenazesini gömmekten gelen Ermeni papazlarını ve cemaatını çevirerek önlerine katmışlar, şimdiki İstanbul yolunun caddede ayırdığı yerde (ki eski bedestenin önüne geldiğinden ve orada ise o zaman eskiler satıldığından Bitpazarı deniyordu) öldürmüşler ve Ermeni papazları önde olduğu halde dünkü şeyhülislamın ölüsünü sürüyerek ordugâha götürmüşler ve oradan Tuncaya atmışlardı. Lâkin Edirne halkının ağzındaki bir rivayete göre (ki Badi efendi merhum da buna inanıyor) Feyzullah efendinin cenazesi kendisini sevenler tarafından bilâhara Tuncadan çıkarılarak gizlice Sittisultan camisi civarındaki Mevlâna Abdülkerim mektebinin avlusuna gömülmüştür. Fakat ya mezar taşı hiç dikilmemiş, yahut taşına yazı yazdırılmamıştır. Feyzullah efendinin oğullarını da hapis ve konağını yağma etmişlerdi.

Elmevlâna Abdurrahim : Avcı Sultan Mehmet zamanı okumuşlarından Menteş oğlu Mehmet efendinin damadı ve Bursa mahkemesi kâtibi Kurt Mehmet efendinin oğludur. Bu da tahsilini bitirdikten sonra Şeyhülislâm Minkari zade Yahya efendiden mülâzim olarak birçok medreselerde müderrislik ettikten sonra kadılığa çıktı. Edirne, Üsküdar, Mısır, ve İstanbul kadılıklarında bulunduktan sonra sırasile Anadolu ve Rumeli kazaskerliklerine geçti. 1127 - 1715 senesinde şeyhülislâm oldu. Ve bir buçuk sene kadar o mevkide kaldıktan sonra 1128 - 1716 senesinde bu zat te Edirnede öldüğünden, Zehrimar camisi avlusuna, şehülislâm Ali efendinin yanına gömüldü.

Abdurrahim efendi de çok okumuş bir adam olup hele fıkıhta zamanında hiçbir eşi yoktu. Kıl kadar haktan ayrılmaz, pek doğru bir adam idi. Tertip ettiği Fetva kitabı hukukçular arasında meşhurdur.

Vahdeti Osman efendi ; Aslen Üsküplü olup 18 inci asrın başlarında Avusturyalıların Kaçanik boğazına kadar indikleri sırada Edirneye gelmiş, artık burada yaşamış, burada ölmüştür. Öldüğü zaman Uzunkaldırım boyunda Ekmekçioğlu Kârvansarayının ilerisinde başta, sağ tarafa gömüldü. Vahdeti merhum, zamanının sayılı okumuşlarından idi. Fıkıhtan (Mültekal - ebhur) adlı

kitaba güzel bir şerh yazmış olduğu gibi, bir de Hadisi erbaini vardır. Ölümü 1135 - 1723 senesindedir.

Budin kadısı Mustafa efendi : Budinin son kadısı o'an Mustafa efendi de Edirneye gelmiş, Budin düştükten sonra pek çok yaşamış, 1449 - 1737 senesinde burada ölmüştür.

İbrahim Fıtrî Buhari kitabına şerh yazan, Edirnenin ünlü bilginlerinden İbrahim Fıtrî efendi de 1152 - 1739 senesinde ölerek Buçuktepede Kavakkapı mezarlığına gömülmüştür. Edirneli lerce pek sayılmış ve sayılan bir adamdı.

Ali Vâhid efendi : Edirnede 1201/1787 de doğup 1222/1897 de daha 20 yaşında bir genç iken ölen bu pek zeki genç, çocuk denecek bir çağda ve tahsil esnasında iki kitap telif edecek kadar iktidar göstermişti. Şeyhi Çelebi camisi yanındaki büyük mezarlığa gömülmüş olan Ali Vahidin mezarı bugün belli değildir.

Eskici zade Ali Methi efendi : Kökü Helvacı köyünden olan bu okumuş adam 1180/1769 yılında dğmuş, tahsil çağına geldiği vakit Edirneye gelerek o zamanın okumuşlarından okumuş, bilgin bir adam olmuş, Edirne medreselerinde ders okutmaya başlayarak iki kere talebeye icazet vermiş, üçüncü tedrisinde 1247/1832 senesinde ölmüş, şimdiki elektrik fabrikasının olduğu yere gömülmüştür. Eskici zadenin mezarı bir kaç sene önce Kıyık mezarlığına nakledildi. Bu zatın Yeniçerilerin kaldırılmasında büyük yararlığı görülmüştü. Birkaç eser de yazmış olan Eskici zade merhum da Edırnelilerin çok sevip saydıkları sayılı okumuşlardan idi.

İsakçalı Hafız Ahmet Zihni efendi : 1224/1809 senesinde 8 yaşında kimsesiz bir çocuk olarak Edirneye gelmiş, bazı hayır sever adamların yardımı ile medreseye girerek okumuş, pek olgun, pek kâmil bir adam olarak yetişmiş idi. 1282/1869 da ölmüş, Sarıcapaşa mezarlığına gömülmüştür.

Şeyh Yusuf efendi : Kökü Şumnudan olan bu zat ta Edirneye yerleşmiş bir adam olup, yaşadığı zamanda Edirnenin en ünlü tefsir âlimlerinden idi. Güzel eserleri vardır. 1282/1866 senesinde öldü

Şeyhulislüm Mûsâ Kâzım efendi - Erzurum Vilâyetinin Tortum kasabasından olup, babasının adı İbrahimdir. 1275/1859 senesinde

doğduğu tahmin olunuyor. Çocukluğunda ilk tahsilini Tortumda görmeye başlamış, sonra, daha önce Balıkesir kasabasına yerleşmiş bulunan Büyük kardeşenin yanına gelip ilk tahsilini orada bitirdiği gibi, Akayit şerhine kadar da Balıkesirde medresede okuduktan sonra İstanbula gelmiş. Hoca Şakir efendinin dersine oturarak 1306/1889 senesinde icazet almış ve o seneki Ruûs imtihanında muvaffak olarak Fatihte camiden derse çıkmıştır. Mûsâ Kâzım efendi ikmâli nüsha ederek talebesine icazet te verdi.

Merhum, bir taraftan medresede ders okutmakla beraber, bir taraftan da o zaman İstanbulda şöhret almış olan muharrirlerle münasebet peyda ederek gece gündüz onlarla düşüp kalkardı. Hattâ merhum Muallim Naciye, usulü fıkıhtan Mir'ât kitabını okuttuğu gibi, muharrir Ahmet Mithat efendiye de tefsir okutuyordu.

1318/1902 de Mektebi Hukuk mecelle muallimliğine tayin edildi. Daha sonra ise Sultanî mektebinin akayit muallimliğine, Darülfünun ve Darülmuallimin muallimliklerine de tayin olunarak bu suretle o zaman İstanbulun en gözde ve yüksek dört mektebine birden muallim olmuştu.

Devri istibdadın sonlarına doğru meşihatta tetkiki müellefat meclisi başkâtipliğine de tayin olundu.

1908 de meşrutiyetin ikinci ilânı üzerine Mûsâ Kâzım efendi Maarif Nezaretinde kurulan Meclisi Kebiri ilmî âzalığına tayin olunduğu gibi, Âyan heyetinin teşekkülü esnasında âyan azalığına da seçildi, 1328/1910 recebinde şeyhulislâm tayin olundu.

Bir buçuk sene o makamda bulunduktan sonra istifa etti. Umumî harp sırasında ikinci defa yine şeyhulislâm oldu ki ve bu defaki meşihatı mütareke devrine kadar sürdü.

Mûsâ Kâzım efendi, mütarekeden sonra diğer İttihatçılar gibi Avrupaya kaçmamış, İstanbulda kalmıştır. Zavallı, İtilâfçılar tarafından bir haylı vakit Bekirağa bölüğünde hapis ve bil'âhara 1919 senesi sonlarında Edirneye nefyolundu.

Edirneye hasta ve menfi olarak gelen Mûsâ Kâzım efendi Edirne eşrafının yardımı ile maddeten hiç sıkıntı çekmediyse de, hastalığından da kurtulamayarak 10.1.1920 de öldü ve Muradiye camisi avlusuna gömüldü

Mûsâ Kâzım efendi, Saffetülbeyan adlı Türkçe bir tefsir yaz-

mağa başlamış ve birinci cildini bastırmış ise de, tefsirini maalesef tamam edememiştir. Kelâma, felsefeye, tasavvufa dair değerli yazıları vardır. Merhumu, düşmanları masonlukla itiham ederlerdi.

Müradiye camisinin kıble tarafındaki mezarlığında pencere boyuna kazılmış olan mezarına ancak Cumhuriyet günlerinde mezartaşı dikilmiş, üzerine de şu kitabe yazılmıştır.:

İngilizler tarafından mazlumen
Edirneye sürülen ve burada vefat eden Şeyhulislâm Mûsâ Kâzım efendinin kabridir . Ruhuna
Fatiha
Vefatı tarihi: 10,1.1920

Merhum; âlim, muktedir, radikal fikirli bir zat idi.

*
* *

Vaktile bir asra yakın Osmanlı devletine hükûmet merkezi olmuş, onadan sonra da iki asır kadar fikrî ve ilmî merkez olmakta İslanbul ile yarışmış olan Edirne şehrinde yetişmiş, yaşayıp ölmüş, okumuş ve okutmuş daha birçok bilginler vardır. Evet, Fahreddin Acemî, Ali Tusî, Ali Kuşçu, Veliyyüddin, Abdülkerim, Molla Hüsrev, Hoca zade, Sinanpaşa, Veliyyüddin oğlu Ahmet paşa, Kestelli Iları, Eftal zade Mirim Çelebi, İbni Kemal, Pervi, Ahi Çelebi, Lütfi, Kâmi, Ahi zade, Kınala zade, Sun'ullah, Ebussuud zade Esat, Yahya, Azmi zade, Kara Çelebi zade, Bahayı, Boluvî Mustafa efendi, Paşmakçı zade gibi herbiri bir şehre değil, bir millete şeref verecek yüzlerce okumuş adamın yaşadığı, yetiştiği veya ders okuttuğu bu şehirde yetişen bilginler yalnız bu saydıklarımıza münhasır değildir. Edirne mezarlıkları gezilecek olursa, daha birçok bilginlerin, şairlerin, mütefekkirlerin mezarları bize vaktiyle burasının nasıl bir ilmü irfan merkezi olduğunu gösterir. Lâkin biz burada yalnız Edirnede yetişip ve yaşayıp ölenlerden eser sahibi okumuşların veya tarihte yer tutmuş adamlardan öğrenebildiklerimizin adlarını yazdık. Yoksa bunlardan başka daha birçok Edirnede doğup yetişmiş, fakat bilâhara Edirneyi bırakarak başka yerlerde yerleşmiş olan eser sahipleri, bilginler vardır.

Bunları arayıp bulmak büyük emeklere muhtaç olduğu gibi, kitabımız da çok büyüyecektir. Halbuki bu kadarı da vaktiyle bu şehirde, bu dolayda Türk kültürünün nekadar yükseldiğini gösterecek, ve isbat edecektir.

VI Kısım

Edirnede Ölen ve Gömülen Büyükler

1 — Lala Şahin paşa: Hüdavendigâr birinci Muradın lalası ve İznik fatihi olup Orhan Gazinin ağabeyi olan Alâeddin ve büyük oğlu Süleyman Paşalardan sonra Osmanlı devletinde ilk-önce paşa adı, Birinci Murat Osmanlı tahtına oturduktan sonra buna verilmişti. Sazlıderede Edirne tekfuru Adriyeni bozup Edirne kalesini muhasara eden bu zattır. Birinci Murat Edirne fethinden sonra Anadoluya döndüğünde, Rumeli beylerbeyi ve Edirne muhafızı bu kalmış, 765-1363 senesinde Eski Zağra, Filibe ve dolaylarını bu almıştı. Yine o sene Haçlıların Edirne üzerine yürüyüşlerinde Hacıil beyi istikşafa Lala Şahin paşa memur etmiş, o da Çirmen köyü önünde bir baskın ile onları perişan edivermişti. Lala Şahin paşa, daha sonra da Kavala, Drama, Zihne ve Siroz ile Sofya civarını aldı. Lûğatı tarihiye ve coğrafiyede 787-1385 de Edirnede öldüğü ve gömülü olduğu yazılıyor ise de, mezarı belli değildir. Diğer bazı tarihler ise Lala Şahin paşanın savaş meydanında şehit olduğunu yazarlar.

Lala Şahin paşanın Sırpsındığı vakasında Haçlıları yendiği için, Hacıil beyi çekemiyerek zehirlettiğini bazı tarih kitapları yazıyor ise de, diğer bir takım tarih kitapları bunu tekzip etmektedirler. Gülşeni Maarifin söylediğine göre ise bu suçundan dolayı 778 - 1377 de Rumeli beylerbeyliğinden azlolunmuştur.

2 — Hacı İl bey: Karesi beylerinden olup Süleyman paşa ile birlikte Rumeliye geçen Türk kahramanlarından Hacıil bey Dimetoka gibi bir çok yerler almış ve Çirmen önünde Haçlıları bozmuştur. 766-1365 senesinde ve Sırpsındığı vakasından az sonra Edirnede ölmüş ise de, maatteessüf bu büyük yiğitin de mezarı belli değildir. Yalnız Rifat Osman bey merhumun işittiği

bir rivayete göre Hacı İlbeyin mezarı eski mahkeme (şimdiki İstiklâl mektebi) bahçesinde imiş.

3 — Çandaralı oğlu Ali paşa: Meşhur Kara Halilin (Hayreddin paşa) oğludur. 770-1369 da babasının yerine Kazasker ve 788-1368 de babası, Hayreddin paşa öldüğü zaman ise Sadrazam olmuştu. 790-1386 da Dikenlik ve Çalıkavak derbentlerinden Balkan dağlarını geçip Bulgaristanı alan, Bulgar Kralı Şişmanı amana düşüren bu Ali paşa idi.

Ali paşa, Yıldırım gününde de baştanbaşa sadrâzamlık etmiş, 804-1402 de olan Ankara muharebesinde Yıldırım ordusu bozulunca büyük şehzade Emir Süleyman ile Bursaya, oradan Edirneye kaçmış, 810-1408 veya 813-1411 de Edirnede ölmüştü. Lâkin bunun da nereye gömüldüğü maatteessüf bilinemiyor.

Ali paşa okumuş, bilgili bir adam ise de zevkusefa ve sefahete çok düşkün imiş. Hattâ Yıldırımın baştan çıkmasına bu sebep olmuş derler.

4 — İbrahim paşa: Çandaralılardan Ali paşnın oğlu ve zayıf bir rivayete göre kardeşidir. Ali paşa babası yerine sadrâzam olunca bu, kazasker ve öldükten sonra yani 810-1408 veya 813-1411 de sadrâzam olmuş, Musa Çelebi gününde Bizans imparatorundan vergi almak üzere İstanbula gittiği vakit Çelebi Mehmet tarafına geçmiş, onun tahta geçmesinde büyük yararlıklar göstermiş, sonra onun zamanında da sadrâzamlık ettiği gibi, ikinci Murat tahta geçtikten sonra da 831-1428 senesine kadar bu makamda kalmıştı. Onaltı, onyedi sene sadrâzamlık etmiştir. Edirnede ölmüş ise de maatteessüf bunun da mezarı ve nereye gömüldüğü belli değildir.

Çandarlı İbrahim paşanın çok okumuş, bilgin ve akıllı bir zat olduğunu bütün tarihler söylemektedirler.

5 — Gazi Mihal bey: *(Resim: 38)* Edirnede, Tuncanın sağ sahilinde Ortaimaret denen yerde cami ve imaret, sol kıyısında büyük hamam yaptıran Gazi Mihal bey bin Aziz bey bu camiyi yaptırdıktan on dört sene sonra yani 839-1436 senesinde ölerek camisinin kıblesine gömülmüştür. Bu Mihal beyi bazı tarihler Osman bey zamanındaki Köse Mihal ile karıştırıyorlar. Habuki Köse Mihal, Orhan Gazinin ilk yıllarında 728-1328 veya 729-1329 yılında ölmüştür. Bu Mihal Gazinin babasının adı Aziz olduğuna göre, belki Köse Mihalin torunudur. Tarihte Mihal oğlu

Hızır beyin Kırklarelini fethettiğini, orada cami ve hayrat yaptığını biliyoruz. Bu Hızır beyin oğlu Bâli bey de burada dedesinin yanında yatmaktadır. Sonraları akıncılar başbuğluğu yapan Mihal oğulları hep bu sülâledendirler.

6 — Saruca paşa: Sarımüddin Saruca paşa ki, birinci Murat devri adamlarından olup ona büyük yararlıklar etmiş, Kosova harbinin meşhur kumandanlarından bir zat idi (1). Dr. Rifat Osman bey merhum, eski mahkeme bahçesinde (şimdiki İstiklâl mektebi avlusunda) bu zata ait bir taş bulunduğunu, lâkin taşın o devir taşlarına benzemediği gibi, yazısının da sonradan yazılmış olduğunu Edirne rehnümasında yazıyor. Halbuki Saruca paşanın mezarı Çirmen köyündeki (Eskiden kasaba ve sancak merkezi olup şimdi Yunanistanda kalmıştır). mescidi avlusunda olup, ölümünün de 818-1415 senesinden önce olduğu, oğlu Omur bey merhumun elimde olan 818-(1416)-819, 820, 823, 824 tarihli vakfiyeleri suretinden anlaşılıyor. Yine bu vakfiyelerden Saruca paşa merhumun Çirmende, Kızanlıkta, Hasköyde ve Yeni Zağrada bir çok hayrat ve vakıfları oldukları görülmektedir.

7 — Bayezit paşa: Çelebi Mehmedin lalası olan bu zat, Ankarada olan Timûr cenginden Çelebiyi Amasyaya kaçırmış, bütün o fetret devrinde yanından ayrılmıyarak tahta onun geçmesini temin etmiş, onun zamanında pek mühim işler görmüş, İkinci Murat devrinde Şehzade Mustafa (Düzmece Mustafa) ile olan cenginde 1421 esir düşerek Sazlıderede öldürülmüş, oraya gömülmüştür. Lâkin şimdi mezarının yeri belli değildir. Bayezit paşanın Bursada camisi, medresesi, imareti ve hanı vardır.

8 — Balaban paşa: İkinci Muradın vezirlerinden olup Menteşe bölgesi alındığı zaman burada valilik ettiği gibi. Tokat vilâyetinin de ilk valisi bu Balaban paşa idi. Pek yiğit ve pek değerli bir zat olduğunu bütün tarihler söyliyor İşte bu Balaban paşa, Edirnede Tunca boyunda bir mescit, bir imaret ve birçok hayrat bırakmış ve 850 - 1447 tarihinde Edirnede ölerek mescidi avlusuna gömülmüştür. Lâkin şimdi ne mescidi, ne imareti ve

(1) Saruca paşalar ikidir. Birincisi bu bizim yazdığımız Saruca Sarımüddin paşadır ki birinci Murat devri ricalindendir. Yıldırım Bayezit günlerinde veyahut fetret devrinde ölmüş olacaktır. İkincisi Çelebi Mehmet ve İkinci Murat devirlerinde yetişmiş, onlara büyük yararlıklar edip hattâ İkinci Sultan Murat saltanatı oğlu Fatih Mehmede bıraktığı zaman niyabet heyetine giren ve Fatih gününde Geliboluda ölen Saruca paşadır ki, bunun ve karısı Gülçiçek Hatundaun Edirnede mescitleri, hamamı pek çok hayratı varmış. Bu ikinci Saruca paşa Geliboluda medfundur.

hayratı, hiç biri kalmamış, yalnız mezar taşı duruyorsa da onun da yazıları silinmiştir.

9 — Darap bey: Akkoyunlu Uzun Hasanın Karahisarişarkî valisi idi. Fatih Mehmet, Uzun Hasan ile cenge tutuştuğu vakit bu zat, aman ile Fatih Mehmedin yanına gelmiş, kendisine Çirmen sancağı beylerbeyliği verilmişti. Darap bey burada beylerbeyi iken 874 - 1470 senesinde öldüğü tarihlerde yazılıyor ise de, nereye gömüldüğü bilinmiyor

10 — Karaman bey: *(Resim 39)*, Karaman oğullarındandır. Fatih gününde sadrâzam İshak paşa Karaman memleketini zapta memur olduğu zaman, biraderi Pir Ahmet bey, Uzun Hasanın yanına kaçmış bu Karaman bey ise Fatihin yanına gelerek aman dilemişti. Darap bey öldükten sonra Çirmen sancağı beylerbeyliğine bu Karaman bey tayin olundu ve 876 - 1472 tarihinde Edirnede öldü. Mezarı Darülhadis camisi avlusundadır. Mezartaşında Karaman bey bin Mehmet bey bin Karaman bey ibaresi yazılıdır.

11 — Gedik Ahmet paşa: Yeniçeriden yetişme olup Savaşlarda gösterdiği yararlıklarla az vakitte Beylerbeyi ve vezir olmuş, Fatih zamanında pek ziyade ün kazanmıştı. Karaman oğullarını kökleyip Silifke ve Ermenak ve sair bir çok kasabaları bu zat, aldığı gibi Trabzon fethinde de büyük yararlıklar göstermişti. Mahmut paşanın azlinden sonra sadrâzam da olmuş ve 300 gemi ile Karadenize çıkarak Cenevizlilerin elinden Amasra kalesini ve Kırım sahillerinde edinmiş oldukları sömürgeleri almış, Kırım hanlığını Osmanlı İmparatorluğunun koltuğu altına sokmuş ve Karadenizi bir Türk gölü haline koymuştu. Fatih, Gedik Ahmet paşayı bir aralık ta İtalya üzerine memur etmiş, Ahmet paşa, Tarant boğazı üzerindeki Otrant kalesini, Polyayı ve dolayını almış ve Otrant kalesini tahkim eylemişti. Fakat Fatih öldükten sonra Ahmet paşanın ısrarına rağmen bu savaşlar yüzüstü bırakıldığından, İtalyanlar pek çok uğraştıktan sonra bu kaleyi Türklerden alabildiler. (Hattâ Badi efendi merhum, İtalyan ve Fransız mühendislerinin kale alındıktan sonra Türkler tarafından yapılan istihkâmları tetkik ederek Otrant kalesinin bukadar şiddetli hücumlara karşı uzun müddet dayanmasındaki hikmetin, istihkâmlarının yapılış biçiminde olduğunu anladıklarından ondan sonra az bir değişiklikle Gedik Ahmet paşa biçimi istihkâm yapmak Avrupada âdet olmuştur, diye yazıyor.)

Gedik Ahmet paşa, Fatihten sonra İkinci Bayezide de büyük hizmetler etti Sultan Cem kavgalarında bulundu. Ve hattâ bir aralık sadrâzamlığa da geçti. Lâkin Gedik Ahmet paşanın bu defaki sadrâzamlığı çok sürmedi. Bir sene sonra İkinci Bayezit ile Edirneye geldiğinde kan döküçülüğü ve kabalığı bahanesiyle o muktedir vezir Edirnede saray hamamı içinde öldürüldü. 887 - 1482. Fakat ölüsünün nereye gömüldüğü maatteesüf belli değildir.

12 — Cevher paşa: Badi efendi merhum, Edirnenin Zındanaltı mezarlığında Cevher paşa adlı bir zatın gömülü olduğunu ve mezartaşında: (Elemirül - kebir sahibül - hulukil azim membaul cudişşiyemi velkeı em Cevher paşa Tıybe maserahü ve caalel-cennete mesvahü mate ve kadzalike şevvale 813) diye yazıldığını ve bundan bu Cevher paşanın Yıldırım Bayezidin oğlu Emir Süleymanın ileri gelir beylerinden olduğu anlaşıldığını yazıyor. Bu taşı ben de araştırdımsa da maatteessüf bulamadığım gibi eldeki tarihlerde de Cevher paşanın tercümeihalini göremedim.

13 — Hasan paşa: Badi efendi merhum yine Zındanaltı mezarlığında Tatarhaniler kabristanlığında kereste mağazaları yakınında İkinci Murat zamanı adamlarından Kaleiçinde Topkapı civarında şimdi yalnız yeri kalan İhmal paşa camisi denmekle maruf camiyı yaptıran Hasan paşanın mezarı olduğunu ve taşta (Seyyidül - ümeraıl - ızam vel - küberail fiham sahibül - hayrati velhasenat Hasan paşa ibnil emiril - ızam vel - veziril - ekrem Ahmet bey Çelebi rahime - Hümal - lahü teveffa şavvale - seneti selasine ve semane - mie Eddünya hakeza kemakıle lilmevti vel - harap) ibaresi yazılı olduğunu yazıyor. Hasan paşanın Bursada da medresesi varmış.

Hasfırın yanındaki Hasan paşa mescidi de bu Hasan paşanın imiş. Evleri de galiba orada imiş ki, o mahalleye halâ Hasan paşa mahallesi denmektedir.

14 — İbrahim paşa: Fatih vezirlerinden olup 867 - 1463 senesinde Edirnede cami, medrese, imaret yapmış ve altı sene sonra 873 - 1469 da ölerek camisi avlusuna gömülmüştür. Badi efendi merhum, bu zatı Fatihin öldürttüğü Çandaralılardan Halil paşanın oğlu İbrahim paşa ile karıştırıyorsa da, doğrusu bu İbrahim paşa başka olup yukarda da söylediğimiz gibi 1469 da ölmüş, Çandarali zade İbrahim paşa ise bu tarihten 31 sene sonra 1500 senesinde İnebahtı seferine giderken ölmüştür. Bu İbrahim paşa, Fatih ile birlikte Manisaya da gitmişti.

İbrahim paşanın haremi Hundi hatunun da Edirnede bir çok evkaf ve hayratı var imiş. Zeni İbrahim paşa mahallesi de bu kadının adına idi.

15 — Fadullah paşa: Demirakbaş soyundan olup Gebze kadısıydı. Çelebi Sultan Mehmed'in İstanbul imparatoru ile aralarında münasebet teessüsüne ve onun Rumeliye geçmesine büyük hizmet etmiş olduğu gibi, İkinci Murada da büyük yararlıklarda bulunmuştu. Sonunda vezir oldu ve İkinci Bayezit gününe kadar yaşadı.

883-1479 senesinde Edirnede öldüğü zaman Seyitler mezarlığı denen yerde yaptırdığı mescidinin önüne gömüldü. Bugün yalnız mezarı durmaktadır. Fadullah paşa bir asırdan çok yaşamıştır.

Fadullah paşanın şimdiki belediye arkasında da bir mescidi vardı ki, yakında yıkılmıştır. Eskiden bir imareti ve diğer birçok hayratı da varmış. Belediye arkasına Fadullah paşa mahallesi adı da bundan kalmadır ki, bugün yanlış olarak Feyzullah paşa mahallesi deniyor.

16 — Kasım paşa: Bu da İkinci Murad'ın yetiştirmelerinden ve Fatih Sultan Mehmet devri vezirlerindendir. Müneccimbaşı merhumun ve Tacüttevarihin yazdıklarına göre pek okumuş, faziletli bir zat imiş. Ulemayı seven, fıkarayı çok gözeten Kasım paşa 883-1479 senesinde Edirnede Tunca kenarındaki camisini ve imaretini yaptırmıştı. Pek ergin bir adam olduğu için halk arasında Evliya Kasım paşa adı ile anılan bu zat İkinci Bayezit gününde ve 890-1485 te ölerek camisinin sol tarafına gömüldü.

Kasım paşa imareti çoktan yıkılmış olduğundan, bugün yeri bile belli değilse de camisi ve mezarı durmaktadır.

Bu caminin bahçesi Edirnenin hakikaten en güzel yerlerinden biridir. Kasım paşa merhum Tunca boyuna rıhtım da yaptırmış, halkın çaydan su almasını kolaylaştırmak için rıhtımdan Tuncaya inen birçok basamaklı merdiven düzdürmüştü ki, bugün bunlar kumlar altında kalmış olup yalnız birkaç basamağı görülmektedir. Kasım paşa aslen saraydan ve kölelikten yetişmedir

17 — Hocazade Mehmet paşa: Yavuzun pek sevgili vezirlerinden ola bu zat, Edirnede Üçşerefeli medreselerinden birinde müderrisken Yavuz Sultan Selim tarafından önce Nişancılık verilmiş, Mısır seferinde Vezir olmuştu. Çok kuvvetli söz söyler ve danışık

meclislerinde daima devlet ve millet için en faydalı reyi bulup ortaya koyardı. Hocazade 925 1519 da Yavuzun son günlerinde Edirnede öldü ki bu zatın ölümüne Yavuz Sultan Selim pek çok kahırlandı.

Edirnede ölen bu büyük zatın, maatteessüf mezarının nerede olduğunu bilmiyoruz.

18 — Ferhat paşa: İkinci Bayezit gününde yetişen ve hattâ vezir olan bu adam, 931-1525 senesinde Kanunî gününde Anadolu ve Semendirede ahaliye çok zulmettiği için Edirnede öldürüldü. Ferhat paşanın da nereye gömüldüğü belli değildir.

19 — Muzaffer paşa: Saraydan çıkma Beylerbeyilerdendir. 979-1572 de Kıbrıs cenklerinde ve Magosa kalesi fethinde bulunarak büyük yararlıklar gösterdiği cihetle kendisine Kıbrıs sancağı ve sonra Anadolu valiliği verilmişti. Sonra mazulken 995-1587 de Edirnede öldü. İstanbul yolunda Türbeler kabristanında cadde boyunda gömülüdür.

20 — Müezzinzade Ali paşa: Edirneli olan bu zat büyüyüp yetişmiş, asker olmuş, orduda gösterdiği yararlıklarla temayüz etmiş, donanma kaptanlığına kadar çıkmıştı. 979-1572 de Kıbrıs fethinden sonra donanma ile Adriyatik denizine gitmiş, oradan donanmadaki askerini dağıta dağıta dönerken Preveze körfezine uğramıştı. Bu körfezde bulunduğu sırada Avrupalıların hazırladıkları haçlı donanmasının, üstlerine geldiğini duyunca, körfezde kapanıp kalmayı yiğitliğine yakıştıramıyarak körfez dışına çıkmış, vukubulan kanlı savaşta şehit olmuştur ki, bu savaşa Türk tarihleri Sıngın donanma vakası derler.

Mezarı Adriyatik denizinin engin dalgaları altında olan bu Müezzin oğlu Ali paşanın adını kitabımıza, kökü Edirneli olduğunu söylemek ve yüce adını burada rahmetle anmak için yazdık.

21 — Ekmekçi oğlu Ahmet paşa: Üçüncü Murat, Üçüncü Mehmet ve Birinci Ahmet günlerindeki ünlü vezirlerden olan Ekmekçioğlu Ahmet paşa da doğup kopma Edirnelidir. Kanunî Sultan Süleyman günlerinde Edirnede okuyup yetiştikten sonra sipahî olmuş, birçok cenklerde bulunmuş, sonra maliyeye geçerek birçok yıllar da böyle hizmet ettikten sonra, sadrâzam Damat İbrahim paşa gününde defterdar olmuş ve pek çok seneler de defterdarlık ve kaymakamlık etmiştir. Ahmet paşa pek zengin

ve muktesit bir adamdı. Tunca üzerindeki köprü bu Ahmet paşanın eseri olduğu gibi, Ayşekadın camisi karşısındaki kervansaray, Yediyol ağzındaki sebil ve han ve daha birçok hayrat hep bunundur. Ekmekçioğlunun İstanbulda ve diğer yerlerde de hayratı vardır. 1026 1617 senesinde İstanbulda öldü. Tarihler Ahmet paşanın muktedir bir muhasip olduğunu yazarlar.

Çok akıllı ve talihi pek yaver olan bu Ahmet paşanın hayattaki muvaffakıyetleri birçok efsanelerle karışık olarak tarih ere yazıldığı gibi, şair Nabinin de manzum bir hikâyesine mevzu olmuştur.

22 — Tevkiî Mustafa paşa: Koca Nişancı da denilen bu zat, Mostarlı olup enderundan yetişmedir. İlkönce Doğancı, 1038 senesinde Yeniçeri ağası, sonra Şam valisi oldu. 1040 da azlolunarak 1041 de Kubbenişin vezir olmuş, 1043 senesinde Silifke sancağına beylerbeyi gönderilmişti. Sonra bir aralık Nişancılık ile İstanbula gelmiş, 1053 te Silistire, 1057 de Mısır valisi olmuş, sonra yine Kubbenişin ve Nişancı olmuş, 1072-1662 de Nişancılıkla Avusturya üzerine cenge giderken Edirnede ölmüş, Darüssiyade denilen Seyitler mezarlığında Fadullah paşa merhumun mezarının önüne gömülmüştür. Merhum mutedil, ve doğru bir adam idi.

Mezartaşına Edirneli Methi'nin şu tarihi yazılmıştır:

Mustafa paşa Nişancı hizmeti tevki ile
Nice yıl sultanın oldu müstakimi kâmili
Ahır esnayı seferde kıldı ukbaya sefer
Arsayı uhra okurdu barigâhı mahmili
Samini aşrı muharremde o düsturu kerim
Oldu tuğrayı ebedle dari adnin vasılı
Daîi Methi dua edüp didi târihini
Ya ilâhi cenneti firdevs ola ol menzili
1092-1662

23 — Merzifonlu Kara Mustafa paşa: *(Resim - 40 A)* Merzifonlu Sipahi Oruç beyin oğlu olup 1044 - 1635 senesinde Merzifonda doğmuştu. Mustafa henüz dört yaşında iken babası dördüncü Sultan Muratla birlikte Bağdat seferine gitmiş ve savaşta şehit olmuştu. Oruç bey merhum, Köprülü Mehmet paşa ile pek samimî dost ve kardeşlik olduklarından Köprülü, kardeşliğinin oğ-

lunu yanına alıp kendi oğlu Fazıl Ahmetle birlikte büyüttü, yetiştirdi. Mustafa, Köprülünün koltuğunda iyi bir tahsil de görmüştü.

Köprülü sadrâzam olup ta 1068 - 1658 de Avusturya üzerine cenge gittiğinde, Yanova kalesini alınca bu müjdeyi Avcı Sultan Mehmede Mustafa ile göndermişti. Mustafa bu müjde karşılığı olarak ikinci Emriahur payesini almış, 1070 - 1660 senesinde iki tuğ ile Silistire beylerbeyi ve paşa olmuştu. 1071 - 1661 de Diyarbekir valisi, 1072 de Kapudan, 1073 de Rikâb kaymakamı oldu. Fazıl Ahmet paşanın sadrâzam olduğu 15 seneye yakın zamanda hep kaymakam olarak bulundu.

1087 - 1674 senesinde Fazıl Ahmet paşanın ölümü üzerine bu Merzifonlu sadrâzam oldu. Merzifonlu, 1089 - 1676 da tarihlerimizde Çehrin seferi denen beyaz Ruslar kavgasına gitti. O aralık Çekoslavakyadaki Macarlar Tükeli Emre adında bir Macar asılzadesinin başkanlığı altında Avusturya hükûmetine karşı isyan etmişler, Osmanlı imparatorluğundan yardım istemişlerdi. Kara Mustafa paşa bunu iyi bir fırsat sayarak 1093 - 1682 de Avusturya üzerine sefer açtı. 1094 - 1683 de gidip Viyanayı muhasara etti. Fakat birçok yanlışlıklar neticesi olarak bu şehir alınamadığı gibi, Osmanlı ordusu da bozuldu. Bu yenilme Merzifonluya çok ağır geldiğinden ölünceye kadar düşmanla çarpışmak istiyordu. Fakat yanında olanların, bilhassa Köprülü Mehmet paşanın kardeşi ihtiyar Hasan ağanın ısrarı ile ric'atı kabul etti.

Merzifonlu, hattı ric'atı kesilmiş gibi olan Osmanlı ordusunu yalnız ağırlıkları bırakmak şartiyle düşman çenberinden kurtararak Budin sahrasına çıkardı ki, bu da merhumun askerlikteki meharetine büyük bir delildir.

Bu mağlûbiyet üzerine Köprülülerin ikbalini çekemiyen düşmanları yüz bularak Avcı Sultam Mehmede o muktedir veziri 1095 - 1684 senesinde Belgradda öldürttüler. Başı Edirneye gelip Saray kapısındaki ibret taşına kondu. Üç gün sonra oradan alınıp Sarucapaşa camisi avlusuna gömüldü.

Bir zamanlar Avrupayı titretmiş, Papaya bütün hiristiyanlık âlemini ayaklandırtmış olan o büyük Türkün (1) başının gömüldüğü mezarın taşında şu kitabe vardır:

(1) Merzifonluya Avrupalılar büyük Türk derlermiş.

Seri serdarı ekrem sadrâzam Mustafa paşa
İdüp rihlet civarı evliyada eyledi me'va
Kusuru yoğiken sa'yi gazada minveçih neva
Şehidü hem sait oldu ola firdevs ebed sükna

1095 - 1684

Tarih, Kara Mustafa paşanın akıllı, anlayışlı, gayretli ve bahusus pek otoriter, yalnız müstebit ve para toplamağa hırslı bir adam olduğunu söylüyor. Öldürüldüğü zaman henüz elli yaşlarında bir adam idi.

24 — Telhisî zade Mustafa efendi: Merzifonlu Kara Mustafa paşanın başı Kapucular kâhyası Kazaz Ahmet eliyle Belgratta kesilip Edirneye getirildikten sonra, Kara Mustafa paşanın en yakın adamı olan Reisülküttap (Şimdiki Hariciye Vekili yerindedir.) Telhisî zade Musafa efendi de Üçşerefeli camisi önünde o vakte kadar hiç adet olmadığı halde asıldı. 1095 - 1684. Maatteessüf söyliyeyim ki bu zatin nereye gömüldüğünü bilmiyoruz.

Telhisî zadenin asılmasına sebep, gûya Avusturya imparatorunun mektubu tercümesine padişahı kızdırtacak sözler katması ve muharebenin çıkmasına sebep olmasıi miş ki, Divanı hümayun tercümanı Fenerli Rumlardan kökü Edirneli olan İskerlet oğlunun da bu işte parmağı vardı.

Telhisî zade, Kara Mustafa pasa sadrâzam olduktan sonra bu memuriyete geçmiş, o sadarette olduğu kadar Reisülkttablık etmiş ve bunun için de pek ziyade göze gelmişti.

25 — Melek İbrahim paşa: *(Resim - 40 B.)* Merzifonlu Kara Mustafa paşanın mezarı yanında bir mezar daha vardır ki, bu da Budin kalesini Avusturyalılara karşı aylarca müdafaa eden Vezir Divrikli Melek İbrahim paşanın mezarıdır.

Diyarbekir valisi Melek İbrahim paşa, 1095 - 1684 senesinde Budin imdadına memur olmuştu. İbrahim paşa yanındaki askerle Budine gidip girdi. Fakat çok geçmeden Budin kalesi Avusturyalıların 200.000 den çok bir orduları tarafından kuşatıldı. Ve muhasaraya başlandı. Budin valisi Kara Mehmet paşa düşmanla yiğitçesine ugraşırken ağır yarlanınca, muhafızlığı bu İbrahim paşaya bıraktı.

Kara Mehmet paşa şehit olduktan sonra, İbrahim paşa ve Budin yiğitleri aylarca düşmanla çarpıştılar. 200.000 kişilik düşman ordusundan yüz binden fazlası orada kırıldıktan sonra Avusturya generalleri âciz kalıp muhasarayı kaldırdılar (5 İkinci teşrin 1684).

İbrahim paşa bu yararlığı ile pek büyük bir ün aldı. Avcı Sultan Mehmet gerek ona ve gerek yanındakl beylere ve askere bir çok öğdüller gönderdi. Onun bu yararlığı o zaman sadrâzam olan Kara Mustafa paşayı kuşkulandırıyor, çünki onu kendisine bir rakip görüyordu. Devrisi sene Budin muhafızı İbrahim paşaya, Avusturya üzerine yürüyen askerlerin kumandanlığı verildi. O, ordu ile geçen sene düşman eline geçmiş olan İstergon kalesini gidip sardı. Fakat İstergondaki askerlerine yardıma gelen düşman ordusu ile İstergon altında yapılan savaşta ordumuz kazanamadı. İstergon muhasarasını kaldırarak muntazam bir surette geri çekildiler, ki bu da İbrahim paşa için o gün büyük bir muvaffakıyet idi.

İbrahim paşa dört senedenberi sürüp giden bu uğursuz ve faydasız savaşın az fedakârlıkla bitirilmesini devlet ve millet için hayırlı görüyor ve Avusturya kumandanları ile bu hususta gizli gizli haberleşiyordu. Düşündüğü, barışı kararlaştırdıktan sona padişaha ve hükûmete bildirmekti. Sadrâzam Kara İbrahim paşa, bunu haber alarak Avcı Sultan Mehmede, İbrahim paşanın düşman kumandanları ile haberleşmesini bir ihânet ve biyanet şeklinde bildirildiği gibi, İstergon önündeki bozgunluğunu da önceden kararlaşmış bir iş şeklinde gösterdi. Saray buna inanmayarak Defteremini Acemoğlu Hüseyin efendiyi tahkikata gönderdi. Acemoğlunun verdiği raporlar da Sadrâzamın arzını teyit ettiğinden, o sırada Belgrada çekilip huduttaki kaleleri tahkim ve tarsin ile uğraşan İbrahim paşanın öldürülmesine ferman çıktı. Bu işe memur olan Abdi oğlu gidip Belgradda 1097 - 1685 veya 1686 da İbrahim paşanın başını kesti. Ve Edirneye getirilerek o da ibret taşına kondu. Birkaç gün sonra da Saruca paşa camisi avlusuna gömüldü. Çok akıllı, bilgili ve yiğit bir adam olan Melek İbrahim paşaya, kendisini sevmeyenler şeytan İbrahim paşa derlerdi.

Mezarı kitabesini de buraya yazalım ki, onda da Budin kalesini nasıl müdafaa ettiği yazılıdır:

Elfatiha
Valii Budimken İbrahim paşa Kalenin,
Virmedi bir taşın itti düşmanı cengile mat.
Didiler ane melek reşketti cengine felek,
Bulmadı desti kazadan akibet bir dem necat.
Hak tealâ rahmetin efzun edip magfur ide
Kıldı bin doksan yedi salinde ol gazi vefat.
Sene: 1097|1685 veya 1686

(Bu sene Edirneyi ziyaret eden meşhur Türk müteahhitlerinden Bay Nuri Demirağ, Saruca paşa camisi kabristanında bu Divrikli Melek İbrahim paşa ile Merzifonlu Kara Mustafa paşanın başlarının gömülü oldukları yeri görmüş, vaziyetleri, gayret ve hamiyetine dokunmuş olduğundan epiyce para harc ile İstanbuldan mahsus ustalar ve malzeme göndererek, ikisinin de başları oldukları yerlerden çıkarılmış ve mezarlığın ortasında hazırlanan yerlere gömülmüş ve eski taşları da yine başları uçlarına dikilmiştir. 13 Temmuz 1938)

Bu büyük ve talihsiz başların şimdiki yerlerine konmasında ben de bulundum.

26 — Osman paşa: Üçşerefeli mezarlığında gömülü olan bu zat, 1104 1693 senesinde vezaretle sadrâzam kaimmakamı olmuştu. 1105 1694 rebiulahirinde öldü. Tarihler muktedir bir zat olduğunu söylüyorlar.

27 — Sürmeli Ali paşa: Aslen Dimetokalıdır. Sultan İbrahimin kethüdası Osman ağanın himayesinde yetişip bazı memuriyetlerde bulunduktan sonra arpa emini olmuştur. 1100/1689 da tersane emini, sonra defterdar oldu. 1101/1690 da azlolundu. 1102/1691 de defterdar vekâletine, 1103/1692 de yine defterdarlığa geçirildi. Sonra vezir oldu. Bir aralık Kıbrıs ve Trabulussam valiliklerinde bulunarak 1105-1694 te sadrâzam oldu. 1106-1695 te Varadin kalesini almağa gittiyse de, sene çok yağışlı gittiği gibi askerin de inzibatsızlığından bir iş görmeden eli boş Edirneye döndü. O sene ikinci Ahmet ölüp yerine ikinci Mustafa geçtiğinden, ilkönce bu zat sadrâzamlıkta bırakıldı ise de sonra azolunarak Çeşmeye sürgün edildi. O aralık düşmanları ikinci Mustafaya ne dedilerse dediler, onu yoldan döndürterek 1106-1695 te öldürttüler. Bir sene kadar sadrâzamlıkta bulundu. Ölüsü Evliya Kasımpaşa mezarlığına gömüldü. Taşı şimdi

Edirne müzesindedir. Ali paşa süslenmeğe pek meraklı ve gözlerine sürme çektiğinden, halk arasında sürmeli lâkabını almış imiş. Tarihler, akıllı, bilgili ve eli açık, lâkin çok sarhoş ve zenperest bir adam olduğunu söyliyorlar.

28 — Fındık Mehmet paşa: Yahyabey mescidi önünde gömülü olan bu zatin ilkönce Avusturya savaşlarında, Kanije kalesi muhafızlığında adını görüyoruz. Sonra bir aralık Giritte Kandiye muhafızı oldu. Lâkin burada ahaliden zulmen altıyüz kese akça aldığı tahakkuk ettiğinden 1106-1695 te Edirnede öldürülmüştür.

29 — Bozoklu Mustafa paşa: Saraydan Silâhtarlıkla çıkıp biraz vakit kapdanlık etmiş, sonra Babadağına serdar olmuştu. Bir aralık Şam ve Trabulusşam valiliklerinde bulundu. 1103-1692 de sadaret kaimmakamı, 1104-1693 te sadrâzam oldu. 1105-1694 te azil ile gene Trabulusşama vali oldu. 1109-1698 de tekrar sadrâzam kaimmakamı olup 1110-1699 da Edirnede ö dü. Üşşerefeli mezarlığına gömüldü. Mustafa paşa pek iyi huylu bir adam ise de, sadaret adamı değildi.

30 — Bayburtlu Kara İbrahim paşa: Tarihte Firarî Mustafa paşa denmekle bilinen bir adamın kapıcılar kâhyalığından yetişme olup efendisi öldükten sonra biraz vakit ötede beride dolaşmış, 1070-1660 ta Silistre Valiliğine tayin olunan Merzifonlu Kara Mustafa paşaya kapıcılar kâhyası olmuştu.

Merzifonlu, 1073-1663 te Rikâb kaimmakamı olunca, bu da Kara kâhya adı ile Kaimmakam kapıcılar kâhyası olarak Edirneye geldi. Ve 1082-1672 de küçük Emirahur, sonra büyük emirahur, 1087-1676 da efendisi Merzifonlu Kara Mustafa paşa sadrâzam olunca ise Rikâp kaimmakamı ve vezir oldu. 1088-1677 de kendisine kapudanlık da verildi. 1094 teki Viyana mağlûbiyeti üzerine efendisinin düşmanları ile birleşerek 1095-1684 te Avcı Sultan Mehmede Merzifonluyu öldürttüler. Ve 1095-1684 te efendisinin yerine sadrâzam oldu. İki sene sadarette bulunduğu halde Edirneden ayrılmayarak bütün seferleri kumandanlar ile yapmağa çalıştı. Halbuki asker intizamdan çıkmış, memleketin idaresi de karmakarışık olduğundan, kumandanlarla ordu idare edilemediği gibi, memleket te yıkılmağa gidiyordu.

Kara İbrahim paşa ise Divrikli Melek İbrahim paşa gibi bir çok bigünâh adamları öldürtüyor, Köprülü oğlu Fazıl Mustafa paşa gibi hakikaten büyük adam denecek zatleri öteye beriye sürüyordu. Nihayet Avcı Sultam Mehmet 1097-1686 senesi muharreminde bunu da azledip Rodosa sürgüne gönderdi. Bir sene sonra yani 1098-1687 de Morada veya Radosta boğdurulup başı Edirneye getirildi.

Esmarüt-tevarihte Kara İbrahim paşanın başı da Merzifonlunun başı yanına gömüldüğü söyleniyor idiyse de, mezartaşı yoktur; veya kaybolmuştur. Kara İbrahim paşa akıllı bir adam ise de, çok hırslı ve kibirli idi. Öldürüldüğü zamın yaşı yetmişe yakın imiş.

31 — Kemankeş Seyit Ahmet paşa: Salankamen meydan muharebesinde ordunun yenilmesine ve Köprülü oğlu Fazıl Mustafa paşanın şehit olmasına sebeb olmakla itham edilerek, sadrâzam Arabacı Ali paşa tarafından Edirneye gönderildi. Saray da bu adamı hemen boğdurttu. 1103 - 1692

Seyit Ahmet paşanın doğru, yiğit ve lekesiz bir adam olduğuna tarih şehadet ediyorsa da, bu mağdûr adamın nereye gömüldüğünü yazmıyor.

32 — Pomak Mehmet paşa: Avcı Sultan Mehmedin musahip ve damadı Mustafa paşanın yetiştirmelerindendir. 1099 - 1689 da sipahîler ağası, 1101 - 1690 da Bursa valisi ve İğrıboz muhafızı oldu. 1102 - 1691 de Maraş mutasarrıfı olarak harbe memur edildi. Salankamen savaşında bulundu. O bozgundan sonra Fazıl Mustafa paşanın şehit düşmesine sebep olmak bahanesile bu da Arabacı Ali paşa tarafından öldürtüldü. 1103 - 1692 Pomak Mehmet paşanın da başının nereye gömüldüğü belli değildir.

33 — Cizyedar Aptullah paşa: Merzifonlu Kara Mustafa paşanın yetiştirmelerindendir. Rikâb kaimmakamı iken 1105 - 1694 senesinde Edirnede öldü. Üçşerefeli havlusunda gömülmüştür. Muktedir bir devlet adamı idi.

34 — Osman paşa: Abdullah paşadan sonra yerine kaimmakam olan zattir, ki bu da o sene yani 1105 - 1694 te Edirnede ölmüş, Üçşerefeli avlusuna gömülmüştür.

35 — Ali paşa: Kıbrıs valiliğinden azlolunduktan sonra vazife almak için Edirneye gelmiş ve 1105 - 1694 te ölmüştü. Şa-

dırvanlı tekke avlusuna gömülmüş ise de, bugün yeri bile belli değildir.

36 — Gürcü Mehmet paşa: Erzurum valisi idi. Bir aralık oraya sürgün edilen şeyhulislâm Hoca Feyzullah efendi ile nasılsa geçinemedi. Bilâhara Hoca Feyzullah efendi ikinci Mustafa gününde tekrar Şeyhulislâm olarak bütün devlet işlerini eline alınca, Gürcü Mehmet paşadan da eski öcünü almak için onu Erzurumdan azlettirerek Seddülbahir muhafızlığına tayin ettirdi. Maksadı onu gözönüne alarak öldürtmek idi. Bunu sezen Mehmet paşa, İsta bula geldikten sonra kaçıp izini kaybettirdi. Lâkin Eskizağra kazasında bir köyde bulup öldürdüler. Ve başını getirip Edirnede ibret taşına koydular. 1108 - 1697 Gürcü Mehmet paşanın da mezarı belli değildir.

37 — Daltaban Mustafa paşa: Manastırlıdır. Bayburtlu Kara İbrahim paşanın kapısından yetişme olup 1095 - 1684 te kapıcılar kâhyası, sonra kapıcıbaşı, 1102 -1691 de cebecibaşı, 1103 - 1692 de Yeniçeriağası, sonra iki tuğ ile Babadağı muhafızı oldu ve az sonra vezirlik verildi. 1107 - 1696 da Anadolu valisi oldu. 1108 - 1697 de Diyarbakır valisi olarak sefere memur oldu. Askerin kendisinden şikâyet etmesi üzerine öldürülmesine az kalmışken, şeyhülislâm Feyzullah efendinin himayesile ölümden kurtuldu. Lâkin vezirliği alınarak Bosna sınırında bir kaleye sürgüne gönderildi. 1110 1699 da yine Feyzullah efendinin şefaâtile affolunarak Raka valiliğine, 1111 - 1700 de Bağdat valiliğine tayin olundu. 1112 - 1701 de Basranın istirdadı bunun zamanında olduğundan, merkezce büyük bir ün kazandı. Ve 1113 - 1702 de Anadolu valiliğine geçirildi. 1114 - 1703 te Amcazade Hüseyin paşanın istifası üzerine şeyhulislâm Feyzullah efendi tarafından bunun sadrâzamlığa tavsiye olunması üzerine Daltaban sadrâzam yapıldı. Zamanın uyanıkları ve şairleri bunun bu yere geçirilmesini hiç beğenmemişler idi ki, biz bunu o zaman söylenen şu beyitten anlıyoruz:

Daltaban geldi çıktı divane
Geçti sadrı suduru zişane

Daltaban sadrâzamlıkla Edirneye gelince, ilkönce şeyhulislâma çok hürmet göstermiş ve onun gözüne girmek için müslüman

kadınlarının geniş ferace, hıristiyan ve yahudilerin ayrı ayrı rubalar giymelerini kanun yapmak gibi saçma ve gülünç işler yapmağa kalkışmıştı. Yukarıdan atıp tutmayı pek seven bu adamın, yanına getirilen suçlulara en hafif taziri bin değnek olduğu gibi, ağzı da gayet pis olduğundan en ağır sözlerle karşısına çıkanları gücendirirdi. Bu adamın saçmasapan lâkırdılarını toplıyarak o zaman reisülküttaplık vazifesinde bulunan Rami Mehmet paşa (Istılâhatı Daltabaniye) adlı bir risale bile yazmıştı. Şeyhulislâm Feyzullah efendi ile Daltabanın arası çabuk açıldı. Hoca, bunu sadrâzamlığa sağlık verdiği için İkinci Sultan Mustafadan utanıyor, onun hakkında birşey söyliyemiyordu. Daltaban ise hocanın bütün devlet işlerini eline almasından, her işe burnunu sokmasına kızdığından onu öldürmeği kararlaştırdı. Ve fırsat kollamağa başladı. Fakat düşmanları daha çabuk tuttular, dört ay kadar sadrâzamlıkta bulunduktan sonra yine 1114 - 1703 senesinde azil ve hapis ettirdiler. Daltaban dört gün sonra boğulup Sırık meydanındaki mezarlığa gömüldü. Lâkin bugün mezarı belli değildir.

38 — Yeğen Osman paşa: Sadrâzam Kara İbrahim paşanın hemşerilerinden ve bölükbaşılarından, belki de yeğenlerindendi. Serdar Siyavuş paşa buna serçeşmelik vermiş, İkinci Sultan Süleymanın tahta çıkarılması ile biten ordu ayaklanmasında elebaşılardan olduğu için o vakit Rumeli valisi yapılmış, sadrâzam İsmail paşa ise ona serdarlık vermişti. Devletin başına ve halka büyük bir belâ olan bu türedi, Belgrad kalesinin Avusturyalılar tarafından alınmasına sebep olmuş ve Rumelide ahaliye de pek çok zulmeylemiştir.

Nihayet fermanlı oldu. Anadoluya geçemiyeceğini anlayınca Arnavutluğa gitmek arzusiyle İpek'e geçti. İşte orada yanındaki belli başlı türedilerden 13 kişi ile birlikte bu herifin de başı kesilerek Edirneye getirildi. Fakat nereye gömüldüğü belli değildir. 1100 - 1689.

39 — Hoca İbrahim paşa (Orsapoça): Akdeniz kıyılarında Öreke köyünden olup soylarına Pehlivanoğulları denirdi. Bir aralık Bostancı ocağına girmiş, fakat oradan kaçarak kayıkçılığa başlamıştı. Sonra Üçüncü Ahmede çatmış, bazı işler yapmış ve o vesile ile kalyon kaptanı olmuştu. Sonra kendisine Beylerbeyilik ve kaptanlık verildi. İbrahim paşa denizde epiyce muvaffakiyetler

kazanarak halk arasında büyük bir ün aldı. Ve 1125 - 1713 te sadrâzam yapıldı. Ancak zavallı bu işte ancak 12 gün kalabildi. Çünkü attığı palavralarla herkesin canını sıktığı gibi, o aralık padişahın pek sevgilisi olan rikâp kaymakamı Ali paşa (sonra Petrervaradin seferinde şehit olan Ali paşadır) ile de aralarına geçimsizlik girmiş, Ali paşayı öldürtmek fikrine kapılmıştı. Bunu haber alan Ali paşa ve diğer ileri gelenler, bu safdil paşadan Üçüncü Ahmede ağlaşıp onu azil ve katlettirdiler. 1125 - 1713. Ürfi ağa, Hoca İbrahim paşanın Menzilahırı mezarlığına gömüldüğünü yazıyor.

40 — Mehmet Emin paşa ; İstanbullu Yağlıkçı Hacı Yusuf ağanın oğlu olup, 1136 - 1724 te doğmuş, ilk tahsilini İstanbulda görmüş, 1157 - 1744 te babası ile birlikte ticaret için Hicaza gitmiş, beş sene oralarda bulunduktan sonra iki kere de yine alışveriş etmek için Hindistana gitmişti. İkinci gidişinde babası Hindistandan elçilik vazifesile İstanbula dönmüş olduğundan Mehmet Emin, 1171 - 1758 te sadaret mektupçuluğu serhalifeliği ile kaleme alınmış, 1175 - 1762 de mektupçu olmuş, 1178 - 1764 te Mora muhassılı, 1179 - 1766 da Kaptan kaymakamı, 1180 - 1767 de vezir ve damat, 1181 - 1769 da Halep valisi, 1182 - 1769 da Muhsinoğlu yerine sadrâzam olan Hamza paşaya kaymakam ve sonra sadrazam ve serdarı ekrem olarak Bender seferinde Ruslara mağlûp olmuştu. 1183 - 1770 te Edirneye geldiğinde sadaretten azil ve idam edildi. Piyade kışlası yanındaki caminin cephesindeki mahsus türbeye gömülmüştür

41 — Numan paşa: Giritlidir. Bender, Hotun, ve Hanya muhafızlıklarında bulunduktan sonra Kandiye sancağı muhafızı iken 1198 - 1784 de Edirnede ölmüştür. Numan paşanın mezarı Eskicaminin Çömlekçiler kapısı karşısında Eskimektep avlusundadır.

42 — Osman paşa: Tirhala Yenişehrinden olup gençliğinde memleketinde iyi bir tahsil görmüş, okumuş bir adam olmuştu. Muhsinoğlu Abdullah paşanın divan kâtipliğile İstanbula geldi. 1177 - 1764 te çavuşbaşı, 1181 - 1768 de reisülküttap oldu. Muhsinoğlu gibi bu da 1182 - 1769 savaşının açılmasını iyi görmediği için azlolundu. Sonra Fokuşandaki barış müzakeresine murahhas olarak gönderildiyse de, eli boş döndü. Bir aralık rikâp

defterdarı olduğu gibi, sonra Anadolu ve Cidde valiliklerinde de bulundu. Lâkin daha sonra Edirneye nefyolunarak 1198-1784 te Edirn de öldü. Üçşerefeli mezarlığına gömüldü. Tarihler merhumun okumuş, zeki, çok çeneli ve zengin bir adam olduğunu yazıyorlar.

43 — Yeğen Mahmut paşa: İbrail muhafızı Yeğen Mahmut paşadır. Güzcü Mehmet paşanın yeğeni olup, yeniçeriden yetişmedir. 1196 1782 de zağarcı başı, 1197-1783 te yeniçeriağası oldu 1199 1785 te beylerbeyi, sonra vezir ve Belgrad muhafızı oldu. 1200-1786 da Silistire muhafazası şartile Sivas valisi ve 1201-1787 de Adana valisi olmuştu. 1211-1797 de Edirnede öldü. Seyit Celâlî türbesi karşısında gömülmüştü. Taşı şimdi Edirne müzesindedir.

44 — Pertev efendi: Muvakkit zade, Vak'anüvis - İstanbulludur. Meşhur Hoca Neşet efendinin seçkin talebesinden idi. Anadolu muhasebe kaleminden yetişerek bir aralık âmedî divanı hümayun hizmetinde bulunmuş, sonra vak'anüvis olmuştur. 1222-1807 senesinde ordu ile beraber Edirneye gelmiş, hastalanıp burada ölmüş, Sezaî dergâhı sahasında Âşık efendi türbesinin kıble cihetine gömülmüştür. Mezartaşının kitabesi şudur:

Mücevher beyt ile tarihi fevtin eyleyip terkim
Tevessül eyledim gencinei gufranı mevlâya
Şebi mirçta sahni cinanı eyledim me'va
Mezarı nur ola Pertev efendi göçtü me'vaya

Pertev efendi o zamanın şairlerince çok sevilirdi. Arkadaşlarından biri de:

Şairanın şem'ı ümmidinde pertev kalmadı

Diye güzel bir mücevher tarih düşürmüştü.

45 — Sert Mahmut paşa: Edirnenin Yeniimaret mahallesinde doğup büyümüştür. 1222-1806 da Başbakı kulu olmuş, 1224-1808 de beylerbeylik payesi almış, 1225-1809 da Eskişehir sancağı mutasarrıfı olmuş, bir aralık Kars mutasarrıflığında bulunmuş, 1234-1819 da Adana sancağı verilmiş, 1245-1830 da Silistirede Ruslara esir düşmüştü. Esaretten döndükten sonra Edirneye geldiği gibi ölmüştür. Lâkin nereye gömüldüğü belli değildir.

46 — Yeğen Hacı Ahmet paşa: 19 uncu asrın başında Edirnede sözünü yürüten meşhur Dağdeviren oğlu Mehmet ağanın yeğendi olup, Edirnede yetişmişti. İptida Kapıcıbaşılık payesi verilmiş, sonra Benderli Selim Paşa, Silistire valisi olduğu zaman ona kâhya olmuştu. 1236-1821 de Yunanlı Aleksandr İpselantinin Romanyada çıkardığı isyanı bu bastırmakla devletçe ad, şan almış, beylerbeyi olmuştu. Bu zat ta 1245-1830 da Silistrede Rus'ara esir düşmüştür. Oradan geldikten sonra bir aralık Selânik valisi olmuş, lâkin sonra azledilmiş, 1246-1831 de Bursada ölmüştür.

47 — Pertev paşa (*Resim-41*) Kökü, İzmit yanındaki Darıcadan olup, gençliğinde İstanbula gelmiş, Babıâli kalemine devam ederek âmedî hulefası sırasına geçmiş, sonra sadaret kethüdası, Reisilküttab (Hariciye Nazırı) ve en sonra mülkiye nazırı (Dahiliye nazırı) olmuştu. Bir hayli zaman Osmanlı devletinin en mühim adamlarından oldu.

Pertev paşanın ikinci Sultan Mahmut üzerinde büyük bir nüfuzu vardı. Lâkin sonunda Edirne muahedesile biten 1829 Osmanlı-Rus savaşının açılmasına sebeb olmak bahanesile gözden düştü Ve Edirneye sürgün edildi. Pertev paşa Edirnede ikinci Mahmuttan afbeklerken, vali Deli Emin paşa, İstanbuldan emir alarak bu şair ve muktedir veziri öldürttü. İstanbul yolunda seyit Celâli türbesi yanında gömülüdür. Mezarı kitabesi şudur:

Hüvelbaki
Darı ukbaya sefer eyledi Pertev paşa
Eyliye Cayıgehin cenneti alâ Mevlâ
Buna da kalmadı encam bıraktı gitti
Bu güzergâhı fena işbu vefasız dünya
Eyleyip ruhuna Allahü teala rahmet
İde gülgişti behişti ana daim me'va
Okuyup geçme heman merkadinin tarihin
Oku bir fatiha da ruhuna eyle ihdâ
Reşhai rahmet olup noktalı tarihi ana
Beyti firdevs ola menzili Pertev paşa
1253-1837

Pertev paşa muktedir bir şair olup yine onun gibi şair olan Tebsıra sahibi Akif paşanın rakibi idi. Pertev paşadan biraz sonra Akif paşa da Edirneye sürüldü ve burada sorguya çekildi ise de öldürülmedi.

48 — Hacı Mehmet Hilmi paşa: Mülkiye memuriyetinden yetişerek birkaç yerde bulunduktan sonra Beylerbeyi payesini almış 1276-1260 senesinde mütasarrıflıkla Edirneye gelmiş, onbeş gün sonra Sarayiçine giderek orada Tunca çayında abdes alırken ayağı kayıp Tuncaya düşmüş, çayın ise taşkınlık zamanı olduğu için kendini kurtaramamış, boğulmuş olduğu gibi, onu kurtarmak için arkasından çaya atılan tütüncüsü de boğulmuştur. Tütüncünün na'şı çıkarılmış ise de paşanın na'şı bulunamamıştır. Binaenaleyh Edirnede mezarı yoktur.

49 — Ağa Hüseyin paşa: Ahmet Badi efendinin Riyazı-beldei Edirnesinde yazdığına göre, 1174 1761 senesinde ölen Hacı Mustafa bin Yahyanın torunu olup, Edirnelidir. Konduk Osman mahallesinde Saksağan sokağında 7 No. lu evde doğmuş, büyüyüp yetişince yeniçeri yazılmış ve ocakta yüksele yüksele yeniçeriağası, sonra Boğazlar muhafızı ve vezir olmuş, yeniçerilerin kaldırılmasında ikinci Mahmuda büyük yararlıklar göstermiştir. Aga Hüseyin paşa 1243-1828 de Edirne valisi ve seraskerlikle Rusçuk muhafızı oldu. Ve o savaşta Şumnuya kapanıp savaş sonuna kadar Ruslara karşı koydu ve epeyce zararlar verdi. O savaş bittikten sonra 1245-1829 da Edirnede oturmak üzere Edirne valisi oldu. İki sene sonra yani 1831 de Mısır valisi Mehmet Ali paşa üzerine serdar tayin edildi. Lâkin 1248-1832 de olan Antakya savaşında Mısırlılara yenildiği için Edirne valiliğinden azlolundu. 1249-1833 de Vidin muhafızı oldu. 1260-1844 e kadar orada vazifesini pek güzel surette yaptı. 1844 de azlolundu. Lâkin iki sene sonra 1846 da tekrar Vidin valiliğine giderek ölünceye kadar valilik etti. 1265-1849 da Vidinde öldü. Ve orada gömüldü. Vidin, Bulgaristan olduktan sonra paşanın kemikleri, torunları tarafından Vidinden İstanbula kaldırılmıştır. Ağa Hüseyin paşa okuyup yazmak bilmez bir adam olmakla beraber, özü sözü doğru, iş bilir ve zengin bir adamdı.

Badi efendi, Ağa Hüseyin paşanın oğlu Ali Şevket paşanın 1279-1863 senesinde Edirnede vaktiyle 1174-1761 de ölüp Uzunkaldırım mezarlığına gömülen büyük dedesinin mezarını tamir ettirdiğini, paşanın doğup kopma Edirneli olduğunu isbat için yazıyor.

50 — Aliş paşa: Kökü dağlı ve Kıracaalili olan bu adam,

çocukluğunda Edirneye gelmiş, orada büyümüş, Ağa Hüseyin paşa ile burada tanışmıştı. Sonra asker oldu. Onun koltuğu altında yükselerek az vakıtta epeyce büyük bir subay oldu. 1243-1828 senesinde Ruslar Tunayı geçip te Hacıoğlupazarcığını tuttuktan sonra, Varna ve Şumnu üzerlerine yürüdükleri zaman, Ali paşa Vezirlikozluca denen köyün şimalinde onbeşbin kişilik bir Rus ordusunu basıp bozdu. Ve bu kazanç ile büyük bir nam ve şan aldı. Ruslar arkadan yeni kuvvetler alarak Şumnuya gelip muhasere ettikleri ve Çengel tabyeye saldırdıkları zaman da Rusları bozup kaçırttı. Bundan sonra Aliş paşaya sadrâzam ordusu başbuğluğu ve Vezirlik verilerek beş bin askerle Pıravadi kazasındaki Köprüköyü mevkiine gönderildi. Ve sonradan Edirne dolayı seraskerliğine tayin olundu.

1829 Osmanlı - Rus harbinden sonra Karahisarsahip sancağı ile Menteşe sancağı, Şumnu muhafazası şartile Aliş paşaya verildiği gibi, 1247-1831 de Konya valiliği verildi. Lâkin sonradan ahaliye zulmettiği anlaşıldığından, vezareti alınarak Geliboluya sürüldü. İhtiyarlığında af olunarak Edirneye gelmiş, 1266-1850 de Edirnede ölmüş. Badi efendiye göre Sırıkmeydanında Yediler tekkesinde, Rifat Osman beye göre ise Malkoçbey mahallesindeki cami haziresine gömülmüştür. Mezartaşı kırılmıştır. Tarihler Aliş paşanın cesur, lâkin zalim ve cahil bir adam olduğunu söyliyorlar.

51 — Mehmet Arif paşa: 1225-1810 da İstanbulda doğmuş. büyüyüp okumak, yazmak öğrendikten sonra maliyede mal kâne kalemine biraz devam etmiş sonra kâtiplikle askere geçmiş, büyüye büyüye 1261-1845 de mirliva, sonra ferik olmuş, 1270-1854 senesinde vezirlik ve ordu müşürlüğü ile Şam valiliğine tayin olunmuştu. Sonra bir çok vilâyetlerde daha bulundu. Ve 1281-1865 senesinde Edirineye geldi. Bir seneden fazla burada valilik ettikten sonra 1282 - 1868 de öldü. İstanbul yolunda Seyit Celâli türbesi yanında gömüldü. Mezarı taşındaki kitabe şudur.

Göçtü hayfa yine bir âsafı äli miknet
Edrine valisi iken o müşiri dana
Etti kırk dört sene tam devlete hüsnü hizmeti
Askeriye sıfatı ile edip azmi beka
Memleket sandığı, su bendi, şose inşası

Bu gibi pek çok eser oldu zamanında eda
Serfiraz ede Hudâ alemi ukbâda dahi
Haşrola rahmeti hak ile bihakkı Tahâ
Yazdı bir hüznü derun ile kalem Tarihin
Azmi firdevsi cinan eyledi Arif Paşa

Zamanında memleket sandığı (ki Ziraat bankasının esasıdır) kurulmuş ve şoseler yapılmağa başlanmıştır. Badi efendinin söylediğine göre pek iyi bir zat imiş. Arif paşanın gayet güzel resimli bir Osmanlı tarihi yazmağa başladığını, fakat bitiremediğini de yine Badi efendi yazıyor.

52 — Süleyman Rafet paşa: Üçüncü Selimin Çuhadar ağası Musafa ağanın oğlu olup 1222 - 1807 de doğmuş, küçüklüğünde enderunu hümayuna alınmış, oradan yetişmiştir. 1245 - 1829 da askeriye hizmetine geçerek yüksele yüksele 1250 - 1843 senesinde ferik ve darışşuraya askeri reisürrüesası olmuştu. Süleyman Refet paşaya 1260 1844 de vezirlik verilmiş, bir aralık seraskerlik etmiş, iki sene kadar Paris sefaretinde bulunmuş, Ticaret nezareti de kaptanlıkta ve bazı valiliklerde bulunduktan sonra 1277 - 1861 de Edirne valiliğine, 1278 - 1862 de Vidin valiliğine, 1280 1864 de yine Edirne valiliğine tayin olunmuştur. Süleyman Rafet paşanın bu İkinci Edirne valiliği ancak sekiz ay kadar sürdü ve 1281-1865 recebinde öldü. Naşı İstanbul yolunda Seyit Celâli kabristanına gömüldü. Mezarı taşındaki kitabe şudur:

Çekilip gitti behite nagâh
Terkedip kevni Süleyman paşa
Haddizatında güzel adem idi
Hurile cennete olsun hempa
Nedenir hükmi kaza vü kadere
Bu imiş emri Cenabı Mevlâ
Çıktı üçler deheninden tarih
Gitti Firdevse Süleyman paşa

Badi efendi Süleyman Rafet paşanın pek akıllı ve bilgili bir adam olduğunu ve güzel şiirler de söylediğini yazıyor.

53 — Kadri paşa : Kamus mütercimi meşhur müverrih Asım efendinin yeğeni Ishak paşanın oğludur ki, an'asıl Ayıntaplı ve Cenani zade ailesindendirler. 1249-1834 de Ayintapta doğmuş,

mülkiye memurluğunda yetişmiş, arapça ve Farsça bildiği gibi, Fransızca ve İngilizceyi de çok iyi öğrenmişti. Birçok mühim memuriyetlerde bulunduktan sonra 1297-1880 de Başvekil bile olmuştu. Üç aydan fazlaca o makamda bulunduktan sonra azlolundu. 1298 - 1881 de Edirneye vali gönderildi. İki sene kadar bu vazifeyi yaptı. Ve 1300 - 1883 de ansızın öldü. Sezaî dergâhı haziresinde gömülüdür. Mezarının kitabesi şudur :

Padişahı cem haşem Abdülhamit
Adilü âli himem darayi din
Bir veziri kâmili manendi - kenz
Bu haziri hake olmuştur defin
Ol veziri kâmilü âsaf nihat
Sadrı ihroz eylemişti piş - ezin
Badezan vali olup bu kişvere
Adlü dad eyler iken aynelyakin
Geldi divanı kazadan nâgehan
İrciî menşuru bâ ruhul - emin
Daveti hakka icabet eyledi
Oldu mihmanı sarayı kanitin
Nukrai tarihtir tâmül-iyar
Kadri paşa oldu cennette mekin

1301 - 1881

Kadri paşa Edirne valiliğinde iken Maarife büyük hizmetler ettiği gibi, Ticaret odası da onun zamanında açılmıştır.

54 — Hacı Ahmet İzzet paşa: Erzincanlı Hacı Haşım Osman paşanın oğlu olup, babası Girit valisi bulunduğu sırada Fatin tezkeresinde yazıldığına göre 1229 - 1812 de; ve Saadet gazetesinin yazdığına göre ise 1214 - 1800 senesinde (ki doğrusu da bu olsa gerektir) doğmuş, orada büyüyüp yetişmiştir. Babası Giritte öldürüldükten sonra ailece İstanbula gelmişler, dört sene kadar İstanbulda kaldıktan sonra 1242 - 1827 de Erzincan voyvodanlığına gönderilmiş, 1251 - 1835 de binbaşılıkla asker olmuş, bir sene sonra miralaylığa yükselmiş, 1256 - 1840 da Çıldır kaymakamı, 1257 - 1841 de mirliva, 1264 - 1848 de Şam valisi olmuş, sonra Cidde, Kürdistan, Trabulusgarp, Erzurum, Sivas, Hicaz, Hüdavendigâr, Edirne valiliklerinde ve İstanbulda bir çok mühim hizmetlerde bulunduktan sonra, 1301 - 1884 senesi

başlarında yine Edirneye vali tayin olunmuş ve on seneye yakın valilik ettikten sonra, 1310 - 1898 senesinde Edirnede ölmüştür. Merhum doksanı geçmiş bir ihtiyar olduğu halde, şuurunda bozukluk olmadığı gibi, gözleri de çok kuvvetli olup gözlük bile kullanmazmış. Edirne - İstanbul şimendüferi Hacı İzzet paşanın ilk valiliğinde 1872 senesinde bitmiş. İstanbuldan bütün vükelâ gelerek büyük merasimle açılma töreni yapılmış idi. Merhum buna bir tarih söylemişti ki onu da buraya yazalım:

Kaydeyledim Edirnede tarihin İzzeta
Geldi şimendüfer açılıp rahı Rumeli

1288 - 1872

Hacı İzzet paşanın ilk valiliği zamanında Edirne sarayını çok güzel bir kılıkta ve dikkatle tamir ettirmişti. Lâkin 1877-1878 Rus harbinde bu saraya harp mühimmatı konuş, Plevne düşüp te Ruslar Balkanları aşarak Edirne üzerine yürüdükleri anlaşılınca, bu beş asırlık saraylar, cephaneyi Ruslara bırakmamak için ateşlendi. Hacı İzzet paşa ikinci valiliğinde bu sarayları yeniden tamir için projeler hazırlamış ise de, maatteessüf yapamamış, ondan sonra gelen valiler ise o sarayları yıkarak ankazını kışlalara ve diğer yerlere sarfetmişlerdir.

Merhum, ikinci valiliğinde memleket saatını belediyeye yaptırdığı gibi pek çok ta mektep, medrese, cami, tekke yaptırmıştır.

Hacı İzzet paşa önce evlenmiş, Hurrem adlı bir oğlu olup yetişmiş, Hurrem paşa olmuş. Lâkin paşanın sağlığında ölmüştür. O öldükten sonra refikası da öldüğünden, Hacı İzzet paşa da bir daha evlenmemiş, ölünceye kadar dul kalmıştır. Oğlu adına Erzincanda iki minareli bir cami ile Harputta ve Sivasta birer cami yaptırmış, Mekkede de hayrat bırakmış, Edirnede de Sultan Selim kütüphanesine bazı kitaplar vakfetmiştir. Merhum 1877 - 1878 Osmanlı - Rus savaşında devlete 10.000 lira yardımda bulunmuş, öldüğü vakit veresesine de pek çok para bırakmış idi ki, Badi efendi merhum bu paranın bir milyon lira diye rivayet olunduğunu yazıyor. Hacı İzzet paşa merhum çok okumuş, şair, edip, gün görmüş, işbilir, lekesiz ve pek akıllı bir adam olup, gayet nükteli söz söyler ve hazır cevap bir adam imiş ki, pek çok hikâyeleri halk arasında halâ söylenmektedir.

Merhum Üçşerefeli yanında yapılan türbeye gömülmüştür ki, Kitabesi Badi Ahmet efendi merhumun yazdığı şu şiirdir:

Vali Edrine düsturı mükerrem yani
Hacı Osman paşa zade Hacı İzzet paşa
Nami Ahmet idi ol zati celilül-kadrin
Mazheri lûtfi Muhammet ola der ruzi ceza
Alimü fadılü şair ve vezir ibni vezir
Sahibi seyfü kalem hem dahi Şeyhul-vüzera
Namı namisine derlerse eğer ahradır
İftiharül-vüzeravü fadalavü üdeba
Seneler olmuş idi bin ikiyüz altmış beş
Kadrü şani de vezaretle olundu i'lâ
Nice mansıplara gitmişti nihayet bunda
Ircıî emrin alıp eyledi azmi ukba
Sinni seksen bire (1) yetmis idi biraybü güman
Huznile oldugı dem tariki ıklimi fena
Hake çaldı o vücudü de güneş gibi felek
Nazar et zerrece meyletmeğe değmez dünya
Türbesi heyetine sade bakıp geçme heman
Okuyup ruhuna bir fatiha eyle ihdâ
Yaş döküp iki gözünden didi Badi tarih
Göçtü firdevsi ulâya Hacı İzzet paşa

1310 - 1893

55 — Atıf paşa: (*Resim 42*) Asker arasında noktacı Atıf paşa diye anılan bu zat 1276 - 1860 da Harbiye mektebinden çıkmış, Trablusgarp ve Hersek fırkalarında hizmet etmiş, 1287-1871 de İstanbula memur olmuş, 1290 - 1874 te Tırnovaya, 1291 - 1875 te Herseke, 1292 - 1876 da Vidine memur olmuştur. Sırp muharebelerinde gösterdiği yararlıklar üzerine 1293-1877 de Mirliva olmuş, ve Osman paşa maiyetinde Pilevne savaşlarında bulunarak noktacı adını orada almış ise de, savaş sonunda Osman paşa ile birlikte Ruslara esir düşmüştü.

Esirlikten döndükten sonra 1295 - 1879 da Selânikte divanıharp reisi, 1297-1880 de üçüncü ordu levazım reisi, 1301-1884 te Alasonya kolordusu reisi oldu. 1303 - 1886 da ikinci orduya memur oldu. 1306 - 1889 da Atıf paşaya feriklik verilerek piyade nizamiye üçüncü fırka kumandanlığına tayin olundu.

(1) Badi efendi, Hacı İzzet paşanın yaşının 81 olduğunu söylemesi Fatin tezkeresine göre olup, hakikatta öldüğü zaman 92 yaşında idi.

Atıf paşa 1311 - 1893 muharreminde ansızın hastalanarak Edirnede öldü. Ve Üçşerefeli mezarlığına gömüldü. Taşındaki kitabe şudur:

Hüvel - hellâkul - bakı
Bu cihan vehmü hayal, zevkü safası rüya
Ande zinhar arama, aldanıp aramü vefa
Bak Edirne ciheti, fırka kumandanı ferik
Ahmet Atıf paşa da eyledi azmi ukbâ
Zaiyattan sayılır çare ne, elden gitti.
Cennete atfı inan eyleyip Atıf paşa

1311 | 1894

56 — Ressam Hasan Rıza bey: İstanbullu olup bahriye mektebinden yetişmedir. 1883 senesinde Hasan Rıza bey meslegini bırakarak İstanbuldan Bulgaristana kaçmış, üç sene kadar Varna ve Pıravadı rüştiyelerinde muallimlik etmiş, sonra İtalyaya giderek Napoli ve Floransa atölyelerinde resim tahsil ile pek muktedir bir ressâm olmuştu. Oradan Mısıra geçmiş ve biraz sonra İstanbula, oradan da Edirneye gelerek uzun zamanlar San'atlar mektebi müdürlüğünde bulunduğu gibi, Lise ve askerî idadi mekteplerinde de resim muallimliği yapmıştır.

Bulgarlar Edirneyi aldıkları 26 Mart 1913 te bu muhterem san'atkârı da Karaağaçtaki evinden kaldırıp götürdüler. Ve istasyon karşısındaki değirmenin arkasında süngü darbelerile şehit ettiler (Merhumun nereye gömüldüğü de belli değildir.) Ve evindeki pek değerli tabloları, silâh kolleksiyonunu yağma ettiler.

Hasan Rıza bey merhumun kumandanlık dairesinde ve belediyede çok sanatlı tabloları vardır. Rıza bey güzel sülüs te yazardı.

Hasan Rıza bey, Fatih Sultan Mehmedin, Türk donanmasını mağlûp eden Venedik donanmasına karşı hiddetlenerek atını denize sürmesini pek canlı bir surette resmetmişti.

57 — Dilâver bey: (*Resim 43*) Edirnenin eski ailelerinden ve zenginlerinden Filibe nazırı Cezzar Hacı Hüseyin ağanın Mustafa beyin oğlu olup, 1865 te doğmuş, ilk tahsilini hususî muallimlerden görmek şartiyle yetişmiş zeki, dirayetli ve bilgili bir

zat idi. Dilâver bey memuriyet etmemiş, fakat çok zaman Belediye üyeliği ve iki defa Belediye Reisliği ederek o yolla Edirnelilerce hiç unutulmıyacak bir ad kazanmıştı. Hele Belediye Reisi olduktan sonra bugün Edirnede gördüğümüz o güzel Belediye dairesini ve bahçesini yaptırdığı gibi, şehrin en mühim caddelerini açmak ve o zaman yanmış olan Kaleiçi mahallelerini plânı üzerine yeniden kurmak hep Dilâver beyin her zaman anılacak eserlerindendir.

Merhum, Balkan harbinde Edirne Bulgarların eline düştüğü vakit iki defa haydutların saldırmasına uğramış, pek çok çeki er çekmiş ve hattâ ölümüne sebep olan hastalığını da o zaman kazanmıştı

Bu sayın zat, umumî harbin sonunda mütareke zamanında elli dört yaşında iken 15 Nisan 1919 da ölmüş, bütün Edirnelileri kendisine ağlatmış, Zindan altındaki aileleri mezarlığına gömülmüştür.

Son zamanlarda bu mezarlığın kaldırılması üzerine Dilâver beyin kemikleri de kaldırılmış, Sultanselim camisi avlusunda caminin kıblesine gömülmüştür.

VII Kısım

EDİRNE TARİHÇİLERİ

Edirneye mahsus tarih kitabı yazıp bırakan ve bizim bu kitabımıza kaynak olan eserler: Beşir Çelebi tarihi, Enisülmüsamirin, Urfi tarihi, Edirne sâlnâmesi, Riyazı Beldei Edirne, Edirne rahnüması adlı kitaplardır ki, bunlardan Urfi tarihi, Edirne sâlnamesi ve Edirne rahnüması basılmış olup, ötekiler basılmamıştır. Bu tarihi yazarken kitapta her vakit başvurduğum bu kaynaklar ile sahiplerini okuyucularıma tanıtmağı da kendime bir borç biliyorum:

Beşir Çelebi tarihi: İkinci Murat devrinde Konyadan Edirneye gelen, hattâ saray yapmak için Sarayiçi mevkiini beğenip seçen, tabib olup sarayda İkinci Murat ve ondan sonra tahta çıkan Fatih Sultan Mehmet günlerinde pek z yade saygı kazanmış olan Beşir Çelebinin, Edirne hakkında küçük bir tarihi var ır ki, bir nüshası Edirnede Sultan Selim kütüphanesinde, Badi efendi merhumun kitapları arasında bulunuyor. Beşir Çelebinin bu eseri belki acemi bir müstansih tarafından yazıldığı için çok yanlışlı olduğu gibi, risale de okumağa değerli birşey değildir; Edirne tarihine ait mühim bir malûmat vermez.

Enisülmüsamirin: Bu değerli eser 17 inci asırda yetişen Edirne okumuş ve şairlerinden Salbaş Hasan efendinin oğlu Abdürrahman Hibrî merhumun eseri olup, çok güzel bir eserdir.

Enisülmüsamirin Bursalı merhum Tahir beyin dediği gibi, bir mukaddime ile on dört fasıl üzerine tertip edilmiştir ki, bu fasılları burada yazarsak okuyucularımıza kitabın önemini daha iyi anlatmış oluruz:

1 inci fasıl: Edirnenin inşasını ve fethini,

2 inci fasıl: Edirnenin kale ve sokaklarını ve sarayını,

3 üncü fasıl: Edirnedeki camileri, imaretleri, ve namazgâhları,

4 üncü fasıl: Edirnedeki medreseleri, darülkura, Hankah ve zaviyeleri,

5 inci fasıl: Edirnedeki hanları ve kârvansarayları,

6 ıncı fasıl: Edirnedeki hamamları,

7 inci fasıl: Edirnede birbirlerine kavuşan üç çay ile bahçeleri, köprüleri, çeşme ve sebilleri,

8 inci fasıl: Edirne dolayındaki kasabaları.

9 uncu fasıl: Edirnede yaşayıp ölen büyük adamlar ile okumuşları,

10 uncu fasıl: Edirnede padişahlık eden Osmanlı sultanlarını,

11 inci fasıl: Edirne kadılarını,

12 inci fasıl: Edirnede yetişen şâir ve edipleri,

13 üncü fasıl: Edirnede geçmiş olan acayip halleri ve garip vak'aları,

14 üncü fasıl: Şuara tarafından Edirne hakkında söylenen şiirleri bildirir.

İşte görülüyor ki Hıbrî merhumun bundan üç asır önce yazdığı bu kitap çok değerli olup, Edirne hakkında çok değerli bilgiler vermektedir.

Urfi tarihi: Urfi Mahmut ağa adında bir okumuş adamın eseridir. Bu Urfi ağa, Edirne Bostancı başısı Softa hacı Ali ağanın oğlu olup, 1116-1705 tarihinde Edirnede Kevvab Sinan mahallesinde doğmuş, Edirnede okuyup yetişmiş, türlü hizmetlerde bulunmuş, ve en sonunda yine Edirnede ölerek İstanbul yolunda Nâzır çeşmesi kabristanında Büyüktepeye giden yol boyunda, babasının yanına gömülmüş olduğu biliniyorsa da, mezartaşları Rus istilâsında zayi olduğundan ölümü tarihi tahkik olunamamıştır. Badi efendi merhum, Urfinin ölümü 1186-1773 senesinden sonradır, diyor. Rifat Osman bey ise 1192-1788 senesindedir, demektedir Urfi güzel şiirler de söylerdi. Müretteb divanı, 412 beyti muhtevi Mubabbetnamei, Urfi adlı bir risalesi ve Molla Hıbrîn n Enisülmüsamirinin len küçültülmüş bir tarihçesi vardır ki 1176 da Edirneye gelen üçüncü Mustafaya sunmuştur. Bu tarih Cevrî tarihi adı ile bilâhara İstanbulda basılmış ise de, pek yanlışlıdır. Aslı Darülfünun kütüphanesinde vardır, ancak onu

görüp inceleyemedim. Badi efendi merhumun kitapları arasında olup Selimiye kütüphanesinde olan basma ve yanlışlı dediğim Urfi tarihini okudum ve az çok istifade ettim.

Riyazı Beldei Edirne: Edirne Saylavı Bay Faik Kaltakkıranın babası merhum Ahmet Badi efendinindir.

Ahmet Badi efendi, İbrail göçmenlerinden Kaltakkıran Mehmet ağanın oğlu olup 1255-1839 da Edirnede dünyaya gelmiştir. Bu Mehmet ağa İbrail tacirlerinden Müstecep oğlu Osman Çelebi adında bir zatin oğlu olup, İbrailin Ruslar tarafından 1224-1809 senesinde alınması üzerine annesi ve iki hemşiresi ile Rusçuğa ve oradan Edirneye hicret etmiş ve Edirnede, Süleymaniye Küçükpazarı tarafında bir ev alarak yerleşmişti. Büyüyüp yetiştiğinde bir serhad delikanlısı gibi asker olarak Silistire Valisinin yanına gitti. Ve Edirneli Yeğen Hacı Ahmet paşanın belli başlı ağalarından oldu ki, Romanyada fitne çıkarmağa çalışan mahut İpselantinin başlarında bulunduğu Etniki Eteriya komitecileri ile olan savaşlarında büyük yararlıkla göstermiş ve Kaltakkıran lâkabını da, işte bu sırada yaptığı bir cirit oyununda almıştır.

Ahmet Badi, ilk tahsilini mahalle mektebinde bitirdikten sonra Cami derslerine devama başladı. Fakat henüz on altı yaşını bitirmişti ki babası öldü, ailesini geçindirmek Badi efendinin üstüne kaldı. İşte o, bu zamanda da bir yandan tahsiline devam etmekle beraber, bir yandan da yazıcılık, nakkaşlık, sıvacılık ederek ailesini geçindirmeğe çalışıyordu. 1279-1863 de 23, 24 yaşlarında bir genç iken arazi yazmağa memur oldu. Filibe, Edirne, Tekırdağı, Vize, Lüleburgaz kazalarında 1283-1867 senesi sonuna kadar bu işte bulunduktan sonra 1284-1868 de Edirne vilâyeti üçüncü sınıf emlâk muharriri, 1285-1869 da mezkûr kalem başkâtibi oldu. 1288 1871 de vilâyet tahriri emlâk mümeyyizliğine yükseldi. 1289-1872 de Yanya, 1292-1875 te Bosna vilâyeti tahriri emlâk mümeyyizliğine gitti. 1296-1879 da Kastamonu vilâyeti tahriri emlâk mümeyyizliğine, 1300-1883 de Trabzon, 1306-1889 da Edirne vilâyeti tahrir ve vergi müdürlüğüne tayin olundu. Sekiz sene kadar Edirnede bulundu. İşte Riyazı Beldei Edirne bu senelerin mahsulüdür. O yıllarda Edirnede yetişen aydın fikirli Türk geçleri arasında

Meşrutiyet fikirleri yayılmağa başlamıştı. Badi efendinin oğlu Bay Faik ta bu gençler arasında bulunduğundan, kuşkulanan istibdat idaresi bunları araştırmağa başladı. Bir ipucu elde edemediyse de şüphe edilen bu gençleri öteye beriye dağıttı. Bay Faik gibi, babası Ahmet Badi efendi de Konya vilâyeti tahrir ve vergi müdürlüğü ile Konyaya uzaklaştırıldı. 1319-1901 de Bursa vilâyeti tahrir ve vergi müdürlüğüne naklolundu. Badi efendi artık kırk sene hizmetin verdiği yorgunlukla ihtiyarlamıştı. 1324 - 1907 senesi tekaütlüğünü istiyerek mütekait oldu ve hasta olduğundan tedavi olunmak üzere İstanbula geldi. 1320 - 1907 de öldü. Evüpte Merdivenlikab istanda gömüldü.

Badi efendi okumuş, kendi kendine yetişmiş, şair, dindâr ve çok güzel huylu bir adamdı. Riyazi Beldei Edirne onun en büyük eseridir ki üç büyük cilt olup 1900 büyük sahifeden ziyadedir. Merhum gördüğü, okuduğu kitaplarda Edirne için ne bulduysa hepsini alıp bu kitaba yazmıştır. Bana bu kitabı yazmakta en büyük kaynak olan (Riyazı Beldei Edirne) müellifinin ulu adını burada da yüksek saygı ile anmağı kendime en büyük borç bilirim. *(Resim - 44)*

Ahmet Badi efendinin divanı, topladığı atalarsözlerini yazmış olduğu Armağan adlı bir kitabı ve daha başka eserleri de varmış. Fakat ben bu eserleri göremedim. Maatteessüf Badi efendinin kitaplarından hiçbiri basılmamıştır.

Mustafa Şevket bey: *(Resim - 45)* Edirnenin Dağdeviren ailesinden merhum Mehmet Arif beyin oğludur. 1863 de doğmuş, ilk mektepte ve Rüştiye mektebinde tahsilini bitirdikten sonra kaleme girmişti. Parlak zekâsı sayesinde az zamanda yükselerek 1891 de vilâyet matbaası müdürlüğüne geçti. Şevket bey matbaa müdürü olduktan sonra, matbaayı sıraya koymuş ve her sene güzel Edirne sâlnameleri basmıştır ki, bu sâlnamelerde de Edirne ve Trakya tarihine ilgili epeyce bilgiler vardır. Şevket bey merhumun bu sâlnamelerde verdiği tarihî malûmatın kaynağı da çok defa yine Hıbrî merhumun Enisülmüsamirindir.

Şevket bey merhum, Meşrutiyetin ilânına kadar ve Meşrutiyet devrinde muhtelif ve meşkûr devlet ve yurt hizmetlerinde bulundu. Lâkin onun asıl yurtseverliği mütareke devresindedir. Merhum o korkunç devrede de bütün yurtsever gençlerle birlikte Trakyanın özgenliği için, Trakya için uğraşmış, Trakya, Paşaeli

kongrelerinde başkanlık etmiş, Yunanlıların Edirneyi işgalleri sırasında Vali vekili sıfatile, yapılan mütarekenameyi imza etmişti.

Edirne Yunan işgalinde iken merhum, Yunanlıların pek çok etkilerine uğramış, dört kere sürgüne gitmişti. Edirne tekrar Türk orduları tarafından alındıktan sonra Şevket bey, Yunanistan'dan sürgünden gelmiştir. Bundan sonra Trakya tayyare cemiyetinin başına geçmiş, o cemiyetin başında da pek büyük yararlıklarda bulunmuştur. Zavallı en sonunda o cemiyetin Trakya bölgesi müfettişi iken kanserden hastalandı, tedavisine pek çok uğraşıldı ise de fayda vermedi. Yine tedavi için İstanbula gittiği 9 şubat 1931 de hastalığı ağırlaştı ve 9 şubat 1931 de Erenköyünde annesinin evinde öldü. Erenköyünde Sahrayicedit mezarlığına gömüldü.

Şevket bey merhum çok zeki, çok nazik, güzel sohbetli, herkese iyilik etmeyi sever, yurtsever bir adamdı.

Dr. Rifat Osman bey: *(Resim - 46)* Ulemadan Tosyalı merhum Osman Fevzi efendinin oğlu olup 1874 de İstanbulda Haremiskelesinde dünyaya gelmiş ve okuyup 1899 senesinde Askerî tıbbiye mektebinden doktor yüzbaşılığı ile çıkmış, uzun zaman Gülhane seririyat hastanesinde rontken şuaî şefi sıfatiyle çalışmış, Selânik, Manastır, Edirne askerî hastanelerinde rontken şuaî dairelerini kurmuştu. Genel savaş başında binbaşılıkla Edirne merkez askerî hastanesi başdoktorluğuna tayin olunmuş ve mütareke devri başlarında, yani 1919 senesinde kendi isteğiyle mütekait olmuştu. Ondan sonra bir aralık Edirne Belediye hastanesi müdürlüğünde bulunduğu gibi, sonraları bundan vazgeçerek Kız Öğretmen okulu doktorluğunda ve hıfzıssıhha dersi öğretmenliğinde bulundu.

Daha sonraları yine Edirne hastanesi rontken mütehassıslığına tayin olundu ve bu vazifede iken hastalanıp 10 mayıs 1933 tarihinde öldü. Merhumun vefatı Edirne için bir matem günü olmuş, Edirne tarihi ile çok uğraşan bu zatin cenazesi şehir münevverlerinin parmakları üstünde götürülerek İstanbul yolu üzerindeki mezarlık boyunda olan çeşmenin üstünde, sağlığında kendinin beğenip seçtiği yere gömülmüştür.

Merhumun Edirne Rehnüması adı ile basılmış bir eseri olduğu gibi, İstanbul mecmualarında basılmış birçok yazıları, Edirne tarihi ve Edirne sarayları adında iki tane de basılmadık eseri vardır.

*
* *

Edirnede vaktiyle pek çok büyük adamlar yetişmiş. Biz bunlardan öğrenebildiklerimizi buraya yazdık. Halbuki öğrenemediklerimiz pek çok oldukları gibi, mezarlarını bildiğimiz, gördüğümüz halde tarihte oynadıkları rolleri bilmediğimizden önem vermeyip yazmadıklarımız da vardır. Bir takımlarını da tarihte bildiğimiz halde, mezarlarını bilmediğimizden veya mühim bir yararlıkları olmadığından yazmadık. Yalnız buraya adlarını bildiğimiz dört büyük ve mühim şahsiyeti ve haklarındaki bilgilerimizi yazalım:

Celâleddin Çelebi: Meşhur Sultan Veledin torununun torunu olan bu zat Konyayı bırakıp Osman oğulları ülkesine kaçmış, o zamanın tahtta bulunan İkinci Murat da Edirnede yaptırdığı Mevlevî tekkesine bu zatı ilk şeyh yapmıştır. İkinci Muradın pek sevip saydığı bu Celâleddin Çelebinin mezarı Muradiye avlusundadır. Mezarın dikilen asıl taşı yıkılıp kaybolduğundan, sonundan konan taşta ölümü tarihi yazılı değildir Fakat Cevdet tarihinde yazıldığına göre 843 - 1440 senesinde de İkinci Murat gününde ölmüştür.

Cemaleddin Çelebi: Celâleddin Çelebinin küçük kardeşi olan bu zat de, biraderi öldükten sonra yerine şeyh olmuş ve öldüğü zaman o da Muradiye avlusuna gömülmüştür. Bunun da ölümü yine Cevdet tarihinden anlaşıldığına göre 850 - 1448 senesindedir.

Seyit Celâlettin: Edirnenin İstanbul yolunda tam şehirden çıkılıyorken sol tarafta, geçen seneye kadar duran bir türbe vardı ki, buna Seyit Celâli türbesi dendiği gibi, etrafında olan mezarlığa da Seyit Celâli mezarlığı adı verilir. Hattâ Şair Pertev paşanın ve daha bir bölük büyük adamların mezarları hep buradadır. Bu Seyit Celâli kimdir? Ve tarihteki mevkii nedir? Bunu epice aradığım halde bulamadım. Çünkü, ne Hibrî, ne Urfi, ne Şevket ve Rifat Osman beyler bundan hiç bahsetmemişler. Badi efendi merhum da benim gibi epice aranmış ve nihayet türbenin üzerindeki kitabeden alarak Riyazı Beldei Edirnesinde bu zat hakkında birkaç satır yazmış. Biz de bu hususta elimizden geldiği

kadar yazarak kitabımızı okuyanları aydınlatalım: Seyit Celâleddin Bursada gömülü olan ve halk arasında Emirsultan denen Şemsüddin Muhammet ibni Aliyül - Hüseyniyyül - Buharinin, ki 833 - 1430 tarihinde ölmüştür, hemşiresinin oğlu imiş. Bu zat Bursadan kalkıp Edirneye gelmiş ve İkinci Murat, yahut Fatih Sultan Mehmet günlerinde burada yaşamış ve ölmüş. Halkın gönlünde büyük saygı ve sevgi kazanan ve öldükten sonra da yaşayan bu adamın mezarı yakınında Avcı Sultan Mehmet zamanında sarayda büyük nüfuz sahibi olup ta sonradan tekaüt edilerek Edirnede ölen Tavşan ağanın cenazesi gömülmüştür. İkisinin mezarları sonradan bir türbe içine alınmıştır. Bu türbeyi yaptıran Tavşan ağanın adamlarından Mehmet Şakir adında bir zattır. İşte kitabe:

Hazreti Seyyit Celâl ol pâk zâd
Eylemişti bu makamda hoş rükud
Yani haher zadei sultan emir
Herbirinin ruhuna bi had dürud
Defnolundu bunda hem Tavşan ağa
Olsebeble bu bina buldu suud
Hem musahip hem Veliyyül - hayridi
Gelmemişti misli der çerhı kebûd
Hak tealâ rahmet eyleye ana
Ömrü içre olmamıştı ol hasud
Cenneti firdevs olsun menzili
Ruhuna irsin Hudadan fadlü cûd
Kim ki hayrile ani yad eyliye
Görmesin havfü elem yevmel - hulûd
Fevti ile hem bina tarihidir
Rahmet ide Tavşana Hayyi vedud
1077 - 1667

Türbenin banisi:

Yüz sürüp dergâhina yaptı Muhammet Şakir
Oldu tevfika mukarin ola âli şanı
İlticayı deri valana ider biçare
Avnü lütfünle bekâm eyle keramet kâni

*
* *

Edirnenin İstanbul yolunda Hacılarezanı denilen mezarlıkta küçük bir kız mezarı vardır ki bunu Rifat Osman bey merhum bulmuştu. Kitabesi şudur:

(Elmerhume ve magfur Fatıma binti Mehmet bey Mirilivai Aukara ibni Sinan ağa Sermimaranı hassa sene 981)

Ben, bunu merhumun ağzından işitmiş, Mimar Sinanın tercümei halinde kendisinin iki kere evlendiği halde evlâdı olmadığı yazılmış olduğundan belki kitabe iyi okunmamıştır diye inanmamıştım. Lâkin sonra kendim de gidip mezarın kitabesini okudum. Rifat Osman bey merhumun sözü doğru imiş. Tarihi de Koca Sinanın Selimiye camisini bitirmekle meşgul olduğu senelere rastladığından o yıllarda Koca Sinanın ailesini ve torununu da Edirneye getirdiği anlaşılıyor. Binaenaleyh Mimar Sinanın torunu Fatmanın mezarının Edirnede bulunduğunu ben de tasdika ve onu da Edirne tarihine yazmağa mecbur oldum.

Mezar, 12, 13 yaşlarında bir kız mezarı olup, kitabesi ayrı taşta değil, sandukasının üzerine kapanan kapağın yola nazır başı ucundadır. Bu kapak çok nefis bir sanat eseridir. Göğsü hizasına sanatlı bir kemer işlenmiş, bu kemerden yukarı doğru iki lâle çıkarılmıştır.

Sandukanın resmini de kitabın sonuna koyuyorum. (*Resim 47*)

Rifat Osman bey merhumun mezarı da bu mezarın yanındadır.

VIII Kısım

EDİRNE ŞAİRLERİ

15 inci ASIRDA EDİRNEDE YETİŞEN ŞAİRLER

1 — Atayî: Âlinin Künhül-ahbarı ile Lâtifî tezkiresinin ifadelerine göre Hacı Ivaz paşanın oğlu, Mevlit sahibi Süleyman efendinin de küçük kardeşi veyahut kardeşi oğlu imiş. İkinci Sultan Murat devri şairlerinden olup, Edirnede yetişen ilk şairlerden biri, belki de birincisidir. İkinci Murada ilkönce güreş kasidesini bu söylemiş, Veliyüddin oğlu Ahmet paşa sonra bunu tanzir etmiş.

Atayî, babası öldüğü zaman pek genç imiş. İkinci Sultan Murat, bunun saraya alınmasını, orada yetiştirilmesini emretmiş. Pek güzel ve yakışıklı olan Atayî ise, halkın dedikodusundan korkarak «Dirig» redifinde bir kaside yazıp içine:

Adline sığınur idi zulmi zemaneden
Şimdi Atayîye gücü sultan ider dirig.

beytini koymuş. İkinci Murat Atayînin kasidesine koyduğu bu beyitten maksadını anlıyarak onu saraya almaktan vazgeçmiş. Lâtifi tezkiresinde Atayî hakkında: (Ol devrin şuarasında merhum Şeyhîden geçicek bundan eşbehi yoktur. Zira ol asrın mütercim ve sâdegû şairleri çoktur) diyor. Bu matla Atayînindir:

Zemâne guseseleri bigiran imiş bildik,
Veli devası meyi erguvan imiş bildik.

Bu da onun:

Zahid ihlas ile gel secde kıl işbu saneme
Var riya ile heves itme tavafı ademe

Bu da ondan:

Zülfün düşürür bir kıl ile sünbülü bende
Lülüyi kılar hurde ile dişleri bende

2 — Veliyyüddin oğlu Ahmet paşa: Tezkirelerin anlattığına göre Bursada doğmuş ise de, Bunun da büyüyüp yetişmesi Edirnededir. Çünkü babası Mevlâna Veliyyüddin, İkinci Muradın Kâhya keri idi. Hattâ Edirnedeki Muradiye camisi vakfiyesi bunun kadaskerliğinde yapılmış ve bunun imzası ile imiş Mevlâna Veliyyüd in bilâhara nerede ölmüş, ne vakit ölmüş ve nereye gömülmüş, bunu tezkire yazanlar bilemiyorlar ve yazmıyorlar. Fakat Edirnede Kalei inde Veliyyüddin mahallesi adile bir mahalle olduğu gibi [1] o mahallede mescit, çeşme gibi hayratı da varmış Ve hattâ Veliyyüddin oğlu mescidi diye Ahmet paşanın kardeşinin de bir mescidi ve bir de mahallesi varmış ki, mahalle hâlâ durmaktadır. Ahmet paşa da daha çocukluğundan Fatih Sultan Mehmedin nedim ve celisi idi. Hattâ Fatih ona Tuti adlı bir cariye bile vermiş, fakat bu cariye öldükten sonra merhum artık evlenmemiş.

Ahmet paşa pek güzel, pek yanık şiirler söylerdi. Münekkitler, Ahmet paşanın eserlerinde arap ve hele Fars edebiyatının çok tesirini görürler Birçok mühim memuriyetlerde bulunan merhum bir aralık Fatih Sultan Mehmedin gazabına uğramış, epeyce sıkıntılar çekmiş ise de, meşhur Kerem kasidesini yazıp Fatihe müracaat edince af olunmuş, kendisine yine memuriyet verilmiştir. İkinci Sultan Bayezit gününde 902-1497 de Bursada öldü. Ve oraya gömüldü. Şu aşağıki şiirler onundur:

Cihan yansın ki ol şem'i şekerhand
Yatur giryan ayağında demirbend
Lebi şirazı helvadır satarsa
Değer Mısru Buhara vü Semerkand

Yine ondan:

Çini zülfün miske benzettim, hatasın bilmedim
Key perişan söyledim, bu yüz karasın bilmedim
Kad kıyamet, gamze afet, zülf fitne, hat belâ
Ah kim ben hüsnünün bunca belâsın bilmedim

(1) Gariptir ki bu mahallenin bir kısmının adı Tanzimat devrinde Ayayorgi, bir kısmının da Metropolit mahallesi olmuştur.

Yine ondan:

Şöyle alemtâb olur ruhsârı cânân her gece
Kim hayadan gizlenir hurşidi rahşân her gece

Yine ondan:

Cana kalmaz busei lâ'li lebi yâr istiyen
Can verir bu yolda bir zülfi siyehkâr istiyen

Yine ondan:

Ahmedin aybı güzeller sevmek ise gam değil
Yârsız kalmış cihanda ayıpsız yâr istiyen (1)

Yine ondan:

Hatırı şair âbgine gibi
Sınmadan pürsafa güher görünür
Sınıcak ki hazer kıl anden kim
Baştan ayağa nişter görünür

Yine ondan :

Kul günah itse nola affi şehinşâh kani
Tutalım iki elin kanda imiş kani kerem

3 — Rıdvanî Ahmet bey: Edirnede Tütünsüz Ahmet bey denmekle maruf olup Ağaçpazarında mezarlığı ve türbesi vardır. Bir zaman tekkesi ve medresesi de varmış. Bu zat asker ve namlı, şanlı sancak beylerinden olmakla beraber çok okumuş ve şair bir adam imiş. Sehi bey, tezkeresinde Ahmet beyin Hamsei Nizamiyi Türkçeye tercüme ettiğini söyliyor. Teessüfle söyliyeyim ki, Edirne tarihini yazanlardan hiçbiri bu zatın hangi asrın adamı olduğunu yazmıyorlar. Lâkin benim tahminime göre İkinci Murat ve Fatih günlerinde, onbeşinci asırda yaşamış olsa gerektir.

Rıdvanî Ahmet beyin şiirlerinden:

Nârı aşkınla cehennem odu yandırmaz beni
Teşneyim ki yedi derya suyu kandıramaz beni
Yanmışım kehfile garı vahdet içre hâbta
Şöyle kim gavgayı mahşer kopsa uyandırmaz beni
Ki sakın âşık inanmaz, Zahidın efsûnuna
Bin keramet gösterirse hiç inandırmaz beni

(1) Ahmet paşanın bu mısraı bilâhara Atalarsözü olmuştur.

Yine ondan:

Saçın müşki tele anber karışmış
Lebi lâ'lin ile sükker karışmış
Sanasın erguvandır lâ'l nâbi
Teni siminine ahmer karışmış

4 — Bayezit Halife: Fatih Mehmet ve İkinci Bayezit asrı şeyhlerinden ve halkın çok sevip saygı gösterdiği adamlardan biriydi. Öldüğü vakit Kıyık semtinde mahsus yapılmış bir türbeye gömülmüş ise de, bugün yeri bile kaybolmuştur. Bu zat güzel şiirler söylermiş. Badi efendi merhum, kitabına Bayezit Halifenin şu mütasavvıfane beytini almış; biz de aynen yazıyoruz:

Kendi hüsnün hûblar şeklinde peyda eyledin
Çeşmi âşıktan dönüp anı temaşa eyledin

5 — Huffî: Fatih Mehmet zamanında Edirnede yetişmiş; mektep, medrese görmemiş bir şairdir ki; geçinmesi mestçilik sanatı ile olduğu için Huffî mahlasını kullanırdı. Huffî, okumuş adamları pek sever, eli boş kaldıkça onlarla görüşür, herkesin sevgilisi bir zat idi Hattâ Fatih Sultan Mehmet bile arada sırada Edirneye geldikçe onu saraya çağırtır, onunla konuşur, ona şiir söyletirdi. Huffînin okuyup yazması olmadığı halde ibarelerinin ve sözlerinin düzgün olması, sözlerinde tecnis gibi o zaman pek beğenilen san'atlar göstermesi, kulaktan okumuş olmasına delâlet eder. Bu matla onundur:

Fitnedir gerçi onun hali (1) ruhî. hali değil
Lik canü dil alan gözleridir, hali (2) değil

Yine ondan:

Hiç ele mali yetim ile mey almalı değil
Ger birin al deseler sana mey al, mali degil

Yine ondan:

Sâkini meyhane oldum yine sahip badeyem (3)
Sâkı mellahu kadehler zevrak oldu badıyem

(1) Bu hal ben manâsınadır.
(2) Bu da ben manâsına
(3) Aslı badeyim

Yine ondan:

Dirsen ki keder bulmıya âyinei hüsnün
Ağlatma şehâ aşıkını eylemsin ay

Bu da ondan:

Cihanda çerhı lu'betbaz oyunlar oynatmıştır kim
Hezaran Bu Ali Sina, onun oynunda mülzemdir,

6 — Şahidî: Edirnede doğup yetişen âlim ve şairlerden olup, Fatih Sultan Mehmedin şehzadesi Cem Sultanın defterdarı idi. Cem vak'asından sonra Şahidî bir köşeye çekilmiş, artık siyasete ve hükûmet işlerine karışmamış, kanaatkârane bir ömür geçirmiştir. Ne vakit öldüğü, nereye gömüldüğü mazbut değildir. Bu beyit Şahidînindir:

Dedim kim görmedim canâ senin gibi güzel gözler
Dedi kim görmedim ben de senin gibi güzel gözler

Bu da ondan:

Adem yoluna ben azmettim ey yâr
Benim sanman ki andan dönüşüm var

Yine ondan:

Çeşmei Hıdır disem câmi - sikender lebine
Yaraşır ayineden top disem gabgabına

7 — Şevki: Adı Yusuf Çelebi olup, Edirnede bir koca karının satın alınmış kulu idi. Lâkin kadın, Yusufu bir kul gibi değil, bir evlât gibi bakarak onu okutup yetiştirdi. Yusuf bilgin bir adam olduğu vakit, Bayezidin oğullarından şehzade Mahmut Manisaya vali tayin olunmuştu. Necati, Taliî gibi arkadaşlarını yanına alıp gittiğinden o da arkalarından gidip şehzade Mahmudun hizmetine girmiş, onun ölümünden sonra İkinci Bayezidin kendisine bağladığı kâtip ulûfesile sağ olduğu kadar geçinmiştir. Lâtifî merhum tezkeresinde Yusuf Şevkinin müretteb divanı olduğunu söylüyor. Bu matla' ondandır:

Gerçek ki vücûdün adem etmiş kişi çoktur
Hal ehli arasında miyânın gibi yoktur

Bu da ondan:

Dilberler içre şems desem nola Ahmede
Kim bezenmiş cemal ile nur-ü Muhammede

Yine ondan:

Hayali lâ'li can bahşınla can tenden revan çıktı
Ben ağlayım ger ağlarsam evim-den iki can çıklı.

Bu gazel de ondan:

Evvel kaşın misalini kılmış müsevvede
Yazan hilâl resmini takı zebercede
Meyharenin duası nola müstecab ola
Her dem kadeh duasın okur piri meygede
Aşûplar koparsa lebinde hatın nola
Şimdi mi oldu badei nab üzre arbede
Med çekti tiğı gamzesi başıma lütfedip
İrdi bu devlet ile gönül muhabbeti sermede
Kimdir der isen ey yüzü gül şevkti garip
Bir gözü yaşlı yıldızı düşkün felekzede

Bu da ondan:

Diriga hasretim kaldı benim sen servikamette
Bugün dünyada bulmazsam bulam yarın kıyamette

Bu âşıkane beyit te yine ondandır ki, Şevkinin pek yanık bir şair olduğuna yalnız bu beyit kifayet eder:

Ah eyliyicek yaş dökülür didei terden
Berki güle bâdâm gibi bâdi seherden

8 — Sabayî: Fatih Sultan Mehmet ve İkinci Sultan Bayezit devri şairlerinden olup, Edirneli ve asıl adı Hayreddindir. Pek okumuş ve bilgili olan Sabayî, Davutpaşa Bosna beylerbeyi iken yanında bulunmuş, yaptığı gazaları 15.000 kadar beyit ile hikâye etmişti. Mükemmel divanı vardır. Doktor Rifat Osman beyin bir mecmuada okuduğuna göre, Sabayînin mezarı eski camiin mihrabı önünde imiş. Bu beyitler onun bir gazelindendir:

Uşşak eşiğinde sanema zillete doymaz
Adem neye doyarsa doyar, izzete doymaz
Dil yarei tiğı müjene doymadı yâra
Bin yaşasa dünyada kişi sıhhate doymaz
Doymaz gama dil hasreti hüsne dolaşaldan
Cihân olacak adem iken nimete doymaz
Bin can verir sohbetinin bir demine dil
Kim âşık olan cane doyar, sohbete doymaz

Yine onun:

İştiha yalınkılıç, hani visale ermez el
Söyleşir ben aç ile ağyara geldiyse ecel

Yine ondan:

Gülgül etmiş rengi bâde rûyi cânanı dürüst
Hâledir devreylemiştir mâhitâp ani dürüst

Yine ondan:

Lezzette lebin kandi meyalûdeye benzer
Terlikte tenin sükkeri pâlûzeye benzer

Zamanın büyüklerinden biri Sabayie karşı bir vaitte bulunmuş, fakat sonra yapmamış. Onu hatırlatmak için yazdığı manzumeden:

Tok olanlar cümle halkı tok sanır
Aç olan alemde ekmek yok sanır
Her kim ola sahibi malı kesir
Ol nebilir kim nedir hali fakir
Sağ olanlar sayruhalin anlamaz,
Hasta feryadını hasla tanlamaz,

Demiş idi.

9 — Ahdî: İkinci Sultan Bayezit gününde erkânda ahkâm kâtiplerinden olup, güzel şiirler söylermiş. Bu matla' onundur:

Kande varam sayei servi bülendim var iken
Kime kul olam senin gibi efendim var iken

10 — Kadirî: İkinci Murat devrinde Edirnede bir aralık kadı ve bir aralık defterdar olan İsa Fakih adlı bir zatın oğlu olup, ikinci Bayezit gününde Edirnenin sayılı müderrislerinden iken ölen zattır ki, bilgisi çok, hayali geniş, ahlâkı örnek olacak

gibi iyi bir adam idi. Babası İsa Fakihin Kaleiçinde Kafeskapının iç yanında bir mescidi olduğunu ve o mahalleye de eskiden İsa Fakih mahallesi (1) dendiğini, Badi efendi merhum yazıyor. Lâtifi; Kadirî hakkında: «Bikri fikre ve hayali hassa kadir, erbabı nazm içinde naziri nadir kimse idi» diyor. Kadirînin şiirleri pek çok ise de, maatteessüf toplanıp tedvin edilmemiştir. Bu gazel onundur:

Leylâ gibi çemende konup otağ ile
Mecnun yüreği gibi yanar lâle dağ ile
Hengâme gir olursa surahi acep değil
Kim nice pehlivanı basar bir eyağ ile
Dil tıflı gözlerimle düşüp bahri eşkime
Öğrendi suda yüzmeği iki kabağ ile
Pervaneler nemed giyip elvanı hüsnünü
Dervişler gibi dolanırlar çırağ ile
Gûyinde Kadiriyi rakib ile der gören
Bülbül çemende hem nefes olur mu zâğ ile

Nişanlısını kendisinden ayırmak isteyen kayınpeder ve kayın validesinden Kadirî, padişaha şu manzum istid'a ile ağlaşmıştı.

Ey şehinşah ki âsitânında
Cümlei müşkilât olur münhal
Adlü dadın ihata kılmıştır
Rab'i meskûnı ey şehi a'del
Ne revadır ki devri adlinde
İde mazlûm, zalim ile cedel
Manii vaslı şem' olup mikraz
Peri pervaneye irdüre halel

11 — Mestî; İkinci Sultan Bayezit gününde yetişen şairlerden idi. Pek güzel, pek yakışıklı ve pek zeki olduğu için Mestîyi her gören severdi. Hattâ o zamanın şairlerinden Necati bey de bunu çok sevenlerden olup, kendisine olan sevdasını şu beyi ile anlatmıştı:

Yalnız ben değilim her kişi divane dürür
Sen peri ru vü melek manzara Mestî Çelebi

İşte bu güzel delikanlı daha pek genç iken öldü ve bütün

(I) Gariptir ki, bu mahallenin adı da Tanzimattan sonra Papakaçanos mahallesi olmuştur.

Edirnelileri kendisine ağlattı. Mestî güzel şiirler de söylemeğe başlamıştı ki, bu şiirler onlardandır:

Benim surahi gibi şâhı tâcdârım yok
Kuluyum ayağın öpmeye iktidarım yok
Benimle piri muğan tek dürüst ahdetsin
Sınarsa kâsesi gerdûnun inkisarım yok
Meyi elest sunuldu elime ruzi ezel
İçelden ol meyi Mestim dahi humarım yok.

12 — Necati bey: Lâtifî tezkeresine göre adı İsadır. Edirnede Sâilî [1] adında bir şairin kulu olup, Fatih Sultan Mehmet devrinde yani 15 inci asırda yetişmiş, İkinci Sultan Bayezide musahip olmuş, sonra oğlu Şehzade Abdullaha kâtip, o öldükten sonra ise şehzade Mahmuda nişancı olmuş idi. Onun da vefatından sonra Necati, memuriyeti bırakarak ayda bin akçe tekaüdiyeye kanaat ile İstanbula çekilmiş, ölünceye kadar orada yaşamıştı. Necati, çocukluğunda bir aralık ta Kastamonuda bulunmuş olduğu için, kendini Kastamonulu sayar. O, çok büyük bir şair idi. Bunun için eski şairler onu Tusii Rum sayarlardı. Necatinin mükemmel bir divanı, bir de "Münazarai gülü Husrev„ adlı bir manzumesi vardır.

Necati, İstanbülda Şeyh Vefa yakınında Hızır bey İbni Celâl beyin gömüldüğü tekkeye gömülmüştür. Vefatı tarihi (gittin Necati ah) sözünün ebcet hesabiyle gösterdiği 9141 - 1509 senesidir. Zamanının şairlerinden biri ona şu tarihi söylemişti:

Necati gitti şad olsun revanı
Ki bulmuştu hevâsın her levendin
Yedi beyzayı nazmile cihanda
Oğardı yüzünü her hudpesendin
Kadi bâlâyı câni vasfidicek
Keserdi ırkını servi bülendin
Lebi şirini dilberden söz açsa
Düşürürdü mekes ağzına kandin
Anin her beytini insafile baksan
Teferrüç hanesidir müstemendin
İşidenler dedi fevtine tarih
Cinan cayi Necati derdimendin
914/1509

(1) Necatiyi yetiştiren Sailinin tercümei halini ve eserlerini maatteessüf bulamadım. Fakat Necatiyi yetiştirmiş ya, o da büyük bir eserdir.

Bu gazel Necatinindir:

Çıkalı göklere âhım şireri döne döne
Yandı kandili sipihrin ciğeri döne döne
Ayağı yermi basar zülfüne berdâr olanın
Zevku şevkile verir cânü peri döne döne
Sen durup raksedesin karşıma ben boyun eğem
Yine zülfün kuça, sen sîmberi döne döne
Şâmı zülfinle gönül mısrı harab oldu deyu
Sana iletti kebûter haberi döne döne
Sen olasın deyu yer yer açılıp âyineler
Gelene gidene, eyler nazarı döne döne
Kâbe olmasa kapın ayile gün, leylünehar
Eylemezlerdi tavaf ol güzeri döne döne
Ey Necati yaraşır mutribi şeh meclisine
Raksurup okuya bu şi'ri teri döne döne

Yine onun bir gazeli:

Sünbül saçınla hatırımız atır olmadı
Gülruhların bizimle iki gün bir olmadı
Bâzarı gamda dilmidir ol kim mezad olup
Dellâli ışk elinde bu gün âhır olmadı
Tigı muhabbetle kim oldu şehit kim
Ruhul-kudüs cenazesine hazır olmadı
Miskin rakibi gamzei mekkârın ey peri
İt etmeyince âdem iken sâhır olmadı
Yakma cahimi nârına daim Necatiyi
Biçare âşık oldu ise kâfir olmadı

Yine Necatiden bir kıt'a:

Diyem cenabı hazrete yevmessüal eğer
Lütfile, rahmetîle kulundan cevap ala
Dünya evinde konduk, oturduk bir iki gün
Lâyıkmıdır kerim, konuktan hesap ala

Yine ondan:

İzzet istersen arka ver arka
Bir ulu asitane bir bâba
Kâ'beye vermeseydi arkasını
Kimse baş eğmez idi mihraba

Yine ondan bir matla:

Ben üzümün suyunu severim, sofi danesin
Zira kimi kızını sever, kimi anesin

Yine ondan:

Şöyle muhkem tutayım ışkile dildâr eteğin
Ya elim kat' ederler, ya keserler yâr eteğin

13 — Behiştî: Karıştıranlı Süleyman beyin oğlu Sinan Çelebidir ki, İkinci Murat devrinde Edirnede okuyup yetişmiş, sonra işlediği bir suç üzerine Fatih devrinde yurdunu bırakarak doğu illerine kaçmıştı. Behiştî, yıllarca İran ve Turan illerinde gezip dolaştı. O asırda hayatta olan Câmî ve Nevaî ile görüştü. Ve hattâ onların şefaatı ile Osmanlı hükûmetince suçu yarlığanarak yine yurduna dönüp geldi. Nerede ve ne vakit öldüğü bilinmiyor. Behiştî çok kudretli bir şâir olup, İran şairlerini takliden güzel bir hamse yazmıştı. Şu şiir onundur:

Yâr bi perva dirigâ gusseden halim harap
Sevmesif alemde kimse dilberi alicenap
Biz de insan idelim yar olduğıçün neylesin
Zerrei naçizden ar itmesin mi âfitâb

16 ıncı asırda Edirnede yetişen şairler

14 — Sâğarî: Kazaz Ali adında biridir ki, Edirnelidir. Âşık, şair, pek şen gönüllü, lâtifeci bir zat idi. Sâğarî, Fatih Sultan Mehmet devrinden Kanunî Sultan Süleyman devrine kadar yaşamış, hemen yüz yaşına yaklaşmış bir şair idi. Memuriyete heves etmemiş, ipekçilik ticaretiyle geçinirdi; dükkânı, evi o zamanki Edirne şairlerinin, okumuşlarının toplantı yeri idi. Hattâ Enisülmüs ımirinde Hıbrî merhum onun hoşsohbetliğini anlatırken:

Sohbetine talib idi hasu am
Olmuş idi bezmi mey ansız haram

Beytini söylüyor. Sâğarî ihtiyarlığında dince yasak olan herşeyden tövbe etti. Ve bir hayli zaman nefsini ıslaha uğraştı. Mezarını kazdırdı, etrafına bir servi, bir badem, bir de şeftali fidanı dikti. Mezartaşına da şu beyitleri kazdırdı:

Anin içün mezarın üstünde
Ben bu eşcarı böyle vaz'ettim
Tâ gören sormadan bile halim

Bu cihan içre neyledim, nettim
Bir boyu serv, Çeşmi bâdâmın
Şeftelûsana kanmadım gittim

Sâğarî, 926/1520 senesinde öldü. Söylediği şiirler, eski şairler arasında pek değerli olduğundan, aranıp okunur idi. Hattâ 19 uncu asır şairlerinden meşhur Pertev paşa sürgün olarak 1253/1837 senesinde Edirneye geldiği zaman, bu ünlü şairin mezarını aramış, Teftinağa mahallesinde Çiçeklimektep sokağında Arabzade İlmi efendinin Nakşî dergâhındaki mezarını buldurmuştu. Ancak 1829 Rus istilâsında taşları kırılmış ve mezarı harab edilmiş olduğundan, mezarını toplatıp yeni taş koydurmuş [1] ve üstüne de şu kitabeyi yazdırmıştı:

Şebi gıybette sahbâyi vücudü güm iken oldu (926/1520
Bir ednâ himmeti Pertevle kabri Sâğarî zahir (1253/1836

Sâğarînin şiirlerinden:

Yârıma arzitmeğe kim varsa ben divaneyi
Göricek benden de mecnun olur ol cânâneyi
Aşinan olup beni yâd eyleye deyu sana
Dostum kan ağlarım gördükçe her divaneyi

Yine ondan:

Çengi hamide kamete döndü kadi henüz
Ne sâzı koydu, Sâğarî elden, ne Sâğarı

Yine ondan:

Pir oldu Sâğarî, komaz elden piyaleyi
Düştü asaya, nergisi zerrin kadeh gibi

Sâğarî hazırcevap; hiciv ve hezle mail idi. Bunun için şiirlerinde hezli çoktur. Meselâ Refikî adında bir şair, Edirnenin çamurundan şikâyetle şu beyti söylemiş; Edirneyi kötülemişti:

İlâhi. sen hâlâs eyle bizi bu şehri batıldan
Kişi ani ne seyretsin, geçilmez ab-ile gilden

Sâğarî, Refikînin Edirneyi böyle hicvetmesine dayanamamış, ona karşı yazdığı hicviyede şöyle demişti:

(1) Bu mezar şimdi Vilâyet hastanesi avlusundadır. Fakat taşı yoktur; lâkin son günlerde çoktan beri aradığım bu mezarın yerini tesbit ettim. Gariptir ki Sağarînin mezarı üstünde şindi erguvan fidanları bitmiş.

Şu kim şeytan sıfat eyler şikâyet ab ile gilden
Yüzüne yellen anin, aslı oddur hoşlanır yelden.
Bir gün Bayezit adlı birine de kızmış, şöyle demişti:
Bayezid iken adın hürmetini saklamadın.
Çekeyim aralığından elifi kal be yezit

Bu da Sâğarînindir:

Lâ'li lebini dilber agyara dişletirmiş.
Belki pamuk izarı sim ile işletirmiş,

15 — Hayâli: Abdülvehhâb efendidir ki, meşhur ulemadan ve Edirne şeyhulislâmlarından Abdülkerim efendinin oğludur. Çocukluğunda ve gençliğinde babasından, izari, Hatipzade, Lütfi, Kestelli gibi o zaman Edirnede ders okutan meşhur okumuşlardan ders almış, müderris, sonrada kadı, daha sonra da Yavuz zamanında deftardar olmuştu. Ancak Yeniçerilerin 921 - 1515 te olan bir gürültüleri üzerine deftardarlıktan azlolundu. Abdülvehhâb efendi bundan sonra yine kadılık mesleğine döndü. Ve İzmirde kadı iken Kanunî Süleyman zamanında 930 - 1524 senesinde öldü. Cenazesi, babası Mevlâna Abdülkerimin Edirnede Sittisultan camisine yakın yaptırdığı mektebin avlusuna ve babasının yanına gömüldü. Abdülvehhâb efendi kudretli bir şair olup, şiirde Hayâlî tahallus ederdi. Şu kıt'a onundur:

Harap oluptur ol âbâd gördüğün gönlüm.
Gamınla dobdoludur şâd gördüğün gönlüm.
Cihanda başıma sultan iken benim servim.
Kul oldu şen şehe âzâd gördüğüm gönlüm

Bu gazel de onundur.

Hayret alır aklımı baksam gözüne, kaşına.
Sadhezaran âferin ol suretin nakkaşına
Başımın üstünde şerh eyler zebanı hâlile
Hicrile can verdiğim yatsam mezarım taşına
İşidüp benden rümûzı aşkı Ferhât etti fâş
Sırrını kimse dimek olmaz imiş yoldaşına.
Desti kudret yazdı Mecnûnun mezarı taşına.
Kimsenin dokunmasın sengi melâmet başına.
Meşhedin taşını Mecnûnun alemt sanmanız.
Sengi mihnettir ki yağdırdı zemâne başına.

Varını itti Hayâli yâr eşiğinde nisâr
Aferin sad eferin ol tab'ı gevher paşına.

16 — Revanî: Adı İlyas olup Edirnelidir. Yavuzun daha şehzadeliği zamanında musahibi olmuş ve çok itimadını kazanmıştı. Sonra nasılsa bir kusur etti. Yavuz bu suçundan dolayı Revanî'nin elindeki bütün malını aldığı gibi, kendini de yanından kovdu. Zavallı Revanî boynu bükük bir halde Arabistan yolunu tuttu. Bir iki gün sonra Yavuz Selim eski musahibine verdiği şiddetli cezaya pişman olarak arkasından adamlar saldırdı. Revanî'yi yoldan döndürdüler. Zavallı o zaman bir gazel söylemiş idi ki, matla'ı şudur:

Ne aceb gerdişi âlem, ne aceb devri felek.
Bir dem içinde yile verdı otuz yıllık emek

Yavuz, padişah olduktan sonra Revanî ömrünü evkaf müteveliliklerle geçirdi. 930 - 1524 te İstanbulda öldü. Priştineli Beharî, Revanî'ye bir tarih söylemiştir ki şudur:

Cihanı serteser tutmuştu nâmı,
Emiri nazm kim yani Revanî
Ecel câmını çünki nuş kıldı,
Şu denlu kim düşüp mest etti anı.
İşidip ruhı kudsi didi tarih
Cinandan yana can attı Revanî (930)

Revanî'nin işretname adlı bir kitabı vardır. Merhum İstanbulda Kırkçeşme yakınlarında bir cami yaptırmıştı, ki mezarı da oradadır. Bu şiir işretnamesindendir :

Ederse ehli meclis nola ikram
Ki yahni puhtedir gayet değil ham
Görüp mecliste şâd oldu şarabı
Soyunur raksurur tavuk kebabı
Nedendir meclise çak böyle ikdam
Niçin palûdeye göz dikti bâdâm

Bu gazel de Revanî'nindir:

Devri güldür, gonce lebler azmi gülzâr ettiler
Âşıkı âşüfteyi bülbül gibi zâr ettiler

Döktüler baştan çözüp kâgüllerin ayaklara
Serteser gülzar içini miski tâtâr ettiler
Şol kadar ki şevk gülle ettiler feryâdü zar
Gülsitanda andelibi zârı bizâr ettiler
Serviler divara hayretten dayanup kaldılar
Çok sehi kadler durup nâzile reftâr ettiler
Ey Revanî, çeşmi mest ile güzeller bağda
Bir nazarda nergisi şehlâyı bimar ettiler

Bu matla da onundur:

Sâki gülçehre aldıkça ele peymanesin
Goncei zanbaklar içre lâle bitmiş sanasın

Yine ondan:

Şive öğrenmiş kamer ol servi balâdan yine
Başına bir deste gül sokmuş, süreyyâdan yine

17 — Zemanî: Yavuz Sultan Selim zamanının sonlarına doğru yetişen Edirne şairlerindendir. Bu kıt'a onundur:

Düşte gördüm hadi renginine gelmiş hattın
Galiba pek yakın olup gele vakti ecelim
Ko beni hâk ile sayen gibi yeksân olayım
Çünki pâbûsı şerifine şeha ermez elim

Yine ondan:

Dedim nârı ızarında nedir zülfi siyeh cânâ
Dedi ol gözlerim nûrı ki olmaz bidühan âteş

Lâtifî merhuma göre Zemanî daha pek genç, ve adeta çocuk denecek çağda iken ölmüş. Eğer ömrü müsait olsaymış çok ilerliyecek, ateş dilli bir şair olacakmış. Atayînin ve Ahmet paşanın ateş gazeline bundan güzel nazire söyliyen olmamış.

17 — İbni Kemal: Şemseddin Ahmet bin Süleyman bin Kemal paşa, ekseri tarihlerin söylediğine göre Tokatta dünyaya gelmiş, babası Kemal paşa oğlu Süleyman bey, Sipahi beylerinden olduğu için, Ahmet bey de yetiştiğinde babasının kılıcına sahip olmuş. Ve bir hizmet için İkinci Bayezidin ilk günlerinde Edirneye gelmişti. Bir gün Çandarlı Sadrazam İbrahim paşanın

huzuruna gitmiş, Evr nos oğlu Ahmet bey ve diğer birçok adlı şanlı uçbeylerinin, hatırlı subayların bulunduğu bir mecliste bulunmuş, o sırada zamanın ünlü okumuşlarından biri meclise girmiş Oradaki bütün beyler ayağa kalkıp hocayı üst köşeye geçirmişler. İbni Kemal, o vakte kadar hocayı tanımadığı için yanında bulunan adama bunun kim olduğunu gizlice sormuş. Yanındaki zat, bunun Filibe müftüsü, meşhur okumuşlardan Mevlâna Lütfi olduğunu söylemiş. İbni Kemal, bu adamın devlet ve millete ne gibi yararlıklarda bulunmuş, hangi cenkleri kazanmış veya hangi kaleyi fethetmiş olduğunu sormuş. Konuştuğu adam, bunun asker olmadığını, fakat pek okumuş bir adam olduğunu, okumuş adamların da devlet ve millete hattâ askerlerden büyük yararlıkları olduğunu, olacağını anlatmış. Bu sözlerden ilim tahsiline hevesi uyanan Kemal paşa torunu, askerliği bırakarak o sırada Filibe müftülüğünden Edirnedeki Darülhadis medresesi müderrisliğine tayin olunan Mevlâna Lütfinin dersine gidip oturmuş, ondan ve o zaman Edirnede bulunan Hatipzade, Kestelli, Marufzade gibi diğer okumuşlardan ders okuyarak az vakitte pek yetişkin bir okumuş adam olmuş.(1)

Kemal paşa torunu, o umuş, âlim bir adam olduktan sonra Edirnenin Darülhadis medresesine, Taşlıktaki Ali bey medresesine, Üsküpte İshakpaşa medresesine, Yine Edirnede Halebiye, Üçşerefeli, Bayezit medreselerine müder is olup, o alarda ders okuttu. Sonra Edirneye kadı, daha sonra Anadolu kadıaskeri oldu. Yavuz sultan Selim ile birlikte Mısır seferine gitti. 924 - 1518 de yine Edirne Darülhadis müderrisliğine döndü. 932 - 1526 da zamanın şeyhulislâmı olan Zenbilli Ali efendinin vefatı üzerine onun yerine şeyhulislâm oldu. Ve sekiz sene bu ağır ve ünlü işte bulunarak 940-1534 te öldü. Mezarı İstanbulun Edirnekapısı dışındadır.

İbni Kemal bu kadar resmî vazifeleri arasında kitap telif etmekle de uğraşırdı. Tarihler, onun küçük büyük telifatının üçyüze yakın olduğunu söyliyorlar ki, bunların içinde pek değerlileri ve büyük kitaplar da vardır.

Kemal paşa torunu arada sırada güzel şiirler de söylerdi. Hattâ müretteb ve matbu divanı da vardır.

Bizim, İbni Kemali, Edirnede yetişen şairler arasına yazma-

(1) İbni Kemalin aslen Edirneli olduğunu da söyliyenler vardır.

mızın sebebi, onun burada okuması, burada yetişmesi ve birçok vakitler burada hizmet edip kitaplarının birçoğunu da burada telif etmesi dolayısıyledir.

İbni Kemalin şiirinden nümûneler:

Gazel

Geh safa verdi meyi ışk, dile gâh keder
Alemin hali budur, böyle gelir böyle gider
Nola bir gün yüzüne mahi nevin baksan eğer
Bunca gündür ki gelip karşına boynunu eğer
Bu cihanın bize ne nuşu gerek, ne nişi
Lebü kaddin bize bâl ise, belâ ise yeter
Benlerine di vefa tohmunu saçsın dile kim
Bu cihan mezreasında ne ekersen o biter
Olma mağrur gülün güldüğüne ey bülbül
Bir gün olur ki yerinde göresin yeller eser
Başına kaktı hevayi kadi bâlânı senin
Servi çog elledi gülşende yine bâdi seher

Yine ondan:

Yaş dökûp kan ağlayıp ol mâhı cüstü cûdayım
Hizmetim eksik değil geh odda, geh sudayım

Yavuz Selim hakkında söylediği kıt'a:

Az müddette çok iş etmiş idi
Sayesi olmuş idi alemgir
Şemsi asr idi asırda şemsin
Zılli memdûd olur ömrü kasir

19 — Refikî: Amasyada doğup yetişmiş, sonra Darülhadis vakfı mütevelliliği ile Edirneye gelmişti. Artık ölünceye kadar Edirnede yaşadı. Ve 939 - 1533 te öldü. Refikî yüksek ve ince ruhlu bir şair olup, meşhur İskender Çelebinin himayesinde idi. Divanı vardır. Hele Tercii - bendi pek güzeldir. Bu beyitler Terciibendindendir:

Cahile teveman safavü sürür
Ehli irfana derdü gam hemzâd
Kâfir âsûde dil gami nâdan
Rehrevi din olan yürür bizâd

Bu da ondan:

Cihanda hiç hatır bigam olmaz
Kişi gam çekmeyince hurrem olmaz
Perişân olmıya dil bir zamanda
Gözüm kan ağlamaya bir dem olmaz
Peri rulardan ermişken sitemler
Yine divane gönlüm ebkem olmaz

Bu da ondan:

Tâ seyre çıktı gayrile servi revanımız
Anden beri yerine oturmadı revanımız

Yine ondan:

Âl edip ol lâleruh güller takınmış başına
Gör ne hoşbu neş'eler katmış güzellik aşına

20 — Razî: Yavuz Sultan Selimin son, Kanunî Sultan Süleynanın ilk sadrazamı olan meşhur Piri Mehmet paşanın oğlu Muhittındir ki, şiirde mahlası Razî idi. Tarihlerin söylediklerine göre ve bizimde yukarıda anlattığımız gibi, babasından sonra sadrıazam olan Damat İbrahim paşanın kandırması ile babası Piri paşayı zehirliyerek öldürmüş olan bu nâbekâr, 941-1535 te Edirne kadısı iken Hatip köyündeki çiftliğinde bir akşam sarhoşlukla yanmış, babasının ahına uğramıştı. Darülhadis mezarlığında gömülü ise de mezarı belli değildir. Ahlâkan çok düşkün ve sarhoş olan bu yaramaz oğul, hem okumuş, hem şair idi. Şu matla, onundur:

Dilber tutarsa âşıka nola cefa yolun
Ermez bisatı kurbe tutanlar vefa yolun (1)

Bu da onundur:

Ebrusı gamı çevresin aldı dilü canın
Artık çekemem yayını ol kaşı kemanın

21 — Sehi bey: Merhum şair Necati beyin büyütmesi ve yetiştirmesi ve musahibi idi. Bu sebeble Veliyyüddin oğlu Ahmet paşa ve ondan beri yetişen birçok şair ve bilginlerle görüşmüş

(1) Razî, kanaatı mucibince vefa yolunu tutmamış, babasını zehirlemiş amma bisatı kurbe, emeline de ermemiştir. Çok ibret olacak vakıadır.

idi. Pek çok bilgili olan Sehi bey önceleri divan kâtibi, sonra Edirnede darülhadis vakfına mütevelli oldu. Osmanlı Türklerinde ilk tezkirei şuara yazan bu Sehi Çelebidir.

Kanunî gününde 950 - 1543 te yâhut bazı tezkirelerin yazdığı gibi 955 - 1548 de Edirnede öldü. Lâkin ne yazık ki bu büyük ve değerli üstadın da mezarının nerede olduğunu bilmiyoruz. Sehinin çok güzel şiirleri vardır. Su şiir onundur:

Dağlar halkası giydirdi zirhler tenime
Cebe satmak nice olur göstereyim düşmanıma
Hak oğuldur yakadan geçme bugün eşki yetim
Tıfl iken dahi bırakmıştı gözüm damenime
Sinede derdü gamın dâğını setretmek için
Düğmeler taktı yaşım katrası pirahenime

Şu beyit te onundur:

Simden heykel asar boynuma gûya mehinev
Doladıkça kolunu yâr benim gerdenime

Bu da na'tinden bir beyit:

Servi gülzârı risâletsin, Sehi dervişini
Sâyei rahmetten etme ya Resulallah cüda

Bu da Sehi Çelebinin Kanunîye sunduğu bir kasideden:

Ne ettim bilmezem ben pirliğimde
Ki kapundan sürüldüm pirliğimde
Nola ihsanı sultan olsa mebzul
Koca kul kapısında olsa makbul

Yine ondan:

Taşı başa, başı taşa uruben sa'y eyler
Eşigin bendesidir olmağa çâker Hatem
Kangı taş katı ise başına ura yeridir
Olmadı çün eşiğin taşına hemser hatem
Durma kavsi kuzehi mihri cihantâbi niğin
Rif'atın parmağına çerhi mücevher hatem

Yine ondan:

Gördüğü hube ağızdan eşrefiler gösterir
Benzer olmuştur yine bir rindi şahid bazdan
Gerçi rindan lâf ile sohbette pula bozdular
Aynine almaz Sehi kulağına koymazdan

Yine ondan:

Benzer ki da'vet etmek için çekti daire
Durmaz kadeh duasın okur bişumar Cem

22 — Saniî: Edirneli attar Amet adında bir kimsenin oğlu idi. Güzel ve sıralı bir tahsil görerek okumuş, âlim bir adam oldu. Tıp ilmini de tahsil ederek halk arasında büyük bir şöhret kazandı. Fakat Devlet hizmetine girmeyip İstanbulda Saraçhanebaşında bir eczahane açtı. Orada hem doktorluk ediyor, hem de ilâç yapıp satıyor, para kazanıyor, geniş geniş yaşıyordu. 953 - 1546 senesinde kimya ile uğraşırken bir hatası yüzünden önündeki ateşte olan ecza infilâk etti. Dişleri döküldü ve bunun sonunda da öldü. Bu fen şehidi arada sırada şiir de söylerdi ki, bu beyit onundur:

Nola sen bağrımın başın gözetsen, sofi peymanem
Kişinin dost başına bakar, düşman ayağına

Bu muhammes gazel de ondandır:

Şeha lâ'li lebin devrinde hemdem âşıkı şeyda
Gezer humhanei mihnette rüsvâvü tekü tenha
Çürüttü nakdi cani badei ışka dili rüsva
Humarı gussayı def'a yetiştir badei sahbâ
Ela yaeyyuhes-saki edir ke'sen ve nâvil-hâ

Bahar oldu açıldı goncei gülşen temâşâ kıl
Yeter künci belâda ağlayıp bahtın şebâsâ kıl
Çemen bezminde daim merdümün camı müsaffa kıl
Yetiş ayşü tarap esbabını cümle müheyya kıl
Ela ya eyyühes-saki edir ke'sen ve nevil-ha

Hasûdı uydurup yanınca dilber gitti sahraya
Dikince kaldı uşşakın gözü ardınca ol aya
Diriğa kılmadı bir kez nazar asla bu şeydâya
Gubarı gam helâk etti meded kıl câmı sahbâya
Ela ya eyyühes-saki edir ke'sen ve nâvil-ha

Bu gün bir işreti var gülşeni mecliste hubanın
Piyâle nûş ederler dembedem rağmine devranın
Cihanı na'reyi yâhusu tuttu ehli ırfanın
Budur humhaneler içre dilinde virdi mestânın
Ela ya-eyyühes-saki edir ke'sen ve nâvil-ha

Açıldı gonceler işret demidir şimdi rindâne
Piyale lâlei hamra, çemenzâr oldu meyhana
Salâ it, Saniî şimden geru var ehli ırfana

Surahide sada ile olup mecliste mestâne
Ela ya-eyyühes-saki edir ke'sen ve nâvil-ha

23 — Nazmi: 16 ıncı asrın ilk yarısında yetişen şairlerden olup, adı Mehmettir. Sipahi idi. 930 - 1524 senesine kadar yetişen Türk şairlerinin nazireleri olan gazellerini nazirelerile beraber toplamış, kendi de her birine birer nazire söylemiş, ve hepsini bir mecmuaya yazarak adını da "Camiunnezair„ koymuştu ki, bugün bu mecmuanın bir nüshası İstanbulda Nuruosmaniye kütüphanesinde varmış. Nazmi, 955 - 1549 senesinde öldü. Şu gazel onundur:

Dehanın busesin kılmak temenna
Bir olmaz fikrdir yok yere cana
Nice bir dola eyvâh ile gûyün
Yazıktır ehli ışkın âhın alma
Tavafı kâ'bei guyin safasın
Bulur mu hacce varıp sofi farza
Letafet birle zatin gerçi kim mum,
Veli kalbin nigâra sengi hara
Sataştım Nazmiyâ bir özge derde
Devasın bulmadım alemde derdâ

Yine ondan:

Yâre karşı dûdi âhım pürşirar olmak neden
Gün görünürken kevakip âşikâr olmak neden

Bu da onun:

Deheninden gelen sühan cânâ
Gayıptan bir hitaptır güya

Nazmi o zaman şairlerce pek büyük hüner sayıldığı cihetle hiç noktasız harflerle, veyahut hep noktalı harflerle şiirler de söylemiş ve bunlarla kimbilir nekadar da uğraşmıştır. Tezkirelerede örnekleri vardır.

24 — İnce Hayâli: Adı Mehmet olup, Vardar Yenicesinde doğmuş ise de, büyüyüp yetişmesi, tahsili, nâm şan alması Edirnede olduğu gibi, 964 - 1557 de öldüğü vakit te Edirnede Uzunkaldırım mezarlığına karşı, dedelerinden kalma Vize Çelebi mescidi avlusuna yaptırmış olduğu iki lüleli denilen çeşmenin sol yanına pencere boyuna gömülmüştür. Hayâli, yanık dilli, pek

kudretli bir şair olup Kanuni Sultan Süleymanın pek çok ihsanını almıştı. Arşî Çelebi, Hayalinin ölümüne şu tarihi söylemişse de, taşında hiç yazısı yoktur:

Hayâli kim gazel sıytü sadâsın
Tamamet nüh kubabı çerha saldı
Çekip şemşiri şi'ri âbdârı
Hezaran pehlivanı nazmı çaldı
Bu meydan içre sultanı cihandan
Semendi tab'ile öğdüller aldı
Yumup göz sahili hestiden âhır
Adem bahrıne mahivâr daldı
Dedi Arşi işidüp ane tarih
Sözü dilde, Hayâli gözde kaldı
964 - 1557

Şirî adlı bir şair ise: (Hayâli öldü hayf elhükmü lillah) mısraını tarih düşürmüş idi. Şu gazel Hayalinindir:

Arızım meyden arakriz olsa ey huri cemil
Sanırım cennette tuğyan eylemiştir selsebil
Âfitâbı nice teşbih ideyim ruhsârına
Sen saadet nurisın, ol hâke düşmüş bir zelil
Bir kadem çıkmaz seri guyin koyup aşıkların
Takı arşa nerdüban olursa perri Cebraîl
Bezmde bir perde açtı çengi ışkından senin
Düştü nageh perdeden taşra hezaran kalü kıl
Reşki a'dâdan Hayâli çekme zahmet, sabir ol
Eyledi hak ateşi Nemrude gülzâri Halil

Yine ondan:

Fer veren mâha cemali bâkemalindir senin
Mihre hançerler çeken iki hilâlindir senin
Canına aşıkların ey lâleruh dâğî belâ
Ol lebi canbahşının üstünde halindir senin
Kâsei huni mahabbet eyleyip her dâğımı
Cismimi zeyneyleyen idi visalindir senin
Gerdeninde zülfünü gördüm süal ettim dedi
Ey fütâde boynuna düşmüş vebalindir senin
Gayrilerle yârdır şimdi Hâyâli der isen
Haşe lillâh padişehım ol hayalindir senin

Yine onun bir gazeli:

Cihanâra cihan içindedir, arayı bilmezler [1]

[1] "Arayı bilmezler„ şimdiki anlatışımızda aramağa bilmezler, arayamazlar demektir.

O mahîler ki derya içredir, deryayı bilmezler
Harabat ehline dûzâh azâbın anma ey zahit
Ki bunlar ibni vakt oldu gamı ferdayı bilmezler
Şafakgûn kan içinde dağımı seyreyler aşıklar
Cüneşten zerre görmezler felekte ayi bilmezler
Hamide kadlerine riştei eşki dakup bunlar
Atarlar tiri maksudı nedendir yayi bilmezler
Hayâli fakr şaline çekenler cismi uryânı
Aninle fahrederler atlasü dibayı bilmezler

Yine Hayâlinden:

Kadimi aşınalardan görüp bigânelik resmin
Vefa ümmidine bigânelerle aşina oldum

Bu da ondan:

Ben ol bâzi hümâ saydım ki alem saydgâhında
Nice anka gibi yavru uçurdum aşiyanımdan

25 — Ubeydî: Adı Abdurrahman olup, Nebi halife adında bir adamın oğlu imiş. Edirnede doğup büyümüş, yetişmiş idi. Şeyhulislâm Edirneli Kadizade Ahmet Şemseddin efendiden mülâzım ve sonra kadi oldu. Birçok yerlerde kadılık ettikten sonra Eski-Zağrada kadı iken, İkinci Sultan Selim zamanında ve 981-157 senesinde öldü. Ubeydinin ölümüne bir dostu bu mısraı tarih düşürmüştür:

« Ah, fevt oldu Muharremde Ubeydi çelebi »

Ubeydî, çok okumuş, çok güzel huylu, herkesin sevgi ve saygısını kazanmış olduğu gibi, şiir ve mûsikide de essizlerdendi. Şu matla, onundur:

Âdemin sâğarı ömrüne cihan bir demdir
Hey meded ol dahi hunidil ile hemdemdir
Halkı laya'kıl iden hab değildir her şeb
Anların gündüzün içtikleri câmı gamdır

Bu gazel de onundur:

Yaktı, yandırdı firakın beni nâri eleme
Yüz tutarsam yeridir canibi mülki ademe
Deyri hüsn içre iderlerse letafet bahsin
Ağız açtırmaz o kâfir beçe hiç bir saneme
Ey peri-ru nice pervaz ura evsafında
Kol, kanat olmaz ise desti hidayet kaleme

Ey gönül şevk ilinin şâhılığın isterisen
Çek harâcî alemin yörüyüş et ceyşi gama
Rumda hali ruhi vasfı ile ol şuhun
Nokta koydun be Ubeydi şuarayi Aceme

26 — Emrî: Adı Emrullah çelebidir. (Hüner ehli zemanede gülmez) mısraı güya ki bu okumuş, ateş dilli şair hakkında söylenmiştir. Çünkü Emrî, pek okumuş, pek yüksek bir şair olduğu halde, hayatını hep sıkıntı içinde geçirmiştir. Evkaf kâtipliği hizmetinde bulunuyordu. Mükemmel divanı vardır. Emrî merhumun hayâli çok kuvvetli olup pek güzel şiirler söylerdi. Hattâ şuaradan biri :

Ubeydinin sözünde sûz vardır
Edada lik Bâkı bibedeldir
Nezakette Hayâli gibi olmaz
Veli Emri tahayyülde meseldir. (1)

Diyerek tahayyülde Emrîyi bütün şairlere tercih etmiş idi. Emrînin 983 - 1576 da yani, Ubeydiden, iki sene sonra öldüğünü Edirneli Hasan Ziyainin söylediği şu tarihten anlıyoruz:

Erişti emri Allahın müverrih
Dedi tarih (kani şair Emrî)

Emrînin şiirlerinden bir kıta ki pek değerli, pek yanıktır:

Âşık gamı dilrübasız olmaz
Piranı heva asasız olmaz
Zülfine dedimse müşki çinî
Affeyle ki kul hatasız olmaz

Yine ondan:

Sofi mecaz anladı yare mahabbetim
Âlemde kimse bilmedi gitti hakikatim
Bir gevherim ki haki siyah içre kalmışım
Sarrafı dehr bilmez ise nola kıymetim

Yine ondan:

Payimal eyleme keysûyi abir efşânın
Kuyruğun basma nigâra uyur ejderhânın

Yine ondan:

Gördüm ey dil minnet ister vermeğe dünya mürad

(1) Bu dört şair hep muasırdırlar. Yalnız Baki İstanbullu olap diğer üçü Edirneli veya Edirnede yetişmedirler.

Ane minnet itmeden kurtuldum oldum nâmürad

Yine ondan:

Hasreti ebrûyi müşkîninle nunun kaddi zam
Nokta koymuş sinesi üstüne anın dâğı gam

Emrînin bir gazeli:

Ruhine benzediğiçün güli âl
Eli üstünde tutar ani nihâl
Ağlata ağlata yaşım çıkarıp
Kondu göz hanesine şahı hayâl
Leblerin vasfını işitti meğer
Kendisinden soğudu âbı zülâl
Boyun eğmezdi gelip karşında
Âşık olmasa ger ebrune hilâl
Öykenirmiş lebine ey Emrî
Bulıcak câmı şarabı ele al

27 — Fanî: Kanunî Sultan Süleyman zamanında yaşıyan şairlerdendir. Lâtifî ile Nevadirülâsar: " bunun adı Mehmet olup aslen Filibelidir „diyorlar. Edirnede kitapçılıkla geçinir, kanaatkâr ve çok yaşlı bir adem idi. Bu şiir Fanînindir:

Devri lâ'linde senin meyhare bir ben, bir hubab
Baş açık, yalın ayak, âvâre bir ben, bir hubab
Rahtü bahtin suya salmış, bade vermiş varını
Bidilü bi hanüman, biçare bir ben, bir huhab

28 — Fedaî: Asıl adı Ali Balidir. Kendisi bilgili, sesi güzel, boyu bosu yakışıklı bir civan olup, gençliğinde İkinci Sultan Selimin yanında sipahi idi. Abdürrahman Hibrîye göre 969 - 1562 de, Zübdetül-eşarda yazıldığına göre ise 1010 - 1602 de öldü. Bu matla' onundur:

Gerçikim bağrıma tiri gamı firkat geçti
Hançeri hicri dilü canıma kat kat geçti

Bu da Fedaînin bir thamisidir:

Demi subh irdi yine yar ile sohbet demidir
Ayşü nuşü tarabü bezmi mahabbet demidir

Getir ayağı çemen sahnine rihlet demidir
Sâkıya mevsimi güldür yine sohbet demidir
Getir ol kan olacak badeyi işret demidir
Zirvei gamda kaşın fikri beni itti hilâl
Vuslatın îdine irişmek ise emri muhal
Kalmadı tâbü tebi hicrile cismimde mecal
Yaktı yandırdı beni ateşi gam şem, misal
Yanayım, yakılayım, sana şikâyet demidir.
Ger şehit etse bizi nâveki dilber fükenim
Saruben lâle sıfat boynuma kanlı kefenim
Desti hicrin yine hâk etti çekip pirehenim
Hasreti la'lin ile kanlara boyandı tenim
Ey efendi, gile rahmiyle, inayet demidir.
Hedefi sinemi tıri müjen ittikçe nişan
Geçti peykânı gamın canıma ey kaşı keman
Nice fâş etmiyeyim sırrımı hep halka ayan
Beni hasretle koyup gittin eya ruhi revan
Nola kan dökse gözüm derdile fırkat demidir
Gussavü mihnet ile bâri gamından kat'a
Kalmadı zerre kadar çekmeye alemde belâ
Ey cefapişe Fedaîye vefa eyle, vefa
Çok cefa eyledin insaf ide Dervişe şeha
Kanlı yaşına nazar et hele şefkat demidir.

29 — Nihanî: Asıl adı Duraktır. Okuyup yetiştikten sonra Şehzadelikleri sırasında İkinci Selime Manisada defterdar olmuş, hattâ Selim tarafından o zaman elçilikle İran Şahının huzurunda, İran okumuşları ile bazı mezhebî münâbahecelerde bulunarak onları mat etmişti. Nihanî pek eli açık ve cömert olduğundan, herkesin sevgilisi idi. Fakat onun böyle halk arasında çok ün almasi kendisini çekemiyen düşmanlarını birleştirmiş, onu Kanunî Sultan Süleyman huzurunda lekeliyerek 970-1562 senesinde öldürtmüşlerdi. Şairlerden biri o zaman (Eyliye cenneti hak ane Durak) mısraini tarih düşürmüştü. Bursalı Şair Rahmi Çelebi de Nihanîye yanık bir mersiye söylemiş idi ki, matla'ı:

Ey dil bu ittisal nedir mesiva ile
Kat'ı taallûk et, yürü mikrazı lâ ile

Beytidir. Merhum Nihanî şehit olmazdan önce söylediği bir gazelde:

Sultanı gamı ışkına dil olalı menzil
Can oldu şehâ şahidi maksudune vasıl

Demişti ki bundan, adeta kendi başına örülmekte olan belâ dolabını anlamış olduğu anlaşılıyor. O gazel şudur:

Can oldu şeha şahidi maksudune vasıl
Meşhurdur eddâllü alel-hayri kefail
Katlime delil olsa nola gamzei zülfün
Sultanı gamı ışkına dil olalı menzil
Ey kaşı keman, tiri havadisten alınmaz
Peykânın ile sinei can olalı menzil
Olmazsa kişi alimi esrarı gami ışk
Tahsili ulûm eylemeden ane ne hasıl
Zulmette kalırdın şebi hicranda Nihanî
Ahım şireri olmasa ger sana meşail

30 — Rıza: Kasap zade Abdülkerim efendidir ki, lâubalili-ğinden dolayı zürefa arasında Deli Kerim denmekle meşhurdur. Dimetokada doğmuş, lâkin Edirnede büyüyüp yetişmiş, bihakkın okumuş bir adam olmuş, füdala arasında sayılı, Türkçeden başka Arapça ve Farsça da şiir söyliyebilirdi. 985 - 1577 de Edirnede öldü. Şu matla' onundur:

Kosam bin dâğı bir dağ üzre sinemde aceb sirdir
Tefâvüt elyemez o dilrüba yanında hep birdir.

Bu da ondan:

Asârı hatı yâr gözümden uçar oldu
Bir nâme kebuterle bu nâlâne gelir mi

31 — Belîî: Kanunî Sultan Süleyman, İkinci Sultan Selim ve Üçüncü Sultan Murat devirlerinde yaşıyan Edirneli şairlerdendir. 995 - 1587 senesinde öldü. Sicilli Osmanî bunu İkinci Sultan Murat devri şairlerinden sayıyor ise de, yanlıştır. Şu kıt'a onundur:

Gamzenden iki yanına şemşirler takın
Bin esbi nâze eyle gönül mülküne akın
Kim zâr eden Bedîî nâlânı der isen
Ayine al ele gülruhsârına bakın

32 — Iza'î: Asıl adı Mehmettir. Anadolu kadıaskeri Hasan efendiden mülâzim olup, sonra müderris olmuştu. Lâkin sonra müderrisliği bıraktı ve lâübali meşreb olduğu için memuriyet ve mesnet arkasında koşmayıp o sırada Edirnede bulunan zen-

ginlerin ve kibarın çocukları ile düşüp kalkar, bunlara nedimlik eder, onların yardımları ile geçinirdi. 996 - 1588 de öldü. Âli merhumun Künhül-ahbârda söylediğine göre Izarî gençliğinde çok güzel, çok yakışıklı olduğundan muasırları olan Ubeydî, Emrî ve Mecdi bunun güzelliğinin meclûbu ve âşıkı imişler Izarînin güzel şiirleri vardır ki, bu matla' onundur :

Dik gelmek istedi kadi bâlâyı dilbere
Tubayı diktiler tepesi üstüne yere

Yine ondan :

Gelmedi sâkı kanaat var iken meyhanede
Bir ayağım evdedir bir ayağım meyhanede

Yine ondan :

Nihalden ayırıp goncasın gülistanın
Koparma yüreğini andelibi nâlânın

Yine Izarîden :

Tabibi derdimi gördüm devadan el çekti
Yapıştı nabzıma ben müptelâdan el çekti
Çınâr biat edip hankahi gülşende
Erişti piri hazâna hevadan el çekti
Vefayı câna satarken o hacei hüsne
Ne gamzolundu kı bey'î vefadan el cekti
Demişti kim bir elim hayra olsun öp elimi
Izarî ol şehi âlem sehadan el çekti

33 — Beyanî : Bu da sipahi beylerinden idi. Lâkin sonundan az bir timara kanaat ederek askerlikten çekilmiş ölünceye kadar çok sevdiği ilim ve edebiyatla ugraşmıştır. Hasan Çelebi, bunu tezkiresine Beyanî diye aldığı halde, Âşık Çelebi, tezkiresine Peykî adı ile yazmıştır. Bu beyit onundur :

Cihan deryaların bir katra denlü aynına almaz
Gözüne alemi yıldırdı bu çeşmi güher paşım

Beyanî, hiciv ve hezde de birincilerden idi. İran seferine giderken arkadaşlarından bir sipahiye kızmış, şu beyti söylemişti:

Bir kızılbaşı havale edeyim ben sana kim
Boyu bir karış ola, yaşı benim yaşdaşım

Beyanî Kânunî devri şairlerinden ise de, ne vakit ve nerede öldüğü belli değildi.

34 — Tâbiî : Ali Tâbiîdir ki, bazan Feyzî mahlası ile de tahallüs eder idi. Kanunî zamanında yaşıyan şairlerden olup, Sipahî beylerinden idi. Kalemce yüksek iktidarı olduğundan ağır zaamete mütesarrıf idi. Lâtifî merhum tezkiresinde bunu İstanbullu olarak gösteriyorsa da, Abdurrahman Hıbrî, Enisülmüsamirinde Edirneli olduğunu ve Edi nede okuyup yetiştiğini söylüyor. Tâbiînin Mesihiye nazire olarak Edirne hakkında söylediği bir şehrengizi varmış. Bir gazelinin matla'ı budur :

Altın kalem misal bu âhi şirer-feşan
Yazdı sema sahifesine sûrei dühan

35 — Celilî : 16 ıncı asrın sonlarına doğru İkinci Sultan Selim günlerinde ölmüştür. Terzilikle geçinir, âşık ve şair bir adam idi. Şu manzume ondandır :

Ah kim gurbette kaldım bir nigâr eğler beni
Çoktan eylerdim sefer ol şivekâr eğler beni
İtlerimle hemdem ol gitme kapımdan der bana
Bunca yıldır dostlar ol itibar eğler beni
Düşeli dil zevrakı, girdâbı ışkın bahrine
Ha bugün, yarın deyu bu ruzgâr eğler beni

Yine ondan :

Canı ağzına gelir mecliste cana şişenin
Yüz kızartıp bûseler aldıkça la'linden şarap

36 — Cevrî: Harratzade (1) denmekle meşhur idi. Babası İbrahim Çelebi zarif ve okumuş bir adam olmakla, Yavuz Sultan Selim onu Tebrizden Edirneye getirmişti. Cevrî, Edirnede doğup yetişti. Abdülkerim zade efendinen mülâzemetle çıkıp ileri gelir kadılardan olmuştu. Cevrî merhum çok güzel şiirler söylerdi. 994 - 1586 da öldü. Şu matla' onundur:

Alup gider oldukta al bile canı
Biribirinden ayırma efendi, yaranı

Şu şiir de Cevrînindir:

Gelmek çü müyesser değil ol serv kenara
Sendeyse tahammül göremem sabrü karara

(1) Harrat = Çıkırıkçı demektir.

Kadır da değilken bilirim terki diyara
Âvare gönül neyleyeyim sana ne çare

Günden güne artırmadasın ah ile zarın
Güş eylemez ol servkadi lâle ızarın
Bir yerde ise yok iki gün sabrü kararın
Âvare gönül neyleyeyim sana ne çare

Kadir değilim ol sanemin guyine varam
Bir mertebede fırkat ile zârü nâzâram
Dokunmaz iken şimdi benim başıma çarem
Âvare gönül neyleyeyim sana ne çare

Bin var gamı cânâne ile sinede dâğın
Envaı heva ile dolu cevfi dimağın
Şimden giru nitmek gerek olmuş ola canın
Âvare gönül neyleyeyim sana ne çare

Yâr olamadın gitti bu ben bağrı kebâba
Başımda hevâlar beni döndürdü hubaba
Cevreyleyüben Cevriye düştün, meyi nâba
Âvare gönül neyleyeyim sana ne çare

Yine ondan:

Azm eylese ne canibe ol kâbei ümmid
Kıble nüma gibi yüreğim titrer üstüne

37 — Civanî: Bazı tezkirelerde Halidî diye yazılmışsa da, doğrusu Civanîdir. Kadızade ve Edirneli Kemal paşa torunu merhumun talebesinden olup, ondan mülâzım olmuş, kadılık mesleğini ihtiyar etmişti. En sonunda Vizede kadı iken orada öldü. Vefatı onaltıncı asrın ortalarındadır. Okumuş bir zat olan Civanî arada sırada şiir de söylermiş. Şu matla' ondandır:

Seki yârım demiş mecnuni şeyda
İşidüp Leyli, didi sek besahra

Yine ondan:

Gonceye ol la'li dürpaşi nice teşbih idem
Gonce ancak bir dehendir kim anin dendanı yok
Aşık olan şem'dan görmek gerektir yanmağı
Yüreği yanar, yaşı akar veli efganı yok

38 — Diğer Civanî: San'atkâr bir zat olup külâh dikmekle geçinir, bunun için buna Külâhdûz Civanî de denirdi. Kanunî Sultan Süleyman zamanında Edirnede yetişen ve yaşayan şairlerdendir. Şu matla' onundur:

Vefa bünyadı dilberde nolaydı üstüvar olsa
Ya ben biçare vü üftadede sabrü karar olsa

39 — Hıfzî: Kur'anı kerim hıfzetmiş olduğu için bu mahlası ihtiyar etmişti. Yoksa adı Mehmet olup, halk arasında Sarı Memi diye anılırdı. Edirnede doğup yetişmiş, tahsil ederek okumuş bir adam olmuş, meşhur Niğrebolulu şair Hasan Âhi merhumdan sonra Karaferye medresesine müderris olup Kanunî Sultan Süleyman devrinin sonlarında o ada ölmüştü. Şu matla' onundur:

Ey hatı rühsârı yâr ol hüsnü tahririn senin
Eyledi rengin veraklar üstüne yirin senin

Bu da onundur:

Bir düğme pirehenden olmuş yakandan zahir
Ey meh, sabaha karşı dan yıldızına benzer

Yine Hıfzînin bir gazeli:

Bendi zülfin olmasın boynunda bağı kimsenin
La'li haddin yakmasın bağrında dâğı kimsenin
Nâri fırkat yirim od etti, behişt arar iken
Ya ilâhi olmasın düzah durağı kimsenin
Ten şu haddile zaifü, nâle şol denlü nahif
Ne görür gözü, ne işidir kulağı kimsenin
Sâğari mey bana geldikçe düşüp oldu şikest
Devr elinde sınmasın hergiz ayağı kimsenin
Hıfzıya sinem ocağı tuttu ateş sû besû
Işk ile böyle tutuşmasın ocağı kimsenin

40 — Hatemî: Lüleburgazda camileri olan, ileri gelir sipahi beylerinden Mehmet bey adında bir zatın evlâdından Deli Mahmut bey adında bir sancak beyinin oğlu idi. Edirne Sultan sarayında büyüyüp yetişti. Sipahilikle saraydan çıktı. Çok gezdi ve çok yaşadı. Pek güzel şiirler söylerdi, hattâ bazı sözleri darbımesel olarak bugün de milletin ağzında yaşamakta ve söylenmektedir. 1004 - 1596 da öldüğü zaman, ölümüne Edirneli şair Mamazade merhum bu tarihi söylemişti:

Hatemîye tevbei tevfik ile irüp ecel
Buldu husnî hatime, tarihi (hatmi bi bedel)

Asıl adı İbrahim beydir. Önceleri Matemî tahallüs ediyordu; sonundan Hatemî mahlasını aldı. Hateminin müretteb divanı vardır. Bu matla' onundur:

Görüp nâfında cânanın bugün bir hali anber bû
Nedir dedim, göbek miski dedi ol gözleri ânû
1004

Yine ondan bir beyit:

Sen dururken mihrü maha bakmaz ey hurşidi had
İsterim haktan çukurunda bula ehli rasad

Yine ondan:

İrişir menzili maksuduna aheste giden
Tiz reftar olanın payine damen dolaşır

Yine ondan:

Eyleyip hicre küşalık o güzeller şahı
Maniye nakşeder oldu göre Abdullahı

Bu gazel de Hatemînindir:

Hammame giren ol güli nazik bedeni gör
Pehlûsu temaşadır o billûr teni gör
Can verse bana tutii dil itme taaccüp
Ko söyleyeni sözüm işit süyleteni gör
Bir mâhın olup âyinei hüsnüne nazır
Dildâdesi olursun eğer sen de seni gör
Bu şebte nice yâr ile olur deyu sohbet
Sır tevbeleri, badei peyman şikeni gör
Aşık olalı Hatemi ol mihri münire
Za'file helâk itti gamü gussa beni gör

Yine Hatemîden bir matla:

Çâk olan desti cefa ile giribanımdır
İlişen harı gamü mihnete dâmanundur

41 — Hıdrî Çelebi: Zamanında Tepegöz Hızır denmekle maruf idi. Edirnede doğup yetişmiş, tahsilini bitirdikten sonra kırk akça günlükle Bursadaki Yıldırım Bayezit medresesine müderris olmuş idi. Orada nikris hastalığına tutulduğundan 30 akça günlük ile tekaüt edilip Edirneye geldi. Hıdrî, Kanunî devrinde yani 16 ıncı asırda yaşamıştır. Bu gazel onundur:

Kasti dil ol zülfi anber fâmadır
Bir kalenderdir ki azmi şâmadır
Kirpiğim dil macerasın yazmağa
Kâtibi çeşmim elinde hamedir

Ruyi zerdim eşki hunalûd ile
Yazılır kanile hasret nâmedîr
Devletinde bu yetimi eşkimin
Giydiği gülgûn atlas camedir
Hıdri eyler la'li meygûnun heves
Rind olanın meyli safi câmadir

42 — Derviş Çelebi: Köstendilli Mustafa efendi adında bir kadının oğlu idi. Edirnede doğup büyüdü. Yetiştiği zaman müderris olmuştu. Üçüncü Murat devrinde yani on altıncı asrın sonlarında ölmüştü. Bu gazel onundur:

Hanei zühdü harap etti o reftarı reviş
Aldı dil kal'asını padişahım bu yürüyüş
Eyledi ruhların uşşakı kamu ey şeh mât
Sabra takat mı kodu şivei naz ile bakış
Seni taşra çıkarınca çıkayazdı canım
Hay sultanı kerem yana çıkışmaz bu çıkış
Vadii mihrü muhabbette piyade kaldım
Dirlik istersen eğer bâdei maksuda iriş
Dilde sad renci melâmet gide yürür Derviş
Olmadı bâri meded ruhı revanım gel iriş

43 — Destarî: Sarıkçı İbrahim adında bir cerrahın oğlu idi. Kendisi tıbba heves ederek okuyup öğrendi. Ve çok yıllar hekimlik etti. Edirne Sultan Bayezit Darüşşifasında tabip iken 1023 - 1614 senesinde öldü. Destarî pek âşık ve şair bir adamdı. Bu matla' onundur:

Ey yüzü mahım hayalinle senin oldum hilâl
Ya kaşın fikri beni etti zaifü bi mecal

Yine ondan:

Oldu bir simin berin ışkile sinem tâze dâğ
Dağlar feryadıma ahenk olup tuttu kulağ

44 — Askerî: Kanunî devrinde yetişmiştir. Gençliğinde nice yıllar dünyayı gezip dolaşmış, abdalmeşrep bir zat olup, aslen Edirnelidir. Askerî, gezgincilikten döndüğünde Selânikte tevattun edip artık orada yaşamıştır. Askerî, sipahi idi. Bunun güzel şiirleri vardır. Şu matla' onundur:

Her deninin tan mı dönse çarhı gerdûn üstüne
Cinsidir elbette döner dûn olan dûn üstüne

Bu da onundur:

Padişahı dehre baş eğmez gedalar var imiş
Mülki istiğnada hoş ehli gınalar var imiş.

Bu gazel de Askerînindir:

Gönül eğmezdi başın bir ferde
Darbı kul etti bir siyeh çerde
Var mıdır ey tabip dermanın
Uğradım ışk adlı bir derde
Gönlüne girmek isterim yârin
Ot biter mi cihanda mermerde
Elim ermez; sürem ayağına yüz
Benim ol devletim mi var serde
Sevdiğim bir sipahi dilberdir
Askerî misli yoktur askerde

Bu gazel de onundur:

Gerçi vardır işiğinde bende yüz
Biz de kapında şeha bir bendeyüz
Yüz beyüz ahvalim ilâm etmiye
Var mıdır ey şâhı alem bendeyüz
Lütfün olmasa efendi özür-hah
Filimizden biz kati şermendeyüz
Dâmeni vasfine irmez destimiz
Pâyimâli dehr bir üfkendeyüz
Yâr yolunda adûlar zanneder
Askerî, biz fikri canü tendeyüz

Askerî, hizmet ümidile birçok beylere, vezirlere gidip gelmiş, hiçbirinden faide göremeyince me'yus olarak bir manzume söylemiş idi ki, şu beyitler ondandır:

Ey gönül, a'yân devlet içre himmet kalmadı
Kimden umarsın kerem, ehli mürüvvet kalmadı
Ey diriga lütfü ihsan kapısın kapadılar
Zikri hayrolsun denir bir ehli davlet kalmadı
Adları Hatem, seha tomarını tayyettiler
Gitti kayboldu kerem, cûdü sehavet kalmadı

45 — Rumî bey: Kanunî devrinde yani onaltıncı asırda gelen şairlerdendir. Aslen Uzunköprülü idi. Edirnede okuyup yetişti, Rumeli beylerbeyiliğinin kâtiplerinden oldu. Güzel şiirler de söylerdi. Bu murabba onundur:

Herki dünyaya gelir âhı recel câmın içer
Ne aceb menzil olur kimi konar, kimi göçer
Ceresi nâfe ile kafilei ömr geçer
Kûsi rihlet çalınır geldi geçer, geldi geçer

Bu beyit te Rumînindir:

Geh çıkarır, geh giyer destârın ol meh, nâzdan
Aşıka bir veçh ile yüz gösterir açmazdan

46 — Zemanî: Asıl adı Mahmut olup, bu da Uzunköprülüdür. Çocukluğunda Edirneye gelip okudu; yetişti ve Kanunî Sultan Süleymanın büyük oğlu Şehzade Mustafaya kâtip oldu. Bir hayli zaman ona hizmet etti. Şehzade Mustafa öldürüldüğü zaman, bunun da artık adı işidilmez oldu. Lâkin bazı tezkireler, Zemanînın ondan sonra bir haylı zaman ötede beride gizlendiğini ve sonra Rumeli beylerbeyi olan Ahmet paşaya kâtip olduğunu söylüyorlar. 16 ıncı asır şairlerinden olan Zemanînin ne vakıt ve nerede öldüğü belli değildir. Gayet güzel şiirler söylerdi. Bu beyit ondandır:

Nigârın hatırı hattı ucundan bir gubâr ancak
Yine ayinei alemnümada jengdar ancak

47 — Sâlikî: Kanunî Sultan Süleyman devrinde Edirnede yetişen şairlerden olup, asıl adı Ahmettir. Bu, hem şair, hem çok güzel ok atan bir kemankeş, hem de iyi güreş güreşir bir pehlivan idi. Abdürrahman Hıbrî merhumun Enisülmüsamirinde dediği gibi: " Gâh Galatada Azeb, gâh Seyyahı diyarı Arap olarak ömrünü gezgincilikle geçirdi ve en sonunda Arabistanda öldü. „ Bu matla' onundur:

Yazsam aceb mi sen şehi mihribana cönk
Razi derunu yazmağa olur bahane çünk

Yine ondan:

Bilmez yolunu, varmağa ol kâbeyi canın
Her yana dönüp durduğu bu, kıblenümanın

Salikînin, Feganînin bir gazelini tahmisi:

Can şikârına saçın dâmını irsal eyler

Ben sacıp harmeni husne adını hal eyler
Nice bin mürğı dili ol yana meyyal eyler
Dökmeye kanını halkın ki müjen âl eyler
Bize geldikçe dokunmaz geçer, ihmal eyler

Çeşmi mestin bana her dem kılar ey yâr gadap
Bir girişmeyle kılar canıma bin türlü tâab
Bilmezem bunca cefa vü siteme noldu sebeb
Demrenin yaturuptur dili hakide aceb
Tirin ey kaşı keman sinemi gırbâl eyler

Bir safada görüp ayineveş ol lâle hadi
Terki tecrit oluben eğnime aldım nemedi
Düşmek ister, müjesi tiğına canım susadı
Merdümi dide kenar etmiye ol serv kadı
Yetmiş iki dereden su getirip âl eyler

Sidre gûyinde ben ol zöhre cebinin her ân
Yüzümü sâye gibi hâk ile kıldım yeksân
Merhamet eylemedi halime bir dem yarân
Doğruluk ettiğim için midir ol kaşı kemân
Sayeveş yerlere çalup beni pamâl eyler

Hedefi tiri belâ olalı ey kaşı keman
Kârını Sâlikî ah eyledi ey servi revân
Görmeyicek yüzünü dil nice olur handân
Gülruhunsuz idemez tab'ı Figanî efgan
Güleşnim bülbülünü; faslı hazan lâl eyler

48 — Sezaî: Asıl adı Durak olup, Kanunî Sultan Süleyman zamanı şairlerinden ve sarayı hümayun kapı kullarından idi. Ne vakit ve nerede öldü, bilinmiyor. Bu beyit onundur:

Varını gül şol kadar yolunda döktü, saçtı kim
Kaldı egninde hemen bir parelenmiş pirehen

49 — Sihrî: Asıl adı Mehmet olup, Divdestzade denmekle maruftur. Babasına, çok hızlı yazı yazdığından ötürü Divdest denirmiş. Bu da babası gibi çabuk yazı yazdığı ve okumuş bir kâtip olduğu için Kemal paşa zade merhum Edirne kadısı olduğu vakit, bunu mahkemeye kâtip almıştı. Ondan sonra gelen kadılar da Sihrîye dokunmadılar. Ömrünün sonuna kadar mahkeme kâtipliği ile geçindi. Ne vakit öldü ve nereye gömüldü, tezkirelerde söylenmiyor. Sihrî güzel şiirler de söylermiş. Bu beyit onundur:

İlâhi isterim cismim seraser taze dâğ olsun
Bir er yatar disinler kabrim etrafı çırağ olsun

Bu gazel de Sihrînindir:

Oldun ey Yusufi sani çü bugün kâr ehli
Eyledin halk cihanı kamu bâzar ehli
Ey sanem deyri cihanda saçını arzetsen eğer
Ehli İslâmı ederdin kamu zünnâr ehli
Ateşi hicrine yandığımı itsem zahir
Isına nârı cahim içre kamu nâr ehli
Ey kamer, sûzi gamın cismime pulpul dâğı
Öreli, taşı felek içre benim, zâr ehli
Pâyimâl eyleme gel Sihrîyi gönlüm ele al
Değmede girmez ele hoşça gör ey yâr ehli

Bu beyit te onundur:

Âfitabım, deylet atına süvar ol bir gün eş
Halk, bir şîre süvar olmuş desinler, bir güneş

Bu da Sihrî merhumun Kapudan Hayreddin paşanın ölümüne söylediği tarih:

Virir âhır fenâya fülki teni
Nuh dahi olursa geştiban
Her kaçan dem çeke nihengi ecel
Katraca gelmiye ana Umman
Yusufi sani idi ahbaba
Görünürdü adû gözüne Sinan
Sihrîya gel duayı hayredelim
Ruhı pakini şad ede Sübhan
Hatifi gayb didi tarihin
Daldı rahmet denizine kapudan
961 - 1554

50 — Süvarî: Kanunî Sultan Süleyman devrinde gelen şairlerdendir. Gençliğinde cambazlık ederdi. Yaşlanınca tasavvufa meylederek derviş ve sonra tekke sahibi bir şeyh oldu. Konuşup görüşmesi pek tatlı idi. Bu beyit onundur:

Halkai zülfünde canü dil muallâklar döner
Birbirine karşı oynar, san iki cânbâzdır

51 — Sıfatî: Kanunî Sultan Süleyman devrinde gelen şairlerden idi. Bu zat cerrahlıkta da pek kâmil olup tatlı dilli, güler yüzlü, şen gönüllü bir şair idi. Bu matla' onundur:

Olmayaydı la'li dilber gibi sükkerbâr şiir
Olmaz idi alem içre böyle kıymettâr şiir

Yine ondan:

Bûyi bârike özel virir miyanın var senin
Goncei nevhize açıl dir dehânın var senin

Yine ondan:

Kangı taş katı ise ko başını döğsün rakip
Sen Sıfatî, yâr ile nûş ide gör cami şerap

52 — Nihânîi diğer: Asıl adı İbrahimdir. Kul oğullarından olup meşhur şair Edirneli Ubeydînin beslemesi ve büyütmesi olduğu için buna halk arasında Ubeydî Nihânîsi denirdi. Okuyup yetiştikten sanra Edirnede bazı cihetlerle geçinirdi. Zavallının ömrünün sonlarına doğru şuuruna halel geldiğinden bir ramazan gecesi nasılsa bir gencin gözünü çıkarmış, hükûmet te bunu Bayezit darüşşifasına habsetmişti. Dostlarından bazıları bunu ziyaret için oraya gittiler. Nihânîyi önüne kalem ve divit almış, şiir yazmağa çalışır buldular. Zavallı o hal ile 1000 - 1592 senesinde Darüşşifada öldü. Bu Nihanî de çok güzel şiirler söylerdi. Bu gazel onundur:

Sevme şehri güzeli ger mehi tâbân ise de
Virme hercaiye dil mihri dirahşân ise de
Sana serkeşlik edip gayriye mail olanın
Geç hevâsından, eğer servi hıramân ise de
Har ile hemdem olup bağrını pürhun edicek
Güle bakma yüzüne ger güli handân ise de
Seni dilhaste edip gayriye dermân edenin
Müptelâ olma sakın âfeti devran ise de
Ey Nihânî ruhı her cem'i mânevver kılanın
Olma pervanesi ger şem'i şebistan ise de

Bu beyit te onundur:

Bir safa câmiyle ben pa'mâli ayaklandırıp
Sâkıyi devrân, diriga virmedi meydan bana

53 — Sadık bey: Dostu çok olduğu kadar, kendisini çekemiyen düşmanı da çok bir zat idi. Bilgisi kuvvetli, yazısı çok güzel, şiiri de manâlı idi. 997 - 1589 da yahut Hıbrînin dediği gibi 1000 - 1592 de öldü. Şu beyit Sadıkındır:

Sâkı sana göz kırpdığımı gördü hubabın
Alındığı hep o idi mecliste şerabın

Bu gazel de onundur:

Seni sevdim, belâ vü derdi mihnet ihtiyar ettim.
Giyip şalü abayi fakrü zillet ihtiyâr ettim
Ben ol kat'i taallûk eylemiş ebdali ışkım kim
Unuttum şehriyari, dârı gurbet ihtiyar ettim
Ben ol hakister olmuş bir belâlı bülbülül ey gül
Kanaat gülşeninde harı hasret ihtiyar ettim.
Kaba vü tacı terkettim mahabbet hankahında
Müridi piri ışkım künci uzlet ihtiyâr ettim
Tecerrüd aleminde bir mesiha meşrebim Sadık
Koyup zevki visali yârı, firkat ihtiyar ettim

54 — Rif'atî: Edirnede doğup yetişen bu zat ta zeki, ve müsteit olduğu kadar lâübali bir zat idi. 1013 - 1605 te Plevnede kadı iken öldü. Güzel şiirleri vardır. Bu gazel onundur:

Nolurdu ruhsatı pâbûs virse yâr bize
Sirişki dide kadar itse itibâr bize
Ruhi arûsi emel, mihrolursa göstermez
Felek dedikleri gaddârı nabekâr bize
Piyâlei dili sengi tegafül etti şikest
Nedendir ey güli ra'na bu inkisâr bize
Derunı sine ki pür dâğ. hicri ruyin ile
Ne neşve virse gerek seyri lâlezâr bize
Karardâdei sabrol, visal istersen
Nedir tehalükün ey Rifatîi zair, bize

Bu matla' da onundur:

Ziya bahşoldu herbir sâğarı mey tekkei cane
Çırağın aydın olsun daima ey piri meyhane

Bu da ondan:

Can nakdi ise kastın eya şûhi dilsiân
Lütfet bu gece sineye gel nakdin al hemân

Yine ondan bir kıt'a:

Hakipâyi şerife sultanım
Bende olmadı gelmeye takat
Âsitânından olalı mehcûr
Ayağa düştüm elvirüp zillet

55 — Ali Alâî: (Resim - 46). "Ahlâkı Alâi„ sahibi meşhur âlim ve fadıl Kınalızade Ali efendidir ki, biz ondan Edirne uleması sırasında da bahsettik. Bu okumuş adam da arada sırada şiir söylerdi ki, bu gazel onundur:

Cemalin mahı gerçi gün gibi her yerde lâmı'tır
Tulû etmez benim virâneme bir lâhza tali'tır
Benim zühdü salâhu tevbevü tevfikıma bir dem
Dehânü kametü ebru vü çeşmi yâr mani'tır
Demadem katli uşşak itmiye târinle müjgânın
Birisi hücceti nafiz, birisi nassı kat'tır
İrişmez âsitânına şirarı âteşi âhım
Diriga ehli ışkın kevkebi ikbali raci'tır
Alinin gayri hunı ışkı vakı oldu derlerse
Habibim, sevdiğim, ömrüm, inanma gayrı vakı'tır

Yine ondan:

Ensesinden biliriz hattı gelen mahbûbu
Arif olan kişi ardından okur mektûbu

Yine ondan:

Zemin mahalli belâ vü zeman medarı anâ
Budur sarayı cihan nakşine zeminü zeman

56 — Nasuhî: Yavuz Sultan Selim zamanında yani 16 ıncı asrın ilk yarısında yetişen Edirne şairlerindendir. Nasuhî tahsilini bitirdikten sonra Devlet memuriyetine heves etmemiş, Edirnede bir dükkân açarak aktarlık ve doktorluk ile vakit geçirmişti. Çok şen, lâtifeci, ehli dil bir zat olduğu için dükkânı her gün o zamanki Edirne zarifleri ile dolar, boşalırdı. Hattâ arkadaşlarından biri ona:

Kim ki içti Nasuhı şerbetini
Sıhbata tevbei nasuh etti

Beytini söyliyerek şaka yapmıştı. Tezkireler, Nasuhînin hangi tarihte öldüğünü yazmıyorlar. Bu matla' onundur:

Mülki dil sensiz şehâ yıkıldı viran oldu gel
İntihâyi firkatü payanı hicran oldu gel

Bu gazel de onundur:

Yaşımı ceyhun iden o yâra bilmem neyleyem
Bağrımı pürhun eden dildara bilmem neyleyem
Hasta canım derdine derman bulunmadı dirig
Çaresiz kaldım, bu ben biçare bilmem neyleyem
Mest olup her dem içer göz göre dilber kanımı
Ya ilâhi ol gözü hunhara bilmem neyleyem
Şol kadar vurdu hadengin canıma kıldı eser
Eyledi bu sinemi sadpare bilmem neyleyem
Gülşeni gûyine varsam it gibi dâglar rakip
Ol güli ruhsâr için bir çare bilmem neyleyem
Ey Nasuhî aklü hüşü sabru takat kalmadı
Olmuşum avare ışkın içre bilmem neyleyem

57 — Mecdî: Adı Mehmettir. Edirnede doğup büyümüş, okumuş, Ahızade Mehmet efendiden mülâzım alarak kadı olmuştu. 999 - 1591 de öldüğünü (Mecdîye rahmet ede rabbi mecit) mısraı gösteriyor. Merhum Mecdî 995-1587 de Taşköprü zade merhumun "Şekayıkı Numaniye„sini Arapçadan Türkçeye tercüme etmiş, kendi de birçok ilâveler yapmış ve adını ". Hadâikuş - şakayik „ koymuş idi. Bu kitap şimdi bizim de bu eseri yazmakta baş vurduğumuz en mühim me'hazlardan, pek değerli ve ölmez bir eserdir. Mecdî güzel şiirler de söylerdi. Bu gazel onundur:

Lebin yâd eyleyüp mey, sâğarın ağzın sulandırmış
Bu zevk içre elin sâkı çeküp varın dolandırmış
Dehânı dilberin vasfın şu denlû abidâr etmiş
Ki şebnem, goncei bagın saher, ağzın sulandırmış
Gönül ol servreftâra akar bir âb safiken
Baharı ışkta sili belâ anı bulandırmış
Çıkup bâmi sipihr üstünde gice âhı şebgirim
Horusi ışkın uykusun uçurmuş, kuşkulandırmış
Dimiş ol şah, gelsin, itlerimle hem sifâl olsun
Bu söz Mecdiyi yâran ortasında ululandırmış

Bu da ondan:

Esen olsun, cihanda bâdi saher
Ki getirdi bana saçından eser
Matemi hicri dilbere nisbet
Düğüne varmalı kara günler
Kim ki yüzün koyup baka güneşe
Yüzüne şa'şaa sokar hançer
İki ebrûnun arasındaki hal
Sanki tavustur açar şepher
Cündi aklile cenk için Mecdî
Ahdan giydi başına miğfer

Bu da Mecdînindir:

Sâğarı elden komaz meybare bir ben, bir hubab
Bidilü sergeşte vü âvâre bir ben, bir hubab
Didesi pürhun, dimağında heva, bağrında taş
Mey perestğ, ehli hevâ, biçare bir ben bir hubab
Sana karşı sâkiya elde tutar mir'atı cam
Eyleyen didârına nazzare bir ben, bir hubab
Bâde vermiş devri, almaz rüzgârı aynına
Bakmamış bu künbedi devvâra bir ben, bir hubab
Başı titrer ayak üzre duramaz mesti müdâm
Mecdiya, rindi cihan, meyhare bir ben, bir hubab

58 — Yâkınî: Adı Hasan çelebidir. Önceleri takkecilik ile geçinen bu zat, Yavuz zamanında, yani 16 ıncı başlarında, yetişmişti. Kanunî Süleyman, şehzadeliği devrinde Edirne kaimmakamlığında kaldığı bir yaz, Yâkınî şehzade ile münasebet peyda etmiş, birlikte yaylağa çıkmıştı. Yaylak dönüşünde Yâkınî biraz sıtmalanmış olduğundan, şehzade onu kendi arabasına almış ol-

makla halk arasında önemli bir yer tutmuştu. Kanunî Süleyman tahta geçince, Yâkınî unutmamış, ona yevmiye kırk akçelik bir tevliyet vermiş, ayrıca de senede dört bin akçe Salyâne bağlamış idi. Yâkınîyi ömrünün sonuna kadar bekâr yaşayıp o zamanki Edirne beylerine, ileri gelirlerine musahiplik ve nedimlık ile vakit geçirdi. Pek şen ve hoş sohbet bir zat idi. 976 - 1569 da öldü ki onun ölümüne Bursalı Cenanî (Yâkınî gitti dehri bivefadan) mısranı tarih düşürmüştür. Bu gazel ondandır:

Ben zelil olmaz idim, düşmese fırkat senden
Senden oldu bana hep bunca mezellet senden
Ben ne hakim ki yüzüm sürem ayağın tozuna
Ki basarsan yüzüme lütfü inayet senden
Sen şehi ismetü ben, bendei sahib isyan
Bende ey şah, hata; afvü mürüvvet senden
Başladın gün gibi ben zerreye hercâiliğe
Kime yanup yakılayım behey âfet, senden
Bu yakınî kim işiginde irade getirir
Himmet ümit eder ey pir, hidâyet senden

Bu matla' da onundur:

Aşık oldum, yine bir dilberi ra'na gördüm
Lebi canbahş diheni mu'cızi İsa gördüm

Yine ondan:

Sanma sâkı allar giymişdürür cami şerab
Bezmi gülşende ruhundan utanup eyler hicab
Mevsimi güldür, Yakınî, ışü işret çağıdır
İçelim, ra'na güzellerle şerabı la'li nâb

Bu da Yakınî'den:

Dâğı ruhsarın ile kim ki cerahat bulmaz
Psiterin berki gül eylerse de rahat bulmaz
Cur'a gibi yeridir olsam ayak toprağı
Düşmeyen ayağa çün, pâyei rif'at bulmaz

59 Naimî: Edirnelidir. Halk arasında Kurt Bali denmekle maruf olup gayet güzel ve yakışıklı idı. Aşık çelebi merhumla birlikte okumuşlar ve muasır imişler. Tahsilini bitirdikten sonra

müderris olarak Kanunî Süleyman devrinin son yıllarında semaniye müderrisliği derecelerine çıktığı sıralarda ölmüştür. Bu beyit onundur:

Didem ol âşûbı dehrin çeşmi fettanın sever
Sinem ol kaşı kemanın tîri müjgânın sever

60 — Keşfî: Edirnede doğup yetişmiş, iptida ilmiye meslegine girmiş, sonra kâtip olmuş, sonra askeriyeye geçerek sipâhi beylerinden olmuş, en sonra da divan katipliği yapmıştır. Kanunî Süleymanın son zamanlarinda öldü. "Tarihı Sultan Selim„ diye Yavuz zamanını anlatan bir tarih yazmıştır ki bir nüshası İstanbulda Yerebatan kütüphanesinde varmış. Keşfî merhum güzel şiirler de söylerdi. Bu matla' ondandır:

Hayat efzayı alem, ruh-bahşi mürdei gamsın
Hemân bir hastanin cânı değilsin, cânı alemsin

Bu da ondan:

Ey sâkı camü meyde görünen değil hubâb
La'lin gamile döktü ecel terlerin şerap

Bu da ondandır:

Gördükte oldu kaşını şol denlû bimecâl
Ancak gelir bir aya değin yerine hilâl

61 — Vecdî: Adı Caferdir. Kanunî Süleyman devrinde Edirnede Hassa emini iken ölmüştür. Beynennas pek meşhur olan Ana bacı hikâyesi bu Cafer Vecdînin inşasıdır. Bu gazel de onundur:

Germ olup ol mehlika sûzi sadayı sâz ile
Baş açup çözdü saçını, raksa girdi nâz ile
Çerha girmiş sanasın hürşidi alemtâbdır
Zühredir ya rakseder gökten inüp izâz ile
Kebke reftâr öğretir, tavûsa cevelân gösterir
İşveler talim eder merdâneye pervâz ile
Şivevü reftar ile güftâre geldi çengü def
Okudu bu müfredi onlar latif âvâz ile
Hey meded yağmâya verdi hanümâni sabrımı
Neyleyim ben Vecdiyâ ol dilberi tannâz ile

Yine ondan:

Câne sevdâlar salup bu zülfi anber sâyine
Bin belâya müptelâ oldu dili şeydâ yine
Işktan perhiz idem sabreyleyem dirdim veli
Sabrımı yağmâya verdi bir büti ra'nâ yine

62 — Vücûdî: 16 ıncı asırda Edirnede yetişip ölen okumuşlardandır. Kadı idi. Bu matla' Vücûdînindir:

Nuşi şerabi nâb ile gitmez belâyı dil
Derd ehline olup lebi dilber devayı dil

63 — Vasiî: Adı Abdülvasi efendidir ki onbeşinci asır sonlarında yani ikinci Bayezit gününde yetişen okumuşlardandır. (1) Aslen Dimetokalı olup Edirnede okumuş ve yetişmiş, zamanının sayılı alimlerinden olmuştu. Yavuz zamanında mühim işlerde bulundu. Fakat Kanunî gününde umduğu bir vazifeyi vermedikleri̇nden dolayı gücenip Mekkeye gitti ve orada 945 - 1539 da öldü. Vasii güzel şiirler de söylerdi ki bu beyt onlardandır:

Aşıkın hakkında, çok söz söyler imiş dilbere
Çok söz işitir uyarsa düşmana cânânımız

Bu da ondan:

Gubar olduğuna gam çekmez idim bu teni hakin
Kapından ayrıla korkum budur kim ruzgâr ile

Bu da ondan:

Kaşın kemânlarile gamzene ata oklar
Uşşakı sinesinden sıhriyle bir bir oklar

64 — Visalî: 16 ıncı asırda ve Kanunî Süleyman devrinde Edirnede yetişen şairlerdendir. Halk arasında Kebeci zade diye bilinen Visalî okuyup yetiştikten sonra Edirnede sultan sarayı hocası olmuş, yıllarca orada hocalık etmiş, sonra kadı olmuştu. İlbasan kadılığından ma'zul olarak Edirneye geldiği zaman ölmüştür. Bazı tezkireler Visalînin Aydınlı olduğunu yazıyorlar ise de

(1) Vasiînin Edirnede bir medresesi olduğu gibi Dimetokada da camisi varmış.

Hıbrî merhum Enisülmüsamirinde Edirneli olduğunu söyleyor. Bu matla' Visalîndir:

Basarmış dirler erbabı riyazat bağrına taş
Sen ey sengin dil ol bu ben zaife gel karındaş

Bu da onundur:

Cânını cânâne isâr eylemez nâkes rakip
Şöyle saklar anı ol sek sanki adem cânıdır.

65 — Hatifî: Adı Abdurrahmandır, Edirnede Zahidi zade dinmekle maruf bir adamın oğludur. Onaltıncı asrın ortalarına doğru yetişen şairlerden olan Hâtifî, Kanunî Süleyman ile birlikte Van seferine giderken Kayseride öldü. Gariptir ki babası da vaktiyle hacten dönüşte Kayseride ölmüştü. Hâtifinin mezarını babasının mezarı yanına kazdılar. Hâtifî çok yanık şiirler söyler ve kendi de çok okumuş adam idi. Bu kıt'a onundur:

Dün elin yumuş, dilerdi kim rakib
Yaş elile tuta zülfün dilberin
Âh idüp didi İraktan Hâtifî
Tutma bir dem kim kurusun ellerin

Bu müseddes gazel de Hatifînindir:

Ey benim bürci melâhatta mehi tâbânım
Ra'dveş gök yüzünü tuttu yine efganım
Nice bir yaş döke bu didei hunefşânım
Aldı gam ateşi dûd ile benim her yanım
Dy benim husn seririnde şehi hubânım
Nice bir olmaya tamir dili virânım

Nice bir bize cefa ola vü agyâre vefâ
Nice bir gayriye lütfeyleyesin bize ezâ
Nice bir hemdemimiz eyleyesin derdü anâ
Nice bir ağlatasın hasret ile subhü mesâ
Hiç düşer mi ki sana didei hunefşânım
Başıma yağdıra bârânı belâ, sultanım

Kendini hemdemi ağyâr idesin, lâyık mı
Hemnişinin gül iken har idesin lâyık mı

Bülbülün, ey yüzü gül, zâr idesin lâyık mı
Yerimi firkat ile nâr idesin lâyık mı
Ah kim odlara yandı o dil ile cânım
Kime fervad ideyim derdi dilimden cânım
Geçme agyar ile, lütfeyle benim yanımdan
Geçirirsin beni korkum budurur cânımdan
Kulun umar mı idim hiç bunu sultanımdan
Halkı alem uyumaz giceleri efganımdan
Lütfedip ney gibi inletme dili nâlânım
Yoluna gelmesin, eşkim gibi dökme kanım
Hâtifi bendenin itme işini nâle vü âh
Nice bir zulmedesin bir dem esirge ey şâh
Lütfedip aynı inayetle bana eyle nigâh
Dostum, zerre kadar ittim ise cürmü günâh
Tiği hançer ile çâk olsa teni bicânım
Hançeri gamzeleri ile dökülsün kanım

66 — Sevdâyî: Adı Ahmet olup Edirnede doğmuş ve yetişmiştir. Onaltıncı asrın sonlarında yetişen bu zat hem kuvvetli bir şair, hem de çok ünlü bir musikişinâs idi. Sevdâyî Edirne Müradiyesinde hanendelik ediyordu. 999 - 1591 tarihinde ziyaret için gittiği vakit İstanbulda Galatada öldü. Çok aşık bir zat idi. Şu gazel onundur:

Gözünü ehli nazarlar görüp âhû dediler
Bir dem insana enis oldu de âh, O dediler
Sofiler vecde varup mest güzün şevkı ile
Kodular mescidi meyhaneye yâhû dediler
Bezmi gülşende lebin vasfını mutrıb okudu
Ona Kumrı vü kebûter dahi kûkû dediler
Etti derdü dili sevdâyı ettibaya sûal
Lebi dilberdir, ana şerbeti dârû dediler

67 — Muhtarî: Şair Emrînin kardeşi ve Haşiminin hemşirezadesi olan Muhtari Edirnede doğup büyümüş, daha çocukken halk arasında güzel sözleri ve şiirleri ile şöhret kazanmıştı. Muhtarî onaltıncı asır şairlerindendir. Şu manzume onundur:

Yârın hadidi kalbi, ahenindir
Nermeden âhile sûzi enîndir
Geh câna od urup gehi teskini sûz eder
Ol la'lî abidâr ruhı ateşîndir

Başın göğe irse de gem olma gün gibi
Ser menzilin bu yolda çü ziri zemindir

Bu da onundur:

Zülfün açup neslm ide mi hattın âşikâr
Ol günü gösterir mi aceb bize rûzigâr

68 — Muhyî: Edirneli Mehmet çelebidir ki halk arasında Acem Muhyî denmekle meşhurdur. Bu zat, o zaman Edirnede bulunan okumuşlardan tahsillini bitirdikten sonra, bilgisini genişletmek için seyahata çıkmış, İran ve Tûran memleketlerine gidip yıllarca oralarda dolaşmıştı. Edirneye döndüğünde farsçayı gayet iyi söylediğinden Acem Muhyî lâkabını almıştı. En çok fars dilile şiirler söylerdi. Bu beyit onundur:

Muhyîya ma şudim bemey
Ve minel-mai küllü şey'in hay

60 — Munibî: Kanunî Sultan Süleyman zamanında yetişmiş Edirneli bir dânişmenddir ki, gece gündüz ilim tahsiline uğraşmış ve bütün akranına üstün olmuştu. Münibînin yazısı da güzel olup söylediği şiirler de çok aşıkane idi. Fakat eldeki tezkirelerde ne Münibînin hayatı, ne vakit öldüğü ve nerede öldüğü hakkında maatteessüf başka malûmat yoktur. Bu matla' onundur:

Merdümi dideme her dem o peri ru görünür.
Gözüme gayri görünmez yine hep o görünür.

Bu da onundur:

Mağrur ola mı ol meh, hüsne nice yıldır
Ey hattı siyeh yetiş ana haddini bildir

Yine ondan:

Giceden subha dek bidâr idim, almâhtal'atsız
Benim, göz yaşı gibi yıldızı düşkün saadetsiz

Bu gazel de onundur:

Şu dem kim şem'i mihrin dilde sen mâhın uyandırmış
Güneş çerhın eline bir kuru altun yandırmış

Nukudi encüm ile atlası çerhı alam deyu
Bu gice hâle gelmiş mahtâbâni dolandırmış
Lebin çiğner kime sordumsa ağzından haber cânâ
Lebin hicri cihan halkını canından usandırmış
Gice hattı siyâhın ağzına almış o mehpâre
Skender Hızrı güya çeşmei hayvana kandırmış
Münibîye demiş dilber, virip cânını al bûsem
Belâsın gör ki ol bicânı gerçekten inandırmış

70 — Garibî: Yavuz Sultan Selim zamanında yetişen şairlerdendir. Babası Mahmut adında bir defterdâr idi. Eyi bir tahsil görmüş olan Garibî ateş dilli, ince hisli bir şair olduğu gibi çok kâmil de bir kemankeş idi. Daha genç iken Kanunî gününde Mısır üzerine yapılan te'dip seferinde ölmüştür. Bu şiir onundur:

Halkı alem zâr zâr ağlar figanımdan benim
Kıssai Ferhât kaldı dâstânımda benim

71 — Topal Fazlî: Bu zavallı Kanunî Süleyman devrinde çok sıkıntı çekerek ve emek vererek okuyup yetişti. Amasya müftüsü Ummivelet zadeye mülâzim oldu. Fakat bir vazife alamadan öldü. Bu matla' onundnr:

Hatın irişti virdi âşûbe ol cemali
Gûyâ diyarı Rumı tutte çıkıp Celâli

Bu gazel de onundur:

Sen, bu kemâli hüsnile mihri felek misin, nesin?
Nev'i beşerde görmedim, yoksa melek misin, nesin?
Gözlerim içre oynayan senin iki gözün müdâm
Bilmem iki gözümde sen yoksa bebek misin, nesin?
Kutbi müradım üzre çün dönemedin bıkıl bıkıl
Ey başım üzere devreden çarhı felek misin, nesin?
Dünya gamın alaf gibi gel yime ışret et derim
Hiç kulağın kabartmadın sofi eşek misin, nesin?
Lezzetini kelâmının ehli mezâk olan bilir
Söylese Fazlı, sözde sen kânı nemek misin, nesin?

72 — Diğer Fazlî: Ehli cihet zümresinden olup Hezarfen bir kimse idi. Elinden hiçbir san'at kurtulmazdı. Hususa minarelerde ip üzerine kandil dizmekte pek mâhir olup yapılan şekillerin

(kı hâlâ yapılmaktadır) çoğu bu Fazlînin icadıdır. 1007-1599 senesinde öldü. Fazlî güzel şiirler de söylerdi. Bu manzume onudur:

Şirarı âhımı sengi dili dildârdan çaktım
Çıragı sinemi mihri ruhu nevvârdan yaktım
Nice zâr olmasın evtârı her sâzı nigamsûzın
Anı çeşmi nezârımla olan evtârdan taktım
Yolunda pâyimal ettim, nükudı eşkimi, saçtım
Dağıttım necm âsâ vâri yoğu hep bütün naktim

73 — Feyzî: Kanunî Süleyman devrinde gelen şairlerdendir. Tahsilini bitirdikten sonra, kalbini temizlemek arzusu ile meslekini bırakıp seyahata çıktı. Mısıra gittiğinde asker bölüğüne girerek erbâbı divan arasına girdi. Bu matla' onundur:

Payını tomrukta gördü goncei nevrestenin
Benzinin uçtuğu budur bülbüli dilhastenin

74 — Kâmî: Mesnevihuvan oğlu Ahmet çelebi denmekle maruftur. Muradiye mahallesinde doğup büyüdü, ve yetişti. Edirne medreselerinde, İstanbul medreselerinde epeyce vakit ders verdikten sonra Edirne kadısı oldu. Ahmet Kâmî çok güzel şiirler söylerdi. Ahmet Kâmînin fıkha dair kıtapları da vârdır.

Bu beyit onundur:

Çâk et yakanı, gül gibi uşşaka sine aç
Gel bahşiş eyle kullara şahım, hazine aç

Kanunî Süleyman Sigetv arseferine giderken Edirneye uğradığı zamen Kâmî ona bir gazel sunmuş ve ondan öğdül almış idi ki o gazel şudur:

Nevbahar oldu bir ağaz etti bülbülter yine
Saldı gülbânki guzât âfaka gulguller yine
Ceyşi ezhâre meğer yoklanma var kim bâğda
Takınıp hançer, siper berdûştur güller yine
Şahi gül önüne düşmüş bâğda ebri bahar
Bağlamış servi sehi, kullar gibi kollar yine
Sahni gülşende kurub yer yer otağın lâleler
Başına otağalar takındı sünbüller yine

Bezmgâh Rezmde Kâmî, safalar etmeğe
Vaktıdır hûni adüvden içile müller yine

Kâmî, ikinci Selimın de gözdesi idi. Hattâ Kıbrıs adasının fethinde oraya ilk kadı Kâmi tayin olundu. Lâkin Kıbrıs kadılığında çok kalmadı. İstifa ederek İstanbulda ikamet etti ve Üçüncü Muradın ilk senelerinde İstanbulda öldü. Bu gazel de Kâminindir:

Gûş etme pendi nâsıhı terki fesâne kıl
Sâkî ayağı sun ele, mutrib terane kıl
Meydanı hüsnün almağı istersen öğdülün
Gülgûn haddine saçını tâziyâne kıl
Dirsen benim gibi deline bağrı cevherin
Elması gamzene kaşını gel kemâne kıl
Vaslın metaına vereyim nakd, gözyaşın
Söyle beha nedir, ey şeh behâne kıl
Devlet nişanı var ise başında Kâmiya
Ol kaşı yay hadengine sinen nişâne kıl

75 — Lütfî: Kanunî Süleyman. İkinci Selim devirlerinde yaşıyarak üçüncü Murat gününde Edirnede 994 (1586) senesinde ölen, İstanbul yolunda Muratbaba kabristanına gömülen ve mezartaşının kitâbesi aşağıda yazılan bir zat vardır:

Faikul-akran, mahdûmı güzin
Yani Lütfullah, ol zâti şerif
Nazmü nesr ile feridi asrıdi
Şiri rengin idi, inşâsı lâtif
Didi tarihin edip hâtif dua
Ede Lütfullaha Rahmet ol Lâtif

Bu kitabeden anlaşıldığına göre Lütfullah da şuaradan ise de, teessüf ile söyleyelim ki me'hazlarımızda bunun şiirlerinden olmadığı gibi, tercümei halini de bulamadık. Yalnız aşağıda tercümei halini yazacağımız şair İlmii nâzikin babasının adı da Lütfullah olup, ulemadan da olduğunu bildiğimizden, aceba o değil midir? diye zihnimize bir şüphe geldi ve gelmektedir.

76 — Muinî: Kanunî Süleyman devrinde Edirnede yetişen şairlerdendir. Kuvvetli bir tahsili olduğu gibi, yazısı da çok güzel idi. Bu matla' onundur:

Bakmadı başıma, baktım o mehi tâbâne
Ne sitârem bana yüz tuttu, ne hoş cânâne

77 — Diğer Muinî: Bu da Kanunî Süleyman günü yetişen şairlerdendir. Bu ikinci Muinî kadılık mesleğinde olub kıl kadar haktan ayrılmaz, derviş tabiatlı bir zat imiş. Tezkireler, bu Muinînin gençleri çok sevdiğini yazıyorlar. Müretteb divanı varmış. Bu matla' onundur:

Gel ey vaiz, sıratın havfın anma Lütfü hak çoktur
Geçenlerden haber aldık biz, anda korkuluk yoktur

Bu gazel de onundur:

Dilberin hüsnünü seyret göre nakkaş nedir
Nedir ol leb, nedir ol ruh, nedir ol kaş nedir
Lütfederse nigehi gamzesi can kasdın eder
Nedir ol rindi cihan, dilberi kallâş nedir
Tutalım yok deyü uşşakını inkâr ettin
Ya seri kûyini devreyliyen evbâş nedir
Rehi ışkımda benim terki ser etsin derimiş
Yoluna cânımı kurbân edeyim, baş nedir
Dilberi sevdiğin îderse Muinî inkâr
Didesinden ruhuna kanlı akan yâş nedir

78 — Kerimî: Kanunî Süleyman devrinde Edirnede yetişmiş bir şairdir. Hattâ Abdurrahman Hıbrî merhum (Edirne hakkında fakir Kerimi mahlası ile şehrengizi olan zat bu olsa gerektir) diyor. Kerimi kimin nesi, hayatı, mesleği, nerede öldüğü maatteessüf me'hazlarımızda yoktur. Hıbrî onun şu beytini Enisülmüsamirinde örnek olarak yazıyor:

Şive vü halet gerektir gözlerinde dilberin
Karelik dersen, bulunur kellei mismârda

79 — Diğer Ataî: İkinci Selim gününde gelen şairlerdendir. Hekim Sinan oğlu derlerdi. İlkönce ilim tahsil edip sonunda tıbba heves etmiş, uğraşıp onu da öğrenmiş, Edirne Darüşşifasına ikinci tabib olmuştu. Orada tabib iken öldü. Bu matla' onundur:

Zerd çehreyle bulur küyunu âşık bulıcak
Buldurur sahibine kabeyi altun ancak

Bu gazel de onundur:

Câm üzre her hubâb hevadan haber verir
Aşık vücudu gibi fenâdan haber verir
Gamzen hadengi tiri belâdan nişan verir

Kaşın kemâni, kavsi kazadan haber verir
Dil âsitânı yarî düşürmez dilinden âh
Bimarı ışkvar şifâdan haber verir
Bin can verir fütâde bana varmıdır demiş
Bir can bulunmadı mı atadan haber verir

80 — Ahdi-i- diğer: Adı Ali olup, Yıldırım şeyhi oğlu denmekle maruftu. İkinci Selim gününde ölen şairlerdendir. Edirnede tedris ile meşgul olup elli akçelik Kepenekçi medresesinden azl olundukta arkadaşlarının kendine üstün tutulmasına güceterek 20 akçe günlük ile tekaüt etti. Bu matla, onundur:

Geh açıldı gonce, geh dürdü yüzünü nâzdan
Arzı didâr etti yani bülbüle açmazdan

Bu gazel de onundur:

Oldu dil şimdi yine bir bâdenin mestânesi
Kim seraser mest eder dünyayı bir peymânesi
Bezmi meyde bilmez ol adâbı sohbet niydügün
Olmıyan pîri muganın hadimi meyhanesi
Gitti, uslanmaz gönül içmişken ışkın şerbetin
Bir cefacû âfetin oldu yine pervânesi
Biz o şem'i hüsne şimdi per yakan pervâneyûz
Her gece ta subh olunca mâh olur pervânesi
Eski hemdemdir anı hali komaz gusseyle gam
Ahdîi nâşâdı gör tenha değil gamhanesi

Yine ondan bir gazel:

Göreli bâğda şükûfei ter
Sünbüli hattına anın baş eğer
Cani tiz ver o şehsüvâra deyû
Nicesi durmayıp beni dürter
Aldı bir rengile dili gitti
Görmedim böyle bir dahi dilber
Ağzıma verdi lâlin ol dedi tiz
Dedim âyâ suya mı düştü şeker
Katlime vade eyledi gitti
Ahdiyâ, haste vadesin, gözler

81 — Vâlehî: Kanunî devrinin sonlarında yetişerek İkinci Selim, Üçüncü Murat günlerinin en büyük şeyhlerinden ve vaizlerinden olmakla, 16 ıncı asrın ikinci yarısında gelen okumuşlardandır. Hâttâ İkinci Selim, Edirnedeki Selimiye camiini yaptırdığı zaman buraya ilk vaiz bu olmuş idi.

996 (1588) senesinde öldüğü zaman vasiyeti üzerine şeyh Şücaüttin zaviyesi, (ki dibaghanededir) avlusuna gömülmüştür. Vefatına, kendisini sevenlerden biri (mâte kutbülarifin) cümlesini tarih düşürmüştür. Vâlehî çok güzel söz söyler, dinleyicilerinde o söz söylerken sinek uçsa duyulacak kadar dikkat uyandırırdı.

Vâlehî bazan şiir de söyler idi ki, bu matla' onundur:

Marizi ışkinem, derman bana sen şâha kalmıştır
Nitekim derdi aşkınla işim allaha kalmıştır

Bu beyit te onundur:

Aşıkın halâtı vecdin ihtiyarî sanmanız
Dilrübâlar şivesi âdemde koymaz ihtiyar

Bu da ondandır:

Nâyi ecvef, eseri illeti efganımdır
Servi nâkıs, revişi Kebki hıramânımdır

Bu da ondan:

Kanlar saçılır penbesine dağımın ey gül
Bu kâsei ser dopdoludur saçma karanfil

Bu matla' da onundur:

Verince jâle peyâmın dehânı cânânın
Su serpti yüreğine gonçei gülistânın

Bu kıt'a da onundur:

Girdiler biribirine kisûlar
Gerdenine dolaşmadan cânâ
Kıldı ıslah araların şâne
Aslahal - lahü şanehu ebedâ

Yine ondan:

Sunmadım deyü hatın la'li şekerbâre elin
Urayazdı yanılıp mushafı ruhsâre elin

Bu gazel de Vâlehînindir : [1]

Gamı zülfünle siyeh şâle bürünsün yürüsün
Sayeveş, ışk eri yanınca sürünsün, yürüsün
Afiyet çarhına dokunmaz ise seyli sirişk
Âsiyâbı feleğin varsın üğünsün yürüsün
Câmi gülfâmile sâki yine reftâre gelip
Bezmi gülşende nihâli güle dönsün, yürüsün

[1] Bu gazeli, Üsküplü Valehinindir de diyenler vardır.

İrmesin sûzi visaline çeken mâtemi gam
Cuyi eşki gibi taşlarla döğünsün, yürüsün
Yâd kıl Vâlehiya vasfı hatu reftârın
Gazelin ger dilerisen ki okunsun, yürüsün

82 — Misalî: Asıl adı Hasandır. Baştan Edirnede san'atkâr iken, sonra İstanbula giderek divânı hümâyûn kâtiplerinden olmuştu. İyi tahsil görmüş bilgili ve zamane şairlerinin birincilerinden idi. 1016 (1608) senesinde öldüğü zaman, o vakit Edirnede sağ olan şair Tigî merhum:

İşidüp Tigî fevtin dedi tarih
Misâli geçti bu dârı fenâdan

Diye tarih söylemişti. Bu matla' onundur:

Saadet ile gelir deyu idi ferruh fal
Hilâl'i şehr ucuna çıktı edüp stikbâl

Bu gazel de Misalinindir:

Camei sürhu kebûd içre nihandır hançerin
San şafak üzre hilâli âsumândır hançerin
Âsumânda mâhı nev deryada mâhi havfeder
Mahdan mâhiye dek hükmü revandır hançerin
Teşne diller gördüğü demde nola can verseler
Bir güzel belden çıkar abı revandır hançerin
Şöyle geçkindir ki kında yattığın bilimez şeha
Gamzei hunrizi mestinden nişândır hançerin
Tatlı dillerle Misâlinin giriptir gönlüne
Güyya bir hançeri şirin zebandır hançerin

Bu da Misalînin:

Sende bir âlem var ey İskenderi Yûsuflika
Baktığın mir'at olur âyinei alemnümâ

Bu da onundur:

Koyup gûyünde gönlüm, râhı ışkın ihtiyâr ettim
Gönül kalsın beyim, yol kalmasın derler meseldir bu

Misâlî merhumun mezarı İstanbulda Yenikapı mevlevihanesinde yol üstünde imiş.

83 — İlmî: Asıl adı Ahmet olup Lütfi Çelebi adında bir

kadı'nın oğludur. İkinci Selim zamanında zuhur eden şuarádandır. Abdürrahman efendiden veya Kınalı zade Ali efendiden mülâzim olmuş, yıllarca Edirne medreselerinde ders okutmuş, sonra kadılık etmeğe başlamış. Hıbrî merhuma göre Kıbrısta Baf kazası kadısı iken, Seyit Rızaya göre ise Edirnede boşta iken 1000 (1592) tarihinde ölmüştür. İlmî hakkında söylenen:

Gerçi çoktur züraía âlemde
Cümleden İlmii nâzik, nâzik

Beyti onun ne kadar zarif, ne kadar nâzik olduğunu gösterir. İlmî pek kuvvetli bir şair idi. Bu gazel onundur:

Gel dilâ bekle deri dildârı devlet bundadır.
Azmi gurbethanei ışk et, saadet bundadır.
Dilberin vasfı dehanında olursa kılü kal
Medhedersen mumiyanın eyle dikkat bundadır
Düşse yârından cüda gurbet çeker erbabı ışk
Ben seni gördüm garip oldum garabet bundadır.
Hail olmaz ey peri setretse yolum ehrimen
Penbei uşşaka lütfeyle letafet bundadır
Her zarifü rindi âlem mesti camı la'li yâr
Ilmiya meyhaneden çıkma zarafet bundadır.

Yine ondan :

Rağbet olmaz cihanda doğruya hiç
Eğridir dehrde alan behre .
Okçu zade gibi vücudu atıb
Çektiler yaycı zadeyi sadre

Yine ondan :

Leb değil camı şerabı dılküşâdır gördüğün
Ruh değil. ayînei alemnümâdır gördüğün

Yine ondan :

Bir geda iken olur mülkü muhabbet şâhı
Kimki Mevlâ idine kendüye Abdullahı

Yine ondan kıta:

Tigı yarın cefâsı bir yüzden
Zahmile mâcerası bir yüzden
Nice benzer ızarına mir'ât
Baka, anın safası bir yüzden

Yine ondan :

Ilmıya ahvâli ehli devletin
Cem'i malü dil perişan eylemek
Dillerinden simü zer düşmez veli
Ellerinden gelmez ihsân eylemek

Yine ondan :

Savtı murgâne nola gûş tutarsa güliter
Bu kadar söyler elbet gereke bir dinler

Yine Ilmiden:

Âvâzei adlü keremû dâdın işittik
Dergâhına yüz sürdük, iyi adın işittik
Ol şâha şikâyet mi var ey ilmî felekten
Dün gice yine nâle vü feryadın işittik .

17 inci asrın şairlerinden meşhur Sabri, bu Ilmînin oğludur ki, yakında ondan da bahsedeceğiz.

84 — Hâdî: On altıncı asrın sonlarında yetişip 17 inci asrın başlarında yaşayan bu zât, kadıların ileri gelenlerinden Mamazade Ahmet efendi denmekle maruf idi ki pek okumuş ve edip adam idi. Kemal paşa zadenin Nigâristanını Türkçeye tercüme ettiği gibi, (Güzide) adlı bir de tarih yazmış ise de, her ikisi de müsvedde kalmış, beyaza çekilmemiş, meydana çıkmamıştır. Hâdînin en son kadılık ettiği yer Şumnu kazası olup, oradan mazûl iken 1018 (1609) da irtihal etti. Şair Tiğî bey merhum:

Ruhu Mamazadeye rahmet ola

Mısraını tarih düşürmüştür. Ahmet Hâdî güzel şiirler de söylerdi. Bu matla' onundur.

Etmesin mi âhi cansûzum alevler âşikâr
Işk derler, nâmına dilde bir âteşpare var

Yine ondan :

Gelmedi ahbaba bu şeb ol mesiha dem meğer
Hep gelenler ruh yok ahbabda deyü döndüler

Yine ondan :

Şâdiî merki adüvden cismim etti cânı terk
Müd eti ömrümde bir şâd oldum ol da şâdımerk

Yine ondan:

Zevrakı pür varaka lülei dûd oldu dümen
Biz de tuttuk dümeni kullanalım bayraktan

O asırada Edirnede yaşamakta olan Zağralı şair Işkiya kızan Hâdî şu hicviyeyi söylemişti:

Ser defteri erbabı şeka mâsadakı
Mecmuai hıkdü hasedin serverakı
Işkî ki kesilse başı, ya çıksa gözü
Vallahi şakîdir yine billahi şakî

Hâdî bir defa Makedonyada yaptığı kadılıktan Edirneye dönüyor iken, Karasu ırmağından geçmek istemişler, halbuki ırmak taşkın imiş. Köprüyü bulamamışlar. Araba ve hayvanlar suya batmış. Hâdî sıkılmış, işte o sırada hiç düşünmeden:

(Karasunun coşkun suları altında ve şehirden uzak olarak kaldım. Resulünün yüzü suyu hürmetine bize köprüyü buldur Yarabbi) demek olan şu Farisi beyti söylemişti:

Mandem beziri âbı siyeh dûrem ez ribat
Yarab, beâbı ruyi nebi ihdinas sırat

85 — Ehlî: Asıl adı Hekimzade Mehmet efendidir. Enderunî Abdurrahim efendinin biraderi olup, Üçüncü Murat ve Üçüncü Mehmet devirlerinin şairlerinden idi. Adliye mesleğinde olup kadılık eliyor idi. Seyit Riza tezkiresinde ehlinin 1009 (1901) senesinde öldüğü yazılıyor. Şu beyit onun şiirlerindendir:

Alır gönlün ele ağyârın ol yar
Dimez kim aşıkın da hatırı var

86 — Ferağî: Adı Mehmet Çelebi olup, Edirnede yetişmiştir Yeniçeri olup Bursada yaşar idi. 1014 (1606) da öldü. Bu matla' onundur:

Belin koçmuşlar, öpmüşler ruhı zibanı varmışlar
Nihali gülşeni eğmişler, anden gül koparmışlar

Yine ondan:

Yüzüme bakmaz ne bilsin yâr, giryân olduğum
Hatırım sormaz, neden anlar, perişân olduğum

Diğer:

Çini seher bir nağmei dilkeş işittim âbdan
Dinlemiştir ilmi edvarı meğer dolâbdan

87 — Remzi zade İlmî: Asıl adı Mehmed ibni Abdülhâdi olup, babası Abdülhâdi efendi kadı idi. Ve şiirde Remzi mahlasını kullanırdı. İlmî de Edirnede doğup büyüdü ve yetişti. Ebussuut efendiden mülâzim olarak Edirnede Selimiye medresesine müderris oldu. Sonra Kadılık mesleğine girdi. 1006(1598) de İstanbulda vefat ederek Kovacıdede mescidi avlusuna gömüldü. Meşhur Kâminin muasırı ve dostu olan bu İlmî de yüksek bir âlim olduğu gibi, güzel şiirler de söylerdi. Şu beyit onundur:

Seni bir koçmak için bin yaşamaktır der imiş
Dili divâne cihânda göreyim bin yaşasın

Bu da ondan:

Bir kadeh bâdeye ver ârif isen can nakdin
Ger ziyan eyler isen ani dilâ ben çekeyim

Bu kıt'a da onundur:

Gerçi aldın bu cânı nâlânı
Gönlümüz kaldı ey kerem Kânı
Ağlatır derdi işk anılsa beni
Anma ey dil belâyı hicranı

88 — İtabî: Adı Ahmet olup pek ünlü bir muhasebeci idi. Güzel şiirler de söylerdi. Tezkirei şuara yazanlar İtabî için (bir ânde üç dört gazel söylemeğe kadir ve tiz tabiatlı, emsali nâdir bir şairi mâhirdir) diyorlar. İkinci Selim gününde yaşıyan ve büyük şan alan şairlerdendir. Bu matla' onundur:

Kızıl güldür desem ruhsârına, ol gonce âl anlar
Hilâle benzetirsem kaşların, eğri hayâl anlar

89 — Hüseyin Kefevî: Kırımdan Kefeli Hüseyin efendi adında okumuş ve şair bir zat var idi ki, Mekke kadılığına kadar çıktıktan sonra, kadılık mesleğinden vaz geçmiş, Selimiye Müderrisliği ile Edirneye gelmiş, ve burada 1010 (1602) tarihinde ölmüş, Zehrimar camii avlusuna gömülmüştür ki, mezarı ve taşı durmaktadır. Atayî ve Kâtip Çelebi merhumlar bu zâtın Mekke kadılığından azlolunduktan sonra öldüğünü yazıyorlarsa da nerede öldüğünü ve Selimiyeye müderris olduğunu yazmıyorlar. Hüseyin Kefevînin şiirlerinden bir matla':

Şerhalarla edeyim cismi serapâ mecruh
Arzıhal eyleyeyim yâre mufassal, meşruh

Yine ondan :

Mezâk ehli lebin yâd etse tuti kandi vasfeyler
Acebtir hali âlem, bilmeyen söyler, bilen söyler

Yine ondan:

Bana zahmolduğun ağyâra vardın eyledin şayi,
Elinle ettiğin hayrı dilinle eyledin zayi,

Yine ondan:

Demiş dilber bana cân viren olur vaslıma mahrem
İşiden gerçek anlar âni nice ölmesin âdem

Kefevi Hüseyin efendi merhumun refikası Ferruh zade kızı Rukiye hanım da 1025-1616 senesinde Edirnede ölmüş ki onun da mezarı Hüseyin efendinin mezarının ayağı ucundadır.

90 — Edirneli Bâlî: Merhum Hıbrî ve Badi efendiler, Edirne şairleri arasında bu zatten bahsetmedikleri için ben de yazmamıştım. Lâkin Bay Sadettin Nüzhet Ergunun büyük bir himmet ile uğraşıp topladığı ve ortaya koyduğu Türk şairleri kitabının 735 inci sayfasında bu zatın adını görünce yine eldeki me'hazları araştırmağa başladım. Hıbrî merhum, Enisülmüsamirininde Edirnede ölmüş olan müderrislerin adlarını yazarken Bâli adlı bir zâtten bahsediyorsa da şiir söylediğini yazmıyor. Diyor ki: (Bu zikrolunan Mevalii izamdan Bâli efendi nam müderris Darülhadis medresesile Edirneye gelip anden Sultan Selim medresesi müderrisi olduktan sonra yine Darülhadise tekaüt ile müderris olup sene hamse ve ışrine ve elfe (1616) Edirnede fevt oldu.) Atayî merhum da Şakayık zeylinde Balinin aslen Karaman tarafından olup 1026 - 1616 da Edirnede öldüğünü yazıyor. Binaenaleyh Bay Sadettin Nüshet Ergunun Edirneli dediği bu zatmıdır, değilmidir kestiremezdim. Her halde çok olgun bir adam olduğu hemen o asra yakın bir zamanda yaşıyan Hıbrî ve Atayî merhumların tanıdıklarından, sonundan ve Edirnede şair olduğunu da divanının mukaddimesinden anlaşılan bu darülhadis müderrisinin, darülhadis mütevellisi ile bir olmasından şüphelenerek onun adını da kitabıma 16 ıncı asır şairleri sırasına yazdım. Edirnede ölen bu Darü hadis müderrisi Balinin mezarı da

nerededir araştırdığım halde bulamadım. Bâlinin gazellerinden [1]:

Biri gül yarimin biri gonce
Malikiz ışk ile iki gence
Yedi beyzayi hüsni mehrûlar
Pencei âftâba ser pençe
Bizi yârile eğler oyalar
Oldu divane dil dil eğlence
Gönlümüz aldı gönlü dildârın
İki gönülle uğradık rince
Bali aldamağile bûsen alır
Dedi olsun bu bana öğrence

Bu da ondan:

Bikri manâya tab'ımız âne
Sözüm erkek dürür babayâne
Nevarusi hayali rengine
Söz eriyiz nazımda merdâne
Nola miri kelâm isek nazme
Nesebi âliyüz emirane
Her kasidem beyin alay beydir
Gezelim beş bölük ağayâne
Korkmuş öğünmeğe muhannes olan
Bali at sürdü, hasma, meydane

Yine ondan:

Başım üstünde şirarı nârı âh eksik değil
Devleti hüsnünde bir zerrin külâh eksik değil
Nârı ışkınla dühanı ahım aştı baştan
Kandekim ateş ola dûdi siyâh eksik değil
Cürmi bihaddir eğer ki cândan sevmek seni
Padişahım af kıl kuldan günâh eksik değil
Zülfü altında hüveydâ geh ruhu, geh cephesi
Âsumânı hüsne labüt mihrü mâh eksik değil
Her zaman bir yârı zibâ ile eğlensem nola
Baliya dil mülketinde padişah eksik değil

91 — Feridî: Aslen üsküplüdür. Haraci Husâm denmekle maruf idi. İkinci Sultan Selim gününde yani 16 ıncı asırda Edirnede Darülhadis mütevellisi iken oldü. Bu beyit onundur.

Bülbül bu denlu nâle mi ederdi gül olmasa
Gül, nâzı kime ederdi bülbül olmasa

[1] Edirnede eskiden bir de Hoca Bali mahallesi var idi.

Bu da oaundur:

Devri lâ'linde kiraz dallandı gayet gördü şah
Sürdürüp anı hisarı hapse dalbastı ayak

17 inci Asırda Edirnede Yetişen Şairler

92 — Şüaî: Edirnede Gazimihal mahallesinde bir debbağın oğlu olup Büyüyüp yetiştiğinde Yeniçeri olmuştu. Bu da çocukluğunda iyi bir tahsil görmüş olduğundan pek güzel şiirler söylerdi. 1025-1616 senesinde öldü. Bu gazeller onundur:

Elem çekmem çatıp ebrûların kat kat kemân eyle
Beni tek nâveki dildûzuna bir kez nişân eyle
Urûç etmem seri gûyi safa bahşın koyup ey meh
Gerekse çerhi, havra, kâkülünden nerdibân eyle
Benimçün sana düşman, cânı kurban eylemez dermiş
Halilim işte tiğın, işte boynum imtihan eyle
Gubârı makdemidir tûtıyayi haki cânânın
Sabâ lütfet getir çeşmi alile armağan eyle
Şüaî, ışkı cânânı sakın nâehle keşfetme
Muhabbet sırrını can gibi sırrında nihân eyle

Yine ondan:

Vermesin yüz açılıp ol rûyi zibâ kimseye
Müntazır olmasın ol mir'atı mücellâ kimseye
Âl idüp daim müdâm ayak durup bezm ehline
Hürmet etmez sâkiya cami musaffa kimseye
Âşıka yaklaşmaz, âdemden periveş gizlenir
Ol meleksiret peri yüz vermez asla kimseye
Bulmadım bir âşıkı şûride, halim ağlayam
Vermesin derdi derunum Hak tealâ kimseye
Devri hüsnünde Şüaî bendene cevreyleme
Dôstum bakı değildir işbu dünya kimseye

Bu da ondan:

Nola biçareler gitse dilâ cânânın ardınca
Yürürler bendeler zira şehi devranın ardınca
Müsellemsin, Şüaî, sen gazelde ehli nazm içre
Kıyâsım bu varan sensin şehi Selmânın ardınca

93 — Tigî: Tigî Mehmet bey, hak budurki keskin bir şair idi. Edirne sultan sarayından sipâhilikle Kanunî Sultan Süley-

man zamanında yani 16 ıncı asırda çıkmış, 17 inci asırda birinci Sultan Ahmet gününe kadar dergâhı âli müteferrikalığı ile yaşamıştır. Birinci Sultan Ahmet Edirneye geldiği zaman ona sunduğu kasidede müteferrikalıktan şikâyetini gösteren:

Beni bir fırkaya saldı ki sığmaz nâmı bu bahra
Zebâni Fariside atfı tefsiri perişândır

Beyti vardır. Ekseriya Edirne ihtisap ağalığında bulunuyor idi. İbni Kemal merhumun Nigâristan adlı kitabını farisiden Türkçeye tercüme etmiş ise de beyaza çekmemiş, öldükten sonra da müsveddeleri kaybolmuştur. Mükemmel divanı varmış. Tigî bey, Ali paşa çarşısının yapılmasına şu tarihi söylemiş idi:

Âsafı a'zam Ali paşayi has
Yaptı çün bir çarsûyi bi bedel
Tigıya, tarihin eylersen süal
Sûkı ranayi Ali paşaya gel

Bir aralık Edirne ihtisabına topal Mahmut ağa muhtesip, Aksak Muzaffer Naip, Yekçeşim Âsaf, kethuda olmuşlar. Tigî bunlardan hoşlanmıyarak haklarında şu şiiri söylemiş:

Bir acep cemiyeti var ihtisâp ocağının
Çerhi geçrek kılmamış bu ittifakında galat
Kâtibi meflûcü aga a'raci nâpayidar
Kethuda yekçeşmü nazır nimten, naib sakat
Birdir imdi gelse beş kişi dokuz gözlü olur
Naibü ağa birer pay üzre durur çün meşat

Hıbrî merhum Enisülmüsamirinde Tigînin 1027-1618 senesinde öldüğünü yazıyor. Badî efendi merhumun araştırıp öğrendiğine göre Tigî bey merhum Kıyık (Kıyak) semtinden olup Üsküfçühızır mahallesinde Soğukçeşme caddesîndeki 13 numaralı ev ki (sonradan Muslihuddin türbesi olmuştur) bu Tigî beyin evi imiş. Şu gazel onundur:

Niyaz ehline asla rahmi yok bir nâzeninim var
Makamı şivede bir şâhı istignâ güzinim var
Baid olmaz uzaktan gözler isem pertevi mihrin
Basiret ehline gün gibi çeşmi dûrbinim var
Sadayı tişesinden bisütûn inlerse Ferhâdın
Benim de taşlara tesir eden âhu hazinim var
Nig inü hatemi cemşit namın ağzıma almam

Ne dünyaya muhabbet üzereyim, ne halka kinim var
Edip çerhi siper, tiri kazadan kaçmazam Tiğî
Yesar ehlinden ümmidi vefa etmem yeminim var

Bu beyit te onundur:

Cefâ için mi getirdin felek, cihâna bizi
Dahi ne günlere saklar acep zemâne bizi

93 — Sabâyî Zade: İleri gelir kadılardan idi. Birinci Sultan Ahmet gününün sonlarına doğru yani 17 inci asrın başlarında öldü. Ne Hıbrî merhum, nede Badi efendi Sabâyî zadenin adını yazmadıklarından maatteessüf biz de yazmıyoruz. Şu kıt'a Sabayî zadenindir:

Yakup kül eyleyip yerimi od ider misin
Bu nâri firkat içre beni kor gider misin
Senden ayırmam o mehi der idin ey felek
Şimdi ne dersin ahdine durmaz döner misin

Ba zat tahminime göre yukarda tercemei halini yazdığımız Sabâyî Hayreddin efendinin oğlu olsa gerektir

95 — Diğer Sâlikî: Halk arasında Refikî zade diye anılır idi. Hassa nakkaşlarından iken Edirnede ehli cihet olup o hal üzre 1030 - 1621 senesinde öldü. Güzel tarihler söylerdi. Sâlikî şair Yahyâ merhumun bu beytini tesdis eylemiştir:

Ermeğe kâ'be safasına şu kim himmet eder
Tiğler gibi meğer himmetin iki kat eder
Er olan bu zeni dehrile nice ülfet eder
Şamü kudse irişir sonra yerin cennet eder
Kime ger kâ'be nasip olsa Huda rahmet eder
Her kişi sevdiğini hanesine davet eder

96 — Rindî: Edirneli olup Gülşenî dervişlerinden bir zat imiş. 1031 - 1623 senesinde olmüş. Bu gazel onundur ki beyitlerin sonları hep Farisidir:

Yarattı hâkten Hallâkı âlem çün beni Âdem
Bu çerhın âsiyabında üğünür bilirim, dânem
Şikeste şişeveş durmaz akar her dem gözümden yaş
Ne mümkündür seni ey kûşei çeşmim görem, bînem
Gehi pakize gevher talibi gavvassı deryayım
Geh olur, gülşen içre servi râ'na ararım, cûyem
Bugün rahmetmedin çâki giribanım görüp cânâ
Huzuru Hakta yarın dameni pakin tutam, girem

Eger ki iltifatın olmadıysa Rindiye her giz
Dokuz câmını eflâkin kamu birbir soram, porsem

97 — Hayâli zade: Adı Ömerdir. Yukarda tercümei halini yazdığımız Yenicevardarlı şair İnce Hayalînin oğlu idi. Babasının pek dostu olan şair Edirneli Emrî çelebi bunun doğumuna (Hoş veled) terkibini tarih düşürmüş idi ki 946 - 1540 senesine rastlar. Ömer bey, babası öldüğü vakıt 17-18 yaşlarında bir gençti. Lâkin çalıştı, okudu, okumuş bir zat oldu. Ve bütün ömrünü okuyup okutmakla geçirdi. Merhum, Muradiye camiinde haftada iki gün Mesnevii şerif okuturdu. Ömer beyin Ayasofyanın binası hakkında bir risale yazdığını Hıbrî merhum Enisülmüsamirinde yazıyor. 1024 - 1615 senesinde öldü ki o zaman 76 yaşında idi Merhum Muradiye camii avlusunda mezarını kazdırıp hazırlatmış, taşlarına da kendinin şu iki beytini yazdırmıştı:

Yanılıp bunca günâhı eyledim nisyan ile
Hazretine nice varsın bu kulun isyan ile
Fahri âlem hurmetine, izzetine ya ilâh
Cennete gönder beni, iman ile, ihsân ile

Hikmeti ilâhi, o sırada birinci Sultan Ahmet Edirnede bulunduğundan Muradiye mütevellisi İsmail efendi adında birinin merhum Ömer beye olan düşmanlığından doğma telkinat üzerine zamanın sadrâzamı olan Nasuh paşa, merhumun cenazesini hazırlattığı mezara gömdürtmedi. Akriba ve dostları ister istemez Ömer beyin cenazesini götürüp Kıyık mezarlığına gömdüler. Hayali zade Ömer bey güzel şiirler de söylerdi. Bu matla onundur:

Kızardı tâbı gülden ruhları buldu teravetler
Açıldı bâğı hüsnün gülleri Allaha minnetler

Yine onun:

Eyledik cânı azizi çâhı minnetten halâs
Mısrı hüsnün Yusufu bir dilrübaya mâlikiz

Bu da onundur:

Bilmezmiyim seni nesin ey bivefa nesin
Aşûbı ruzgâru belâyı zemânesin
Devlet nişanların görürüm sende ey gönül
Benzer hadengi gamzei yâre nişânesin

Yine ondan:

Ne fartı hubk gerek zevcede, ne hüsnü beha
Miyanı gözleki hayrul-ûmûru evsatuha

98 — Daî: Sofu zade denmekle meşhur idi. İlmi kuvvetli olduğu gibi sesi ve okuması da pek güzel olduğu için taşlık camiinde hatip ve Edirne sarayında da hoca idi. 1024 - 1615 te öldü. Merhum, çok çabuk yazı yazdığı için pek çok kitap yazmıştır. Sofu zadenin bazı eserleri olduğunu da Hıbrî merhum yazıyor. Daî merhum şiirde söylerdi ki Selimiye camiinin kapısı üzerinde olan tarih onundur. Bu gazel de Daînindir:

Fenni ışk içre gönül olmadı şâd
Ekser onmadık olurmuş üstâd
Husreva, görse lebi şirinin
Taşı taş üstüne komazdı Ferhâd
Merdümi dide, hayâli yâre
Etti bir hane su üzre bünyâd
Daîya vuslatı yare eremez
Erbain çekse nice kez zühhâd

99 — Dânişî: Adı Mustafa olup Edirnelidir. Pek mustait, pek zeki bir genç olup henüz daha tahsil çağında ve genç iken öldü. 1027 - 1618.

Danişî eğer yaşasaydı pek ünlü bir şair, bir okumuş olacak, kalemile, bilgisi ile millete çok hizmet edecekti. Uzunkaldırım mezarlığında gömülüdür. Şu gazel onundur:

Dilde cemiyyet komaz, zülfün perişân olmasın
Kırdırır uşşakı gamzen, böyle fettân olmasın
Genci sinende mutâlsam düğme fethetmiş rakib
Neylesin uşşak ya çâki giribân olmasın
Hem eder ağyâr ile sohbet o mesti nâz yâr
Hem seri gûyümde dermiş isterim kan olmasın
Bana keyfiyet yeter la'li lebü ruhsârı yâr
Sâkiya isterse mey, sâğar, gülistan olmasın
Kâ'bei gûyi de yârîn nice kurban olmasın

Yine ondan:

Niçin ey ser, kametim böyle
Alçağa saye gibi mailsin
Gerçi ra'na güzelsin emma kim
Neyleyem maili erâzilsin

Yine ondan:

Güzeller değme şahsı, defteri divane yazmazlar
Beratı işkı bir mecnûnı ser gerdâna yazmazlar
Ne hikmettir ki hep binâmlardır yazılan bunda
Anın kim nâmı vardır, defteri cânâna yazmazlar

Yine ondan:

Bu çeşmi katilin hedefi ebruvanıyız
Benzer gönül ki tiri kazanın nişânıyız
Ol şâhı mülketi sühanın Danişi bugün
Minnet Hüdâya mazharı lütfi nihânıyız

Yine ondan:

Terki ser eyledi dil koçmak için sîmtenin
Baştan geçmese koçmazdı seni pirehenin

100 — Hüseyin Çelebi: Pervane zade denmekle maruf idi. Kendisi sipâhi beylerinden olmakla dördüncü Sultan Murat gününde sadrazam Filibeli Hafız Ahmet paşa ile 1034 - 1625 senesinde Bağdat seferine giderken Elcezirede Arap kabilelerile yapılan bir çarpışmada şehit oldu. Bu şiir onundur.

Gülbüni hüsn içre cânâ kametin servi nihâl
Ârızın verdi mutarra, gözlerin nergis misâl
Hâkten ref'it Hüseynî bendeni şâhım meded
Hiçri pâbusunla gayet oldu zira pâyimâl

Bu da Hüseyin Çelebinindir:

Semendi nâza a nevres süvâr olur giderek
Kemendi zülfüne diller şikâr olur giderek
O mâh, burcı şereften henüz doğmuştur
Şuaı mihri ruhu tâbdâr olur giderek
Visali bâğına yârin irem deyu her sû
Sirişki didelerim cûybâr olur giderek

101 — Sipâhî: Yukarıda tercümei hali yazılan Pervanezade Hüseyin çelebinin oğludur. Bu da babası gibi hem asker, hem de ateş dilli bir şair idi. Lâkin onyedinci asır şairlerinden olan bu sipâhinin ne vakit ve nerede öldüğü maatteessüf me'hazlarımızda yazılmamış. Bu gazel onundur:

Meclis mi derler ana ki peymâne olmaya
Ya her doluda bûsei cânâne olmaya
Dilmidir ol ki âteşi cevrile yanmayıp
Ol şem'ı husnün üstüne pervâne olmaya
Devlet anın ki hanesi pürdür nigâr ile
Vay ol benim gibiye ki bir dâne olmaya
Gencinei mahabbete lâyık kaçan olur
Bir dil ki sengi cevrile virâne olmaya
Ol kan olacağı ele alma sipâhiya
Mecliste sâkî bir gözü mestâne olmaya

102 — Hüsâmî: Aslen Edirneli olan bu zât, divanı hümayun kâtiplerinden olup güzelce Mahmut paşaya kâtip olmuştu. Birinci Sultan Ahmet gününde 1016 - 1620 senesinde Çağala zâde ile İran seferine giderken Diyarbakırda öldü. Kuvvetli bir şair idi. Şu beyitler onundur:

Şerâbı ışk ile mestim, gubârı neyleyeyim
Hatı ızare eriştim baharı neyleyeyim

Yine ondan:

Bâri bir kez lütfünü görsün Hüsamî derdimend
Bunca yıldır işiğinde yüz sürer ey bi vefâ

Bu gazel de Hüsamiinindir:

Ben bendesine ol mehin asla nazarı yok
Öldürdü beni derdü gamı, hiç haberi yok
Şamü saher aktı seri gûyinde sirişkim
Bu kanlı yaşım lütf ile hiç bir sileri yok
Hep derdü belâ, rencü ana bende müheyya
Üftadelerin ey mehi garra neleri yok
Tanrıdır eğer salsa beni ateşi ışka
Pervane sıfat bencileyin bir beteri yok
Uşşakını güldürmedi ağlatmadadır yâr
Işk ehlinin âlemde Hüsamî güleri yok

Bu rübai de onundur:

Mesihveş kaçan kim nutka gelse
Eder bin mürdeyi ihyâ kelâmı
Kadimi muhlisin kimdir der isen
Fakirin, bendei kemter Hüşamî

Meşhur şair Bakînin ölümüne de şu tarihi söylemiş idi:

İşidüp dedi vefatına Hüsamî târih
İntikal eyledi Bakî bu fena dünyadan
1008

103 — Hakimî: Edirnede yetişen kadıların ileri gelenlerinden Çuhacı zade Ahmet efendinin oğlu idi. Bu da büyüyüp yetiştiği zaman okuyup babası gibi kadı oldu. Dördüncü Murat gününde 1038 - 1626 da Karaferye kadısı iken orada öldü. Bu kıt'a onundur:

Mailiz ayinei ruhsârına, dildâdeyiz
Sâfdil, pâkize meşreb, gıllü gışten sâdeyiz
Bir gün olur kim üğütür Hâkimî devran bizi
Âsiyâbı çerh içinde dânei üftâdeyiz

Bu da onundur:

Kandi lebile tutii dil etti güftügû
Mir'âtı rûyi yar ile oldukta rûberû

104 — Çemenî: Adı Derviş Ahmettir. 1030 - 1621 de Edirnede öldü. Bu beyit onundur:

Yoktur sebatı ey Çemenî çerhı geçrevin
Bir dem müradın üzre dönerse greu döner

105 — Bülendî: Asıl adı İbrahimdir: Doğup kopması Anadoludandır. Edirnede büyöyüp yetişmiş, okumuş idi. Medresede tahsil gördüğü gibi, gülşenî tarikatına da intisab etmiş, derviş olmuştu. Boyu pek kısa olduğu için önceden şiirde Kûtehî mahlasını kullanırdı. Sonundan Bülendî taballus etmiştir. Meşhur Mir Hüseyînin Muammayâtını şerh etmiştir. Kuvvetli bir şair olduğu için güzel gazeller, rübailer de söylermiş. Ve Hıbrînin anlattığına göre, güzel muammalar da yaparmış. Bu Derviş adam, memuriyete heves etmemiş, o zaman Edirnenin en güzel mesirelerinden olan Demirtaş köyünün hatipliğine kanaat etmiş, orada yaşıyor imiş. 1039 - 1630 senesinde bir gece evini haydutlar basıp Bülendîyi bir kaç yerinden yaralamışlar. Zavallı bu yaralarla bir kaç gün hasta yattıktan sonra kurtulamayıp ölmüş. Güler yüzlü, tatlı sözlü, şen gönüllü ve pek mübarek bir adam imiş. Ölümüne bir şair şu tarihi söylemiştir:

Hem ettim çar mülhak, hem dua edüp dedim tarih
Bülendîye İlâhi güleşeni adlin makam olsun
1035 + 4 = 1039 - 1630

Bu beyit onundur:

Tenk oldu o denlu gözüme giryeden âlem
Mihri ruhun görmeye kalmadı mecâlım

Yine ondan:

Bak benim mir'atı ruhsârım sıfatına deme
Söyletirsin şimdi ben tuti mekali dilberâ

Yine onun bir rübaisi:

Hayfa ki sevip Bülendiya ol şâhı
Arttırdı dili belâkeş âhüvâhı
Târiki şeb anlama yaşım tuğyanı
Söndürdü çıkıp semâya şem'ı mâhi

106 — Derviş Bakî: 17 inci asrın başlarında Edirnede mühür kazmakla geçinen bu zât da şair ve Tarihgû idi. Dördüncü Sultan Muradın Bağdadı almasına şu tarihi söylemişti:

İşittim gûşi cane ruhi kutsi dedi tarihin
Dilâ dârüsselâmı seyf ile sultan Murat aldı

Bakînin başka şiirleri varsa da yazılmamış, toplanmamış, yahut zayi olmuştur. Ne vakit ve nerde öldüğü de belli değildir.

107 — Bahşî: Kadı idi. Okumuş, zeki bir zât olmakla beraber gençliğinde ele avuca sığmaz çapkın bir adam imiş ki memuriyet almak üzre bir defa İstanbula gittiğinde Edirneli hemşerileri Nâzikî, Civânî, ve Aklî çavuşla buluşmuşlar; deniz kenarında bir meyhaneye girerek orada içki içerlerken birinci Sultan Ahmet saltanat kayığı ile o meyhane önünden geçmiş. Birinci Sultan Ahmedi tanıyan Bahşi ile arkadaşları; padişahın aşkına bir kadeh şarap iç diye yüksek sesle gürültü etmiye başlamışlar. Bunların bu taşkınlıklarını işiden birinci Sultan Ahmet bu dört arkadaşı yakalattırıp taş gemisine koydurmuş ise de biraz sonra araya giren bazı yalvarıcılar Sultan Ahmede bunları affettirmişlerdi. İşte bu Bahşî, dördüncü Sultan Murat gününde 1035 - 1626 tarihinde öldü. Şu gazel onundur:

Yâr tirin gönderince cânı gamnâk üstüne
Bir nişan dikti fıganım çıktı eflâk üstüne
Ol nihâli tâze gelse sineme aybeylemem
Tıfldır kâhı düşerse gam değil hâk üstüne
Pâyine yüz sürmeye fırsat bulup ey servi kad
El komuş â'da dirig ol dâmeni pâk üstüne

Nola bitâb olsa zülf indikçe hali rûyine
Mâr bi takat olur ger düşse tiryak üstüne
Olma muğber Bahşiya her gördüğün harü hase
Ta ki hiç toz konmaya mir'atı idrâk üstüne

Bu da Bahşinin bir beyti:

Çekersin yari tenhâya mücerret seyre gelmezsin
Rakibâ, sen hele gûyi nigâra hayra gelmezsin

108 — Sabrî: Adı Şerif Mehmet olup yukarda tercümei hali yazılan meşhur kadı ve şair İlmii Nazikin oğludur. Okumuş ve fazıl bir adam olduktan sonra artık Türkiyenin ilmî ve fikrî merkezi de olmuş olan İstanbula taşınıp orada yerleşmiş, babası gibi o da kadılık yolunu tutmuştur. Hıbrînin Enisülmüsamirinde yazdığına göre 1048 - 1638 de kadılık için gittiği bir Rumeli kasabasında memuriyeti sırasında, diğer tarihçilerin söylediklerine göre ise, 1055 - 1645 te İstanbulda ölerek Edirnekapısı dışında Emir Buharî zaviyesine veyahut Eyyuba gömülmüştür.

Nef'iye muasır olan Sabri, hakikaten ateş dilli ve pek muktedir bir şair idi. Bizim edebiyat tarihlerinde yanlış olarak sabrii Şakir diye adı geçen şair işte bu zattır. Mürettep ve mükemmel divanı vardır. Bu şiir onundur:

Hiç dil gibi tiri müjesine siper olmaz
Amma nideyim aşıkı zâra nazar olmaz
Ah etme, saba irgüre gûşi dile şayet
Ey bülbüli şeydâ işidilmez haber olmaz
Can verir ise şevkî ile nola yolunda
Sabrî gibi sultanımı cândan seven olmaz

Bu beyit te onundur:

Geh câmı bâde nûş ederiz, gâhi huni dil
Biz ruhsatı zemana göre işret eyleriz

Bu gazel de onundur:

Meyhane benim, sahni gülistan senin olsun
Sâğar benim olsun, güli handân senin olsun
Bülbül dedi kim fethaye (Sözü uzatma
Gül nahli benim, servi hıramân senin olsun)
Esbâb üzerinde niza eyleme ey dil
Ol gamze benim, zülfü perişân senin olsun
Mihr üzre girihvâr nedir bil dedin ey yar
Halleyle anı, mülki dilü cân senin olsun

Gam köşesi bestir bize ey talibi dünya
Yerden göğe dek bu kühen eyvân senin olsun
Zehrâbı gamın mâyei zevketti bana ışk
Şimdengeru sâki, mehi rahşân senin olsun
Yıllarla karar et dili Sabrîde dilersen
Ey şâhı gam ol köşei virân senin olsun

Bu gazel de onundur:

Geldikçe tiz karşı varır izzet eyleriz
Dil hanesine kondururuz hürmet eyleriz
Yaksak fitili dâğı gamı behurveş
Biz ol periyi bezmimize davet eyleriz
Gamzeyle ehli ışkı kılıçtan geçirmesin
Ol nevzuhurü fitneye hep minnet eyleriz
Geh câmı bâde nûş ederiz, gâh huni dil
Biz ruhsatı zamane göre ışret eyleriz
Câdûyi dehr fırsatımız gözlemekte hayf
Sabri bu habgâhta biz gaflet eyleriz

109 — Kesbî: Asıl adı Mehmettir. Şair Şâhidî merhumun torunlarından olan Kesbî, Edirne sipâhilerinin ve divân kâtiplerinin hatırı seyirlerlarından olduğu gibi bir çok memuriyetlerde de bulunmuş, eskilerden yaşlı bir adam idi. Müretteb divanı olduğu gibi, söylediği tarihleri de toplıyarak ayrıca bir cönk yapmıştı. Tatlı dilli, güler yüzlü, konuşması pek hoş olan Kesbî 1050-1640 ta öldü. Kesbi çelebi ömrünün sonlarına doğru salâha meyletmiş, Edirneden İstanbula giderek vaiz Mahmut efendiye (Hüdai Hahmut efendi olacak) mürit olmuştu. Mahmut efendi ölünce Kesbî buna çok müteessir olarak (Yarab, benim de canımı al) diye dua etmiş, Hıbrînin söylediğine göre o hafta Kesbî de ölmüştür. Şu matla' onundur:

Yansa ger nâri tecellâyı visâli yarden
Dönmiye Mûsâ sıfat, dil, ruyeti didârdan

Bu da ondan:

Seyri didârı yâr eden düşte
Güya âlemi visaldedir.
Bâğa azmet hevâ ne germü ne sert
Alemin zevkı itidaldedir
Bu edâlar ki sende var Kesbî
Tutii şekkerîn mekaldedir.

Bu da ondan:

Çıkar bir parei ûdi siyehten dûttur gûya
O mular kim belirmiş hali müşki fülfül üstünde

Bu gazel de Kesbinindir:

Dilhasteye âbı lebi dilber birebirdir
Hamyâzeye de şerbeti sükker birebirdir
Hunı dili akıtmıya nevki müje bestir
Nabza göre kan almağa nişter birebirdir
İşret giderir dilde olan şûri melâli
Def'i gama nûşi meyi ahmer birebirdir
Efsûn ile mânendi peri sayda savaşma
Rametmeye ol sîmteni zer birebirdir
Mağlûbü heva illetine Kesbi, rakibin
Tedbiri deva semmi mükerrer birebirdir

Kesbinin Edirne hakkında ki bir şiirinde :

Meymenet âyini şehri dilküşâdır Edrine
Tarhı matbuı güzel, zibâ binâdır Edrine

Demişti. Merhumun çeşme, köprü, han tarihleri de vardır. Badî efendi merhum, Kesbinin İbret nümayı devlet adlı bir eseri olduğunu da yazıyor.

110 — Fütûhî: Adı Abdülaziz efendidir. Gayet güzel yazı yazardı. Edirnede tahsilini bitirdikten sonra kadılık meslekine girdi. Fakat Hıbrînin Enisülmüsamirininde yazıldığına göre daha genç yaşında iken 1054-1641 senesi ramazanının yirmisinde öldü. Bazı tezkireler ise 1051-1644 te öldüğünü yazıyorlarsa da, doğrusu Hıbrînin söylediğidir. Abdülaziz Fütûhî çok bilgili, şiir ve inşası pek kuvvetli, ahlâkı çok güzel, iyi yürekli bir zat olup yaşasaydı büyük adam olacaktı. Bu şiir onundur:

Biz hemdemânı derdkeşânı muhabbetiz
Ülfeti künendegânı arifânı mihnetiz
Sermenzili visale kadem basmadık diriğ
Gümgeştegânı vadii pür vehmi firkatiz

Bu da onundur:

Dili satpâreme zahmı o zibâ hançer açmıştır
O bir sahıbkırandır nice böyle kişver açmıştır.
Miyânı ebruvanında o hali anberîn cânâ
Sanasın bir hümâdır uçmağa bâlü per açmıştır

111 — Beyaz: Sipahi beylerinden Mehmet bey adında bir zât olup 17 inci asrın başlarında Edirnede yetişmişti. 1056-1646 da yine Edirnede öldü. Çok güzel şiirleri vardır. Bu şiir onundur:

Şâne gibi zülfü anberfâme girmiş çıkmışız
Nice sevdâya düşüp çok dâme girmiş çıkmışız
Şol kadar mesti arakriz olmuşuz kim bilmeziz
Ol peri ruhsâr ile hammame girmiş çıkmışız
Ey Beyazî! kâbeyi gûyı habibe azmedip
Câmei cismi koyup ihrama girmiş çıkmışız

Bu da onundur:

Yola düşmüş seri gûyin hevâsile mehü horşit
Birisi suphtan gitmiş, biri akşâmdan çıkmış

Yine onun:

Ol tıflı nevresim benim at sürdüğüm görür
Tahsînler ile der bu ne zibâ sürüştürür

112 — Âzerî: Istablı âmire huddâmından Bostan zade İbrahim çelebidir ki zamanında Edirnenin yüksek bir şairi idi. 16 ıncı asrın sonlarında ve 17 inci asrın başlarında yetişen Âzerî öldüğü zaman, o vakit sağ olan Enisülmüsamirin sahibi Abdurrahman Hıbrî şu tarih söylemiş idi.

Âzerî, didei erbabı hüner
İdicek revzai Rızvana hıram
Nâmı (Rızvan) ana tarih oldu
Çün rizayı Hak idi ane meram
1057

Âzerî Çelebinin son nefesinde söylediği beyit:

Koyup âlâyişi dehri, yöneldim canibi Hakka
Bu bâzârın ferağat eyledim sûdü ziyanından

Bu da Âzerinindir:

Şöyle bâriktir hayâlim kim
Çengi nâhid târî ma'nidir
Şi'ri düldül süvârdır tab'ım
Kalemim zülfikarı ma'nidir
Dili derya misâlim Âzeriyâ
Lüccerizi kenârı ma'nidir

Yine ondan gazel:

Payei âli rica etmez kapında hâk olan
Tahtı şâhı istemez menzilgehi eflâk olan
Akıbet camı sürur encâmı vaslı nuş eder
Sâğari mihnet fezâyı hicrile gamnâk olan
Canına minnet bilirken yoluna can vermeği
Başü can kaydı çeker mi aşıkı bibâk olan
Aklü idrakile hemrâh olma râhı ışkta
Menzil almaz pâyıbendi riştei idrâk olan
Seyreder âhır ızarı şâhidi maksudını
Âzerî, nakşı garazdan levhı kalbi pâk olan

Bu da Âzerinin bir gazeli:

Rehi ışkında can benden, hadengi cansitan senden
Teni haki nişan benden, hadengi ebruvan senden
Başım olsun fedâ la'li lebinden bûse ihsan et
Sifâli hakidân benden, şerabı erguvan senden
Olur çerhı kühen viran, teni zârım kalır bicân
Tükenmezse figan benden, irişmezse aman senden
Tükenmez ta kıyâmet, haşredek noksanpezir olmaz
Sirişki bigiran benden, lebi gevher feşân senden
Aceb mi zar olursam Âzerîveş oldu gittikçe
Senin lütfin nihân benden, benim ışkım ayân senden

113 — Kabâî: Esasen köle olan bu zat, efendisinin kapısında okuyup yazmış, yetişmiş, kölelikten âzat olduktan sonra da memuriyete heves etmemiş. Edirnenin Alipaşa çorşısında ruba satmakla geçinmesini te'min ettiği için söylediği şiirlerde de Kabâî tehallus eder idi. Hıbrî merhum 1030 - 1621 senesinde öldüğünü yazdığı halde şiirlerinden maatteessüf hiç bir örnek vermiyor.

144 — Nüvisî: Adı Yunus çelebidir ki birçok yıllar Edirne mahkemesi kâtipliğinde bulunmuş, sonra 1046 - 1647 senesinde İstanbula nakledilerek artık orada yaşamış ve ölmüştür. Nüvisi çok okumuş, bilgin ve olgun bir adam olup güzel yazar, iyi şiirler söylerdi. Bu beyit onundur:

Çekeriz her ne belâ ise belâyı ışkı
Gideriz her ne taraf olsa berayı hatır

Bu şiir de onundur:

Ne esiri lütfü dehriz, ne gamı ferdâdayız
Serfirâzı ışk olaldan serviveş âzâdeyiz

Bendi zülfünden Nüvisî gitti ümmidi necât
Çün selâmet deşti içre mürgu dâm üftâdeyiz

115 — Lâhikî: İkinci Selim zamanında yani onaltıncı asrın sonlarında yetişen şairlerden olup Farisiden Türkçeye lûğat kitabı yazan meşhur Halîmînin oğludur. Lâhıkî Edirneye gelip yerleşmişti. Bu da babası gibi okumuş, iyi huylu ve yüksek kalem erbabından bir zât idi. Bu matla' onundur:

Ele girmez mi sâki bize sunsa bir ayag bâde
Yere ayak mı basardım sevincimden ben üftâde

116 — Diğer Fâni: Üçüncü Murat gününde yani onaltıncı asrın sonunda ve 17 inci asrın başında yetişen şairlerdendir. Üçüncü Sultan Mehmet Eğri seferine giderken Edirneye uğradığında bir kaside sunup pâdişâhtan öğdül almıştı. Fani Lokman Hâkimin vesayâsını fârisiden Türkçeye tercüme ederek bir risâle yazdığı gibi manzum bir de lüğaz (Bilmece veya bulmaca) risâlesi yazmıştı. Bu kitabı Fâni 1003 - 1595 te nazmetmişti. Bu lüğaz ondandır:

Nedir ol hokka kim yâkuta benzer
İçi pür, dürri meknûndur müdevver
Kapansa bir hayâl olur gözünde
Açılsa dökülür kandi mükerrer

Bu lüğazın cevabı:

Lebi dilberdir anı bil sen amma
Deme nâdâna, ağzından çıkarma

Fanînin de ne vakit öldüğü belli değildir.

117 — Abdi: Edirnede doğup yetişen ve okuyan kadılardandır. En sonra Vize sarayı kadısı iken 1020 - 1611 de öldü. Bu matla' onundur:

Cıvarımda olan ol âteşîn ruh yâre çarpıldım
Ne yâre, belki aradâ olan divare çarpıldım

Abdi meşhur şair Bakînin vefatına şu tarihi söylemiş idi:

Çü çekti ayağın bezmi cihandan
Ecel câmını sundu ana sâki
Dedi fevtine Abdi bende tarih
Bilin gitti fenâdan ruhu baki

118 — Hulûsî: Edirnede bir meyvecinin oğlu idi. İstidat ve kabiliyeti sebebile küçüklüğünde Edirne sarayına alınmış, sonra İstanbul sarayına naklolunarak orada büyüyüp yetişmiş, tahsil ve terbiye görmüştür. Hulûsi, Snltan Muhasipliğine kadar çıkmıştı. Dördüncü Sultan Murat Üsküdar bağçesindeki kasrı yaptırdığı vakit Hulûsî ona şu tarihi söylemişti:

Habbeza kasrı letâfet hasrü zibâ tarh kim
Misâlini görmüş değil çeşmi spihri pür hiyel
Böyle bir kasrı dilârâda revadır eylese
Ruzü şeb zevku safa , zılli Hudaya lemyezel
Hazreti Sultan Muradı nâmver kim şimdi halk
Darbı şemşiri cihângirin eder darbı mesel
Ey Hulûsî hasılı ol kasrı cennet gayreti
Çünki teşrif etti ol şâhınşehi âli mahal
Sâkinâni âlemi kutsî o dem tarihini
Dediler (şâha mübarek ola kasrı bibedel)
1050 - 1640

Hulûsinin ne vakit ve nerede öldüğünü bilmediğimiz gibi gazellerinden de maatteessüf elimizde yoktur.

119 — Selisî: Edirneli Avâre zâde Mustafa efendidir ki 1052 - 1642 senesinde Edirne kadısı olmuştu. Âlim ve şair bir zât idi. Bu gazel onundur:

Var idi dillerde çoktan arzuyi nevbahar
Açılup ezhâr şimdi geldi bûyi nevbahar
Makdeminden var ise aldı haber bâdı sabâ
Devredip etrafı eyler cüstücuyi nevbahar
Leşkeri ezhâr geldi, aldı mülkü gülşeni
Nola olursa müzeyyen çarsûyi nevbahar
Rûyi gülşende zuhur etti benefşe câbecâ
Gûyyâkim geldi hattı müşkbûyi nevbahar
Açılıp gülzârda güller Selisî oldular
Her birisi bir cevani hub rûyi nevbahar

120 — Güftî: Adı Mustafa olup ilk önce derviş idi. Bu halle çok gezmiş, bir çok okumuşlarla görüşmüş, nice bilgin ve okumuş adamlarla düşüp kalkmış, dünyayı görmüş, böylelikle bir çok şey öğrenmiş ve benzersiz bir şair olmuştu. 1061 - 1651 senesinde Edirnede öldü. Bu beyt onundur.

Bize bin türlü suret gösterirsin ışkı yâr ile
Sen ey çerhi deni perver döner fânûsa benzersin

121 — Ali Güftî: Bu da Edirneli olup okuyup yetişmiş, sırası ile Müderris, kadı olmuş idi. 1088 - 1677 de Edirnede öldü. 1050 tarihinde 785 beyitli Gamnâme adlı bir risâle yazdığı gibi 1061 de de 644 beyitli Şâh ve derviş adlı bir de hikâye nazmetmiştir. Ali Güftînin hezlgûne bir de Tezkiretülşşuarası varmış. Şu gazel Güftînindir:

Girdi la'linde o hattı müşkbârı seyredin
Sebze bitmiş. goncede feyzi baharı seyredin
Cilveger nezzarei nurü ruhu hûkerdesi
Âbü tâbı didei kulzüm nisârı seyredin
Arzûyi pusei dâmâne naz eyler dahi
Rehgüzârı yârda cismi gubârı seyredin
Etmede her dem heyûlâyi hayâle kasrı ruh
Manii endişei Güftii zârı seyredin

Yine ondan:

Görünce ol mehin dil, tâbı hüsni mihrpirâsın
Hariri dideye nakşetti tasviri dilâsâsın
Yine katli dili erbabı ışka bir niğeh bestir
Ne lâzım gamze çekmek tiği nâzı sine fersâsın
Elinden câm alsak sâkii mehpârei bezmin
Koparsak gülbüni hüsnün yine bir verdi ra'nasın
Geçer ol servi serkeş, sayei lütfün dirig eyler
Seri rahında hâk olmuş görürken canı şeydasın
Felek, dirine hasmı ehli istibdattır, Güftî
Anın kim gördü feyzi gerdişi câmi tevellâsın

Yine ondan:

Mezâkın zehrü kahr mihneti eyyamı telh etmiş
Lebinden âşıkın bisabru dil bir pâre kand ister

Bu da ondan

Yarı hercâyile ey dil meyli söhbet eyleme
Şem'i her meclis olan dillerle ülfet eyleme

Yine ondan

Gönül ol kâmeti bâlâya düşmüş
Acebtir pest iken â'laya düşmüş

123 — Hıbrî : Kitabımızın en önemli me'hazı olan Enisülmüsamirini yazan Solbaş zâde Abdurrahman Hıbrî efendidir ki biz onun tercümei halini Edirne tarihini yazanlar sırasında uzun uzadıya yazdık. Burada Hıbrînin. şair olduğunu, güzel şiirler

söylediğini de yazmak için adını yazdık. Şu matla' onundur:

Biz âlemi âbı gamı dünyâ ile geçtik
Deryâyı gamı zevrakı sahbâ ile geçtik

124 — Vehb. : 17 inci asır ortalarına doğru Edirnede yetişen şairlerden Hüseyin Vehbidir ki ilk önce Baharî tahallüs ederdi. Tahsilini bitirdikten sonra kadılık meslekini tutmuştu. Ne vakit ve nerede öldüğü malûm değildir. Bu matla' onundur:

Gönül Ferhâd veş gâhî mekânın bisütûn eyler
Gehi avârelik deştinde ızharı cünûn eyler

125 — Fevrî : Avcı Sultan Mehmet zamanında yetişen ekumuşlardan Mahmut efendidir ki şiirde Fevzî mahlasını kullanırdı. Bu iki beyit onun sözlerindendir:

Gülün kokmadım ol şûhın, cemâli bağına erdim
Tenâvül eylesem şeftâlisin bâri ne gam derdim
Nekim ettimse ettim Fevriya efsunı ışkile
Hele ol verdi hüsnü hârlardan kestim ayırdım

126 — Yusufü Sineçâk : Bu da 17 inci asır şairlerinden ve Edirne mevlevıhanesi şeyhlerindendir. 1081-1671 de ölmüş ve bunun yerine şair Ahmet Neşati dede şeyh olmuştu. Meşhur şair Nazım Yusufü Sineçâkin ölümüne (Azizi tekkei Mısrı hüda ola dede Yusuf) misraını tarih düşürmüştü Binaenaleyh Semahaneyi edebin Yusuf Sineçâkin ölümü tarihini 953-1546 güstermesi yanlıştır. Yusuf dedenin Ravzatün-nûr adlı mucizâtı Muhammediyeden bâhis onbin beyitlik bir kitabı da varmış. Vardarlı Hayretî dedenin kardeşi olduğuna göre Yusufü Sineçâk doğup kopma Vardarlı olup sonradan Edirneye gelmiş yerleşmiştir. Dede pek âşık ve pek kuvvetli bir şair idi. Bu gazel onundur:

Biz tâcrübayı seri şâhanı cihanız
Biz hâki kefi pâyı gedâyanı zamanız
Biz dinlemeziz gulgulini bülbüli bağın
Biz nağme serayânı gülistânı cinânız
Âfâkı bütün tutmuş iken nalemiz ey dil
Biz turfa durur kim yine bi nâmü nişânız
Binâmü nişânız; ne acep kavsi kazadan
Her tîri belâ kim atılır âne nişânız

Erbâbı muhabbet bizi Yusuf bilir amma
Erbâbı hased gözüne ey dost sinânız

Bu gazel de onundur:

Ol şâhı cihanın kuluna hiç nazarı yok
Çektim nice bin derdü belâsın haberi yok
Dilde elemü başta belâ, cânda felâket
Aşıkların ey şehi hûban neleri yok
Döktüm şebi hicrinde nice gevheri eşki
Hiç dâmeni lütfile onun bir sileri yok
Bülbüllerinin nâle vü efgânın işitmez
Ol goncede hiç bûyi vefânın eseri yok
Güldürmedi Yusuf kulunu cevrile olşah
Işk ehlinin âlemde beli hiç güleri yok

Bu matla' da onundur:

Yüzünden buldu ey dilber güli satberki âlem fer
Lebin anıldığı yerde anılmaz çeşmei kevser

Bu şiir de Yusufü Sineçâkindir:

Tasavvurumda olan nakşi hali anber bû
Derûnı dilde olan dâğı mâhitâp gibi
Gariki lüccei bahri hayatıyım yârin
Libâsı ten arada vakıa hicâb gibi

127 — Riza: Zehrimar zade Seyit Mehmet efendidir ki Edirnenin maruf ocaklarından Zehrimar oğullarındandır. Edirnede yetişip okumuş, müderris, sonrada kadı olmuştu. Ömrünün sonlarına doğru Uzunköprüye Müftü olmuş, 1082 - 1672 senesinde ölmüştü. Hicrî 1000 tarihinden 1050 tarihine kadar gelen Türk şairlerini bir tezkirede toplamıştır ki, bu tezkire bizim de me'hazlarımızdandır. Zehrimar zade güzel şiirler de söylerdi ki bu gazel onundur.

Nigâh etmez dili zâre o mesti nâzı müstağni
Cihana gelmemiştir böyle bir mümtâzı müstağni
Elinden düşmez ey şûhi cihânım câmı istignâ
Dem olur; olur amma âşıkı serbâz müstağni
Niçin ol gamze ahvalime iğmâzı avn eyler
Aceptir fitnei âlem olan gammâz müstağni
Teselsül buldu feryâdım, şebü ruz eylemem ârâm
Fegani nalemin ahengine her sâz müstağni

Şikârın eylese saydi dilinde gamze addettir
Şikâre gâh olur, olur Riza Şehbâz Müstağni

Bu da ondan:

Geç bâdeden safâyi dili müptelâ budur
Sa'yet şerabı la'line kalbe cilâ budur
Tiğı cefa ile beni püryare eyleyip
Ağlatmış idi bendesini mâcera budur
Ekser kelâmı kandile lebin vasfıdır şehâ
Şır'i Rizada lezzetü zevku safa budur

128 — Ahmet Neşâtî: Onyedinci asrın ikinci yarısında ve Avcı Mehmet gününde yetişen şairlerdendir. Aslen Edirneli olan Neşâtı, Edirnede iyi bir tahsil gördükten sonra İstanbul, Gelibolu ve Konya Mevlevî tekkelerinde yıllarca bulunup bilgisini artırmış, 1081 - 1671 de Edirne Mevlevîhanesine şeyh olmuş, 1085 - 1675 senesinde ölmüş, Muradiye camisi avlusuna gömülmüştür. Neşâtî önceleri şiirlerinde Semendî tahallus edermiş. Neşâtı tahallus etmesi sonradandır. Şu gazel onundur:

Misâli çeşmi bütân, nergisi çemen mahmûr
İçen bu bâdeyi mahmur, içmeyen mahmûr
Aceb mi mülki dile salsa gamzeler âşûp
Harabı ışk nigeh, çeşmi pür fiten mahmûr
Baharı âlem cahın hazânı peyder pey
Olur bu meclise elbette her gelen mahmur
Hoşâ, füzunii keyfi meyi muhabbete kim
Harabı ışk yatar kaysu gûhken mahmur
Bilir mi telhii kâmı, dili Neşâtî veş
Humarı hicrile âlemde olmayan mahmur

Bu da onundur:

Camei sürhle kim bir güli zibasın sen
Ziveri gülşeni cân, özge temâşâsın sen
Dilde takat mı kalır nâzile eşki negamat
Hüsnile hem gülü hem bülbülü gûyâsın sen
Olmasın mı sana bin cânile Cibril aşık
Bu letafetle ki bir ruhı dilârâsın sen
Mikneti sabrı harab eyledi âhır gamzen
Bülaceb fitne, garib âfeti dünyasın sen
Sihri endişe Neşâtî sana mahsus ancak
Kilki i'caz ile suretgeri ma'nâsın sen

Bu yarım gazel de Neşâtınindir :

Gittim amma ki kodun hasretile canı bile
İstemem sensiz olan sohbeti yârânı bile
Bağa sensiz bakamam çeşmime ateş görünür
Gülü handâni değil servi hıramanı bile
Sineden derd ile bir âh edeyim kim dönsün
Aksine çarhı felek mihri dırahşanı bile

129 — Diğer Hüsâmî : On yedinci asır şairlerinden olan Derviş Hasan Hüsâmi talik yazıda pek kâmil bir yazıcı olup takkecilik ile geçinir bir Gülşeni dervişi idi. Yazıyı meşhur hattat Derviş Abdiden öğrenmiş, hakkâki üstad olmuştu. Dördüncü Muradın Bağdadı fethine şu tarihi söylemişti :

Lafzan ve Manen tarihi fethe. Gördüm ki yârân hayli acizde
Dedim Hüsâmi bes bitevakkuf Bağdâd alındı bin kırk sekizde

Hüsami hakikaten derviş bir adam olup eline geçeni, bütün kazancını fıkaraya yedirir, bir çok kimsesiz. garip insanlar onun evine sığınır, onun yanında barınırdı. 1058-1673 te öldüğü zaman Yeniimaretteki Mesudiye camii avlusuna gömüldü. O zamanın şairlerinden Güfti, Hüsâminin ölümüne şu tarihi söyledi:

Gitti sâni İmdı Rumun .
Eyleyip azmi beka, terki cihan
Kabrini nur ile memlu kıla hak
Cilvegâhı ola arşı rahmân
Fevtine düştü bir a'lâ tarih
Kabri derviş Hasan ola Cinan (1085)

Hüsaminin gazelleri ve bir çok şiirleri varsa da elimize geçmemiştir.

130 — Sehidi : Neşatı dedenin müritlerinden Edirneli Hüseyin şehididir ki bir aşıkı şûride dil olup seyyahı cihân idi. 1082-1671 de öldü. Bu şiir ondandır:

Mir'atı musaffa mi değil rûyi dilârâ
Kim görmeye anda bugün hakkı hüveydâ
Bunu dahi gûş eyle gönül kim budur evlâ
Dil verdiğine sıdkile yer canını zira
Men mate minelışk fekad emate şehidâ
Her kim diler, ister ise her derdine dermân
Haki rehi canâne ide cânını kurbân
Bunu der iken gûşüme irişti hoş elhan

Bu mısraı yad ile Şehidi dahi ver cân
Men mate minel'ışkı fekad mate şehidâ

131 — Nevâzi : Adı Mustafa olup on yedinci asırda ve dördüncü Murat gününde ystişen şairlerdendir. 1049-1640 senesinde 1022 beyitlik manzum Riyazul - hılye adlı bir hılyei saadet yazmıştır. Edirnenin Tepebaşı mezarlığına gömülmüştür. Bu beyit onundur:

Dü çeşmim kana gark oldu misâli hazreti Yakup
Naziri gelmemiş bir Yûsüfü Kena'nı sevdim ben

132 — Nasibî : İsmail efendi zade Halil efendi adında bir zâttır ki, onyedinci asırda Edirnede yetişmiş, birçok yıllar medreselerde ders okuttuktan, sonra kadı olmuş, Rumelinin birkaç kazasında kadılık etmiş, Avcı Mehmedin son günlerinde 1094-1683 yılında ölmüştür. Bu zât ta şair olup arada sırada şiir söyler ve Nasibî tahallûs ederdi. Şu beyit onundur:

Ey mesti camı işve nola bimecâl isem
Mahmuru meyi sâğarı hicranın isem

Bu da onundur:

Cemâlin bir gülistandır, dehânın gonce, ruyin gül
Yeridir nola feryat etse gönlüm nitekim bülbül
Safa vasfı seri zülfünle gülzârı güzâr etti
Anınçün kendisin böyle perişân eyledi sünbül

133 — Mahvî : Adı Ahmet Çelebidir. Bu da 17.inci asır şairlerinden idi. Avcı Sultan Mehmet gününde 1089-1678 de öldü. Bu beyit onundur:

Zülfi siyehin zineti tarfı küleh eyler
Bin fitne vü âşûbe ani cilvegeh eyler

134 — Şifâi : Gülşenî tarikından Abdülbâki adında bir zat olup, Edirnede doğup yetiştikten sonra nice yıllar gezmiş, dünyayı dolaşmış, birçok okumuş adamlarla görüşmüş, bilgin adamlardan ders almıştı. Şifâyi bir mühür kazıcı olduğu gibi, kâmil de bir hekim olarak 1043-1644 te yine Edirneye döndü. Ve Sultan Bayezit darüşşifasına başhekim oldu. Şifâi pek güzel de şiirler söylerdi ki, bu kıta onundur :

Şâhı ışkın bir veziri kârdânıdır gönül
Mülki Rumun hak bu kim sahıbkıranıdır gönül
Okların gözler o hunrizin şikâfı sinede
Ey Şifâi kal'ei ten dıdebanıdır gönül

Bu da ondan:

Servin cünûnu var deyü tahrik edüp sabâ
Zencir ile ayağını bendetti cûybâr

Şifâi 1075 - 1665 te Edirnede ölmüş ise de, nereye gömüldüğü maatteessüf me'hazlarımızda yazılmıyor.

135 — Râhî: Edirneli Kebecizade şair Visalînin kardeşi olup, İkinci Sultan Süleyman zamanında, yani 17 - nci asrın sonlarında öldü. Bu gazel onundur:

Ayın on dördü gibi ruşen idi sohbetimiz
O peri rû ile dün giceki cem'iyetimiz
Çünki imandan imiş himmeti a'lâ etmek
Kaddine irmedir ey servi sehi himmetimiz
Farz imiş akçası çok olana varmak hacca
Simi eşk ile şehâ gûyinedir niyyetimiz
Lebin esrarı ile şöyle mükeyyef olduk
Haşra tutturmaya gibi bize keyfiyetimiz
Mesti lâyakıl olalım diyerek leylü nehâr
Rahadır çünkü eğer Râhı bizim nisbetimiz

136 — Saidî: Haci Osman adında Edirneli bir tacirin oğlu idi. Büyüyüp yetiştikten sonra İlmiye mesleğine girdi. Ve kadıların ileri gelirlerinden oldu. Ne vakit ve hangi tarihte öldüğü belli değilse de, 17 - inci asırda yaşamış olsa gerektir. Gayet güzel şiirler söylerdi. Bu matla' onundur:

İrüp nihayete firkat, demi visal irişir mi
Muradına dili nâkâmü hastehâl irişir mi

Yine ondan:

Hastei ışkız meded olsun meyi hamra biraz
Lâzım olmuştur çekilmek şişei sahbâ biraz

Yine ondan:

Zevkı ışkı anlamaz, bilmez muhabbet âlemin
Şem'ı gibi eyliyen kesrette vahdet âlemin
Etme bu bâzicebazı dehre çokluk iltifat
Aldanıp kalma görüp yani ki kesret alemin

Bu da onun:

Yoluna cânımız fedâ edelim
Ölmeden borcumuz edâ edelim

137 — Sükkerî: Asıl adı Zekeriya olup, doğup kopması Bosnadandır. Mezâkî Süleyman efendinin hemşehrisi idi. Tahsilini bitirdikten sonra Divanı Hümayun kâtibi olmuştu. 1097 - 1686

senesinde Edirnede öldü. Müretteb divanı vardır. Safâyî merhum tezkiresinde Sükkerîyi çok methediyor. Bu nazım onundur:

Nedir o turralar ol şûhı dilnevâzımda
Ki halka halka olur gerdeni niyâzımda
Yanup yakılmada biihtiyar olup hayfâ
O şem'i hüsnü arandım bu şeb güdazımda

Yine ondan:

Rağdan fehmolunur sûzı deruni uşşâk
Lâledir küştei gam, haki mezarım biliriz.

138 — Nükâtî: Ahmet efendi adında bir zât olup, vekayii fudalâya göre Edirnede Gülbahar hatun mescidinde imam idi. İkinci Sultan Süleyman devrinde ve 1100 - 1689 senesinde öldü. Safâyî ise bu zât için İstanbuldaki Nevbahar camisinin imamı idi, diyor. Nükâtî de şiir söylermiş. Bu beyit onundur:

Çâk çâk oldu dilim şane gibi satpâre
Hat âverde benim tâze civanım diyerek

139 — İbrahim Gülşenî: İkinci Sultan Süleyman zamanında ölen bu zâtın babası Semerci Dede denen zât imiş ki üçüncü Sultan Mehmedin Eğri seferine gittiği zaman Edirneye gelmiş ve oğlu olan İbrahim Gülşenî de Edirnede 1007 - 1593 senesinde dünyaya gelmişti. İbrahim büyüyüp yetiştikten sonra s-yâhata çıkarak Anadoluyu, Sûryeyi, Mısırı, Hicazı, Irakı, İran memalikini dolaştı. Ve o zaman hayâtta olan bir nice büyükler ve okumuşlar ile görüştü. Gülşenî bu uzun seyahattan Edirneye döndükten sonra artık bir yere çıkmayıp ömrünü okuyup okutmakla, halkı nurlandırmakla, irşâd etmekle geçirdi. Herkesin saygı ile elini öptüğü bir zât idi. 93 yaşında iken 1100 - 1689 tarihinde ölüp Ortakaldırım mezarlığına gömüldü. 18 - inci asır şairlerinden meşhur Mehmet Kâmi, bu İbrahim Gelşenînin oğludur. Şeyh Gülşenî bazan şiir de söylermiş. Şu beyit onundur:

Kûyi mahbubu hakikide sakın âh etme
Gece git hak yoluna, gölgeni hemrâh etme

140 — Sun'î: Hammamî zade denmekle maruf olan bu şair de Niyazî tezkiresine göre aslen Edirneli olup Meclisârâ, zarif, nüktedan bir şair idi. Sun'î'nin doğduğu ve öldüğü tarihler ma-

atteessüf me'hazlarımızda yoksa da, onyedinci asrın sonlarına doğru yaşamış olması muhtemeldir. Bu gazel onundur:

Âlı ruhsarına öykendiği için güli ter
Yâresin itti kulağınca anın badi seher
Yârdan irdi bihamdillâh esenlik haberi
Şimdi geldi ayağı tozu ile bâdi seher
Ne aceb hali var sâki surahinin kim
İl içer kanını, ol kendi ziyânına güler
Cân verirken gamı ışkıle alıp didârı
Geçemez dahi hevâdan bu gönül âh eyler
Sun'îya pıiezeni dehr seni avlamasın
Dost olmaz karı düşman, kişiye eyle hazer

141 — Talatî: Adı Mehmet Çelebidir ki, Edirneli olup dergâhı âli solaklarından idi. 1098 - 1687 de öldü. Bu nazım onundur:

Kim görse lebini la'li bedehşân sanır
Seyreden arızını mihri dırahşân sanır
Tâze dâğını gören sâidi simininde
Bir nihâl üzre açılmış güli handân sanır
Câbecâ hunı dürür zahir olan Ferhadın
Ani sahrada gören lâlei Numan sanır

Bu matla' da Talatînindir:

Bin yıl da olsa ömrü kişinin ne kârı var
Nuhun da bir müsaadeyi rûzgârı var

142 — Sıtkı: Saçlı İbrahim efendi denen şeyhtir ki, Avcı sultan Mehmet zamanında Edirnede yaşıyormuş. O vakit öldü. Ve Kıyık caddesindeki türbesine gömüldü. Bu şeyh te şuaradan olup arada sırada şiirler söylerdi: Bu beyit onundur:

Bülbül niyâz için güle faslı bahar arar
Âşık mahabbet etmek için gül'izar arar

143 — Suphî: İstanbullu olup adı Ahmettir. Sultan İbrahim gününde sadrazam olan Hezârpâre Ahmet paşanın kızının torunudur. Suphi, tahsilini bitirdikten sonra yıllarca Şehremini ruznamciliğinde bulundu. Ahmet Suphinin iktidârını bilenler, çok defa kendisine taşra memuriyetleri verecek oldularsa da, zamanın kötülüğünü, halktaki ahlâk bozukluğunu gören ve bilen Suphi, hastalığından bahsederek İstanbuldan ayrılmaz, kanaat köşesini

bırakmazdı. Köprülü zade Fazıl Mustafa paşa ile eskiden ve çok iyi tanıştıklarından, 1101-1690 da Sadrazam olduğu vakit kendisine Edirnede memuriyet verdi. Suphi, pek sevdiği bu büyük adamın teklifini red edemiyerek Edirneye geldi. Lâkin zavallı eceline gelmiş imiş ki, burada hastalanıp öldü. Kıyıkta Bürüncükcü camisi avlusuna gömüldü. Suphi çok güzel şiirler söylerdi. Bu rubâi onlardandır:

Asiler içindir keremi Rabbi cevad
Mahşerde azâbını çeker ehli inâd
Olmaz keremi lütfi Hudâdan me'yus
Arayişi dûzah olan erbâbı fesâd

Yine ondan:

Gelir deyu o şehi fitne sâza müntazırız
Hezâr zâr ile biz de niyaza müntazırız
Gelince hattı ruhı el yuduk vefasından
Ki vakti şâm irişti namaza müntazırız

Bu da Suphinin hiç noktasız harflerle yazılmış bir beyti:

Dilâ âlemde her kârım heme ehli kemâl olsa
Ana kimse heveskâr olmasa sevmek muhal olsa

144 — Diğer Vehbî: Muradiye imamı olan mevlevî Vehbidir ki, halk arasında İmam Vehbi denmekle bilinirdi. Bu da 17-inci asrın sonlarına doğru yetişen şairlerdendir. Vehbi yıllarca Edirnede Muradiye camisinde imamlık ettikten sonra Konyaya giderek oradaki çelebiden inâbe almış; sonra Mısıra giderek orasını gezmiş; dönüşte Finike kasabasında 1112-1701 senesinde ölmüştür. Vehbi, aşık ve şair bir adam idi. Şair Ahmet Neşâtîye söylenen mersiyelerden biri bu Vehbinindir. Bu şiir de onundur:

Yârın dehânı sırrı nihândan haber verir
Fikrimce bineticei cândan haber verir
Câmı cemi ki saffet ile andırır ani
Nuri cemâli hüsnile ândan haber verir

Bu da Vehbinin bir dilber ağzından söylenmiş şiiri:

Şem itmede bu ismeti gülbedenimden
Sat pireheni Yûsuf olur çâk gamımdan
Keysûlarımın bestesi hârut ile mârut
Sihrin yanılır hasreti çâhı zekanımdan
Vehbi bu nazire yine dilber deheninden
Ney sükkeri ahbâb ola nevki kalemimden

145 — Necip: 17 - inci asrın sonlarında yetişen şairlerdendir ki, adı Damat zâde Mehmet efendidir. Edirnenin hatırı sayılır ve muktedir müderrislerinden ve yüksek şairlerinden idi. İkinci Sultan Mustafa gününde ve 1114-1702 senesinde öldü. Bu gazel onundur:

Ne bu bigâne nigeh germii sohbet bu mudur
Söyle kurbanın olam gayeti ülfet bu mudur
Varup ağyar ile şeb ta beseher nûş idesin
Hatırı aşıkı mahzuna riayet bu mudur
Yüz çevidrin seri kûyında bir âh itmek ile
Hemen ey şûhı cefa pişe kabahat bu mudur
Seyreden der ruhı gülgününı tâbı meydir
Nevşüküfte güli hod ruyi melâhat bu mudur
Olmadı çünkü nigeh lûtfüne şâyeste Necip
Sen de insaf et ey şuh mürüvvet bu mudur

Bu beyit te onundur:

Hemseng olur mu lebleri yâkutî huşkile
Kıymet beraber olsa da lezzet ziyâdedir

Bu şiir de onundur:

Reşk-âveri mihr oldu seri sinede dâğın
Gittikçe güzellenmede ey mâh çirağın
Öptükçe olur şermile gülruhları pürtâb
Hep meyvaları böyle pürateş mi o bâğın
Ne sâğara baktın ne Necibi dilizâra
Kurbanın olam söyle nedir böyle feragın

146 — Şekip: Şeyhulislâm Paşmakçı zâde Ali efendinin kardeşi olup, Edirnede mülâzemette iken 1101 - 1690 senesinde öldü. Bu beyit onundur.

Lebi cânbahşı lâ'lgûni ânın
Rahati canıdır Şekibânın

Bu da onun:

Ben ki mihri sipihri irfanım
Hire-dâdı dü çeşmi nâdânım

147 — Râzî: Asıl adı Mehmet efendidir. Bazî tezkirelerde Haydar zâde, bazılarına göre ise Pâydar zâde denmekle maruftur. Edirnede doğup yetiştikten sonra epeyce vakit ders okuttu.

Müderrislik etti. Sonra Karaferyeye kadı oldu. Orada kadı iken 1115 - 1704 senesinde öldü. Şu gazel onundur:

Safayı meygede gitmiş humi şerâb tehi
Yazık yazık ola ol lâ'lı nab tehi
Ne devri câmü ne mey kaldı meygede gûya
Çekilmiş âbı heman kalmış âsiyâbı tehi
Piyâle devrini bibâde görmedik sâki
Niçin döner ki aceb camı âfitâb, tehi
Gedû şikestevü peymâne sernigûn yatar
Döküldü bâde, kadeh kaldı çün hubâb tehi
Çıka feleklere bibâde âh ey Râzi
Sadayı nâleden olmaz mı nüh kubâb tehi.

148 — Pervâne zâde Ahmet efendi: Onyedinci asırda Edirnede doğup, büyümüş, okuyup yetişmiştir. Rumelinde bazı kadılıklarda bulunarak İkinci Mustafa gününde 1114 - 1703 senesinde Edirnede öldü. Ahmet efendi şiir de söylerdi ki şu kıta onun şiirlerindendir:

El aldım mâhpeykerlerle girdim halkai zikre
Felekte ben bu devri çerhı geç reftâre gösterdim.

Elifle dâğlarla zeyn edip cismimi âh ettim.
Giriban çâk ol dilberi gaddâra gösterdim

149 — Diğer İlmî: Manisalı Gınaî Ahmet Çelebinin oğlu Ali Tahir efendidir ki, şiirde Ilmî mahlasını kullanırdı. 1081 - 1671 senesinde Edirnede öldü. Seyit Celâlî türbesi karşısında Bağdadî Şeyh Ahmet efendi kabristanına gömülmüştü. Mezartaşında Gınai zâde Ali diye yazılıdır. Güzel şiirler söylerdi. Bu manzume onundur:

Gör ol hali lebi cânânımızda
Ki nice dâğ yaktı cânımızda
Eğer bir dem yakın gelse bize yâr
Aceb kalır mı idi yanımızda
Aceb hikmet nedir Ilmî etibba
Kalır âciz bizim dermânımızda.

150 — Rüşti: Edirne imamlarından Ahmet Rüşti efendidir ki, pek hoşsohbet, gayet güzel yazı yazar ve okumuş bir adam imiş. 1105 - 1694 te Edirnede öldü. Şu beyit onundur:

Şişei arşi bezine vaz'eder kerrubiyân
Sünbüli Bâğı İremdir dûdi âhı aşıkan.

Onsekizinci Asırda Edirnede Yetişen Şairler

151 — Nâtık: Celilî zade Mehmet Çelebidir. Yeniçeri ağası olan doğramacı Mehmet ağaya intisab ile mütekaitler zümresine geçmiş; Yeniçeri ulûfesini aldığı gibi, Sarraflık ve attarlık ta yapar, para kazanırdı 1129 - 1717 senesinde öldü. Nâtıkın "Tuhfetül-haremeyn„ adlı bir risalesi olduğu gibi, bazı garip ve acaib hikâyeleri nazmile bir mecmua tertip ettiği de Safayî tezkiresinde yazılıyor. Bu nazım onundur:

Ne hoştur arızı dilberde zülfi anberbû
Buhuri Meryem olursa acebmidir keysû
Ruhında hali siyeh dâğı lâledir gûya
Ya nâfedir ki bırakmış o gülşene âhû
Şemimi dilkeşi ıtrı dimâğ olur Nâtık
Ne hoştur arızı dilberde zülfi anber-bû.

152 — Münirî: Adı Hüseyin efendi olup, Ruznamei evvel hulefasından olduğu halde 1135 - 1723 senesinde Edirnede ölmüştür. Bu beyit onundur:

Gönül levhı sevâdı harfi esrarı gam olmuştur
Veli çıkmaz beyazı lerzişi kilki beyânımdan.

153 — Faiz: Üçüncü Sultan Ahmet devri okumuşlarından Börekçi zâde Müderris Mustafa efendidir. Bu gazel onundur:

Teşrifin ile hanemi reşki irem eyle
Ağlatma beni iki gözüm gel kerem eyle
Vad' eyledi öptürmeye pâyin gelecek 'ıd
Yarab sen o mehpâreyi sabit kadem eyle
Bir hoşça hesab eyliyelim derdimiz ey dil
Ben dirhemi eşkim dökeyim, sen rakam eyle
Değmez kederin çekmeye bir lâhza bu âlem
Bir hal ile neylersen edip def'i gam eyle
Kanunu belâgatta yine nakş-dırâz ol
Ey hamei hoş lehçei Fâiz nigam eyle

Faiz efendi, şiirde bazan da Feyzi tahallûs ediyordu ki, bu gazel de onun Feyzi mahlâsi ile yazdığı gazellerdendir.

Arakı gül yüzünde cananın
Âbı rûyi dürür gülistanın
Komadık cana geçmedik bendi

Ey sanem zülfi anber efşânın
Lebini öptük ol dilârânın
Acıdı ey kadeh senin cânın
Öykenürse dehânına gonce
Vire ömrün hevâya bâd anın
Pâdişâhı cihân olurdu eğer
Olsa Feyzi kapında derbânın.

Yine ondan:

Görüp İsâyı şâdu hurrem oldum
Ki gökte istediğim yerde buldum.

Yine ondan:

Şem'a pervaneleri sanma ki beyhude yanar
Cezbei hüsnü dilefrûzun ile odayanar

Yine ondan:

Gice dildâr bidâr olmadı bir şem' yanınca
Kefi pâyine yüz sürdüm murad üzre uyanınca

154 — Enis Dede: Asil adı Receptir. Edirnede doğup büyümüş; gençliğinde İstanbula giderek Kasımpaşa mevlevihanesinde tahsil ve tekemmül etmiş; sonra Edirne mevlevihanesine şeyh olarak tam 50 sene burada şehylik etmiştir. Enis dede okumuş, çok güzel huylu, âşık ve şair bir adam idi. Zamanında bütün Edirnelilerce sevilen bu büyük adam, 1145 - 1733 senesinde öldüğü zaman bütün halk ağlamıştı. Şiirleri bilâhara Veli efendi dergâhı şeyhi şair Şerefeddin efendi tarafından toplanarak Hacı İzzet paşa merhumun valiliğinde Edirnede basılmıştır. Şeyhin ölümü kitâbesi şudur.

Kutbı devran mürşidi âlem azizi muhterem
Geştii manâyı bahri mesnevi içre reis
Gûş edip fevtin didiler Feyziya tarihini
Gülşeni lâhûta göçtü âh, mevlâna Enis

Enis Dedenin gazellerinden:

Cilveğâhı sırrı mevlâdır dili abdalı ışk
Fehmolunmaz kal ile remzi lisânı hali ışk
Pertevi mihri sivâyi mahveder sertâ kadem
Bir aceb nuri hudâdır sâyei ikbâli ışk
Cümle maksudı beyân eyler lisâni hal ile
Tercemânı hemzebân olsa sezâdır lâli ışk

Sidreden eyler güzer her dem kemali şevk ile
Reşki Cibril olmada pervâzı perru bâli ışk
Ol kadar sermesti bezmi aşıkan ol kim Enis
Tâ ebed hayran ola ahvaline dellâli ışk.

Bu da onundur:

Zülfü siyehi yâr dili zâra sarıldı
Elminnetü lillâh ki seri yâre sarıldı
Hahiş nazarı hüsn ider uşşak arasında
Nûri nazarım riştei enzara sarıldı
Gülçehre masun olmağiçün desti nazardan
Gül hara, ruhı âl siyeh târe sarıldı
İster nazarı ehli dili meyveden evvel
Her şâhı şecer ziveri ezhâra sarıldı
Satpâre ceset câmei sebzine Enisin
Yekpâre teni goncei gülzâre sarıldı

155 — Sezaî: Aslen Moralı olup adı Hasandır. İkinci Sultan Mustafa gününde Edirneye hicretle Gülşenî şeyhi Mehmet La'li efendiye inâbe etmiş; onun vefatından sonra yerine şeyh olmuştu. Sezaî pek güzel huylu, pek tatlı dilli, herkesin sevdiği ve saydığı bir zât, bir insanı kâmil idi. Bunun için Gülşenî tarikının ikinci pîri sayılır. Ilmi de çok kuvvetli olup âşıkane pek çok şiirleri vardır. Mektupları da kitap halinle basılmıştır. Sezaî 1151 - 1738 senesinde öldü. Ve Bostanpazarındaki tekkesinde gömüldü. Bu gazel Sezaî'nindir:

Bülbüli gülzârı ışkım aşiyân olmaz bana
Mürgı lâhûtum anınçün bir mekân olmaz bana
Gülsitânım tâze tâze güllerim açmaktadır
Ârzuyu nevbahar etmem hazan olmaz bana
Suretim sirette pinhan eylemiştir cânımı
Siretim surette can buldu zaman olmaz bana
Pûtei dilde beni kal eyledi üstadı ışk
Saf altunum mahâkki imtihan olmaz bana
Ey Sezaî şem'i vasla per yakan pervâneyim
Hâleti vsalın sefasında figan olmaz bana.

Bu gazel de onundur:

Şahı istiğnaya mülk oldum ricâ bilmem nedir
İlticâyı haktan özge mültecâ bilmem nedir
Fârığım dünya vüukbaya taallûk etmeden
Terki tecridim bugün hubbi sivâ bilmem nedir

Öyle mecnûnum ki leylâ bendi zencirimdedir
Eylerim ışkımda amma cân fidâ bilmem nedir
Mesti camı vahdetim ben özgemi farkeylemem
Lâübâli meşrebim çunü çira bilmem nedir.
Her ne eylerse revâ cânân ben dilhasteye
Ben Sezaî'yim anın çün nasezâ bilmem nedir.

Bu gazel de Sezaî'nindir:

Bana sensiz yemek içmek haram ender haram olsun
Firakınla geçen günler sıyam ile kıyam olsun
Perişânlık çekerdi kaydı zülfinde nice demdir
Hevâdârın olanlar sevdiğim ko bi nizam olsun
Fena gülzarının servi durur berpâ ayak üzre
Hakikat bâğı servisin sana her dem hıram olsun
Bana güldürme ağyârı tecellinle beni güldür
Nigâh et bana uşşakın içinde ihtiram olsun
Dilersen yâr ile vahdet koma ağyârı kalbinde
Safayı vahdeti tek bul Sezayi ihtimâm olsun.

Bu da Sezaî'nindir:

Dûr eyledin rakibi derinden hele şehâ
Gitsin tefahhus etme cehennem bucağına.

156 — Muhyi: Üçüncü Sultan Ahmet zamanı, yani 18 - inci asır ulemasından olup, güzel şiirler de söylerdi. Bu gazel onundur:

Hatırım yapmaz isen arşı muallâ yıkılur
Haşrolursam eğer ağyâr ile dünya yıkılur
Sıma dil şişesini sarsarı âhımla sakın
Sarsılır rûyi zemin kubbei minâ yıkılur
Göricek cenneti kûyinde nihâli kaddin
Hasedinden tepesi üstüne tubâ yıkılur
Hasedinden yıkılır düşmanı gönlüm yapılır
Her kaçan mest olur ol şûhu dîlârâ yıkılur
Muhyi'ya kâküli sevdası o la'lîveşin
Korkum oldur beni mecnûn gibi şeydayî kılur.

157 — Diğer Kesbî: Adı Mustafa olup, üçüncü Sultan Mustafa gününde Edirnede yetişen şairlerden ise de, mehazlarımızda tercümei haline dair malûmat bulamadık. Bâdi efendi merhum Kesbî'nin yalnız bir beytini misâl olarak yazıyor:

Poyraz bu gece subha kadar esti savurdu
Biçâre kömürsüzleri hep kastı kavurdu.

158 — İffetî: Üçüncü Sultan Ahmet gününde yetişen okumuşlardan müderris saatçı Ahmet efendidir ki, şiirde İffetî tahallûs ederdi. Mürettep ve mükemmel divanı varmış. Bu matla' onundur:

Senin rûyin benim ey mâh seyri gülsitânımdır
Letafet bostânında boyun servi revânımdır.

Bu da ondan:

Rengin olup gider gazeli İffetî şehâ
Zikri dehânın olalı virdi zebânımız.

159 — Nâzîm: Asıl adı Yahyadır. Fatin efendinin tezkiretül-teşarına göre Ahmet Neşâtî Dedenin yetiştirdiği şairlerdendir. Nâzîm aslen İstanbullu olup, İstanbul "pazarbaşısı„nın oğlu idi. Hattâ kendisine de İstanbul pazarbaşılığı verilmişti. Nâzîm büyük bir şair olmakla beraber, en muktedir Türk musikişinâslarından olup, güzel lahinleri ile akar suyu akmaktan, uçan kuşu uçmaktan vaz geçirirdi. Nâzîmin İstanbulu bırakarak Edirneye gelmesinin sebebini maatteessüf tarihler yazmıyo larsa da, 1139-1727 de Edirnede öldüğü malûmdur. Nâzîmin 500 sahifelik divanı matbu' olup, o Türk şairleri arasında bilhassa yanık naitlerile pek ziyade şöhret almış ve "Hassani rum„ unvânına hak kazanmıştı. Şu gazel onundur:

Nola nakşi muradı gösterirse hattı ruhsarı
Bedidâr oldu yârin cevheri mir'atı didârı
Hırami kaddi ra'nâsı kelâmı lâ'li zibâsı
Unutturdu tezerve cünbüşi tutiye güftarı
Revan olsa reva fermanı ışkı ziru bâlâya
Melek meftûni etvarı, beşer pâmâli reftârı
Dökülmüş arızı pürtâbına kâkülleri olmuş
Gazali mihri nahciri kemendi amberin târı
Havâyı zülfi müşkinile göstermiş hamenderham
Yedi kudret ki terkib etti eczayı dili zarı
İdip perçini nahvet ebruvânın katli uşşaka
O hunin düzme cevherdâr ile şemşiri âzârı
Nâzımasâ nola garralanırsam hüsnî tab'ımla
Beğendirdim Neşâtî gibi bir üstada eş'arı

160 — İzzet: Asıl adı İzzet olup, Üçüncü Sultan Ahmet gününde defterdar olan Damat Mehmet paşanın oğludur ki, Edirnede dünyaya gelip yetişmiştir. Babası defterdar iken bu da

onun yanında mektupçuluk ediyordu. Babasından sonra gelen defterdarlar da onu yine o vazifede bırakmışlar, yine defterdar mektupçuluğu yapmıştır. Şu beyitler onun bir gazelindendir:

Mekri düşmandan hazer yoktur dile nâkâm iken
Şerhadan fassı niğin asûdedir binâm iken
Kör ider çeşmin mükâfatında âhır rüzgâr
Şem'ı meclis sürmei çeşmi siyahı şam iken.

161 — Diğer Kâmî: Gülşenî şeyhı İbrahim efendinin oğlu olup, Edirnenin Hacıhalaç mahallesinde ve 18 - inci asır başlarında dünyaya gelmiştir. Kâmî çocukluğunda iyi bir terbiye ve tahsil gördüğü için daha pek genç iken Edirnenin parmakla gösterilir okumuşlarından oldu. Üçüncü Sultan Ahmet gününde yaşıyan şair ve okumuşlardandır. Bu gazel onundur:

Göz gezdiriyor sayde o şehbâzı melâhat
Mürgı dili âvâremiz Allaha emanet
Gel dağlarım gör biricik hatırımı yap
Olsun bu kadar sûhteye bir de ımaret
Yüz kareliği oldu siyeh serliğin encâm
Zahit ne belâ başına sevdayı riyâset
Tiri müjevü gamzene vakfoldu derûnum
İtsen nola bir kez de nigâhile nazaret
Ruhsâr ile ebrûsu hayâli bize kâfi
Hurşidü hilâli felek olmazsa ne hacet
Dünyada mücâzâtı şem'i eyledi rûşen
İtmiş ane de suzişi pervâne sirâyet
Oldun yine bir zalimü bidâda giriftâr
Haktan ola Kâmi sana imdadü inayet.

Kâmi, o asırda yaşıyan ve pek büyük şöhret alan Aydoslu İsmail Hakkı ile de görüşmâş, ondan feyiz almış idi.

162 — Fezaî: Adı Derviş Mehmettir. San'atkâr bir adam olup iplik satmakla geçinirdi. Asrının şairlerinden, Edirnenin zariflerinden, akran ve emsâli arasında pek sevilen bir zat idi. Birinci Sultan Mahmut gününde 1151 - 1738 de öldüğü sicilli Osmanîde yazılıyor. Bu menzume de onundur:

Dili mecnûnî sergerdânı pehnâyi muhabbettir
Seraser âteşi ışkile sinem dağı mihnettir
Sezâdır gülşeni kûyinde nergis didebân olsa
Eğerçi mesttir amma ki bir ehli basirettir
Siyeh rûlar harimi gülşeni firdevse girmezler
Ne veçhile senin hali ızarın ehli cennettir.
Mecâz anlanmasın şi'rin Fezaî pişi kâmilde
Garaz, erbâbı dil yârâna bir arzı mahabbettir.

163 — Hevaî: Üçüncü Sultan Ahmet günlerinde yani 18 - inci asrın başlarında yetişen bu zâtın adını Bâdi efendi merhum Abdurrahman Rahmi zannediyor ki, Edırnenin Kuburî zâdeler denen ailesinden imiş. Eldeki şiirlerinden Edirnede yetiştiği anlaşılan bu zâtın derbeder bir şair olup, yazdığı şiirlerin de hemen hemen hepsi hezlî olduğu görülüyor. Bu beyit ondandır:

Var iken Edrinenin kargası kulak tutma
Filânca memleketin nağmeyi kanaryesine.

Bu da ondan:

Kitâbet etmeden taş soffasında kış günü hanın
Varıp Oğlanlı hammamında nâtur olmamız yektir. (1)

Bu da ondan:

Edrine şehrine geldik hay yok hu kalmamış
Gice çorbası çıkar bir belli kapu kalmamış.

Bu da onundur:

Hevaî bir iki gelmez ise eğer asker
Edirne evlerinin sonu çaldıralnıktır (2)

Bu da Havaînin nâtemâm bir gazeli:

Mevsimi nevbaharda gâhice cûş ider Meriç
Çırnığı olmıyan evi yalıda boş ider Meriç
Sile verir odunları su kor ocaklarına hep
Edirne kavmın ekseri hane berdûş ider Meriç
Gerçi siner yatar gehi yükün aşağı kor veli
Darılıcak ağız açıp Tuncayı nûş eder Meriç
Filibeden itse sefer odun ile pirinç ile
Salcıların kemerlerin dolu guruş eder Meriç.

164 — Oemâlî: Edirnede doğup yetişmiş, tahsil etmiş idi. Uşşakî tarikine intisap etti. 1158 - 1746 da şeyhlikle İstanbula gitti. Ve orada 1164 - 1751 senesinde Eğrikapı dışındaki tekkede öldü. Âşık ve şair bir adam idi. Şu gazel Oemâlînindir:

Saili dergahınım geldim sana yarab meded
Bikesim lütfü kerem eyle bana yarab meded
Ben hata idüp geçirdim vaktimi isyân ile
Affidip isyânımı eyle ata yarab meded

(1) Oğlanlı hamamı Edirnede çıbukçûlar hamamı denen hamamdır ki, şimdi harap ve kapalıdır.

(2) Hevâînin bu beyitlerinden Edirnenin iktisaden çok düştüğü, eski alışverişin kalmadığı açıkca anlaşılıyor.

Ben rizan üzre senin bir demde hiç bulunmadım
Önümü aldı benim nefsü hevâ yarab meded
Çok benim isyânım emma rahmetinin haddi yok
Kalmayam isyân ile yüzü kara yarab meded
Şöyle doldur ışkını kemter Cemâlî gönlüne
Zerrece yer bulmasın ande sivâ yarab meded.

165 — Müsellem: Meşhur Hasan Sezaî efendinin damadı ve halifesi olan Veli Dede dergâhı şeyhi Belgratlı Ahmet Müsellem efendi de 18 - inci asırda ve birinci Mahmut gününde yetişen Edirne şairlerindendir. 1166 - 1753 senesinde 60 yaşında olduğu halde vefat etti. "Şümûsi lami' fi beyanı etvarı sâbi„ adlı tasavvufa dair bir kitabı olduğu gibi, mürettep divanı da vardır ve matbudurlar. Şu gazel onundur:

Turra kim ruhsârını bâlini nâz etmiş yatar
Kâfiri gör mushafa pâyin dirâz etmiş yatar
Rehgüzârı kûyine vardım seher üftâdeler
Na'li kefşi yârı mihrabı niyâz etmiş yatar
Bak hilâlı çerha kim bir âfitâbın şevkına
Demgüzar olmuş ta âğûşunda baz etmiş yatar
Gendümi gör hasılı ömrü olan bir dâneyi
Çâk çâk etmiş ve lâkin serfirâz etmiş yatar
Sebzei hattın penâh idüp Müsellem mürgı dil
Şâhbazı gamzesinden ihtiraz etmiş yatar

Bu da ondan:

Ger sorarsan intisabı zâtü nâmü şânımız
Bülbüli şûrideyiz biz gülşenî uşşakıyız
Ruzii şeb zikri hudadır nâle vü efganımız
Bülbüli şûrideyiz biz gülşenî uşşakıyız
Biz hevâyı ışk ile düştük fezayı gurbete
Bir güli bihar için konduk bu bâğı kesrete
Kasdımız uçmaktır âhır âşiyanı vahdete
Bülbüli şûrideyiz biz gülşenî uşşakıyız
Câmımız gül bezmimiz gülşen nemi dide şarap
Nâlei mestânemiz yâhu Müsellem dil kebâb
Biz ezel meyhanesinde böyle olduk neş'eyâb
Bülbüli şûrideyiz biz gülşenî uşşakıyız .

Bu da ondan:

Nigâhım köşei çeşminden ayrılmaz nedendir bu
Dedi ey aşıkı miskin sana ayni vatandır bu

Teni bicâne döndüm intizarı vuslatın tâ key
Gel ey ruhi revânım sana cânım bir bedendir bu
Dedim Mansuru ışıkım târi zülfinde beni bendet
Didi berdarı ışkım olana âlî resendir bu
Ciğer kanile rengin eyledim ben perdei çeşmim
Şehidi ışk olan merdümlere kanlı kefendir bu
Güli hattı lebi dilber Müsellem sebzei cândır
Kenârı havzı kevserde yahut bitmiş çemendir bu.

Yine onun bir rubaîsi:

Pişi sultanda Müsellem kaim olsan dâimâ
Hur iken sen eylemez teklifi ca vü ittikâ
Bir efendiye kul ol kim iki rik'at neflede
Abdine tekrim idip bir ka'de emreyler sana.

166 — Urfî: Asıl adı Mahmut olup, babası Edirnede Bostancıbaşı olan Hacı Ali ağa idi. 1116 - 1705 te Edirnede Bevabsinan mahallesindeki evlerinde doğmuş ve Edirnede büyüyüp yetişmiş, tahsil etmiştir. Urfî ağa da sonraları Bostancılar kâhyası olmuştur. Urfî, Abdurrahman Hibri Merhumun (Enisülmüsamirin) ini telhis ederek ve kendi zamanına kadar olan bazı vak'aları da katarak bir tarih yazmıştır ki, yukarda da anlattığımız veçhile yanlış olarak Cevrî tarihi adı ile basılmıştır. 1186 - 1773 senesinde ölmüş; İstanbul yolunda Nazır çeşmesi mezarlığında Buçuktepeye giden yol boyunda Babasının yanına gömülmüş ise de, mezarının taşı zâyi olduğundan gerek Bâdi efendi, gerek Rifat Osman bey merhumlar aradıkları halde bulamamışlardır. Urfî Merhum birçok tarihler söylemiştir ki biz bunu bugün de hâlâ ötede beride gördüğümüz kitabelerden anlıyoruz. Onun birçok şiirleri de vardır. Bu gazel onundur:

Fikri zülfi ile her şeb bana yoktur râhat
Ben de bahti siyehim koymadı kılca tâkat
Gehi şad eylemede aşıkını geh giryân
Göricek yârı gelir hatıradır bu hâlet
Su gibi gülşene akmakta dili meyyâlim
Var ise çıktı yine seyre o servi kamet
Sâatı var dediler vaslını yârın amma
İzdiyad olmada gam hasılı sâat sâat
Bir nigâhile eder Urfî cihânı vîran
Nigehî gamzesi kıldı dili zira gâret

Bu da ondan:

Açtı nergis didesin habı tegafülden sabâ
Goncei itti küşâde sünbülî nâzik hevâ
Almadı zerrin kadeh sâkıi gülrûlar ele
Rindi bezmi ışk olan bülbül gibi itti nevâ
Ey sehi kad gel salın sahni çemende nâz ile
İrdi çün faslı baharü mevsimi ayşü safâ
Açılır gülgoncei tab'ın gülü mülden bugün
Gülşen olsun her çemen şevkı neşâtınla şehâ
Ol cemâli tâbnâkin hıfzına me'mur olup
Saye salsın üstüne sultanımın perri havâ
Açsa bâğı dil aceb mi böyle bir zerrini pâk
Pür, füyûzatı mahabbetle derunun Urfîya

167 — Sûzî: Birinci Sultan Mahmudun ilk günlerinde yani 18 - inci asrın ilk yarısında hayatta olan Edirne şairlerindendir. Tercemei halini me'hazlarımda bulamadığım bu yanık dilli şairin de bir gazelini buraya yazayım:

Kâr etti gamın cânıma sultanım efendim
Rahmeyle bu efganıma sultanım efendim
Ağlatma beni halime rahmeyle kerem kıl
Bak didei giryânıma sultanım efendim
Hicrinle beni öldürüp ey şâhı cihânım
Gel girme benim kanıma sultanım efendim
Kaldım yalnız derdile ahvalimi sormaz
Gelmez nideyim yanıma sultanım efendim
Gün gibi tulû' ede mi bir gün dahi bilmem
Bu hânei virânıma sultanım efendim
Var arzı selâm eyle demiş ömrü çok olsun
Ol Sûzîi nâlânıma sultanım efendim.

Sûzînin, Edirnede söylediği bazı tarihler de vardır.

168 — Lebib: Yukarda adını yazdığımız Mehmet Kâmînin birader zâdesi Sarıcapaşa medresesi müderrisi Hacı Mustafa efendinin oğludur ki, Gülşenî şeyhinin torunu demektir Ebe zâde Abdullah efendiden mülâzim olarak müderris olmuştu. Şu beyit onundur:

Ben o şûhı bivefâdan vuslat ümmid eylemem
Ol periden böyle insaniyyet ümmid eylemem.

Bu da onundur:

Bir rütbede çâpikliği var gamzelerin kim
Tari nigehi ışkta oynar o resenbâz

Lebib de 18 - inci asır şairlerindendir.

169 — Nazirâ: Şeyh İbrahim Gülşeninin oğlu Hacı Mustafa efendinin oğlu İbrahimdir, ki 18 - inci asrın ve Üçüncü Sultan Ahmet gününün şairlerındendi. 1105 - 1694 senesinde doğmuş, E irnenin pek gürültülü günlerinde büyüyüp yetişmiş, tahsil etmişti. Hattâ Edirne vakasında Şeyhulislâm Feyzullah efendinin nasıl öldürüldüğünü biz ondan öğreniyoruz. Nazira, o sırada Edirneye gelen meşhur müellif ve şairlerden Aydoslu İsmail Hakkı efendile de görüşmüş, ondan epiyce ders almıştır. Na ira, Edirne medreselerinde müderris oldıktan sonra kadılık mesleğine geçmiş, Babaeskiye, Tekirdağına sonra Mısıra ve Eskizağraya kadı olmuş, daha sonra Eskizağraya yakın bir Ilıcanın olduğu köye tekke yaparak artık orada yaşamış ve orada ölmüştür ki, ölümleri 1188-1774 sesesindedir. (Nazirâyi Edib) sözünü bir şair ölümüne tarih düşürmüştür. Lebibin kardeşi olan bu İbrahim Naziranın birçok risalele i ve şiirleri vardır. Bu gazel onundur:

Gidip Ferhâdü Mecnun ışk ile efsaneler kaldı
Ezelden âşinâlar gitti hep bigâneler kaldı
Heme mamur olan diller çekildi bezmi faniden
Harabender harap olmuş dili virâneler kaldı
Fevahişten olup rez duhteri meydana girmiştir
Ona rağbet eder bihûş olan divâneler kaldı
Gidüp pîri muğanlar sâkiya hiç kalmadı nâsıh
Feramûşii pendi zahide meyhaneler kaldı
Ne ihvani sadakat pişe kaldı ne muvafık yâr
Fenâ bezminde def'i gam ider peymâneler kaldı
Sönüp şem'i şerefruzi saadet izzeti sermed
Çerağı ışkı devreyler hemen parvâneler kaldı
Nâzirâ mürşidi kâmil olanlar gitti âlemden
Uçup mürgani kutsîler cihânda lâneler kaldı.

Bu matla'da Nazirânındır:

Zülfinle o hali siyehin gülşeni âne
Mürgı dili sayde biri damü, biri dâne.

170 — Tâip: Mevlevî dervişlerinden Hattat zade Hacı Mehmet efendi adında bir adam olup, Edirnede doğup büyümüş, ömrünü okuyup okutmakla geçirmiş, muktedir bir muallimdi. Fars dilinin kavaidine dair " Cevahirilkavaid „ adlı bir kitap da yazmıştı. Tâip gayet güzel yazı yazardı. Merhum, bazan şiir de söylermiş ki şu beyit onundur:

Ruh elinden içelim badeyi küldür küldür
Vakti eyyâmı tarab mevsimi güldür güldür.

1192 - 1778 de ölerek Zındanaltında Ortamezarlıktaki köşede gömülmüştür.

171 — Vefâ efendi: 18 - inci asırda yetişen Edirne şairlerinden olup, ismi geçen şeyh Müsellem efendinin oğlu ve Sezaî merhumun torunudur. Babasından sonra Veli Ddede dergâhına şeyh olmuş, 1212 - 1801 senesine kadar yaşamıştır. Tasavvufa ve hadise dair kitaplar da yazmıştır. Bu gazel onundur:

İtme her veçhe nigeh mihri dırahşân ise de
Kıl hazer her nekadar sureti cânân ise de
İtme nâdâna beyim keşfi zamâir bir dem
Teşne olma sakın her çeşmeye reyyân ise de
Nehri ırfanda o yâre dili zârı raptet
Gayri terk eyle hemen lüccei ummân ise de
Bâğda sâkin olup gayriye meyleyesin
Geç hevâsından anın servi hıramân ise de
Ateşi hicrile dil çünkü vefa oldu harab
Mihri rahşâna mahaldir nola virân ise de.

172 — Neşet: İstanbullu Ahmet efendi adında bir adamın oğlu olup, babası menfi olarak Edirnede bulunduğu zaman 1148-1735 senesinde dünyaya gelmiştir. Sonra Ahmet efendi af olunmakla çoluğu çocuğu ile birlikte İstanbula gitmiş, Neşet orada büyüyüp yetişmiştir. Tahsilini bitirdikten sonra Nakşibendî tarikına girmiş ve Molla Gürânîde isteyenlere farisî okutmağa başlamıştır. Neşetin tekkesi o zamanın âdeta bir edebiyat fakültesi idi. 18 - inci asrın ikinci yarısında ve hatta 19 - uncu asrın başlarında yetişen İstanbul şairleri hep Hoca Neşetin derslerinde, tatlı musahabelerinde bulunmuşlar, ondan faydalanmışlardır. Neşet 1222 - 1807 de öldü. Müretteb bir divanı ile " Tufanı ma'rifet „ adlı bir kitabı vardır. Şu gazel Neşetindir:

Kılıcı kanlı eli kanlı delikanlı güzel
Çeşmi cellâdı yaman cân alıcı kanlı güzel
Kahramanı nigehi gibi celâlî meşreb
Bir levendâne revişli geliş Osmanlı güzel
Şehrâşûbı zaman şöhreti âfâkı cihân
Mâhı Ken'an gibi şöhreti var kanlı güzel
Çeşmü ebrû vü lebü hali ruhında söz yok
Vasfı hüsnün diyemem cazibeli ânlı güzel
Ceyşi hûbanın odur şimdi sipehsâlârı
Neşet ol devletü ikbal ile unvanlı güzel

Bu da onun:

Ey âhı serd bir eserin yokmudur senin
Ey eşki germ bir hünerin yok mudur senin
Oldu harab-seyli sirişk ile hanümâni dil
Ey dilnişin büt haberin yok mudur senin
Nûri sevâdı dide misin gerden üzresin
Ey hâl hiç gayri yerin yok mudur senin
Bir şemme yok mu perçemi pür çininden sabâ
İklimi Çine bir seferin yok mudur senin
Şehbâzı saydgâhı meram olmamak aceb
Neşet, himemle bâlü perin yok mudur senin.

173 — Salih efendi: Edirneli Mestçi zâde Salih efendidir, ki Beylerbeyinde Mestçi zâde tekkesinde şeyh idi. Pek çok yaşamış olan Şeyh Salihin âşıkane söylenmiş şiirleri vardır. 112 yaşında iken 1171 — 1758 senesinde öldü. Bu şiir onundur:

Âyeti ışkın cihân hep lâfzını ezberlemiş
Bir müfessir bulmadım emma ki tefsir eyliye
Duşte gördüm cümle mahvolmuş vücûdi masiva
Bir muabbir bulmadım emma ki ta'bir eyliye.

174 — Mûnis Dede: 18-inci asrın başlarında yetişen bir Mevlevî dedesidir. Herkesin sevgi ve saygısını kazanmış olan bu halli adam 1145-1733 senesinde öldü. Bu da bazan şiir söylerdi, ki şu beyit onlardandır.

Tarikı mevlevîde mazharı envârı hüsn oldum
Enisim sırrı mevlânâdır ey Munis bihamdillah.

175 — Senaî: Asıl adı Ali olup şiirde Senaî tahallus ederdi. Gülşenî tarikına mensub olup Keşandaki şeyh Süleyman

Zatînin halifelerinden idi. Edirnede 1199-1785 senesinde öldüğü vakit "Gülbahar„ mahallesindeki Kadirî dergâhı sâhasına gömüldü. Senaî şairdi. Müretteb divanı vardır, ki bunu 1182-1769 da bitirmiştir Şu gazel ondandır:

Gelmişim kalû belâda arz olan imana ben
Bu cihân bâğına geldim şimdilik seyrâna ben
Zâhidâ takvâvü zühdün gel bize arz eyleme
Hakkı bilmekliğe geldim sureti insana ben
Tâ ezelden câmı ışkı nûş edip mest olmuşam
Na'rei yahu ile girdim bugün meydâna ben
Şimdilik bir dil benim ışkile cevlân eyleyip
Râhı ışkında o yârın girmişim devrâna ben
Nâru badü âbü haki don düzüp geydim hemen
Çâr erkânile yol buldum dahi ol kâne ben
Ben didiğim benliğe ta'n etmesin ehli Kemâl
Anı dahi verdim anın varlığında ane ben
Şöyle bir abdalim ışkında senaî ben anin
Cüz'i külli mahvedip verdim kamu cânâne ben

19-uncu Asırda Edirnede Yetişen Şairler

176 — Pertev: Muvakkit zâde vak,anüvis Pertevdir, ki İstanbulludur. Meşhur Hoca Neşat efendinin talebesinden idi. Anadolu muhasebe kaleminden neş'et ile bir aralık Âmedî divanı hümayun hizmetinde bulunmuş, sonra vak'anüvis olmuştur. 1222-1807 senesinde ordu ile beraber Edirneye gelmiş hastalanıp burada ölmüştür. Pertev, okumuş ve muktedir bir şair idi. Sezî dergâhı sahasında Âşık efendi türbesinin kıble cihetine gömülmüştür. Mezartaşına şu mevzun tarih yazılmıştır:

Mücevher beyt ile tarihi fevtin eyleyip terkîm
Tevessül eyledim gencinei gufranı Mevlâya
Şebi Mi'raçta sahni cinânı eyledim me'va
Mezarı nûr ola Pertev efendi göçtü Mevaya

Pertev efendi, o zamanın şair ve okumuşlarınca çok sevilirdi. Arkadaşlarından biri de (Şairanın şem'i ümmidinde pertev kalmadı) diye güzel bir tarih düşürmüştür. Mürettep divanı vardır. Şu gazel Pertevindir:

Binikabü banikab arzı cemâl eylerdi yâr
Geh hilâli bedrü geh bedri hilâl eylerdi yar

Geh tegafül geh tecahül geh cefavü geh ıtâb
İttiği cevri gehi benden süal eylerdi yâr
Gâh küstâhane harfendâzı vasl oldukça ben
Desti nâzın perdei ruhsârı âl eylerdi yâr
Gâh teşviki visalü gâh tenbihi firâk
Geh firâkı ışkile emri muhal eylerdi yâr
Gelmez idim geh vefa mânnedi Pertev yâdına
Geh benim çün gayrile cengü cidal eylerdi yâr.

Müstezât gazel :

Hayret zedei hüsnü iken zülfe dolandım
Ruhsârını andım
Gencinede bir mâri siyehle oyalandım
Kakülleri sandım
Dil teşnei âbı lebi cânbahş imiş eyvâh
Her subhu şebangâh
Sat hayf ki hicran ile gözyaşına kandım
Huni dile bandım
Geldi gülerek külbei ahzânıma cânân
Ol mihri dirahşân
Gördüm mehi ruhsârını uyurdum uyandım
Etrafım arandım
Bâzârı mahabbette ziyân görmedim emma
İtmem beli şekvâ
Çok derdü belâ mihnetü endûh kazandım.
Emma ki dayandım
Işkınla gönül her ne dediyse bana tuttum
Gayrisin unuttum
Rüsvây olup şimdi ki her renge boyandım
Pertevden utandım

177 — Pertev paşa : 19 - uncu asrın başlarında yetişen Türk şairlerinin en müktedirlerinden bir zât olup, meşhur Akif paşanın rakibi idi. Tercemei hali yukarda anlatıldığı için onu burada tekrar anlatmıyacağım. Yalnız bu büyük şair, en sonunda İkinci Mahmudun gazabına uğramış, Edirneye sürgün edilmiş, Deli Emin paşa denmekle bilinen Reşit Mehmet paşa oğlu Emin paşanın Edirne valiliğinde İkinci Mahmudun emri ile 1253-1837 senesinde öldürülmüş, Seyit Celâlî türbesi yanına gömülmüştür. Pertev paşanın müretteb ve matbu divanı vardır.

Pertev paşa şehit edildiği zaman Edirnede bulunan İran tacirlerinden Ali Ekberin, paşa hakkında söylediği mersiyeyi Badi efendi merhum tarihine yazıyor, ki ben de burada yazayım:

Cenâbı Pertevе sundun ilâhi câmı lebrizi
İdüp cami şehâdetle nedimin Şemsi Tebrizî
Hüdâvendâ o zâtin hedmine kim bâis olduysa
Kaza çalsın, anin de sadrine şemşiri sertizi

Pertev paşanın gazellerinden bir müstezat gazel :

Hasretle bu şep gâh uyudum gâh uyandım
Hep ol mehi andım
Eğlence idüp hale hayalin oyalandım
Tâ subha dayandım
Kan ağladım içtikçe meyi bezmi firakı
Bi minneti sâkî
Peymâne gibi gâh dolup gâh boşandım
Her renge boyandım
Virdim bu gece şem'ile pervâneye hayret
Pür şûzişi hasret
Yanup yakılup gâh durup gâg dolandım
Ateşlere yandım
Derdü elemim çekmeye yok tâbü tüvanım
Ey ruhı revanım
Dil verdim ise ben seni insaf ede sandım
Cânımdan usandım.
Nakdinei can elde gezip dehri dolaştım
Çok şuha sataştım
Pertev dili biçareye bir çare arandım
Bin derd kazandım

Bu da Pertev paşanındır :

Yolunda ışk sebeptir lisâna gelmemize
Değil lisâne ve belki cihâna gelmemize

178 — Seyfî : Edirnede Veli dede dergâhı postnişini ve Taşlık medresesi müderrisi Hafız Mehmet Seyfüddin efendi de şair bir adam imiş. Bazı kitâbelerde söylediği tarihler ile tekkelerde okunan bazı ilâhîleri vardır. 1233-1818 de öldü. Veli dede mezarlığında gömülüdür.

179 — Kabulî : Şeyh Mustafa efendidir, ki zamanında Edirnenin pek sevgilisiydi. Edirnede okuyup yetişmiştir. Sonra derviş ve şeyh olan bu zât 1244-1829 senesinde olan Rus istilâsı hengâmında öldü. Merhumun " Mu-iletül-hidaye, Kenzul esrar " adları ile tasavvufa dair iki risâlesi olduğu gibi "Müşkilküşa„ adlı Farisîden Türkçeye bir lûgatı ve müretteb divanı varmış. Kabulî merhum kendi kalemiyle büyük ve küçük 273 parça kitap yazıp İsmail Hakkının "Ruhü'l-beyan„ adlı tefsiriyle birlikte kendi tekkesine vakfetmiş idi. Maatteessüf bu kitaplar 1877-1878 senesinde Rusların Edirneyi işgal ettikleri sırada hepsi yağma edilmiştir. Bu gazel Kabulînindir:

Bağrımı benim gamzei yar eyledi berbad
Hunın akıdıp yok yere itti bidâd
Sevdikçe anı bendesine buğzeden ol yâr
Aşıklığını sandı ki ben eyledim icâd
Yârab acep ol didesi fettânın elinden
Halim kime arzeyliyeyim, yâ kime feryâd
Lâyık mı ki vaslına irüp şâd ola ağyâr
Üftâdelerin firkat odına yana yâ şâd
Gülsen yüzüne gâh Kabulînin efendim
Gâhi de nolur vaslın ile eylesen imdâd.

180 — Galip : Üsküfçühızır mahallesinden hoca dersiam Hacı Mustafa efendinin oğlu Ali Galip efendidir, ki hem müderris, hem şeyh idi. 1260-1844 te öldü. Bu şiir onundur:

Al câme kesilip duhtı reze
Durmayıp meclisi yaranı geze
Suna saki lebi la'lile meze
Bu safa olmada alemde bize
Razıyız olsa da rüyâ olsa
O peri câmı Ceme el ursa
Şöyle karşımda dayansa dursa
Hatırı çâkerini bir sorsa
O safa olmadı alemde bize
Kailiz olsa da hulyâ olsa

181. — Nakşî : Edirnede Mustafa Nakşî dededir, ki tahsilini Edirnede bitirdikten sonra mevlevî dervişi olmuş. 1240 - 1825 te İstanbula, Konyaya ve oradan da Mısıra gitmişti. 1254 - 1838 de Kahire mevlevîhanesine şeyh oldu. Nakşî pek okumuş, akıllı ve üstad bir musikîşinâs olup nerede olsa kendisini sevdirip s ydırmağı bilir bir adam idi. Türkçe ve Farisî şiirler de söylerdi. Bu şiir onundur :

Evlâdı Ali bendesiyiz gam yemeyiz biz
Mevlâyı veli bendesiyiz gem yemeyiz biz
Nakşî gibi sathezâr Mevlânânın
Tâ ruzi belâ bendesiyiz gam yemeyiz biz.

182 — Mahrem Dede : Aslen Edirneli olup Muradiye mahallesinde doğup büyümüş, tahsil etmiş, mevlevî dervişi olarak seyâhata çıkmış, birçok yıllar gezip dolaşmış; en sonunda İzmire gi lerek orada yerleşmişti. 19 - uncu asırda ve Sultan Abdülmecit devrinin son yıllarında İzmirde öldü. Mahrem Dede gayet iyi ney çalar, güzel şiirler söylerdi. Şu gazel onundur :

Bir güzel ağzından :

Şu'ledâr oldu felek şu'lei didârımdan
Eylerim dehri çerağ, âteşi ruhsârımdan
Şevkime yanmağa mûm oldu serâser dünyâ
Alemi rûşen iderse nola envârımdan
Öyle şem'im ki cihân şevkime aldı fitili
Yanmadan farkedememem nûrumu hiç nârımdan
Mesçidi ışkta kandilî tecellii zaman
Şu'leyâb olma da şevkâveri etvarımdan
Mumcu bir afetin ağzından alındı bu gazel
Mahrema şu'levire dillere güftârımdan

183 — Rüştî : Edirnenin Kıncı Firûz mahallesinden ve 19-uncu asır başlarında yetişen şiarlerinden Kadı ve Ceride nazırı olan Hacı Ahmet efendidir ki, gayet güzel ta'lik yazı yazardı. Son memuriyeti Eyüp mollalığı ise de, vazifesi başına gidememiş; Edirnede ölmüş, Uzunkaldırım mezarlığında yukarıda adı geçen Dânişînin m zarı yanına gömülmüştür. Şu beyit onundur:

Ağza al şehdi şehâdatı mezâk ehli isen
Lezzeti zikri ilâh eyle dilin sükker olur.

184 — Rahşî : Filhamamı yanındaki Şahabettin paşa mahallesinde (ki şimdi yeri yurtluktur) doğmuş, büyümüş, Edirnede bir hayli zaman arzıhalcilik etmiş, sonra Gelibolu yarımadasındaki Kavak tuzlasına kâtip olmuş; 1284 - 1868 senesinde istifa ederek Edirneye dönmüş idi. Demirtaş köyü çayırlığında zavallıyı bir at teperek hasta etti. Ve birkaç gün sonra öldü. Rahşînin epeyce şiiri varmış. Lâkin çoğu müsvedde halinde kalmış, toplanmamış olduğundan zâyi olmuştur. Şu gazel ondandır :

Şem'i hüsnün yandırır her şeb nice pervâneyi.
Aşık oldur cân verir görmek için cânâneyi
Ey saçı leylâ nihâyet hane hane akıbet
Gezdirir zenciri zülfin bu dili divâneyi
Sâğarı sahbayı firkat mest edip sâkî beni
Rakseder Cemşid görse şol dönen biçâreyi
Cem eder aşıkları ol mârı zülfin ejderi
Genci tek vaslına lâyık gör bugün virâneyi
Rahşîya alemde çâre meyle mahbubdur gama
Kangı eş'arı yazarsan gösterir meyhâneyi.

185 — Râzî: Çırpanlı Hafız denmekle maruf olan Mustafa Râzî, Çırpan kasabasından Mehmet efendi adında bir adamın oğlu olup, Çırpanda okuyup yetişmiş, kâtip olmuştu. 1253 - 1837 de Edirneye gelerek bir aralık hükûmette kâtiplik etti. Sonra memuriyetle vilâyetin diğer kasabalarında dolaştı; yine Edirneye dönerek 1262 - 1846 senesinde Sultan Abdülmecidin Edirneye geldiği zaman kendisine rabia rütbesi verildi. Mustafa Râzî 1273-1857 de öldü ve Sezaî dergâhına gömüldü. Mezarının taşına öldüğü vakıt başyastığının altında bulunan şu farisî rubaî yazıldı:

Yarab beışkı zâtı cemili peyâmberî
Lütfet dirîğ mekün ziabdi sitem gerî
Mazher bikün şefâatı şâhı nakşibendra
Tahlis bifermay ziahvali mahşerî.

Râzî çok güzel şiirler söylerdi. Şu gazel onundur:,

Hezâran cilveler vardır kazai âsümânide
Ki birinden işaret yazmamış ilmi me'ânîde
Gerek ulvî gerek süflî görüp ta'n eyleme zâhid
Nice esrarı hak vardır e'alîde, edânide
Beka mülkünde sen gülzarı Huldi kıl taleb yoksa
Fenâdır bâğı dünyanın baharı da hazânî de
Cemâli yardır maksudum ancak zahiru batın
Verilse istemem mülki cihânı da, cinânı da
Celâli pâki haktan ister isen sen eğer Râzî
Tecelli bahsini zikreyle bezmi lenterânide.

Râzî güzel tarihler de söylerdi. O zamanlar Edirnede yapılan yapıların çoğunun tarihini onun kalemile yazılmış görüyoruz.

186 — Bahrî: 19 - uncu asırda Edirnede doğup yetişmiş olan Bahrî, bilâhara kâtiplikle İzmire gitmiş, Sultan Abdülmecit gününde orada ölmüştür. Şu gazel onundur:

Gönül bîçaresi bin dürlü gam bağlar vedâ' vakti
Zaifü hali hayrette kalup ağlar veda' vakti
Bu hasret ateşi mangal gibi cismin yakar daim
Derunumda eser kalmaz erir yağlar veda vakti
O esnâ âhü zar ile helâk etmek diler kendin
Hemen deryâ gibi de çeşmi kan çağlar veda vakti
Şitâ esnaları ebkem dürür her mürg gülşende
Perişân hal olur bülbül ile bâğlar veda vakti
Yedi beyza taaccüb ettiler bu bahrı çûyâna
Temaşâda kalıp ruyi zemin dağlar veda vakti.

187 — Hayrî: Aslen Edirnelidir. Okuyup yetiştikten sonra kâtiplik mesleğine girdi. İstidat ve kudreti sayesinde Reşit paşa zâde Deli Emin paşanın ve Mirza Sait paşanın divân kâtipliklerinde bulundu. 1262 - 1846 da Abdülmecit Edirneye geldiği zaman Hayrîye de Hâcelik rütbesi verildi. Sonra Serdarı ekrem Ömer paşanın kâtibi oldu. 1266 - 1850 de divân muhasebecisi, badel infisal 1270 - 1854 te Silistre vilâyeti defterdarı oldu. Oradan azlolunduğu vakit İstanbula giderek orada öldü. Hayrî, kudretli bir şair idi. Şu gazel ondandır:

Nedir o şûhta âyâ bu dilşikenlikler
Kırıp geçirdi bizi bu sitemfükenlikler
Görünce didei bimâr gamzei mestin
Gelir mi hatırıma hiç sağ esenlikler
Tarikı sabrını hep çaldı çarptı uşşakın
O düzdi gamzeye vergi bu râhzenlikler
Taraf taraf lebi culârda mâhrûlarla
Henüz ne semte kaldı aceb o şenlikler
Libâsı fahr ise de halkı aleme yekser
Kaba gelir bize Hayrî kabâyi benlikler.

188 — Kenzî: Aslen Kıbrıslı olup 1210 - 1796 senesinde doğmuştur. Memleketinden seyâhata çıkarak döne dolaşa Edirneye gelmiş, burada evlenip kalmış, artık burada yaşamış olan bir Bektâşî babasıdır. Bu da şairdi. Hattâ divan olacak kadar çok şiirleri varsa da, müsvedde olarak kalmış, toplanmamıştır. 1255 - 1839 senesinde Edirnede öldü. Şu gazel onundur:

Nice hicrinile âh ideyim ey yüzü mâh
Korkarım âyinei hüsnine tesir ide âh
Ahı aşıktan hazer et münkesir eyler kadin
Bâğban kim sakınır nevresi yelden her gâh
Nergisi çeşmine mazhar düşebilsem o şehin
Gâhice bendesine eylese bir nimnigâh
Ey tabibim şebü rûz arşa çıkar efganım
Olmadın gitti benim derdi dilimden âgâh
Kenzînin râzı dilin kimseler idrâk etmez
Sen bilirsin benim ahvalimi ya hazreti şâh.

Yine ondan:

Gülsitanı âleme geldik baharın görmedik
Andelib olduk ve lâkin gül'izarın görmedik.

Kenzinin, Mengi adlı bir oğlu kalmıştı ki, o da şiir söylerdi. Lâkin kuvvetli tahsili ve ilmi olmadığı için şiirlerinden nümûne almadım.

189 — Tahsin bey: Edirneli olup Emrullah ağa adında bir adamın oğludur. Selimiye civarında Taşodalarda yaşıyordu. Birçok yerlerde memuriyetle bulunduktan sonra Şarköyüne kaymakam olmuş ve orada 1278 - 1862 senesinde vefat etmişti. Orada Çarşı camisi avlusuna gömüldü. Şu kıt'a Tahsin beyindir:

Hep feramûş edelim sûzü güdâzı hicri
Gel gel ey âfeti cân bir iki bâde çakalım
Şevkı ruhsârın ile bezmimizi şu'leleyip
Bu şeb ehli hasedin başına âteş yakalım.

120 — Hasibî Ahmet efendi: Edirnenin Şeyhî Çelebi mahallesinden olup, Bektaşî idi. Kırklareli vilâyetindeki Samakof demir madeninde birçok yıllar kitâbet etmiş, sonra Kırklareline gelerek 1287 - 1870 senesinde orada ölmüştür. Kara Omur mezarlığına gömülmüştür. Şu gazel ondandır:

Kemâl ehli olan her müminin imanı haktır hak
Musaffadır derûni arifin irfanı haktır hak
Arif dersin dibistâni ezelde hatmedip gelmiş
Ledün ilminde mâhir kutbi devrân haktır hak
Tehi sanma bu mevcûdâtı zâhid düşme vesvasa
Bu gayretgehte sôfi aşıkın vicdânı haktır hak
Urup mir'atı kalbe saykali tevhidi yezdanı
Mücellâ eyle gönlün hanesin mihmâni haktır hak
Halâs ol var Hasibî gibi sen de şirkü ihfâdan
Muhibbi hanedanın rehberü bürhânı haktır hak.

191 — Nühüft: Meşhur Koca Sinan paşa soyundan ve Edirnenin maruf ocaklarından Ethem beyin oğlu Mustafa beydir ki, gençliğinde iyi bir tahsil görmüş olduğu halde babaları öldükten sonra bu, kardeşi Kadri beyle beraber babalarından kalan 3 milyon kuruştan ziyade servetin üstünden girip altından çıkmışlar, sefihcesine o kadar parayı süsüp savurmuşlardır. Paralar bittikten sonra bu sefih kardeşler İstanbula gitmişler, orada kahvecilikle, sâzendelikle ömürlerini geçirmişlerdir. Mustafa bey iyi şair olduğu gibi, güzel de musikî biliyor idi. Şiir de ilkönceleri (Vazıh) tahallüs ederken sonradan "Nühüft mahlasını„ kullanmıya başlamış, 1294 - 1877 de İstanbulda ölmüştür. Bu şiir ondandır:

Anıp hicrin nola pûseyler iken la'lin ağlarsam
Lebin yâdile meynuş olduğum demler melâl artar
Hat averde olunca yar olur aşüfte dil zira
Bahar eyyamıdır ferzane aşıklarda hal artar.

192 — Feyzî: Halil Feyzî efendidir ki, 1208-1794 te Edirnede dünyaya gelmiş, 1248-1832 de İstanbula giderek bir aralık Balık

emanetinde, bir aralık sergi emininde, bir aralık ta karantine hizmetile Trabzon, İzmir, Trablusgarp şehirlerinde bulunduktan sonra 1267-1851 de Kal'ai Sultaniye karantinesine memur edilmişti. Halil Feyzî çok yaşadı. Ve tam 1306-1889 da 95 yaşında iken Kal'ai Sultaniyede öldü. Bu gazel onundur:

Bu demde gönül vaslına lâyıktır efendim
Agyâr da yok şimdi aralıktır efendim
Pûsi lebe ruhsat mı verir çeşmile gamzen
Mest olsa biri birisi ayıktır efendim
Gördüm a gözüm nûru nice dilberi amma
Husni revişin cümleye faiktır efendim
Bak âteşi rûyinde olan anberi hale
Ben gibi o da odlara yanıktır efendim
Berdâr ise maksudun eğer Feyzii zârı
Mansurı dilim zülfüne lâyıktır efendim.

193 — Kutsî: Karnabatlı Sinan ağanın oğlu olup, Edirn de doğmuş, zavallı yoksullukla büyüdüğü için mektebe gidememiş, okuyamamıştı. Lâkin pek müstait ve zeki olduğu için daima okumuşların yanına gider, onlarla düşüp kalkar, onlardan işittiklerini bellerdi. Zekâ ve istidadı ile bu zât daha gençliğinde güzel şiirler söylemeğe başladı. Ve kendine Kutsî mahlasını aldı. Halidî tarikine intisâb ettikten sonra söylediği şiirlerde ise Mihnetî tahallüs etmiştir. 1877-1878 de Ruslar Edirneye girdikleri zaman Kutsî İstanbula gitmiş, bir daha Edirneye dönmemiş, İstanbulda yaşamış; 1304-1887 de bu ümmî, okuyup yazma bilmiyen fakat işitmekle epeyce bilgi sahibi olan adam İstanbulda öldü. Ve Çarşambada Şeyh İsmet efendi dergâhına gömüldü Bu şiir Kutsînindir:

Terki tecrit eyliyenler gussadan âzâdedir
Sabit olmak hüccetü burhana davadan garaz
Kutsîya giryân olursun fülki dil cevlân eder
Çeşmi seylâbımdır ancak zikri deryâdan garaz.

194 — Fatih efendi: Edirneli olup 22 yaşına kadar Edirnede tahsil ettikten sonra İzmir mollalığına giden babası ile birlikte İstanbula giderek mektûbîi maliye kalemine girmiş, sonradan yüksele yüksele Bitlis defterdarlığına çıkmış, 1304 - 1887 de İstanbula dönüp orada ölmüştür. Bu gazel onundur:

Gönül meyl eyledi şimdi yine bir tâze cânane
Melâhat mülkinin sultanıdır ol çeşmi mestâne

Açılır nâz ile ruyinde güller hande ettikçe
Olur bülbül gibi üftâdeler hep mestü hayrâne
Züleyhayı zamanda bir nişan kalmış bu alemde
Anınçün eylerim cânım fedâ ol cânı dermâne
Perişan zülfünü gördüm görelden pek perişânım
Dağıldı aklü fikrim başladıkça zârü efgane
Yanıp mecnunveş sevdayı ışka şimdicik Fatih
Cemâli şem'i yâre olmada biçâre pervâne.

195 — Nizamî: Alay kâtipliğinden çıkma, Salih Hulûsi efendinin oğludur ki, Edirnece Hammamî zâdesi denmekle maruf idi. 19 - uncu asrın ikinci yarısında yetişip Edirne rüştiyesini bitirdikten sonra İstanbul askerî tıbbiyesine girmiş ise de, mektebi bitirememiş, mevlevî dervişi olmuştu. Ondan sonra ömrünü seyahatla geçirdi. Ne vakit ve nerede öldüğü belli değildir. Şu şiir onundur:

Huccâc her sene minâda recmederse de
Her ân tekessür etmede şeytan tükenmedi
Dil müptelâyı ışk idi tâ tıfliken henüz
Yarab nedir bu sûzişi hicran tükenmedi.

Bu beyit te onundur:

Cânân ile sen pisteri kemhada yatarken
Ben ana bedel sinedeki zahmı sarardım.

196 — Hüsnü: Edirnenin ikinci rüştiyesi muallimi sânisi müderris Hüseyin Hüsnü efendidir ki, güzel şiirler söyler bir zât idi. 1298-1881 de öldü. Şu beyit onundur:

Salın şâhı melâhat, kameti zibâyı görsünler
Zehi sümbül gibi zülfü ferah efzâyı görsünler.

197 — Şâdî: Hacıhallaç mahallesinde Hasan baba adında bir fakirin oğlu Seyit Ahmet efendidir ki, 1270 - 1858 de Edirne askerî idâdisine girmiş, bunu bitirdikten sonra İstanbula nakl ile 1277-1865 te yüzbaşılıkla çıkıp ilkönce Bağdada, sonra Manastıra gitmiş, 1283-1870 te İstanbula döndüğü zaman daha pek genç iken İstanbulda ölmüştür. Şâdî de şair idi. Bu beyitler onun bir gazelindendir:

Gösterip mecmuai berkinde bir a'lâ gazel
Ol sühandan bülbülü medhûşü hayran etti gül
Gûş edince Şâdîya bu nevzemin eş'arını
Bülbüle tanzir için ol demde ferman etti gül.

Yine ondan:

Eylemezdi Şâdîi biçareden vaslın dirig
Ger anin gibi o şâhın bin gedası olmasa.

198 — Servet bey: Yukarıda adı ve tercümei hali yazılan Tahsin beyin oğlu olup, Edirnede Selimiye civarında Taşodalar mahallesinde doğmuştu. İlk tahsilini Eirndede yaptıktan sonra memuriyete girmiş, Filibe ve Aydın sancakları tahrirat müdürlüklerinde bulunmuş, 1307 - 1890 da İstanbulda ölmüştür. Babası gibi Servet te şair idi. Şu beyıt onundur:

Helâk etmiş yine bir aşıkı naçârı besbelli
Boyanmış rengi âle gamzei hunharı besbelli.

199 — Seyfî: Ali Seyfî efendidir ki, Edirnede Karnabat Müftisi denmekle meşhurdu. Aslen Karnabatlı olan bu zât, tahsilini İstanbul medreslerinde görmüş, sonra memleketine müfti olmuş, Rumelii şarkî eyaleti kurulduktan sonra yerini yurdunu bırakarak Edirneye hicret etmiş, bir zaman Ortaköy kazası bidayet mahkemesi reisliğinde bulunmuştu. Âlim bir zât olan Ali Seyfî, güzel şiirler de söylerdi. 19 - uncu asrın sonlarında Edirnede öldü. Şu gazel onundur:

Çün dilde karar eyledi ma'kûsu hayâlin
Görsem de olur görmesem ol mâh cemâlin
Eğdi serini şermile şimşad ile ar'ar
Gülşende görüp servi çemen kaddi nihâlin
Baktım ruhı mehpârene ey mâhı münirim
Çeşmim kamaşıp görmede seyyarei halin
Sabreylemez oldu sanemâ bu dili nâçâr
Gamzeylemede gün begün o çeşmi gazâlin
Seyfî sühan erbabına hizmette mukim ol
Dâmânına düş pirinin ol ehli kemâlin.

200 — Vasfî: 19 - uncu asırda Edirnede yetişen şairlerden olup, Abdurrahman mahallesi ahalisinden idi. Halk arasında yazıcı Mehmet efendi denmekle bilinirdi Kirişhaneli merhum Hoca Hacı Ali efendiden okuyup yazmış ve pek müstait olan bu Mehmet Vasfî, o zamanki Edirne mekteplerinde rik'a muallimliği ve Üçşerefeli karşısında tuttuğu bir dükkânda arzuhalcılık ederek geçinirdi. Daha genç yaşında iken 1305 - 1888 senesinde öldü. Mezarı Abdurrahman camii avlusundadır. Şu gazel onundur:

Âh eylememek elde değil dilde şirer var
Sabreyleyemem sinede endûhü keder var
Ol gamzei fettân olalı hatıra âmâç
Gırbâl gibi sinei sûzânı deler var
Âh eylemeden inlemeden derdi dilimden
Oldum heme dem naysıfat serde neler var
Mahbûbu dilârâm gibi yok hiç cihanda
Gerdanı sefidi üzere anberi ter var
Vasfî ne kadar vasfını eylersem o yârın
Şâyestei şân mertebei hüsn değer var.

Bu da ondan:

Şevkı şem'i ruyi yâr yaktı beni pervâne var
Göster ey meh kangı yanmış ben gibi pervâne var.

201 — Tevfik bey: Edirnenin tanınmış ailelerinden Arizbaba şeyhinin oğlu olup, bektaşilikle meşhûr idi. Dili keskin olduğu gibi, siyasete de karıştığı İkinci Abdülhamide jurnal edildiğinden, Abdülhamit onu Trablusgarba sürmüştü. 1315 - 1898 senesinde orada menfi iken öldü. Şu beyit onundur:

Hakikatbin olan arif ikilik perdesin görmez
Ki yalnız başına sultan olur rindi kalenderdir.

202 — Hacı İzzet paşa: Edirnede iki defa valilik edip ikinci defasında ölen ve pek çok hayırlı eserler bırakan Erzincanlı Hacı İzzet paşanın yukarda tercümei halini yazmıştık. Bu okumuş ve yetişkin zât ta edip ve şair idi. Bunun için Hacı İzzet paşa merhumun şiirlerinden de burada örnek verelim:

GAZEL:

Liyâli gamda bana yar olan gönülciğezim
Benimle hergece bidâr olan gönülciğezim
Tarar mı zülfünü yârin misâli şâne acep
Esiri Turrai tarrar olan gönülciğezim
Şikâyet eylemesin kendi itti kendisine
Belâyı hicre giriftâr olan gönülciğezim
Derunum eyledi ma'mur kendin etti harap
Binâyı işka sinimmâr olan gönülciğezim
Tutuldu dâmı garibi cihana mürgâsâ
Safayı bâl ile tayyâr olan gönülciğezim
Sabaha dek dolaşır ruyi dilberi İzzet
Benimle her gece bidâr olan gönülciğezim

Hacı İzzet paşanın çok yanık naitleri ve münâcâtları da vardır. Merhum, eskilerin, nev'i şahsına münhasır dedikleri adamlardan olduğu için hayatı ve eserleri incelenip ayrıca bir kitap yazmıya değer.

203 — Seyrî Ömer efendi: Edirnenin Şahmelekpaşa mahallesinde 1254 - 1838 senesinde doğup büyümüş, zabtiye, zabtiye mülâzımı olmuş, sonra o mesleği terk ile arzuhalcılığa başlamış, hezârfen bir adam idi. Kendi kendine yetişen Ömer Seyrî, 20 - inci asrın başlarında öldü. Merhum arada sırada şiir de söylerdi. Bu gazel onundur:

Mest olmuş iken halkı cihan câmı tama'dan
Âsûde değil çâre nedir dâmı tama'dan
Çâr unsur ile olduğıçün fıtratı âdem
Tahlis edemez kendini âlâmı tama'dan
Nâmûsa bedel mâl ile cândan geçen arif
Yâd olmadı karun gibi bednâmı tama'dan
Takdire neden eyliyelim sehvile bühtân
Noksanlığımız zahir iken tâm tama'dan
Ahkâmı kaza seyrîi üftâdeyi encâm
Kurtardı hele olmayacak ham tama'dan.

204 — Hâlit: İstanbulda Eyyüp semtinde Otakçılar mahallesinde 1262 - 1846 senesinde dünyaya gelmiş; o zamana göre iyi bir tahsil görmüş; 1866 da Şumnuya giderek ikinci ordu kalemine girmiş; Vidindeki, Silistiredeki ordu kalemlerinde bulunmuş; 1377 - 1878 harbinden sonra Edirneye taşınan ikinci ordu merkezine gelerek ölünceye kadar Müşir dairesinde hizmet etmiş ve 1324 - 1906 da Edirnede ölmüş; mensub olduğu mevlevî tekkesine, yani Muradiye camii avlusuna gömülmüştür. Hâlit bey âşık bir zât idi; Basılmış, basılmamış birkaç eseri de vardır. Şu gazel Hâlit beyindir:

Meydeki keyfiyeti teşvişi idrâk eyleriz
Nâlei neyle gönül mülkün tarabnâk eyleriz
Neşveyâbı câmı feyzi mevleviyiz tâ ebed
Nûşi meyle gûşi neyle raksı bibâk eyleriz
Meyle neyle âlemi vecdü tarabta mest olup
Câmei vehmi o keyfiyetle sad çâk eyleriz
Zevkı meyle vecdi neyle germ olunca bezmimiz
Döne döne kıblemiz mâfevkı eflâk eyleriz
Biz hevâyı nayile açıp cenâhı şevkimiz

İktizayı seyri ışkı şahı levlâk eyleriz
Zerregâni âfitâbı mevleviyiz gerçi biz
Devrimizle âfitâbı çerhi çâlâk eyleriz
Herkesi bir tavrile sermestü raksan görmüşüz
Lîk Halit biz bu sırrı ketmü imsak eyleriz.

205 — Bâdi: Kitabımızın en önemli kaynağı olan "Riyazı beldei Edirne„ kitabının müellifi Ahmet Bâ ti efendi merhum da, Edirnenin 19 - uncu asırda yetiştirdiği şairlerden olup, tercümei halinden önce uzunuzadıya bahsettiğim cihetle burada o vadide hiçbir söz söylemiyerek divanından yalnız bir gazelini yazmakla iktifa edeceğiz:

Kaşını görmek için mahvi vücud etti kamer
Yüzünü gökte güneş göreli tirtir titrer
Lezzeti la'lini vasfeylediğim duysa eğer
Telh olur nârı hased ile dımağı sükker
Can bahasına şeker leblerini ver yoksa
Üstüne bir gün apansızca karıncalar üşer
Sebzei hattına yüz verme eğer âkil isen
Tohmu gaib olası ekmediğin yerde biter
Tutii tab'ının eğlencesidir ey Bâdi
Vasfı la'li lebi dilber ne şekerdir ne şeker

Bâdi merhum ilkönce Râcih tahallus ederdi. Selimiye kütüphânesinde Bâdi efendinin kendi yazısı ile divanı da vardır.

206 — Şeyh Şerefüddin efendi: 1254 - 1838 de Edirnede dünyaya gelen bu zât, okuyup yetişmiş; bilgin bir adam olmuştu. Babasından sonra, yerine, Veli dede tekkesine şeyh oldu. Ve 1911 senesinde öldü. Asıl adı Şuayip olan Şerefüddin efendinin "İzâhul-merâm fî meziyyetil-kelâm„ adlı matbu bir eseri varmış. Âşıkane şiirler ve ilâhîler de yazarmış. Şu gazel onundur:

Rengü elvânı cihanla etme cânâ ittisaf
Sil gönülden gayr fikrin eyle dıl beytin tavaf
Nûri irfân ile keşfet anla nefsin hilesin
Kıl sefer mülki derûna eyle dil beytin tavaf
Tahtı dilde hükmedip ey şah, divân etmeğe
Çün gerektir nefsile çok içtihadü ihtilâf
Hakka vuslat ister isen serfürû kıl âdeme
Âdemi mâni durur zira hakikatte mutaf
Vakıfı esrar olan bir kâmilin gir kalbine
Ey Şeref olmak dilersen bu cihanda sen muaf

207 — Hasan Hulkî: 1261 - 1849 de Edirnede doğmuş; büyümüş; asker olmuş ve orduda tefeyyüz ederek ikinci mülâzimliğe yükselmiş; sonra Manastırda askeriye dâiresine kâtip muavini olmuş idi. Hasan Hulkî, bu işte çok durmadı. İstifa edip Edirneye döndü. Ve artık eski sanatı olan mücellitlikle ömrünü geçirdi. 1310 - 1893 te öldü. Merhum, tatlı dilli, güzel söz söyler bir zât olup dükkânı, o zamanki Edirne okumuşlarının dernek yeri idi. Güzel siirler de söylerdi; ki bu gazel ondandır:

Kâtibandan bir melek meşrepli veçhi âfitâb
Eyledi bir câmı işveyle beni mestü harap
Mucizi enfası İsâdır onun gûya lebi
La'li nabından bulur mürde, hayatı âbü tâb
İçtiğim mey sanma camı ışkı hasrettir müdâm
Firkatin nârı ile puhte ciğer misli kebâb
Nale vü feryadıma bais müjen oklarıdır
Deldi bağrım nay gibi ağlar gönül pür ıstırâp
Yâre ib'as eyle bu rengin edayı Hulkîya
Başına taksın melâhat gülşeninden verdi nâb.

O zamanki mahkeme başkâtibi, Hulkîye ciltlemek üzere bir kaç sicil vermiş; ve (İçeride yazılı olan ilâmlar, gizli şeylerdir; kimseye gösterme) diye ısmarlamış. Hulkî susmuş, sicilleri ciltleyerek başkâtibe ver iği vakıt onun gözüne ilişecek bir yere bir de kâğıt koymuş ki o kâğıtta şu beyit yazılı imiş:

Kimseyi esrarı ilâmata vakıf eylemem
Sen beni mir'atı emniyette gör kendin gibi.

Hulkî, Bâdi efendi merhumla muasır olduğu için biribirleriyle görüşürler ve bazan da şakalaşırlarmış. Şu aşağıki beyitler bu iki şairin biribirlerine yaptıkları manzum lâtıfelerdir:

Hulkî; Bâdi hakkında:

Sâhibi köhne eda âmiri orman olalı
Çok eyüdür meşe yaprağı gazeller söyler.

Demiş. Bâdi de buna cevaben :

Sana Hulkî diyen imlâda hata etmiştir
Cılksın sen, sana cılkı desin erbâbı hüner.

Demiş idi.

208 — Sa'di: Müderris Köse Hafız Mehmet Emin efendinin büyük oğlu olup 1876 da doğmuş, büyüyüp yetişince askerî kalemine girmişti. 1903 de henüz 25-26 yaşında bir genç iken öldü. Hemen

kendi kendine yetişmiş olan bu genç şair yaşamış olsaydı büyük bir şair olacaktı. Şu gazel Sa'dinindir:

Bakın bakın ne kadar da hazin tebessümü var
Tebessümünde de ulviyetin tebessümü var
Geçirdi gamzesini tâ seriri câne kadar
Nigâhının dile pek şanlı bir tehakkümü var
Hezârı dil seri bâmında nâlesaz oluyor
O al yanaklarının güllere tekaddümü var
Müdâm mesti muhabbet ederse çok mu beni
Bakın ne rütbede sevda feza tekellümü var
Kemâli sûzişi sevdâmı bâri arzedeyim
Rubabı kalbi nezârın reva o gonce femin
Esiri ışkı olsam reva o gonce femin
Bakın bakın ne kadar da hazin tebessümü var.

Bu beyit te Sa'dinindir:

Reva değil mi yazılsın mezarımın taşına
Şehidi ışkı olursam o şivekârın eğer.

209 — Sâmi: Kalıpçı esnafından Hafız Hasan efendi nam zâtın oğlu olup, 1292-1876 senesinde Edirnede Kuşçudoğan mahallesinde doğmuş, orada yetişmiştir. Büyüdüğü zaman mektubî kalemine girmiş, arkadaşları arasında Küçük Sâmi adını almıştı. Sonra Nafiaya geçti ve pek çok yıllar orada çalıştı, 1934 senesinde öldü. Sâmi merhum da şiirle oğraşırdı ki, şu beyitler onundur:

Şehbâlin açıp hayâtı şîrin
Bir hab gibi geçerdi heyhât
Dünya ediyor bu hâli isbat
İnsanı eder bu hal gamkin

201 — Hilmî: Bu da Müderris Köse Hafız Mehmet Emin efendinin küçük oğludur ki, yukarda adını yazdığımız Sa'dinin kardeşidir. Hilmî, 1300-1883 te doğmuş, büyüdüğü zaman bu da büyük kardeşi gibi askerî kâtipliğine girmişti. Hilmî, vazifesinden fırsat buldukça ağabeyi gibi şiir ve edebiyatla oğraşır; güzel şiirler söylerdi. Balkan harbinden sonra yine askerî kâtipliği ile Anadoluya geçen Hilmî, geçen 1937 senesinde Eskişehirde öldü. Merhum gerek ağabeyi Sa'dinin, gerek kendinin şiirlerini toplayıp kitap haline koymuşsa da, bastıramamıştır. Şu şiir onundur:

Hüsnünden uçan şuleyi envârı şebâbet
Bir handei pürnûrudur ezhârı bahârın
Veçhinde senin berk uran emvâci melâhat
Reşkâveridir bir seheri şa'şaadarın

211 — Salih Sulhî: Resim - 68 -

Aslen Lüleburgazın eski ailelerinden Ahmet beyin oğlu olup, 1887 senesinde Lüleburgazda doğmuştur. Babası bilâhara İstanbula hicret etmiş olmakla Salih Sulhî de İstanbulda büyüyüp yetişmiş, orada okumuş, Halkalı Ziraat mektebini bitirmişti. Balkan harbinde bulunmuş; düşmana esir düşmüş; sonra ihtiyat zabiti sıfatiyle Çanakkale harplerinde, daha sonra da Galiçya, Azerbaycan cephelerinde bulunmuştu.

Mütareke devresinde Edirneye gelmiş; Yunanlıların Edirneyi işgallerinde Edirnede kalmıştı.

Salih Sulhî o sırada inhisar memurlarından Raşit efendinin kızı ile evlenmiş. Edirne tekrar ay yıldızlı bayrağına kavuştuktan sonra inhisar idaresine memur olmuştu. Bilâhara inhisar idaresinin Edirne tütün ziraatı müdürlüğüne tayin olunmuştu. 1930 da a'razını gösteren veremden, çok dikkatli tedaviye rağmen kurtulamıyarak 1931 senesi Martının altısında gözlerini hayata yummuştur.

Salih Sulhî, ziraatçı olmakla beraber müstait te bir şair imiş. Lâkin tab'an münzevî, merdümgiriz ve mahviyetkâr olduğundan, Edirnede merhumun şair olduğunu bilen pek az idi. Hatta ben bile Kırklarelinden tercümei halinin sorulması üzerine merhumun tercümei halini sonradan arayıp öğrenebildim. Ve muhterem refikasından defterlerini alıp şiirlerini tetkik ettim.

Merhum musikîye de vakıf olup pek güzel kanun ve ud çalarmış. Bazı şarkılar da bestelemiştir, ki onları da aşağıda yazacağız.

Tevfik Fikret mektebinin talebesinden olan Salih Sulhînin şiirlerinden, bedbinliği, merdümgürizliği anlaşılır. Edirnede yaşadığı sırada intisap ettiği Bektâşî tarikına pek ziyade bağlanmış, bazan şiirlerinde Alevîliğe olan incizabını da göstermiştir.

Salih Sulhînin bir kızı ile iki oğlu kalmıştır ki, kızı bu sene kız muallim mektebinin son sınıfında, büyük oğlu lisede, küçük oğlu da ilkmekteptedir.

Merhumun 1922 de söylediği "Bilirim„ adlı şiiri :

Haddü mıkdarımı ranâ bilirim
Nefsimi cümleden ednâ bilirim
Başkasın bilmiyorum emmâ kim
Doğrusu kendimi alâ bilirim
Yine emsalime rüchanım var
Halimi vaz'ımı zira bilirim
Kızarım ol hara kim bilmez de
Der ne olsa yine illâ bilirim
Alimallah bu kühenbütgededе
Ne mesiha ne çelipa bilirim
Ben bir Allah tanırım ondan öte
Ne efendi ne de paşa bilirim
İnsanı bana sorma yâhû
Ne vazifen bilemem yâ bilirim
Demi kalûda şunu fehmet kim
Ne bilirsem yine hâlâ bilirim
Tura azmeylemem olsam da kelim
Sinei mümini Sîna bilirim
Hâle de rağbetim âlemde heman
Geçen eyyamımı rüya bilirim.

Yine 1922 de söylediği "değilim„ redifli gazeli :

Vaz'ı gerdûne tahammül edecek er değilim
İzdihamı alamam arsai mahşer değilim
Mukbilân nimeti ikbâl ile fahreyler ise
Hamdülillâh ki ben o nimete mazhar değilim
Çok mudur ülfeti yârândan idersem i'raz
Rehi nâreftede cevlâna heveskâr değilim
Ya Ali der giderim cenneti alâya kadar
Emevîler ile vallahi beraber değilim
Bu zamanda olamam çâre ne mes'ud Sulhî
Serbesahpâyı lu'b dest besâğar değilim.

Yine onun bir kıt'ası :

Olmadım âlemde ihsandidesi bir kimsenin
Deyni şükrandan müberrayım bu kâfidir bana
Çekmeye bâri hayatı kesbi kudretse murât
Bir dilim ekmekle bir bardak su kâfidir bana.

Yine onun :

Gelişimden feleğe faide melhûz değil
Gidişimden olamaz câhü celâli müzdâd
Hasılı öyle muamma bu ki nâkabili hal
Bu gelişten bu gidişten acaba neydi mürâd?

Yine onun :

Ye'sile oldukça oldum ki mematın kaili
Görsem âğuşa alırdım şevk ile Azrâili.

Şattıârâbandan bestelediği şarkısı :

Dildâde olurdun güzelim kendine kendin
Pişinde âyân olsa eğer hüsni bülendin
Âlemde görürdün ki senin var mı menendin
Pişinde âyân olsa eğer hüsni bülendin.

Acemaşırândan bestelediği :

Umma kuşlardan bulutlardan peyâm
Gelmiyor faniye ukbadan selâm
Ağlasam kalbim yüzüm pür iltisâm
Gelmiyor fâniye ukbâdan selâm.

Salih Sulhînin en sevdiği gazeli :

Bin şerha yedim sineme, yandım ciğerimden
Ateş dökülür kan yerine didelerimden
Sevdâyı gamı ışkın ile geçti şebâbın
Farkeyleyemem şâmımı şimdi seherimden
Âr eyleriken sûzişim arzetmeye yâre
Agyâra şikâyet eder oldum kaderimden
Bidert sanırlar beni lebbeste görenler
Âh eylemeye ağzım açılmaz kederimden
Bir şu'lei cansuz cihanım ki semâda
Berkı feleğin havf ile titrer şirerimden
Alüftei ye'setti beni Sulhî bu bahtım
Gitti feleğin minneti artık üzerimden

212 — Mehmet Rasim Ertür : (Resim 48) 1290 - 1873 te Edirnede dünyaya gelen ve Allah ömrünü uzun etsin, hâlâ yaşamakta olan bu sayın şair, Eskicami imamı merhum Hafiz Mehmet Tevfik efendinin oğludur. İlk tahsilini dedesi yine Eskicami imamı merhum Hacı Hafız Hüseyin Şerif efendiden görmüş, sonra askerî rüştiyesine geçerek orada tahsil etmiş, bir taraftan arabî tahsiline devam etmekle beraber, bir taraftan da kaleme devam etmeğe başlamış, askerliğini bitirdikten sonra Düyunu umumiye memurluğuna girmiş, 1910 da vilâyet muhasebe merkez kâtibi muavinliğine geçmiş, derece derece yükselerek 1936 senesindenberi vilâ-

yet muhasebe müdürlüğünü yapmaktadır. Bay Rasim Ertür, resmî vazifesinden başka birçok vatanî işlerde de bulunmuş, çok hizmet etmiştir. Vicdanî bir surette vazifesine bağlı olan bu zât ta gençliğinden beri şiir ve edebiyata pek düşkün olup Namık Kemal ve Naci mektepleri şairlerinin yazılarını okuya okuya güzel şiirler de söylemeğe başlamış, birçok gazeller söylemiş, eski şairlerin şiirlerine nazireler yazmıştır. Biz, kitabımıza bunlardan ancak iki gazelini alacağız; fakat Bay Rasim Ertür, en yanık ve ateşli şiirlerini büyük oğlu Tevfik Ertürün (ki o da şair idi, ve onun da kısaca bir tercümei halile eserlerinden aşağıda bahsedeceğiz) vefatı üzerine söylemiştir ki, bunlar dört manzumedir. Biz bu yanık manzumelerden de yalnız ikinci manzumesinin birkaç beytini kitabımıza koyabileceğiz. Gazel :

Kâm almamış asla beşerî varlığı hiç yok
Cemiyyet içinde buna kıymet bulunur mu
Gayrin malını gasbedip ibzâle koyulmuş
Fahreylese de bunda semahat bulunur mu
Kaptırmış o kim kendini bir kerre gurura
Halinde mekalinde fazilet bulunur mu
Bir yâre ki her gün deşilir nişteri gamla
Lokmânı zaman erse de sıhhat bulunur mu
Bir âh kim her gün tutar âfâkı serâser
Bundan da müessir dile halet bulunur mu.

Bu da onun :

Zevkyâb olmaz gönüller hubbi dildâr olmasa
Bülbül âhü zâr eder mi verdü gülzâr olmasa
Neşvei sahbâ devam eylerdi ammâ bir zaman
Nûşü nişin âhırında derdi humâr olmasa
Bağlanır mıydı hayatı müsteâri dehre dil
Ruhu kalbi bend eden ol zülfi zertâr olmasa
Mülki dilde yer tutar mıydı o mihri canrübâ
Dilleri teshir eden gözler, o reftâr olmasa
Nâz idermiydi bu rütbe andelibi zâre gül
Tavrı sevda perverinde feyzı güftâr olmasa.

İkinci Manzume "Feryadım,,

21 Nisan 936.

Yakar gönülleri her dem o yâda geldikçe
Yazar neşidei mâtem midâda geldikçe

Beşiktaşında doğmuştu âsitânemizin
O ilk öten kuşu olmuştu âşiyânemizin
O dâimâ öterek neş'eler saçardı bize
Ne nükteler savururdu, neler açardı bize
Ne söylenirse teferrüs ederdi, anlardı
Aman o devreyi açma ne mes'ut ânlardı
Baharı ömrünün onbeş yılında şi're heves
Edince yazmağa bed' etti görmeden hiç ders
Yapıp el işleri yüzlerce armağan etti
Lisanı hali cevâniye tercüman etti
Birer birer geçirir gözden onları severim
Hafifler onlara baktıkça nispeten kederim
Muvaffakiyeti herşeyde hayret efzâdı
Terekkiyâta o pek müsteitti yektâdı

. . . . . .

. . . . . .

Kalem yazar gönül ağlar dimâğım âzürde
O günkü varlığım olmuştu serteser mürde
Bu ayrılık elemiyle gönül perişândır
Gönülde bin gamü endişe şimdi pinhândır
Zaman zaman çıkar ateş gönül ocağından
O tâze gül uzak oldu hayat bâğından
Bugün ne söylemiş olsam sürûdi mâtem olur
Bugün ne yazmış olursam dürûdi mâtem olur
Bugün sabâ esiyor bir inilti halile
Bugün cihân mütecelli bütün melâlile
Bugün açan çiçek üstünde bir taravet yok
Bugün hadikai dünyâda bir şataret yok
Bugün öten kuşun elhânı kalbe gam veriyor
Bugün bu vak'ayi dilsûze karşı cân eriyor
Bugün zehir saçıyor kâinâta sanki hevâ
Bugün gülümsemiyor serteser gamin eşyâ
Bugün ne neş'esi var ağlıyor zeminü semâ
Bugün sular kararıp çağlıyor ne gam âlûd
Bugün bahara bedel bir hazânı gussa nümûd
Bugün şu bahçede hiç rengü bûsu yok verdin
Bugün zebunu gönül en acıklı bir derdin
Bugün gönül yanıyor kimden etsin istimdâd
Bugün yıkılmış olan kalbi kim eder bünyad

. . . . . .

. . . . . .

Doğan güneşte bile neş'e yok ziyâsı donuk
Isıtmıyor beni artık ölüm gibi ne soğuk

Semâ sirişki gam isâr edip bu yavrucuğa
Alâka gösteriyor genç iken ölen çocuğa
. . . . . .
. . . . . .
Bu sözlerimde hata varsa affet Alllahım
Bu söylediklerimin herbiri birer âhım.

213 — Tevfik Ertür (Resim 49): Yukarda tercümei halinden bahsettiğimiz, şiirlerini yazdığımız Rasim Ertürün oğlu olan bu ateşli genç, Balkan savaşı sırasında Edirnenin düştüğü günlerde, 1913 senesinde İstanbulda Beşiktaşta dünyaya geldi. Büyüdü, yetişti ve 1935 senesi iyi derece ile Edirne lisesini bitirerek Tıb Fakültesine yazılmak üzere İstanbula gitti ve yazıldı. Lâkin o sırada tutulduğu tifodan sağalması için yapılan pek çok ihtimamlara rağmen kurtulamıyarak 10 Eylül 1935 te gözlerini hayata yumdu. Tevfik Ertür, daha mektep sıralarında iken şiir söylemeğe başlamış, Serab adlı bir şiir mecmuası yazıp babasına bıraktığı gibi, iki perdelik manzum bir de Balkan faciası yazmış idi ki, bunda 1913 senesinde Edirnenin düşmesi üzerine düşman askerinin Türklere yaptıkları etkiler pek yanık bir surette tasvir olunmaktadır. Tevfik Ertür sağ olaydı büyük bir şair olacaktı.

Bu menzum piyes, Ertür öldükten sonra arkadaşları tarafından Edirne lisesi sahnesinde ve Kırklarelinde iki kere oynanarak bütün hazır olanlara o acılı günler yaşatılmış, yüreklere o kara günlerin öcü ve hıncı aşılanmıştır. Genç ve şair Tevfik Ertüre burada Tanrıdan rahmet ve mağfiret, babasına da uzun ömür ve sabır dileriz.

Serab (1)

22 - 4 - 1930 Salı.

İhtilâçla çırpınan hiç durmıyan emelim
Benden uzaklaşırken hep olmaktadır serap
Bazan da bu kalbimi ruhu dinlemeliyim
Bu hayâller içinde verir bana ıstırap

Benim hayatım kurak bir çöl gibi uzanan

(1) Rahmetli Ertür, söylediği şiirlerin tarihlerini de yazmış, ben de aynen aldım. Dikkat edilirse, bu şiirleri kaçar yaşında iken söylediği anlaşılır.

Boğucu bir sıcağın nemini emer geçer
İşte benim hayatım.. kasvet vererek yanan
Bu görülen hakikat serab olarak geçer.

Zavallı

17 - Mart - 1929 Pazar.

Bir yolun kenârında oturmuş bir biçâre
Zavallının önünde bir kirli bez yayılı
Geçen verir sadaka bulamaz başka çâre
Azrâille çarpışan hep günleri sayılı

Bir ayak sesi duyar birden ümide düşer
Bakar ki hiç fayda yok bir âh çeker derinden
Sâlhurde dizlerine hep karıncalar üşer
Bir teselli bulamaz o meş'ûm kederinden

Güneş gurup ederken gözü dalar engine
Karanlık vahşetile birden etrafı sarar
Elemle yerinden kalkar bakmaz hiç bir zengine
O gece bu zavallı bir yatacak yer arar

Yattığı yer bir kovuk veya bir harâbelik
Tepesinde ölümün kahhâr baykuşu öter
Yıkılmış harâbenin üzerinde bir delik
Girer buradan ecel bu zavallıyı örter.

Şehitler

18 - Nisan - 1929.

Ey kanına boyanmış
Aziz kutsî şehitler
Süngüsüne dayanmış
Hep kahraman yiğitler

Sizin bir çok şanınız
Semalara uzandı
Yükselerek nâmınız
Al bir renge boyandı

O al renkte bir hilal
Ve bir yıldız belirdi
Türk bayrağı semaya
Şehitlere gerildi.

Köyde Sabah

22-23 - 1 - 1930 Perşembe gecesi.

Güneş doğuyorken mor tepelerden
Neş'eler getirir şu şirin köye
Nağmeler yükselir alçak evlerde
Sen pek çok güzelsin ey güneş diye.
Altın saçlarını saçarken yere
Bir hayât bahşeder mor sünbüllere.
Elmas taşlardan süzülen dere,
Nağmeler fısıldar hem bülbüllere
Bir taraftan köylü işler tarlada
Kuşlar cıvıldaşır böcekler öter
Oynaşır çocuklar hep bir arada
Beyaz bacalardan dumanlar tüter
Yıkanır derede besli ördekler
Bir sabah nağmesi kuşlar bahşeder
Tabiat bunları bu köye ekler
Bu mes'ut köye hiç gelir mi keder.
Bu şirin sabahta köyün kızları
Bürünürler güzel bir yeldirmeye
Andırırlar yanan o yıldızları
Dağılırlar kıra çiçek dermeğe.

Balkan Trajedisinden

O sultan ki boyadı kızıla bütün yurdu
Her yükselmek istiyen genci beyninden vurdu
Kalbimizde kanarken böyle derin bir yara
Bak bitirdi herkesi böylece muhasara
Bu bir yeni bahtıdır ne dersin.. ruhumuzun.

MUSTAFA

Şu eski devri kapa, sürecek çokça uzun.

RAHMİ

« Heyecânla »

Bir sürü cahillerle çevrelenmiş dört yanı
Yükselmeği öğreten ilim büyük düşmanı
Susamış bütün yurdun dökülmemiş kanına

Bir damla ışık sızsa ürperir zındanına
Ölüm saçan bir yıldız bir şeâmet yıldızı
33 sene yedi böyle varlığımızı
Avrupa yaydan çıkmış bir ok gibi uçarken
Aramızda asırlar kadar mesâfe varken
Ona yetişmek için atılacak yerde biz
Bir ölüm çivisiyle yere çivilenmişiz
Her adım bir cinâyet gerileyiş haslat
Böyle bir baş elinde böyle olur memleket
Daha derinden açsam daha neler var, neler
Kirli sultan eliyle kirlendi hep seneler.

. . . . . .

İkinci Perdeden

RAHMİ

Nasibimiz böyleymiş.

BEKİR

Nedersin çekeceksin
Ümitsizliğe düşme sen ki mert bir erkeksin.

RAHMİ

Bekir, beni ürküten sen şu hâlimize bak
Böyle çoban elinde sefil esir yaşamak
Türklüğün gururuna bunlar hiç yaraşır mı
Hür boyunlar dünyâda hiç zencir taşır mı
Akınları cihânı titretmiş bir milletin
Böyle binbir sefâlet, böyle binbir zilletin
Altında kıvranması ne müthiş bir âkibet
Bugünleri görmeye lâyık mıydı bu millet
Aylardır bir bozguna döndü bütün Rumeli
Analar yas içinde tâze gelinler deli
Gözleri kan ağlıyor bütün köy kızlarının
Herkesi korkutuyor manzarası yarının
Kanımız durduğumuz yerde hâlâ çağlıyor
Hâlâ bir tekmiş gibi bütün millet ağlıyor
Son kozunu oynıyor yurda son kuvvetiniz
Açlıktan susuzluktan kavrulsa da etimiz
Yurda can vereceğiz geri çekilmek yasak
Yurda can vereceğiz göğsümüzü açarak

Türk Milleti değildir Rumelide yenilen
Yenilen o millete düşman saray denilen
Bir kızıl felâkettir bir kapkara zillettir
Yenilen saray fakat canı yanan millettir
O ağlattı köyünde yas tutan dullarını
O kaybetti beyhûde yere oğullarını.

. . . . . .

. . . . . .

Edirne şairlerini alfabe harfleri sırasile yazmayıp böyle yetiştikleri ve yaşadıkları asırlara göre yazmaktan gözettiğim gaye, Osmanlı Türklerinin ilerleyip gerilemelerini daha iyi anlatmaktır. Evet, 15 - inci asırda Edirnede 13 şair gördüğümüz halde, 16 ıncı asırda bunların mıkdarı 78 e çıkmış, 17 - inci asırda 59 a, 18 - inci asırda 25 e inmiş, 19 - uncu asırda ise 37 i bulmuştur. Yirminci asırda yalnız bir şairi, zavallı Tevfik Ertürü yazdık. Bu asrın daha başka şairleri varsa da henüz tarihin malı olmadıkları için onları kitabımıza yazmadık.

Edirne Hattatları

Bâdi efendi merhum "Riyazı beldei Edirnesi„nin ikinci cildinde Edirnede yetişen hattatlardan öğrenebildiklerinden 190 tanesinin adlarını ve tercümei hallerini yazmıştır. Demek ki, nefis san'atlardan sayılan hattatlık ta, bir zamanlar Edirnede epeyce revâç bulmuş, birçok güzel yazıcılar yetişmiş. Ben kitabımda bunların yalnız birkaç pek meşhurunu yazacağım.

Bâdi efendi merhum yazmıyor ise de, tabiîdir ki güzel yazıcılık ta Türklerle beraber Edirneye gelmiştir. Biz bunu, 800-1400 tarihinden sonra dikilmiş olup ta zamanımıza kadar kalan mezartaşlarındaki, câmi ve köprü kitâbelerindeki yazılardan anlıyoruz.

Hattâ İstanbuldaki Fatih Sultan Mehmet camiinin yazılarını yazan Yahya Sofî ki 882-1478 senesinde ölmüştür. Edirneli olup güzel yazıyı Edirnede öğrenmişti.

16 - ncı asırda ölen ünlü okumuşlardan Muhyiddin Mehmet Berdaî meşhur yazı üstâdlarından idi. Ancak Eidrnenin ilk hükûmet merkezi olduğu zaman yetişen hattatlar ayrıca zabtolunmadıkları için onları sırasile bilemiyoruz. Avcı Mehmedin Edirnede oturduğu senelerde yazıcılık yeniden parladı. Birçok gençler bu

nefis san'ata sarılıp ad, san aldılar. Bunlardan biri 1112-1701 de ölen Yusuf Rumîdir ki, Küfrî Ahmet efendinin kölesi idi. Efendisi bu zâtı âzâd ettikten sonra Yusuf Rumî kalemile hem geçinmiş, hem de pek çok çırak yetiştirmiştir ki, Edirnede yetişen birçok yazıcıların üstâdı bu zâttır. Bâdi merhum Yusuf Rumînin Okçulukta da mahir bir üstâd olduğunu söyliyor.

Yine o devirde yetişen Çelebi İmam denmekle bilinen Hacı Hafız Mustafa adında bir zât vardır ki, Yusuf Rumînin çırağı idi. 50 kur'anı kerim ve pek çok kitap yazmıştı. 1086 - 1676 da Edirnede olan sünnet düğününde bu zâtı biz Sultan Selim imamı olarak görüyoruz. 1131 - 1719 a kadar yaşayıp o tarihte öldü. "Hat ve hattatan„ sahibi, bunun hakkında hafızı kur'an, hadimi ihvân, mahbûbı kulûb, bir vücudu meslûbul-uyûb idi, diyor. Çelebi imamın nereye gömüldüğünü bilmiyoruz.

Haffaf zâde denmekle meşhur Hüseyin ibni Ahmet: Sülüs ve nesih yazılarını Edirneli meşhur yazıcı Çelebi imam Hacı Hafız Mustafa efendiden öğrenmiş, ondan icâzet almış, kendi de pek çok çırak yetiştirmiştir. Haffaf zâde çok kudretli ve pek mâhir de bir musikîşinâs idi. Edirnelilerce pek sevilen bu san'atkâr adam 1154 - 1741 de öldü. Bütün kendisini sayanların parmakları üstünde götürülerek Kıyık mezarlığına gömüldü. Gülşeni şeyhi Şair Sezaî merhumun dâmatları Belgratlı şeyh Ahmet Müsellem efendinin söylediği şu tarih, taşına yazılmış idi ki, Müsellem merhum, Haffaf zâdenin hem yazıda, hem mûsikîde büyük bir üstâd olduğunu bu kitâbede pek san'atlı bir şekilde tebârüz ettirmiştir:

İbni Haffafa o hattata füsûs olsun kim
Safhayı meşkı fenâ oldu ona levhi mezâr
Musikîde yaraşır hâceyi eylerse gulâm
Çektirir perdesine reşkile gûşiş şeştâr
Şeyhi kürsîde koyup hâfızı hasreyler idi
Hüsni hattında görülseydi eğer satrı gubâr
Rast etmişti nevâ evce olup mâyei şevk
İder uşşâkını zirüfkeni vâdii hisâr
Dûdei reşkile cay oldu zevâyâyi adem
Sülüsün kıldı vasiyet ani etti muhtâr
Yaka yırtardı göreydi hatın aklâmı selef
Yüzün ağ eyleyemezdi rakamı Karahisar

Ravzai hattına zerrin kalem işlerdi nigâr
Lâle reyhan edip âbi ruhı yâkuti kenâr
Nice mushaf yazıb ermişti beka hattına hem
Birinin dahi tamamında iken leylü nehar
İrcilye gelip oldu rakamı ömrü şikest
Fevtine etti Müsellem iki tarihi şümar
Cânı hattata olup levhu kalem vakfei tay (1154)
Evci Mevlâda Hüseyin ide makam üzre karâr (1154)

Bâdi efendi, Haffaf zâdenin 23 Mushaf, 100 Delâilülhayrat, 30 kadar en'am, iki hizbi a'zam, birçok kıt'a ve mürakka'lar yazmağa muvaffak olduğunu yazıyor. "Hat ve Hattatan„ da da merhumun tercümei hâli vardır.

İsmail İbni Ahmet: "Yesârî zâde„ sülüs ve nesih yazılarını Haffaf zâdeden öğrenmiş ve 1139 - 1727 de yazıdan icâzet almıştır. Yesârî zâde ta'lik ve divânî yazılarını çok güzel yazıyor imiş. Merhumun da babası gibi solak yazı yazdığı "Hat ve Hattattan„ da yazılıyor. Eskizağrada kadı iken ölen şair Mehmet Emin Beliğ, bunun hakkında şöyle demişti:

Cenâbı şeyhı gördüm düşte nakletti, safalandım
Yesârî zâdeye lütfunı fenni hatta Bârinin
Kemâli hoş hatanı dehri ettim bir bir istifsâr
Yemin etti ki şimdi misli yok İbni Yesârînin

Yesârâ zâde hacca giderken Tur dağında ölmüştür. 1178-1765 senesinden sonra ise de, senesi belli değildir.

Mehmet Emin bin Halil: 13 yaşında bir çocuk iken Haffaf zâdeden icâzet almış, celi yazıya heves etmiş, İstanbulda pek çok câmiler ve çeşmelerdeki yazıları bu yazdığı gibi, Edirne sarayındaki celi yazılar da hep bunun imiş. 1198-1785 te İstanbulda ölmüş, Edirnekapısı mezarlığına gömülmüştür.

Belgratlı Mehmet Emin: Bu zât yazıda 1212-1798 de Boşnak zâdeden icâzet almış, ondan sonra verilen bir çok icâzetnâmelere imzasını koymuştu. İyi bir yazı hocası olmakla beraber, gayet üstâd bir mücellit ve müzehib idi. Bunun için şöhreti müzehhib Mehmet Emini Belgrâdî dir. Nerede ve ne vakit oldüğü belli değildir.

Müzehhib Mustafa Keşfî: Kuloğlu denmekle bilinen Keşfî de 18 - inci asrın sonlarında yetişip 19 - uncu asrın başlarında yaşıyan

bir yazıcıdır. Bu da üstâd müzehhib idi. Ne vakit, nerede öldüğünü bilmiyoruz.

Nakşî Molla Mustafa: Selimiye camisinin kubbesine ihlâs suresini müdevver olarak yazan bu üstâdın tercümei hâlini de maatteessüf bilmiyoruz.

Hasan Vasfî: 19 - uncu asrın ortalarında Kirişhanede Taşmektep denilen okulda uzun yıllar muallimlik eden pek ünlü, pek büyük bir zât idi; kendisinden sonra yerine oğlu Hacı Ali efendi geçmiş, o da ölünceye kadar muallimlik etmiştir. Hacı Ali efendinin talebesinden birçokları hâlâ hayattadırlar.

Hasan Vasfî efendi gayet güzel sülüs ve nesih yazıyordu. Bâdi efendi merhum 30 kadar kur'anı kerim ve pek çok ta kitap yazmış olduğunu söylüyor. 1273-1857 de ölmüş ve hemen bütün Edirne halkının elleri üstünde mezarına götürülüp gömülmüştür. Hasan Vasfî, Edirnede pek çok çırak yetiştiren yüksek ruhlu ve temiz bir karakter sahibi adam olduğunu anlatmak için Bâdi efendi merhumun yazdığı şu hikâyeyi burada yazmadan geçemiyeceğim:

Meşhur şair Esat Muhlis paşa Edirneye vali geldiği zaman bu Hasan Vasfî efendi Edirnenin en ünlü yazıcısı olduğundan, yanına çağırtmış, görüşmüş ve ondan bir sahife yazı istemiş; hoca da devrisi gün bir sahife yazı götürüp paşaya sunmuş. Muhlis paşa bu nefis yazıyı dikkatle gözden geçirdikten sonra hocadan kendisine bir kur'anı kerim yazmasını istemiş; o da bir kaç ay çalışarak güzel bir kur'anı kerim yazıp götürmüş. Muhlis paşa çekmecesinde duran eski yazı ile hocanın getirdiği msushafı yanyana getirmiş: yeni gelen yazının daha üstün, daha güzel olduğunu görünce:

— Bunu başkasına mı yazdırdın, bu yazı daha güzel diye sormuş. Hasan Vasfi efendi ise:

— Hayır efendim. Yazıların ikisi de benim yazım. Yalnız önceki yazıyı gece mum ışığında acele yazmış idim. Bunu ise hep gündüzleri yazdım Onun için daha iyice olmuş, cevabını vermiş. Pek memnun kalan vali, hocaya 3000 kuruş göndermiş ve mushafı da 1500 kuruşa tezhib etmek üzere bir mücellide vermiş. Hoca efendi, 3000 kuruşun 1500 kuruşunu alıp üst yanını, "ben yazdığım kur'anı kerimlerin hediyesi olarak 1500 kuruş alırım„ diye geri göndermiş. Muhlis paşa ise adamı ile tek-

rar o 1500 kuruşu "ister alsın, isterse kendi eliyle fakirlere sadaka etsin, dağıtsın„ diye hocaya göndermiş. Hasan Vasfî efendi ise "ben paşadan hediyem olan parayı aldım. Paşanın vekilharcı değilim ki, parasını dağıtayım. Beni rahatsız etmeyiniz.„ diye parayı yine paşaya çevirmiş. Muhlis paşa da bu sarsılmaz kanaatkârlığın, bu yüksek tokgözlülüğün önünde şaşmış kalmış. Sonra o parayı da mücellide vererek kur'anı kerimin tezhibine bir kat daha önem verdirmiş.

Hacı Hayrî efendi: Edirnenin son yazıcılarından olan bu zât ta gayet güzel celi yazılar yazardı. Câmilerde birçok ölmez eserleri vardır. Hacı Hayrî Edirne vilâyet matbaasında çalıştığı gibi, sonraları kendi de matbaa açmış ve orada da çok çalışmış, yirminci asrın başlarında ölmüştür.

X Kısım

Edirnede Yetişen Musikîşinâslar

Bâdi efendi merhum, Şeyhulislâm İshak zâde Mehmet Esat efendinin "Atrabül'âsâr fi tezkireti urefâil-edvâr„ adlı eserini tetkik ederek ondan Edirnede yetişen musıkîşinasların tercümei hâllerini çıkarmış; kitabına yazmış ki, biz de hülâsa olarak onları buraya alalım ve bu suretle Edirnede eskiden pek çok musikîşinâs yetiştiğini gösterelim (1).

1 — İmamı Sultânî İbrahim efendi: Bu zât Avcı Sultan Mehmet gününde Selimiye camiinin imamı idi. Sonra Sultan Bayezit camiine hatib ve 1073-1663 de Sultan imamı oldu. 1097-1686 da Anadolu kadıaskeri, 1098 - 1687 de Rumeli kadıaskeri oldu. Avcı Sultan Mehmedin hal'inden sonra Kıbrısa nefyolundu ve orada öldü.

İbrahim efendinin çok güzel sesi olup musikîde de pek yüksek derecelere varmış idi. Hüseynî makamında ve Devrirevân usulünde:

(1) Edirnede bundan önce de bir çok musikîşinâslar yetişmiştir. Meselâ 16 - ıncı asırda yaşıyan şairlerden yukarda biyografilerini yazdığımız Ubeydî, Fedaî, Sevdaî, Daî, ve 17 - inci asırda yaşıyan şairlerden Nutkî, zamanlarında ad, san almış birer musikî ustâdı idiler. Lâkin Besteledikleri şiirler zamanımıza kadar gelmediği için tabiatı ile bunlardan kitabımızda bahsedemiyoruz.

Bitmez yüreğim yâreleri işler onulmaz
Sabreyleyelim çâre nedir bitmez iş olmaz.

Murabba ve evç makamında hafif usulünde:

Cennet safası vuslatı cânân değil midir
Dûzah belâsı mihneti hicrân değil midir.

Murabbaı onun imiş. Ve zamanında büyük bir musiki üstâdı olduğu herkes tarafından tanılırmış. (1)

2 — Mehter Ahmet Ağa Avcı Sultan Mehmet gününde yaşıyan, ün ve şan alan musikîşinâslardan olup Uşşak makamından darp ve fetih usulünde:

Feri zerbâdeden ol nergisi mestâne biraz
Meyi nâb içse gozü mail olur kana biraz,

Murabbaı ve Sabâ makamında; Devrikebir usulünde:

Zerre denlû aşıka himmet olursa yârdan
Bir değil yüz bin olursa gam yemem ağyârdan

Murabbaı onundur. Bunlardan başka kırktan fazla murabba bestelemiş, on kadar türlü nağmeleri hâvi yeni ve san'atlı peşrev de yapmış, kendinden sonra gelenlere armağan bırakmıştı. Musikîsinâslarca Mehter Ahmet pek büyük bir üstâddır.

3 — Dervış Mustafa: Aşçıbaşı denilen bu zât da Edirneli olup Muradiye Mevlevî hanesinde yaşıyordu. Bu da Avcı Sultan Mehmet zamanı musikî üstâdlarındandır. Ses gayet güzel ve yanık olup onu dinleyenler kendilerinden geçerlirdi. Hicâz makamında ve zencir usulünde bestelediği:

Şerabı germi ışkı nuş idip mestânedir gönlüm
Gam ile ülfeti var zevk ile bigânedir gönlüm.

Murabbaı dinleyenler zevk veren eserlerindendir. Bundan başka daha pek çok güzel besteleri varmış ki, hepsi üstâd musikîşinâslarca beğenilmiş imiş.

4 — Musallî efendi: Ebe zâde denen bu musikîşinâs da Edirneli olup Avcı Sultan Mehmet gününde yetişmiş ve üçüncü Sultan Ahmet gününe kadar yaşamış, pek çok müsteit talebe yetiştirmiştir. Pek yanık bir sesi ve pek mâhir bir üstâd olan Musallî efendi 30 kadar muhtelif murabba bestelemiş idi ki, bunlardan beyâtî makamında frengiçin usulünde bestelediği:

(1) İbrahim efendinin Kıbrısa sürülmesi ikinci Sultan Süleymanı tahttan indirip Avcı Sultan Mehmedin şehzadesi II inci Mustafayı tahta geçirmeğe kalkması sebebi ile idi. Köprülü zede Fadıl Mustafa paşa ile araları pek açık idi.

Hatı ızarını, gördü senin o hâlet ile
Benefşe serbezemin oldu yüz hacâlet ile.

Murabbaı ve Devrikebir usulünde bestelediği:

Şimdi meyli gönlümün bir servi hoş reftâredır
Ol hilâl ebrû için gönlüm benim avâredir.

Murabbaı en ünlü eserleridir.

5 — Yahya Nâzim: Meşhur şair Nazimdir ki İstanbullu olup ünlü zamanlarını Edirnede yaşamış ve ölmüştür. Avcı Sultan Mehmet zamanından üçüncü Sultan Ahmet devrine kadar yaşıyan bu ünlü musikîşinasın şiirde üstâdı şair Neşatî olduğu gibi musikîyi de mevlevî tekkesi üstâdlarından öğrenmiştir. Acem makamında ve muhammes usulünde beştelediği:

Ol kim misâli hâle mehi mihribânı var
On dört yaşında sinede bir nevcevânı var
Labüt olur biter irişir meyvei merâm
Sabreyle ey Nâzim bilirsin zamanı var.

Ve muhayyer makamında zencir usulünde bestelediği:

Gonül düşüp hamı kiysuyi yâre kalmıştır
Netice hatırım ol yadigâre kalmıştır.

Yine acem makamında bestelediği:

Piyale elde neden bezmime habib gelir
Ayağıma ayağıle benim nasib gelir.

Murabbaları pek meşhurdur. Nâzimin 500 den artık bestelediği murabba, nakş ve şarkıları vardır ki, bütün üstâdlar tarafından beğenilmiş, sevilmiş, okunmuştur. Fatin tezkiresi şair ve musikîşinâs Nâzimin 1139 - 1727 senesinde Edirnede öldüğünü yazıyor.

6 — Kudûmzen Derviş Ali: Filibede doğmuş, ve büyümüş olan bu adam, bilâhara Edirneye gelerek musikî âleminde büyük bir şöhret almıştır. Derviş Alinin en büyük ün aldığı zaman ikinci Sultan Mustafa günü, yani 18 - inci asır başlarında idi. O, mevlevî tarikatına girmiş, o zaman Edirnede yaşamakta olan üstâdlardan musikî ilmini tahsil ederek büyük bir üstâd olmuş idi. Sesi, pek güzel ve yüzü pek yakışıklı olan Derviş Ali sağ oldukça el üstünde tutulur, herkes kendisini pek sever ve sayardı. Muhayyer puselik makamında ve devrirevân usulünde bestelediği:

Nâz edip ben aşıkı zâre sever dersin beni
Sen de insaf eyle ey gülçehre kim sevmez seni.

Murabbaı ve Babatahir makamında zencir usulünde bestelediği:

Gel ey sabâ eseri gülbahârdan ne haber
Açar mı gonce dili gül'izârdan ne haber.

Murabbaı en güzel eserlerinden olup bunlardan başka daha 30 kadar üstâdlarca beğenilmiş, aşıkane ve yanık bestesi varmış.

7 — Küçük Müezzin: İsmi Mehmet olup doğup kopması İstanbul'dan ise de, şöhret alması Edirnededir. İkinci Sultan Mustafa günlerinde Edirne sarayında nedimlik ediyordu. Daha genç yaşında musikîşinas olmuş, yanık ve güzel sesi ile büyük bir ün almıştı. Muhayyer puselik makamında bestelediği:

Alup ağuşa hemçün hâle ol mâhı nevi şimdi
Mürâdım üzre döndürdüm bu çarhı geçrevi şimdi.

Murabbaı ve neva makamında, çember usulünde bestelediği:

Depren ey dil çeşmi bahtım derdü hicran görmesin
Kanlı yaşım sil nigâh ettikçe cânân görmesin.

Murabbaı güzel ve ölmez eserlerinden olup bunlardan başka daha 15 kadar güzel eseri vardır. 1129-1717 senesinde Edirnede öldü Ölümüne tarih olarak şairlerden biri:

Eyledi Küçük Müezzin mahfili Me'vada cay.

mısraını söylemişti.

8 — Haffaf zâde Hüseyin efendi: En meşhur hattatlardan olduğu için tercümei hâlini yukarıda hattatlar sırasında yazdığımız Hüseyin efendi musikîde de zamanında büyük bir üstâd idi. Gülşenî tarikatına mensup olduğu için öldüğü vakit kendisini pek seven Gülşenî şeyhi Ahmet Müsellem efendinin söylediği tarihte - ki yukarıda yazdık - kendisinin pek muktedir bir musikîşinâs olduğuna dair sözler vardır. Filhakika Haffaf zâdenin Irak makamında bestelediği o zaman Edirnede hayatta olan şâir Sûzînin:

Kâr etti gamın cânıma sultanım efendim
Rahmeyle bu efgânıma sultanım efendim
Ağlatma beni halime rahmeyle kerem kıl
Bak didei giryânıma sultanım efendim.

Murabbaı ve yine Sûzînin şiirlerinden olup İrak makamında bestelediğ: :

Benim ey şâhı devranım, bağışla cümle isyânım
Hata ise demek cânım ağam, paşam a sultanım
Efendim Sûzîi şeyda yolunda ışk ile rüsvâ
Demez mi sana bî perva ağam paşam a sultanım

Murabbaı yüreklere ferah ve neş'e veren eserlerinden olup başka eserleri de vardır.

9 — Nakşî Mustafa Dede : Şuara arasında ismini söylediğimiz bu zât meşhur musikîşinâslardan olup Edirnelidir. Sonra Mısıra gitmiş. Orada mevlevî şeyhi olmuş idi. Nakşî Dede birçok tekke âyinleri bestelemiş ve ölmüz eserler bırakmıştır.

10 — Nizameddin Dede : Edirnede Muradiye mevlevîhanesi şeyhi Ahmet dedenin küçük oğlu olup bir zaman Edirne mevlevîhanesinde "neyzen başılık„ etmişti. Sonra Aydına, Konyaya gitmiş, orada mevlevîhanelerdede neyzenlik ve kudûmzenlik etmiştir. Nizameddin Konyada iken Mevlânâ Celâleddini Rûmînin bir na'tini Isfahan makamında bestelemiş ve Edirneye döndüğünde bu na't tekkede bir hayli vakit okunmuş idi. Lâkin öğrenenler ölüp gittiğinden şimdi bilen hemen kalmamış gibidir. Nizameddin dedenin yalnız bir saz semâîsi kalmıştır. Zavallının sonundan şuuru muhtel oldu ve 1286-1870 te öldü. Muradiye camii avlusunda gömülü lür.

11 — Şeyh Ali bey : Edirnelidir. Kemâl zâde de derler. 1255-1839 senesinde Sıkçamurat mahallesinde dünyaya geldi. Büyüyüp yetiştikten sonra bir aralık debbağlık etmiş, sonra rüsumat kolculuğuna girmişti O sırada Sa'di şeyhi Emin efendiye intisap ederek Sa'di dervişi oldu. Sesi pek güzel olduğu için tekkelerde zâkirlik ediyordu. Bunun yanık ve güzel sesi, istidadı o yıllarda memuriyetle Edirnede bulunan İstanbullu Aynî efendinin dikkati gözüne çarpmış, genç Aliye musikî ilmini öğretmiştir. Ali bey sonraları, camiden tekkeye döndürülen Noktacıkasım efendi tekkesine şeyh oldu. Sesi ve lâhni gayet müessir olup saz ve tanbur da çalar, biraz da ney üflerdi. Ferahnâkten:

Ey güneş yüzlü mehi tal'at feşân
Tâbı ruhsârınla ruşendir cihân
Şevkı hüsnün olalı halka ayân
Tâbı ruhsârınla ruşendir cihân.

Ve Aşîran makamında, aksak usulü ile bestelediği :

Elde şemsiye ayağında fotin.

nakaratlı şarkısı meşhurdur. Diğer makamlardan da bir kaç şarkı bestelemiştir. Şeyh Ali bey, müsteıt gençlerden Edirnede bir çok çırak yetiştirmiştir ki, hâlâ sağ olanlar vardır. 1307-1890 senesinde ölüp tekkesinin avlusuna gömülmüştür.

12 — Kadri bey : Edirnenin meşhur ailelerinden Dağdevi ren Mehmet Ağa zâde Abdülkadir beyin hafidi ve dağıstanlı yüzbaşı Halil Ağanın oğlu olup 1287-1870 te doğmuştu. Büyüyüp yetişti. Okudu Vilâyet mektûbî kalemi hulefasından oldu. Ve o zaman hayatta olan Şeyh Ali beyden musikî öğrenerek üstâdı kadar, belki daha muktedir bir üstâd oldu. Kadri bey musikî aletlerinin hemen hepsini de kendine mahsus bir üstadlık ile kullanırsa da ney ve uda daha düşkündü. Sûzinâk makamında ağır aksak usulü ile bestelediği şair Enderunî Vasıfın:

Çözülme zülfüne ey dilrübâ dil bağlıyanlardan
Kaçınma âteşi ışkınla bağrın dağlıyanlardan
Düşer mi ictinâb etmek seninçün ağlıyanlardan
Sirişki çeşmimin bak farkı var mı çağlıyanlardan.

Murabbaı ile Edirnenin genç ihtiyar bütün ehli hal halkına neş'e ve safa vemiştir. Kadri bey hâlâ sağ olup İstanbulda Büyükadada yaşamaktadır.

XI Kısım

Edirnede Eski Spor ve Sporcular

Eski Ayvrupalılara (Türk gibi kuvvetli) ve (Nöhozel karşısında bir Türk gibi) [1] darbı mesellerini söyleten dedelerimiz, bu güç ve kuvvetlerini ancak her gün seve seve yaptıkları sporlarına ve sağlıklarını korumak için sarfettikleri dikkata borçlu imişler. Bunun için çok eskiden spora önem veren Türkler Edirneyi aldıktan sonra asırlarca burada da buna çok önem verdiler.

Yukarda söylediğim gibi daha birinci Murat gününde Edirnede mahsus bir gürsşçiler tekkesi açtılar. Orada haftada iki kere pehlivânlar güreşirlerdi. Hattâ bu tekkede yapılan bu güreşler kış günlerine ve yağışlı havalara mahsus olup yaz günlerinde

[1] (Nöhozel)e bizim tarihlerde Yeni kale denir ki Fazıl Ahmet paşa bunu, Almanlarca alınmaz denen bu kaleyi Avusturyalılardan almış, Almanlara bu darbı meseli söyletmiş idi.

ve iyi havalarda ise kırda ve çok defa Edirnenin Namazgâh ovasında yapılır idi. Bilhassa Edirneye yakın olup şimdi Yunan hududları içinde kalan Kırkpınar denen yerde her sene Hıdırellez gününde üç gün süren güreşler olur, Türk topraklarındaki bütün ünlü pehlivânlar buraya toplanırlar, er meydanında güçlerini, kuvvetlerini ve hünerlerini gösterirler: başa çıkanlar öğdül ve nam alırlardı. Edirne güreşçiler tekkesi bu pehlivânların Edirnedeki konak yerleri olup burada her vâkıt idmanlar yapılır ve güreş meydanlarında üstün gelenlerin adları burada anılır idi. Hattâ bu tekke o zaman bir türlü müze ödevini de görürü idi.

Güreşten başka Türklerin önem verdikleri başka bir spor da tirendâzlık denen okçuluk idi. Ve hattâ yazılan eserlerden buna daha çok önem verdikleri anlaşılıyor Bu okçulara da halk arasında pehlivan denirdi. Tirendâzlık Edirnede ikinci Murat gününde ayrıca bir hüner gibi önem almış, Namazgâh ovasında mahsus yer ayrılmış, Sultanlar da bu hüner erbabını koltukları altına almışlardı. Bilâhara Avcı Sultan Mehmedin annesi Turhan Sultanın kâtibi Abdullah efendi ki (o da zamanında ünlü bir okçu imiş) denen bir zât (Tezkirei rumât) adında bir risâle yazmış ki bu risâlenin beşinci babı Edirnenin ok menzilleri hahkında imiş. (Revzatür-rümât) adlı diğer bir kitap ta bu eserden bahsolunduğundan Bâdi efendi merhum, oradan bu bahsi alıp kitabına yazmış ki, biz de özlâsa olarak alalım:

Namazgâh ovasında okçuluk pehlivanlığında ilk ad ve şan alan Kör Kemal adında bir adam imiş ki Bursa okçuları arasında da bu pehlivanın adı söylenirmiş. Edirneye Bursadan gelmiş, onu Üsküfçü deye anılan diğer bir pehlivan geçmiş. Üçüncü usta Karaca pehlivan denen bir pehlivan okçu imiş ki bu adam hem yaycı, hem okçu olup kamış oklar yapmakta benzeri yok imiş. Onu geçen Yeniçeri Sinandır ki bu, sonunda sipâhi olmuştur. Onu ise Yanmaz Ağaç oğlu Hoca Ali geçmiş. Bu Hoca Ali gibi pek yaydan ince ok atan bir pehliyan gelmemiş.

Hoca Ali pehlivan, at üz rinde ve koşarken yayını kurup nişana atarmış ki bu, pek çok usta okçuların yapamadıkları bir iş imiş.

Ali pehlivan oklarını kubur ile atın eğerine asar, hem atar, hem gidermiş. Bu pehlivan İstanbulda da pek büyük bir nam

bırakmış. Merhum ticaretle geçinir, Edirneden Osmanlı ülkesinin her tarafına mal götürüp getirir, para kazanır, bütün uç beyleriyle tanışır ve dostlaşır imiş. Hiç evlenmemiş; ömrünü yalnızlıkla geçirmiş.

Hoca Ali pehlivan savaş zamanlarında savaşa da gider, düşman karşısında erlikler gösterirmiş. Hattâ Fatih Sultan Mehmet gününde Bosnaya gittiği zaman Vâli İskender paşayı savaşa gider bulmuş Bu da alış verişi bırakıp paşa ile savaşa gitmiş. Bütün Sloven ve Hırvat ellerini talan etmişler, merhum bu sefer de kimsenin yapamadığı işleri yapmış, kimsenin çıkamadığı dik yamaçlar tırmanmış, en dik bayırlardan inmiş, karşısına çıkanları yenmiş idi.

Dönüşte bir derbendin düşmanlar tarafından tutulduğunu görünce Hoca Ali bir ok ile üç düşmanı birden tepelemiş, o vaktin toplarının dâne erdiremedikleri yerlere ok erdirerek düşmanları şaşırtmış ve okla bir kaç düşmanı daha öldürünce bu erlikler, insan işi değil diye düşmanlar kaçmışlar, Türk ordusu da o derbendi serbestçe geçip Bosnaya dönmüş.

Bu Hoca Alinin attığı okların uzunluğu bir buçuk karış olup üçer köşeli demrenleri var ve yelekleri üçer parmak imiş. Demrenler oka geçmiş olmayıp oklar demrenlere geçme imiş. İşte bu yiğit pehlivn da pek çok yaşadıktan sonra ölmüş. Lâkin mezarı belli değildir.

İkinci Bayezidin tayası oğlu Bâli bey adında bir okçu da var idi ki, bu da yaşadığı devirde pek naml okçulardan idi. Sipahiler ağası olmuştur. Bu Bâli beye taya kulu Bâli bey de derler. Bunun okçulukta rakibi Dede Kemal denen diğer bir ünlü okçudur ki, bu ikisinin birincilik hususunda olan mücadeleleri üç sene sürmüş, Sultan Bayezidin adamları ve halk ikiye bölünmüş, kimi Bâli bey taraflısı, kimi de Dede Kemal taraflısı imişler. Nihayet Bali bey Dede Kemali pek az geçerek biriuciliği almış. "Tezkirei rumât„ta Dede Kemalin bir suçtan ötürü İps lada asılmış olduğu yazılılığı gibi, Dede Kemalin ölmezden önce Bâli beyi geçip yine birinci olduğu da hikâye ediliyor.

İkinci Bayezit Okçuluk sporuna pek sever, okçuluğa, okçulara çok önem verirmiş. Bilhassa 914-1509 zelzelesi İstanbulu yıktığı zaman Bayezit Edirnede bir hayli vakit kaldığından okçuluk ta

yeniden i'erlemiş, bir çok okçular yetişmiş idi ki, bunların içinde en çok şöhret alanlardan b ri de Tozkoparandadır.

Haydar bey, Bozduğancı Mustafa gibi o zaman yaşamakta olan ünlü okçuları bu Tozkoparanı mat etmiş, hattâ Dede Kema'in menzilini de epeyce aşırmış olduğundan adına okunun düştüğü yere taş dikilmiş ve Mamak sarayı bayırında şerefine büyük ziyafetler verilmişti.

Edirnede Saraydan ovaya giden meydan, okuçuluk menzilleri olmak üz e ayrılmıştı. Lâkin burasını arada sırada su aldığından Tozkoparan, İshak bey, Haydar bey, Hasan Çelebi gibi ünlü okçular birleşerek menzilleri namazgâh ovasına kaldırmışlardı.

Saray ovasında ağaç menzili denen menzilde İkinci Osmanın Hotin seferine giderken Edirneye uğradığı zaman bu menzilde (1) attığı okun düştüğü yere dikilmiş bir taş olup üzerinde kitâbesi de var imiş ki, Bâdi efendi merhum tarihine o kitâbeyi bile yazmış.

Bâdi efendi bu menzilleri adları ile uzun uzadiye yazdıktan sonra (Edirnede bu zikrolunan menzillerin yerleri bile bilinmektan kalmıştır. Sual olundukta bunlar meydanın sınır taşlarıdır diye cevap verirler. Yalnız Tozkoparan yeri ile Musallanın sağ tarafında zikri sebkeden eski menzilin taşları mermer olmakla malûmdur) diyor.

"Tezkirei rûmât„ sahibi Abdullah efendi ise Edirnede ve kendi zamanında olan menzilleri şöyle sayıyor: Lodos menzili, Musalla menzili, Musalla meydanında kıble menzili, Musalla poyraz menzili, Gündoğrusu menzili. Bunlardan başka bir de Timürtaş sarayının yanındaki Ok menzili.

Abdullah efendi, zamanındaki okçuları şöyle sayıyor: 1 Yeniçeri Mehmet Beşe, 2 Edirneli Derviş İbrahim (bu adam 90 yaşına kadar yaşamış), 3 Kayım zâde Ahmet efendi (gayet usta yayıcı imiş), 4 Teberdarlar ocağından Hüseyin ağa, 5 Dördüncü Muradın okçularından Edirneli Ömer efendi 6 Samsoncu başı Süleyman ağa, 7 Matbah emini Mehmet efendi.

Şeyhulislâm Feyzullah efendinin oğlu İbrahim efendi de ünlü ok pehlivanlarından imiş ki, Topçu kışlasında olan bir taşın kitâbesi buna delâlet etmekte olduğunu Bâdi efendi söyliyor.

(1) Tarihte Genç Osman diye anılan İkinci Sultan Osman da, kardeşi Dördüncü Murat ta okçuluk sporuna pek meraklı imişler.

Piyâde kışlası civarındaki câmi avlusunda Çerkes Mehmet ağa adında bir adamın mezarı vardır ki, bu da zamanının ünlü okçularından imiş. Çerkes Mehmet ağa 1128 - 1716 da ölmüş. Yine orada o yıl ölüp gömülen Rıdvan Mustafa adlı bir okçunun da mezarı vardır.

Edirneli Yakup Hindî denilen bir ok pehlivanı daha vardır ki, bu zât yazıda meşhur Hafız Osmanın çıraklarından olup çok güzel yazı yazdığı gibi gayet isabetli ok ve iyi cirit de atardı. Bu Yakup Hindî, Sarayı hümayun kulesini cirit ile aşırıp zamanı pehlivanlarına kendini beğendirmiştir. 1196 - 1782 de İstanbulda ölmüş; Üsküdarda Harmanlık denen mezarlıkta gömülmüş imiş.

Türk sporlarından pek önemli olan bir spor da cirit oyunu idi. Bu spor da Edirne ve dolayındaki Türkler arasında çok sevilen, çok yapılan bir spor olduğunu tarihlerden biliyoruz. Süleyman paşanın, Mûsa Çelebinin, Çelebi Sulan Mehmedin, Cemin, Yavuzun, Demirtaş paşanın, Sarıcapaşanın, Omur beyin, Mezit beyin, Firûz beyin, Ekmekçioğlu Ahmet paşanın ve diğer ünlü Osmanlı bey ve paşalarının hepsinin cirit oyununda büyük ün almış oldukları gibi bütün beylerin, bütün paşaların, bütün sipâhilerin bu spora pek büyük önem verdiklerini, her vakit kendilerinin cirit oynadıklarını, yahut adamlarına bu sporu yaptırdıklarını, mâhir ciritçileri olan paşaların halk tarafından daha çok sevildiğini biliyoruz.

Yine Türk sporlarından biri de koşuculuktur. Türkler, yürük at beslemeyi de kendileri için ulusal bir borç bilirler, geçinmesi biraz yerinde olan her Türk, asker olmasa bile ahırında mutlak at beslerdi. Düğünlerde, panayırlarda koşular yapılır, önde gelenlere öğdüller verilirdi. Edirnede ve dolayında bu koşuculuğa hâlâ önem verilmekte, yürük atlar bakılmaktadır.

Edirnede hâlâ önem verilen hususî bir de kış sporu vardır ki, bu spor çok yerde olmadığı veya unutulduğu için onu da burada yazmadan geçemiyeceğim. O da kış günleri kar ve buz üstünde kızak koşmakdır. Başka yerlerde nasılsa bu kadar önem verilmiyen, daha doğrusu küçük çocuklara kalan bu spora burada eskidenberi çok önem veirlmekte, kış günleri kar yere düşünce genç ve ihtiyar herkes kızak sporuna koşmaktadır. Bu koşular, yerde kar durduğu kadar her gün sabahtan gece yarılarına kadar

sürer, çalınan davullar, zurnalarla kızak yarışına çıkanlar haveslendirilir ve birinci olanlara öğdüller verilir.

Edirnenin en meşhur kızak spor yerleri Köprüce bayırında, Muradiyede, bir de Yeni imarette Bâdemliktedir.

XII Kısım

Edirnede San'atlar ve Ticaret

Edirnede sanayiin ilerleyip inkişâf etmesi Osmanlı Türklerinin Edirneyi almasından sonra, bilhassa İkinci Sultan Murat günündedir. Evet, genç Osmanlı imparatorluğuna bir asra yakın merkezlik eden Edirne az bir zamanda çok ma'mur ve büyük bir şehir olmuştu. Yukarda Edirne tarihinden bahsederken de anlattığımız veçhile İkinci Sultan Murat gönünde bu şehir hakikî bir refâha kavuştu. Ve birçok yeni ve büyük yapılarla süslendi. Bu yapıların yapılması tabiatiyle birçok sanatkârların, birçok tacirlerin Edirneye toplanmasına sebeb oldu. Buna dair elimizdeki tarihlerde yazılmış ayrıca bahisler yoksa da, o devirlerden kalma eserlerden bunu açık açık anlıyoruz. Edirnenin 18 - inci asır başlarında alınmış bir resmini koyalım ki, o günkü Türk kültürü gözlerde tecessüm etsin (Resim 50).

İstanbul alındıktan, merkez İstanbula kaldırıldıktan sonra da Edirne hemen düşmedi: 18-inci asır başlarına kadar haşmet ve şevketini korudu. Evliya Çelebinin seyahatnamesiyle Madam Montegünün mektupları bize bunu anlatmaktadır. Hatta 19 - uncu asır başlarında Edirneye gelen Keçeci zâde İzzet Mollanın Edirne ve bâhusus Ali paşa çarşısı hakkındaki şiirlerinden o zaman bile Edirnenin kültürce epey yüksek olduğunu anlıyoruz. Evet, Edirnede bir zamanlar mücellitlik, müzehhiplik, yazıcılık, musikî, mühürkenlik, nakkaşlık gibi ince sanat erbabı bol olduğu gibi, diğer el sanatları da pek revaçta idi. İpekçilik, saraçlık, haffaflık, lülecilik, kolancılık, havluculuk, mürekkepcilik, sepetçilik, debbağlık, keçecilik, mutaflık, iğnecilik, üsküfcülük, oymacılık, marangozluk, kutuculuk, oyuncakcılık, çilingirlik, demircilik, kuyumculuk, bakırcılık, kovacılık, nakılcılık, sabunculuk, şekercilik, helvacılık, mumculuk, camcılık, aynacılık gibi.

Edirnede dokunan kilimler, velençeler, boğasiler, astarlar, döşemeler her yerde aranırdı. Hele Edirnede çıkarılan gül esansları, şekerlemeler, helvalar, misk sabunları o zamanlar en güzel Edirne armağanları idiler.

O zaman bütün Türkiyede olduğu gibi her sanat erbabı arasında esnaf teşkilâtı olup her sanatın usta başıları, kethüdâlar, yiğitbaşıları, ve orta paraları, lonca yerleri vardı. Orta parası az bir fâizle esnaftan sermâyesi az olanlara verilir ve bunun fâizi ile esnaftan hasta düşenlere yardım edilirdi. Her esnaf, aralarındaki sevgiyi, samimîliği kuvvetlendirmek için yaz günleri mesirelerde toplantılar, kış günleri ise evlerde helva sohbetleri yaparlardı.

Yaptığım incelemelerden anlıyabildiğime göre, Edirne 1159 - 1746 yangınından ve 1165 - 1752 büyük zelzelesinden sonra düşmeye başladı. Bir taraftan hükûmetin kötü ida esi, bir taraftan da halkın şuursuzluğu bu düşmeyi hızlandırıyordu. 19 - uncu asırda Rusların ilk istilâları ve ondan iki sene sonra çıkan korkunç vebâ hastalığı Edirneyi daha ziyade harap etti. Tanzimat devrinde ise bu düşme durmadı. Belki günden güne daha ziyade hızlandı. Çünkü memleket artık Avrupa fabrikalarının bir pazarı olmuştu. Bunun neticesi olarak bazı el sanatleri öldü. Ölmeyen sanatlar ile ticaret te yavaş yavaş Türklerin elinden çıkıp Türkün gayrilerinin eline geçti. İkinci Rus istilâsı, Edirneyi, Edirne Türklüğünü yeniden ezmiş, o aralık çıkan lekeli hummâ da pek çok Türkün ölümüne Türk nüfusunun azalmasına sebep olmuş, Edirnede yaşamakta olan Türkün gayri milletlerde türlü türlü siyasâl ülkülerin belirmesini mûcip olmuştu. Filhakika 1878 den 1912 ye kadar Türkler, kültürce epeyce yükseldiler. Lâkin tanıyalım ki sanatça ve ticaretçe çok geriliediler. Bunun için bu devirde de sanat ve ticaret günden güne Türkün gayrilerinin ellerine geçti.

1912, 1913 Balkan harbinde Edirnenin gördüğü kara günlerde de, yine Türkler en çok zarar görmüşler, Türkün gayri milletler ise bu fırsattan faydalanarak daha ziyâde zenginlemişlerdi. 25 temmuz 920 den 25 teşrinisani 922 ye kadar süren Yunan işgali de Edirneyi çok ezmiştir.

İstiklâl savaşından sonra yeni doğan Türkiye Cumhuriyet hükûmeti, memlekette zararları görülmüş yabancı unsurları temizlemiş olduğundan, bugün Edirnede Türkten, biraz Musevîden ve pek az Bulgardan başka kimse kalmadı.

Edirne Türklerinin bir kısmı Balkan harbinde Edirneyi ter-

kederek İstanbula, Anadoluya gitmiş, bir daha dönmemiş olduğu gibi, Balkan harbinden sonra da Hinterlandsızlık yüzünden Edirnede geçinmenin güçleşmesi yüzünden Edirnede geçinmenin güçleşmesi yüzünden de birçok Türkler Edirneyi bırakarak başka yerlere göçmüşler, böylelikle Edirne ahalisi azalmış, birçok mahallerin yıkılması sonuncunu vermiştir.

Edirne şimdi Cumhuriyet hükûmetinin inkılâplar yaparak Türke verdiği yeni ülkülerle yeniden kalkınmaya didiniyor ki, pek yakında bu didinmelerin meşkûr semerelerini göreceğimize inancımız vardır.

XIII Kısım

Edirnenin Nufûsu

Osmanlı Türkleri, Edirneyi Bizanslılardan aldıkları zaman bu şehirde kültür itibarile rumlaşmış, din itibarile hıristiyan Traklar vardı. Bunlar vere şartları mucibince Osmanlı tebaası olacaklar ve yalnız Kale içinde oturabilecekler, Türkler de onların üstlerine kanat gerip koruyacaklardı. Filhakika, Türkler burasını aldıktan sonra Rumların üstlerine kanat gerdiler, ne dinlerine, ne dillerine ilişmediler. Asırlarca Türklerin koltuğu altında yaşadılar. Birinci Murat zamanında bazı imtiyazlar verilerek Anadoludan bir çok Türklerin Trakyaya geçirildiğini, yerleştirildiğini biliyoruz. İşte, o vakit Anadoludan, Azerbaycan ve hattâ Ana yurttan bir çok hüner erbâbı, sanatkâr Türkler de Edirneye gelip yerleştiler. Edirne az vakitte bir çok büyük şaheser yapılarla süslendi. Türklerle birlikte bazı Ermeniler de gelip Edirnede yaşamağa başladılar. Edirneye musevîlerin gelmesi ile daha sonra, İkinci Bayezit günündedir. Hıristiyanlar, Musevîleri İberik yarımadasından, İtalyadan ve Akdeniz adalarından kovdukları vakit bunlar Osmanlı İmparatorluğu topraklarına sığınmışlardı. İşte, o vakit bunlardan bir çoğu Türkiyenin Avrupadaki en büyük şehirlerinden olan Edirneye gelmişler, yerleşmişlerdi. Bunlar, burada cemaat halinde yaşıyorlardı ki, Edirne Musevîlerinin hâlâ eski nüfus cüzdanlarında bu cemaat adlarına rastlanır. Bunlar: Sicilya, Aragon, Katalonya, Mazorka, İtalya, Küçük Portakal, Büyük Portakal, Tolya, Pulya, Geros, İstanbul, Alman ve Budin cemaatlarıdır.

Merhum Bâdi efendi, tarihî bir vesika bulup tarihine yazmış

ki bu vesika siyasette ecdâdın çok ilerisini gördüklerini anlattığı için hülâsa olarak ben de buraya yazayım:

Kanunî Sultan Süleyman Muhaç meydan muharebesinde Macar kralını yenip te Budin üzerine hareket edince oradaki musevîler, kendisine bazı yararlıklarda bulunduklarından, Budini aldıktan sonra artık onları Budinde bırakmamış, Edirneye kaldırmış ve kendilerini de vergiden af etmiş. İşte yukarda musevî camaatlerini yazarken söylediğimiz Budin Camaati bunların torunlarıdır.

Bu Yahudi camaatleri Edirneye gelip yerleştikten sonra üremişler ve tanzimat devrinden beri ise Fransadaki Alyans İsrailit sosyetesinin yardımları ile muntazam mektepler açmışlar, fakat aralarında da Fransız kültürü yayılmış ve acınarak söyleyelim ki 500 seneye yakın bir zamandanberi Türklerin arasında bulundukları halde Ermeniler, Rumlar, Bulgarlar kadar bile Türkçeyi benimsememişlerdir.

Edirne dolayında Epeyce Bulgar da vardı. Bu Bulgarlar da Edirnenin yerli ahalisi olmayıp sonradan ve hattâ daha doğrusu son 19 - uncu asırda Balkanlardan kimi celeplikle, kimi çiftçilikle gelip Edirne ve dolayında yerleşmişlerdi. Bunlar da bilâhara üredîler.

Edirnenin nüfusu elde sağlam bir nüfus sayımı ve yazımı olmadığı için nerelere kadar çıktığını kesin olarak bilmeyorsak ta Evliya Çelebinin Edirneye uğradığı zamanlar ve şehirde 33 hamamın işlediği o eski vakitlerde hiç şüphesizki ikiyüz bini bulmuş ve belki geçmişti. Madam Montegünün Edirneye uğradığı vakitlerde de yine çok büyük d. Fakat 18 - inci asrın ortalarında olan büyük yangın ve büyük zelzeleden sonra Edirnede nüfûs azaldı. Şehir fakir düştü ki biz bunu şair Hevâînin Edirne hakkında söylediği şiirlerden de anlayoruz. 1829 da olan birinci Rus istîlâsı ve ondan sonraki büyük kıran (Veba hastalığı) da Edirnenin nüfusunu (bilhassa Türk nüfusunu) çok azaltti.

Tanzîmat devrinde Edirne her nekadar Türk nüfusunun zararına da olsa yine nüfusça çok büyüdü. Rumlar, Ermeniler, Musevîler Kale içinden çıkıp şehrin bir çok mahallelerine yayıldılar.

Bunun için 1869 da basılan Fransız Ansiklopedisinde Edirnenin nüfusu tahminî olarak 180.000 gösteriliyor. İkinci Rus istîlâsında Edirne yine küçüldü. Fakat ondan sonra yine biraz büyüdü ve canlandı ki Rifat Osman bey merhumun yazdığına göre Balkan harbinden önce Edirnenin nüfusu: 47.289 u Türk, 19.608 i Rum, 14 469 u Musevî, 4.000 i Ermeni ve 2324 ü Bulgar [1] olmak üzere 87.000 raddelerinde idi. Balkan savaşından sonra bu nüfus elli bine indi. Çünkü Yukarda da söylediğimiz gibi şehrin birçok Türkleri Edirneyi bırakıp İstanbula, Anadoluya dağıldılar. Cihan savaşından sonra Edirnenin Yunân işgaline geçmesi de Edirneyi çok sarstı.

Mudanya mütârekesi mucebince memleket yabancılık güden unsurlardan temizlendi. Yunanistanda kalan Makedonya Türklerinden bir kısmı memleketimize getirildi ise de hinterlantsızlık yüzünden Edirne henüz gereken inkişâfı gösterememiştir.

Cumhuriyet gününden beri bütün Türkiyede olduğu gibi biri 1927 senesinde ve diğeri 1935 senesinde olmak üzere iki kere nüfus sayımı yapıldı. 1927 nüfus sayımında Edirne şehrinde 34.582 nüfus vardı. 1935 nüfus sayımında ise biraz artmış, eksiksiz 36.000 nüfus olmuştur ki sekiz sene zarfında şehrin nüfûsu 1472 kişi artmıştır. Lâkin bu sekiz yılda şehre biraz göçmen gelmişse de şehirdeki Mûsevîlerden bir çok ailelerle diğer azlık unsurlardan ve Türklerden de hayli nüfus çıkmış olduğundan şehirdeki nüfûs artımı hakikatta 1472 den ziyadedir.

Edirnede nüfûs bugün daha çoğalmış, belki 40.000 i bulmuştur ki bu sözümün doğruluğunu ilk yapılacak nüfus sayımı isbât edecektir.

Şehrin sıhhî vaziyeti de günden güne iyileşmektedir. Tunca ve Mericin taşkınlıkları ve yaptıkları göller yüzünden Edirne malaryalık bir yer olmuş idise de Cumhuriyet Hükûmetinin açtığı mücâdele sâyesinde bu hastalık da iki senedenberi epeyce azalmış; göllerin kurutulması, Mericin temizlenmesi hakkında da esaslı tedbirler alınmakta bulunulmuştur.

İstanbul - Edirne Asfalt yolunun yapılıp bitmesi Edirneyi canlandıracak, Edirne çiftçilerine, bahçıvanlarına mallarını satmak kolaylığı temin edilince şehir daha verimli bir duruma gelecek, nüfusunun da daha çok artmasına sebeb olacaktır.

[1] Müşir Arif paşa zamanında 1898 Edirne Bulgarlarına mektep yapmaları için verilen müsaade fermanında o zaman Edirnede 623 evde 2715 Bulgar olduğu yazılıdır.

EDİRNENİN ŞİMDİKİ MAHALLELERİ

Numara	*Adları*	*Semti ve düşünceler*
1	Barutluk mahallesi	Kıyık. Bu mahalle eski Karacaahmet, Ortakaraağaç, Baruthane mahallelerinin birleşmesile olmuştur.
2	Ortaçukur mahallesi	Kıyık. Eski Ortaçukur mahallesi.
3	Menzil mahallesi	Kıyık. Eski Yelpınarı, Menzilahır, Berkukağa mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
4	Karabulut mahallesi	Kıyık. Eski Mumhane ve Karabulut mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
5	Buçuktepe mahallesi	Kıyık. Eski Çokalca ve Buçuktepe mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
6	Nışancı paşa mahallesi	Kıyık. Eski Nişancı paşa ile Üsküfçü Hızır mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
7	Camii İbrahim paşa mahallesi	Kıyık. Eski Camii İbrahim mahallesi.
8	Derviş mahallesi	Kıyık. Eski Zeni İbrahim paşa ve Derviş âbi mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
9	Yahyabey mahallesi	Kıyık. Eski Kubuzçu Ali ve Yahyabey mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
10	Emirahur Ayasbey mahallesi	Muradiye. Eski Emirahur Ayasbey mahallesi.
11	Omurbey mahallesi	Muradiye. Eski Omurbey mahallesi.
12	Muradiye mahallesi	Muradiye. Eski Muradiye mahallesi.
13	Sofu İlyas mahallesi	Muradiye. Eski Sofu İlyas mahallesi.
14	Meydan mahallesi	Muradiye. Eski Meydan mahallesi
15	Taya-hatun mahallesi	Muradiye. Eski Taya-hatun mahallesi.

16	Gülbahar-hatun mahallesi	Muradiye. Eski Gülbahar-hatun ve Veledi Veliyyüddin mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
17	Sofu Bayezit mahallesi	Muradiye. Eski Sofu Bayezit mahallesi.
18	Mezitbey mahallesi	Muradiye. Eski İsmail ağa, Mezitbey, Selçuk hatun mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
19	Kiremitçi mahallesi	Muradiye. Eski Kiremitçi hacı Halil ve Kâtibicev mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
20	Ağa mahallesi	Muradiye. Eski Teftin ağa ve Hadım Timurtaş mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
21	Balaban Şehap mahallesi	Muradiye. Eski Hadım Balaban mahallesile Şahabettin paşa Kurbi arasta mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
22	Ali paşa mahallesi	Muradiye. Tekkei atik Ali paşa mahallesile Taşoğlular mahallesinin birleşmesinden olmuştur.
23	Haznedar Sinân bey mahallesi	Muradiye. Eski Haznedar Sinan bey mahallesi.
24	Kilârcı Yakup mahallesi	Ayşekadın. Eski Hızırağa mahallesile Yakubi Kilârî mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
25	Sevindik Fakih mahallesi	Ayşekadın. Eski Karacabey mahallesile Sevindik Fakih mahallesinin birleşmesinden olmuştur.
26	Sarıca paşa mahallesi	Ayşekadın. Sarıca paşa mahallesile Mahmut ağa mahallesinin birleşmesinden olmuştur.
27	Medresi Ali bey mahallesi	Ayşekadın. Eski Medresei Alibey mahallesi
28	Cedit Kasım paşa mahallesi.	Ayşekadın. Eski Cedit Kasım paşa mahallesi.
29	Hacı İslâm mahallesi	Ayşekadın. Eski Hacı İslâm mahallesi.
30	Şeyhiçelebi mahallesi	Ayşekadın. Eski Şeyhiçelebi mahallesi.

31	Bevab Sinan mahallesi	Ayşekadın. Eski Bevab Sinân mahallesi.
32	Yancıkçı şâhin mahallesi	Ayşekadın. Eski Yancıkçı şâhin mahallesi
33	Köse Balaban mahallesi	Ayşekadın. Eski Köse Balaban ve Kebeyayıcı mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
34	Durgut mahallesi	Ayşekadın. Eski Durgut bazirgân ve Hafız Ahmet mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
35	Mehmet ağa mahallesi	Ayşekadın. Eski Kasap Abdülâziz mahallesile Mehmet ağa mahallesinin birleşmesinden olmuştur.
36	Kavaklı mahallesi	Ayşekadın. Eski Kavaklı mahallesi.
37	Şerbettar Hamza bey mahallesi	Ayşekadın. Eski Şerbettar Hamza bey mahallesi.
38	Külâhçı mahallesi	Ayşekadın. Eski Külühdûz mahallesi ile Dârüssiyâde mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
39	Kadı Bedrettin mahallesi	Ayşekadın, Eski Kadı Bedrettin mahallesi.
40	Abdurrahman mahallesi	Ayşekadın. Eski Abdurrahman mahallesi.
41	Süle Çelebi mahallesi	Ayşekadın. Eski Süle Çelebi mahallesi.
42	Vize Çelebi mahallesi	Ayşekadın. Fski Vize Çelebi mahallesi.
43	Mercümek mahallesi	Ayşekadın. Eski Kazaz Salih, Konduk Osman ve Hacı Mercümek mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
44	Eskici mahallesi	Ayşekadın. Eski Rakkas Ali bey mahallesile Eskici Hacı Hamza mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
45	Hoca Bâli mahallesi	Ayşekadın. Eski Hoca Bâli, Hacı Hallaç ve Kürt hoca mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
46	Alemdar mahallesi	Ayşekadın. Eski Alemdar mahallesi ile Balaban paşa mahallesinin birleşmesinden olmuştur.

47	Evliya Kasım paşa mahallesi	Ayşekadın. Eski Zeni Sarıca paşa mahallesile Evliya Kasım paşa mahallesinin ve İmâreti Mezit bey mahallesinin birleşmesinden olmuştur.
48	Ali Kuş mahallesi	Ayşekadın. Eski Ali Kuş, Miskinler ve Yeşilce mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
49	Talât paşa mahallesi	Ayşekadın. Eski Büyük Hacı Veli, Küçük Hacı Veli, Madanoğlu (Talât-paşa), Karakaş, Mahmutağa mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
50	Arif ağa mahallesi	Merkez. Eski Mirimiran (Beylerbeyi) mahallesile Arif ağa mahallesinin birleşmesinden olmuştur.
51	Kuşçu Doğan mahallesi	Merkez. Eski Kuşçu Doğan mahallesile Yaya Timurtaş mahallesinin birleşmesinden olmuştur.
52	Feyzullah paşa mahallesi (1)	Merkez. Eski Nişdoğan, Hocaki ve Feyzullah paşa mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
53	Sabuncu mahallesi	Merkez. Eski Kıncı Firuz mahallesile Hacı Safa ve Sabunî mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
54	Baba Timurtaş mahallesi	Merkez. Eski Altunî mahallesile Baba Timurtaş mahallesinin birleşmesinden olmuştur.
55	Çavuş bey mahallesi	Merkez. Eski Çavuş bey, Hoceratı Şahmelek paşa, Mumcular mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
56	Molla Fahrettin mahallesi	Bayezit. Eski Molla Fahrettin mahallesile Hoca Abdurrahman mahallesinin birleşmesinden olmuştur.
57	Mithat paşa mahallesi	Manyas. Eski Mithat paşa (Ayastefanos), Yakup paşa (Metrepolit) mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.

(1) Eskiden bu mahalleye Çelebi Sultan Mehmet, İkinci Murat ve Fatih Sultan Mehmet vezirlerinden Fadlullah paşaya nisbetle Fadlullah paşa mahallesi denirdi ve Fadlullah paşanın bu mahallede bir de mesçidi vardı. Binaenaleyh bu mahalleye yine Fadlullah paşa mahallesi dense daha doğru olur.

58	Yahşi Fakih mahallesi	Manyas. Eski Yahşi Fakih (Hıristos) mahallesi.
59	Doğan mahallesi	Manyas. Eski Doğan (Ayastratı) mahallesi.
60	Dilâver bey mahallesi	Manyas. Eski Dilâver bey (Panaiya) mahallesi.
61	Hasan paşa mahallesi	Manyas. Eski Hasan paşa mahallesile Tahtakale mahallesinin birleşmesinden olmuştur.
62	Fındık Fakih mahallesi	Manyas. Eski Fındık Fakih mahallesile Elmacılar mahallesinin birleşmesinden olmuştur.
63	Türkoğlu mahallesi	Manyas. Eski İbni arap ve Attar Hacı Halil mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
64	Şücaattin mahallesi	Gazi Mihal. Eski Ahi Hasan, Şeyh Şücaaddin ve İsa Fakih (Ayayani) mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
65	Mimar Sinân mahallesi	Manyas. Eski Hacı Bedreddin (Aya Nikola), Hacı Ömer ve Mimar Sinân (Papakaçanos) mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
66	Zincirlikuyu mahallesi	Gazi Mihal. Eski Büyük Zincirlikuyu ve Küçük Zincirlikuyu mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
67	Hacı İlbey mahallesi	Gazi Mihal. Eski Lala Şahin paşa (İskerletğlu), Sittihatun, Devleti İslâm (Neccar Panayot), Timur Biga ve Hacı İlbey (Ayayorgi) mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
68	Tabak mahallesi	Gazi Mihal. Eski Şahmelek paşa ve Tabak Hacı Halil mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
69	Gazi Mihal bey mahallesi	Gazi Mihal. Eski Orta imaret ve Gazi Mihal bey mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.

70	Gazi Hoca mahallesi	Bayezit. Eski Gazi Hoca mahallesile Zincirlikuyu mahallsiinin birleşmesinden olmuştur.
71	Süpürgeciler mahallesi	Merkez. Eski Süpürgeciler, Çikâp ve Arapçı Hacı Hamza mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
72	Sıkça Murat mahallesi	Merkez. Eski Kızıl Minare, Sıkça Murat ve Beyce mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
73	Kadri paşa mahallesi	Saraçhane. Eski Çakırağa ve Kadri paşa (Papasoğlu) mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
74	Kum mahallesi	Yıldırım. Eski Kum mahallesile Maruf hoca mahallesinin birleşmesinden olmuştur.
75	Mümin hoca mahallesi	Yıldırım. Eski Mümin hoca ve Naip Çelebi mahallesinin birleşmesinden olmuştur.
76	Yıldırım mahallesi	Yıldırım. Eski Yıldırım mahallesi.
77	Hacı Sarraf mahallesi	Yıldırım. Eski Bülbül-hatun, Göl mahalle, Köfteciler, Hacı Sarraf mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
78	Ak kızıl mahallesi	Yıldırım. Eski Saçlı Dede, Meydanı vakıf, Geniş vakıf, Ak mesçit, Kızıl mesçit mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
79	İmâret mahallesi	Bayezit, Eski Hacı Hoşkadem, Yeni imâret, Emir mescit mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.
80	Bayezit mahallesi	Bayezit. Eski Bayezit mahallesi.
81	Emirşah mahallesi	Bayezit. Eski Emirşah mahallesi.
82	Hasmurat mahallesi	Bayezit. Eski Has Murat, Malkoç bey ve Hadım Firuz mahallelerinin birleşmesinden olmuştur.

Bir de Edirnenin eski mahallelerini yazalım ki Bâdi efendi merhum bunların hepsini ve 1877-1878 savaşında mahvolan mahalleleri toplayıp tarihine yazmıştır:

Numara	*Mahalle adı*	*Semt ve düşünceler*
1	İbni Arap mahallesi	Manyas.
2	Ahi Hasan mahallesi	Germek pı.
3	Arpaçı Hacı Hamza mahallesi	Süpürgeciler.
4	Eskici Hamza mahallesi	Abdullah hamamı.
5	Üsküfçü Hızır mahallesi	Kıyık.
6	İskerletoğlu mahallesi	Süpürgeciler. (1)
7	İsmail Ağa mahallesi	Kırlangıç sokağı.
8	Akmesçit Sinân bey mahallesi	Yıldırım.
9	Altunî mahallesi	Üçşerefeli.
10	Emir mescit mahallesi	Yeni imâret
11	Emirşah mahallesi	Yeniimâret
12	Omurbey mahallesi	Muradiye. Demirtaş paşa zâde Omurbeyin mahallesidir.
13	Orta Karaağaç mahallesi	Kıyık.
14	Ortaçukur mahallesi	Kıyık.
15	Evliya Kasım paşa mahallesi	Kirişhane.
16	Ayastefanos	Kale içi. Bu mahallenin eski adı Veliyüddin mahallesi ise de, sonundan Tanzimat gününde Ayastefanos mahallesi olmuş, şimdi Mithatpaşadır.

(1) - 17 inci asrın sonlarında Divanı hümayun tercümanı olan İskerletoğlu Aleksandr bu mahallede idi. Demekki Rumların Kale içinden çıkması 17 - inci asrın sonlarında başlamış.

17	Ayayorgi mahallesi	Kafeskapı dışı. Bunun eski adı Yeliburgaz olup 1795 senesinde, burada kilise yapıldıktan sonra, yavaş yavaş mahallenin adı da Ayayorgi olmuştur.
18	Ayayani mahallesi	Kale içi. Burasının adı da evvelce İsa Fakih mahallesi olduğunu Rifat Osman bey söyleyor.
19	Ayastratı mahallesi	Kal eiçi. Burasının adı da eskiden Hacı Doğan mahallesi imiş. Bu Hacı Doğanın mescidi ve medresesi de varmış.
20	Ayanikola mahallesi	Kale içi. Eski adı Hace Siyahî imiş.
21	Baruthane mahallesi	Muradiye. Fatih Sultan Mehmedin Barut işliği burada imiş. Bu mahallenin bir adı da Bazirgân Bâli imiş.
22	Papakaçanos mahallesi	Kal eiçi. Kafeskapının solundaki mahalleye denirmiş ki, şimdi tamamile yanmış ve arsadır. Bu mahallenin de adı eskiden İsa Fakih mahallesiymiş. İsa Fakihin burada mescidi de varmış. 19 - uncu asırda Rum mahallesi olmuş. Mahallenin adını da Papakaçanos mahallesi koymuşlar.
23	Baba Timurtaş mahallesi	Arpakervan.
24	Pâpazoğlu mahallesi	Süpürgeciler. Bu mahallenin de adı eskiden Devletşah mahallesi imiş.
25	Buçuktepe mahallesi	Kıyık.
26	Berkuk ağa mahallesı	Kıyık.
27	Bezirci-hatun mahallesi	Orta imâretle Yıldırım mahalleleri arasında bir mahalle imiş. Şimdi arsalıktır. Bezirci hatunun Şahmelek paşa merhumun haremi olduğunu Bâdi efendi söyliyor.
28	Beyce mahallesi	Beylerbeyi. Şimdi Sıkça Murat mahallesine karıştırılmıştır.
29	Bülbül-hatun mahallesi	Yıldırım.

30	Balaban paşa mahallesi	Köprübaşı.
31	Panayıa mahallesi	Kale içi. Bu mahallenin adı da önceleri Habbâz Muhyiddin mahallesi imiş. Şimdi Dilâver beydir.
32	Bevab Sinân mahallesi	Ayşekadın.
33	Büyük Hacı Veli mahallesi	Kirişhane.
34	Teftin ağa mahallesi	Yeni tophane.
35	Tekkei Ali paşa mahallesı	Muradiye, Küçükpazar.
36	Timür Biga mahallesi	Kafeskapı dışı.
37	Camii İbrahim paşa mahallesi	Kıyık.
38	Çakır ağa mahallesi	Saraçhane başı.
39	Çavuş bey mahallesi	Horozlu.
40	Cedit Kasım paşa mahallesi	Güzelce baba.
41	Çokalca mahallesi	Kıyık.
42	Çirkâp mahallesi	Süpürgeciler.
43	Hafız Ahmet mahallesi	Güzelce baba.
44	Hacı İslâm mahallesi	Güzelce baba.
45	Hacı Safa mahallesi	Tahmis.
46	Hacı Mercimek mahallesi	Süleymaniye Küçükpazarı.
47	Hacı Ömer mahallesi	Kale içi. Kafeskapının sağ tarafındaki mahalledir ki şimdi arsadır. Bu mahallenin eski adı Hoca Ömer idi.
48	Hacı Kılavuz mahallesi	Yeni imaret.
49	Hacı Hoşkadem mahallesi	Yeni imâret.
50	Hacı Sarraf mahallesi	Yeni imaret.
51	Hasan paşa mahallesi	Hasfırın.
52	Hacı Hallaç mahallesi	Süleymaniye Küçükpazarı.

53	Hocerati. Şahmelek paşa mahallesi	Horozlu.
54	Hadım Balaban mahallesi	Selimiye.
55	Has Murat mahallesi	Yeni imâret. Fatihin pek değerli vezirlerinden olan Has Murat paşa bu mahalleden olduğu için, bu adı almıştır. Has Murat 878-1474 te Uzun Hasanla yapılan Otlukbeli savaşında şehit olmuştu.
56	Hadım Firuz mahallesi	Yeni imâret.
57	Hıristos mahallesi	Kale içi.
58	Haznedar Sinân bey mahallesi	Çöplüce hendek.
59	Hızır ağa mahallesi	Selimiye.
60	Hoca Bâli mahallesi	Süleymaniye Küçükpazarı.
61	Hacı Ivaz mahallesi	Horozlu. Bu mahalleye eskiden de Hacı Ivaz derlermiş. Mevlût sahibi Süleyman efendi merhumun biraderi olsa gerektir. Çelebi sultan Mehmet ve İkinci Murat devri büyüklerindendir.
62	Hoceki mahallesi	Tahtalı hamam.
63	Hadım Timurtaş mahallesi	Tahtalı hamam.
64	Daye-hatun mahallesi	Tekkekapı. Fatihin süt annesinin burada camisi varmış.
65	Darüs-siyade mahallesi	Ayşekadın.
66	Tabak Hacı Halil mahallesi	Tabakhane
67	Derviş Abî mahallesi	Taşlık.
68	Rakkas Alibey mahallesi	Kanlıpınar.
69	Zeni İbrahim paşa mahallesi	Kıyık. Edirnede camisi, imâreti olan İbrahim paşanın haremi Hundi Hatunun burada bir mescidi olduğu için bu ad verilmiştir.

70	Zincirlikuyu mahallesi	Ağaçpazarı.
71	Zeni Sarıca paşa mahallesı	Ayvalı göl. Sarıca paşanın haremi Gülçiçek hatunun bu mahallede mescidi varmış.
72	Zeni Firuz mahallesi	Süleymaniye Küçükpazarı.
73	Süpürgeciler mahallesi	Süpürgeciler.
74	Sitti-hatun mahallesi	Atpazarı.
75	Selçuk-hatun mahallesi	Yeni tophane. Çelebi Sultan Mehmedin kızkardeşi ve Varna cengında şehit olan Karaca paşanın eşi Selçuk Sultanın burada bir mescidi var imiş ki 1877-1878 Rus istilâsında yıkılmış.
76	Sultan Bayezit mahallesi	Yeni imâret.
77	Süle Çelebi mahallesi	Tarlakapı.
78	Sevindik Fakih mahallesi	Kadirhane.
79	Şahmelek paşa mahallesi	Gazi Mihal köprüsü.
80	Şerbettar Hamza bey mahallesi	Kasım paşa İkinci Murat devri büyüklerinden.
81	Şahabettin paşa mahallesi.	Arastabaşı. İkinci Murat devri büyüklerinden.
82	Şeyh Şücaaddin mahallesi	Tabakhane. Bu da İkinci Murat devri büyüklerinden.
83	Şeyhi Çelebi mahallesi	Buçuktepe. Kanunî devri okumuşlarından.
84	Sabunî Hacı Halil mahallesi	Lâleli. Eskiden bu mahalleye sabuncu Hacı Halil mahallesi derlerdi.)
85	Saçlı Dede mahallesi	Yıldırım ile Yeni imâret mahallesi arasında.
86	Sarıca paşa mahallesi	Sarıca paşa.
87	Sıkça Murat mahallesi	Hükûmet konağı yanında.
88	Sofu İlyas mahallesi	Muradiye.

89	Sofu Bayezit mahallesi	Muradiye Küçükpazarı. Bu Sofu Bayezit, Çelebi Sultan Mehmedin hocası idi.
90	Taşodalar mahallesi	Selimiye.
91	Durgut bazirgân mahallesi	Ayşekadın.
92	Arif ağa mahallesi	Tahtalıhamam.
93	Abdurrahman mahallesi	Tarlakapı.
94	Attar Hacı Halil mahallesi	Germekapı.
95	Alemdar mahallesi	Köprübaşı.
96	Ali Kuş mahallesi	Kirişhane. Meşhur Ali Kuşî merhumun adı bu mahalleye verilmiş. Çünkü Ali Kuşî medresesi de burada imiş.
97	İmâreti Mezit bey mahallesi	Kirişhane. Mezit beyin imâreti burada imiş.
98	Gazi hoca mahallesi	Horozlu.
99	Gazi Mihal bey mahallesi	Orta imâret.
100	Fadlullah paşa mahallesi	Eski cami yanında. Bu mahalleye şimdi yanlış olarak Feyzullah paşa mahallesi deniyor.
101	Fındık Fakih mahallesi	Kovacılar.
102	Kadı Bedreddin mahallesi	İstanbul yolu.
103	Kubuzçu Ali bey mahallesi	Eski tophane.
104	Karakaş mahallesi	Kirişhane.
105	Karaca Bevab mahallesi	Sitti Sultan camisi.
106	Karaca Ahmet mahallesi	Kıyık.
107	Kara bulut mahallesi	Kıyık. Karabulut eski Osmanlı kahramanlarından İbrahim beyin lâkabıdır.
108	Kazaz Salih mahallesl	Kirişhane.

109	Kızıl mescit mahallesi	Yıldırım.
110	Kızıl minare mahallesi	Hükûmet konağı. Bu mahalleye eskiden Zağnos subaşı ve Zağno spaşa mahallesi denirdi.
111	Kasap Abdülaziz mahallesi	Kanlıpınar.
112	Kıncı Firuz mahallesi	Vavlı cami.
113	Kavaklı mahallesi	Süleymaniye Küçükpezarı.
114	Kuşçu Doğan mahallesi	Karanfiloğlu çarşısı. Bu mahalleye Kurtçu Doğan mahallesi de denirdi. Daha eskiden ise İshak paşa mahallesi denirdi. Çünkü buradaki hamam İshak paşanındır.
115	Kum mahallesi	Yıldırım.
116	Konduk Osman mahallesi	Kirişhane.
117	Kâtibi cev mahallesi	Beylerbeyi.
118	Kebeyayıcı mahallesi	Kurşunlu fırın.
119	Kürt hoca mahallesi	Süleymaniye Küçükpazarı.
120	Kiremitçi Hacı Halil mahallesi	Saraçhane başı.
121	Gülbahar hatun mahallesi	Tepe mezarlığı. Bu mahallede Yavuz Sultan Selimin annesi Gülbahar hatunun mescidi varmış.
122	Geniş vakıf mahallesi	Yıldırım.
123	Küçük Hacı Veli mahallesi	Kirişhane.
124	Göl mahallesi	Yıldırım.
125	Külahdûz mahallesi	Ayşekadın.
126	Köse Balaban mahallesi	Kurşunlu fırın.
127	Köfteciler mahallesi	Yıldırım. Eski adı Köfteci zâde imiş.
128	Metropolit mahallesi	Kale içi. Bu mahallenin asıl adı Veliyyüddin mahallesi iken Tanzimattan sonra Metropolit mahallesi olmuş.
129	Mehmet ağa mahallesi	Has fırın.

130	Mahmut ağa mahallesi	Sarıca paşa.
131	Mahmut ağa mahallesi	Kirişhane.
132	Madanoğlu mahallesi	Kirişhane. Bu mahallenin adı Meşrutiyetten sonra Talât paşa mahallesi olmuştur.
133	Medresei Ali bey mahallesi	Taşlık. Bu mahalleye Fatih Sultan Mehmedin meşhur sadrıazamı Mhmut paşanın oğlu Ali bey bir medrese yaptırmıştı.
134	Muradiye mahallesi	Muradiye.
135	Mezit bey mahallesi	Tepe mezarlığı.
136	Mıskinler mahallesi	Kirişhane. Önceleri bu mahallede miskinlere mahsus tekke ve yerler varmış. Lâkin sonundan buralara Rumlar ev yapıp yerleşmişlerdi.
137	Marif hoca mahallesi	Yıldırım.
138	Menzil ahırı mahallesi	Muradiye. Burası da sonundan Rum, ve Bulgar mahallesi olmuştur.
139	Mumcular mahallesi	Ağaçpazarı. Bu mahalle de önceleri tamamile Türk mahallesi olduğu halde Rum ve Ermeni mahallesi olmuştu.
140	Mumhane mahallesi	Kıyık. Bu mahalle de sonundan Rum mahallesi olmuş.
141	Mümin hoca mahallesi	Yıldırım.
142	Malkoç mahallesi	Yeni imâret ile Yıldırım arasında. Bu mahalle de önceleri tamamile Türk mahallesi olduğu halde sonundan Rumlar ve Bulgarlar buralara da yayılmışlar, yerleşmişlerdi.
143	Meydan mahallesi	Kıyık. Bu mahalle yerinde eskiden Yeniçeri meydanı varmış.
144	Meydanı vakıf mahallesi	Yıldırım. Burası da sonundan Rum mahallesi olmuştu.
145	Mirahur Ayas bey mahallesi	Muradiye.

146	Mirimiran mahallesi	Saraçhane başı. Halk arasında buna Beylerbeyi mahallesi denir ki doğrusu da budur.
147	Naip Çelebi mahallesi	Yıldırım.
148	Neccar Panayut mahallesi	Süpürgeciler. Bu mahalle sonundan Ermeni mahallesi olmuş idi.
149	Nışancı paşa mahallesi	Kıyık.
150	Noktacı zâde mahallesi	Kıyık.
151	Niş Doğan mahallesi	Karanfiloğlu.
152	Veledi Veliyyüddin mahallesi	Tepe mezarlığı. Bu mahallede şair Ahmet paşanın büyük kardeşi bir mescit yaptırmış olduğundan mahalleye Veledi Veliyyüddin mahallesi denirdi.
153	Vize Çelebi mahallesi	Kirişhane. Eski adı Hayâlî Vize Çelebi imiş. Bu mahallede meşhur şair İnce Hayâlînin babasının veya dedesinin yaptırdığı bir mescit vardır ki, mescidin önüne şair Hayâlî de bir çeşme yaptırmıştır. Hayâlî merhum da çeşmenin yanında gömülüdür.
154	Yancıkçı Şahin mahallesi	Ayşekadın.
155	Yaya Timurtaş mahallesi	Hükûmet konağı.
156	Yahya bey mahallesi	Eski tophane.
157	Yeşilce mahallesi	Kirişhane. Gazi Mezit bey merhumun İmâret ve camisinin olduğu mahalledir ki önceleri tamamiyle Türk mahallesi iken, sonundan buraları da Rum ve Bulgar mahalleleri olmuşlar idi.
158	Yakup Kilârî mahallesi	Yedi yolağzı.
159	Yeni imâret mahallesi	Sultan Bayezit. Bu mahalleye de sonundan Rumlar sokulmuşlar, yerleşmişlerdir.

160	Yelpınarı mahallesi	Muradiye. Bu mahalleye de sonundan Rumlar sokulup yerleşmişlerdi.
161	Yıldırım Bayezit mahallesi	Yıldırım.

Edirneye gelip yerleşmiş olan Yahudîlerin mahalle teşkil etmeyip, ayrıca 13 cemaat olduklarını yukarıda söylemiştik. Burada da o zamanki Musevî cemaatlarını bir daha söyliyelim:

1 — Sicilya
2 — Aragon cemaatı
3 — Katalon cemaatı
4 — Mayorka cemaatı
5 — Büyük portakal cemaatı
6 — Küçük portakal cemaatı
7 — Polya cemaatı
8 — Tolya cemaatı
9 — Geroz cemaatı
10 — İtalya cemaatı
11 — İstanbul cemaatı
12 — Alman cemaatı
13 — Budin cemaatı

(Önceleri bu cemaatların her birinin ayrı senagogu olup her cemaat kendi senagogunda toplanırlar, ibadet ederlermiş. Lâkin yirminci asır başlarında Kale içi yangınında bu senagoglar yanmış olduğundan Yahudîler asırlardan beri aralarında sürüp giden cemaat teşkilâtını kaldırıp birleşmişlerdir. Bu gün Edirnede yalnız İtalya cemaatının ayrı senagogu olyp diğer cemaatlar birleşmişler, hepsi büyük senagoga uymuşlardır.)

Tanzimat devrinde, memlekette kavmiyet gürültüleri çıkınca Osmanlı hükûmeti bütün unsurları hoşnut etmek dileğiyle bu yukarıki mahallelerden ahalisi karışık olanlarını ikiye ayırmış. Meselâ Şeyhî Celebi mahallesini Müslim Şeyhî Çelebi mahallesi Rum Şeyhî Çelebi mahallesi diye, Bülbül-hatun mahallesini Müslim Bülbül-hatun mahallesi, Rum Bülbül-hatun mahallesi diye, Mumcular mahallesini, Rum Mumcular mahallesi, Ermeni Mum-

cular mahallesi diye birçok mahalleler daha teşkil etmiş idi ki, Balkan harbinden önce Edirne (211) mahalle olmuştu. Bâdi efendi merhumun yazdığına göre, bunlardan 136 mahalle Müslim Türk, 11 mahalle Müslim Çingene, (53) mahalle Rum, (11) mahalle Ermenidir. Gariptir ki, o zaman Edirnede 2000 den fazla Bulgar olduğu halde bunlar da Rum sayılırlar. Hükûmet defterinde Rum görünürlerdi. Bundan başka o zaman Edirnedeki Bulgarların bir takımı katolik mezhebinde, bir takımı da Ortodoks mezhebinde idiler.

Bâdi efendi merhum, Edirnenin mahvolan eski mahallelerini de inceleyerek kitabına yazmış ki, biz de bu mahalleleri kitabımıza aldık :

Numara	*Mahallenin adı*	*Semti*
1	Odahayi Yanşi Fakih mahallesi	Kale içinde olup Çuhacılar hamamı yanında imiş. Şimdi vali konağının olduğu yerler.
2	Hamit bey mahallesi	Fil yokuşunda.
3	Hacı Yakup mahallesi	Tahtakalede.
4	Hoca Bayezit mahallesi.	Tahtakalede.
5	Saçlı Ali mahallesi	Dabakhanede.
6	Tarakçılar mahallesi	Yediyol ağzında.
7	Âlemüddin mahallesi	Hacı Âlemüddin camisi dolayında.
8	Fatma Sultan mahallesi	Tahtakalede.
9	Kuru çeşme mahallesi	Kale içinde.
10	Kemer havlu mahallesi	Kale içinde.
11	Kilise camisi mahallesi	Kale içinde.
12	Kâhtalu mahallesi	Kale içinde.
13	Arabacı Hacı Ahmet mahallesi	Karaca Ahmet mahallesi yanında imiş.
14	Kasım paşa mahallesi	Şerbettar Hamza bey mahallesi yanında imiş
15	Şehabettin paşa mahallesi	Fil hamamı yanında.

XIV KISIM

EDİRNE VALİLERİ

Edirne şehri, Osmanlı İmparatorluğunun ikinci merkezi olduğundan, burası eskiden doğrudan Edirne sarayı Bostancıbaşılarının idaresinde bulunur, Edirne dolayına ise Çirmen [1] valileri karışırlardı. Bu Çirmen valilerinin bazıları Edirnede oturdukları halde yine şehirle ilgilenmezlerdi. Edirneye ilk vali 1232-1817 senesinde Ali Celâl paşa tayin olunmuş, Çirmen valiliği sözü ortadan kalkmıştır. Çirmen valilerinin en sonuncusu Karslı Ali paşadır ki, o da Edirnede ölmüş, Üçşerefeli avlusuna gömülmüştür. Edirne valilerinin adlarını buraya yazalım :

1232-1817	Ali Celâl paşa.	Zamanında hükûmet konağı yeniden yapılmıştır.
1235-1820	Hacı Mustafa paşa	
1236-1821	Salih paşa	
1239-1824	Derviş Mustafa paşa	
1239-1824	Esat Muhlis paşa.	Yeniçeri ocağı bunun zamanında kaldırıldı. Esat Muhlis paşa Edirnenin imarına da çok çalışmış ve birçok eserler bırakmıştır.
1243-1828	Abdurrahman Vecihi paşa	Rusların Edirneyi ilk işgalleri bunun zamanındadır. 1829.
1247-1832	Ağa Hüseyin paşa	Hükûmet konağı yanmış olduğundan yeniden yapılmıştır. Sultan Mahmut ta Edirneye bunun zamanında geldi
1250-1835	Mustafa Nuri paşa	
1253-1838	Emin paşa	Deli Emin paşa denen zâttır, ki Reşit Mehmet paşanın oğlu idi. Pertev paşa bunun gününde öldürülmüştür
1255-1839	Nafiz paşa	Meşhur maliyeci. Abdurrahman Nafiz paşa

[1] Çirmen, bugün Mustafa paşa kasabasının karşısında bir köydür Yunan hududu içinde kalmıştır. Bu köy vaktile bir Türk kasabası idi. Meşhur Sarıca paşanın birçok hayratı burada olduğu gibi kabri de buradadır.

1256 1840	Osman Nuri paşa	
1257-1841	Yakup paşa	
1258-1842	Mehmet İzzet paşa	
1258-1842	Dâmât Sait paşa	
1259-1843	Reşit Mustafa paşa	Fakat Edirneye gelmemiştir.
1258-1843	Dâmât Sait paşa	İkinci defa
1259-1843	Mirza Sait paşa	
1260-1844	Çengel oğlu Tahir paşa	Sultan Abdülmecit Edirneye bunun zamanında gelmiştir.
1263-1847	Rüstem Bekir paşa	Edirne bunun zamanında da epeyce imar görmüştür.
1264-1848	Tepedelenli zâdelerden İsmail Rahmi paşa	
1266-1850	Hayreddin paşa	
1266-1850	Hafız paşa	
1267-1851	Boşnak Mehmet paşa	
1269-1853	Kıbrıslı Mehmet paşa	(Esbak Sadrazam).
1270-1854	Rüstem Bekir paşa	İkinci defa. Telgrafhane bunun zamanında yapılmış, ilk telgraf muhaberesi o zaman başlamıştır.
1272-1856	Sami paşa	
1273-1857	Tepedelenli zâde İsmail Rahmi paşa	İkinci defa
1274-1857	Muammer paşa	Zamanında hükûmet konağı yandı.
1274-1858	Alyanak Mustafa paşa	
1276-1860	Hacı Mehmet Hilmi paşa	Tuncaya düşerek boğulan zâttır. Edirne mutasarrıfı adı ile gelmişti. Tercümei hali yukarıda yazılmıştır.
1276-1860	Ahmet Bican paşa	
1277-1861	Veliy-yüddin Rifat paşa	

1277-1861	Süleyman Re'fet paşa	
1278-1862	Kıbrıslı Mehmet paşa	Esbak Sadrazam, ikinci defa.
1280-1864	Süleyman Refet paşa	İkinci defa. Edirnede öldü. Tercümei halini yukarıda anlattık.
1281-1865	Arif paşa	M nafi sandığı bunun zamanında tesis olunduğu gibi şosalara da yine Arif paşa zamanında başlanmıştır. Arif paşa da Edirnede öldü. Tercümei halini yukarıda yazdık.
1282-1866	Hurşit Mehmet paşa	Hükûmet konağı yapıldı. Vilâyet matbaası açıldı.
1286-1870	Mehmet Asım paşa	
1288-1871	Ahmet İrfan paşa	
1289-1872	Muhlis paşa	
1289-1872	Mehmet Halet paşa	Edirneye gelmemiştir.
1289-1873	Hacı İzzet paşa	İlk defa. Şömendöfer bunun zamanında açılmıştır.
1290-1873	Takıyüddin paşa	
1291-1874	Hurşit Mehmet paşa	İkinci defa.
1292-1875	Ömer Fevzi paşa	
1293-1876	Akif paşa	
1293-1876	Asım paşa	Ikinci defa.
1294-1877	Urfî paşa zâde Ali paşa	Rusyaya ilânı harbedilmesi, bu zât Edirne valisi iken olmuştur.
1294-1877	İbrahim paşa	
1294-1878	Ahmet Vefik paşa	
1294-1878	Hüseyin Cemil paşa	Edırne sarayının yakılması, Rusların Edirneyi işgal etmeleri bunun zamanındadır.
1296-1880	Rauf paşa	İkinci Rus istilâsından sonra gelen ilk vali.

1297-1881	Ali paşa	Urfî paşa zâde. İkinci defa.
1297-1881	Rauf paşa	İkinci defa.
1298-1882	Kadri paşa	Eski sadrazam, valiliği zamanında bir çok mektepler yapılmış, vilâyet dahilinde tahsilin mecburî olmasına merhum çok çalışmıştır. Kadri paşa Edirnede vefat etti. Tercümei halini yukarıda yazdık.
1300-1884	Hacı İzzet paşa	İkinci defa. Bu defa on sene kadar Edirnede bulunmuş, zamanında epeyce hayırlı işler görülmüştür. Edirnede vefat etti. Tercümei halini yukarıda anlattık.
1310-1894	Abdurrahman paşa	
1312-1896	Müşir Arif paşa	On sene sekiz ay valilikte bulunmuş. Belediye, Umumî Müfettişlik daireleri bunun zamanında yapıldığı gibi; Edirnenin imarına da epeyce çalışmıştır.
1323-1907	Reşat bey	Edirnede üç ay on iki gün kalmıştır. Menzûl idi.
1323-1907	Ziver bey	Meşrutiyetin ilânında Ziver bey Edirnede vali idi. Akıllı ve muktedir bir adam idı.
1326-1908	Nazım paşa	Edirnede ancak dört gün kalabilmiş, Edirnelilerin merkez nezdindeki musırrane teşebbüsleri üzerine hemen azlolunmuştur.
1908-1326	Reşit paşa	
1909-1327	Hacı Âdil bey	Zamanında memurlar arasında tasfiye yapıldığı gibi, Edirnede pek hayırlı işler de başarılmıştır.
1910-1327	Ali paşa	Bu zât ta ancak on sekiz gün valilik edebilmiştir.
1911 1328	Celâl bey	Bir ay valilik etmiş, sonra maarif nazırlığı ile kabineye alınmıştır.
1912-1328	Halil bey	1913 senesi Martının yirmi altısına kadar Edirne valiliğinde bulunmuş,

	Edirne bunun zamanında Bulgarlar tarafından muhasara edilerek işgal edilmiştir.
23 Temmuz. 1913-1331 Hacı Âdil bey	İkinci defa. İki sene iki ay valilikte bulunmuş, yine pek hayırlı işler başarmıştır.
1915-1333 Zekeriya bey	
1918-1335 Cemâl bey	
1919-1338 Salim paşa (Yüzelliliklerden)	
1919-1336 Celâl bey	Bu zat 1920 Mayısında, valiliği Naib Tahir efendiye bırakarak İstanbula gitmiş; Naib Tahir efendi de vali vekilliğini o zaman Edirne « Müdafaayı Hukuk Cemiyeti » Reisi Şevket bey merhuma bırakmıştır.
1920-1336 Ali Rıza bey	İki ay kadar valilik etti.

CUMHURİYET GÜNÜNDEKİ EDİRNE VALİLERİ

1922-1338 Şakir Kesebir	Sabık İktisat Vekili.
1923-1339 Naci bey	
1924-1340 Cemâl bey	İkinci defa.
1924-1340 İsmail Sabri bey	18 gün bulunmuştur.
[1] 1924-1340 Abdullah Sabri bey	
1926 Behçet bey	
18.1.1928 - 9.5.1932	Emin bey.
14.5.1932 - 4.7.1935	Özdemir Salim bey.
4.7,1935 - 2.7.1937	Osman Şahinbaş.
31.7.1937	Ahmet Niyazi Mergen.
Ferid Namer	Haziran 1939

[1] Buraya kadar olan tarihler hicrî ve kamerîdir.

Umumî Müfettişilik Teşkilâtı

Cumhuriyet gününde Şarkı cenubî Anadolu vilâyetlerinde denenerek faydası görüldükten sonra 1934 senesi Nisanında Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale vilâyetleri bir bölge yapılarak Ummmî Müfettişlik teşkilâtı kuruldu. Ve Umumî müfettiş olarak ilk önce Bay İbrahim Tali Öngören tayin olundular. 1935 senesi Temmuzuna kadar bu ödevin başında kalan İbrahim Tali Öngören sıhhî durumu yüzünden istifa etti. Yerlerine Umumî Müfettiş olarak İzmir vilâyetini on senedir büyük bir dikkat ve kudretle idâre etmiş olan General Kâzım Dırık tayin olundu.

1935 senesi Ağustosu başında vazifesi başına gelen General Kâzım Dirik, canla başla bu işle uğraşmakta, Trakyanın her alanda kalkınması, yükselmesi için Cumhuriyet rejimine dayanarak ulusa kılavuzluk etmektedir. *Resim 51 - 52*

XV KISIM

Hükûmet Binaları

Hükûmet konağı: (*Resim 53*) — Edirnelilerce Paşakapısı denen burası, vaktiyle sadrazamlara mahsus saray imiş. İstanbulun fethine kadar sadrazamlar burada oturdukları gibi Avcısultan Mehmet gününde ve daha sonraları da yine burada oturmuşlar.

Edirne dolayı valileri ise Çirmen kasabasında otururlar. Edirne şehrinin idaresi Edirne Bostancı başısına ait imiş.

İkinci Sultan Mahmut gününde ve 1233 - 1818 senesinde Çirmen valisi olan Karslı Ali paşa[1] azlolunarak Çirmen sancağı valiliği Edirne valiliğine tahvil edilmiş, ve Vidin ve Niğebolu sancakları mutasarrıfı Ali Celâl paşaya verilmişti. Ali Celâl paşa da eski konağı yeniden yaptırarak şu tarihi söylemiş ve kapısına yazdırmış idi.

[1] Karslı Ali paşa Çirmen valiliğinden sonra artık Edirnede yaşamış, 1245 - 1839 senesinde Rusların Edirneyi istilâsı sırasında ölmüş. Üçşerefeli mezarlığına gömülmüştür ki, yukarıda Edirnede gömülü büyükler arasında onun da biyoğrafisini yazmıştık.

Şâh Mahmûd şiyem Nuhbei âli Osman
Devri adlinde ânın Husrevü dârâ derbân
Cemü Cemşidü Feridûnü Skender bu şehin
Arsai cahı şükûhunda kalırlar bişân
Ebri ikbali idüp hâki mugaylânzârı
Cayi nesrinü gülü sünbülü servü reyhân
Tab'ı mimarına mikyâs olmaz Iklidis
Tarhı efkârı dakikinde Felâtun hayrân
Etmede kaimei şer'ı kavimi ahkâm
Kılmada köngürei adlü emânı bünyân
Etti te'sisi binâyı keremü cûdü seha
Açtı âfâka deri lutfü ata vü ihsân
Dili aşık gibi bu bâbı vezir olmuş idi
Cevri eyyâmı kühensâli felekten virân
Çakeri a'nı veziri Ali paşayı Celâl
Hatmi reyile yapılmasına oldu fermân
Yapılup tâm olıcak düştü bir a'lâ tarih
Şer'i kanûn ile bunda görile hep divân
1233 - 1818

Edirne şehrinin Ruslar tarafından 1245 - 1829 senesindeki işgali sırasında bu konak yanmış, 1247 - 1831 de Edirneye vali olarak gelen Ağa Hüseyin paşa tarafından yine yaptırılmış ve 1274 - 1858 senesi Şubatında ve Muammer paşanın valiliği sırasında tekrar yanmış, Kıbrıslı Mehmet Emin paşanın ikinci valiliğinde ve 1279 - 1863 tarihinde Abdülaziz gününde yeniden ve büyük bir dikkatle yapılmıştır.

O zamanı görmüş olan Bâdi Ahmet efendi merhûm tarihinde: Temel çukurlarının su çıkınca kazıldığını, başları demir çemberli, uçları demrenli ateşte ütülenmiş meşe kazıklarından ızgaralar yapılarak temelin bu ızgaralar üzerine atıldığını ve dı varlarının kesme taşları Edirne kalesinin Cerme kapıdaki yıkılan kale kulelerinden nakledilip her taşın demir ve kurşunla kenetlenerek dört dıvarının o suretle perçinlendiğini şair Hayrînin söylediği şu tarihin hükûmet kapısı üzerine yazıldığını söyliyor: Lâkin sonra bu kitâbe kaldırılmış ki, şimdi meydanda yoktur. Kitâbe:

Âlemin tamirü tecdidin idüp mevlâ murat
Kıldı Han Abdülazizi padişâh ikbâl ile
Mülkünün imarına rûzi cülûsundan beri
Sarfı efkâr etmede tedbiri âlül-âl ile

Geldi revnak işte ezcümle Edirne şehrine
Kıldı Sadri esbakı vali zehi ibcâl ile
Yâni Kıbrıslı Muhammet nam paşayı kerim
Nakdi vaktin sarfedüp i'mara isticâl ile
Şer'ü kanuna edüp tatbik re'yü hikmeti
Kimseyi mahrum etmez hakkını iptâl ile
Beldeyi etmektedir ma'mur o âsaf sû besû
Sâyei şâhânede noksanını ikmâl ile
İnhidâme meyledip yanmıştı sonra bu saray
Eyledi inşaya himmet ruhsat istihsâl ile
Pâyitaht ettiğiçün evvel selâtini izam
Etmedi tecviz kalsın öyle hali hâl ile
Resmi ra'na tarhı bâlâ tarzı müstesna bina
Dilnişin oldu zemini pek metin i'mâl ile
Âsitanı ehli tezvirü nifaka gam verir
Kâm alır erbabı hacet payine rûmâl ile
Pâydar oldukça bünyânı refii kâinât
Şahı devran müstedâm olsun safayı bâl ile
Hayrî inşa eyledim itmâmına tarihî tâm
Bu sarayı yaptı han Abdülazîz iclâl ile.
1279 - 1863

Bâdi efendi merhum hükûmet dairesi avlusundaki hapishanenin *(Resim 54)* esasen defterhane olarak yapılmış olduğunu söyliyor ki, böyle kârgir arşivler yapmak, eski Türklerce, resmî defter ve kayıtların korunmasına ne kadar önem verildiğini isbat eder. Bu defterhanenin ne vakit ve kimin tarafından yapıldığı belli değilse de, onbeşinci asır başlarında yapılmış olsa gerektir. Sonra, payitaht İstanbula naklolununca burası muattal kalmıştır.

1263 - 1847 senesi Bekir Rüstem paşanın valiliğinde Edirne vilâyeti için bir tevkifhane yapılmak gerekince, eski defterhane biraz onarım ile tevkifhane yapılmış ve bugünkü ziraat bankası tarafına açılan kapısı üzerine Çırpanlı Râzî merhumun şu tarihi yazılmıştır:

Şehinşâhı cihân Abdülmecit hani Feridûn fer
Eder Dahhaki mâri mahbesi kahrında derzencir
Verir lerze herâsı heybeti Çinü Horâsana

Hatadan havf eder çıkmaz hudûdundan şehi kişmir
Şu rutbe münhafızdır mülkî âsârı taaddiden
Ki şahinü kebûter etmede yekdiğeri tevkir
Eninü ah olur kârı demâdem sicni mihnette
Eğer bir fert ederse zerre mıkdâr âharı dilgir
Hemişe lâzimü melzûmı ahkâmı siyâsettir
Berayâyi nevaziş zulmü udvân ehlini tedmir
Bu hükmü bildiğinden çâkeri Rüstem Bekir paşa
Bu vasi' mahbesi tarh etti bu resme edüp ta'mir
Zehi muhkem müşeyyed mahbesi erbâbı töhmet kim
Eğer ifriti habsetsen salahı hal eder te'sir
Halâs olmak ümidin eyliyenler işbu mahbesten
Duayi şâhı devrânı demâdem eylesin tekrir
Münakkat harf ile Râzî dedi tarihi itmâmın
Ceraim ehline lâyık makar şu dârı dehşetgir.
1263 - 1847

Adliye dairesi: 1285 - 1869 senesinde Hurşit paşanın birinci valiliğinde Livâ mutasarrıflık dairesi olmak üzere yapılmış, 1880 den sonra adliye dairesi olmuştur.

Jandarma Komutanlığı: Hükûmet avlusundaki bu yapı Arif paşanın vali vekilliği zamanında ve 1901 senesinde Emlâki seniye idaresi dairesi olmak üzere yapılmış, meşrutiyetin ilânından sonra jandarma komutanlığına tahsis olunmuştur. Vilâyet konağının sağına şimdiki hapishaneye karşı 1912 de yapılan jandarma mektebi, şimdi karakol komutanlığı işini görmektedir.

Önceleri jandarma koğuşu olarak kullanılan yapi da yıkılarak yerine şimdi karakol hizmetine ayrılan eratların yatamasına mahsus bir yapı yapılmıştır.

Vilâyet matbaası: İlk önce Hükûmet dairesi avlusunda vilâyet konağının arkasında yapılmış olan yeni yapıda kurulmuş idi ki, bu da 1868 senesinde Hurşit paşanın valiliği zamanında yapılmıştır. İlk resmî Edirne vilâyeti gazetesi haftalık olmak üzere 2 Receb 1284 - 1868 tarihinde çıkarılmaya başlanmış ve ilk Edirne sâlnamesi de, iki sene sonra yine burada 1870 senesinde, basılmıştır.

Meşrutiyetin ilânına kadar vilâyet matbaası bu dairede kalmış, ondan sonra san'atlar mektebine taşınmıştır. Matbaanın şimdiki Darüleytâm çarşısında kurulması ise Cumhuriyet günündedir.

Posta ve telgraf idaresi: Eski menzilcilik teşkilâtı kalktıktan

sonra postahane Edirnede Lâri camisi yanında posta hanı denen handa kurulmuş idi. İlk telgraf hattı ise Türkiyede İstanbul ile Edirne arasında Rüstem Bekir paşanın valiliğinde ve 1270 - 1854 senesinde yapılmış ve Edirnede Tekke kapı civarında yakına kadar duran yapı yapılarak orası telgrafhane ittihaz edilmişti. Sonra 1282 - 1866 da şehrin en ticâretgâh yeri olan şimdiki yerindeki Hacı Âlemüddin hanına taşındı. 1307 - 1890 da Hacı İzzet paşanın valiliğinde vilâyet konağı dahilinde hâlâ duran dâireye [1] postahane ile birlikte naklolundu. Arada postahane ile telgrafhane biribirlerinden ayrıldılar. Telgrafhane Hükûmet binasında kalarak postahane ötede beride gezdi. Nihayet, Cumhuriyet gününde eski Hacı Âlemüddin hanı Hükûmetçe istimlâk edilerek şimdiki posta ve telgraf binası yapıldı

Ziraat bankası: Bu bankanın ilk temeli memleket sandığı adı ile şose yollarının yapılmağa başlanması gibi Arif paşanın valiliği zamanında ve 1866 senesinde çiftçilerin verdikleri para ile atılmıştır. Bu memleket sandığı uzun müddet yaşadıktan sonra ziraat bankası kurulduğu vakit paraları ve hesapları ona verilmiş, ziraat bankası Hükûmet konağı avlusundaki şimdiki yerine 1912 senesinde yapılmıştır.

Polis Müdüriyeti: Edirnede 1305 - 1888 senesinde kurulmuş ve ilk daire olarak şimdiki hapishanenin ziraat bankası tarafında olan kapısının önüne yapılan ahşâp bir yapı yapılmıştı Meşrutiyetin ilânına kadar polis idaresi bu dairede kaldı ve ondan sonra vilâyet matbaası sanayi mektebine nakledildiğinden, polis idaresi de vilâyet matbaasının yerine geçirildi. Eski ahşâp yapı yıkılıp kaldırıldı. Mütareke devresinde Kale içine şimdiki İstiklâl mektebine geçirildiyse de, Yunan işgali üzerine yine hükûmet dairesine taşındı [2]. Edirne Yunanlılardan geri alındıktan sonra Kale içindeki eski Rum mektebi polis idaresine ayrıldı ki hâlâ polis idaresi oradadır. 1936 senesinde bu dairenin önündeki meydana güzel bir park yapıldığı gibi cadde tarafına da, Ulu önderimiz Atatürk'ün bir büstü kondu. Ve güzel bir havuz ile de süslendi.

[1] Bu daire bu sene yıkıldı.

[2] Bu matbaa binası istiklâldan sonra iskân dairesi yapılmış idi. Birkaç sene önce vuku bulan bir yangında yandı.

Umumî Müfettişlik dairesi: Buraya eskiden Müşir dairesi deniliyordu. Arif paşanın ikinci ordu Müşirliği ve Edirne vali vekilliği zamanında memleket ileri gelenlerinin yardımları ile yapıldı.

Eskiden burada yukarıda da münasebetle söylediğimiz gibi, Çandarlı Halil paşanın kurşunlu hanı ile Çöplüce hanı denen diğer büyük bir han varmış ki, bunlar hep ikinci Sultan Murat gününde, yani Edirnenin Hükûmet merkezi olduğu o parlak devirde yapılmış idi. Bilâhara zelzelelerden, yangınlardan ve Edirnenin geçirdiği binbir badirelerden bunlar harap olup kaldılar.

Edirne İkinci Ordu merkezi yapılınca bir Müşir dairesi de yapılmak gerektiğinden bu hanlar istimlâk edilerek 1314/1897 de temeli atıldı. Ve iki seneden biraz fazla zamanda bu büyük yapı yapılarak 1316 / 1899 senesinde büyük törenlerle açıldı. Cumhuriyet devrinde ise, Trakya Umumî Müfettişliği ihdâs olununca burasının bir kısmı Umumî Mâfettişliğe tahsis olunduğundan o vakittenberi Umumî Müfettişlik dairesi burada bulunmaktadır.

Askerî komutanlık: Bu da eski Müşir dairesinde, yani askerî komutanı ile Edirne askerî daireleri Trakya Umumî Müfettişliği ile beraber bulunmaktadır.

Belediye dairesi: *(Resim - 55)* Edirnede ilk belediye kurulması da 1284 - 1868 de vali Hurşit paşa zamanında oldu. Bu daire bir çok yerlerde gezdikten sonra eski belediye reislerinden Cezzar zâde Dilâver bey merhumun reisliği zamanında 1316-1899 senesinde pek güzel surette yapılmıştır ki, Edirneliler bu daire ile öğünebilecekleri gibi, Dilâver bey merhum da bu daire ile kendini andırıp duracaktır.

Bu dairenin mimarı olup, hâlâ sağ olan Emekli miralay Nazif beyden öğrendiğime göre belediye binası o zaman onbin beşyüz liraya çıkmış. Merhum Dilâver bey de hemen hiç borçlanmadan bu işi başarmıştır. Belediye binası iki kat olup iki salon ile on odası vardır.

1914 de belediye dairesinin batısında olan bir kaç ev daha istimlâk edilerek oraya da belediyenin sıhhiye dairesi yapılmıştır.

Hastahane: Hürşit paşanın valiliği zamanında ve 1284 - 1868 senesinde alınan bir karar ile Edirne kalesinin duvarları ve burç-

ları yıkılarak taşlarını satıp parası ile Kırlangıçbayırı ile Teftinağa sokağı arasında şimdiki hastahane yapılmış, bazı zenginlerin de bu hayırlı işe para ile yardımları olmuştur. 1877 - 1878 Rus savaşında bu hastahane harap oldu ise de 1879 Şubatında tekrar açıldı. 1883 de biraz yeri yandığından yeniden yapıldı ve yavaş yavaş büyültülerek 60 ı erkeklere, 30 u kadınlara mahsus olmak üzere 90 yataklı bir hastane oldu. 1910 da Sultan Mehmet Reşat Edirneye geldiğinde hastahaneye 2500 lira yardım verdiğinden 25 yataklı bir pavyon daha ilâve olundu. Balkan harbinden sonra hastahane biraz daha genişletildi Önceleri idaresi sırf Edirne belediyesine ait olan bu yapı, Cumhuriyet devrinde Hususî Muhasebeye devredilmiş ve daha genişletilmiş, oldukça mükemmel bir hale getirilmiştir.

Evkaf dairesi: İncelenen eski tarihlerden anlaşıldığına göre, Eski cami önceleri bahçeler içinde imiş. Bilâhara mezarlık yapıldığı gibi, yanları da cadde olmuş, bahçelerden eser kalmamış. Daha sonra mezarlar da kaldırılarak yerlerine medrese ve dükkânlar yapılmış idi. 1909 Senesinde Evkaf tarafından bu dükkânlar kaldırılarak daha geriye dört dershane ve yedi odadan ibaret Medresetül-vaizin adile bir mektep yapıldı. Lâkin sonradan, hapisane ittıhaz edilmiş olan Selimiyedeki Darül-hadis medresesi boşalttırıldığından tamir olunarak medresetül-vaizin buraya kaldırıldı. Ve medresetül-vaizin olarak yapılan yapı da evkaf ve muftülük daireleri olmuştur.

Halkevi: *(Resim- 56)* Rifat Osman bey merhumun söylediğine göre vaktile haznedar Sinan beyin konakları olan arsaya 1916 senesinde ve Edirne ahalisinin yardımları ile İttihat ve Terakki kulübü adile Osmanlı mimarisi stilinde yedi oda, büyük bir salon ve bir sahneden ibaret olmak üzere yapılmış, mütareken akdinden sonra İttihat ve Terakki kulüplerinin kaldırılması üzerine burası da cemaatı islâmiye dairesi yapılmıştır. Cumhuriyet devrinde boş kalan bu yap, Ulu Önderimiz Atatürkün Edirneyi şereflendirdikleri 1932 senesinde, onun işaretleri üzerine ciddî bir onarımdan sonra Halkevi ittihaz edilmiştir. Edirne münevverleri tarafından vaktile Türk ocağına hediye edilen kitaplar da buraya konarak istiyenlerin istifadesine bırakılmıştır.

Şimdi Halkevleri Yüksek Başkanlığı da buraya her gün birçok kitaplar, mecmualar göndermekte, bu kütüphane de hergün zenginlenmektedir,

Ticaret odası : Edirnede ticaret ve sanayi odası 1883 tarihinde Kadri paşa merhumun valiliği zamanında kurulmuş, çok zaman Rüstem paşa hanında durduktan sonra Cumhuriyet gününde, önceleri Paşanın hanı denen Bekir Rüstem paşa hanı, sahipleri elinden 1928 senesinde Borsa dairesi ile müştereken satın alınarak önemli bir onarımdan sonra bugünkü şeklini almıştır.

Borsa dairesi: Ancak Cumhuriyet gününde ve 1924 senesinde kurulmuş ve açılmıştır.

Önceleri bu daire de Rüstem paşa hanında idi. Sonra şimdiki yeri satın alınarak ticaret odası ile birlikte oraya yerleşmişlerdir.

Vilâyet Sıhhat Müdürlüğü : Bu daire de önceleri belediye sıhhiyesile birlikte bulunuyorken bilâhara Kale içinde emlâki Milliyeden alınan bir binaya taşınmış ve yerleşmiştir.

Sıtma Mücadele idaresi: 1936 senesinde Edirnede açılan bu daire Kale içinde Kuruçeşme sokağında şekerci Bay Recep Nacinin evinde olup iki senedenberi on binlerle halkı malaryanın amansız elinden kurtarmış ve bütün bölgedeki bataklıkları kurutmak, malaryanın önünü almak için pek faydalı başarılarda bulunmuştur.

Orman Müdürlüğü: Bu da yakına kadar Hükûmet konağında oturuyor iken 1937 senesinde Kale içinde Doktar Şükrü Fazılın evi kiralanarak oraya taşınmıştır.

İş dairesi: 1937 senesind İş kanununun icra mevkiine konması üzerine kurulan bu müessese de, İstanbul yolunda bir ev tutarak oraya yerleşmiştir.

İskân dairesi: Hükûmet konağı avlusunda bir zaman matbaa, bir zaman polis idaresi merkezi olan yapı, Cumhuriyet gününde iskân dairesi olarak kullanılmakta idi. Sonra, bu daire yandığından, iskân memurları bir aralık hükûmet konağında vazife gördüler, lâkin son zamanlarda iskân işlerinin çoğalması sebebiyle kadrosu büyüdüğünden bu daire de Kaleiçinde Küçüksu terazisi yanında bir ev tutarak oraya yerleşti.

İstatistik dairesi : Umumî Müfettişliğe bağlı olan bu daire Edirnede 1937 senesinde kurulmuş ve Kale içinde Doktor Fuat Koman'ın evini kiralayarak oraya yerleşmiştir.

Edirnedeki Bankalar

Edirnede yukarıda yazdığımız ziraat bankasından başka, bugün iki banka daha vardır ki, biri Osmanlı bankası, diğeri İş bankasıdır. Halbuki eskiden Edirnede başka bankalar da varmış. Fakat şehir Balkan harbinden sonra Hinterlantsızlık yüzünden ticaretçe eski önemini kaybetmiş olduğundan, bugün yalnız bu üç banka kalmıştır.

Osmanlı bankası: 1868 senesinde açılmış, çilingirler içindeki kiracılar hanı bankaca satın alınarak şimdiki yapı yapılmıştır.

İş bankası: 1936 senesinde Ticaret odasının altında açılmış, üç senedenberi yavaş yavaş işlerini ve faaliyetini genişletmekte bulunmuştur.

XVI KISIM

Edirnedeki Parklar

Gazi parkı; *(Resim: 57)* Abacılarbaşında eski Unkapanının yerinde yapılan bu bahçenin içine 1930 senesinde Ulu Önderimiz Atatürkün Batıya bakan bir heykeli dikilmiş, park, o vakittenberi yaz günleri Edirnelilerin hava alacak en güzel yerlerinden biri olmuştur.

Dilâver bey parkı : Belediye karşısındaki bu park Edirneye pek çok yararlıklarda bulunan ve bugünkü belediye yapısını yaptıran Cezzar zâde Dilâver bey merhumun adı ile anılmakta ve günden güne güzelleşmektedir.

Cumhuriyet bahçesi: 1905 senesinde Kaleiçi mahalleleri yandığı zaman oranın plânı-projesi yapılıyorken, Dilâver bey merhum 2500 metre murabbaı bahçe yeri ayırmış, o arsaya eski belediye reislerinden Fuat bey tarafından güzel bir bahçe ile içerisine de gazino ve sinema yaptırılmıştı. Bu bahçenin adı bilâhara Cumhuriyet bahçesi olup şimdi belediyenin gelirlerindendir.

Maarif Bahçesi : Saat kulesi bitişiğinde eski Tekfur sarayının yerindedir ki, Osmanlılar Edirneyi aldıkları zaman bu sarayı asırlarca Cebehane olarak kullanmışlardı Tanzimat devrinde ilkönce askerî idadisi burada açıldı. Ve sonra burasını cemaatı islâmiyeye bırakarak İkinci Sultan Muradın vakıflarından Araplarhanı denen yeri hükûmet alıp oraya askerî rüştiye mektebini yaptırdı ki, şimdi Kurtuluş ilkokulu olan binadır. Cemaatı-lâmiye ise buraya Hadiketül-fevaid adı ile bir bahçe yaptırdığı gibi

bahçen n arkasına da güzel bir tiyatro binası yaptı ki, sonra bu yapı yanmıştır. Bu yerler Cumhuriyet gününde Cemaatı-islâmiyeden devren hususî muhasebeye, şimdi de belediyeye intikal etmiş, bahçenin adı da Maarif bahçesi olmuştur. Yangından kurtulan kısmında bu sene Edirne öğretmenleri kültür spor adı ile bir kulüp kurdular.

Emniyet parkı: Yukarıda münasebetle bahsettiğimiz bu park ta emniyet müdürlüğü dairesinin önünde olup 1937 senesinde yapılmış, şimdi Edirnenin hava alacak yerlerinden biri olmuştur.

Meriç parkı: *(Resim: 58)* Kitabımızın yazıldığı 1938 senesinde şehir istasyonu karşısında Meriç parkı adı ile güzel bir park yapılmakta ve istasyonun karşısına da zarif bir yazlık gazino yapılmıştır.

Edirnenin Gezecek Yerleri

Saray içi: Vaktiy'e Osman oğulları saraylarının bulunduğunu yukarıda uzun uzadiye anlattığımız bu yer, bugün de Edirnenin en güzel gezi yerlerinden olup etrafı Tunca çayi ile kuşatılmış olduğundan, bir adadır. İlerisinde Tavuk ormanı denen sarayın eski hayvanat ve nebatat bahçesi vardır ki, hakikaten Edirnenin en güzel yerlerinden biridir.

Önceleri Kırkpınar (*) denen yerde her sene Mayıs iptidalarında yapılan pehlivan güreşleri ve at yarışları bu yerin millî hudud harcinde kalması üzerine, Balkan harbinden sonra bu güreşler ve yarışlar da şimdi Saray içinde yapılmaktadırlar.

Karaağaç: Avrupa şemendöferi güzergâhında olan Edirnenin bu mahallesi, Edirneden dört kilometre uzakta olup havası ve suyu çok güzeldir. Savaşlar ve devrimler yüzünden ve Edirnenin Balkan harbinden sonra iktisaden çok düşmesi sebebile, bu mahallenin de birçok yerleri yıkılmış ise de, ileride yine eski önemini alacağı şüphesizdir. *(Resim: 59)*

Karaağaç köyü pek eski köy değildir. Eskiden oraya yakın Demirtaş köyü daha meşhur idi. Karaağaç köyünün şöhret alması şemendöfer istasyonunun buraya yapılmasından, (1872) sonradır.

Edirneden gerek Karaağaç ve gerek Demirtaş köylerine gidilirken yolun iki tarafında şimdi hususî muhasebeye ait bir koru vardır ki, pek göz alıcıdır. Bu yolun iki tarafı âdeta tabiî büyük birer parktır. Bu parkın içinde bir de âbide vardır ki, Bulgarlar Edirneyi aldıkları sırada, burada şehit ettikleri yaralı Türk askerlerinin gömüldüğü yerde, Edirne geri alındıktan sonra Hacı Âdil bey merhumun valiliği zamanında yapılmıştır.

Edirnenin eski mesirelerinden ve yazları, ileri gelir zenginlerinin yaşadıkları yerlerden biri Demirtaş köyü idi ki, şimdi bu köy yoktur. Burada yalnız bir çiftlik vardır. Burası bir zamanlar pek muteber bir yer idi. Bu köyü kuran, adından da anlaanlaşıldığı üzere, 1 - inci Murat devrinde yetişen ve Osmanlı devletine çok yararlıklarda bulunan Demirtaş paşadır. 16 - ıncı asırda Edirneli Sefer Çelebi adında biri ticaretle Mısıra gitmiş, orada çok para kazanarak pek zengin olmuş ve üçüncü Murat günlerinde ölür iken Edirnede bir cami yapılmak üzere, epeyce bir para bırakıp, o zaman Edirne sarayı Bostancıbaşısı Süleyman Ağayı da mütevelli tayin ettiğinden, Süleyman Ağa bu para ile burada bir cami yaptırmıştır ki, demiryolu boyunda hâlâ durmaktadır. Ve mimar Davudun eseri olsa gerektir.

Eskiden burada sultanlara mahsus saraylar da vardı, ki dışardan gelen hatırlı misafirler bu saraylara kondurulurlardı. Belediye reisi Bay Şerif Bilgeninanlattığına göre bu saraylardan biri SeferÇelebi camisi yanında, öbürü de şimdi Eğitmenler kursu işini gören kışlanın yerinde idi. Meselâ, ikinci Sultan Mustafa gününde Isveç kralı Demirtaş Şarl Edirneye geldiği zaman bu ikinci köşke misafir edilmişti. Kırım hanları Edirneye geldikleri zaman ise Sefer Çelebi camisi yanındaki saraya konuk edilmişlerdir.

Hacı Âdil beyin ikinci valiliğinde şehir istanyonu adı ile Meriç köprüsünün öte yanına bir küçük istasyon yapıldığı gibi, yanına da Türk zevkine göre gayet zarif ve Türk tarzı mimarisinde bir çeşme yapılmıştır ki, mimarı, Kemal bey merhum olduğu için bu çeşmeye Mimar Kemal çeşmesi de derler. *(Resim - 59)*.

Bu istasyonu geçince hususî muhasebenin idaresinde bir de Nümûne meyva fidanlığı bahçesi vardır ki, bilhassa son senelerde Trakyadaki meyva bahçeleri ile üzüm bağlarının yeniden canlanma-

sına bu bahçenin büyük yararlığı olmuştur. Umumî Müfettiş General Kâzım Dirik'in 1937 de kurduğu Ziraat kursu talebesi de amelî olarak bu bahçede meyve bakımı, gülcülük ve aşıcılık öğrenmektedirler.

Edirnenin spor stadyomu da buradadır.

Bülbül adası: Meriç ile Tunca arasındaki yere halk arasında Bülbül adası denir ki, hakikaten bu ismi lâyık bir yerdir. Buraları hemen kâmilen sebze ve meyve bahçeleridir. Harpler dolayısiyle yapılarının çoğu yıkılmış, pazarsızlık yüzünden bahçelerin de çoğu bakımsız kalmış idiyse de, Edirne - İstanbul asfalt yolunun yapılması ve şömendüferin devlet eline geçmesi yüzünden bundan sonra Edirnenin nefis meyve ve sebzelerinin İstanbulda pazar bulacağını, bu bahçelerin de eskisinden daha mamur ve verimli bir hale geleceğini umuyoruz ki, bu ümidimizde haklı olduğumuz daha bu seneden anlaşılmağa başlamıştır.(1)

Cezaevi ve Islahhane: Cumhuriyet hükûmetinin Edirnede son yaptığı en büyük, en hayırlı işlerden biri de Edirne dışında Yanıkkışla denen kışlada büyük ve asrî bir Cezaevile yanında bir de ıslahhane kurmasıdır.

İşled kleri suçlardan ötürü hapislerine hökmolunan mahkûmların cezalarını çekme zamanlarını hem kendilerine, hem vatan ve ulusa faydalı olacak bir biçimde geçirtmek arzusu ile kurulan bu müessesede mahkûmlar çiftçilikle, san'atla oğraştırılmakta ve eskiden mülga ziraat mektebine ayrılmış olan Hacı Doğan merasındaki vakıf tarlalar bunlar tarafından işlenmektedir.

Islahhanede ise daha küçük yaşında iken suç işliyerek mahkûm olan çocukların ıslahı ile, onlara okuyup yazma, sanat öğretmekle oğraşılmaktadır ki, bu her iki müesseseden pek hayırlı semereler alınacağı ümit edilmektedir.

XVII inci KISMI

Edirnede Askerî Kışlalar

İstipdat devrinde ve Meşrutiyet günlerinde Edirne ikinci ordu merkezi iken hükûmet pek çok paralar sarfederek Edirnede birçok kışlalar yaptırdığı gibi Edirneyi de, dolayına yaptırdığı birçok tabyelerle, müstahkem bir kale haline getirmişti. Lâkin maatteessüf söyliyelim ki, başta olanların tuttukları yanlış yol neticesi olarak Balkan savaşında Edirne kalesi düştü. Ne istih-

Edirnenin pek mamur olduğu 15 - inci, 16 - ıncı ve 17 - inci asırlarda bu Bülbül adasında ve Tvncanın sol kıyısında pek çok yalılar, köşkler varmış.

kâmlar, ne kışlalar büyük bir işe yaramadı. Şimdi Cumhuriyet gününde ise Edirne gayrî askerî mıntaka sayıldığından o kışlalar boş ve gereksiz kaldılar. Lâkin hükûmet o kışlalardan bazılarını tamir edip bazı hayırlı işlerde kullanmakta, bazıları ise harap ve boş bir halde durmaktadırlar. Gönül ister ki, Cumhuriyet hükûmeti bularıda mamur bir hale getirsin.

Eski kışlalardan Yanık kışla Cumhuriyet gününde esaslı surette tamir edilerek yukarıda anlattığımız cezaevi yapılmıştır.(1) Topçu kışlası, Süvari kışlası ve cephanelik ambar yapıları da boş durmakta ve günden güne harap olmaktadırlar.(2) Merkez askerî hastanesi şimdi Jandarma mektebi hizmetini görmektedir. (*Resim-60*). Eski merkez hastanesi ise Sanayı taburuna kışlalık etmektedir. Karaağaçta olan kışlada ise şimdi Eğitmen kursu açılmıştır. (*Resim - 61*)

Sultan Selim camii civarında en eski zamanlarda acemî oğlanların kışlası olduğu tahmin olunan ve bir aralık Hatice Sultan sarayı adını alan, sonra askerî idadisi, Kız öğretmen mektebi olan ve birkaç vakit te yatılı kız mektebi vazifesini gören büyük yapı da şimdi yine asker kışlalığı etmektedir.

Edirnenin eski bayındırlığı zamanında şehir etrafında daha birçok mesireler varimiş ki, Hıbrî merhum tarihinde bunları yazdığı gibi, Edirne civarındaki kasabalardan, köylerden de bahsetmiştir ki, bu kasaba ve köylerin bir çoğu maatteessüf bugün millî hudutlarımız haricinde kalmıştır. Ben, Edirne tarihini yazdığım için bunlarla kitabımı uzatmıyacağım Yalnız burada Gül Baba [3] adlı bir adamı ve onun mezarının olduğu yeri anlatacağım:

Hıbrî merhumun Defteri hakanî kayıtlarına dayanarak anlattığına göre: Gül Baba denen zât ki, asıl adı Seyit Mehmet imiş; Şirvanlı bir okumuş olan bu zat Fatih Sultan Mehmet zamanın-

(1) Ferahla kaydedelim ki Nöyi ahidnamesi bozulduktan ve gayri askerilik kalktıktan şonra tarihî ve askerî Edirnemiz yine trampet ve boruların hasretini çekmekten kurtulmuş budların gür sesine kavşmuştur Şehrin bütün askerî kışlaları ve binaları plân dahilinde yeniden kurulmağa ve kurtarrlmağa başlamıştır

(2) Bu muazzam bina Edirnenin kol merkezi olması üzerine tahliye edilerek yine eskisi gibi kışla olmuştur, İçindeki mahpuslar İmralı cezaevine nakledilmişlerdir.

(3) Bu Gül Baba ile acaba İstanbuldaki Gül camisinin ve Budindeki Gül Babanın bir münasebeti yok mu? Meselâ Budinde yatan Gül Baba acaba bu Gül Babanın torunu değil mi?

da İstanbula gelmiş 8 sene Fatih camisinde ders okutmuş, Fatih ile de tanışıp görüşmüş. Ve iki sene kadar da ona hususî dersler vermiş. Fatih Sultan Mehmet, kendisine bir kaç defa me'muriyet teklif etmişse de. o kabul etmemiş, sonra Fatihle bir aralık Edırneye gelmiş, iki sene de Eski camide ders verm'ş. Bi· gün Fatihle birlikte Edirnenin şimalin le Karacaköy tarafına ava gitmişler orada şimdiki göl boyunu pek beğenmiş, Fatih te nunu anlayınca oralarını Gül Babaya temlik etmış. Gül baba, kalan ömrünü artık orada geçirmiş.

Bütün o dolaydaki halkın sevgi ve saygısını kazanan bu zât, Fatihin kendine verdiği bu yerleri bilâhara vakfetmişti. Kendinden sonra yerine oğlunun, daha s nraları başka okumuş adamların bu Gül Baba zâviyesine şeyh olduklarını Hıbrî merhum söylüyor. Gül Baba, Fatihle birlikte bazı savaşlara da gitmiş.

İşte, bu zâviye Edirnenin eski mesirelerinden biri olup Edirneliler her sene gidip bu zaviyeyi ziyâret ederlermiş. Hatta Hıbrî merhum Edirneli şair Tigî beyin bu mesireyi ziyâret ettiğini ve kendinin söylediği şu manzum kitâbeyi Gül Baba zâviyesine astığını söyliyor:

Âşinâyi bahri ırfânü keramet Gül Baba
Rûşinâyi didei ehli basiret Gül Baba
Âbirûyi hayli merdânı Buharadır özü
Cûyi Âmundur bu gül ayni velayet Gül Baba
Dürri deryâyi necef serçeşmei âli Ali
Lü'lü'i lâlâyi ummâni siyâdet Gül Baba
Sâkii kevser gadiri humda buldu iltifat
Eyledi bu göl kenarında ikamet Gül Baba
Can verip Gazi Ebülfethile rahı îşkta
Tıgîya bulmuş bu menzilde şahâdet Gül Baba

Lâkin sonra da: (Galiba sureti defter Tigî b yin manzuru olmamış ki, Gül Mehmet Dedeyi Buharadan olmak üzere zikreylemiştir diye Tıgîye tariz ediyor. Ve sözlerini: (Sureti defterden münfehim olan budur ki, Gül Babanın evvelden lakabı olup sonra merkadi kurbünde olan Göl takarrübü ile gül lafzı göl lafzına tebdil olunmuş ola) diye b ti iyor.

XVIII inci Kısım

Şimdiki Edirne Mektepleri

San'atlar mektebi: *(Resim-62)* Edirnede ilk kurulan yatılı mektep, san'atlar mektebidir. 1877 - 1878 Osmanlı - Rus savaşından sonra, Edirne sokaklarında kalan yersiz, yurtsuz ve kimsesiz

erkek ve kız çocukların perişan halleri, Rusların Edirneyi boşaltmaları üzerine ilk vali olarak gelen Rauf paşanın dikkat gözünü çekmiş, daha Rusların Edirneyi boşalttıkları zaman 1879 da Horozlu yokuşunda, Hacı Ivaz paşa medresesinde bir ıslahhane kurmuştu. Vali Kadri paşa merhum da bu hayır müessesesi ile çok ilgilenmiş, o medrese ile yanındaki evleri stimlâk ederek şimdiki san'atlar mektebinin temelini atmıştı ki, mektebin adı o zaman «Melcei Eytam» idi. Kadri paşa münderis vakıfları araştırarak Kale içinde olup daha 1752 zelzelesinde yıkılmış olan Hacı Doğan cami ve medresesinin vakfından çukur çayır 'aki Hacı Doğan merasının ve vilâyet matbaasının gelirlerini bu yuvaya bağlattığı gibi, vilâyet dahilindeki belediye meclisleri bütçelerine de buraya yardım olmak üzere paralar koydurmuştu. O zaman, mektep ikiye ayrıldı: Biri ziraat, öbürü sanatlar.

Ziraat mekt bi, vaktiyle ikinci Sultan Selimin yaptırdığı sarayın ki sonra yanmıştı - bahçesine yapılan nümune çiftliğinde açıldı ve bu mektep yakına kadar yaşadı.

San'atlar mektebi ise Hacı Ivaz paşa medresesi yerinde yapılan yapıda kaldı. Lâkin bu yapı ahşâp olduğu için vali Abdurrahman paşa zamanında 1895 senesinde yıkılıp yeniden ve kârgir olarak yapıldı. Bu mektepteki çocuklara kunduracılık, marangozluk, mücellitlik, halıcılık, terzilik, musikî öğretiliyordu. Hele ressâm Riza bey merhumun müdürlüğü zamanında mektep pek mükemmel olmuş ve pek çok talebe yetiştirmişti. Balkan harbinde bu mektep hastahane olduğu gibi, Bulgaristilâsında da bir kaç ay belediye dairesi oldu. Edirne Bulgarlardan geri alındıktan sonra, mektep daha genişletildi ve 835 - 1432 de yapılmış olan Hacı Ivaz camisi de bu sırada yıkıldı. Ve mektebe yeni bir hız verildi. Fakat Yunan işgali sırasında yine bozuldu.

Bu mektebe gerek olan önem de ancak Cumhuriyet gününde verilmiş, mektep daha genişletilmiş, yükseltilmiş, yeni makineler ve motörler konmuş olup burada şimdi demircilik, tesviyecilik, marangozluk, tenekecilik öğretilmektedir.

Edirne Lisesi: (*Resim - 63*) Eski Karaca bevab mahallesinde -ki şimdi Sevindik Fakih mahallesi denir- mahkeme bayırında Merzifonlu Kara Mustafa paşa sarayının yerinde yapılmıştır. Burada daha önceleri Fatih Sultan Mehmedin haremi ve ikinci Sultan Bayezidin annesi Zülkadir oğullarından Süleyman beyin kızı Sitti Sultanın sarayı varmış. Mektebin üst yanında cami ve kıb-

lesinde de Sitti Sultan merhumun ve ailesinden bazılarının mezarı bulunması bu rivayetin doğruluğunu anlatır.

Rifat Osman bey merhum, Rum tarihçilerinden Lambosyadis adında bir öğretmenden, Bizanslılar gününde bu sarayın yerinde Lâtin mezarlığı olduğunu söylediğini anlatır idi ki, orada bazı tesviyeller açmak için kazılar yapıldığı zaman çıkan kemikler ve bazı mezar taşları ve mozayikler de bunun doğru olduğunu göstermektedir.

Merzifonlu Kara Mustafa paşa sarayı 1158 - 1745 yangınında yanmış, kale duvarları da 1116 - 1752 zelzelesinde yıkılmış, bir daha yapılmamış, yerinde bir takım evler yapılmış. Hatta bir aralık bunun bir kısmına mahkeme bile yapılmış idi ki, önündeki bayıra mahkeme bayırı denmesi de o vakitten kalmadır.

19 - uncu asrın son yarısında kültür işlerini devlet eline alıp ta yeni mektepler kurmağa başladığı zaman Edirnede Horozlu bayırında yıkılan ikinci rüştiye mektebinin yerine bir rüştiye mektebi (1) yapmak gerekti. Edirne valisi Kadri paşa zamanında ve 1881 senesinde bu mektebin temeli atıldı; bir rüştiye mektebi yapıldı. Beş sene sonra, yani 1886 senesinde Hacı İzzet paşa merhumun valiliğinde bu binaya bunun gibi bir yapı daha yapılıp katılarak mektep, mülkiye idadisine çevrildi. Ve 1892 de yatılı mektep oldu.

Meşrutiyetin ikinci senesi olan 1909 da vali Hacı Âdil bey gününde bazı genişletmeler yapılarak ve üstüne bir kat daha çıkarılarak mektebin adı Sultâni mektebi oldu. Mektep Balkan savaşında hastahane olmuş, 1912 - 1913 te faaliyeti durmuş ve savaştan sonra 1913 - 1914 te ders yılı başında yine çalışmağa başlamıştır. 25 Temmuz 1920 dan 25 Teşrinisani 1922 ye kadar süren Yunan işgali sırasında faaliyetini yine tatil eden bu mektep 1922 ilkkânun başında yine açılmış ve 1923 - 1924 ders yılı senesinde lise adını almıştır.

Mektep ve bahçesi 4303 metre kare yer tutup batıya bakan güzel bir yamaçta olduğundan Tunca, Meriç, ve Arda çaylarıyla

(1) Edirnede ilk rüştiye mektebi 1857 senesinde belediye karşısında şimdiki Gazi ilkokulunun yerinde olan Âhi Çelebi merhumun Sıbyan mektebiyle Darül-kurrası birleştirilerek açılmış, sonra o yıkılarak şimdiki mektep yapılmış, ikinci rüştiye de Horozlu bayırında açılmış idi ki, o 1877 - 1878 Rus istilâsında yıkılmıştı. İşte ikinci rüştiye buna denir.

Bülbüladası, Karaağaç yolu ve Karaağaç köyü buradan çok güzel görünmektedir. Talebesi her sene artmakta olup geçen 1937-1938 senesinde 200 ü leylî olmak üzere 600 talebesi vardı. 1923-1924 yılındanberi bu mektebin ikinci devresinden 328 kişiye şahadet name verilmiştir.

Erkek öğretmen okulu: (*Resim - 64*). Lisenin batı güneyinde ve Eski Kasap Abdülaziz mahallesinde İstanbul yolu üzerinde çok güzel bir okuldur. Edirnede öğretmen okulunun ilk kuruluşu da 1300 - 1883 senesinde olup ilk önce Üçşerefeli camisi yanında, halk arasında Makaralı veya Taşmektep denen Yusuf efendi mektebinde, ki bu mektep Yusuf efndi adında Edirneli bir zât tarafından 1162 - 1649 senesinde yaptırılmıştır.) O zaman mektep bir senelik olup köylere ve kasabalara ilkokul öğretmeni yetiştirmek amacı ile açılmıştı. 1318 - 1902 de mektep iki sınıflı olmuş ve Makaralı mektep artık dar gelmiş olduğundan Lâri camisi avlusundaki, şimdi yıkılmış olan, medreseye taşındı Bir aralık ta yukarıda Soğukçeşme sokağında Abuk paşa konağında bulundu.

Meşrutiyet devresinde vali Hacı Âdil beyin zamanında Maarif Müdürü merhum Servet beyin himmeti ile yukarıda söylediğimiz yer alındı ki, önceleri burada bir ilkmekteple vakıf evler ve bir mesçit vardı. Kale içinde yıkıntıları kalmış olan eski Kilise ve Halebi camilerinin taşları ile bu okul yapıldı. Sene 1910

Okul Cumhuriyet gününde daha önemli onarımlar görerek şimdiki olğun kılığını almış ve memlekete pek çok öğretmen yetiştirmiş ve yetiştirmektedir.

Kız öğretmen okulu: (*Resim - 65*) Lise ve Erkek öğretmen okullarının güneyindedir. Bu mektebi vaktiyle Soeure Charite sosyetesi yaptırmış, yıllarca burada Hıristiyan kızlarına dinî terbiye vermek ülküsü ile çalışılmıştı. Cumhuriyet devrinden sonra, artık böyle sosyetelere yurtta yer kalmadığından sosyete burasını hükûmete satmış, hükûmet te bu okulda birçok değişmeler yaparak, bugünkü şeklini vermiş ve kız öğretmen okulu yapmıştır.

Edirnede kız öğretmen okulu yakın zamanda, daha doğrusu meşrutiyet günlerinde 1914 - 1915 te şimdiki Kadri paşa mektebinde açılmış, 1915 senesinde Kale içinde şimdi İnhisarlar idaresi olan Polâk mektebine kaldırılmış, Mütâreke devresinde, yâni 1918 de bu mektep "İttihat ve Terakkî„ mektebine - ki şimdiki

orta mepteptir- 1927 senesinde Cumhuriyet gününde eski Askerî İdâdisinin olduğu yere -ki şimdi asker kışlasıdır- 1931 - 1932 ders senesinde de şimdiki yere geçirilmiştir

Bu okul da canla başla ödevini yapmakta, her yıl memlekete birçok öğretmen bayanlar yetiştirmektedir (1).

Ortaokul: Bu mektep meşrutiyet gününde Edirne "İttihat ve Terakki„ kulübü tarafından, halkın verdiği yardımlarla örnek ilkokul olarak yapılmış ve adına "İttihat ve Terakki„ mektebi denmişti. Mütâreke devresinde "İttihat ve Terakki Cemiyeti„ fesholunduktan sonra mektep te hükûmete kaldığından, yapı bir aralık kız muallim mektebi ve sonra Cumhuriyet gününde kız orta mektebi ve daha sonra da muhtelit orta mektep oldu.

Bütün Türkiyede olduğu gibi bilgiye susamış olan Edirne halkının bu okula gösterdiği rağbet o kadar artmış, talebesi o kadar çoğalmıştır ki, son 1937 - 1938 ders senesinde mektep, Kale içinde de bir şube açmağa mecbur oldu. Şimdi ortaokulun avlusunda yine, "İttihat ve Terakki„ kulübü tarafından başlanarak yarıda kalmış olan temeller üzerine bir okul daha yapılıyor ki bu yapı bittikten sonra Edirnenin ortaokulu ihtiyacı birkaç sene için kaldırılmış olacaktır.

Edirnede bugün mevcut olan ilkokullar:

1 — Gazi ilkokulu: Bu mektep Âhi Çelebi mektebinin yerinde olup vaktiyle Rüştiye mektebi olmak üzere yaptırılmıştı. Cümhuriyet hükûmeti gününde ilkokul olmuştur.

2 — Kurtuluş okulu: Bu okul askerî rüştiye mektebi olmak üzere, vaktiyle İkinci Sultan Muradın yaptırmış olup ta bilâhara zelzeleden yıkılan Araplar hanının yerinde 1889 senesinde yaptırılmıştı. Bu da şimdi Cumhuriyet gününde ilkokul oldu.

3 — İstiklâl ilkokulu: Kale içinde olan bu okulun yerinde eski zamanlarda Şer'iye mahkemesi olup bu muhakeme yanındaki boşlukta da Firuz ağa camisi varmış. Meşrutiyet devrinde Hacı Âdil beyin valiliği zamanında da bu şimdiki okul yapılmıştır.

4 — İsmet paşa ilkokulu: Yine Kale içindeki bu okul metrûk emlâktendir. Vaktiyle de okul olmak üzere yapılmış idi.

(1) Soeur de harite mektebi 1911 de yapılmıştır. Ondan önce burada bu mektep yine var imiş. Zannıma göre, bu mektep tanzimattan sonra ve 1872 senesinde burada açılmıştır. Sosyete mektebe Mariya Lurt mektebi adını verir idi.

5 — Cumhuriyet ilkokulu: Kale içindeki bu okul da metrûk emlâktandır. Bu da önceleri yine okul idi.

6 — Kadri paşa ilkokulu: Selimiye yanındaki bu okul, Kadri paşanın valiliği zamanında 1300 - 1883 tarihinde kız rüştiye mektebi olarak yapılmıştır. 25 sene kız rüştiyesi olduktan sonra burası meşrutiyet gününde ilk kız öğretmen okulu oldu. Cumhuriyet gününde ilkokul yapıldı. Bu mektebin adı yakına kadar Mimar Sinan okulu idi. Geçen sene, vaktiyle Kadri paşa zamanında yapıldığı için, adı Kadri paşa okuluna çevrilerek Kadri paşa merhumun adı da bu vesile yaşatıldı.

7 — Yusuf Hoca ilkokulu: Belediye arkasında olan bu okulun yerinde önceleri yine mektep var idi. Bu mektepte yıllarca öğretmenlik eden Yusuf Hoca adında bir zât ki, pek çalşkan, pek idealist bir öğretmen idi, kendi parası ve etraftaki hamiyet sahiplerinin yardımları ile bu mektebi yaptırdı. Bilâhara vali Hacı Âdil bey de mektebin eksikliklerinin tamamlanmasına vilâyetçe yardımda bulundu. Yusuf Hoca koleradan öldü. Bu mektebin adı da yakına kadar Namık Kemal mektebi idi. Son zamanlarda Yusuf Hoca merhumun adını yaşatmak için bu okulun adı da Yusuf Hoca ilkokuluna çevrildi.

8 — Fevzi paşa ilkokulu: Muradiye camisinin üst yanında olan bu okul metrûk emlaktendir. Vaktile de okul olmak üzere yaptırılmıştı. Yeri pek güzel olup Sarayiçine nazırdır.

9 — Plevne ilkokulu: Kirişhanede Uzunkaldırım boyundaki bu okul çok eski olup eskiden adı Taşmektep idi. Vaktile Hasan Vasfi efendi adında bir zât ki, Edirnenin meşhur hattatlarından idi, burda çok zaman öğretmenlik ettiği gibi sonradan oğlu Hacı Ali efendi bu mektepte pek çok yıl öğretmenlik etmiştir. Tunca çayı yakın olduğu için her taştığı zaman okulun etrafını sular alır. Mektepte artık yıkılmaya yüz tutmuş olduğundan okulun buradan kaldırılıp daha yüksek bir yere yapılması gerektir ki, kültür direktörlüğünce de bu cihet göz önüne alınmıştır.

10 — Dilâver bey ilkokulu: Yine Kirişhane semtinde olan bu okul da metrûk emlaktendir Tuncaya yakınlığı sebebile bu okulun da buradan kaldırılması gerektir.

11 — Lala Şahin ilkokulu: İstanbul yolunda ve Ayşekadın camisi yanındaki bu okul vaktile okul olarak yapılmış ise de,

bahçesi küçük olduğu gibi cadde üzerinde olması da bir okulda en gerekli şeylerden olan huzur ve sükûnetin teessüsüne mani olmaktadır.

12 — Mithat paşa ilkokulu: Yeni imaretteki bu okul muhasebei hususiyenin satın aldığı evde olup yapı okul o arak yapılmadığından bu semtte de b r mektebin yapılması pek gereklidir.

13 — Hacı İlbey ilkokulu: Vıldırımın Kum mahallesinde olan bu okul da metrûk olup, vaktiyle de mektep olarak yapılmış olduğundan güzel bir binadır.

14 — Karaağaç ilkokulu: Şimdi Nafia vekâletinin eline geçen bir yapıdadır.

İşte Edirnenin resmi okulları bugün bu ondört okula münhasır olup şehirde daha bir kaç ilkokul yapmaya ihtiyaç vardır. Çünkü mekteplerdeki talebe sayısı her yıl artmaktadır. 1936 - 1937 ders yılında bu mekteplerdeki talebe mevcudu 2860 olduğu halde, 1937 - 1938 ders yılındaki talebe mevcudu 3082 ye çıkmıştır

Edirnedeki ekalliyet mektepleri:

Burada şimdi biri Musevi, diğeri Bulgar ilkokulu olmak üzere iki ekalliyet okulu kaldı.

1 — Musevi ekalliyet ilkokulu: İstanbul yolunda güzel bir avlu içindedir ki, burada vaktiyle Nakibül-eşraf kaimmakamı Rifat efendi adında Edirne ileri gelenlerinden bir adamın konağı varmış. İşte o konak Rifat efendi veresesinden musevî cemaatınca satın alınarak yıkılmış, yerine bu mektep kurulmuştur. Talebesi dört yüz ile beş yüz arasında olup Edirnede musevi çocuklarının bir çokları da Türk okullarına gitmektedir. Bu mektep 1906 senesinde yapılmış olup ondan önce musevî mektepleri hep Kale içinde idiler ki, büyük yangında yanmışlardır.

Edirne musevî mekteplerini kuranlar da vaktiyle Pariste kurumluş olan "Alyans İsrailit„ cemiyeti mensupları idiler. Bu cemiyetin en çok önem verdigi ülkü ise Türkiyedeki museviler arasında Fransız kültürünü yaymak olduğundan bu mektepler hayli zamandanberi yaşadığı, Edirne musevileri de hemen beş yüz senedenberi aralarında yaşadıkları halde, Türklerin dilini gereği gibi öğrenememişler ve Türk kültürünü benimseyememişlerdir. Son zamanlarda yanlışlarını ve yanlışlıklarını anlıyan museviler Cumhuriyet gününde mekteplerinde tedris dilini Türkçe yapmışlar, böylelikle musevîler arasında ancak şimdi Türkçe benimsenmeye başlanmıştır.

2 — Edirne Bulgar ilkokulu: Yukarıda da anlattığımız gibi tanzimat devrinde Balkanlardan bir çok Bulgar aileleri Edirneye inip yerleşmişler, yavaş yavaş burada kliseler yapmağa, mekteplar açmaya başlamışlardı. Bunlar 1877 - 1878 den sonra daha çok kuvvetlendiler. Çünkü yeni kurulan Bulgar hükûmeti de İstanbul Bulgar Eksarhlığı vasıtasiyle bunların üzerinen gizlice kol, kanat geriyor, ileride elde etmek istediği ülkülere çalıştırmak için burada Bulgarları hazırlıyordu. Bunun neticesi olarak Edirnede beş altı yüz hane Bulgar toplandı. Bunlar burada bir kaç tane ilkokul açtıkları gibi, bir erkek, bir de kız jimnazisi bile açmışlar idi. Balkan savaşından sonra Bulgarların çoğu artık Türklerle komşuluk edecek yüzleri kalmadığından Bulgar askerlerile birlikte Edirneyi bırakıp kaçtılar. Bugün Edirnede yalnız 50 - 60 hane Bulgar kalabilmiştir.

Edirne Bulgarlarının eski Kale dıvarı yerine yaptıkları büyük ve yüksek bir okulları vardır ki, bugün Bulgar çocukları bu okulda okurlar. Bu okul, Bulgar millet severlerinden doktor Petar Beronun bıraktığı paranın faizinden yapılmış olup bu para Eksarhlığın idaresindedir. Okul 1912 senesinde yapılmıştır.

Cumhuriyet Kız Sanat Enstitüsü

Umumî Müfettiş sayın General Kâzım Dirik'in himmetiyle geçen 1936 - 1937 ders senesinde Edirnede bir kız san'at enstitüsü açıldı. Şimdilik biçki ve dikiş ve moda adı ile iki şubeye ayrılan ve tahsil müddeti iki sene olan bu enstitüde 224 kadar kız san'at öğrenmektedir. Enstitü Kale içindeki metrûk emlâkten birindedir.

Telebe yurdu: Umumî Müfettiş Sayın General Kâzim Dirik Edirnede bir de talebe yurdu kurdu ki, burada geçen 1937 - 1938 senesinde 37 kadar kız ile 105 kadar erkek çocuk bulunuyor,(1) Liseye, Ortamektebe devam ediyor, bu suretle devletin mekteplerde meccâni okuttuğu talebeden başka yüz kırk iki kadar yoksul talebe daha irfan nuru ile nurlanıyordu. Kız talebe yurdu geçen 1937 - 1938 de Edirne musevî mektebinin üst katında

(1) Bu kitabın basıldığı 939 - 940 ders yılında yurttaki talebe mevcudu kız, erkek 257 yi bulmuştur.

olup erkek talebe ise Kale içinde olan metrûk emlâkten bir yapıd dır. Bu yapının yanına Generalın yüksek himmeti ile koca bir daire daha yapılmış ve böylelikle 105 kadar erkek çocuğu buraya yerleştirebilmek mümkün olmuştur.

Önceleri Açılıp ta Şimdi Kapanmış Olan Mektepler

Ziraat Mektebi: Yukarıda san'atlar mektebini anlatırken de söylediğimiz gibi eskiden Edirnede ikinci Sultan Selimin Mamak sarayı yerinde bir nümune ziraat mektebi açılmıştır orta derecede olduğu için Cumhuriyet devrinde gereksiz görülerek kaldırılmış, ziraat mektebine ayrılan vakıf tarlalar, şimdi umumî hapis hanedeki mahkûmlar tarafından işlenmekte bulunmuştur.

Askerî idadisi: Önceleri Edirnede bir de askerî idadi mektebi vardı ki, Balkan savaşına kadar açık duran bu mektepten Türk ordusuna pek çok zabit yetişmiştir. Edirne askerî idadisi ilkönce şimdiki Maarif bahçesinin yerinde olan eski cephanede „ Tekfur sarayında „ açıldı. Sonra Hatice Sultan Sarayı denen yerde yapılan binaya taşındı. Ve orada pek çok seneler iş gördü. Bu yapı. sonra bir aralık kız öğretmen okulu, bir aralık şehir kız yatılı mektebi oldu. Şimdi ise asker kışlasıdır.

Askerî Rüştiye: Edirnede bir aralık bir de askerî rüştiye mektebi yapılmıştır ki, bu mektep şimdiki Kurtuluş ilk okuludur Bu askerî rüştiye Edirneye pek çok çocuk yetiştirmiştir.

Edirnede bir aralık askerî iptidaiye mektebi bile açılmıştı.

Osmanlı Şairlerinin Edirne Hakkında Söyledikleri Seçme Şiirler

Mesihî merhumun Edirne hakkında söylediği şiir:

Aceb şehr olur ânın bâğu râğı
Virir kişiye cennetten ferâğı
Temâşâ eylesen her bir minâre
Dönüptür serv kad bir şivekâre
İçinde suları mevzûn reftâr
Bulutlar başı ucunda hevâdâr
Soyunup Tuncaya girse güzeller
Açılup ak göğüsler ince beller

Siyeh futa kuşanır ak dilber
Olursan gece gündüzle berâber
Futada hak komuş bir sırri gaybı
Ki örter damenile görse aybı
Su içre bunlara kılsan nigâhı
Görürsün bürcı âbı üzre mâhı
Gözün yaşı Meriç olsa nazarda
Ne mümkün bir kolun boynuna Arda
Gören bu şehri bu resmü kıyâmet
Sanır bununla dokuz oldu cennet
Zehi cennet ki yazı biz günâhkâr
Görür asi vü âbit bunda dîdâr

Celâl zade Mustafa Çelebinin "Tabakatül Memâlik„ adlı kitabında Edirneyi vasfederken söylediği şiir:

Ne şehr ol ki misâli bâğı cennet
Behişti Adne dönmüştür ne minnet
Sular gûyâ gümüşten safhalardır
Kenârında çemenler levhalardır
Kenârı Tunca Sahravü musallâ
Behişt ande revân âbı musaffâ
Meriç ırmağı benzer selsebile
Ya kevser suyudur benzer sebile
Revandır nehri Arda Nile benzer
Eder toprağı altun bitirir zer
Şükûfe menba'ıdır bâğu râğı
Dirahti sâyesidir gül yatağı
Nevâya başlasa bülbül Kemerde (1)
Dili uşşakı yağmalar seherde
Safâyı mevsimi ışü behârı
Cilâ verir komaz dilde gubârı
Hevası nükhet efzâdır meşâme
Safada ta'n ederse nola Şame
Olup her camii zikrile memlû
Dolu her köşesi yarabbi yahû
Mücessem nûra benzer her minâre
Kılur tevhidi hakkı aşikâre
Süvârında mahalle Mısrü Basra
Erişmez vasfının inkârı hasra
Makarrı şahı zişan kasrı âli
Behişti adın ola varsa misâli

(1) Kemer, Tunca boyunda bir yerin adıdır.

Kenârı cûybarında çemenden
Çiçekler bû verir miski Hatenden
Simaru hasılı elvânü eşkâl
Zülali ravzası gûya ki Selsâl
Gülistânında bülbüller figanı
Eder pürgulgule kevnü mekânı
Mamak pınarı işretcâyi Şâhî
Bütün dünya değerdir arsagâhı
Nevâyi mürgı haletbahşı cânsûz
Enini andelibi hatır - efruz
Önünde Tunca mirâtı mücellâ
Safa efzâ küduretten musaffâ.

Meşhur "Hümayun Nâme„nin mukaddemesinde, sahibi Ali efendinin Edirne hakkında söylediği şiir:

Esdi cân bâğına bâdı ıtırsâyı Edrine
Feyzı ruh etti fezayı canfezâyı Edrine
Def'edip dilden gumumı köhneyi İsa gibi
Tâze cân verdi demi mu'ciznümâyı Edrine
Gonce gibi şekli gülden derhem olmaşken gönül
Gül gibi açtı nesimi dilküşâyı Edrine.

Edirneli şair Hâtemî beyin ikinci Selim hakkında söylediği Edrine redifli kaside:

Devri gülde reşki cennettir fezayi Edrine
Dembedem hûb olmada hüsnü behâyı Edrine
Âbı kevser hâki miskü sengi simi hâmdır
Gayreti firdevsi âlâdır binâyı Edrine
Teşnesin ihya eder dil mürdesine cân verir
Hıdrü İsa gibidir âbü hevâyı Edrine
Reşki mürgani gülsitanı İremdir her biri
Nağmede her bülbüli destan serâyı Edrine
Küşei meyhanesin Cem tahtına vermez bugün
Derdkeş bir rindi meynuşi gedayi Edrine
Leb şeker âyine ruhlar bezmini peydâ eder
Tutiyâni nöktegûyi hoş edâyı Edrine
Azmederdi Tuncaveş olup revâne seyrine
Han Selimi âdil ol fermân revâyi Edrine
Tunca bir bahri revan ol şâhı dürri şâhvar
Bir sadef olmuş ana Devlet serâyı Edrine
Mâveraünnehrde han olmadan hakanı Çin
Yek dürür olmak gedâyi binevâyı Edrine
Nuşi dârûdır demi germâda her yah paresi
Zehri katildir eğerçi kim şitâyi Edrine

Pâdişâhı heft kişver eyliye gâhi nazar
Budurur ancak cihanda iddiayı Edrine.

Hâtemî beyin bu kasidesine Kesbî Çelebinin söylediği nazire:

Meymenet âyin şehri dilküşâdır Edrine
Tarhı matbuı güzel zibâ binâdır Fdrine
Her yeri mânendi çâr bâğı gülgiştür anın
Bir diyârı bibedel nüzhet - fezâdır Edrine
Âbı rüknâbâdı şirazî sıfat enhâr ile
Gıbta fermayi İrem firdevs sâdır Edrine
Olmaz uşşaka bunun gibi karargâhı gönül
Ber mekamı evç taksimi sabâdır Edrine
Gonçei tab'ı komaz neşküfte eyler münkeşif
Mâyei feyzu seherveş hoş hevâdır Edrine
Gösterir kâlâyi ırfâna kemâli iştihâ
Şevkı erbâbı hüner meşhur edâdır Edrine
Güş iden vaslın nola hâkin ederse kûhli çeşm
Kesbiya cayi nazargâhı Hudâdır Edrine.

Nev'i zâde Atayî merhumun Edirnenin Demirtaş mesiresi medhinde söylediği manzumeden:

Bezmi dârül ünsi küdsin anlamazdık haletin
Edrine şehrinde yârâni safâyi görmesek
Bahusus ol şehri nüzhetgehte bimânend olan
Kasrı halet bahşü âbı cânfezâyı görmesek.

Birinci Ahmedin Edirneye 1021 - 1612 senesinde geldiği zaman şair Nef'i de beraber bulunmuş, o zaman Edirne hakkında şu meşhur kasideyi söylemişti:

Edrine şehri mi bu yâ gülşeni me'vâmıdır
Ande kasri padişahi cenneti â'lâ mıdır
Beyti mamuru felek mi ol fezada ol serây
Ya zemini cennet olmuş Kabei ulyâ mıdır
Cûylar mi devreden tarfı çemenzârın veyâ
Ma: pervaz ile kat' olmuş yeşil hara mıdır
Sebz hürrem pürfeza mi her kenârı cûybâr
Ya miyânı cûda aksi künbedi hazrâ mıdır
Hıfz için yahut vücudi padişahı, cûylar
Pasbanı genci devlet olmuş ejderhâ mıdır
Cenneti görmüş bir âdem var ise gelsin desin
Tarhı ânın dahi böyle dilkeşü zibâ mıdır
Habbezâ cây neşât efzâ ki Ridvân görse ger
Hayretinden derdı bu cennet midir dünya mıdır

Sun'ı hak ya gülşeni cennetten ifraz eylemiş
Başka bir câyı tarab engizi gamfersâ mıdır

Nef'i 1043- 1634 te dördüncü Sultan Muratla birlikte tekrar Edirneye geldiği zaman ise şu kasideyi söylemişti:

Nice dilşâd olmasınlar şeh-yu şâbı Edrine
Şehri teşrif etti şâhı kâmiyâbı Edrine
Sâyesinde şenliğe yüz tuttu sertâser yine
Oldu yeksân câyı mamûr harabı Edrine
Ol kadar etti sirayet feyzı hulku meşrebi
Kevserü misk oldu hep âbü türâbı Edrine
Nükheti hulkıle hoşbu oldu haki olkadar
Rûmı Çin etti şemimi müşktâbi Edrine
Meşrebi şûhında bir sır var ki te'sir eylese
Zail olmaz haşredek keyfi şerâbı Edrine
Yaraşır Nef'i bu şi'ri âbıdârı âleme
Bergüzâr eylerse mânendi gülâbı Edrine

Dördüncü Sultan Murat kendisine sunulan bu gazeli pek beğenmiş, yanında bulunan şeyhulislam şair Yahya efendiye, buna nazire söylemesini emretmiş. Yahyâ efendi de bu gazeli şöyle tanzir etmiş idi:

Gül ruhun bûyün sabâdan aldı âbı Edrine
Bende bildim kim olur erzân gülâbı Edrine
Özge âlem verdi lütfile o şehri dilkeşe
Âlemin sultanı şâhı kâmyâbı Edrine
Hazreti Sultan Murat ol şâhi âli kadr kim
Pây bûsile muazzamdır cenâbı Edrine
Makdemile şöyle rif'at buldu ol şehri güzin
Nühsipihre t'an eder şimdi kıbâbı Edrine
Şemmeyi lûtfin verip hasiyeti müşki gülâb
Kadrü kıymet bulmada âbü türâbı Edrine
Ani döndürmüştü piri köhne sâle rûzigâr
Hamdü lillâh yine avdetti şebâbı Edrine
İltifatın bir safa bağışladı Yahyâya kim
Vermeye bir meste ol hali şerâbı Edrine

Dördüncü Sultan Muratla birlikte Edirneye gelen Kırımhanı Hüsâm Girayın Nef'iye söylediği nazire:

Merhaba ey pâdişahı Cem cenabı Edrine
Oldu teşrifinle hurrem, şeyh-u şâbı Edrine
Rağbet etse kimya denlu aceb mi halk ana
Pâybûsile şeref buldu türâbı Edrine

Şöyle ma'mûr oldu kim reşk etmede cümle bilâd
Feyzi teşrifi kudumunla harabı Edrine
Padişâh ile bile geldi baharı nola ger
Galib olursa behişte âbü tâbı Edrine
Şâhı Efridûn alem sultan Muradı Cem haşem
Ev şehinşâhı cenâbı kâmiyâbı Edrine
Devletinde bir safa elverdi kim erbâbına
Vermez ol gûne safa keyfi şerâbı Edrine
Hazreti Sultanı tasdi' eyledin Seyfi sakın
Afvini eyle recâ ey bihicâbi Edrine.

Hıbrî merhumun muasırı, Edirneli şair ve kadı İlmî efendinin söylediği nazire:

Gördüler lütfü inâyet şeyhu şâbı Edrine
Zail olmaz haşredek bu âbü tâbi Edirne
Feyzı hulku meşrebi pâkile şimdi t'an eder
Kevseri gılmana hubanı şarâbî Edrine
Makdemi şâhî ola hem iyd ola hem faslı bahar
Etmesin mi hareme istiğnâ cenâbı Edrine
Kahiri şâhı Acem sultan Muradı Cem haşem
Şâhı âlem pâdişâhı kâmiyâbı Edrine
Her taraftan askeri derya gibi akıb gelir
Pâyine yüz sürmeye mânendi âbı Edrine
İlmîi müştâk rûmâl etti haki pâyine
Buldu teşrifile teskin istırabı Edrine.

«Enisül-müsamirin» müellifi Abdurrahman Hıbrî merhumun söylediği nazire:

Feyz bahş olmakta enhâra sehabı Edrine
Cûş ederse ta'nmıdır her bir habâbı Edrine
Şahidi gül har ile hemsohbet olmuştur meğer
Ana muğberdir bulandı sanma âbı Edrine
Ateşin güller ile oldu kenârı cûybâr
Gülşene gel kim yerinde âbü tâbi Edrine
Berki sebzile olup eşcârı bâğı serbülend
Her biri rif'atta oldu çün kıbâbı Edrine
Gülşen âbâdı cihân mamur oluptu gûyya
İltifatı han Murad ile harabi Edrine
Ol şehinşeh kim duasın vird edinmiştir cihân
Nitekim zikri cemili şeyhu şâbı Edrine
Peyrevii hazreti üstâd kıl Hıbrî hemân
Hüsni nazmın ta pesend ide şebâbı Edrine

Ol Hüdavendi kerimüşşânı hoşbû hılkatin
Şemmesine değmeye tâze gülâbı Edrine
Lütfi has et bendene ey dâveri sahip kerem
Almak istersen duayı bihisabı Edrine.

Edirneli sevdiklerine

Nisârî Hüseyin Çelebinin İstanbuldan Edirnedeki gönderdiği manzûm mektup :

Var niğâh et câbecâ ey nâmeyi hasret şiâr
Dilkeşü halet fezayı gülsitânı Edrine

Goncei ra'nâyi gülzârı lebi dilber gibi
Metheder mi ruzü şeb nazm âverânı Edrine

Tunca vü Arda Meriç kevser gibi olmakta mı
Her birisi zineti sahni cinânı Edrine

Cilve eyler mi girip sîmin bedenler Tuncaya
Hûblar kuçmakta mı âbı revânı Edirne

Azmederler mi temâşâyı Demirtaşa yine
Mehveşânı sahtı kalb âhendilânı Edrine

Her ikindide seri cisri cedide nâz ile
Seyre varırlar mı yine dilberânı Edrine

Köşe köşe şöyle seyreyle o şehri dilkeşi
Tâ nümâyân ola bidarü nihânı Edrine

Eski câmide varıp eyle dua kim oldurur
Kâbei sâni makamı salihani Edrine

Câmii sultan Selimi dahi seyret kim odur
Reşki firdevsi berin nâzik makamı Edrine

Sür yüzün haki rehi yârâna eyle ihtiram
Tâ seni tutsun el üzre sâkinânı Edrine

Hıbrîi İsa dilin [1] bus eyle evvel makdemin
Çünkü oldur serveri dânişverânı Edrine

Cümleden evvel ani yazmazdı hamen nâmeye
Olmasa ger âbıruyi salihanı Edrine

Âzeriye [2] kıl dua eyle hulusı tamımı
Şimdi oldur şairi mu'ciz beyânı Edrine

İştiyâk ile Semendî [3] ye senâlar eylekim
Şimdi olur Fârisi çapük ınânı Edrine

Eşhubi endişesile cilve eyler mi müdâm
Ol esiri şahidi na mihribânı Edrine.

[1] "Enisül-müsamirin„ Sahibi Abdurrahman Hıbrî efendi.
[2] Bosatncı zâde İbrahim Âzeri.
[3] Semendî, Şair Ahmet Neşatî dedenin ilk mahlâsıdır.

Kastamonulu Türabî merhumun Edirne hakkında söylediği manzume :

Sabâ yürü güzer eyle diyârı Edrineye
İlet selâmımı ol yârgarı Edrineye

Hezâr dua vü senâlar oku âna benden
Sorarsa ger beni yârân girince Edrineye

Çü bağrı kan ile dolmuş elinde bâde müdâm
Bu resme eyle rivayet ıfarı Edrineye

Sabâ eğer bilemezsem nigârın odasın
Dolaş yukarı yanından kenârı Edrineye

Bilirsin ande Sinanı aratır ande seni
Şikâyetimi ilet şehriyârı Edrineye

Gelir bu leylü nehâr gider bu ömrü bahar
Sonu hazâne irer di nigarı Edrineye

Eğerçi nâfe Hatenden diyârı ruma gelir
Nicesi benzeye ol müşkbârı Edrineye

Türabînin terü rengîn sözünü tuhfe için
İlet a bâdi sabâ yâdigâr Edrineye.

Sünbül zade Vehbî merhumun ordu ile birlikte Edirneye geldiği zaman Edirne hakkında latife yollu yazıp Hayri merhuma gönderdiği gazel :

Hoş geldi bana şehri dilârâyı Edirne
İstanbulu andırdı temâşâyı Edirne

Her serv kaddin aksi derununda nümâyân
Ayinedir enhârı musaffâyı Edirne

Dilberlerinin bûsei şirin lebi la'li
Uşşaka verir lezzeti helvâyı Edirne

Benzer ruhı hubânına her veçhile gûya
Sad rengile bûyi güli zıbâyı Edirne

Erzân satar şiveyi bi rengü terazû
Dildâdei sûki Alipaşayi Edirne

Oğlanlıda bir kız gibi dellâke süründük
Çoktur belli germâbei ra'nayi Edirne

Devreyleyerek âlemi şimdi beni vehbî
Çarh eyledi üftâdeyi sahrayı Edirne

Keçeci zade İzzet Mollanın Edirneyi ziyaretini bildiren şiri :

Edip her taraf sırrı sun'ı hakîm
Göründü Edirne o şehri azîm

Stanbulu gördüm kıyâs eyledim
Cenâbı Hüdaya sipâs eyledim

Ne gördüm ki bir fırka bostânıyân
Durur rehgüzârımda çün gülsitân

Gelip dedi bir bülbüli hoşnevâ
Selâm etti bostancı başı sana

Müsellemdir ol zadei Şehsüvâr
Müsellemdir âna bu şehrü diyâr

Mekânıdır ânın serâyı vezir
Ta'ama sizi bekler ande o mir

Pesü pişimi aldı bostanıyân
Göreydi şu ikbâlimi düşmenân

Duhul eyledim şehre âlây ile
Aceb tarzü tavrı dilâra ile

Sarâyı vezire varınca yakın
Zuhur eyledi nice müstakbilin

Bıraktım binüp rahşe gerdûneyi
Ederdim murad eylesem her neyi

Olup Çeşme Paşakapusu ayân
Stanbuldaki babı sandım hemân

Müsellem gelip nerdibân başına
Kapı halkı indi binek taşına

Edüp hürmet ol miri derviş hu
Bilip kadrimi eyledi serfürû

Oturduk o gün ande akşama dek
Uzatmış idik subhını şâmedek

Edüp badehû ıstirâhat talep
Dedi vakia çektiniz çok tâab

Gediklilerinden birin istedi
Sarâyı hümayûna azmet dedi

Açıp bir oda eyleyin ihtimâm
Ola tâ ki bu zate ikramı tam

Dedi tahtı nazma bu sultandır
Sarâyı hümayûna mihmândır

Müsâfir ki vassafı hâkan ola
Sezadır sarayında mihmân ola

Katıp yanıma bir iki bendesin
Çıkıp etti teşyi şermendesin

Sarâyı Hümayûna oldum revân
Bana oldu dünyâda cennet ayân

Nola bendesi else ol câyi cây
Efendim sarayı idi ol sarây

Evsafı sarayı Edirne

Edirne sarayı diğer bir cihân
Cihatla eder Tunca kat'ı miyân

Gören celveli simile der hemâ ı
Yeşil safhada nüshai gülsitân

Binası sarayı hümayûn gibi
Biri birine beyti merhun gibi

O bâğın da gülhane meydânı var
Hezârân güli var gülistânı var

O eşcârı mülteffetüs - sâklar
Nice erguvanlarla leylâklar

Hezârân takı felek iştibah
Görenler harap olduğun eyler âh [1]

Cihânbini var kim felekten bülend
Eder turrası zühreye rişhand

Kusurı metini o rütbe metin
Yıkılmaz yıkıldıkta belki zemin

Soyup üsrübün dûzdveş rûzgâr
Kıbâbın fakat etmemiş târûmar

O gülzârı Tunca edüp çâkcâk
Yaka yakaya gelmiş âb ile hâk

Yapılmış mualla nice dâire
Gelir âsüman hatırı zâire

Nice havzı safi, nice selsebil
Mizâcile memzuçtur zencebil

[1] Edirne sarayının daha o zaman harap olmağa yüztuttuğu İzzet Mollanın bu sözlerinden anlaşılıyor.

O hammamlar kim cihân gülşeni
Seza bülbül olsa ona külhanî

Şehinşâhı devrana lâyık saray
Eğer bassa şevketle bir kerre pây

Cihân gibi mamur eder âni de
Benim gibi mesrur eder âni de

Müsafir olup ânde beş gün tamam
Edirne sarayın gezerdim müdâm

Çıkardım gehi şehri seyrân için
İderdim nevâ ol gülsitân için.

Sıfatı Şehri Edirne

O şehrin felekveş iki kutbu var
Nola rif'atı olsa gerdûm medâr

Birisi Enisi [1] dili aşikan
Birisi Sezâyîi [2] mu'ciz beyan

Ziyâret edip iptidâ anlari
Sevindim görüp tekkede cânlari

Cenâbı Enisin alıp himmetin
İşittim Sezâyî ile sohbetin

Cihânın gamından bulup ruhati
İderlerdi kabr içre cân sohbeti

Gamı âlemi terk idüp bizlere
Komuşlar sözü ikisi bir yere

Alıp neş'esin âlemi vahdetin
İçerlerdi câmın demi vahdetin

Dedim bana bir cam allah için
Derûnumdaki ateşin âh için

Dediler bu meyhanenin bâdesi
Zarardır içilmez susuz bâdesi

Sirişk olmayınca içilmez o mey
Katılmaz o sahbaya bir başka şey.
Alıp bu peyâmı hemân ağladım
Bakıp halime kareler bağladım

[1[İzzet Molla burada Şair Mevlevi Enis Dedeyi murad ediyor.
[2] Burada ise Gülşenî şeyhi Şair Sezayîi kasdediyor.

Dedim bir gün olsun zahîrim olun
Demi vâpesin destgirim olun

Dediler kim ikrarına kıl sebât
Erenler verir sana âhır necât

Dedim Hak tealâ muhakkak ede
Kapınızda abdi muvaffak ede

Aceb zâtler piri dergehleri
Gedâ suretinde idi şeyhleri

Edüp her biri ile ışku niyâz
Dua ettiler ol iki serfirâz

Kabul eyledim lütfü himmetlerin
Penâh eyledim bâbı devletlerin

Ziyâret edip bunları iptidâ
Selimiyede zuhrü ettim edâ.

Sıfatı Camii Selimiye

Selimiye ol camii dilküşâ
Tamam etmiş ol beldei ruşinâ

Ne cami ki cem' olsa mecmuı hayr
Yanında döner hiçe âsârı gayr

Nola eylese çerhı dehşetzede
Yıkılmış yapıldıkda bin bütgede

Şu âı alem sanma pertev feşân
Seri çerha mimârı dikmiş sinân

Ne kubbe habâbı yemi magfiret
Olur çeşme mizân demi magfiret

Ne kubbe zeminde diğer âsümân
Mesabihi rahşânı kevkebnişân

Ne ebvab bâbı behişti berin
İki halkası didei huriin

Ne mihrâp ebrûyi ehli hüdâ
Fürûzendei şem'i nûri Hüda

Ne minber bükülmüş kadi nâzdan
Geçince sipihri serefrâzdan

Ne kürsî o piştahtei âbnûs
Olur vaız andan cevâhir fürûş

Ne mahfil o kasrı behişti berin
Akar idi tahtında mai ma'ın

Gelir hatıra revzeninden tamam
Aleyhısselat üzre elfüs - selâm

Alaldanberi bülbüli din nefes
Yapılmış değil öyle zîha kafes

Minâratı çârı mezâhib gibi
Tarık hudâda merâtib gibi

İkinin yolu şürfesi gibi üç
Gelir çünkü bennâyi akle bu güç

Turuk olsa da suretâ zaide
Çıkar her biri matlabi vahide

Hezârân da olsa rehi içtihâd
Hudâdır Hudâdır Hudâdır murad

Düşünse bu remzi ider bigümân
İmameyn ile ibni sâbit ayân

O firdevsi yapmış Selimi halim
Ola âne cennette kasri azîm

Olup vâkıfı müjdeyi « men benâ »
Cinân içre ol takı kılmış binâ

Görülmüş değil ziri nüh kubbede
Arar mislini pir nüh kubbede

Anın olsa vasfında sanman yeter
Serapâ bu manzümei muhtasar

Dolaştı zebâna sözüm halkaveş
Kapısında kaldı gözüm halkeveş

Temaşasını terk, emri muhâl
Ne mümkün ki gelsin nigâha kelâl

Düşürdüm dili dûzahı fırkate
Veda eylemiş yogıken cennete

Düşüp sûka divâneveş serseri
Temâşâ ederdim gezip her yeri

Bedesten gibiymiş o şehri cesim
Derûnunda var nice sûkı azîm

O şehrin nice câyi mamuru var
Ez an cümle bir sûkı meşhuru var.

Sıfatı Çarşûyi Ali Paşa

Ali nâm paşa binâ eylemiş
Kıbâbın felek itilâ eylemiş

Olur iki gerdûne geçse revân
Biri olsa gerdûnei âsümân

Serapâ dükâni cevahir fürûş
Güher tab'ım âsâ ederdi hurûş

Ginân görse dükkânı attarını
Feramûş ider buyi gülzârını

Asılmış beher kûşede tenk tenk
Gülistân gibi kâlei sürh renk

Tuhafçilerin öyle kim zineti
Sanırsın ki İngiltere Devleti

Mücellitleri bir kitâb etse zeyn
Ederdi mehi şemsei deffeteyn

Müzehhipleri etse tahriri şeb
Kevâkib için mihri eyler zehep

Musavvirieri etse tasviri rûz
Eder mihrile meh beraber bürûz

İçinde var envai ehli hıref
Bezesten gibi bir değil her taraf

Bulursun neyi arasan bibeha
Bulunmaz fakat dilberinde vefa

Kimi müsliman kimi kâfir beçe
Oturmuştu bir nice tâcir beçe

Alıp hiçe aşıkların canını
Satarlardı kırmız deyü kanını

Gelip cûşe şerbet füruşanı sûk
Kapağı atardı hasetten lüuk

İkindiye dek ânde ârâm edip
Safayi derûn ile akşam edip

Edip asrı Üçşerfelide edâ
Varıp Eski camide ittim duâ

Görüldü dahi nice âli eser
Stanbuldan belki efzûnter

Gönül uysa ger nefsin ibramına
Soyunmuştu Oğlanlı hammamına

Yayan seyrolunmuştu her cânibi
Görenler sanırdı ayak nâibi

O rütbe sokaklarda oldum revân
Mahallâtta sandılar pasbân

Vücûhi vilayât ziyâfet edip
Bu ednâya âlâsı hürmet edip

Hususa Reşâdı hüner perveran
Anin ile fahreylesin hacegân

Beni gice mihmânı han eyledi
Riayet edip şâdmân eyledi

Yine avdet ettik saraya o şeb
Ânın hintusile gelip bi tâab

Seher vakti bostancıbaşı ağa
Tulu etti mânendi mihri safa

Saray oldu mestur aynile per
Duyulmuş meğer olduğum bisiper

Tedârik olunmuş münâsip devab
Uşaklar o dem oldular râhyâb

Bulunmaz iken bende her bâr esb
Hudâ verdi gerdûnei çâr esb

Müsellem bey etti vedaı tamam
O Paşa Kapısına etti hıram

Teveccüh edip ben de İstanbula
Hayâli vatan ile düştüm yola.

Edirneli Kâminin Edirne hakkında söylediği bir kıt'a :

Bu kavli eyledi imza bütün ülül-ebsar
Baharı Edrine oldu riyâzı hulde nazir

Tekaddüm eylerise kıblegâhı İstanbul
Karargâhı kibarın değil mi saffı ahir.

Yine Edirne hakkında söylenmiş sözlerden :

Rûh bahş olmuş hevâyı canfezâyı Edrine
Gülşeni cennetmidir bilmem serâyı Edrine

Şehrini şehri Stanbul üzre tercih eylemem
Lik zevkine müreccahtır sefâyı Edrine

Yine Edirne hakkında bir beyit :

Bir lâtifüt-tabı' pak asla haleftir var ise
Ânın için böyle hoşbûdur gülâbı Edrine

İşte Edirne hakkında yazılan bu şiirler, mübalâğalı da olsalar, Edirnenin eski durumunun pek güzel, pek gönül alıcı olduğunu anlatmaktadırlar. Lâkin Edirne, sonraları gözden düşünce gerilemiş, hatta bazı şairler Edirne aleyhinde şiirler bile söylemişlerdir. Şair ve müverrih Sâminin Edirne hakkında söylediği yarım bir şiir vardır ki, o zaman Edirnede yaşıyan münevverleri pek kızdırmıştı. Bâdi efendi merhum onu da bularak "Riyazı beldei Edirne„sine yazmış. Ben de tarihçiliği tam yapmış olmak için o şiiri de kitabıma yazıyorum :

Şâminin Edirne aleyhinde söylediği nâtemam kasidei şitâiye:

Şitâda Edrine halkı garip halette
Ki itidal ile abü heva bürûdette

Muhaldir rehi yahbestesinde amedü şüt
Ki ser tekaddüm eder pâyden refakatte

Nihâli bâğları mürdei kefen berdûş
Kenârı bâmı sinanı gamı iraette

Şikeste câmları şehnişinleri berhâk
Kibârı hane harap ehli sûkı zillette [1]

Baharı gerçi cevâhir misal imiş tutalım
Olur rahis güher buz olursa kıymette

Civanı berfile piri sefitrişe döner
Eser kalır mı bu veçhile husni surette

Çu itidali hevâ ilmü marifet nâyâb
Tıba'i ehli beled müttefik cehâlette [2]

Misali berf nükudı müsafiran zayi'
Ricâli şehr çü yah cem'i âbi devlette

Siyâh fahmile âteş bahasına hizüm
Netice serdii kaht ile dil meşâkkatte

Verirdi duzehiyâne câhimi minnet ile
Bu şehre malik eğer gelse kış kıyâmette

Isınmaz Âdemi mânendi sengi serd mizaç
Souk muamelesi halkının tabiatte

[1] Sâmi o zamanki Edirne kibârının evlerinin yıkık dökük, tacirlerinin ise pek sıkıntıda olduğunu bu beyt ile söyliyor.

[2] Sâminin bu beytinde o zaman Edirnede ilmü marifet erbâbının azaldığı anlaşılıyor ki, bu bir hakikattır. Çünkü 18-inci asırda bütün Türkiyede olduğu gibi Edirnede de cehâlet hüküm sürüyordu.

Kinâyedir garaz itlâkı darı meymeneden [1]
Bu şehre var mı muadil aceb nuhûsette

Sirişki dide nemekveş donup kıyade eder
Nigâhı lâgzışi pa rehgüzârı hizmette

Keser kılıç gibi kış pâyı merdümi çeşmi
Şikâfı pençereden taşraya nezarette

Zihamı rah gerdûnelerle gâvların
Kişiye mani olur bir yere azimette

Kabada hubsi bakar dâmeninde levsi vehai [2]
Güzer iderse de acız kalır tahârette

O denlu şiddeti semrayı buhlü imsâki
Ki desti ehli kerem cümle ceybi hıssette

Yine Stanbul ile davii tesavide
Edirne halkı aceb rütbei hamâkatte

Dahi şedayidi sermayı vasfederdim lik
Midâdım oldu füsürde demi kitâbette.

---

[1] Edirneye eski şairler darün-nusra vel-meymene derlerdi ki, bu ibâre ebcet hesâbile Edirnenin Osmanlılar tarafından fetholunduğu 763 senesini gösterir.

[2] Sâminin bu beytine o zamanki Edirne okumuşları çok kızmıştır, ona karşı şiirler söylemişler ve hatta biri yazdığı şiirde Sâminin Mayıs bozuntusu olduğunu söylemiş idi.

EK

XVIII inci KISIM

Koca Köprülü Mehmet Paşa Ve Oğlu Fazıl Ahmet Paşa

Kitabım matbaaya verilip basılmıştı ki, bir gün general Kâzım Dirik'ten : " Edirnede ölen Koca Köprülü Mehmet paşadan kitapta bahis var mıdır „ sualine maruz kaldım. Ne merhum Bâdi efandi, ne Rifat Osman bey bundan kitaplarında bahsetmedikleri gibi benim de yanlış bellemem sebebile Edirne tarihinde Edirnede olan büyükler arasında Koca Köprülüyü yazmamıştım.

Filhakika vak'a Nüvis Raşit tarihinde Mehmet paşanın Edirnede öldüğü yazılmadığı gibi gördüğüm diğer tarihler de de yoktur. Bu gibi teferruat. o zamanın vukuatını tafsilâtı ile yazan Silâhtar tarihinde olup o ise bende yoktu.

Bu hususta en mühim kaynak olan silâhdar tarihinin İstanbuldan getirtilmesini rica ettim.Tarih geldi. Bu mühim eseri tekrar tetkik edince Koca Köprülünün Generalin buyurdukları gibi Edirnede, oğlu Fazıl Ahmet paşanın ise Karasiğit köyünde öldüğünü gördüm. Bunun üzerine baba, oğul bu iki büyük vezirin biyografileri ile Osmanlı devletine ettikleri hizmeti burada kısaca yazmağa çalıştım ve kitabıma ek olarak koydum.

Tarihler, Köprülü Mehmet paşanın aslen Arnavut olduğunu yazarlarsada Makedonya ve Arnavutlukta daha bu illerin fethi sıralarında Anadoludan pek çok Türk getirilip yerleştirilmiş olduğu halde tarihler, sonunda buralarda yetişenlerin hepsini Arnavut saymaktadırlar ki bu pek yanlıştır. Bunun için bence köprülünün Arnavut olduğu müsellem değildir.

Herneise o, iptida saray aşçıları yanına girmiş, sonra büyük odalılara katılmış, daha sonra hazinei âmire hüddamı sırasına girmişti. Lâkin bir saray entrikasına uğradı. Saraydan sipahilikle çıkarılarak Anadoluda köprüye atıldı ki işte merhuma Köprülü denmesinin sebebi bu köprü kasabasına yerleşmesi sebebiyledir.

Küprülü, sipahi olduktan sonra Yeniçeri ağası Kemankeş Kara Mustafa ağanın yanına katılandı. Kemankeş Kara Mustafa ağa vezirlikle sadrazam olunca Köprülüde onun hazinedarlığına geçti. Kara Mustafa paşa Sultan İbrahim gününde şehit edilince Köprülüyü de iki tuğ ile Eazurum valisi yaptılar. Sonra öte de beride beylerbeyiliklerde ve bazı hizmetlerde bulundu.

Avcı Sultan Mehmet gününde her gün İstanbulda ve Osmanlı topraklarında kopan fitne ve fesatlarla devlet yıkılma sıralarına gelmişti. Bazı kıymetli adamlar, devleti bu Korkunç vaziyetten kurtarmak için Valide Sultana Köprülünün sadrazam yapılmasını tavsiye ettiler. O da Köprülüyü çağırtarak görüştü ve Köprülünün koyduğu şartları kabul etti: 25 Zilkâde 1066 - (1656) Duma günü sadrazamlık Köprülü Mehmet paşaya verildi.

Köprülü, bir taraftan mâliyeyi sıraya koymağa çalıştığı gibi bir taraftan da o zaman boğazları kapamış olan Venedik donanması ile kavgaya hazırlanmağa başladı. Menfaatlarına zarar gelen bazı adamların alttan alta teşvikleri ile İstanbulda asker yine bir isyan çıkarmak istedi ise de Köprülü, Yeniçerileri ele alarak ayaklanan sipahileri kırdı ve sonra orduyu alarak Çanakkaleye gitti. Venediklilerle cenk ederek onları maglûp etti ve almış oldukları Bozcaada ve limniyi tekrar aldı. Fakat korkaklık gösteren, vazifelerini yapmayan zabit ve askerleri de cezalandırmış yararlık gösterenlere ise büyük mükâfatlar vermişti.

Köprülü, boğazları düşmanlardan temizledikten sonra ordu ile Erdil üzerine gitmiş, Yanova kalesini alarak şimal hudutlarını mümkün mertebe emniyet altına almış, sonra dönüp Anadoluda ayaklanan Abaza Hasan paşa ve arkadaşları ile uğraşarak onları da öldürmüş, Anadolu, Rumeli ve İstanbulda pek çok adam öldürerek memleketin asayişini yoluna koymuş, dördüncü Sultan Murat gününden beri kaybolan hükûmet otoritesini temin etmiştir.

Köprülü harıcî siyaseti de çelik elleri ile devletin arzusuna göre yürütmüştü.

Beş seneden fazla hükûmet başında bulunan Koca Köprülü 1072-1662 senesi muharreminde padişah ve ordu ile Edirneye geldi. Burada hastalandı. Kendisini dolaşmağa gelen padişaha oğlu Fazıl Ahmet paşanın sadrazam yapılmasını tavsiye etti ki merhumun bu da en büyük hizmetlerinden biridir.

Avcı Sultan Mehmet, Köprülünün oğlu olup o yakınlarda Halep valiliğine tayin olunan Fazıl Ahmet paşayı acele Edirneye getirtti ve hasta olan babasının yerine kaymakam yaptı. Koca Köprülü, kırksekiz gün hasta yattıktan sonra öldü. Cenazesi vasiyeti üzerine İstanbulda Tavukpazarında hazırlattığı türbeye götürülüp gömüldü.

Osmanlı devletinin inhitat ve en çetin devrinde devletin bünyesini sert ve kudretli idaresiyle bir asra yakın dimdik tutmuş olan Köprölü, hiç şüphe yok ki Osmanlı devletinin ve Türklerin en büyük adamlarından biridir.

Fazıl Ahmet Paşa

Köprülü merhum, beş seneden fazla süren sadaratı zamanında çok adam öldürmüş, fakat memlekette hükûmet otoritesini temin etmiş, her işi yoluna koymuştu. Dahilî asayişin yoluna girmesi, gözlerin hudutlara çevrilmesini icap ettiriyordu.. Bunun için Fazıl Ahmet paşa, sadarete geçtiği gibi Avusturyalılarla olan hudut meselelerini düzeltmek için ordunun başına geçip Avusturya üzerine yürüdü. 1074-1664 Oyvar kalesini muhasara ederek aldı. Bu muhasara sırasında Avusturya kumandanı meşhur (Mante kokulli) ordusu ile Türklerin üzerine gelmiş ise de Türk ordusunun şiddetli hücumlarına karşı duramamış, pek çok telefat vererek bozuk düzen geri çekilmişti. Oyvardan sonra Türkler, Almanların (Nöhozel) dedikleri yeni kaleye saldırmışlar, onların alınmaz dedikleri o kaleyi de alıvermişlerdi.

Fazıl Ahmet paşa, Bundan sonra Avusturyalılarla muahede yaparak imparatoru yeniden Osmanlı hükûmetine vergi vermeğe mecbur etmişti.

Bu savaştan muvaffakiyetle dönen Fazıl Ahmet paşa İzmiri üssülhareket yaparak 1667 - 1077 de ordu ile Giride geçti. Üç seneden fazla orada uğraşarak Kandiyeyi aldı ve Venediklileri sulh iatemeğe mecbur etti.

O sırada Okrayna kazakları Hatmanı Doroşenko Osmanlı İmparatorluğuna müracaat ederek himaye istemiş, Polonya hükûmetinden ayrılmış idi. Bundan dolayı Osmanlı İmpratorluğu ile Polonya arasında savaş çıktı.

Fazıl Ahmet paşa ordu ile gidip Kameniçe kalesini aldı. Sonra içerilere doğru yürüyerek Galiçyadaki Livov (Lemberg) kalesini sardılar. Lehliler aciz kalarak sulh yapmağa mecbur oldular. 1674 - 1084

Fazıl Ahmet paşa, bundan sonra çok yaşamadı. 1677 - 1087 senesi Avcı Sultan Mehmet ile İstanbuldan çıkıp Edirneye gelir iken [1] birkaç vakittenberi sürüp giden hastalığı arttı. Çorlu kazasında Karasiğit köyünde Karabiber çiftliğinde onbeş gün kadar hasta yattıktan sonra öldü. Sedaret mührünü kardeşi Fazıl Mustafa paşa alıp o sırada Havsanın osmanlı köyünde bulunan padişaha getirdi. Padişah da mührü Merzifonlu Kara Mustafa paşaya vererek onu sadrâzam yaptı.

Fazıl Ahmet paşa 1633 - 1042 de Vezir Köprüde doğmuş, yedi yaşında tahsil için İstanbula gelmiş,, o zaman İstanbulda ders okutan âlimlerin derslerine devam ederek okumuş bir adam olmuş idi.

Hele fıkıh, felsefe ve edebiyatta çok muktedir bir âlimdi. Babası sadrazam olduktan sonra vezaretle Erzurum, sonra Şam daha sonra ise Halep valisi oldu. Fakat o sırada babasının hastalanması üzerine sadaret kaymakamlıgile Edirneye geldi.

Fazıl Ahmet paşa okumuş, fâzıl ve halim, eli açık, pek güzel huylu bir adam, kâmil bir insandı. Sadarete geçtikten sonra içkiye alışması ve ona düşkünlüğü daha genç yaşında hastalanıp ölmesine sebep oldu. Merhumun sadrazamlığının çağu hudutlarda ve savaşlarda geçmiştir.

(1) Fazıl Ahmet paşa hastalığından ötürü mevkibi hümayun ile gelemiyor, caddeyi takiben arkadan geliyordu

Unutulmuş Bir Türk Büyüğü

GAZİ TURHAN BEY

İkinci Sultan Murat Varna savaşını kazanıpta ikinci defa tahta geçtikten sonra bir çok fütûhatta bulunmuş idi ki bunlardan en mühimi Mora yarım adası ve Tesalyanın kısmen fethı idi. Çünkü burada Rumlar her fırsat buldukça Bizanstan aldıkları direktiflerle garbî cenûbiden Osmanlı hükûmetini rahatsız ederlerdi İkinci Murat ikinci saltanatında buralarını fethetmek için asker hazırladı. Ve bu ordunun başına buralarını iyi bilen meşhur kumandanlardan Turhan beyi tayin etti. Turhan bey Tesalyayı aldıktan sonra Mora üzerine yürüyüp Bizanslıların Korent berzahında yaptıkları Germehisarı muhasara etti. Bizanslılar bu hısarın alınamayacağına inanıyorlar, ona o kadar güveniyorlardı. Fakat Türk'ün azmine öyle Germehisarlar, kaleler engel olamazdı. Varna savaşında kıral Vladislasın atını sinirleyip yere düşüren ve öldüren Koca Hızır, Turhan beyin emri ile burada da bir gece Türk yiğitlerinden ayırdığı bir kaç kahramanı ile Germehisara tırmanıp içeri inmiş ve Turhan beye kale kapılarını açıvermişti. Bu Germehisarın alınması ile Mora Tekfürleri ister istemaz Osmanlı himayesine girdiler. (1)

İşte tarihte Mora fatihi olmakla meşhur olan bu Turhan bey Edirne vilâyetinin Uzunköprü kazasına bağlı Kırkkavak köyünde otururdu. Türbesi orada olduğu gibi vaktiyle gelip geçen yolculara çorba ve yemek verilen bir imaret ve misafirhanesi de varmış. Ve Tesalyadan da birçok geliri gelirmiş.

Lâkin zamanın veya daha doğrusu son asırlar Osmanlılarının tahripkâr elleri bu imaret ve misafirhaneyi de harap etmiş, Turhan beyin bu hayırlı eserlerinden hemen hemen bir kabiri kalmıştır.

Turhan beyin oğlu Ömer bey de Fatih ve ikinci Bayezit zamanının meşhur kumandanlarındandır. Turhan beyin oğlu Ömer beyin Malkarada da birerer camileri vardır. Ömer beyin camisinin tarihi 908—1503 tür.

Turhan beyin vakfiyesi İstanbulda mütevellileri Sabit, Faruk ve Ali Turhan namındaki torunlarında iken 1926 da bunu İstanbul vakıflar Başmüdürlüğü kanalından Vakıflar Umum Müdürlüğüne teslim etmişler. Ve bu Arapça vakfiye Türkçeye de çevrilmiştir. Yakında bunun üzerinde daha geniş ölçüde incelemelerde bulunacağız.

(1) Turhan beyin Mora yeni şehirinde halâ kendi adile anılan cami köprü ve imaretleride vardır. Gazi Turhan beyin ilk fatihlerden ve Uzunköprünün Kırkkavak köyünde kabri bulunan Paşa Yiğitin oğlu olduğu ve vakfiyesi de 1926 dan beri vakıflar umum müdürlüğünden devredilmiş bulunduğu tarımlarından Kemal Turhan söylemiştir.

Edirnede Tatar Hânilar (Kırım Hanları)

Gazi Turhan beyin, Rumeline ilk geçen mücahitlerden Paşa Yiğitin oğlu olduğunu, bu kitabı yazıp matbaaya verdikten sonra elimize geçen Evkaf Umum Müdürlüğünün neşrettiği vakıflar galerisi adlı kıymetli broşürde gördüm.

Bu bana cumhuriyet devrinin ortaya koyduğu yeni yeni vesikalara dayanarak Osmanlılar devrinde Trakya tarihi adı ile yazmağı düşündüğüm kitabı bir an evvel yazmak için yeni bir hız verdi. O vakit gerek Paşa Yiğitten, gerek oğlu Turhan ve torunu Ömer beylerden ve kardeşi Güzel Hasan bey gibi büyük Türk kumandanlarından ve Trakyanın her yerinde birçok eserlerini gördüğümüz diğer Türk büyüklerinden uzun uzadıya bahsederim. Bu münasebetle broşürdeki kaydı aşağıya çıkarıyorum: Birinci vitrin:

1 — Sağda duvara talik edilmiş olan tomar şeklinde vakfiye (Ekâbiri ümeradan Paşa Yiğit Beyzade Turhan bey) in (H. 859) tarihli vakfiyesi.

Hayratı:

Kırkkavak Bük'asında: Zaviye, Mescid, Mektep, Medrese.

Malkarada: Medrese

Kudüste: Zaviye

Yenişehirde: Mescid

ve saire..

Mevkufatı: Tirhalada, Serezde, Dimetokada, Malkarada, Edirnede bazı müsakkafat ile bir çok köyler ve sairedir.

yarlığı kitabının mütalaasından anlaşılacağı üzere Şimal Türkleri ile Osmanlı devleti arasında daha Yıldırım Bayezit zamanında münasebet başlamış, lâkin o sırada da Şarktan Timür gürgan'in gele-

Unutulmuş Bir Türk Büyüğü

GAZİ TURHAN BEY

İkinci Sultan Murat Varna savaşını kazanıpta ikinci defa tahta geçtikten sonra bir çok fütûhatta bulunmuş idi ki bunlardan en mühimi Mora yarım adası ve Tesalyanın kısmen fethı idi. Çünkü burada Rumlar her fırsat buldukça Bizanstan aldıkları direktiflerle garbî cenûbiden Osmanlı hükûmetini rahatsız

(1) Turhan beyin Mora yeni şehirinde halâ kendi adile anılan cami köprü ve imaretleride vardır. Gazi Turhan beyin ilk fatihlerden ve Uzunköprünün Kırkkavak köyünde kabri bulunan Paşa Yiğitin oğlu olduğu ve vakfiyesi de 1926 dan beri vakıflar umum müdürlüğünden devredilmiş bulunduğu tarımlarından Kemal Turhan söylemiştir.

Edirnede Tatar Hânilar (Kırım Hanları)

Yukarıda tercümei hallerini yazdığımız birçok büyüklerin, okumuşların Edirnede medfun olduğu bir Tatar hanılar mezarlığı vardır ki bu mezarlığa böyle denmesinin hıkmetini merhum Bâdî efendi birçok araştırdığı halde bulamamış, Hıbrî merhum ise tarihinde hiç bahsetmemiş. Bu ad benim zihnimi de epeyce oyaladı. O mezarlıkta epeyce dolaştım bilgilerine hürmet ettiğim bir çok Edirnelilere sordum burada hiçbir Tatar hanı mezarı bulamadığım gibi kimseden de bu hususta malûmat alamadım. Kitaplarda da hiçbir kayd göremedim. Yalnız mezarlığın adının evvelce Tatar hânilar mezarlığı değil, Zindanaltı mezarlığı olduğunu öğrendim ve bunlardan anladım ki bu isim sonradan konma ve başka bir vesile iledir. Yalnız bir ihtimal hatırıma geldi ki eskiden Meriç ile Tuncanın birleştiği burası ve bundan aşağısı vüzera ve küberanın yalıları, Bahçeleri ile müzeyyen olduğundan belki arada sırada padişahlar ile görüşmek üzere Edirneye gelen Kırım hanlarına mahsus burada bir sahilhane ola ve o vesile ile bu ad verile. Lâkin yine tekrar edeyim ki bu tahminim yalnız kuru bir faraziye olup hiçbir delile müstenit değildir.

Ancak bu vesile ile Edirne dahı hükûmet merkezi iken Osmanlı devleti ile Karadenizin şimalinde olan Türkler arasındaki münasebetten ve sonra Kırım hanlarından biraz bahsetmeği faideli gördüm:

Edirne ve yöresi eski eserleri sevenler kurumunun bastırdığı ve değerli doçent Nimet Akdes Kurat'ın yazdığı Uluğ Muhammed hanın yarlığı kitabının mütalaasından anlaşılacağı üzere Şimal Türkleri ile Osmanlı devleti arasında daha Yıldırım Bayezit zamanında münasebet başlamış, lâkin o sırada da Şarktan Timür gürgan'in gele-

rek bu iki memlekete saldırıp ezmesi bu münasebetlerin muvakkaten kesilmesini icabettirmiş idi. Ne elemli bir noktadır ki Osmanlı devletine Avrupada kin ve hazırlık var. Kazan Hanlarına da Rus kinyazları baş kaldırmak isteyor. İşte Türk Hükümdarı Timur böyle bir devirde iki kardeş Türk Devletine saldırıyor. Ve Avrupanın ekmeğine yağ sürüyor. O fırtına geçtikten sonra İkinci Sultan Murat devrinde Kırım ve Simal memleketleri ile yeniden münasebet başlıyor ki Uluğ Mehmet hanın yarlığı bunu müeyyettir.

Bu gazi ve mücahit hükûmdar İkinci Sultan Murada yazdığı bu Yarlığta (Resmi kitabın sonundadır) dedeleri « Tuktamış Hân ile Yıldırım Bayezit Hân » zamanında olan eski münasebeti tecdit etmek iki memleket arasında tüccarın gidip gelmesine hail olan Eflâk ve Buğdan Voyvodalıklarını kaldırarak tam komşuluk etmek teklifinde bulunuyor.

Sultan Muradın bu yarlığa cevap verip vermediğini bilmiyoruz. Fakat yine o sırada Kırımdan Edirneye gelen okumuşlara kanat açtığını yukarıda Edirnede gömülü olduğunu söylediğimiz Kırım ulemasından Şerafettin bin Kemalin tercümei halinde söyledik.

Zaten bütün tarihçilerce İkinci Sultan Muradın ilerisini çok iyi gören ve yaptığı işleri daima bir ölçü ile yapan büyük bir hükûmdar olduğu müsellemdir. Hatta Fatihi yetiştiren ve onun âtiyen muvaffakiyetleri sebeplerini hazırlayan da odur. Evet Karaman oğullarından kaçanlar, Kırımda, Zülkadir oğlu, İsfendiyar oğlu memleketlerinde yaşayamıyanlar, Orta Asyadan, hatta Bizanstan, Sırbistandan gelenler onun yanına sığınırlar, o da onları himaye eder ve icabında onlardan istifa ederdi.

İşte Fatih de babasının himaye ettiği bu adamlardan faydalanarak İstanbulu aldıktan sonra Sırbistanı da, Karaman memleketini de, Anadoludaki küçük hükûmetlerin toprakalarını da ve nihayet Kırımı da fethetmiştir.

Fatihin himayesine giren ilk Kırım hanı Mekili Giray han; Giyasettin, hanın oğlu Hacı Giray'ın oğlu idi. Giyasettin'in oğlu Hcı Giray Han ilk Giray lâkabiyle telkip olunan Kırım Hanlarının birincisidir.

Menkili Giray Fatih zamanından Yavuz zamanına kadar 46 sene hanlık etmiş, 919 - 1513 de ölmüş, yerine oğlu Mehmet Giray geçmiştir. Menkili Giray, Bayezit zamanında 890 - 1485

tarihlerinde Türklerce Bucak ve şimdi Basarabya ve Ukraynanın zabtında Osmanlı ordusuna büyük yardımlar etmiş ve zaptolunan yerlerden Torla nehri kıyısında Balta ova (Poltava), Tombasar kaleleri Kırım hanına verilmişti.

Menkili Giray, Sultan Bayezidin oğlu Yavuz sultan Selime kızını da vererek Osmanlı sarayı ile de münasebet peyda etmiş idi ki bilâhare Yavuzun hükûmdar olduktan sonra Kırım hanına yazdığı mektuplarda pek hörmetli bir dil kullanmasının ve Menkili Giray'a babam demesinin hikmeti budur. Yine bu münasebetle idi ki İkinci Bayezit torunu Kanunî Sultan Süleymana şehzadeliğinde ilk önce Kefe sancağını vermiş, o zaman Trabzon valisi olan şehzade Yavuz Sultan Selim de oğlunu Kefeye yerleştirmek için Trabzondan Kırıma geçmişti.

Yavuz, Kırımdan babası ile görüşmek üzere Edirneye gelmek istemiş, fakat vükelâ baba oğul arasındaki bu görüşmeğe mani olmak üzere Yavuza şimdi Yugoslavyada olan Tuna boyundaki Semendire sancağı emrini göndermişler, fakat babasının tahtını şehzade sultan Ahmede bırakacağını öğrenen Yavuz babası ile Karıştıranda kavga ederek yenilmiş, Ahyol yolu ile tekrar Kırıma kaçmıştı. O zaman, Menkili Giray ordusu ile Yavuza yardım etmeğe kalkmış lâkin Yavuz Kırımlıları bu işe karıştırmamıştı

Yavuzun Kırımdan Rumeliye geçmesinden önce Kırım Hanı Menkili Gray İkinci Bayezide yazdığı bir mektupta Yavuzun Edirneye gidişi ancak Rumelide bir sancak almak için olup babasına karşı isyan mahiyetinde telakki edilmemesini rica etmiş olduğunu muhterem Fevzi Kurtoğlunun 1937 senesinde Devlet Basımevinde basılmış olan «İlk Kırım Hanlarının Mektupları» eserindeki mektubun aslından görüyoruz. (1)

Kırım hanlığı başlangıçta çok sade ve askerini harplerden aldığı doyumluklarla geçindirir bir hükûmet olduğu için her sene şimal ve batı şimale seferler yapardı. On sekizinci asır başlarına kadar bu suretle idare olunan Kırım hanlığı o seferler esnasında şimalden Deli Petronun hücumlarına maruz kalmış, Osmanlı hükûmeti tarafından, yapılan yardımlara rağmen Azak

(1) Kırım hanlarının evrak ve resmi mektublarile isimleri müzede mevcut bulunduğu cihetle keyfiyet oradan daha ziyade tenvir ve tevsi olunabilir.

kalesi Ruslara kaptırılmış, Ukraynalılar da artık resmen Ruslara bağlanmıştı.

İşte bu harpler sırasında Kırım Hanlarından, Selim Giray gerek Kırıma, gerek Osmanlı devletine pek büyük yararlıklar etmiş, o zaman Edirnede oturan Osmanlı padişahlarına pek çok gelip gitmiş, Edirnede Demirtaş paşa çiftliğindeki sarayda, Edirne içinde Merzifonlunun sarayında müsafir olmuştu.

Selim Girayın oğlu ikinci devlet Giray da gerek kalkaylığında, gerek iki defa Kırım hanlığında büyük hizmetlerde bulunmuş, hattâ Baltacının 1711 senesinde Deli Petroya karşı olan muzafferiyetinde Rusların hattı rüc'atlarını kesmek suretile en büyük âmil olmuştu. Bu muhterem ve gayretli hanın 1137 - 1725 senesinde vefatı şimdiki Kırklareli vilâyetinin Saray kasabasında ölmüş, naşi oradaki Ayas paşa camii avlusuna defnolunmuştur.

Kırımda hanlık etmiş olan birçok hanların Sarayda, Vizede, Çatalcada, islimyede, Karnabatta, Yanboluda mezarları vardır.

Gedik Ahmet Paşanın Edirnede Katline Dair Mühim Bir Vesika

Edirnede öldürüldüğünü kitabın 143 üncü sayfasında yazdığımız Kırım ve Otrant fatihi Gedik Ahmet paşanın katline dair ikinci Bayezidin beylerinden İskender beye yazdığı mektup Maarif Vekâleti Topkapı sarayı müzesi neşriyatından olan ve yeni çıkan Arşiv klavuzunun 1. inci fasikülünde 12 numara ile basılmıştır. (Resim No. 70) Bu vesikadan merhumun babası Fatihe ve kendisine bu kadar büyük hizmetlerine karşı nasıl bir ihtirasa kurban gittiği anlaşılıyor.

İkinci Bayezide, zavallıyı Sultan Cemin oğlunu tahta geçirmeğe teşebbüs edeceğini ihbar etmiş olacaklar ki o da anlayıp dinlemeden Ahmet paşayı öldürtmüş, bu mektupla Cemin oğlunu öldürmesi için İskender beye emir vermiş. Halbuki tarihler Gedik Ahmet paşayı kabalığından ötürü Bayezit öldürttü diye yazıyorlar. Ben de eserde bu suretle yazmıştım.

Karaman Oğlu İbrahim Beyin İdamı İçin Murad II nin Dört Mezhep Ulemâsından İstediği Fetva

Osmanlı Devleti daha Birinci Murat gününden başlıyarak Avrupada ve Asyada fütuhatla uğraşırken onun muvaffakiyetlerini çekemiyen, onu arkadan vurmağa çalışan bir düşmanı var idi ki o da Karamanoğlu idi.

Evet Karaman oğulları, bilhassa İbrahim bey Osmanlı Devletine Bizanslılar kadar, belki daha çok zarar yapmağa çalışmışlar ve yapmışlardır. İşte bunların aleyhinde bütün Müslümanların fikir ve reyini kazanmak için İkinci Murat (ki Osmanlı padişahlarının şüphesiz ki en büyüklerinden ve lekesizlerinden biridir.) Edirnede dört mezhep ulemasına müracaat ile fetva almış idi. Bu fetvaları aldıktan sonra ordusu ile Karaman memleketine giren Sultan Murat İbrahim beyi amana düşürmüş, bir daha Osmanlılara karşı hareket etmiyeceğine yemin ettirmişti. Türk tarih kurumu belleteninin birinci cildinin 1 inci sayısında bu fetvaların fotoğraflarını neşretmiş olmakla bunlardan bir tanesinin suretini kitabımıza koymayı kendimize borç bildik. (Resim No. 71)

On yedinci Asırda Edirnede Ölen Bir İngiliz Sefiri

17 nci asrın sonuna doğru vuku bulan Viyana bozğunluğundan sonra Osmanlı İmperatorluğu ile Avusturya, polonya, Rusya ve Venedik arasında başlıyan harpler esnasında İngiltere hükûmeti tarafından Bâbıâli nezdine elçi olarak gönderilen William Hossey'in, o sırada Edirnede bulunmakta olan İkinci Sultan Süleymanın nezdine gelmiş ve Edirnede ikameti sırasında ölmüş idi ki lahtı bugün Edirne müzesi dedir. Onun fotoğrafını (Resim No. 72) eserimize koyduğumuz gibi kitabesinin tercümesinide hulâsa olarak yazıyoruz:

"Britanya kralı William III tarafından Babıâli nezdinde elçi, Britanya altın şövalyelerinden Edirnede (M. D. C. L XXXXI)-1691 - senesinde ölen William Hossey'in mezarıdır.

Edirnede Basılan Osmanlı Sikkeleri

Edirne hükûmet merkezi olduktan sonra burada darphane de yapılmış ve çok vakit para kesilmiş idi. Ben bu darphanenin yeri hakkında çok araştırma yaptığım halde hiçbir yerde bir kayıt bulamadım. Yalnız yaşlı bir zattan Sultan Selim camii civarında bir aralık süvari jandarmalarının bulunduğu bir yerin eskiden darphane yeri olduğunu işittim ki Selimiyenin saray yerinde yapılması sebebile darphanenin de orada olması makuldür ve ihtimalki Selimiye yapıldıktan sonra darphane de buradan kaldırılmıştır. İşte bu darphanede kesilen paralardan İstanbul müzeleri sabık müdürü ve İstanbul mebusu merhum Bay Halil ethemin (Müzei Hümâyun Meskûkâtı Kadimei İslâmiye Kataloğunun) yedinci cildinden, ve İsmail Galip'in takvimi meskûkâti Osmaniye kataloğundan Edirnede basılan sikkelerin bir cetveli ile bâzı örneklerinin resimlerini (Resim No. 73, 74) kitabımıza koyduk ki bu hususta vesair hususlarda bize pek büyük lütuflar eden İstanbul Müzeleri Umum Müdürü sayın Aziz Ogan ile Topkapı saray müzesi müdürü Tahsin Öze ve nümüzdad bay Osmana burada teşekkür etmeği, kendimizi borçlu biliriz.

Bay Halil Ethemin Meskûkâtı Osmaniye Kataloğunda Görülen ve (806-1003) Hicrî, (1403-1594) Milâdî Tarihlerine Kadar Edirnede Basılan Paralar

Merkez	*Kitap sayfa No.*	*Sıra No.*	*Tarih (H)*	*Devir*	*Altın*	*Gümüş*	*Bakır*
Edirne	23	*74	811	Emir Süleyman		»	
	34	105	813	Musa Çelebi		»	
	36		822	Mustafa Çelebi		»	
	37	*112	816	Mehmet Celebi		»	
	38			=		»	
	44	*115	822	Murat II		»	

Cetvellerde yanlarına (*) işaaeti olanların resimleri (73, 74) numaralı tabloda cetveldeki numaralarla gösterilmiştir.

Merkez	*Kitap sayfa No.*	*Sıra No.*	*Tarih (H)*	*Devir*	*Altın*	*Gümüş*	*Bakır*
Edirne	44	138	825	Murat II		»	
	44	*139	825	=		»	
	44	*140		=		»	
	44	142		=		»	
	45	143	828	=			»
	45	146	834	=			»
	46	147	834	=			»
	46	148	834	=			»
	46	149	834	=			»
	46	150	834	=			»
	47	151	834	=			»
	49	152	836	=			»
	49	154	836	=			»
	49	*155	836	=			»
	49	156	836	=			»
	49	157	836	=			»
	49	159	836	=			»
	69	*227	848	Fatih Mehmet		»	
	70	*231	848	=			»
	88	279	855	=		»	
	89	280		=		»	
	89	281		=		»	
	89	*282	865	=		»	
	89	285	875	=		»	
	90	*286	880	=		»	
	90	287	886	=		»	
	90	*288		=		»	
	91	*291	857	=			»
	93	*294	861	=			»
	93	295	865	=			»
	93	*297	867	=			»
	93	*301		=			
	94	*302		=			
	94	303		=			
	142	*476	886	Bayezit II			»
	143	478		=			»

Merkez	Kitap sayfa No.	Sıra No.	Tarih (H)	Devir	Altın	Gümüş	Bakır
Edirne	143	479		Bayezit II			"
	144	480		=			"
	188	*643	918	Selim (Yavuz)		"	
	188	645	923	=			"
	190	648	925	=			"
	224	*765	926	Süleyman		"	
	225	*766	926	=		"	
	226	*767		=		"	
	226	768	930	=			"
	226	769		=			"
	227	772	963	=			"
	227	773		=			"
	228	776	966	=			"
	229	778	969	=			"
	229	780		=			"
	325	1085	974	Selim II		"	
	361	1191	982	Murat III			

İsmail Galibin Meskûkâtı Osmaniye Kataloğunda Görülen (1003) Tarihinden İtibaren Edirnede Basılan Paralar

Merkez	Kitap sayfa No.	Sıra No.	Tarih (H)	Devir		Altın	Gümüş	Bakır
Edirne	118	303	977	Selim	II		"	
	135	347	982	Murat	III		"	
	156	399	1003	Mehmet	III		"	
	170	437	1010	Ahmet	I		"	
	170	438	1010	Ahmet	I		"	
	183	477	1027	Osman	II		"	
	183	478	1027	Osman	II		"	

Merkez	Kitap sayfa No.	Sıra No.	Tarih (H)	Devir		Altın	Gümüş	Bakır
Edirne	191	495	1031	Mustafa	I		"	
	194	503	1032	Murat	IV		"	
	247	593	1106	Mustafa	II	Altın eşrefî		
	247	594	1106	Mustafa	II	Gümüş		
	385	1039	1223	Mahmut	II	Altın hayriye (ikilik)		
	386	1040	1223	Mahmut	II	Altın hayriye (tek)		
	386	1041	1223	Mahmut	II	Altın hayriye (Nısfiye)		
	430	1174	1255	Mecit		Altın yüzlük mecidiye		

Bir de Mehmet V (Reşat) tarafından Rumelideki seyahatı münasebetiyle Üsküp, Selânik, Manastır şehirlerile beraber Edirnede de darbedilmiş ve (Hicrî 1327; ve Milâdî 1909) senesinde:

(5) ve (1) ve liralık altın

(20) kuruşluk (mecidiye), (10) kuruşluk (yarım mecidiye), (5) kuruşluk (çeyrek mecidiye) ile 2 ve 1 kuruşluk gümüş paralar darbedilmişti. (Resim No. 74) Trak hanlarının ve kralların bulunabilen sikkeleri de sayın Doçent A. Müfit Manselin (Trakya Kültür Tarihi) adı ile yazdığı ve Edirne Eski Eserleri sevenler kurumu tarafından bastırılan eserden naklen alınmıştır. (Resim No. 75)

XIX uncu KISIN

Cumhuriyet Devrinde Edirne ve Trakyada Vukua Gelen siyasî ve Tarihî Hadiseler

ATATÜRK, İNÖNÜ: — Rumeli felâketleri Atatürk'ü yetiştirmek için bir mektep olmuştu. Onun zulme ve ağır hadiselere karşı isyan eden ince ruhunu orası terbiye etmiş gittikçe genişleyen hârikaları oradan başlamıştır. İlk inkişafını oralarda, daha mektep sıralarından başlıyarak göstermiştir. Onun kahraman arkadaşı İsmet İnönü ise, bütün askerlik celâdetinin ilk hızını, yecanlı heyecanını Edirne ordugâhında almıştır. Onun kurmay yüzbaşısı iken Edirnenin süvarî ve topçu kışlalarında çınlıyan sesi, bütün arkadaşlarını üzerine çeken gönül sempatisi buralarda başlamış ve kendisini ordunun ileri, mümtaz gençlerinin ön safına geçirmiştir. Onun hayatını burada bilenler ve adım adım taikp eden arkadaşları bugün Edirnede ve orduda iş ve hadiseler başındadır. Kahramanlıkların bütün serisini Atatürkle birlikte ve ondan sonra dahi devam ettiren İnönü, dünyanın bütün müvazenesini tutacak en zorlu hadiseleri de kollamış, nihayet İngiltere ve Fransa ittifakına takılmak suretiyle ve kimseye taarruz etmemek ve herkesin haklarına hürmet eylemek yolunu bulmuştur. Onun bu harikalı hareketidir ki, memlekette hiçbir şey yokmuşcasına derin bir sükût, fakat bu sükûn içinde en ileri ve en heyecanlı bir didinme, bir hazırlık, ilerleme hareketi hummalı bir surette yürüyor. (Resim No. 76, 77)

İstiklâl Harbinde Trakya ve Gelibolu (*)
Mütarekeden Sivas Kongrasına Kadar

Mondros mütarekesinden sonra itilâf devletlerinin takip ettikleri siyaset karşısında; Osmanlı hükûmetinin istikbalinden ümit kesilerek kurtuluş çareleri aranmağa başladığı esnada Trakyada Paşaeli cemiyeti kurulmuştu. Bu cemiyeti idare edenler arasında iki fikir il ri sürülüyordu. Bunlardan biri Bulgar işgalinden Fransız işgaline geçen garbî Trakya ile Şarki Trakyadan mürekkep bir hükûmet kurmak; ikinci fikir de yalnız Şarkî Trakyanın istiklâlini temin etmek. Merkezi Edirnede bulunan (Trakya Paşaeli) cemiyeti henüz teşkilâtını tamamlamağa başladığı esnada İzmir Yunan kuvvetleri tarafından işgal edildi.

Bu esnada dördüncü ordu müfettişliği vazifesile İstanbuldan Samsuna giden Mustafa Kemal Paşa, muhtelif ordu komutanlarile muhabere ederek milleti uyandırmağa başladı. İngilizlerle t şriki mesai eden Osmanlı hükûmdarı Mehmet VI nın sadrazamı Ferit paşa, bu harekâta mani olmak için Mustafa Kemal Paşanın İstanbula gelmesini emretti; fakat Türk milletini kurtarmağı ve yükseltmeği kendisine ideal edinen Mustafa Kemal Paşa, yıllardanberi muhtelif cephelerde canı ve kanı bahasına kazandığı rütbesini feda etmekten çekinmedi! İstifa etti ve Türk milletinin bir ferdi olarak harekâtında tam bir hürriyet ve istiklâl ile çalışmağa başladı. Erzurum kongrasını, Sivas kongrası takip etti. Böylece Anadolu ve Rumeli müdafaai hukuk cemiyeti teşekkül etti. Sivas kongrasında heyeti temsiliye reisi olarak seçilmek suretile Türk milletinin başına geçti Anadoluda olduğu gibi Trakyada da müdafaai hukuk cemiyetinin şubeleri açılmağa başlandı.

(*) Bu kısım sayfa (88 — 101) Eski Eserleri Sevenler Kurumu neşriyatından ve sayın Fevzi Kurtoğlu tarafından 1938 de yazılan Gelibolu ve Yöresi tarihinden aynen alınmıştır.

Sivas Kongresinden İstanbulun İşgaline Kadar Trakya ve Gelibolu

Padişah tarafından dağıtılmış olan meclisi mebusanın kanunu esasi mucibince toplanması hakkındaki talebinin reddedilmesi üzerine heyeti temsiliye reisliği tarafından İstanbul ile muhaberatın kat'ı hususunda verilen kararın derhal tatbiki üzerine İngilizler ve padişah hükûmeti ric'at etmek mecburiyetini duydular ve intihabat yapılarak mebuslar seçildi ve Osmanlı meclisi mebusanı son defa olarak İstanbulda toplandı. Fakat İngilizlerin ve onlarla birlik olan padişahın mebusan meclisini toplamaktan maksatları Türk milletinin ileri gelenlerini İstanbula toplamak, sonra bunları bir darbede yakalamaktı. Düşmanların maksadını daha evvel anlayan Mustafa Kemal paşa kendisi İstanbula gelmediği gibi mebusların da Anadoluda düşman tehdidinden uzak, emin bir yerde toplanmasını tavsiye ettiysede muvaffak olamadı. Bunun üzerine yakında düşmanların vuracakları darbeye karşı tedbir almağa çalıştı. Anadoluda ve Rumelide bulunan kolordu komutanlarile bu hususta muhabere ederek icap eden tertibatı aldı.

Mondros mütarekesi imzalandığı zaman Trakyada iki kolordu vardı. Bunlardan Edirnede bulunan birinci kolordu Miralay Cafer Tayyar Beyin; Tekirdağında bulunan 14 üncü kolordu Miralay Kâzım Karabekir Beyin komutalarında idi. Kâzım Karabekir Bey bir müddet sonra şarka, Erzurumdaki kolordu komutanlığına memur olmuş; Trakyada yalnız birinci kolordu kalmıştı. Sivas kongrasına kadar vaziyeti siyasiyeyi uzaktan takip eden birinci kolordu kumutanlığı bu andan itibaren heyeti temsiliye riyaseti ile muhabere ediyor ve millî cidalde kendisine düşen vazifeyi

yapmak için hiçbir fedakârlıktan geri durmayacağını temin ediyordu (Nutuk, cilt, sahife).

Heyeti temsiliye ile yapılan muhabereden sonra birinci kolordu komutanlığı mesaisini şu esaslar dairesinde tanzime başladı.

1 — Anadoludaki kolordular gibi birinci kolorduyu seferber etmek.

2 — Bulgarların bitaraflığını temin etmek.

3 — İstanbulun emniyetini ve İslâm ahalinin canlarını ve mallarını muhafaza için hıristiyan ahalinin tecavuzlarına karşı müdafaa tertibatı almak ve garbî Trakyadan şarkî Trakyaya vuku bulması ihtimali olan hertürlü taarruzu karşılamak.

4 — Garbî Trakyadan bir tecavuz olmadığı halde eldeki kuvvetle garbî Anadoluda Yunanlılara karşı mücadele eden millî kuvvetlere yardım için millî müfrezelerle Selânik civarında toplanmış olan Yunan kuvvetlerini meşgul etmek.

5 — Anadolu ile irtibatı temin ederek, harekâtta birlik temin etmek.

Son Osmanlı meclisi mebusanı (Misakı Millî) yi kabul etmekle en büyük hizmeti yaptı; fakat padişahın müdahalelerini İngilizlerin müdahalesi takip etti. Onlar kabine âzasından Cevat ve Cemal paşaların kabineden çekilmesini bile istediler. Bu zatların istifasından sonra daha ileri gittiler. Nihayet (16 Mart 1336) da İstanbulu resmen işgal ettiler (1).

Manastırlı fedakâr telgraf memuru Bay Hamdi, işgal hareketini ayni zamanda hem Ankaraya hem de Edirneye bildirmekle millî vazifesini hakkile yaptı ve bu andan itibaren Ankara ile muhabere imkânından mahrum kalan birinci kolordu kumandanı da İstanbul ile münasebeti keserek kendisine Ankaradan verilen vazifeleri yapmağa başladı:

A— 16 Mart 1336 (1336 1920) da Küçükçekmeceden itibaren İstanbul ile irtibat kesildi.

B — Seferberlik ilân edilerek kademe kademe tatbik edildi.

C — İdarei örfiye ilân edildi ve umumî bir beyanname neşredilerek umumî vaziyet tasvir edildi.

Bu suretle Trakyanın Anadolu ile birlik olduğu filen isbat edildi. Bulgarlarla anlaşmak için Bay Şakir Kesebir (Şimdiki iktisat vekili) memur edildi ve onların bitaraflığı temin olundu.

(1) 1336 yılı 1920 ye tesadüf eder.

Ankarada Millî Hükûmetin Kuruluşundan Yunan İşgaline Kadar

İstanbulun işgalinden önce Ankarada heyeti temsiliye reisliğinden verilen direktif mucibince Trakya kasaba ve köylerine seçme zabitler gönderilerek halk tenvir edilmiş ve Yunan çetelerine ve teşkilâtına karşı koymak maksadile millî teşkilât vücude getirmek için hayli emek sarfedilmişti. Verilen emirlere mümanaat eden Tekirdağı mutasarrıfı Firuzan ile onunla birlikte hareket eden 55 inci fırka komutanı kaymakam Alâettinin vazifelerine kolordu kumandanlığı tarafından nihayet verilerek İstanbula gönderdiler ve 55. inci fırka kumandan vekâletine kaymakam Mehmet Cemil ve mutasarrıf vekili olarak tahrirat kâtibi tayin edildi. Bir taraftan Ankarada toplanan millî hükûmet ile yeniden telgraf muhaberesi temin edildiği gibi diğer taraftan bütün köylere kadar millî teşkilât yapıldı ve 31 Mart 1920 çarşamba günü Lüleburgaz kasabasında umumî bir kongre toplandı. İki gün müzakereden sonra: "Trakya azîm bir Türk ve Müslüman ekseriyeti ile meskûn olup ırkî, tarihî, siyasî ve iktisadî esbaba ve bütün devletlerce kabul ve ilân edilen milliyet ve adalet esasatına tevfikan Türk hâkimiyetinde kalmak lâzımdır. Bu hakka karşı vaki olacak her türlü işgal ve ihtilâl harekâtına mukavemet ve müdafaa edilecektir, kararını verdi ve her livadan ikişer zattan mürekkep bir heyeti merkeziye teşkili ile Trakya mebuslarile kolordu kumandanı bu heyetin tabiî azasından olduğunu tesbit etti. Ve bu heyete Trakya müdafaai hukuk heyeti merkeziyesi unvanı verildi ve Ankarada toplanacak meclisi millîî fevkalâdeye Trakya mümessili olarak üç kişi göndermeğe karar yerdi ve heyeti temsiliyenin tavsiyesi üzerine seçilen onbeşinci

kolordu komutanı Kâzım Karabekir ve İsmet beyler zaten Anadoluda bulunuyor; Cafer Tayyar bey de meclisi millî azası olarak Trakyada kalıyordu (15 Nisan 1336 - 1920).

Bu esnada İstanbul hükûmeti tarafından memuren Tekirdağına gönderilen sabık mutasarrıf Firuzan bey, 55 inci fırkanın doğrudan doğruya İstanbuldaki harbiye nezaretine raptedildiğini bildiren bir mektubu mezkûr fırkanın komutanı Alâettin beye vermiş; kolordu komutanı için de Trakyanın Yunanlılara karşı müdafaası hususu görüşülmek üzere İstanbuldaki harbiye nazırı Sait Paşa tarafından davet edildiği haberini getirmişti (16 Nisan 1920).

Mayıs sonlarına doğru garbî Trakyanın Yunan kuvvetleri tarafından işgali ve bu kuvvetlerin Edirnenin istasyonu olan Karağaç ile Kuleliburgaz köprülerini işgal etmeleri onların yakın bir zamanda şarkî Trakyayı da işgal edeceklerini gösteriyordu. Hususile 10 Mayıs 1920 de Tevfik paşanın reisliği altında Parise giden heyete tevdi edilen Sever muahedesi lâyihasının 27 ve 35 inci maddeleri Osmanlı hükûmetinin hudutlarını çizerken Çatalca Osmanlılarda, Silivri Yunanlılarda kalmak üzere Karadenizden Marmaraya uzanan bir hudut hattı gösteriyordu. 37-61. maddelerde de Çanakkale ve İstanbul boğazlarının bir komisyon tarafından idare edileceğini izah ederken Japonyanın bile dahil olacağı bu komisyonda Osmanlı hükûmeti namına bir murahhasın bile bulunamıyacağı 84 ilâ 87 inci maddelerde Marmara adaları ile Gelibolu ve Trakyanın, Edirnenin Yunanistana terk ve ilhakı hususunda yapılacak muameleyi izah ediyordu. Padişahın komutası altında İstanbulda toplanan Şûrayı saltanat tarafından bir muhalif reye karşı kabul edilen bu esaret damgası, büyük millet meclisi tarafından şiddetle reddedilerek ancak (Misakı millî) şartları dahilinde bir sulhün kabul edilebileceği bütün dünyaya ilân edildi.

Yunanlıların Trakyayı İşgalleri

Garbî Trakyayı Bulgarlardan teslim almış olan Fransız kuvvetleri Mayıs 1920 de bu mıntakayı Yunanlılara teslim ederek çekilmişlerdi. Bunun üzerine Yunan kuvvetleri Meriç nehri kıyılarına kadar geldilerse de daha ileri yürümelerine meydan verilmedi. Fakat bu esnada Kuleliburgaz ve Dimetoka köprülerinin şarkında köprübaşılarını Fransızlardan teslim almışlardı. Garbi Trakyayı işgal eden Yunan kuvvetleri, dokuzuncu tümen (fırka) ile İskeçe ve Serez tümenlerinden ibaretti [1].

Türk harekâtı plânı — Birinci kolordu komutanı, düşmanın ana kuvvetinin garptan taarruz edeceğini tasavvur etmekle beraber talî bir kuvvetin de Marmara kıyılarına çıkarılması ihtimali göz önüne alınmıştı. Garptan yapılacak taarruzda Bulgarlarla irtibatın kesilmesi Uzunköprü - Babaeski istikametinden taarruzun yapılacağı göz önüne alındı. Buna karşı iki tümen ile Meriç kıyılarını müdafaa etmek ve bir tümen ile de Şarktan veya şarkı cenubîden gelecek hücumu karşılıyacak ve sahilden gelecek taarruzu oyalamak hareketlerile (Malkara - Gündüzlü - Çorlu) hattına kadar geri çekilerek burada kat'î müdafaa yapılacaktı. Eğer üstün kuvvetler karşısında kalınırsa Ergene nehri şimaline çekileceklerdi.

Birinci Türk kolordusunun karargâhi Sazlıderede idi. Kolordu komutanı Cafer Tayyar bey gördüğü lüzum üzerine İstanbula gittiği esnada kolordu komutan vekâletine Muhittin bey memur edilmişti. Cafer Tayyar bey İstanbuldan döndükten sonra kolordunun idaresini üzerine almıyarak Trakyanın umumî idaresile meşgul olmuştu.

[1] Bu kısım hakkında başlıca mehazımız 101 numaralı Askerî Mecmuada neşredilen kurmay albay (Fahri Belen) in (İstiklâl Harbinde Trakya Harekâtı) adlı makalesidir.

Yunan harekât plânı — Yunanlılar general Zimbrakakıs komutasındaki 9 uncu tümen ile İskeçe ve İzmir tümenlerini memur etmişlerdi. Bunlardan birincisi garbî Trakyada bulunuyordu. İzmir tümeni ise Bandırmadan vapurla Tekirdağına çıkarılacaktı. Yunan generali iki fırka ile Meriç boyundaki Türk kuvvetlerini işgal ve tesbit ederek Marmara kıyılarına çıkaracağı İzmir tümeni birinci Türk kolordusunun gerisine düşmek üzere tertibat almıştı (Krokiye bakınız)

49. cu tümen	beyin komutasında olarak	büyük bir kısmı ile	Edirnede.
60. cı tümen	»	»	»	Uzunköprü garbında.
55. ci tümen	»	»	»	171. nci alayı ve üç bataryası

ve karargâhile Tekirdağında; 170 nci alayı ise Hayrabolu - Malkara ve 166 cı alayı da Çorluda bulunuyordu. Bunlardan başka 12 subay ve 192 mevcutlu millî müdafaa alayı Sinekli - İstranca mıntakasında; biri Meriç boyunda, diğeri Bulgar hududunda bulunan iki hudut taburu vardı. Bulayırdaki ağır topçu alayı Kadıköye çekilmislerdi. (Krokiye bakınız.) Birinci kolordunun mevcudu takriben 15 bin idi.

Yunan taarruzu — İzmir ve garbındaki Yunan ordusu 22 haziran 1920 de taarruza başlıyarak temmuza kadar Uşak civarına ve bursa garbına kadar ilerlemişti. Bu suretle İzmir cephesindeki millî kuvvetler mağlûp edildikten sonra Trakya harekâtı için müsait bir vaziyet hasıl olmuştu. Temmuzun ortalarında Yunanlılar taarruza hazırlandılar.

Miralay Mazarakis komutasındaki İzmir tümeni Bandırmada toplandı. 19 Temuzda 17 kıt'a vapura bindirildi ve kılkış zırhlısile bir İngiliz zırhlısı ve 4 Yunan muhribi ve bir tayyare gemisi himayesinde Ereğli ve Tekirdağı kıyılarına taşındı. 20 Temmuz sabahı bu fırkanın 27 ve 26 ncı alaylarile Ereğliye; 3 ve 30 cu alayları da Tekirdağına çıkarılmaya başlandı. Üçüncü süvari alayile sahra topçu taburu ve ağırlıklar ikinci kademeyi teşkil etmek üzere Bandırmada bırakılmıştı.

Ereğliye yapılan çıkarma, hafif Türk postaları karşısında müşkülâta uğramadı. Öğleye kadar iki alay ile zırhlı otomobil gurupları tamamile karaya çıkarıldı.

Averof zırhlısının ateşlerile himaye edilen 3 üncü Yunan alayı karşısında 55 inci Türk tümeni vardı. Bu tümenin 171

inci alayı aldığı emir üzerine sahili müdafaaya çalıştı. Tümen komutanı aynı zamanda Çorluda bulunan 160 ıncı alayına Çorlu sırtlarını tutmasını ve Çatalcadaki taburları toplaması emrini verdi. Gemi ateşleri ve tayyareden atılan bombalar neticesinde Tekirdağındaki Türk kuvvetleri ihraca mani olamadı. 171 inci alay ve bataryalar Gündüzlü istikametinde geri çekildiler. Tümen komutanı Muradlıya geldiği zaman Çorlu sırtlarını tutmasını emrettiği 168 inci alayın düşmanla temas eder etmez dağıldığını ve 170 inci alayın bir taburunun da kendiliğinden Lüleburgaz istikametinde çekildiğini öğrendi. Bunun üzerine tümen komutanı kuvvetlerini karıştıaranda toplamağa karar verdi.

20 Temmuzda Tekirdağına Yunan ihracı devam etmiş olduğundan Türk kuvvetlerini takip etmemişler, Tekirdağı limanına gelen Averof zırhlısındaki Yunan kralına karşı merasim yapmakla vakit geçirmişlerdi. Birinci Türk kolordusu 55 inci tümene Çorlu - Gündüzlü hattını müdafaa etmesini, 60 ıncı tümene de topçu ateşile köprüleri tahrip etmesini emretmiş ise de bunların ikisi de yapılamadı. 55 inci fırkanın vaziyetini öğrenen kolordu komutanlığı. 60 ıncı tümene Keşandaki kuvvetlerini de Ergene şimaline almasını emretti. O gün Ereğliye çıkan Yunan kuvvetlerinden bir kısmı Çorluyu işgal ettiği gibi bir zırhlı otomobil kıt'ası da Tekirdağı şimaline doğru ilerlemişti.

21 Temmuz — İzmir Yunan fırkası henüz Bandırmadaki suvari alayını ve bataryalariyle ağırlıklarını getirmek imkânını bulmamakla beraber Türk kuvvetlerinden fazla mukavemet görmemesinden cesaret alarak ileri harekete karar verdi. Geri hizmeti için ahali elinde bulunan vasıtalardan istifade edecekti. 9 uncu Yunan tümeni de Karaağaç ve Kuleli istikametinde gösteriş taarruzu yapması vazifesini aldı.

55 inci Türk tümeni Karıştıran'ın Garbındaki sırtlarda ancak dört beş yüz kişilik bir kuvvet toplayabilmişti. 170 inci alayın bir taburu Seyitler ve bir taburu da Malkaradan Hayrebolu istikametinde yürüyüşte idiler. Kolordu komutanı bu fırkayı takviye etmek üzere 49 cu tümenden bir alayın da trenle Alpulluya nakledilmesini ve Kırklareli hudut taburunun da Kavaklıda toplanmasını emretti. Bugün Yunanlıların Edirne istikametinde yapılan taarruzunu 49 ncu Türk tümeni muvaffakiyetle tardetti.

22 Temmuz — İzmir Yunan fırkası bugün dört koldan ilerledi. Sağ kol Çorludan geçerek Muradlı - Lüleburgaz istikametinde yürüdü ve Karıştıran mevziine çattı. Burada bulunan 55 nci Türk tümeni döküntüleri kısa bir mukavemetten sonra ellerinde kalan toprakları da bırakarak Garba doğru çekildiler. Merkezden ilerleyen Yunan kuvvetleriyse Ergene Cenubunda Alpulluya ve bir süvari bölüğü bunun solunda Mandıra ve bir alayı da Hayrebolu istikametinde ilerliyordu. İzmir tümeninin ağırlıkları bugün Tekirdağına çıkarılarak ilerleyen kuvvetleri takibe başladı. Bugün 9 ncu Yunan tümeni Meriç boyunda ve Uzunköprü istikametinde gösteriş taarruzları yaptı 23 Temmuza kadar devam eden bu taarruzlar gittikçe şiddetini kaybetmiş ve buradaki harekât iki tarafın ateş muharebesi yapmasından ibaret kalmıştır. Bu suretle 9 cu Yunan tümeni Meriç nehrini geçemediği gibi karşısındaki Türk kuvvetlerini de tesbite muvaffak olamamıştır.

23 Temmuz — Bugün İzmir Yunan fırkası Lüleburgaz üzerinden Babaeskiye doğru ilerledi -Diğer, taraftan Mandıra- Çerkes Müslim istikametinde ilerledi. Bugün 155 nci Türk alayile 60 ncı tümenden bir tabur 55 nci tümenden bir bölük Alpulluda bir mevki tuttular. Fakat bu mevkiye düşmanın Ergene Şimalinden ilerliyen sağ kolu taarruz etti. Bu Türk müfrezesinin ilerisinde esaslı keşif ve emniyet tedbirleri alınmadığından birdenbire başlayan top ve piyade ateş baskını karşısında kıtalar dağıldı. Askerler panik halinde Kuleli ve Taptık istikametinde kaçıştılar. Bu vaziyet karşısında 60 ncı tümen komutanı 23-24 gecesi tümenin Havsada toplanmasını teklif etti. Kolordu, tümenin bu teklifini kabul etti. Fakat bu esnada düşmanın Kırklarelini işgal ettiğine dair yanlış haber alan kolordu, 60 ncı tümenin Sazlıdere istikametinde geri çekilmesini emretti. 60 ncı tümen geri çekilirken askerlerden çoğu dağılmış ve ağır obüs bataryası da yolda bırakılmıştır.

24 Temmuz — Bugün İzmir Yunan tümeni Meriç Şarkındaki kıtalarımızın gerisine düşmek üzere (Babaeski - Zalof Şimali) hattına doğru ilerledi. Saat 7 de Babaeski Şimalinde tesadüf edilen 20 atlıdan üçü esir edildi ki, bunlar arasında sabık kolordu komutanı albay Cafer Tayyar Bey de bulunuyordu. Bugün 60 ncı Türk tümeni Lalapaşa istikametinde çekilmeğe devam ettiği

gibi, umumî vaziyet icabı 49 ncu tümenin de Edirneden çekilmesi emri verildi. Bu çekiliş esnasında yerli ahaliden olan erler dağılarak köylerine gitmiş olduğundan iki dağ topundan başka bütün toplar Yunanlılara kaldı ve Edirnenin tamamiyle tahliyesinden sonra bir Yunan alayı Edirneyi işgal etti.

25 Temmuzda birinci kolordunun bakiyesi ki bir miktar erler ile subaylardan mürekkepti, Bulgaristana çekildiler. Bu harekât esnasında Yunanlıların eline ancak birkaç yüz kişi esir geçti.

Bu harekât hakkında mehazımız diyor ki; "her taraftan düşmanlarla çevrilmiş dar bir sahada bulunan 1 nci kolordudan Trakyayı muhafaza etmek vazifesi beklenemezdi... Bu kolordu, ancak üstün düşman kuvvetleri oyalamak ve yıpratmak suretiyle Anadoluya yardım edebirlirdi. Bu yardımın iyi bir tarzda yapılamamasında; fena sevk ve idarenin, ümitsizliğin, bedbinliğin ve propagandaların mühim bir tesiri vardır. Kolordu, düşmanın muhtemel harekâtını iyi takdir etmiş olmakla beraber kuvvetlerini ve bilhassa 55 nci tümeni fazla dağıtmıştır. Edirne ve Uzunköprü arasında Meriç nehri geçitlerini bir tümenle müdafaa ve Tekirdağı sahilini bir alayla temin etmek diğer hudut ve sahilleri de hudut taburu ve millî kuvvetlerle gözetlemek suretiyle birbuçuk tümeni Lüleburgaz - Babaeski mıntakasında ihtiyatta bulundurmak mümkündü "diyor ve bu mütaleadan sonra şunları ilâve ediyor: "Bu iç hat manevrası; komutandan yüksek bir sevk ve idare kabiliyeti, kıtadan da taarruz kudreti ister; birinci kolordunun ne maddî ne manevî vaziyeti böyle bir manevreyı par ak bir suretde başarmağa elverişli değildi... Bu mütalealara rağmen Trakya müdafilerine teşekkür etmek vazifemizdir. Birinci kolordu, hiç olmazsa İzmirdeki XVIInci kolordunun feci akibetine uğramadı. Trakyanın müdafaasına karar verilmekle düşman iki aylık bir hazırlık yapmağa mecbur edilmiş, çıktığı esaretten kurtarılmıştır.»

Mudanya Mütarekesinden Soanra (11 Birinciteşrin 1922)

Birinci ve ikinci İnönü muharebeleri muntazam Türk kuvvetlerinin iyi sevk ve idare edildiği halde neler yapmağa kadir olduğunu düşmana gösterdi. Bunun üzerine Yunanlılar Türk ordusunun hazırlanmasına meydan vermeden dağıtmak ve Ankara üzerine yürümek kararını verdi. Fakat 22 gün 22 gece devam eden Sakarya muharebesinde Yunan ordusu taarruz kabiliyetini kaybederek Eskişehir - Afyonkarahisar hattına çekildi. Gazi Mustafa Kemal Paşa kazanılan bu büyük zaferden sonra bir yıl uğraşarak Türk ordusunun talimi terbiyesini, levazım ve teçhizatını tamamladı. 26 ağustos 1338 - 1922 de başlayan Afyonkarahisar muharebesile Yunan hattı yarıldı. 30 ağustos Başkumandanlık muharebesinde düşman kuvveti imha edildi ve Yunan başkumandanı general Trikopis esir edildi (Türk ordusu, İlk hedefiniz Akdeniz!) emri verildikten birkaç gün sonra 9 eylûlde İzmire giriyor. Mudanyadaki 11 inci Yunan fırkası tekmil mühimmat ve levazımile esir ediliyor. (18 eylûl 1922) de Anadoluda Yunan kuvvetleri kalmadığından şimdi Trakyayı da düşmandan kurtarmağa sıra gelmiş bulunuyordu. Fakat Anadoludan Rumeliye geçmek için mevcut iki yol, İstanbul boğazı ile Çanakkale boğazları itilâf devletleri tarafından işgal edilmişti. Türk ordusunun ileri harekâtı karşısında bu devletler ve bilhassa İngilizler kendi vaziyetleri için endişeye düştüler.

12 Eylûlde millî hükûmetin İstanbuldaki mümessili Hâmit beyi ziyaret ederek Türk ordusunun boğazlar mıntakası bitaraflığını tanımasını istediler. İki taraf arasında siyasî muhaberat cereyan etti İtilâf devletleri Trakyanın Türk idaresine iadesini

tekeffül etmeleri üzerine murahhasların Mudanyada toplanmaları kararlaştırıldı (30 Eylûl). Mudanyada Türk murahhasları İsmet Paşa ile İngiliz murahhası general Harington, Fransız murahhası general Şarpi, İtalyan murahhası general Monbelli 3 Birinciteşrinde buluştular. Yunan murahhasları general Mazarakis ile miralay Sarı Yaninin karaya çıkmalarına müsaade edilmediğinden onlar bulundukları gemide neticeyi beklediler. Bir hafta süren müzakerelerden sonra 11 Birinciteşrin sabahı saat 6 da Mudanya mütarekesi imzalandı. Bu mütarekenin Trakyaya ait maddeleri şunlardır:

2 — İşbu mukavelenin mevkii meriyete vazı tarihinden itibaren Trakyadaki Yunan kuvvetlerinin, gerisine çekilmeğe davet edilecekleri hattı, Adalar denizindeki mansabından Trakya ile Bulgaristan hududunu katettiği noktaya kadar Meriç'in sol sahili teşkil eder.

3 — Sulhun aktına kadar hertürlü ihtilâfatı mümkineye mani olmak için Mericin sağ sahili (Karaağaç dahil olmak üzere) düveli müttefika kıtaatı tarafından işgal edilecek ve bu kıtaat düveli müttefikaca tayin olunacak nukata ikame olunacaktır.

4 — Edirne havalisine muvasalayı temin eden hat şubesinin serbestii müruru tamamile idame maksadile (Cesri Mustafapaşa) dan Kuleliburgaza kadar Mericin sağ sahilini takibeden demiryolu kısmı üç müttefik devletin, Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin ve Yunanistanın birer murahhasını muhtevi muhtelit bir komisyon tarafından tahtı nezarete alınacaktır. Bu nezaret bir mukavelei hususiye ile tanzim edilecektir.

5 — Şarkî Trakyanın Yunan kıtaatı tarafından tahliyesi işbu mukavelenin mevkii mer'iyete vaz'ından itibaren başlıyacaktır. Bu tahliyede bizzat kıtaat hidemat ve teşkilâtı muhtelifei askeriye ve erzak depoları dahildir. Bu tahliye on beş gün zarfında icra edilecektir.

6 — Jandarma da dahil olduğu halde Yunan mülkiye memurini mümkün olduğu kadar çabuk çekilecektir. Her mıntakai idariyeden Yunan memurları çekildikçe hükûmeti mülkiye müttefikin memuriyetine tevdi edilecek ve onlar da mümkün olduğu kadar ayni günde bunu Türk memurlarına devir ve teslim edeceklerdir. Bu devri teslim Trakyanın heyeti umumiyesi itibarile

Yunan kıt'aları tarafından tahliyesinin hitamından sonra âzamî 30 gün zarfında nihayet bulacaktır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin memurinine, intizam ve emniyeti mahallinin idamesine kat'iyen zarurî olan miktarda jandarma kuvvetleri refakat edecektir. Bu kuvvetlerin mecmuu yekûnu zabitler dahil olduğu halde sekiz bini tecavüz etmiyecektir.

8, 9, 10.ncu maddeler bu tahliye ve teslim muamelesi hakkında izahat veriyor. 11. nci madde ise Çanakkale ve Kocaeli yarımadasında müttefik kuvvetlerle Türk ordusu arasında bir hattı fasıl kabul ediyordu 13. ncü madde ile de Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti sulh muahedesinin tasdikine kadar Şarkî Trakyaya askerî kıt'alar nakletmemeyi ve orada bir ordu toplamamağı ve idame etmemeği taahhüt ediyordu.

Trakya kıt'ası 15 Birinciteşrinden itibaren müttefik devletlere teslime başlandı. 30 Birinciteşrinde Yunanlıların çekilmesi tamam olduğundan Türk memurlarına devri teslim başladı ve bu muamele 30 İkinciteşrinde tamam oldu.

Sevgili Trakya, 25 Temmuz 1920 - 1336 dan 30 İkinciteşrin 1922 - 1338 ze kadar takriben iki buçuk yıl düşman işgali altında kaldıktan sonra esaretten kurtarılarak Şanlı Türk bayrağı altında yaşamağa başlıyordu. Bu münasebetle bütün halk bayram yapıyor, her tarafta büyük bir sevinç hüküm sürüyordu. Garbî Anadoludan çekilen Yunanlılar her tarafı yaktıkları halde, Mudanya mütarekesi ahkâmı Şarkî Trakyayı böyle bir akibete uğramaktan kurtarmış bulunuyordu.

Lausanne Muahedesi ve Boğazlar Mukavelesi

(24 TEMMUZ 1923)

Lozan muahedesi 1914 tenberi devam eden harp haline nihayet verirken mahv ve munkariz olan Osmanlı imparatorluğunun Türklerle meskûn olan mıntakasında kurulmuş hür ve müstakil (Türkiye Büyük Millet Meclisi) hükûmetini tanıyordu. Lozan muahedesinin birinci faslının birinci maddesi Trakyanın hududunu şöyle çiziyordu: Bulgaristan ile - Rezuvaya munsabından Meriç üzerinde kâin Türkiye, Bulgaristan ve Yunanistana ait üç hududun noktai iltisakına Bulgaristanın elyevm tahdit edilmiş olduğu şekilde cenup hududu. Yunanistanla - Oradan Arda ve Meriç nehirlerinin birleştiği noktaya kadar, Meriç mecrası; oradan Arda munsabına doğru ve bu nehir üzerinde tayin edilecek bir noktaya kadar Arda mecrası, oradan cenubu şarkî istikametinde Bosnaköyün bir kilometre munsab cihetinde Meriç üzerinde kâin bir hat Çörekköyü, beşinci maddede zikredilen komisyon tarafından ahalisi ekseriyet itibarile Türk veya Rum olarak tanılacağına göre Türkiye veya Yunanistana verilecektir. 11 Birinciteşrin 1922 tarihinden sonra bu köye hicret eden ahali hesaba alınmıyacaktır. Oradan Adalar denizine kadar Meriç Mecrası.

Muahedenin 14 üncü maddesi mucibince İmroz ve Bozcaadaları Türkiyeye iade ediliyor ve bu adalardaki gayri müslim ahalinin emniyeti için bazı ahkâm konuluyordu.

Lozan muahedesinin Trakyaya ve daha ziyade Gelibolu ve yöresini en ziyade alâkadar eden kısmı Boğazlara taallûk eden maddeleri idi. Bu hususta 23 üncü maddede "Tarafeyni âliyei âkideyn, boğazların usulüne dair bukünkü tarihle mün'akit mukavelei mahsusada beyan olunduğu veçhile, Çanakkale boğazında,

Marmara denizinde ve Karadeniz boğazında bahren ve turkı havaiye ile gerek sulh ve gerek garp zamanlarında serbestii mürur ve seyrisefain esasını tasdik ve beyan hususunda müttehittirler. Mezkûr mukavele, buradaki tarafeyni âliyeyni âkideyn nazarında, işbu muahedede münderiç olduğu takdirde haiz olacağı hüküm ve kuvvetin aynını haiz olacaktır„ denildikten sonra boğazlar hakkında muahedeye zeyl olarak hususî bir mukavele imzalanmıştır. Bu mukavelename mucibince sancak ve hamule ne olursa olsun milletler arasındaki sıhhiye hükümlerine riayet edilmek ve kılavuzluk, fener, romorkör resimleri gibi hizmet mukabilinde alınıp gelmekte olanlar müstesna olarak hiçbir rüsum ve mükelfiyete tabi olmaksızın gündüz ve gece giriş ve çıkışın tam bir surette serbestisi kabul ediliyordu. Hattâ kılavuz almak hususu da ihtiyarî bırakılıyordu. Sulh zamanında böyle olduğu gibi Türkiyenin bitaraf olduğu bir harp esnasında diğer devletlere karşı yukarıda yazılı şartlar dahilinde tam serbestiyi seyrisefer kabul ediliyordu, Türkiye hali harpte olduğu zaman hali harpte bulunduğu devletin gemi ve tayyarelerine karşı harekâtta serbest kalmakla beraber bitaraf olan hükûmetlerin gemi ve tayyareleri yine boğazlardan girip çıkabileceklerse de düşmana harp kaçağı taşımalarına müsaade edilmiyecek ve bu maksatla bitaraf gemileri ve tayyareleri teftiş etmek hakkını haiz bulun caktı. Denizaltı gemilerinin ancak su üzerinden geçmesi lâzımdı. Harp gemilerinin veya filolarının Çanakkale veya Karadeniz boğazı ağzındaki işaret istasyonlarına haber vermekten başka birşey yapmadan serbestçe boğazlardan girip çıkabileceklerdi.

Boğazlar mukavelesinin en mühim noktası askerî tahkimatın yapılmaması hakkında olan kısmıdır. Çanakkale bağazının Şimaligarbiden, Gelibolu yarımadası ve Saros körfezinin Baklaburnu Şimalişarkisinden dört kilometre mesafede kâin bir noktasından başlyarak Marmara denizi üzerinde Kumbağında nihayet bulan ve Kavağın Cenubundan geçen bir hattın Cenubuşarkisindeki sahada askerî hiç bir tahkimat yapılmıyacaktı. Bu kısmın Anadolu tarafında da Bozcaada karşışındakı İstanbul hududundan başlıyarak Marmara denizi üzerinde sahilin kemer Karabiğa Şimalinde kâin bir noktasında nihayet bulmak üzere sahilden 20 Km. buutte çizilmış olan hat arasındaki sahalarda ayni suretle askerî

tahkimat yapılamıyacaktı. Karadeniz boğazının Rumeli ve Anadolu cihetlerinde de böyle sahalar ayrılmıştı. Hattâ İstanbul ve civarında 12,000 kişiden fazla asker bnlundurulamıyacaktı. Türkiyeye ait gayri askerî sahalar gibi Yunanlıler da Türkiye sahilleri karşısındaki Midilli, Sakız, Sisam ve sair adaların tâbi olduğu şartlara tâbi olacaktı. Boğazların serbestisini kontrol etmek için (Boğazlar komisyonu) adını taşıyan beynelmilel bir komisyon teşekkül edecekti. Boğazlar mukavelesinin 7 inci maddesinde: "... Türk hükûmeti Marmara denizinin ne Avrupa sahai sahiliyesinde ve ne de Karadeniz boğazı mıntakai gayri askeriyesinin Şarkında kâin Anadolu sahai sahiliyesi kısmında, Darıcaya kadar, Boğazlardan müruru tas'ip edebilecek hiçbir daimî top bataryası yahut torpil endaht mevkileri tesis etmiyecektir„ deniliyordu.

Türkiye hükûmeti, boğazlar mukavelesini kabul etmekle hâkimiyet hakkında büyük bir fedakârlık yapmış oluyordu. Fakat boğazlar mukavelesinin Sever muahede lâyihasındaki şekliyle mukayese edilirse aradaki farkın lehimize olarak çok değişmiş olduğu görülür

Lozan muahedesinin Trakya ve dolayisile Gelibolu ve yöresine yaptığı mühim tesirlerden biri de iki taraf İslâm ve Hıristiyan ahalinin mübadele edilmesine dair olan hususî mukavelemucibince Gelibolu ve yöresinde olduğu gibi Mürefte, Şarköy, Hora ve civarında oturan ve Yunanca konuşan hıristiyan ahali Yunanisana hicret ettiler. Onların yerine Balkan harbinden sonra Yunanlıların eline geçmiş olan Makedonya ve Epirdeki Türk ahali getirildi. Bugün Trakya, Gelibolu ve yöresi ahalisi tamamile Türktür.

Montreux Mukavelesinden Sonra Gelibolu ve Yöresi (20 TEMMUZ 1956) :

Lozan muahedesinden sonra yıllar geçti; fakat Türkiyeyi kurtaran Büyük Dâhî; boğazların vaziyeti böyle devam ettikçe vatanın tehlikeye maruz olduğunu görüyor ve bu tehlikeyi vaktinde önlemek için gerek askerlik noktasından, gerekse siyaset noktasından icabeden tedbirleri alıyordu. 1936 yılında İtalyanların ilânıharbe lüzum görmeden Cemiyeti Akvam âzasından bulunan Habeş imparatorluğuna hücum ve istilâ etmeleri; boğazlar hakkındaki düşüncemizin doğruluğunu bütün dünyaya gösterdi. Lozan muahedesinin imzasındanberi geçen 13 yıl zarfında Türkiye Cumhuriyeti tatbik ettiği sulh siyasetile bütün milletlerin dostluğunu kazanmış; hattâ evvelce düşmanların safında bulunan İngiltere, Fransa, Yunan, Yugoslavya, Romanya gibi devletler Türkiyenin dostları arasına geçmiş bulunuyordu. Romanofların sukutundanberi müşterek menfaatler dolayısile hakikî bir dostumuz olan Sovyet Rusya da boğazlar meselesile pek yakından alâkadar bulunuyordu. Türkiye Cumhuriyeti; Osmanlı imparatorlarının asırlardanberi mahrum kaldığı siyasî bir durbinlikle boğazlar meselesinde önce dostlarile anlaştı. Sonra Cemiyeti Akvama müracaat ederek İtalya - Habeş meselesi dolayısile herhangi bir hücuma uğramak tehlikesine karşı buraları tahkim etmekten başka çare olmadığını isbat etti. Nihayet çetin müzakerelerden sonra Türkiye menfaati ile Karadenizde sahilleri olan Rus, Romanya ve sair devletlerin ve Akdeniz devletlerinin menfaatleri göz önüne alınarak boğazların Türkiye tarafından tahkimi hakkını kabul ettirdi.

Boğazlar mukavelesi münasebetile Millet Meclisinde müzakere

cereyan ederken Denizli saylavı şöyle diyordu: "..... İstiklâlimizin, hakimiyetimizin üzerinde her ne suretle olursa olsun siyah bir nokta gibi duran ve hayatını, canını istiklâl ve hâkimiyeti uğrunda fedadan çekinmeyen Türk milleti için bir kâbus gibi hoş görünmesine imkân olmayan Çanakkale meselesi artık bugün mahvu nâbedit olmuş, maziye karışmıştır.... Umumî harpte kılıcile, tüfeğile, kanile bizde kalmasına sebep olan, o muvaffakiyeti bize veren yüksek kumandan, yüksek deha, yüksek Atatürk idi. Bugün de o dehâ sayesindedir ki diplomasi ta·ikile Boğazlar bilâ kaydüşart tamamen bizim oldu Bu bol muvaffakiyetle, bu önemli işle milletın ve hepimizin dimağında ve kalbinde hâsıl olan minnet ve şükranı Atatürkün huzurunda eğilerek sunmayı kendim için bir bahtiyarlık addederim...„ Lozan muahedesini imzalayan İsmet İnönü; bu muahedenin gedik ver ni herkesten daha iyi biliyordu. Fakat o devrin siyaseti icabı daha fazla birşey yapılamadı; ona ı e mutlu ki on üç yıl süren uzun ve sebatkâr bir çalışmadan sonra Lozanın gediğini kapatmak imkânı yine onun başvekilliği zamanında oldu. „

29 maddelik esas mukavele ile üç lâhikadan müteşekkil olan Montrö muahedesi; İtalya müstesna olarak diğer devletler murahhasları tarafından imza edildi ve imzasından itibaren tatbik sahasına girdi. İmza haberi telgrafla gelir gelmez gerek Çanakkale ve gerekse Karadeniz boğazı askerî kuvvetlerimiz tarafından fiilen işgal edildi [1].

Montrö muahedesi mucibince Boğazlar Türkiye tarafından tahkim edilecek, beynelmilel boğazlar komisyonu lâğvedilecekti. Sulh zamanında ticaret gemileri bayrağı ve hamulesi ne olursa olsun gece ve gündüz serbestçe boğazlardan geçeceklerdi. Beylik bandıra yani flâma taşıyan mayimahrukat v. sair nakliye gemileri de ticaret gemilerinin haiz olduğu serbestîden istifade edeceklerdi.

Harp gemilerine gelince: küçük gemiler ve gunbotlar, yardımcı gemiler Boğazlardan geçmek için sekiz gün önce Türkiye hükûmetine diplomasi tarikile haber vereceklerdi. Bu ihbarda geçecek gemilerin gidecekleri yer, isimleri, tipleri, adetleri ve geçiş tarihleri bildirilecekti. Boğazlardan transit olarak bulunacak

(1) Boğazlar tahkim edildikten sonra müdafaa tertibatının mahremiyetini muhafaza için memnu mıntaka tesbit edilerek buralara ecnebilerin ziyareti yasak edildi.

harp gemileri tonaj yekûnu 15,000 den fazla olmıyacaktı. Bunların adedi de 9 dan fazla olmıyacaktı. Boğazlardan geçmekte olan harp gemileri taşıdıkları hava vasıtalarını kullanamıyacaklardı. Karadenizde sahili olmıyan devletlerin sulh zamanında bu denizde bulundurabilecekleri gemilerin tonajı 30,000 den fazla olmıyacaktı. Eğer Karadenizdeki devletlerden birinin donanması tonajını 10,000 ton tezyit ederse ancak o zaman daha fazla tonaida gemi geçebilecekti.

Türkiye hali harpte olduğu zaman ecnebî harp gemilerinin geçmesi tamamile Türkiye hükûmetinin rey ve ihtiyarına tâbi olacaktı. Ticaret gemilerine gelince ancak bitaraf olan ticaret gemileri. onlar da düşmana müzaheret etmemek şartile geçebileceklerdi.

Türkiyenin bitaraf bulunduğu bir harp halinde ise ecnebî ticaret gemileri bazı ihtiyatî tedbirler altında boğazlardan geçebileceklerdi Ecnebî harp gemileri de kendilerine mahsus şartlar dahilinde boğazlardan geçebileceklerdi. Karadenizde sahili olmayan devletlerin filoları bu denizde 21 günden fazla kalamıyacaklardı. Velhasıl Montrö muahedesi: "Türkiyenin kalbi demek olan boğazların emniyet ve selâmetini sağlıyarak herhangi bir düşmanın habersizce hücumu tehlikesini ortadan kaldırıyor ve bu surtele ana vatanın iki parçası, Anadolu Trakya biribirinden ayrılmıyacak şekilde bağlanıyor ve böylece bütün bir Türkiye haline geliyordu„.

Montrö muahedesi; askerî zaferlerle dolu olan Türk tarihine birkaç asırdanberi mahrum kaldığı siyasî bir zaferi hediye etmesi itibarile de ayrıca ehemmiyeti haizdir. Osmanlı hükûmetinin son yıllarda kazandığı bazı muharebelere rağmen - Meselâ Tesalya harbi vesaire gibi - siyaseten uğradığı mağlûbiyetler gözününe alınırsa diplomasi tarikile kazanılan bu zaferin ehemmiyeti tebaruz eder. Bundan sonra tevali edecek siyasî zaferlerimizin süsleyeceği tarihi siyasimizin de harp tarihi gibi dolgun bir hale geleceğine şüphemiz yoktur.

Montrö muahedesinin diğer bir ehemmiyeti de arsıuluslal, siyasî noktai nazardan dahi büyük bir ehemmiyeti haiz olmasıdır. Çünkü milletimizin büyük şefi Atatürk; yüksek dehasile, siyasette muallâk duran nazik meseleleri savaşlarla değil, bilâkis sulh ve dostluk havası içinde hal ve tesviye edilebileceğini bütün dünyaya gösterdi. Böylelikle dünya sulhü için yeni ve nurlu bir yol açtı.

MERİÇ ANLAŞMASI: — 1937 de Cumhuriyet devletile Elen hükûmeti arasınd Meriç nehrini akıtmak ve Akdenizdeki mansabını tarak dubalarile açtırarak eski devirlerde olduğu gibi, Edirye kadar sefain seyrine müsait kılmak için bir anlaşma yapılmış ve General K. Diriğin fahrî reisliği altında harita delegasyonu teşkil edilerek iki tarafın mürahhasları Edirnede toplanmıştır. Bu uzlaşmadan sonra iki hükûmet bu zemin üzerine lâzımgelen konuşmaları resmî kanallardan devam ettirmektedir. Bir yandan da Mericin haritaları iki tarafın yardımı ile alınmakta ve nirengi noktaları Bulgar hükûmetinin nirengi noktalarına da bağlanmış bulunmaktadır. Artık iş bu dereceye geldikten sonra nehrin akıtılması gibi ana plânın tatbikine geçmek kısa bir zaman işidir. Tahminlere göre 20 milyon lira iki hükûmet arasında ödenecektir. Fakat bu suretle her iki hükûmetin birçok kıymetli arazisi kurtarılacağı gibi, göl ve batak altında kalan birçok arazimiz de meydana çıkacak, iktisadî hareketler genişleyecek, koca nehrin normal karakteri yerine konmuş olacaktır.

İPSALA VE DİMETOKA KÖPRÜLERİ: — Yunan devletile olan dosluk ve ittifak bağlılıkları iki memleket halkına ferah ve saadet vermektedir. Meriç üzerinde olan Dimetoka köprüsü yeniden tamir ve inşa edilmiştir. İki hükûmet biribirlerinin topraklarına oradan yol vermiş, gümrük noktaları koymuş, yollarını yaptırmıştır. Bunun gibi İpsalada büyük bir köprü yaptırılacağı rivayet olunmaktadır. Bu köprü Milâddan önce Trak ve Greko-Romen, Elen devrinde ve ondan sonra Roma ve Bizanslar zamanında mevcut olup, Edirneye uğramaksızın İstanbula giden Roma-Bizans (Viya Ağnatya) yolu üzerinde idi. (Draç, Selânik, Dedeağaç, Perinthos, Bizans yoluna Viya Ağnatya denilmektedir.)

ŞARK DEMİRYOLLARININ SATIN ALINMASI: — Cumhuriyet Hükûmetinin ecnebî şirketten Şark demiryollarını hak ve kanun yoliyle eline alması ve işletmeğe başlaması baştanbaşa yurt ve halk için bir nimet olmuştur. Hattın bayındırlığı, tren ve trafik işlerinin halkın istek ve ihtiyacına göre uydurulması şükranla karşılanmıştır.

BÜYÜK MANEVRALAR: — (Resim No. 77, 78 A. B. C. 79) 1937 Büyük Manevraları: Türkiye Devletinin müttefiki olan

altı Devletin Büyük Erkânı Harbiye reislerile 16 devletin ateşimiliterleri - Atatürkün huzurları ile şereflenen Çorlu ve Saray manevra bölgesinden 21 Ağustosta Edirneye getirilmişlerdir. Ziraat bahçesinde bu muhterem misafirlere şanlı ve tarihî bir hatıra olarak ziyafet verilmiştir.

GENERAL KÂZIM DİRİK'İN NUTKU: — Ziyafetin sonuna doğru Trakya Umumî Müfettişi General Kâzım Dirik bir nutuk irat etmiş ve demiştir ki: (Resim No. 80)

"— Büyük misafirlerimiz;

Günlerdenberi Trakyayı dolduran büyük sempatiniz, kültür âbidelerinin yüksek bir kolleksiyonu sayılan Edirnemizi de içine almakla pek çok sevinmiş bulunuyoruz. Trakyanın ekonomi, bayındırlık hayatının ana hatlarından kısa bir panorama çizmek ve hiç unutulmıyacak olan ziyaret hatıralarınızı müsaadenizle bu suretle de genişletmek isterim.

"Türkiye Cumhuriyet rejiminin hız ve şevki ile yaşayan büyük millet ve memleket plânlanmış bir kalkınma hareketinin içindedir. Atatürk'ün açtığı barış ve milletler arasında sempati devri Türk milletinin bariz karakterine sembol olan yeni bir çığırdır. Bu umumî hareket içinde çalışan Trakya, dört beş nehrin sulariyle Akdeniz, Karadeniz ve Marmaranın tabiat güzellikleriyle beslenen toprakları polikültür ziraata ve hele çeşitli hayvancılığa çok elverişlidir.

Yuvarlak hesap 30.000 kilometre kare olan bu sahada İstambulu Avrupaya bağlayan 280 kilometre büyük turistik, beton-asfalt yolumuz iki sene sonra 1940 da bitmiş olacaktır. Devlet demiryollariyle Deniz yollarının yeni ve ucuz tarifeleriyle mallarımız iç ve dış piyasaya sürülmektedir. Lüleburgazda her cins tohumların seleksiyonu için devlet tohum ve üretme çiftliği açılmıştır. Hayvan seleksiyonu için de Çorlunun Muratlı nahiyesinde devletin aygır ve inek depoları modern bir tarzda çalışıyor. Bundan başka vilâyetlerin de temiz kan damızlıkları ve umumî müfettişliğin tay ve boğa büyütme çiftliği vardır. Ayrıca köy zümrelerinde aşım durakları yapılmıştır. Koç çiftliği bu sene açılıyor.

Ortalama 100,000 ton pancar işleyen Alpullu şeker fabrikasının umumî ziraate dahi yardım ve hizmeti vardır. Bu fabrikanın Sarımsaklı çiftliği tohum yetiştirmeğe ve ayrıca cins hayvancılığa hizmet

ediyor. Devlet çiftliği gibi Sarımsaklı çiftliğinin dahi ayrıca iyi cins hayvan yetiştirmek için kadroları büyütülmüştür. Ziraatte selektör makinelerine yer verilmiş ve devletçe birçok merkezlere gönderilmiştir. Umumî ziraat arasında hububattan başka, kuşyemi denilen ve dünya piyasasında iyi tutulan temiz mahsulümüz vardır. Üç senedenberi yeni pamukçuluk tecrübeleri müsbet bir şekilde yapılmış olup, Trakya cinsi adıyle bir cins alınacaktır. Tütüncülüğümüz de iyidir.

Tekirdağında bir şarap fabrikamız vardır. Bunun gibi birçok yerlerde ve adalarımızda hususî şarapçılık vardır. Küçük kurslara çok kıymet veriyoruz... Bağcılığa çok ehemmiyet veriyoruz. Şarapçılıktan başka, yaş üzüm ihracatı için de memleketin başka taraflarında olduğu gibi, teşkilâtlanıyoruz.

Köylüyü destekliyen kooperatifler gittikçe genişliyor. Devletin göçmen siyaseti Trakyada dahi halkın ve toprakların refahına yol açmıştır. Ve bunlar az vakitte kalkınmış bulunuyorlar. Her yardım zamanında yapılmış ve yapılmaktadır. Hepsinin umumî sıhhati çok düzenindedir. Sıtma mücadelesi geniş teşkilâtı ile Trakyayı sarmıştır. Ayrıca hayvan hastalıkları için de yine veteriner grupları büyük bir programla işe girişmiş bulunuyor.

Bunların kültür hareketlerini genişletmek için filimlerimiz ve seyyar sinemamız vardır. Bu arttırılacaktır.

Ambalaj ve standard için yeni tekniğe doğru gidiliyor. Ağaççılık, fidancılık, meyvecilik çok ilerliyor. Yüzlerle fidanlıklarımız bütün belediyeleri ve köyleri sarmıştır. Ormanlarımızı iyi bakıyoruz. Marmara ve Akdeniz sahil kısımlarımızda zeytinciliğimiz de iyidir. Yağ fabrikalarımız gibi nebatî yağ fabrikalarımız da artıyor. Devletin, Hususî idarelerin, Belediyelerin ve köy idarelerinin yerlerine göre birlik yaparak yardımları ve elele vermeleri kalkınma için çok kolaylık vermiştir.

Şehir ve kasabaların ve köylerin ön plânlarında yol, okul, su, plân ve harita ve elektrik, kanara (mezbaha) gibi kültür ve sosyal eserler canlı bir yürüyüş halindedir. Köyler dikkati çeken daha bariz bir kalkınma programının içindedir. Yaz aylarında köy çocuklarımızın yazlık kampları vardır. Bu obalarda istirahat gören, yiyip içip beslenen bine yakın çocuklarımız vardır.

Köylüyü sevindiren hareketler arasında peynircilik, fennî arıcılık, ipekböcekçiliği, tavuk ve tavşancılık vardır. Köylerin inkişafını Köy Büroları nami altındaki İç Bakanlığa bağlı geniş teşkilât idare ediyor. Köylerimizin kendi bütçeleri ve ayrıca İmece denilen çok başarıcı yardımları vardır. Panayır ve hayvan sergilerine kuvvet veriyoruz.

Yeni Devleti kuran Büyük Şef, halkın tükenmez bir ilham ve şefkat kaynağıdır. Manevraları yapan ve içli dışlı sempati kazanan ordumuz, kalbimin hararetile söylemeliyim ki, yalnız Türkiye vatanının müdafaası değil, aynı zamanda bütün Türkiyenin ahlâkî sahasında, disiplininde, fedakârlıkta ve içtimaî sahada terakki nümunesi ve umumiyetle bir irfan ve kültür mektebidir. Türk milletinin her ferdinin bir suretle feyz aldığı ordumuz için bütün Türkiye halkında istisnasız olarak yaşayan orduseverliği burada söylerken, bütün halkın gönlüne ve öz yüreğine tercüman olmuş bulunacağım.

Süzlerimi burada bitirirken yine Büyük Misafirlerimize hitap ederek diyeceğim ki: Bu kıymetli ziyaretleriniz bize çok şeref ve ferahlar getirmiş ve unutulmaz izler ve hatıralar bırakmıştır. Şükran duygularımı tekrarlarım.„

Ecnebî heyetler Genel Kurmay Başkanlarının en kıdemlisi sıfatile Yugoslavya orduları Genel Kurmay Başkanı General Nediç, General Kâzım Dirik'e mukabele ettiği nutukta demiştir ki: (Resim No. 81)

Meslekdaşlarım ve kendi namıma burada, Edirnede gerek tarafınızdan, gerekse bütün Trakyada halkla temas ettiğim her yerde bize gösterilen hüsnü kabulden dolayı size samimiyetle teşekkür ederim. Vilâyetlerinizin vaziyeti ve kalkınması için Cumhuriyet hükûmetinin aldığı tedbirler hakkında tarafınızdan verilen kısa fakat müessir izahat dolayısile de size müteşekkiriz. Bu manevralar münasebetiyle güzel vilâyetlerinizin bir kısmındaki kısa ikametimiz esnasında bu siyasetin müteaddit ve mes'ut neticelerini müşahede etmek fırsatını bulduğumuzu ekselânsınıza söylemekle bahtiyarız.

Halk orduya karşı hissiyatını bu manevralarda onu heyecanla karşılamak suretile ve büyük bir devlet reisile hükûmet mümes-

sillerine karşı bağlılığını da, onları daima dostane ve içten alkışlarla karşılamak suretiyle gösterdi. Bu tesanüt ve mütekabil emniyetin neticesi olarak ta halk bizi büyük bir sempati ve misafirperverlikle karşıladı. Kahraman Türk ordusunun misafiri olan bizler, hakkımızda her fırsatla gösterilen hararetli hüsnü kabulden dolayı gerek ekselânsınıza ve gerekse Trakya ahalisine teşekkürlerimizi tekrar ederken, kadehlerimizi güzel vilâyetinizin ve ahalisinin refahı için kaldırıyoruz„ demişlerdir.

Büyük Mareşal Fevzi Çakmağın ve büyük ordu hey'etinin huzuru ile şereflendirdikleri bu büyük günün üzerinden çok geçmeden 1939 Büyük Manevraları Cumhur Reisimiz Millî Şef İsmet İnönünün huzurlarile şeref bulmuş ve Tunca vadisinde Sarayiçinde yapılan büyük geçit resmi 18 devletin bütün ataşemiliterlerile altı dost devletin genel kurmay başkanları (Romanya, Yugoslavya, Yunanistan, İran, Irak) karşısında parlak bir manzara neticesi vermiştir. (Resim No. 82, 83) Bu mes'ut tarih ve Edirneliler için şükran levhası sayılan İsmet İnönünün hitabeleri unutulmaz bir hatıra olarak kalacaktır. (1)

KASIRGA: 1932 de Edirneye büyük bir kasırga gelmis, 5-10 saniye içinde bellibaşlı bütün minareleri şerefesinden koparmış, (Resim No. 84) birçok evlerin çatıları uçmuş, insan kaybı olmamış ise de, halkı büyük derecede korkutmuştur. Hele tarihin ihtişamlı minareleri o hale gelince, kaçılmaz bir tarzda ruh ve mâneviyat sarsıntısı belirmiştir. İşte bu sıralarda Atatürk Edirneye kadem basmıştı. İlk ziyaretinde Selimiyeyi bu haliyle gördü. İçinde bağdaş kurdu. Eşi bulunmıyan büyük bediaları temaşa etti ve hemen can beraberi Başvekil İsmet İnönüne bir telgraf çekti. 24 saat içinde 80 bin liranın müjdesi verildi. 1938 e kadar 5 sene süren yardımlar bunu takip etti. Selimiye, Üçşerefeli, Eski cami ve bir dereceye kadar 2 inci Bayazıt, Muradiye yıllarla tamirlerini gördü. Ve bugünkü en güzel durumlarına sokuldular.

ZELZELE FELÂKETİ: Tarihimizin bu sayfaları yazılırken Erzincan, Sıvas, Tokat, Ordu, Samsun ve Gümüşhane vilâyetlerimizin çevresini altüst eden ve alil, yaralı ve bereli belki de kaybı (50) bin insana yaklaşan tabiatın ağır bir savaşı ile de karşılaşmış bulunuluyordu. Bu büyük felâketten en yüksek bir enerji ve en

(1) Cumhurreisi İsmet İnönünün Edirnelilere hitabeleri (437) inci sayfadadır.

sağlam bir metanet ile yine milletine dayanarak ve onun köylerine kadar içine sokularak tedbir ve tesellisini bulmuştur. Bununla da kalmıyarak ne sihirli bir tılısımdır ki, yalnız dostlarımız ve müttefiklerimiz değil, dünyanın en uzaklarında ve harp içinde yaşıyan milletler ve cemiyetlerin dahi ayrı ayrı şefkat ve sempatisini bütün Türkiye üzerine toplıyarak bunları Türkün elemine ortak eylemek ve para, eşya yardımları derlemek gibi tarihte eşi görülmemiş bir hareketi yine İsmet İnönünün sa'yı, idarî ve siyasî bir hârikası olarak kayıt ve tesbit etmek borçtur. Edirne dahi bu harekete binlerle parça eşya ile kırk bin lira para ile yardım etmiştir.

Selânik İçtimaı ve Nöyi Ahitnamesinin Tadili

1938 Temmuzunda vaktile Nöyi ahidnamesine konmuş, Lozan muahedesinde teyid edilmiş olan hudutların 60 kilometre gerilerine kadar gayrı askerî bırakılması maddesinin Selânik kounşmalarında kaldırılmıştır ki bu siyasî muvaffakiyet bilhassa Edirne Türklerini çok sevindirmiştir. Bundan sonra Edirne tümen karargâhı yapılmış ve 20 Ağustos 1938 de Türk ordusu büyük bir şehametle ve çok heyecanlı törenle Edirneye girmiştir (Resim No. 85, 86, 87) Bizanslıların bâzı Andrinopl dedikleri bu kahramanlar beldesi ahalisi de orduyu o gün candan yürekten kopma bir sevinçle karşılamışlardır. (Resim No. 88)

Atatürkün Ölümü, İsmet İnönünün Cumhur Reis Seçilmesi

Bundan az sonra ise 10 İkinciteşrin 1938 de Atatürk'ün, Cumhurreisi Mustafa Kemalin ölümü kara haberi alınarak bütün yurt gibi Edirne dahi kan ağlamıştır. Evet, o perşembe günü ve ondan sonra cuma günü bütün Edirne Türklerinin yüzleri solgun, gözleri yaşlı kimsede ağız açmağa takat yoktu. Herkes bir taraftan o kurtarıcı ve kurucu büyük Şefin böyle vakitsiz ölmesine acıyor, bir taraftanda yarını düşünüyordu ki Ankaradan cuma günü öğleden sonra gelen radyo haberleri bütün bu titreyen yürekleri teskin etmiş, ölmez Şefin, Atatürk'ün yerine onun yiğit arkadaşı ve Edirnelilerin çok eskiden tanıdıkları İnönü ve Lozan kahramanı İsmet İnönünün Cumhurreisi intihap olunması ile bütün çynayan yürekler oturmuştur. Musl

tafa kemalin ölümü acısı asla unutulamaz. Lâkin onun yerine kahraman İsmet İnönünün Büyük Millet Meclisi tarafından müttefikan ve müttehiden intihap olunmasını ve bu intihabın bütün milletce de büyük sevinç ve itimadla karşılanmasıda Türk Milletinin fikren ve ruhan nekadar müttehit olduğunu gösterir ki Millet arasında bu ittihad ve irtibatı hazırlayan gene vaktile bu iki Şef oldukları için burada hurmetle adlarını anmak gene Millî bir borcumuz ve en büyük tesellimizdır Ebedî Şef ve Millî Şef..... (Resim No. 89)

Hatayın Ana Vatana İltihakı

Bundan sonra ise vaktile Atatürk'ün üzerine parmak koyup ayak dirediği Hatay meselesi hükûmetin mütecellidane hareketile Millî Şef İsmet İnönü zamanında ilk önce ayrı bir hükûmet olmak ve sonra anavatana iltihakını temin etmek suretile hal olunduki bu siyasî muvaffakıyet de gerek milletçe ve gerek bütün dünyaca Türkiye Cumhuriyetine yeni bir şan vermiştir.

Türkiyenin İngiliz ve Fransızlarla İttifaka Girmesi

Almanyanın Fransa ve İngiltereye, Rusyanın da Finlandiyaya saldırdığı ve Polonya, Çekoslovakyanın harp ve işgal ile ortadan kaldırıldığı, bu sıralarda Türk Camiası da Atatürkün çizdiği büyük yoldan yürüyerek Millî Şef İnönün dâhiyane rehberliği ile İngliz ve Fransız ittifadına girmekle sulhu ve varlığını muhafaza etmek kararını büyük bir metanetle ve Büyük Millet Meclisinin müttefik kararile almıştır. Bunun icablarından olarak 2 Şubat 1940 tarihinde Balkan Konseyi Romanya Hariciye Vekili Bay Gafenko, Yunan Başvekili ve Hariciye Vekili General Metaksas. Yoğoslavya Hariciye Vekili Markoviç ve Hariciye Vekilimiz Bay Şükrü Saraçoğlunun iştirâkile Belgratta toplanmıştır. Bu Konseyde Balkan ittifakının yedi sene daha temdit kararı verilerek Balkanların müvazenesi takviye olunmuş ve hariçten Balkanlara karşı gelecek her türlü harp tehlikesinin elele verilerek önlenmesine karar verilmiştir.

General Şükrü Naili

Cumhuriyet gününde Edirnede öldüğü halde nasılsa kitabımıza yazılmamış bir büyük zat vardır ki onu da bu eke yazarak ismini hürmetle anmağı kendime bir borç bildim.

Bu da General Şükrü Nailidir ki merhum Edirneye ve vatana canisiparâne hizmet etmiş, bilhassa 1920 senesinde Trakyanın istilâ edilmesine mâni olmak üzere Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk cemeyeti ile birlikte çalışan kahraman bir fırkaya kumanda etmişti.

Fakat ahval ve şeraitin müsaadesizliği yüzünden Trakyanın müdafaası akim kalınca Şükrü Nailî bütün maiyeti ve askerlerile Edirne garbinde verdiği muharebeden sonra Bulgaristana geçmiş idi.

Şükrü Nailî oradan İstanbul yolu ile Anadoluya geçmiş İstiklâl savaşlarında büyük yararlıklar göstermiş sırasile Generallığa terfi etmiş. İstanbul - Balıkesir Kolordu komutanlıklarını yapmış, meb'us olmuştur.

1936 senesinde her sene gelen mümtaz bir heyetin arasında o da pek sevdiği Edirnenin Kurtuluş bayramında bulunmak üzere buraya gelmiş, Edirne halkının 25 İkinciteşrinde, kurtuluş gününde gösterdiği candan ve gönülden tezahürleri görmüş, o akşam hiç beklenilmediği halde ansızın vefat edivermiş idi.

Edirne halkı bu felâket günlerinin dostu ve arkadaşı olan muhterem Generalın nâşını gözyaşlarile yıkamış ve İstanbula götürülecek olan cenazesini ta şehir İstasyonuna kadar ağlayarak teşyi etmişti.

Halktan başka bütün mekteplerin, askerlerin ve memurların iştirak ettiği bu merasım günü Edirnelilerce unutulmaz acı bir gün, olmuştur. (Resim: 89 B.)

Cumhuriyet Devrinde Edirne ve Trakyada Kalkınma Hareketleri

EKONOMİ ve TARIM : Devlet Trakyanın varlığını bir Avrupa kıt'ası hâlinde tutmak ve Edirneyi gözbebeği şeklinde ele almak kararını 1933 yılında verince Mülkî teşkilatına Umumî Müfettişliği eklemiş, o andan sonra Trakyanın plânlı ve geniş hareketli icraatı ortaya çıkmıştır. Bir yandan Romanya ve Bulgaristandan göçmenler getirmek siyasetini tutarken, bir yandan da onları yerleştirmek projeleri, evler yaptırmak, köyler kurmak gibi medenî, sosyal ve saglık hareketleri durmaksızın yapmak ve yaptırmak işleri ön safa alınmıştır. Tarihimizin yazıldığı güne kadar 100 binden biraz fazla göçmen gelmiş ve hiçbir sarsıntı verilmeden yerli yerine yerleştirilmiş, eksikleri tamamlanmış, fennî pulluklar, bir kısmının hayvanları, tohumlukları ve bir yıl yetişecek kadar yiyecekleri bol bol verilmiş, mektepleri yapılmış bütün Trakya sıtma mücadele şebekesine bağlanmıştır. İftiharla kaydedelim ki, bugün hepsi üretmen haline sokulmuştur.

HAVSA - LALAPAŞA - PINARHİSAR NAHİYELERİNİN KAZAYA ÇEVRİLMESİ: Buna uygun olmak üzere Mülkî Teşkilâtımızda da 1940 yılında Havsa, Lalapaşa ve Pınarhisar nahiyeleri birer kaza haline konulacaktır.

FİDANLIKLAR VE HAYVAN İSLAH ÇİFTLİKLERİ: Trakyayı saran hayvanları islâh, üretme ve tohumları islâh, üretme çiftlikleri açılmış, yine fidanlıkları islâh ve üretme için Devlet tarafından açılan büyük Merkezdekilerle beraber yüzden fazla köy, Belediye ve Hususî idare fidanlıkları tek veya birlik halinde ortaya konmuştur. 1939 yılında bunların

ihtiva ettiği saha 2357 dekara baliğ olmuştur. Acı bir duygu ile kaydedelim ki, bozgundan sonra teslim alındığı vakıt iki harp ve istilânın Trakyaya verdiği haraplığa ölçü alarak ancak bin tane ayaklı hayvan bulunmuştu ki bunlar da vakıf sürü namı altında toplanmış ve geçen sene Devletin İnanlı çiftliğine döl almak için devredilmiştir. İşte o günden bugüne kadar Cumhuriyetin feyizli ve sihirli hareketine bakınız ki, çeşitli ve gittikçe islâh edilmekte olan hayvanat sürüleri bugün Trakyanın zümrüt ovaları ile köylerin ağıllarına zinet ve kuvvet vermektedir. Kadroları gittikçe artan aygır ve damızlık depoları ve aşım durakları ve sayısı 5 bine yaklaşan ağılları 3 milyona yakın koyun ve bir milyona yakın at ve karasığır sürülerini dimdik ve sapasağlam tutmaktadır.

ZİRAAT BAHÇESİ: Edirnede vilâvetin meşhur Ziraat bahçesi cumhuriyetin bir mahsulüdür. Şimdi burası Devletin emrile Ziraat Vekâletine devredilmekle sarfiyatı ve verimlerini 5 - 10 misli artıracak; ve Trakya bünyesine daha hayırlı olacaktır. Bu bahçe içinde Tarımbaşı kursları dolgun ve verimli bir netice ile devam ediyor. Yakın zamanlara kadar Nafia ve Orman idaresinin malı görünen Meriç koruluğu da yine Ziraat Vekâletine devredilerek modern bir ormanlık haline getirilecektir.

Tohum ıslâh ve üretme bakımından da Ziraat Vekâletinin büyük selektör ve maro makineleri, köylü ile elele veren yüksek hareketler tarihin hürmetle kaydedeceği eserlerdendir. Trakyanın meşkûr olan kalkınma hareketleri şehirler, belediyeler ve köylerin şaşmıyan proğramlarına bağlanmış, herkes kendi kaderince ve bütçe imkânlarına göre fakat durmadan ilerleyen bir yapıcılık devresi açılmıştır.

ORMAN ve KORULAR: Trakya harp ve istilâ facialarının bir izini de ormanlarının harap oluşunda ve plâtolarının boş kalışında görmekle elem duymaktadır. Bunun için de korulukları korumak ve ayrıca yeniden akasya, karaağaç, palamut koruları açmak için büyük bir heves göstermektedir ve Orman kanunu da bu yönde Belediyelere işler ve istekler yüklemekte ve her yerde programla çalışılmaktadır.

GÜLCÜLÜK : İkinci Murat devrinde Edırnenin gül bahçelerinin şöhretinden tarihler bahsediyor. Yarım asır önceye kadar

Edirnenin gül bahçeleri ve gül bağları mevcutken bir bozgunluğa ve tereddiye uğramıştır. Şimdi cumhuriyet devrinde İspartadan gönderilen gül kökleri ile yeniden güllükler yetiştirilmekte ve en iyi derecede gülyağı çekilmektedir. Bu hareket günden güne genişlemektedir.

EDİRNE VE TRAKYADA ZİRAAT: (Polikültür), çeşitli ekim esasına dayanıyor Devlet, Ziraat çiftliğinin, Yeşilköy istasyonunun ve Sarımsaklı ile yarımcı çiftliklerin tohum üzerine olan çalışmaları halkı çok memnun etmektedir. Bundan başka Ziraat Vekâletinin himmetile getirilen selektör makineleri ve ayrıca getirilen Marot kalbur makineleri tohumları ayırmakta ve iyi tohum seçmekte büyük rol almıştır. Çeşitli hububat, çeşitli yağlı nebat ve bakliyat olarak 48 madde üzerine çalışılıyor. Yağlı nebat fabrikaları Edirne çevresinde olduğu gibi, Trakyanın her yerinde günden güne artmaktadır.

Cumhuriyet devrinde Trakyanın çeşitli ziraatinin yükseliş derecesini belirtmek için son yıla ait ekiliş ve elde edilen ürün mahsüllerinin bir istatistiğini de esere eklemeği faydalı bulduk. (Umumî Müfettişlik Bölgesini teşkil eden 4 vilâyetin rakamlarıdır.

	Ekilişler	Elde edilen ürünler
	Hektar	Ton
Her çeşit hububat:	443 622	399 207
„ „ Bakliyat:	21 442	16 431
Sınaî nebatlar :	41 250	253 736

Bağcılık, meyvecilik ve arıcılık ileri derecede alabildiğine yürümektedir. Kozacılık ta günden güne inkişaf etmektedir.

PANAYIRLAR, PAZARLAR: Trakyanın güzide varlıklarından biri de Hayvancılığıdır. Her çeşit atlar, kısraklar, sığırlar ve koyunlar, mandalar iyi bir artım vererek her sene genişlemektedir. Bu hal Tabiatın Trakyaya hediye ettiği zenginliklerin biridir. Bu hareketi teşvik ve teşhir için hayvan sergileri ve her bölge için sayılı pazar ve panayırlar açılmakta ve yarış edercesine bütün halk bu ekonomi pazarlarına dökülmektedir. Bugün devletin ve vilâyetlerin aygır depolarındaki 150 ye yakın

damızlık at ve aygırları büyük hayvan neslini ve verimini islâha hazırlanmıştır. (41) merkezde köylünün ayağına kadar sokulan aşım durakları yapılmıştır. Ayrıca 7 - 8 merkezde de sun'î tohumlama yapılmaktadır. Hayvanlarda ruam savaşı, koyunlarda.. Şarbon savaşı ve çatal tırnaklılarda son yıl gelen şap savaşı gibi devlet elinden çıkan para ile mükemmel tarzda ve 5 yıllık proğram üzerine savaşlar yapılmaktadır. Her çeşit sürüler tamamile kurtarılmıştır.

Hayvan gıdasına çok ehemmiyet veriliyor. Şeker fabrikalarının ve çeşitli yağ fabrikalarının küspeleri artık köylüler tarafından seve seve alınıyor ve süt verimi arttırılıyor. Bir yandan da fık, yonca, hayvan pancarı gibi yeşil gıdalara büyük ölçüde kıymet veriliyor. Ziraat Vekâleti çok yardım ediyor. Köylünün damızlık boğalarını yetiştirmek için Umumî Müfettişliğin yıllardan beri işliyen Çorluda bir çiftliği vardır. (500) e yakın halis boz ırk Plevne Boğası burada yetiştirilmiştir. İnanlı Boğa ve Aygır deposu ayrıca yine bu cinsi vermektedir. Bunun gibi hayvan sergilerine halis kanlı Boğalar yetiştirenlerin bu örnek malları değer para ile satın alınmakta, muhtaç köylülere verilmektedir.

Damızlık koç çiftliği İnanıldadır. Oradan sürü sahiplerine pek ucuz olarak damızlıklar verilmektedir. Ve senelerdenberi Kıbrıstan getirilen merkep aygırları da dağlık bölgelerde iyi ve dayanıklı Ester yetiştirmektedir.

PEYNİRCİLİK: Trakyada peynircilik gittikçe ileri adımlar atmaktadır. Halen 267 tane mandıra vardır. Fennin, teknik ve ekonominin icablarına göre mandıralar ıslâh edilmiştir. Her sene Ziraat Bankası koyunculara 300 bin lira kredi açmakla, hayvanlarının sağlığını korumakta ve verimlerini artırmaktadır. Kayda göre ve istatistiklere dayanarak söyleyelim ki, 4800 ağıla sahip olan Trakya elbette gür sürülerini elemsiz ve kedersiz saklayabilmektedir.

BALIKÇILIK, HAYVANCILIK: Mericin mansabında Türk ve Yunan balıkçıları anlaşarak orada nefis tarzda ihracat maddesi olarak balık ve havyar çıkarmaktadırlar. Ekonomik şartları iki hükûmetin düzgün münasebetleri tanzim etmektedir. Meriç nehri tarandıktan sonra bu ihracat çok geniş ölçüde artacaktır.

TİCARET İŞLERİ: Edirnenin Balkan harbine kadar ticaret

bakımından büyük bir cazibe merkezi olduğu anlaşılıyor. Osmanlı ülkesi Tuna, Sava boylarına ve Bosna Hersek kıtalarına, Adriyatik'e kadar geniş bulunduğu tarihlerde Edirnenin büyük ve küçük Rüstem Paşa hanlarının iki yüze odaya yakın ticaret evleri ile Bosnasaraya kadar bütün Rumeli kıt'asının işlek merkezlerinden biri idi.

TRAKYANIN SANAYİ HAREKETLERİ: Cumhuriyet devrinde Trakyanın Sanayi hareketleri de çok artmıştır. Bölgemizde Alpulludeki Şeker fabrikasından başlıyarak her çeşit fabrikalar açılmış ve bunların sayısı günden güne artmakta bulunmuştur. Teşviki Sanayi Kanunundan istifade eden büyük fabrikaların son biristatistiğini de teberrüken buraya geçirdik. Bu fabrikaların Umumî Müfettişlik bölgesindeki sayıları 51 dir. Bunların bir yılda amele ve ustabaşılarına ödedikleri yevimye miktarı 522,500 lira, bir yılda işledikleri iptidaî maddelerin kıymeti 2,469,312 lira, istihsalâtları tutarı da 5,363,739 liraya baliğ olmaktadır. Bu kanun çerçevesinden hariçte kalan fabrikaların sayısı da 400 zü geçmektedir.

KÜÇÜK EL VE EV İŞLERİ SANAYİİ HAREKETLERİ: Gene istatistiklere dayanan rakamlar göstermiştir ki, Trakyada bu cepheden de pek büyük hamleler yapılmakta ve el ile yapılan küçük san'atların istihsalleri milyonları geçmektedir. Son rakamlara göre bölgede bunlarla iştigal eden insanların sayısı 15,891, senelik istihsalâtları yekûnu da 3,377,121 lirayı bulmaktadır.

Kültür Hareketleri

OKULLAR: — Edirnede büyük bir lise, kız ve erkek öğretmen okulları, büyük bir orta mektep, akşam kız sanat okulu ile kız enstitüsü, erkek sanatlar mektebi Edirneye kudret veren büyük varlıklardır. Akşam kız sanat okulu ve enstitüsü 1936 da açılmış ve 1940 da kemalini bulmuştur. (Resim No. 90, 91, 92) Sosyal hayatın bir boşluğunu dolduran bu kurumlar, Türk kadınının ve Türk kızının hayattaki rolünü ve içtimaî boşluğunu dolduracaktır. Kız ve erkek öğretmen okullarına ziraî tatbikat kısımları dahi ilâve olunmuştur.

TALEBE YURTLARI: — Kız ve erkek 250 mevcutlu yatılı talebe yurdu ucuz hayat ile orta, küçük dereceli ve yoksun köylü ve şehit, malûl subay ve memur çocuklarını az paralı veya parasız okutmak veya kurtarmak gibi büyük bir hareketi yıllardanberi yaşatmaktadır. Yirmi iki bin liralık bütçesi olup yardımla idare edilmektedir. (Resim No. 93, 94)

İLKOKULLAR: — İlkokulların şehir ve çevredeki sayıları 83 kadar, okuyan çocuklar 103300 kadar olduğuna göre, orta ve lise okulları hemen hemen taşkın bir haldedir. Umulurki devlet merkezi bu gür ve kıymetli harekete karşı bir lise daha açsın. Nitekim 2 nci ve 3 üncü bir orta okul Halkevinin bahçesinde açılacaktır, yapısı bitmek üzeredir.

KURSLAR: — Kültür hareketleri çok genişlemiş, son üç yıl içinde eğitmen kurslarından yetişen 500 kadar eğitmen ile Edirne ve Trakyanın bütün köyleri sarılmış ve en çok daha üç sene içinde bütün köylerin eğitmen teşkilâtını tamamlamayı Maarif Vekâleti programına almıştır.

Lüleburgazda açılan köy öğretmen okulu ise 5 senelik bir

programa bağlı olup burada daha esaslı yetişmektedir Bunun mevcudu (250) olup yalnız Trakya köylüleri içindir.

Ziraat ve ekonomi alanında Kültü kursları gibi gene köyler için aşıcılık, (Resim No. 95) arıcılık, şaraplık, kozacılık, zeytincilik, demircilik, marangozluk, tarımbaşılık ve kooperatif şefliği gibi göçmenleri ve köy varlığını iş alanına döken feyizli hareketler de devamlıca seyrini göstermektedir. Vaktile tefecilik bütün köy bünyelerini harap ederken, şimdi 80 den fazla kredi kooperatifi köylünün belini desteklemiştir.

DEMİRCİLİK VE MARANAOZLUK KURSLARI: Maarif Vekâleti bu sene ilk olarak köy sanayiine doğru hayırlı bir adım atmış bulunuyor. Havsada köylü çocuklarına demirci ve marangoz kursları açılmış, muallim ve avadanlıklarını Vekâlet göndermiş, köyleri şehirlere saldırmaktan ve ekonomisini sarsmaktan kurtarmak gibi köy varlığı için yüksek bir kültür eseri göstermiştir. Ve bu devam edecektir.

Trakyada başlıyan bu köy sanayii kursları her haldee devletin başka dolaylarına da geçmiş olacaktır.

MÜZELER: Edirnede kendine has olan kültür vasıflarına lâyık olarak biri Arkeoloji, öteki de Etnoğrafya olmak üzere 2 müze açılmıştır. (Resim No. 96,97,98) 1940 ta da (mahkükât) açık müzesi açılacaktır. (Resim No. 99, 100, 101, 102)

Etnoğrafya müzesine Maarif Vekâleti ile Vakıflar Umum Müdürlüğü para ile yardım lütfunda bulundukları gibi, Ankara ve İstanbul Büyük müzelerinden bazı kıymetli estetik eşyalar dahi hediye edilmiş ve bu iki müze bugün zengin bir varlık olmuştur. (1)

HÖYÜKLER ve KAZILAR: General K Diriğin Trakya höyükleri hakkında yüksek Türk tarih kurumuna verdiği rapor ilk hazırlık tesirini yapmış ve kıymetli arkeolog A. M. Manseli ilk olarak tetkike memur etmiştir. Tatbik işi de, onun raporlarından sonra onun nezaretinde başlamış ve ilkönce Edirnenin Hasköy höyüklerinde kazılar yapılmıştır. (Resim No. 103, 104)

Artık Alpullu, Sinanlı, Lüleburgaz, Vize, Kırklareli höyükleri dört senedenberi dikkat ve liyakatle devam eylemektedir. Her sene Arkeoloğ A. M. Mansel tarafından birer rapor verilmek ve bulunan kıymetli eserler hakkında neşriyat yapılmak suretile bu ilim hareketi tekemmülünü takip etmektedir.

(1) Etnoğrafya müzesinin açılması münasebetile Ebedî Şef Atatürk ile Millî Şef İsmet İnönünden gelen tet yazıları 439 inci sayfadadır.

EDİRNE VE YÖRESİ ESKİ ESERLERİ SEVENLER KURUMU: 1935 te Trakya Umumî Müfettişi General K. Dirik, Edirneye vardığının birinci ayında Halkevinde topladığı şehrin münevverlerine ve Aydın erlerine bu büyük medeniyet tarihinin en sayılı merkezinde böyle bir kuruma olan ihtiyacı ve ounun rollerini anlatmış ve bu kurum İzmirin Tüzüğü esas olarak Edirnede dahi kurulmuş ve nizamnamesini bastırmıştır. Ogünden bu güne, yanı beş senedir küçük zannolunan bu varlık büyük işler görmüştür. Bu işleri birkaç bin liraya varan yıllık bütçesi ile değil sözü, nüfuzu ve ricası ile ve makamları aydınlatarak para ve madde getirmesi ve mühim işleri salahiyetli mimarların eline teslim etmesile kazanmış ve başarmıştır. General K. Dirik'in fahrî başkanlığında çalışan bu kurum, yüksek Türk Tarih kurumu, Maarif Vekâletile, Müzeler ve Vakıflar Umum müdürlüğü ile ve Vilâyetler ile sıkı temaslarda bulunmaktadır. Arkeolojiyi sevmek ve onun eserlerini saymak ve kıskanarak korumak, tarihî eserleri kasabalar ve köylere kadar tanımak ve tanıtmak kurumun aşk ile sarıldığı başlıca işlerdir. Bu müessese hemen heryerde ve köylerde mevcut olan küçük bir harabeyi bile gözden kaçırmayarak bunların tamirini, lüzum olan yardımı ve bakımını büyük küçük makamlardan rica etmekte ve muvaffak olmaktadır. Cemiyet, Trakya için birinci derecede lüzumlu gördüğü kıymetli eserleri kalem ve ihtisas sahiplerine yazdırmış ve Trakya kültürü ile Anadolu ve Ege kültürünü birbirine bağlıyan düğüm noktalarını salâhiyetle göstermiştir

Bastırdığı eserlerin adları aşağıda yazılmıştır.

1 — Çaka (Orta zamanda İzmir ve yakınındaki adaların Türk hâkimi)

2 — Kazan Hanlığını kuran Ulug Muhammet Hanın (Edirnede Osmanlı padişahi) İkinci Murada gönderdiği yarlık,

3 — Gelibolu ve yöresi Tarihi

4 — Turova harabeleri.

5 — Trakyanın Kültür ve tarihi.

6 — Etnoğrafya kılavuzu.

7 — Edirne tarihi.

Bu esaslı eserlerden sonra dahi kurum gene kültürel vazifesine devam etmektedir.

Spor Haraketleri

EDİRNE SARAYİÇİ BÜYÜK PEHLİVAN BAYRAMI: — Asırlardanberi görülüyorki Türk pehlivanlarının en büyükleri ve en kahramanları Trakyadan, Balkanlardan yetişiyor. Ve cihan pehlivanlıklarını alanlar da onlar arasından çıkıyor. Balkan harbine kadar bu güreşler Kırkpınarda (Kırkpınar güreşleri) adıyla yapılırdı. O gün burası yurdun her yerinden bir hafta önce gelmeğe başlıyan halk ve irili ufaklı pehlivanlarla dolar, burada 3-4 gün davullarla ve eğlencelerle güreşler yapılarak bu büyük gün yaşatılır ve en iyi dereceli pehliyanlar belirtilirdi. Balkan harbinden sonra bu yer hududumuzun dışında kalınca pehlivan bayramı Edirnenin Sarayiçi mesiresine kaldırılmıştır. Ayni neşe ve şetaretle devam edegelmektedir. Bu güreşlerden bir hatıra olmak üzere bir resim ve Trakyada yetişerek cihan pehlivanlığını kazanan ve dünyaya Türk gücünü tanıtan cihan pehlivanları (Kurtdereli, Adalı Halil, Koca Yusuf (1) ve Kara Ahmet, Filiz Nurullah) pehlivanların resimleri eserimize konmuştur. (Resim No. 105, 106, 107)

Geçen sene Türkiye başpehlivanına cihan pehlivanı Kurtdereliinin adını taşıyan altın kemer burada, Ordu Müfettişi General Fahrettin Altay, Trakya Umumî Müfettişi General K. Dirik, ve Beden Terbiyesi Umum Müdürü General Cemil Tanerle, Edirne

(1) Koca Yusuf pehlivan yaptığı bir güreşten sonra Amerikadan dönerken bindiği vapur yolda batmış olduğundan boğulmuştur.

Fransızlar bunun için "bu kuvvetli Türkü insan kuvveti yenemedi, fakat Bahrimuhitin dalgaları onu boğdu„ diye büyük acı duyduklarını yazmışlardır.

Osmanlı padişahı Azizin baş pehlivanı Aliço idi. 27 sene Kırkpınar güreşlerinde baş pehlivanlığı almıştır. Resim bulunamamıştır.

Kırklareli mebusları ve ziyaretçilerin huzurunda başpehlivan Tekirdağlı Hüseyine verilmiştir.

Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü, yeni spor kanununa göre Edirne merkezinin daha çok kıymetlenmesi için yeni tedbirler almıştır. 40 bin liraya bir kapalı gençlik spor kulübü ve ayrıca Karaağaç spor kulübü yapılcak ve yeni plânlara uyularak 1940 ta başlanacaktır. Paralar Hususî İdare ve Belediye bütçelerinden kanun yoliyle kesilecek yüzdeler ve devlet merkezinden yapılacak yardımlardır. Şehrin büyük stadyumu yeni plâna göre Ayşe Kadın Kervansarayının arkasında yapılacaktır. Toprak tesviyesi tamamlanmak üzeredir. Daha 30 ev istimlâk yolu ile başka tarafa nakledilecektir. Asfalt yol 1940 sonunda Edirneye ve 1941 de Balkan hududuna dayanmış olacaktır. O vakit İstanbulun Edirneye olan uzaklığı 3,5 saat gibi kısa bir zamana bağlanacak ve spor faaliyetlerinin her çeşidi daha kolaylıkla tatbik edilecektir. Netekim iki senedenberi Türkiye bisiklet birincilik yarışları Devlet merkezinin programı ile İstanbul ile Edirne arasında yaptırılmıştır.

ŞEHİRDEKİ SOSYAL KURUMLAR: — Cumhuriyet Halk Partisinin bünyesinden kuvvet alan sosyal kurumlar Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Halkevleri, spor kurumları kayda değer hizmetleriile rollerini ıfa etmektedirler.

Bayındırlık Hareketleri

YOLLAR: Cumhuriyet devrinin harâbe olarak tesl m aldığı Trakyayı bugün Türkiyenin Avrupa mamuresi haline getirdiği ve geniş bir kültür hareketile her cepheden ilerlerttiği iftiharla kaydolunabilir.

İSTANBUL - LONDRA yolu turistler için açılırken 250 kilometrelik bir parçası da Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetine düşmüş ve en az 15 milyon lira sarfile bu büyük yol 1935 tenberi yapılmağa başlamıştır. Beşte dördü bitmiş sayılan bu yol 1941, sonlarında tamamlanmış olacaktır. Bundan başka bu asfaltın sağında ve solunda yanlama ve uzunlama daha ne kadar yollar varsa onlar da 5 milyon liraya yakın para sarfile bir kısmı yaptırılmış ve bir kısmı da yaptırılmakta bulunmuştur. Devletin bu para yardımı vilâyetlerin de kendi bütçelerinden sarfedilen parayı tamamlamış ve ancak bu sayede yol şebekesi de vücut bulmuştur. Tarihin bir şükran ifad si olarak kaydetmeliyiz ki, Mimar Sinanın bir çok azametli köprüleri bu ana yol üzerinde eski hali bozulmamak şartile yeniden yapılır gibi tamir edilmiştir. Edirne, Havsa, Babaeski, Lüleburgaz Çorlu ve daha ileride Silivri şehir ve kasabasının iç kısımları istimlâk edilerek mamureye çevrilmek yolunu tutmuştur.

Bu münasbetle Mimar Sinanın eseri olan Havsa camii ve (Resim No. 108, 109) hamamı, Babaeski camii, Hamam, çeşmeleri, Lüleburgaz camii, hamamı, Çorlu camii Vakıflar Umum Müdürlüğü plânına alınmıştır.

Cumhurreisi Millî Şefin Edirneyi Ziyareti

Millî Şef İsmet İnönünün 1939 Ağustosunun 17 inci günü Büyük Manevralar dolayısile Edirneyi ziyaretlerinde, bu imar hareketinin şehir belediyesine yüklettiği hizmeti ağır görmüşler, Nafia Vekâletinin bunu üstüne almasını ve 200 bin lira sanılan bu yıktırma ve genişleme hareketini yaptırmasını ve ayrıca şehrin ve bölgenin su ve arteziyen işlerine bir düzen verilmesini irade etmiş ve bu direktifleri yol almıştır.

Cumhur Reisimiz İsmet İnönünün Edirne Halkevinde, Edirnelilere verdikleri tarihî nutku aynen buraya koymakla büyük bir sevinç hissediyoruz.

Millî Şefin Halkevinde Edirnelilere Hitabesi:

«Edirneyi ziyaretimden çok memnunum. Güzel Edirnemizi evvelki gelişimden daha iyi ve ilerlemiş buldum Bütün memleket Edirnenin refahı ve terakkisile yakından alâkadardır.

Devlet, Edirneyi yükseltmek için hususî tedbirler aldı, sivil ve askerî teşkilât iyi semereler verdi. Gayri askerilik kaldırıldığındanberi tarihî şehir kendine yaraşan tabiî manzarasını almağa başladı. Hayatımızın kıymetli hatıraları Edirne ordugâhında gecti. Edirnenin mâmûr, temiz, kuvvetli olmasi devletin siyasetinde ehemmiyetli bir noktadır. Edirnelilerin, yurtlarının yüksek değerini iyi takdir etmelerini isterim. Kıymetli kabulünüze teşekkür ederim.»

Bu nutuk; Edirne halkına Altın harfle yazılacak armağandır.

ASFALT YOLUN EDİRNEDEN GEÇMESİ VE İSTİMLÂK İŞLERİ: — Şehir içinden geçecek asfalt yol boyundaki istimlâk işleri için kadastro dairesi faaliyetini bitirmiş, şehrin imâr plânını profesör Eğli tamamlamış ve üzerinde çok çalışılmış olan bu plân Şubat 940 ayı sonlarında meriyete girmiştir. Nafia Vekâleti kontrolunu yapmış bulunuyor. Buna göre Üçşerefeli meydanı açılacak, Sokullu Vezirin çifte hamamları 20 bin lira ile tamir edilerek tekra eski haline getirilecek ve çevresindeki ada istimlâk edilerek bütün o meydanda yalnız o büyük yapı görünecektir. Üçşerefeli, Sokullu Vezir hamamları, Alipaşa Çarşısı, Bedesten, Rüstempaşa hanı, Eskicami, Belediye Dairesi, Umumî Hüfettişlik dairesi ve Se- limiye gibi başlıca ve anıtsal eserler ortada kalacak ve hepsi yeşil adalar içine alınacaktır. Bu hareket en çok 2-3 sene içinde bitmiş olacaktır. Yeni plânda Posta Telgraf, İnhisarlar, İş ve Ziraat bankalarının yerleri ayrılmıştır. Bu büyük ve modern binala rın inşasına 1940ta başlanacaktır.

TURİST OTELİ: — (Resim No. 110) Turist Oteli de asfalt yol üzerinde hem de büyük âbidelerin ortasında ve çarşının içinde kurulmuş olacaktır. Bu otel 1940 da bitmiş ve Edirnenin büyük bir boşluğunu gidermiş olacaktır.

MERİÇ GAZİNOSU: — Meriç köprüsünün başında ve Ziraat bahçesile Koruluğun karşısında vali Niyazi Mergenin zamanında hususî idare tarafından yapılan Meriç gazinosu, hakkile Edirneyi süslemiş ve bir boşluğu doldurmuştur. Tabiatta Edirne kadar bütün yüksek bediaları toplamış bir şehir çok ender gösterilebilir.

Meriç, Tunca ve Ardanın birleştiği yerde bütün nazarları çeken ve letafetini ruhlara ve zihinlere yerleştiren bu manzarayı meşhur Selimiye ve yanıbaşındaki zengin âbideler bir taç gibi süslemekte ve Türk kültür tarihinde cihan diline düşen büyün parçalardan birini teşkil etmektedir.

BOSNA KÖYÜ: Meriç boyunda, Meriç köprüsü ile Yunan hududu arasında Bosna Köyü denilen 250 evli, arazisi geniş bir köyümüzü hemen her sene Meriç nehri basmaktadır. Bu köy ya herhangi bir su baskınında kökünden gidecek veyahut köyün doğu kenarlarına ve asfalt yol boyuna doğru yerini değirtirmek icab edecekti. Devlet, bu işte de vefakâr köylüyü yerinden oynatmıyarak 60 bin lira sarfile nehire karşı onu büyük sedlerle korudu. Ve ilk gelen büyük su baskınını atarak nihayet geçeğini değiştirdi. Köy de kurtuldu. Cumhuriyet Devletinin bu nimetini yalnız bu köy değil, bütün köyler büyük bir minnet ve bağlılıkla anıyorlar.

VEZİR RÜSTEM PAŞA HANI, EKMEKÇİOĞLU AHMET PAŞA KERVANSARAYI VE ALİ PAŞA ÇARŞISI: (Resim No. 111, 112, 113, 114) Rüstem paşanın meşhur hanları ve Ayşe Kadında Ekmekcioğlu Ahmet paşanın kervansarayı Devletçe satın alınarak Bayındırlığa kavuşturulacağı gibi, meşhur Ali Paşa çarşısı da tamamile canlandırılmış ve büyük bir para sarfile Hazine ve Vakıflar idaresince tamir edilmiştir. 5 de 4 dü boş olan büyük çarşı, şimdi eski hayatına kavuşturulmuş ve bir yandan da elektrik lenmiştir. İmar devam ediyor.

DARÜSSIBYAN: Mimar Sinanın ilkokul olarak yaptırdığı bu güzel eser, birkaç bin lira sarfile kurtarılmıştır. Darüssıbyanın aslında olduğu gibi, mükemmelen tamirinden sonra ilk Etnoğrafya müzesi burada tesis edilmişti. Açılma töreni Edirnenin kurtuluş günü gibi mes'ut bir güne tesadüf etmişti. Bu münasebetle Büyük Ebedî Şefimiz Atatürk ile Millî Şefimiz İnönünden gelen karşılık tel yazıları eserimize ev biraz aşağıya

sevinçle kaydedilmiştir. Alipaşa çarşısının imarında, Defterdar Ekmekcioğlu Ahmet paşa Kervansarayının imarında, Rüstem paşa hanlarının Devlet eline geçmesinde Maliye Vekilimiz Sayın Fuat Ağralı, Millî Müdafaa Vekili General Naci Tınaz ve Vakıflar Umum Müdürü Fahri Kiper ile Trakya Umumî Müfettişi General Kâzım Dirik'in yüksek adlarını anmak Edirne tarihi için bir şükran borcudur.

General Kâzım Dirik
Trakya Umumî Müfettişi Edirne:

Edirnenin kurtuluş günü yıldönümü münasebetile halkın bana karşı gösterdikleri temiz hislerden mütehassis oldum. Teşekkür ederim. Koca Sinanın Darüssıbyan Kurağında Etnoğrafya müzesinin açılmasının sevinçli güne tesadüf etmesi de ayrıca memnuniyete şayandır. Muvaffakiyetler dilerim.

Reisicumhur
Kemal Atatürk

General Kâzım Dirik
Trakya Umumî Müfettişi Edirne:

Edirnenin Kurtuluş yıldönümü ve Etnoğrafya müzesinin açılışı münasebetile gösterilen samimî duygulara hararetli teşekkür ve tebriklerimi sunarım.

Başvekil
İsmet İnönü

BÜYÜK KIŞLALARIN TAMİRİ: Harp musibetinin yıktığı ve yaktığı büyük kışlaları Cumhuriyet devrinin mübarek eli milyon dökerek yeniden tamir ediyor, ve daha alâlarını yaptırıyor. Varlığını barış hayatına ve Türk yurdunun istiklalile kurtuluş ve yükselişine bağlamış olan Ebedî Şef Atatürk'le Millî Şef İnönü'ne ve büyük ordusuna borçludur. Burada Cumhuriyetin yalnız son beş senelik imar istatistiğini kaydetmekle, Edirne tarihinin sayfaları ziynet bulacaktır. (Resim No. 115)

Son beş yıl içinde Trakya bölgesi içinde 32,000 yeniden ev yapılmıştır. 400 mektep, 3,000 dükkân ve mağaza, 30 hamam, 550 resmî bina ve 4500 de sair bina yapılmıştır. Bu inşaat Trakyanın Cumhuriyet devrinde Bayındırlığa doğru ne kadar hızlı adımlarla yürümekte olduğunu gösterir.

KOŞU ALANI VE ASRÎ KABİRLİK: — Edirnede Büyük stadyum yapılırken koşu alanı dahi plân içine alınmıştır. Müstakbel şehir plânına göre asrî kabirlik İstanbul yolu açığında ve doğusunda olacaktır. Ona göre p'ân içine alınmış ve şimdiden duvarlarının yapılması ve ağaçlanması kararı almıştır.

ŞEHRİN SU PLÂNI: — Şehir içinde sulama hareketlerinin yalnız Sinanın su yollarına bağlanılmaması esas olarak kabul edilmiş sondaj, arteziyen hareketine geçilmesi de plâna alınmıştır.

ELEKTRİK FABRİKASI VE BÜYÜK KANARA:— Şehrin elektrik fabrikası ecnebî şirketinden devlet kararı ile satın alınarak (Resim No. 116) Belediyeye devradilmiştir. Gene Belediyenin Emlâk Bankasına dağınık borçları birleştirilerek Belediyeler Bankasına devredilmiştir. Bu sırada 80 bin liraya büyük bir kanara ve frigorifik tesisat dahil olup, 1940 da teslim alınacaktır. Karaağaçta dahi sahipli bir buz fabrikası mevcut olup burada. Bu çevrenin 70 bin teneke peyniri saklanmaktadır. Büyük birer buz fabrikası da Uzunköprüde, Lüleburgazda ve Kırklarelinde vardır.

DOĞUMEVİ: — Edirnenin nüfus ve ihtiyacı çok şükür ki genişlediği için, burada bir doğumevinin yapılmasını Sıhhat Vekâleti plânına almış ve 1940 için müjdesini vermiştir.

BİBLİYOĞRAFİ

Edirne Tarihini Yazarken Başvurduğum ve Faydalandığım Kitaplar

1 — Enisülmüsamirin (El yazması) Edirneli Abdurrahman-ı-Hıbrî merhumun Edirne tarihi.
2 — Urfî tarihi (Urfî Mahmut ağa merhumun) Edirne tarihi. Cevrî tarihi adı ile basılı.
3 — Riyazı beldei Edirne (Ahmet Badî efendi merhumun. 3 Cilt Edirne tarihi) el yazısı ile.
4 — Edirne sâlnamesi (Edirneli Şevket bey merhumun) matbudur.
5 — Rehnümayı Edirne (Dr. Rifat Osman oeyin Edirne tarihi) matbudur.
6 — Beşir çelebi tarihçesi (Beşir çelebinin) yazma Edirne tarihi.
7 — Kamusülâlâm
8 — Luğati tarihiye ve cağrafiye
9 — Mevzuutülulûm
10 — Feridun bey münşeatı
11 — Tacüttevarih
12 — Selânikli Mustafa efendi tarihi
13 — Solarzade tarihi
14 — Âli tarihi
15 — Naima tarihi
16 — Raşit tarihi
17 — Silâhtar tarihi
18 — Evliya çelebi seyahatnamesi

19 — Şekayık tercümesi (Edirneli Mecdi)
20 — Şekayık zeyli (Atayi)
21 — Şekayık Zeyli (Şeyhî)
22 — Nazira efendi mecmuası (yazmadır)
23 — Lâtifî tezkiresı
24 — Salim tezkiresi
25 — Riza tezkiresi (Edirneli Riza efendinin)
26 — As m tarihi
27 — Şanî zade tarihi
28 — Cevdet tarihi
29 — Lütfı tarihi
30 — Tarihi Osmanî encümeni mecmuası
31 — İvan İstiyanofun Bulgarca Trakyà ve Bulgar tarihi (Almanca, Rusça, Fransızca, İngilizce me'hazlardan alınma)
32 — Sakızofun Bulgar tarihi (Bulgarca. Bu da Almanca, Rusça, Fransızca, İngilizce me'hazlardan alınma)
33 — Tuhfetül - hattatin
34 — Hat ve hattatan
35 — Türk Ahlâkcıları
36 — Meskükâti Kadimei islâmiye Kataloğu cilt 7 Merhum B. Halil Etem
37 — Takvimi Meskükâtı Osmaniye İ Galip
38 — Gülbünü hânân
39 — Trakya Kâültür tarihi

İtizar

Eserin tertibinde maalesef bazı yanlışlar olmuştur. Sayın okuyucularımızdan, bunların tashisinden sonra eserin mütalâasını rica eder, özür dileriz.

Yanlış Doğru Cetveli

Sf.	*Satır*	*Yanlış*	*Doğru*
11	8	1562	1362
16	30	adımı	adamı
17	19	darüşşefekasını	darüşşifasını
17	28	âri	Lârî
18	10	methetmiş	methettirmiş
19	23	müstahsillerin	müstehliklerin
20	16	fakun	fakıun
22	41	izadiyadı	izdiyadı
25	24	kendini	kendimi
26	4	öğünüyor	öğüyor
26	31	Mustafa	Mahmut
32	15	İlkteşrin	ilkkânun
33	3	otuz	otuz üç
41	35	1753	1752
42	8	âidarı	cidarı
42	10	menku	menkut
43		Edirne Sarayları	**Kısım III** *Edirnede Osmanlı eserleri : Edirne Sarayları*
44	6	gılmanlı	gılmanı
48	6	zail	zayi
55	3	müyed	müeyyed
55	14	1748	1745
56	35	bedee	Bed'in
56	39	814	841
57	14	1438	1447
57	20	samenemie	Semanemie
58	37	ve'ellek	vel'eflâk
60	12	olan	ola
63	26	Karam	Karaman
64	5	bedile	bed'il
66	8	1743	1745
69	4	masruh	nasruh
82	4	nehre	dehre
82	3	menhili	menzili

Sf.	*Satır*	*Yanlış*	*Doğru*
89	33	han	hanı
90	3	dilkişabı	dilkeş âbı
99	12	herabe	harap
106	34	azni	ayni
106	38	geral	cerol
107	40	aciz	acizdir
113	16	on altınci	on yedinci
117	6	kıga	kıye
118	3	bil'aha	bilhassa
119	10	1635	1435
		Mehmet bin melânâ Süleyman	Mehmet bin Mevlâna Nimetullah bin Mevlâna Süleyman
119	24		
126	14	1614	1514
128	41	Edirne	Edrine
129	10	1590	1580
129	14	1592	1582
129	25	raman	ramazan
131	7	hadikul	hadaikul
131	32	hakka	hayya
132	34	Ahmet	Mehmet
133	12	1675	1671
133	16	1868	1686
137	5	4149	1149
137	10	1897	1807
137	30	1282	1285
141	5	1368	1386
141	6	1368	1388
147	31	1092	1072
150	9	Kara Mustafa	Kara İbrahim
157	23	mirçta	miraçta
161	25	behite	behişte
162	25	voyvodanlığına	voyvodalığına
162	30	1884	1883
165	4	hellâk	ballâk
166	15	belli başlı	Beşli
170	11	1320	1324
171	32	1933	1932

Sf.	Satır	Yanlış	Doğru
175	19	guseseleri	gussaları
178	32	badıyen	bade yem
179	3	eylemesin	eylemesin
179	5	oynatmıştır	oynamıştır
180	5	bezenmiş	benzemiş
181	26	hasla	hasta
173	23	9141	914
184	5	canü peri	canü seri
185	3	yakeserler	ya keseler
185	14	sevmesif	sevmesin
185	15	insan	insaf
187	24	başıma	başına
187	35	meşhedin	meşhedi
187	35	alemt	alâmet
188	29	soyunur	soyunup
191	34	nadan	nândan
193	28	başina ura	başım ursa
193	30	durma	nuri meh
194	17	hemdem	her dem
195	15	guyin	kûyin
197	20	157	1574
200	35	mesiva	masiva
201	5	gamzei zülfün	gamze ve zülfün
202	31	hezde	hezlde
205	6	Nirebolulu	Niğebolulu
205	21	geldikçe	geldikte
206	2	ânû	âhû
207	29	oldu	Aldı
210	24	Gülşenim	Gülşenin
211	6	Arzetsen eğer	Arzetsen
211	11	Öreli	Uralı
211	12	Günlüm	Gönlün
212	32	Manevver	Münevver
213	15	Bülbülül	Bülbülünü
213	33	Zair	Zar
214	5	Dilsian	Dilsitan
214	21	Kat'tır	Katı'tır
217	14	Bende	Benden
220	24	deye	Ey
222	13	şüdim	Şüdim zinde
222	27	Al	Ol
223	32	söylese	Söyle be

Sf.	Satır	Yanlış	Doğru
224	18	Mesnevihıvan	Mesnevihan
224	26	Kigetv	Sigetvar
224	29	Bülbülter	Bülbüller
227	28	Nicesi	Nizesi
228	16	saçilır	Saçılıp
232	23	1901	1601
234	5	Zahmurduğun	Zahmolduğun
234	24	ve Elfe	ve Elfte
235	19	Beyin	Beğim
235	20	Gezelim	Gazelim
237	20	Geçrek	Geçrev
239	2	Porsem	Pürsem
239	26	Gül	Mül
239	29	Minnet	Mihnet
240	2	Hubk	Kubh
240		Not: 32 inci satırdan sonra bu mısra ilâve olunacaktır: *Dânişi veş arzuyi ıydı vasla düştü dil*	
240	36	Ser Kametiu	Sevkametim
241	24	A N	O N
242	13	1620	1607
242	28	Tanrıdır	Tanmıdır
242	33	Mesihveş	Mesihaveş
245	33	Fethaye	Fahte
246	8	Tiz	Tiri
247	16	Ayini	Meymenet ayın
247	24	1054	1051
247	25	1051	1054
248	1	beyaz	Beyazî
248	14	görür	Görüp
249	30	1647	1637
251	4	muhasipliğine	musahipliğine
251	8	misalini	mislini
251	10	hudâya	hudâyî
252	17	Dilasa	Dilâra
252	28	aşıkın	aşıkı bisabr
252	36	Solbaş	Salbaş
253	11	Fevzi	Fevrî
253	14	derdim	yerdim
254	7	aşıkların	aşıklarının
256	2	gittim	gittin
256	20	sanimdı	sanii Imadı

Sf.	Satır	Yanlış	Doğru
283	39	yer	ver
288	37	emate	mat
289	25	ister ise	ise ere
256	34	olsun	doğsun
256	35	lâledir	lâleden
256	36	Saki	Ey saki
258	27	Ruznamciliğinde	Ruznamçeriliğinde
259	9	Çünki	Çün
260	7	ol l'al	ol genci l'al
260	33	Elifle	Elifler
262	13	Ol	Olup ol
263	4	Bezine	Berine
263	20	Buhuri	Bahuri
263	21	Ruznamei	Ruznamçei
263	37	Güllerim	Güllerin
264	9	Putei dilde beni kal	Putei zillette kalettin
264	14	eyledin	beni
266	27	Vsalın	Vaslın
	31	Ben	Beni
266		Nalei	Na'rei
266	35	Şerefruzi	Şebefruzi
267	5	Dil benim	Dilberim
271	34	Mannedi	Manendi
274	32	Hale	Habe
277	11	Gem	Gam
278	7	eyle	İle
279	8	Şahı nakşbendra	Nakşbendra
280	32	Kadin	Kaddin
281	19	Mengi	Menzi
282	13	Ruyi	Kûyi
283	28	1377 - 1378	1877 = 1878
290	39	bu cihanda	dü cihanda
292	11	bari	yare
294	14	insanı	inü ani
295	2	oldukça	ol rütbe
297		Not: 31 inci satırdan sonra bu mısra ilâve olunacaktır: *«Bugün gözümde karanlık içinde kaldı fezâ»*	
300	8	hem	Şen
302		Edirne Hottoları	IX Kısım *Edirne Hattatları*
304	5	ircilye	ırciîye
307	12	yemem	yemez
314	2	Tozkoparandadır	Tozkoparandır
320	19	34582	34528
323	16	külûhduz	külâhdûz
326	4	çikâp	çirkâp
324	30	Namer	Nomer

Sf.	Satır	Yanlış	Doğru
344	7	olmaz	olamaz
344	9	ahkâm	ihkâm
344	31	cerme	germe
353	26	Demirtaş	demirbaş
358	10	kale	kalan
365	9	kıyamet	kıyafet
364		Not; 23 üncü satırdan sonra bu başlık gelecektir: XIX uncu Kısım	
365	40	adın	adn
366	19	olmaşken	olmuşken
367	33	Pür feza	bir feza
368	5	şehyu	şeyhu
384	26	Mante	Monte Kakülli
385	1	üssülhareket	üssülhareke
385	10	Livov	Lvov
385	32	çağu	çoğu
387	24	deg rli	değerli
388	8	müeyyettir	müeyyittir
388	32	Mekili Giray	Mengili Giray
388	34	Hcı Giray	Hacı Giray
389	1	Ukraynanın	Okraynanın
390	8	Kalkay	Kalgay
390	14	ölmüş	olmuş
390	15	bir çok hanların	bir kaç hanın
392	10	Edirnede	Edirneden
394	18	nümüzdad	nümüzmat
394	30	işaaeti	işareti
397	13	(5) ve (1) ve liralık	(5) ve (1) liralık
409	1	soanra	sonra
418	19	dosluk	dostluk
418	25	Bizanslar	Bizanslılar
423	15	maddesini	maddesi
423	24	Cumhur Reis	Cumhur Reisi
423	36	Musultafa	Mustafa
424	3	olunmasını	olunması
424	22	ittifadına	ittifakına
424	27	Yoğoslavya	Yuğoslavya
429	11	Fik	Fiğ
429	13	Vekâeti	Vekâleti
429	31	hayvancılık	havyarcılık
430	4	İkiyüze	ikiyüzer
431	2	Edine	Edirne
436	2	teslm	teslim
438	9	büyün	büyük
439	14	muvaffakıytler	muvaffakıyetler
441	12	oeyin	beyin
441	22	Solarzade	Solakzade

Bulduru

	Sayfa
Ön Söz	3
Birkaç Söz	5
Edirne hakkında coğrafî bilgiler	7
Edirnenin tarihi	7 - 10
Edirneyi Osmanlı Türklerinin zaptı:	
Birinci Murat devri	11 - 12
Yıldırım Bayezit devri	12 - 13
Çelebi Mehmet I devri	13
İkinci Murat devri	13 - 15
İkinci Mehmet (Fatih) devri	15 - 17
İkinci Bayezit „	17 - 18
Yavuz Selim I „	18
Kanunî Süleyman I „	18 - 19
İkinci Selim devri	19
Murat III, Mehmet III „ Ahmet I devirleri	19 - 20
Dördüncü Murat devri	20
Avcı Mehmet IV „	21 - 23
Ahmet II, Mustafa II devirleri	23 - 24
Üçüncü Ahmet devri	24 - 26
Birinci Mahmut „	26 - 27
Üçüncü Selim „	27
İkinci Mahmut „	28 - 30
Abdülmecit, Abdülâziz devri	31
Abdülhamit II „	31 - 36
Meşrutiyetin ilânı	33 - 34
Balkan harbinde Edirne	34 - 35
Genel savaşta Edirne	36 - 37
İşgal senelerinde Edirne	37
Edirnenin kurtuluşu	38 - 39
II KISIM	
Edirnede Bizans gününden kalma eserler	39
III KISIM	
Osmanlı eserleri:	
Edirne sarayları	43 - 52
(Kısım III ün başını teşkil eden bu başlık eserin metninde noksan olarak dizilmiştir. Doğrusu « Kısmın III. Osmanlı eserleri: Edirne sarayları » dır.)	
Edirnedeki diğer Osmanlı eserleri	
Edirnedeki camiler ve mescitler:	
Halebî camisi	53
Kilise	53
Yıldırım camisi	53 - 54
Gazi İbrahim bey mescidi	54
Eski cami	54 - 55
Üç şerefeli camisi	55 - 58
Muradiye „	58 - 59
Selimiye „	59 - 62
Darülhadis	63
Ayşe kadın camisi	63 - 64
Şah Melekpaşa camisi	64
Lârî „	64 - 65
Sittişah Sultan „	65 - 66
Gazi Mihal bey „	66
Kasım paşa „	66 - 67
Süleymaniye „	67
Mezit bey „	67 - 68
Beylerbeyi „	68
İkinci Bayezit „	68 - 72
Şeyhî çelebi „	72
Kadı Bedrettin „	72 - 73
Vize Çelebi Mescidi	73
Yahya bey „	73
Taşlık camii	37
Sarıca paşa mescidi	74
Defterdar Mustafa paşa camii	74
Süle Çelebi „	74 - 75
Şeyh Şüca „	75
Balaban paşa „	75
Şehabettin paşa „	75
Sofu Bayezit „	76

	Sayfa
Hacı İvaz camii	76
Çavuş bey „	76
Diğer cami ve mescitler	76 - 79
Edirnedeki kütüphaneler	70 - 80
Edirne köprüleri:	
Ekmekçioğlu Ahmet paşa köprüsü	80
Yeni köprü	81
Gazi Mihal köprüsü	82
Yalnız göz köprüsü	83
Bayezit »	83
Saraçhane »	84
Saray »	84
Bönce »	84 - 85
Edirne çarşı ve kârvansarayları:	
Alipaşa çarşısı	85
Bedestan	86
Arasta	86
Eski bedestan	87
Rüstempaşa Kârvansarayı	87
Küçük Rüstempaşa hanı	88
İki kapılı han	88 - 89
Ekmekcioğlu Ahmet paşa kârvansarayı	89 - 90
Yemişkapanı	90 - 92
Balkapanı	92
Unkapanı	92
Nahil hanı	92
Araplar hanı	93
Taşhan	93
Kiracı hanı	93
Katır „	93
Halilpaşa „	93
Hacı Alemüddin hanı	94
Mezit bey „	94
Edirnedeki Hamamlar:	
Saray Hamamı	94 - 95
Tahtakale „	95
Topkapı „	95
Sokollu Vezir „	95 - 96
Şifa „	96
Tahtalı hamam	96
Beylerbeyi hamamı	96
Ahı çelebi „	96 - 97
Mezit bey hamamı	97
Tahmis „	97
Abdullah „	97
Yeniçeri „	97
Gazi Mihal bey „	97 - 98
Çuhacılar „	98
Küçük hamam	98
İbrahim paşa hamamı	98 - 99
Edirnenin Su yolları	99-103
Sebiller ve çeşmeler	103-108
Edirnedeki İmaretler:	
Yıldırım Bayezit imareti	108
Gazi Mihal bey „	108-109
Muradiye „	109
Mezit bey „	109
Balaban paşa „	109
İbrahim paşa „	109
Evliya Kasım paşa „	109-110
Seyitler imareti	110
Bayezit imareti veya Yeni imaret	110
Darüşşifa	110-111
Edirnenin eski ilk mektepleri ve Medreseleri	112-116
Edirne Tekkeleri	116-117
V KISIM	
Edirnede yetişmiş veya ölmüş okumuşlar	118-139
Alâeddin bin Mevlânâ Abdülkerim	119
Mehmet Bin Abdurrahman, Kürthoca zade	119
Süleyman bin İzzettin	119
Sofu Bayezit	119
Seferşah	120
Şerefüddin ibni Kemal	120
Muhiddin eşşehir biaheveyn	121
Mevlânâ Tahir	121
Veliyüddin ibni İlyas	121
Mehmet ibni Kutbüddin	121
Fahreddin - i - Acemî	121
Şücaeddin - i - Karamanî	121
Muhammed ibni Kadı Manyasî	122
Muslihuddin	122
Süleyman Çelebi İbni Halil paşa	122
Ali Çelebi İbni Mevlânâ Muhiddin	122
Sinan paşa	122
Mevlânâ Sinan ibni Ivaz	123
Mevlânâ Muslihuddin Mustafa	124
Abdülhamid - i - Lâri	124
Şeyh Muslihuddin	124
Şeyh Mesut	124
Mevlânâ Abdülkerim	124
Mevlânâ Bahaeddin ibni Lütfullah	125
Muhiddin - i - Acemî	125
Mevlânâ Seracüddin Muhammed ibni Ömer	125
İsa Fakih	125
Birgili zade Muslihuddin Mustafa	126
Muhiddin Muhammət ibni Hasenüs Samsunî	126
Bayezit Halife	126
Muhammed ibni Kemal	126
Muhiddin Muhammet ibni Muhammet Berdeî	126
Abdülvehhab İbni Abdülkerim	126
Mahmud ibni Muhammed İbni Kadı zade - i - Rumî	127
Kadı Bedreddin	127
Mevlânâ Abdüllâtif ibni Abdülvehhap	127
Mevlânâ Rüknüddin Muhammed Zeyrek zade	127
Pirî Mehmet paşanın oğlu Muhyiddin	127
Mevlânâ Muhiddin Muhammed Merhaba Çelebi	128
Mevlânâ Derviş Mehmed	128
Kınalı Zade Ali Alâeddin Çelebi	128
Mevlânâ Hüseyin bin Mehmed Nazır zade	129
Mevlânâ Abdülvasi	129
Mevlânâ Seyyid Mehmet Azmî	129
Pir Mahmudüssıdkı	129
Kuşakçı zade Ramazan efendi	129
Hüseyin Kefevî	129
Mevlânâ Nurullah	129
Ethem zade Mustafa efendi	129
Abdurrahman - ı - Hıbrî	130
Zehrimar zade Mehmed Rıza	132
Esseyyidi Abdurrahim ibni Şeyh Abdüllâtif	132
Ahmet ibni elhac Hasan	132
Şeyhulislâm Ali efendi	132
Mevlânâ Şâbân zade Mehmed	133
Hafız Ahmed efendi	133
Mevlânâ Abdurrahman	133
Mevlânâ İdris	133
Şeyh Mehmed	134
Nurullah zade Abdullah	134
Şeyhulislâm Feyzullah efendi	134
Mevlânâ Abdurrahim	136
Vahdeti Osman efendi	136
Budin Kadısı Mustafa efendi	137
İbrahim Fıtrî	137
Ali Vahid	137
Eskici zade Ali Methî	137
İshakcalı Hafız Ahmet Zihni	137
Şeyh Yusuf	137
Şeyhulislâm Musa Kâzım efendi	137
VI KISIM	
Edirnede ölen ve gömülen büyükler:	
Lala Şahin paşa	140
Hacı İl bey	140-141
Çandarlı oğlu Ali paşa	141
İbrahim paşa	141
Gazi Mihal bey	141-142
Saruca paşa	142
Bayezit paşa	142-143
Balaban paşa	143
Dârâp bey	143
Karaman bey	143
Gedik Ahmet paşa	143-144
Cevher paşa	144
Hasan paşa	144
İbrahim paşa	144-145
Fadlullah paşa	145
Kasım paşa	145
Hocazade Mehmet paşa	145-146
Ferhat paşa	146
Muzaffer paşa	146
Müezzin zade Ali paşa	146
Ekmekçioğlu Ahmet „	146-147
Tevkiî Mustafa „	147
Merzifonlu Kara Mustafa „	147-149
Telhisî zade Mustafa efendi	149
Melek İbrahim paşa	149-151
Osman „	151

		Sayfa
Sürmeli Ali	»	151-152
Fındık Mehmet	»	152
Bozoklu Mustafa	»	152
Bayburtlu Kara İbrahim	»	152-153
Kemankeş Seyit Ahmet	»	153
Pomak Mehmet	»	153
Cizyedar Aptullah	»	153
Osman	»	153
Ali	»	153-154
Gürcü Mehmet	»	154
Daltaban Mustafa	»	154-155
Yeğen Osman	»	155
Hoca İbrahim	»	155-156
Mehmet Emin	»	156
Numan	»	156
Osman	»	156-157
Yeğen Mahmut	»	157
Pertev efendi		157
Sert Mahmut	paşa	157
Yeğen Hacı Ahmet	»	158
Pertev	»	158
Hacı Mahmut Hilmi	»	159
Ağa Hüseyin	»	159
Aliş	»	159-160
Mehmet Arif	»	160-161
Süleyman Rafet	»	161
Kadri	»	161-162
Hacı Ahmet İzzet	»	162-164
Atıf	»	164-165
Ressam Hasan Rıza bey		165
Dilâver bey		165-166

VII KISIM
Edirne tarihçileri

Beşir çelebi	167
Abdurrahman Hıbrî	167-168
Urfi	168-169
Ahmet Bâdi efendi	169-170
Mustafa Şevket bey	170 171
Dr. Rifat Osman bey	171-172

VIII KISIM
Edirne Şairleri
15 inci Asırda Edirnede Yetişen Şairler :

Atayî	175
Veliyüddin oğlu Ahmet paşa	176-177
Rıdvanî Ahmet bey	177
Bayezit halife	178
Huffî	178-179
Şahidî	179
Şevki	179-180
Sabayî	180-181
Ahdî	181
Kadirî	181-182
Mestî	182-183
Necati bey	183-185
Behiştî	185
Sâgarî	185-187
Hayalî	187
Revanî	188-189
Zemanî	189
İbni Kemal	189-191
Refikî	191-192
Razî	192
Sehi	192-193
Saniî	194
Nazmi	195
İnce Hayalî	195 197
Ubeydî	197-198
Emrî	198 199
Fanî	199
Fedaî	199-200
Nihanî	200-201
Rıza	201
Bediî	201
İzarî	201-202
Beyanî	202-203
Tabiî	203
Celilî	203
Cevrî	203-204
Civanî	404
Dığer civanî	204-205
Hıfzî	205
Hatemî	205 206
Hıdrî çelebi	206-207
Derviş çelebi	207
Destarî	207
Askerî	207-208
Rumî bey	208 209
Zemanî	209
Sâlikî	209-210
Sezaî	210
Sıhrî	210-211
Süvarî	211-212
Sıfatî	212
Niharî diğer	212-213
Sadık bey	213
Rıf'atî	213-214
Ali Alâî (Kınalı zade)	214
Nasuhî	215
Mecdî	215 216
Yakinî	216-217
Naimî	217-218
Keşfî	218
Vecdî	218-219
Vücudî	219
Vasiî	219
Visalî	219-220
Hatifî	220-221
Sevdayî	221
Muhtarî	221-222
Mühyî	222
Münibî	222-223
Garibî	223
Topal Fazlî	223
Diğer Fazlî	223-224
Feyzî	224
Kâmî	224-225
Lûtfî	225
Muinî	225
Diğer Muinî	226
Kerimî	226
Diğer Ataî	226-227
Ahdiî diğer	227
Valehî	227-229
Misalî	229
İlmî	229-231
Hâdî	231-232
Ehlî	232
Ferağî	232
Remzi zade İlmî	233
İtabî	233
Hüseyin Kefevî	233-234
Edirneli Bâlî	234-235
Feridî	235-236
Şüaî	236
Tiğî	236-238
Sabâyî	238
Diğer Salikî	238
Rindî	238-240
Daî	240
Dânişî	240-241
Hüseyin Çelebi	241
Sipahî	241-242
Hüsamî	242
Hakimî	243
Çemenî	243
Bülendî	243-244
Dervis Bakî	244
Bahşî	244-245
Sabrî	245 246
Kesbî	246-247
Fütuhî	247
Beyazî	248
Âzerî	248-249
Kabaî	249
Nüvisî	249-250
Lâhikî	250
Diğer Fanî	250
Abdi	250
Hulûsî	251
Selisî	251
Güftî	251
Ali Güftî	252
Hıbrî	252-253
Vehbî	253
Fevrî	253
Yusufü Sineçak	253-254
Rıza	254-255
Ahmet Neşatî	255-256
Diğer Hüsamî	256
Şehidî	256-257
Nevazî	257
Nasibî	257
Mahvî	257
Şifaî	257-258
Râhî	258
Saidî	258
Sükkerî	258-259
Nükâtî	259
İbrahim Gülşenî	259
Sun'î	259-260
Talâtî	260
Sıtkı	260
Suphî	260-261
Diğer Vehbî	261
Necip	262
Şekip	262
Râzî	262-263
Pervane zade Ahmet efendi	263
Diğer İlmî	263
Rüşti	263
Nâtık	264
Münirî	264

	Sayfa
Faiz	264-265
Enis Dede	265-266
Sezaî	266-267
Muhyî	267
Diğer Kesbî	267
İffetî	268
Nâzım	268
İzzet	268-269
Diğer Kâmî	269
Fezaî	269
Hevaî	270
Cemalî	270-271
Müsellem	271-272
Urfi	272-273
Sugî	273
Lebib	273-274
Nazirâ	274
Tâip	275
Vefâ efendi	275
Neşet	275-276
Salih efendi	276
Munis Dede	276
Sanaî	276-277
Pertev	277-278
Pertev paşa	278
Seyfi	279
Kabulî	279-280
Galip	280
Nakşî	280
Mahrem Dede	280-282
Rüştî	281
Rahşî	281
Râzî	282
Bahrî	282
Hayrî	283
Kenzî	283
Tahsin bey	284
Hasibî Ahmet efendi	284
Nühüft	284
Feyzî	284-285
Kutsî	285
Fatih efendi	285-286
Nizamî	286
Hüsnü	286
Şadî	286-287
Servet bey	287
Seyfî	287
Vasfî	287-288
Tevfik bey	288
Hacı İzzet paşa	288-289
Seyrî Ömer efendi	289
Hâlit	289-290
Bâdi	290
Hasan Hulkî	291
Sadi	291-292
Sâmi	292
Hilmî	292-293
Salih Sulhî	293-295
Mehmet Rasim Ertür	295-298
Tevfik Ertür	298-302
IX KISIM	
Edirne Hattatları	302-306
X KISIM	
Edirnede yetişen Musikîşinaslar	
İmamı Sultanî İbrahim Efendi	306-307
Mehter Ahmet ağa	307
Derviş Mustafa	307
Musallî efendi	307-308
Yahya Nâzım	308
Kudumzen Derviş Ali	308-309
Küçük Müezzin	309
Haffaf zade Hüseyin efendi	309-310
Nakşî Mustafa Dede	310
Nizamettin Dede	310
Şeyh Ali bey	310-311
Kadri bey	311
XI KISIM	
Edirnede Eski Spor ve Sporcular	311-316
XII KISIM	
Edirnede Sanatlar ve Ticaret	316-318
XIII KISIM	
Edirnenin nufusu	318-329
Edirnenin şimdiki mahalleleri	321-326
Edirnenin eski mahalleleri	327-337
Edirnenin mahvolan eski mahalleleri	337
XIV	
Edirne valileri	338-342
Cumhuriyet günündeki Edirne valileri	342
Umumî Müfettişlik Teşkilâtı	343
XV KISIM	
Hükûmet binaları	343-350
Edirnedeki bankalar	351
XVI KISIM	
Edirnedeki paralar	351
Edirnenin gezilecek yerleri	352-354
XVII KISIM	
Edirnede Askerî Kışlalar	354-356
XVIII KISIM	
Şimdiki Edirne Mektepleri	359-364
Önceleri açılıpta şimdi kapanmış bulunan Mektepler	364
Osmanlı Şairlerinin Edirne hakkında Söyledikleri seçme Şiirler	364-380
EK: XVIII KISIM	
Koca Köprülü Mehmet paşa ve oğlu Fazıl Ahmet paşa:	
Köprülü Mehmet paşa	382-384
Fazıl Ahmet Paşa	344-385
Unutulmuş bir Türk Büyüğü:	
Gazi Turhan Bey	386
Edirnede Tatar Hâniler (Kırım Hanları)	387-390
Gedik Ahmet paşanın Edirnede katline dair mühim bir vesika	391
Karamanoğlu İbrahim beyin idamı için Murat II nin dört mezhep ulemasından istediği fetva	392
On yedinci asırda Edirnede ölen bir İngiliz sefiri	393
Edirnede Basılan Osmanlı sikkeleri	394-397
XIX uncu KISIM	
Cumhuriyet devrinde Edirne ve Trakyada vukua gelen siyasî ve tarihî hâdiseler:	
ATATÜRK - İNÖNÜ	398
İstiklâl Harbinde Trakya ve Gelibolu:	
Mütarekeden Sivas kongresine kadar	399
Sivas Kongresinden İstanbulun İşgaline kadar Trakya ve Gelibolu	400-401
Ankarada Millî Hükûmetin kuruluşundan Yunan işgaline kadar	402-403
Yananlıların Trakyayı işgalleri	404-408
Müdanya Mütarekesinden sonra (11 Birincifeşrin 1922)	409-411
Lausanne Muahedesi ve Boğazlar Mukavelesi (24 Temmuz 1923)	412-414
Montreux Mukavelesinden sonra Gelibolu ve yöresi (20 Temmuz 1936)	415-417
Mantreux Muahedesi	417
Meriç Anlaşması	418
İpsala ve Dimetoka köprüleri	418
Şark Demiryollarının satınalınması	418
Büyük Manevralar	417-418
General Kâzım Dirik'in nutku	419-421
General Nediçin nutku	421-422
Kasırga	422
Zelzele Felâketi	422-423
Selânik içtimaı ve Nöyi Ahitnamesinin tadili	423
ATATÜRKÜN ÖLÜMÜ, İSMET İNÖNÜNÜN CUMHUR REİSİ SEÇİLMESİ	423-424
Hatayın Anavatana İltihakı	424
Türkiyenin İngiliz ve Fransızlarla ittifaka girmesi	424
General Şükrü Naili	425
Cumhuriyet devrinde Edirne ve Trakyada Kalkınma hareketleri:	
Ekonomi ve Tarım	426
Havsa - Lalapaşa - Pınarhisar nahiyelerinin kazaya çevrilmesi	426
Fidanlıklar ve Hayvan Islah çiftlikleri	426-427
Ziraat bahçesi	427
Orman ve korular	427

	Sayfa
Gülcülük	427 - 428
Edirne ve Trakyada Ziraat	428
Panayırlar, Pazarlar	428 - 429
Peynircilik	429
Balıkçılık, hayvancılık	429
Ticaret işleri	429 - 430
Trakyanın sanayi hareketleri	430
Küçük el ve Ev işleri	430
Sanayi Haretleri	430
Kültür Harekelleri :	
Okullar	431
Talebe Yurdları	431
İlkokullar	431
Kurslar	431-432
Demircilik ve Marangozluk kursları	432
Müzeler	432
Höyükler ve Kazılar	432-433
Edirne ve Yöresi eski eserleri sevenler kurumu	433
Spor hareketleri	436
Bayındırlık hareketleri	436

	Sayfa
Cumhur Reisi Millî Şefin Edirneyi ziyareti	436
Millî Şefin Halkevinde Edirnelilere hitabesi	437
Asfalt yolun Edirneden geçmesi ve istimlâk işleri	437
Meriç Gazinosu	438
Bosna köyü	538
Vezir Rüstem paşa hanı, Ekmekçi oğlu Ahmet paşa kârvansarayı ve Alî paşa çarşısı	438
Darüssıbyan	438
Büyük kışlaların tamiri	439
Koşu alanı ve asrî kabirlik	440
Şehir su plânı	440
Elektrik fabrikası ve büyük kanara	440
Doğum Evi	440
Bibliyoğrafi	441
İtizar	443
Yanlış doğru cetveli	445

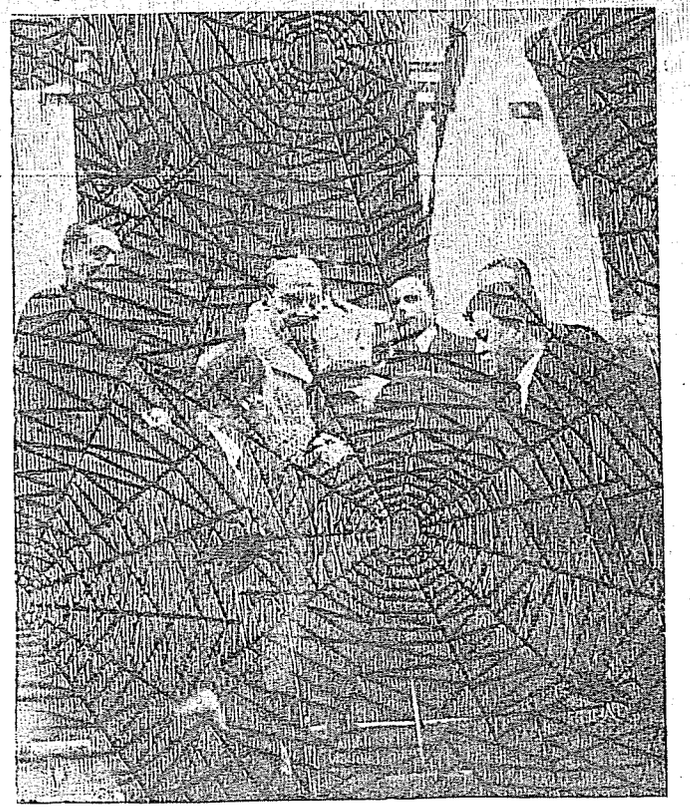

Ebedî Şef Atatürkün 1930 da Edirneyi ziyaretlerinden bir hatıra: Halkevinden çıkarlarken

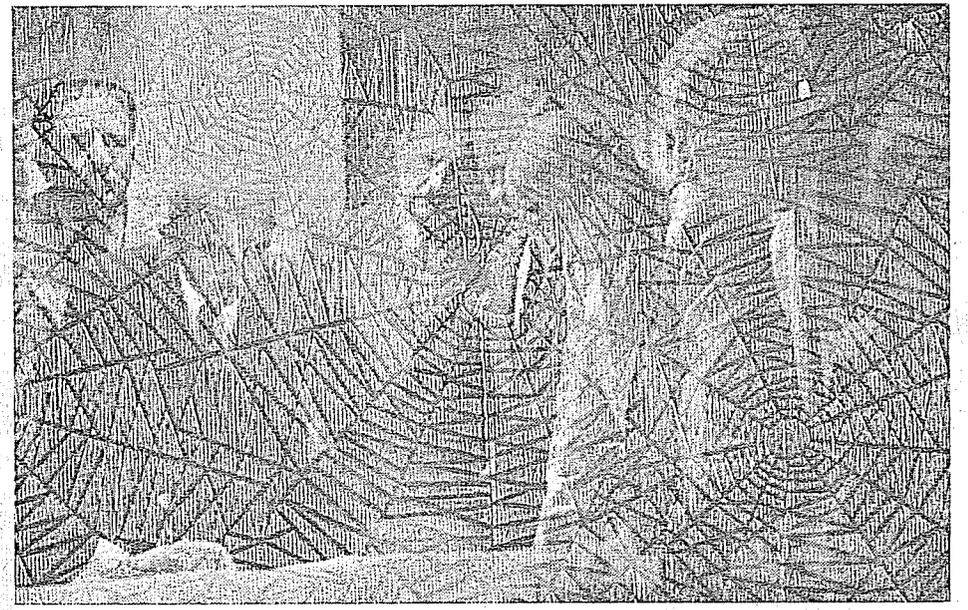

1939 da Millî Şef İnönü Edirne Belediyesinde şehrin yeni imar plânını tetkik buyururken (Refakatlerinde Başvekil Dr. Refik Saydam, Nafia Vekili General F. Cebesoy, General K. Dirik ile Edirne valisi Ferit Nomer, Kırklareli mebusu Zühdü Akın)

	Sayfa
Gülcülük	427 - 428
Edirne ve Trakyada Ziraat	428
Panayırlar, Pazarlar	428 - 429
Peynircilik	429
Balıkçılık, hayvancılık	429
Ticaret işleri	429 - 430
Trakyanın sanayi hareketleri	430
Küçük el ve Ev işleri	430
Sanayi Haretleri	430
Kültür Harekelleri :	
Okullar	431
Talebe Yurdları	431
İlkokullar	431
Kurslar	431-432
Demircilik ve Marangozluk kursları	432
Müzeler	432
Höyükler ve Kazılar	432-433
Edirne ve Yöresi eski eserleri sevenler kurumu	433
Spor hareketleri	436
Bayındırlık hareketleri	436

	Sayfa
Cumhur Reisi Millî Şefin Edirneyi ziyareti	436
Millî Şefin Halkevinde Edirnelilere hitabesi	437
Asfalt yolun Edirneden geçmesi ve istimlâk işleri	437
Meriç Gazinosu	438
Bosna köyü	538
Vezir Rüstem paşa hanı, Ekmekçi oğlu Ahmet paşa kârvansarayı ve Ali paşa çarşısı	438
Darüssıbyan	438
Büyük kışlaların tamiri	439
Koşu alanı ve asrî kabirlik	440
Şehir su plânı	440
Elektrik fabrikası ve büyük kanara	440
Doğum Evi	440
Bibliyografi	441
İtizar	443
Yanlış doğru cetveli	445

Ebedî Şef Atatürkün 1930 da Edirneyi ziyaretlerinden bir hatıra: Halkevinden çıkarlarken

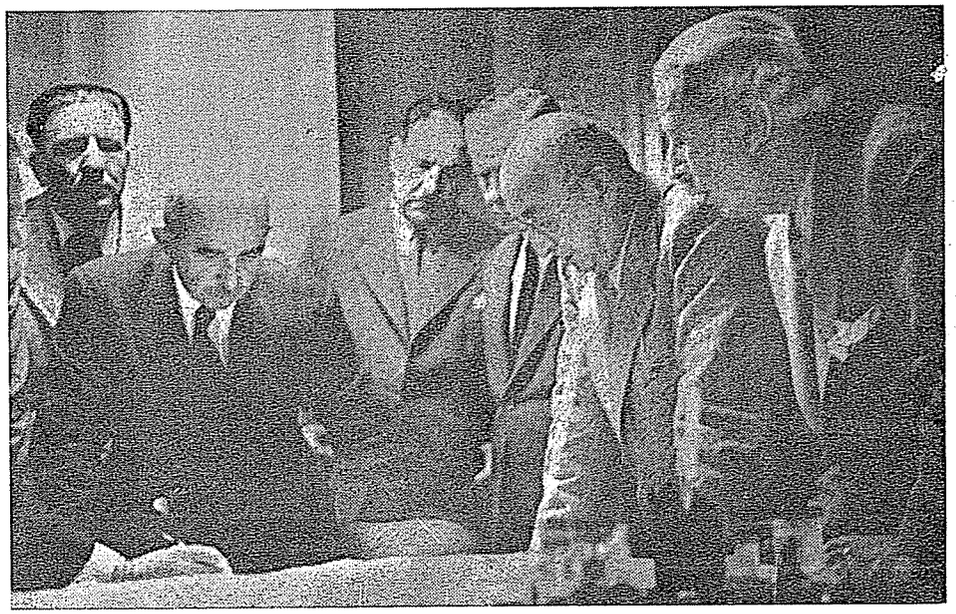

1939 da Millî Şef İnönü Edirne Belediyesinde şehrin yeni imar plânını tetkik buyururken (Refakatlerinde Başvekil Dr. Refik Saydam, Nafia Vekili General F. Cebesoy, General K. Dirik ile Edirne valisi Ferit Nomer, Kırklareli mebusu Zühdü Akın)

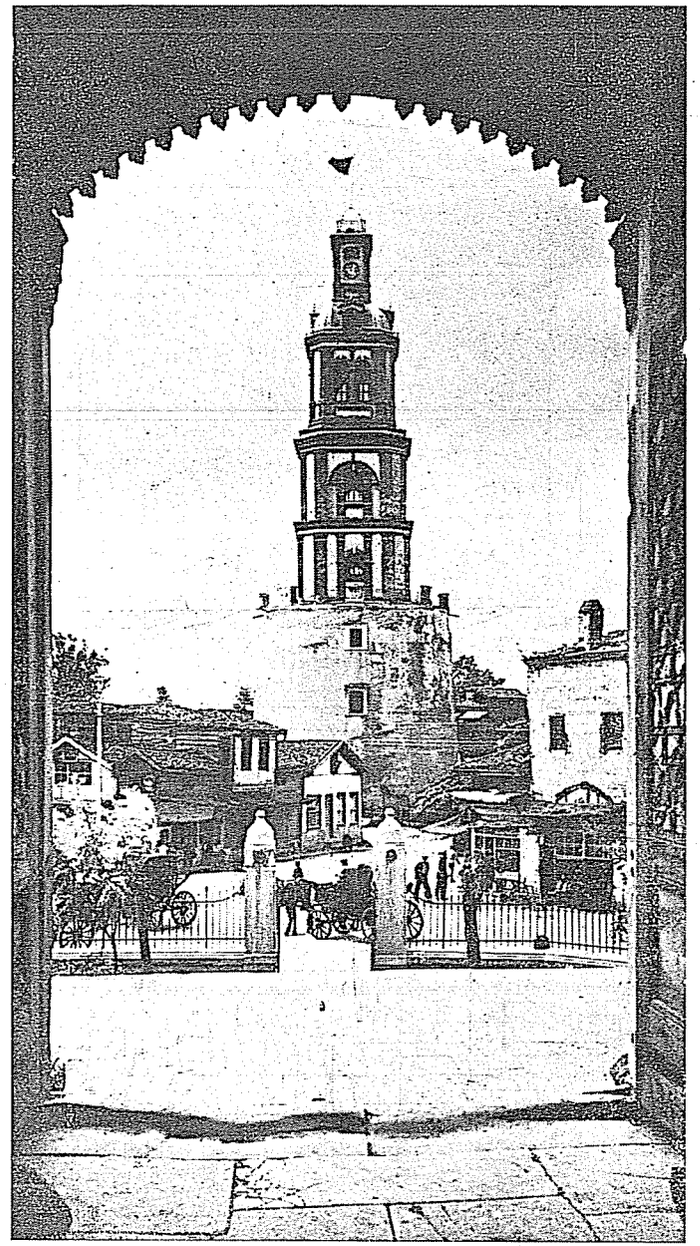

Resim : 1 — Üç şerifeli camii kapısından saat kulesinin görünüşü

Resim : 2 — Eski Edirne kalesinin yıkılmış bir parçası
(Mumcular sokağında)

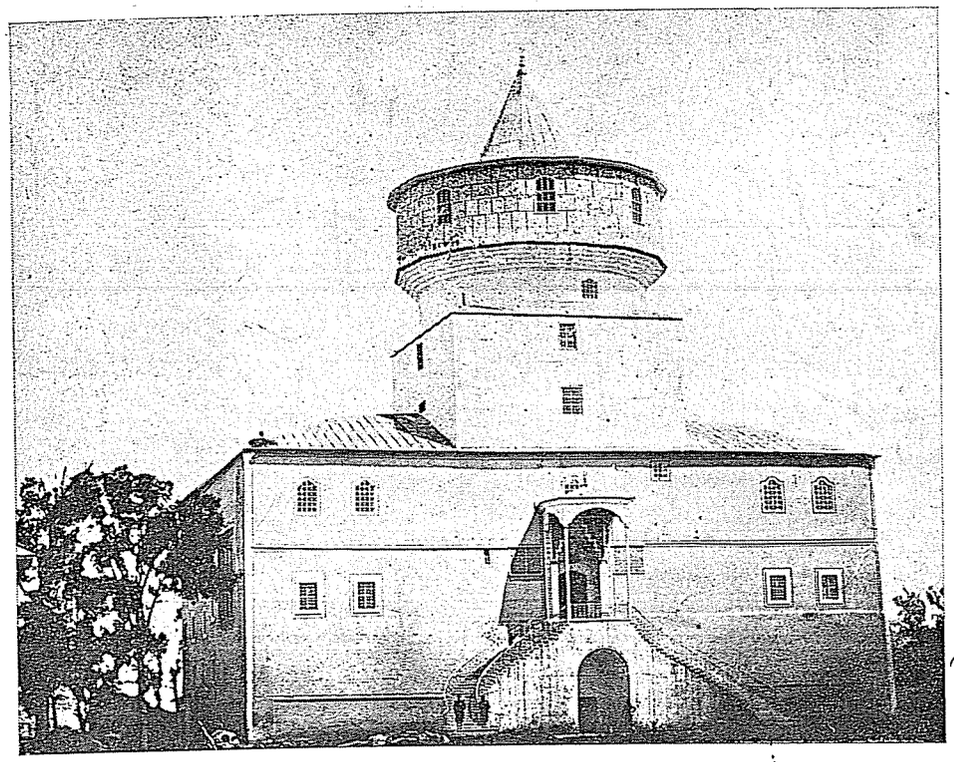

Resim 3 A : — Edirne Saray kulesinin eski hali

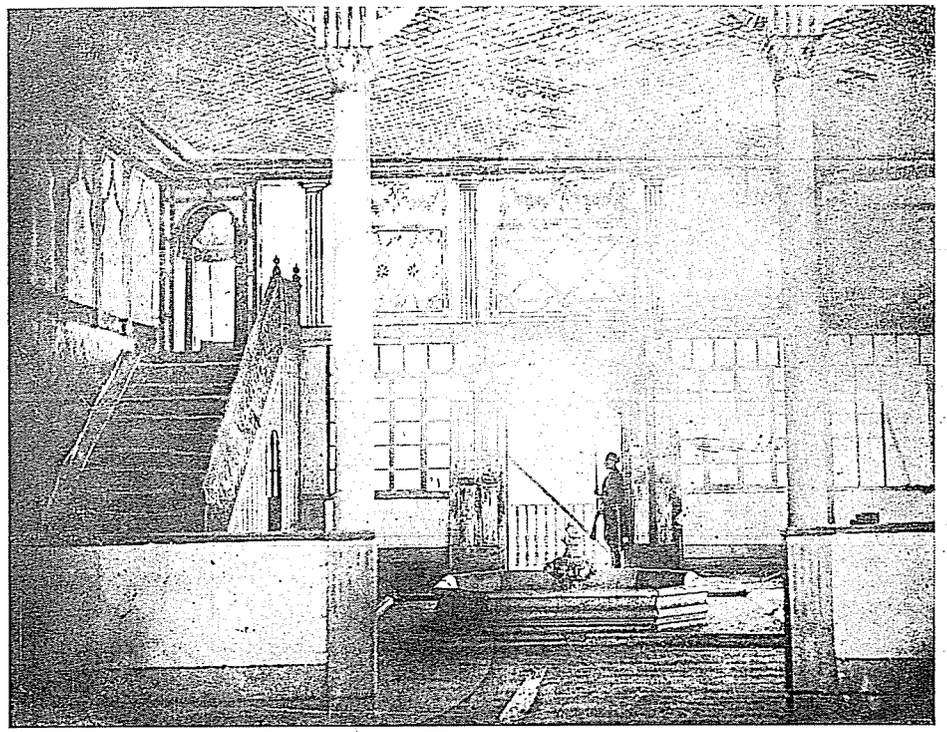

Resim : 3 B—Edirne Sarayının içi

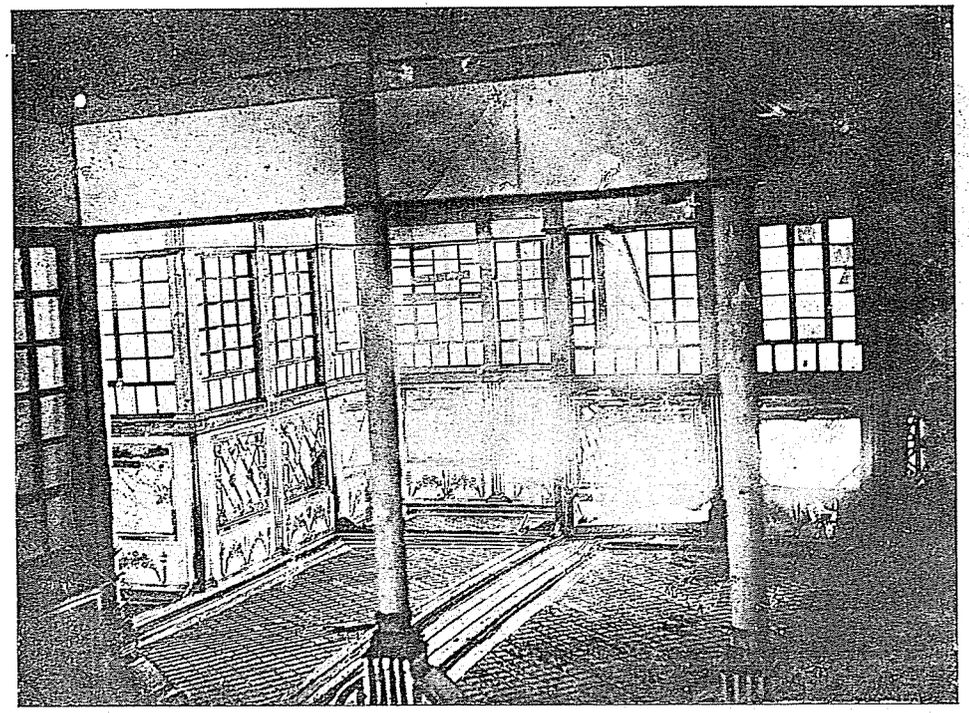

Resim : 3 C — Edirne Sarayının salonu

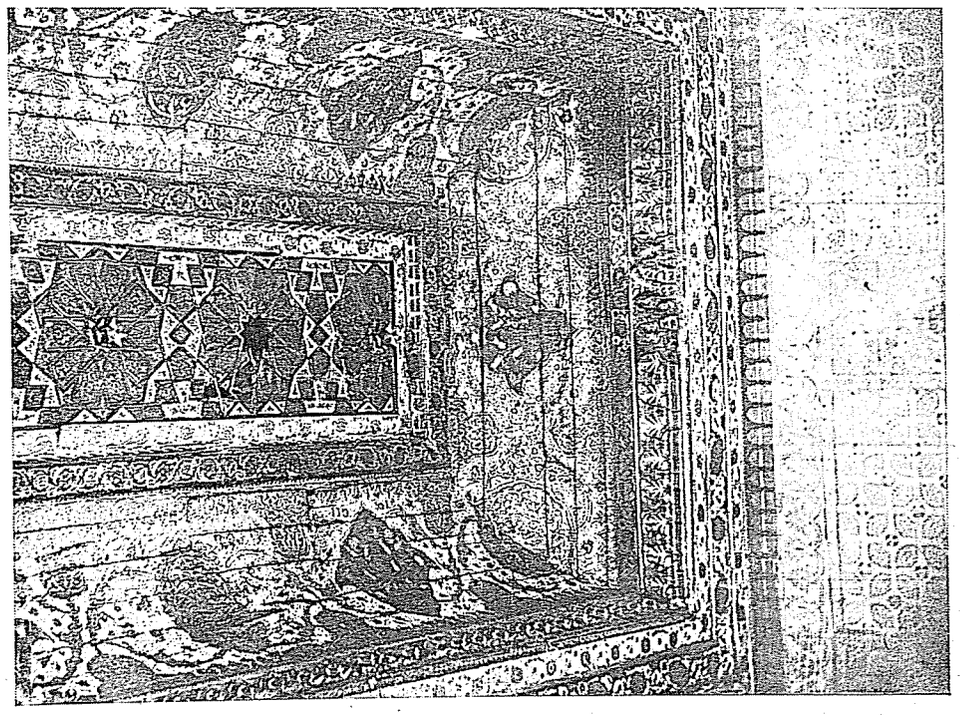

Resim : 3 Ç — Edirne Sarryının Tavanı (Baştanbaşa Çinidir)

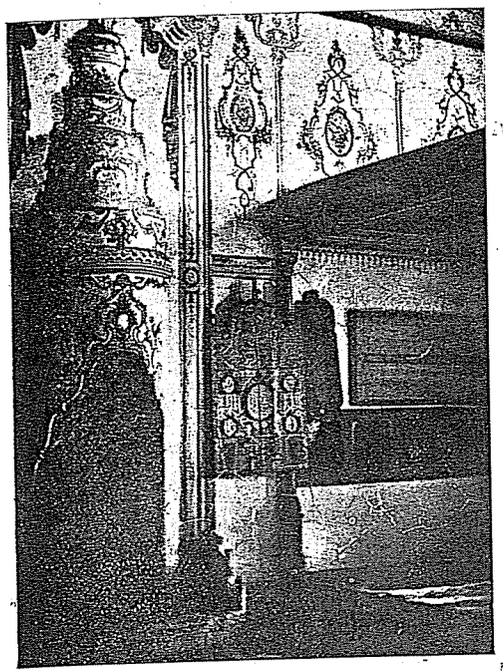

Resim : 3 D — Edirne Sarayında bir yatak odası

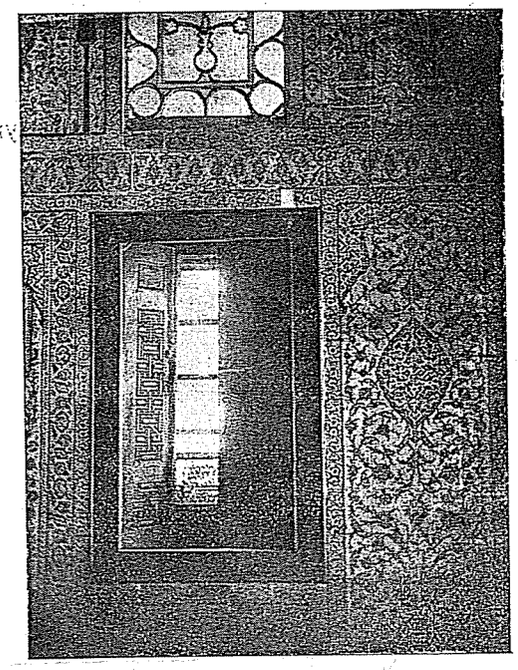

Resim : 3 E — Edirne sarayının pencerelerinden biri

Resim : 3 E —
Edirne Sarayının pencerelerinden biri

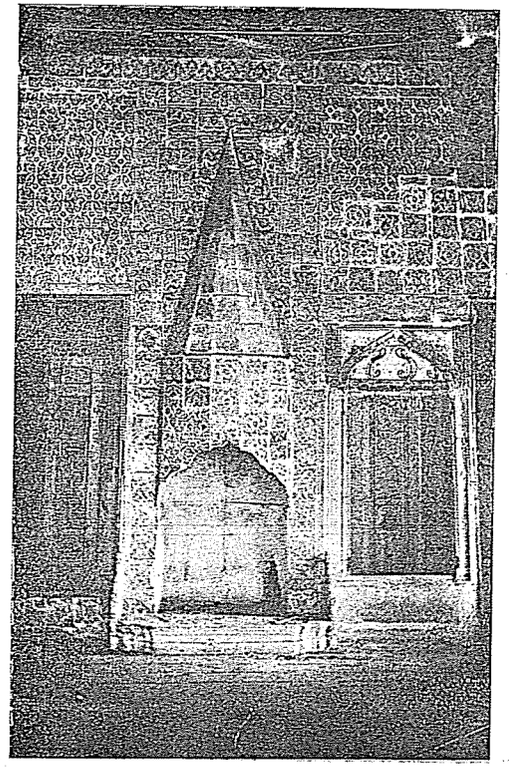

Resim : 3 F —
Resim : 3 F — Edirne sarayının ocaklarından biri

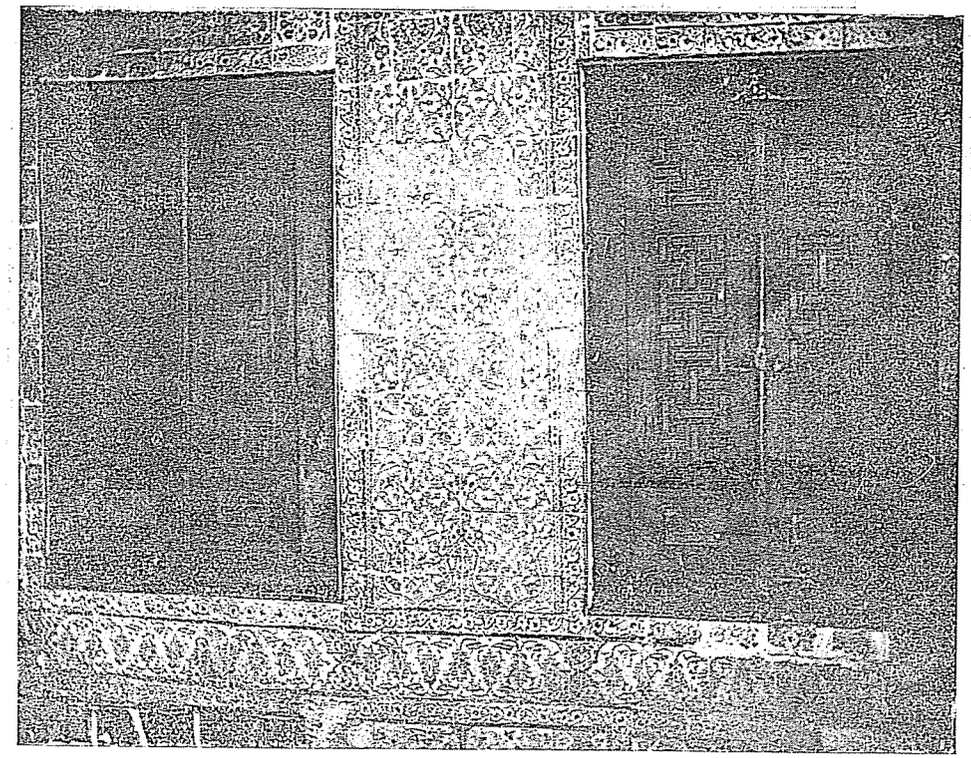

Resim : 3 G — Edirne Sarayının pencerelerinden diğer iki örnek

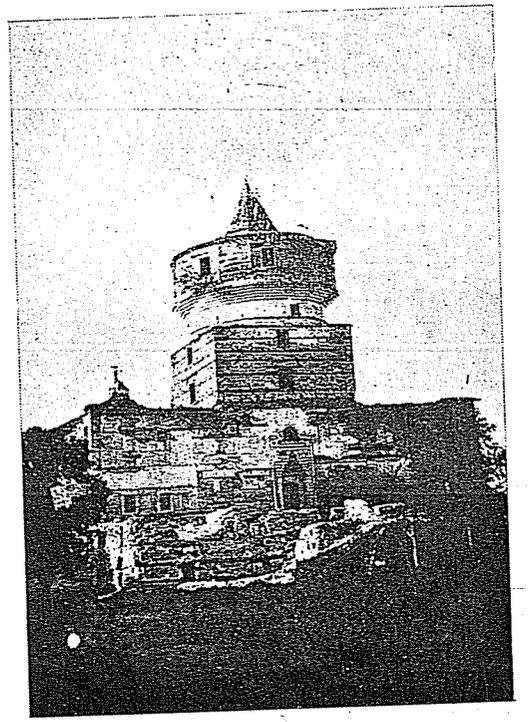

Resim : 4 A Edirne Sarayının kulesi (1877—1878 harbinden sonra sarayın aldığı vaziyet

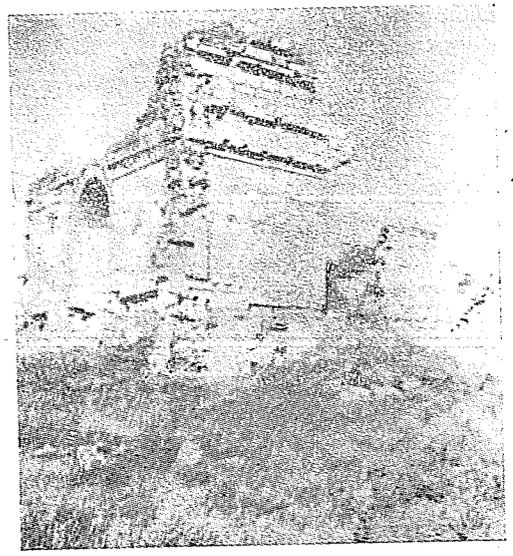

Resim : 4 B — Harap saray

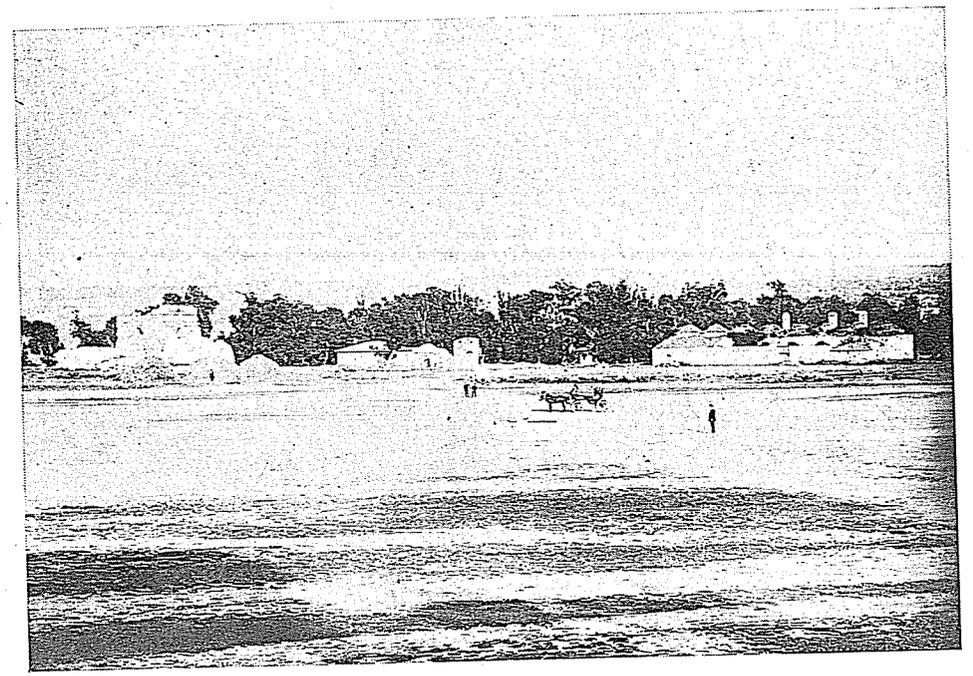

Resim : 4 C —Edirne Sarayının şimdiki hali (1787—1788 harbinden sonra sarayın umumî görünüşü)

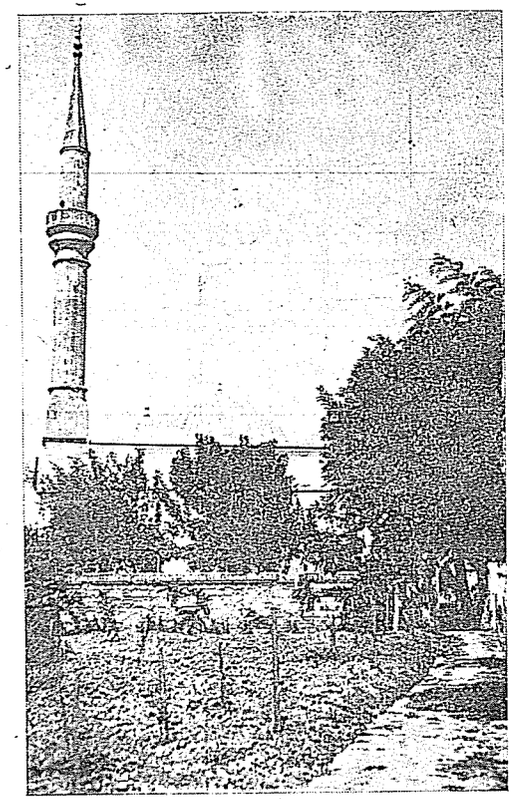

Resim : 6 — Yıldırım Camii (Yapılışı 1400)

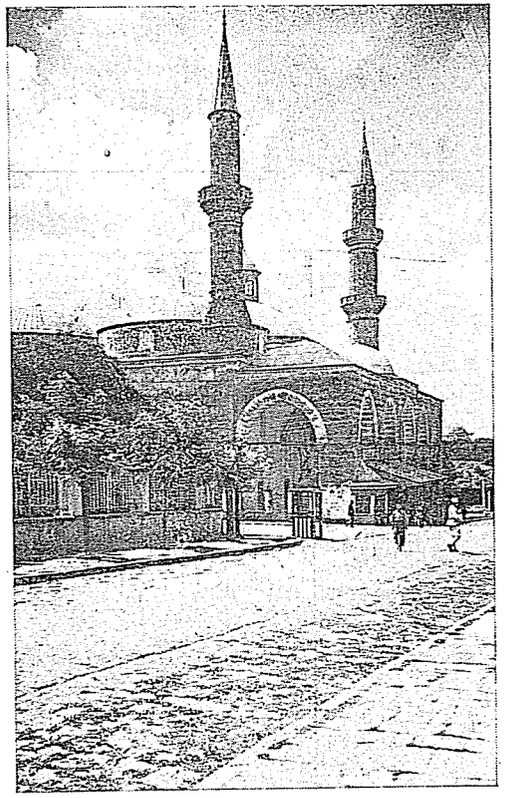

Resim : 5 — Eski Cami (Yapılışı 1414)

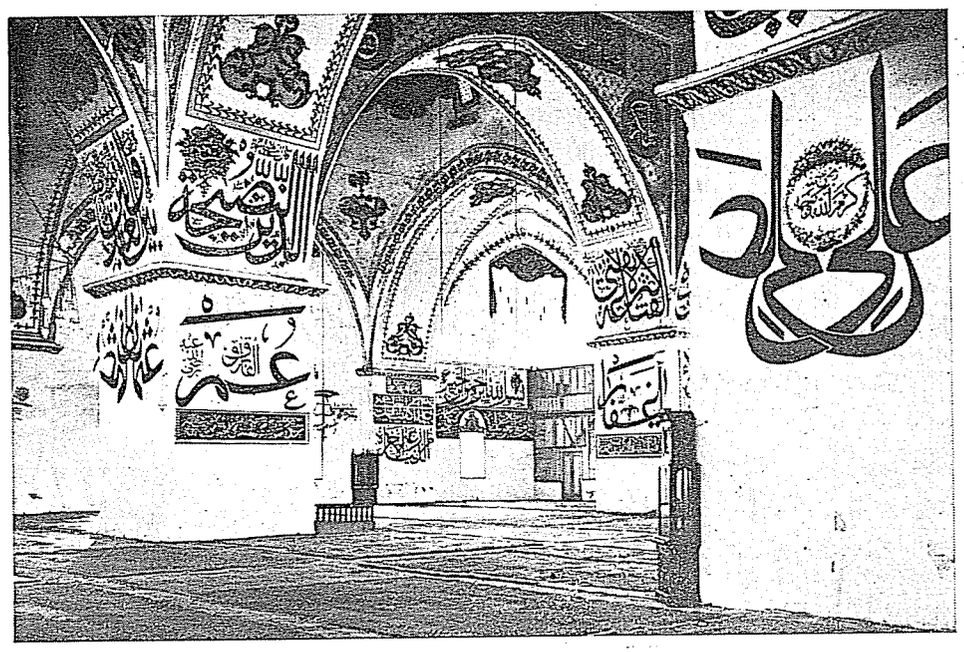

Resim : 7 — Eski Camideki güzel yazılardan bir örnek

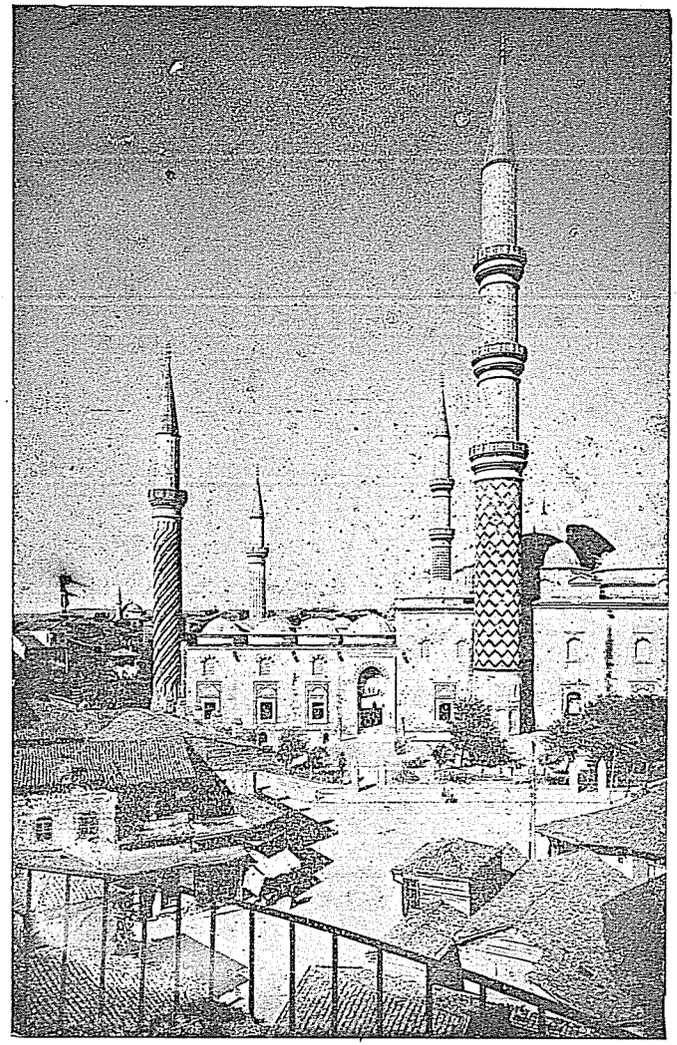

Resim : 8 A — Üç şerifeli camii

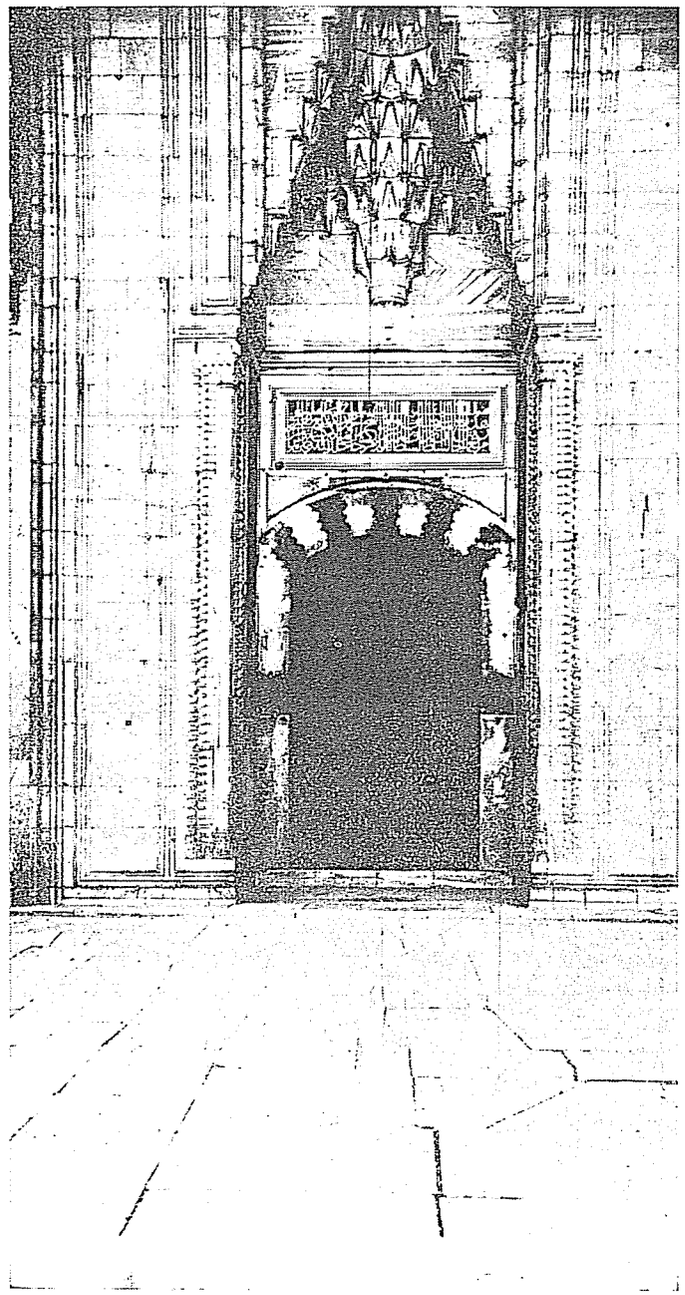

Resim : 8 B — Üç Şerifeli Kapısı

Resim: 9 A — Süleymaniye Camii

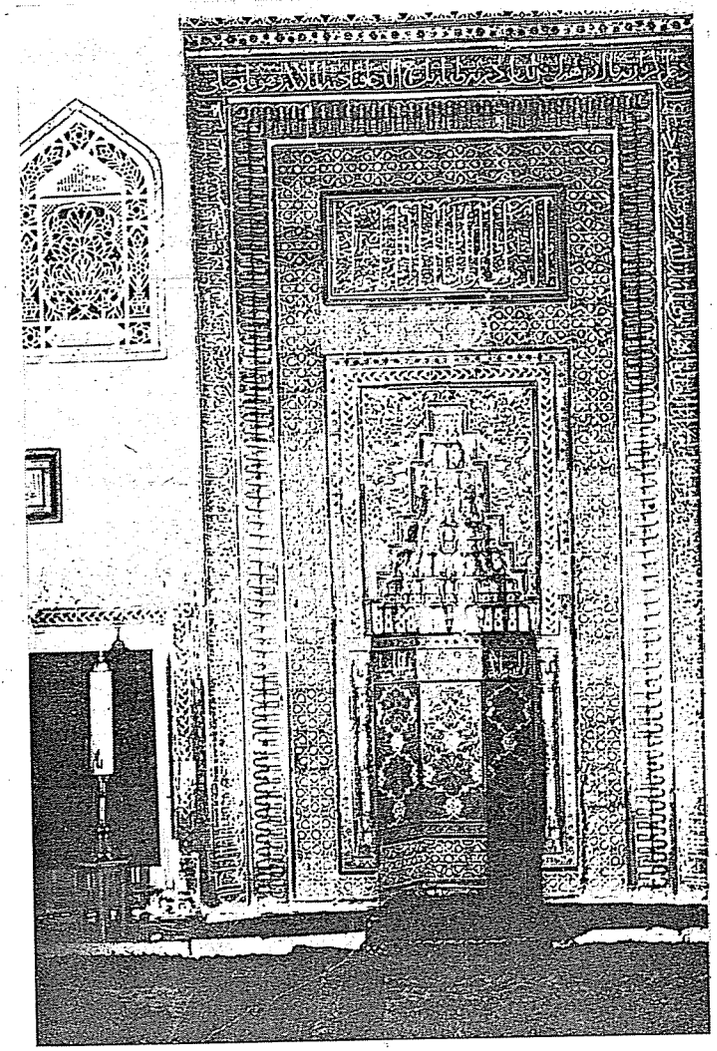

Resim: 9 B — Muradiye Camiinin çinileri

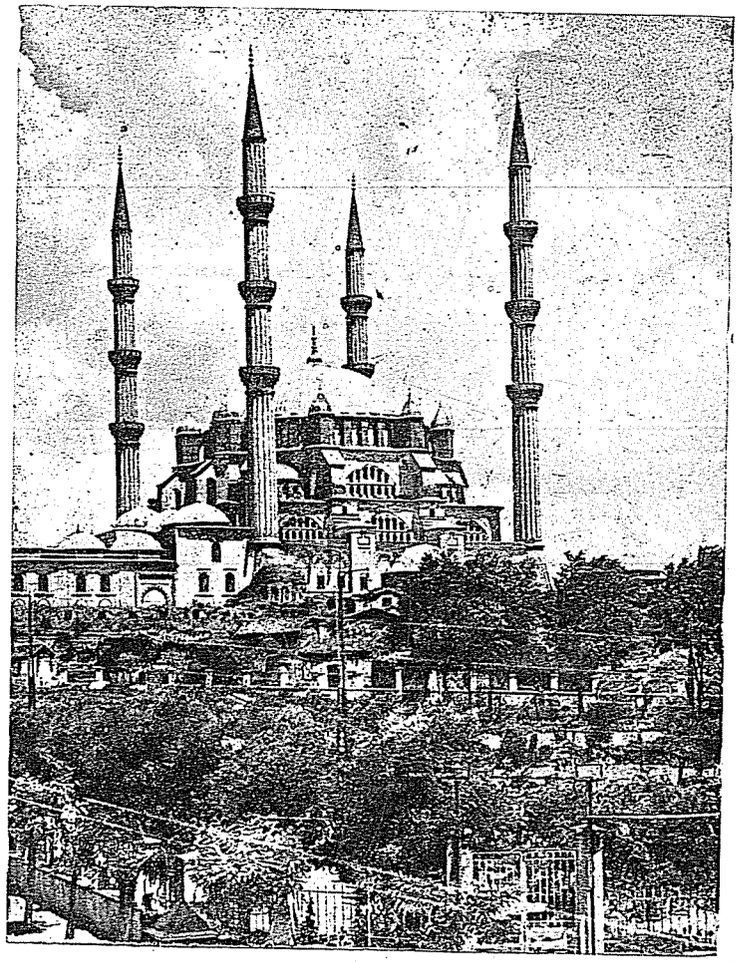

Resim : A 10 — Selimiyenin görünüşü

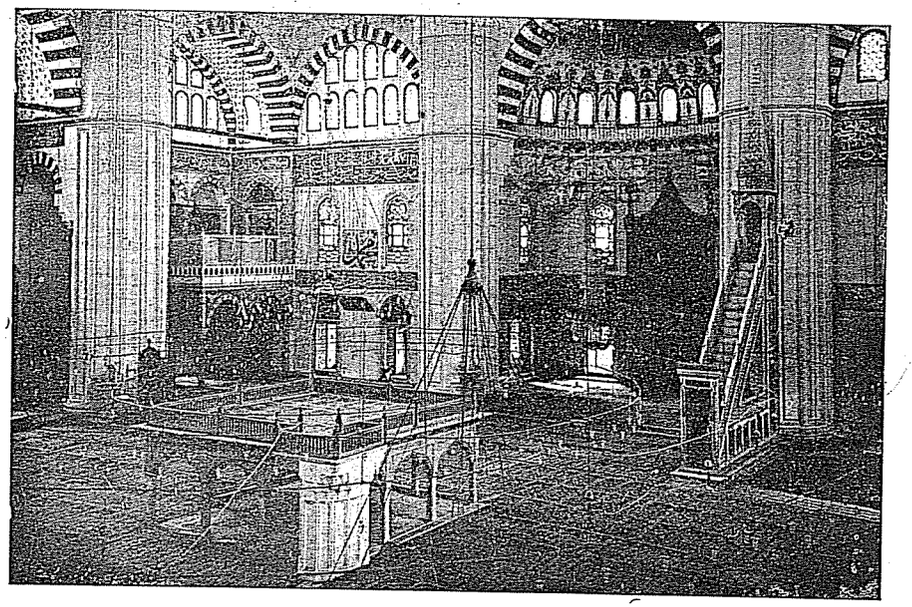

Resim : 10 B — Selimiyenin içi

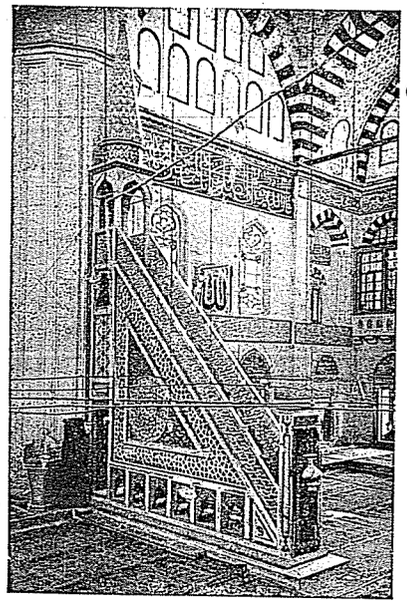

Resim 10 C : Selimiye-ninminberi

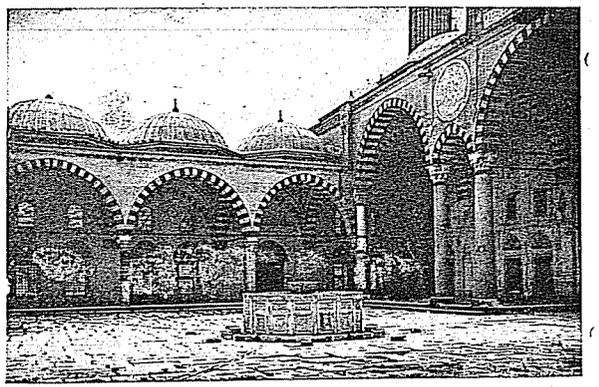

Resim : 10 Ç — Selimiye harimi

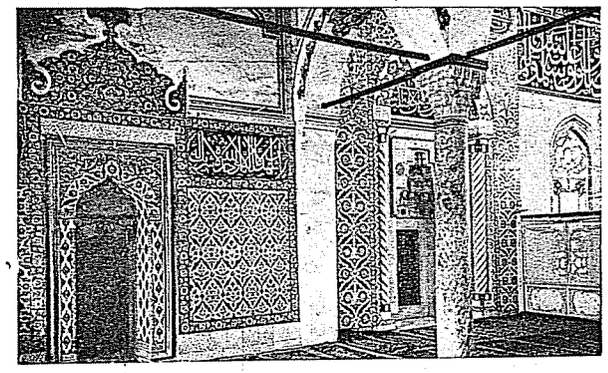

Resim : 10 E — Selimiye mihrabı

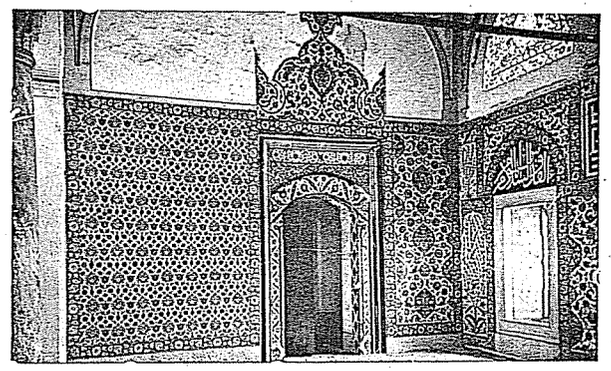

Resim : 10 D — Selimiye Mahfili

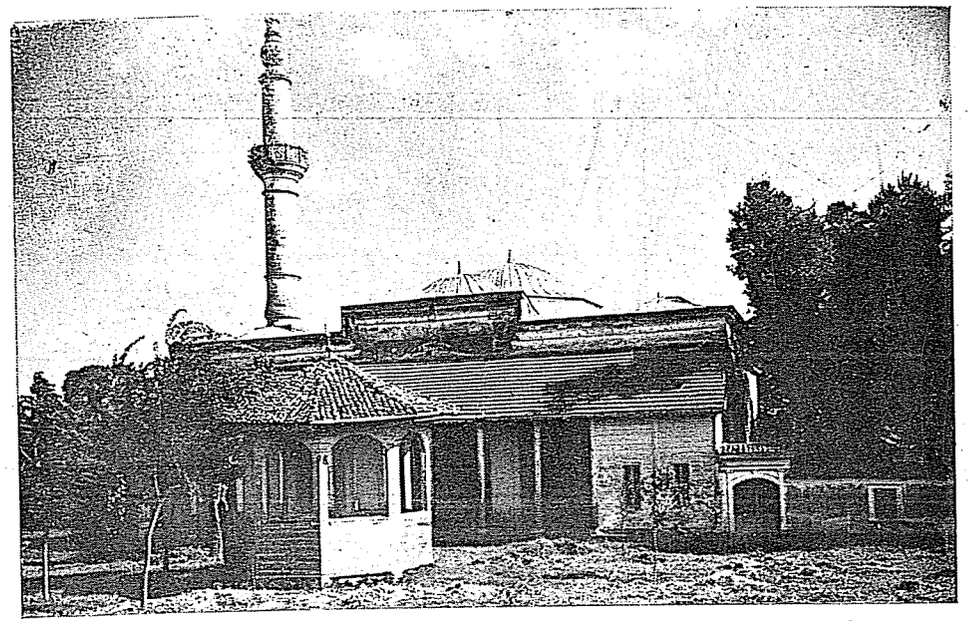

Resim : 11 — Gazi Mihal Bey Camii (Yapılışı 1422)

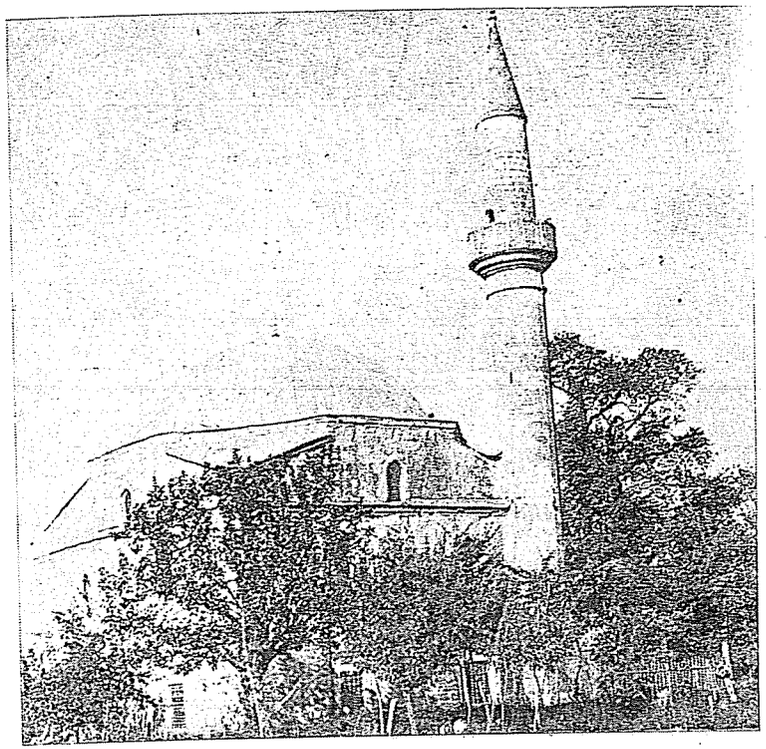

Resim : 12 — Edirnede Kasım Paşa camii

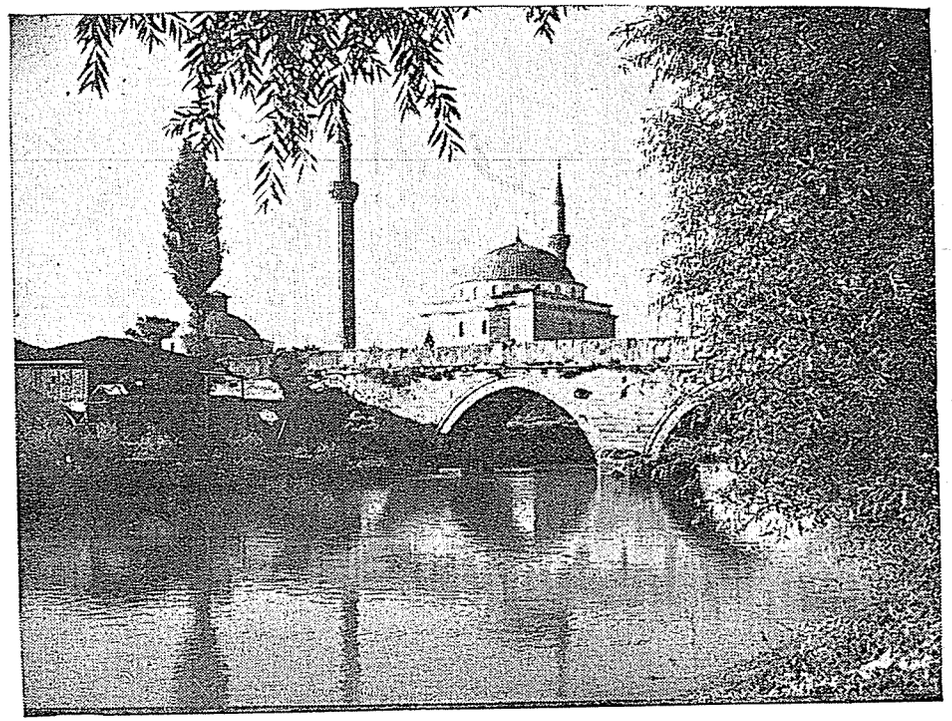

Resim : 13 A — İkinci Bayezit camii

Mükemmel surette tamir edilen Müzenin avludan görünüşü

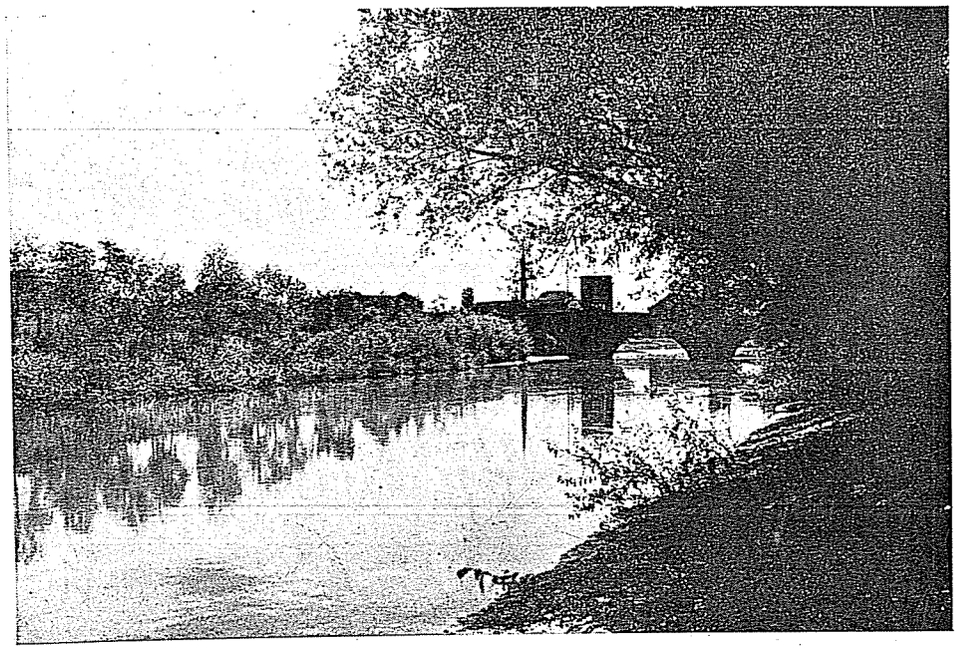

Resim : 14 — Edirne: Tunca üzerinde Ekmekçioğlu köprüsü

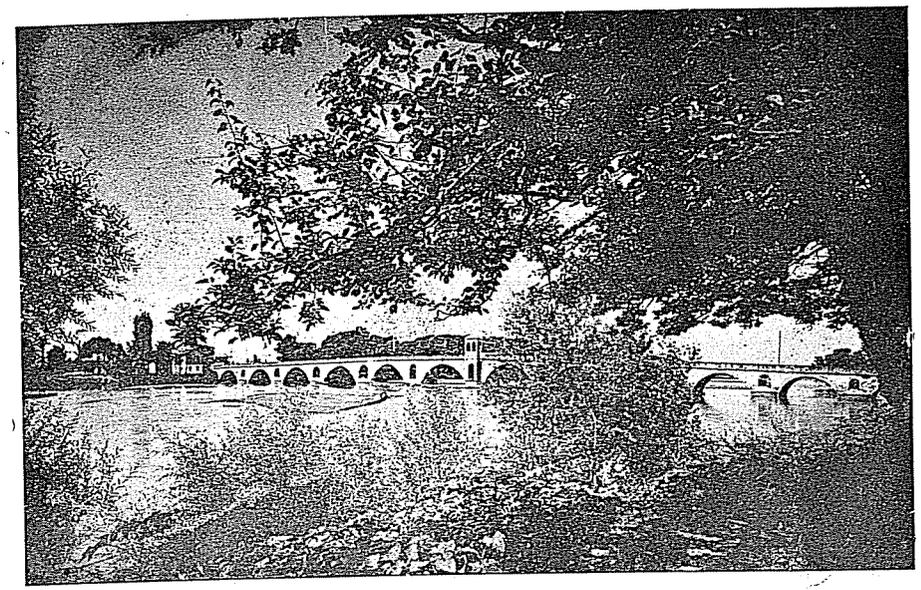

Resim : 15 — Yeniköprü yapılışı: 1847

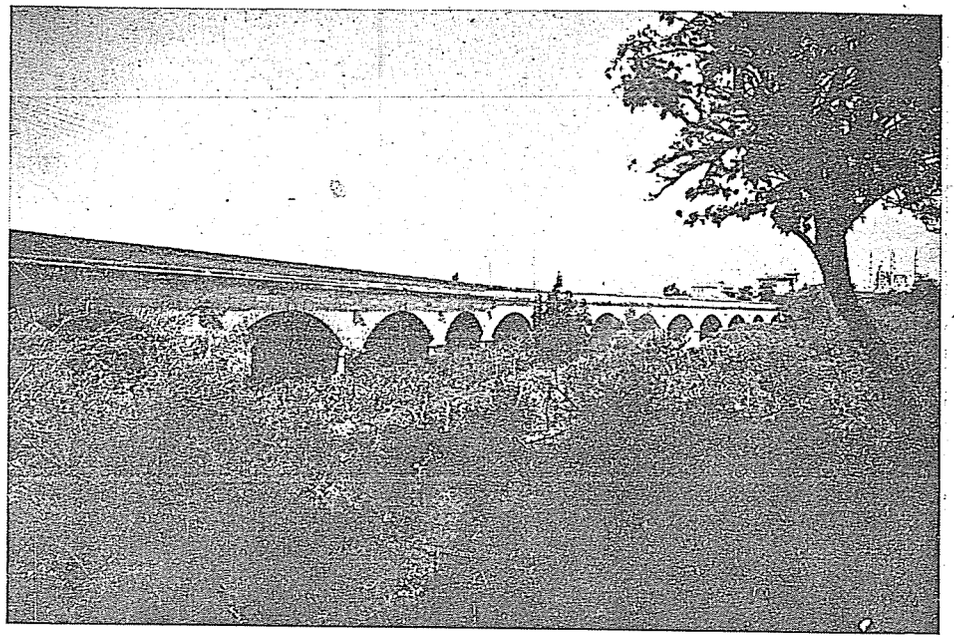

Resim : 16 — Gazi Mihal köprüsü

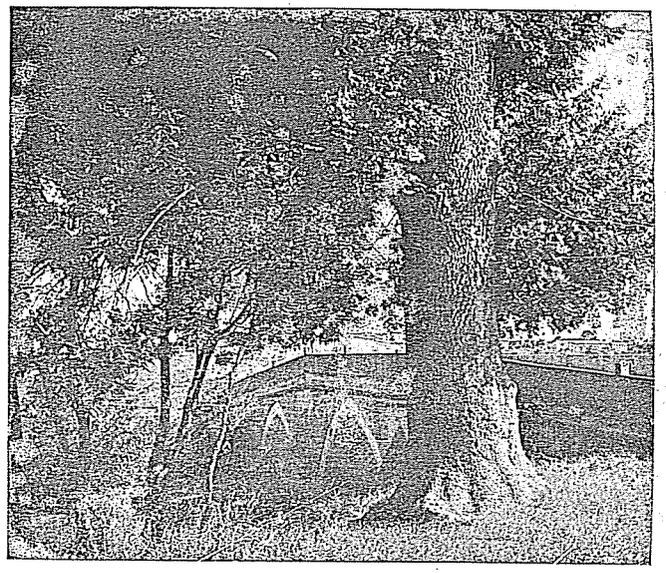

Resim : 17 — Kanunî köprüsü

Resim : 18 — Alipaşa çarşısının üstten görünüşü

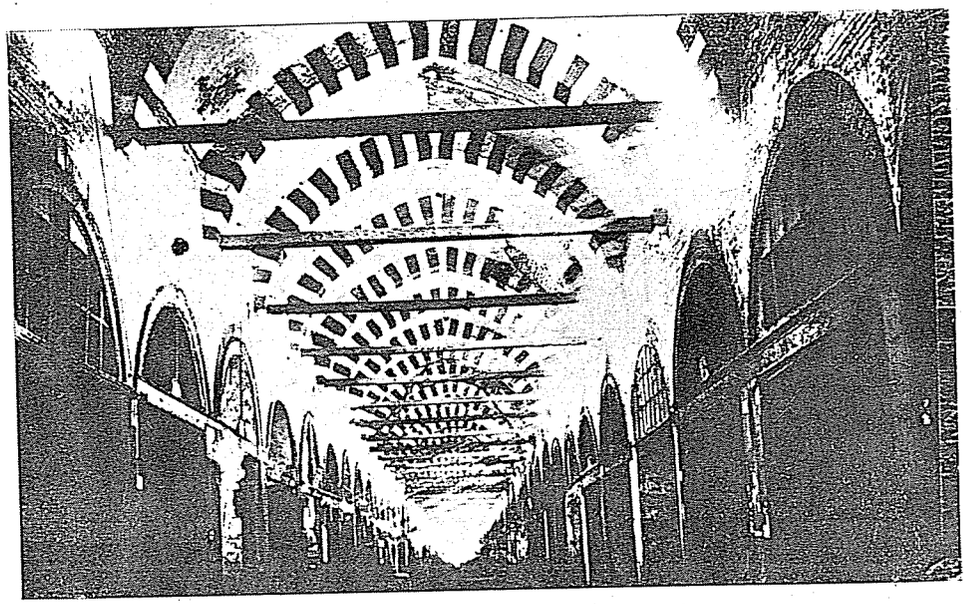

Resim : 19 — Alipaşa çarşısının içten görünüşü

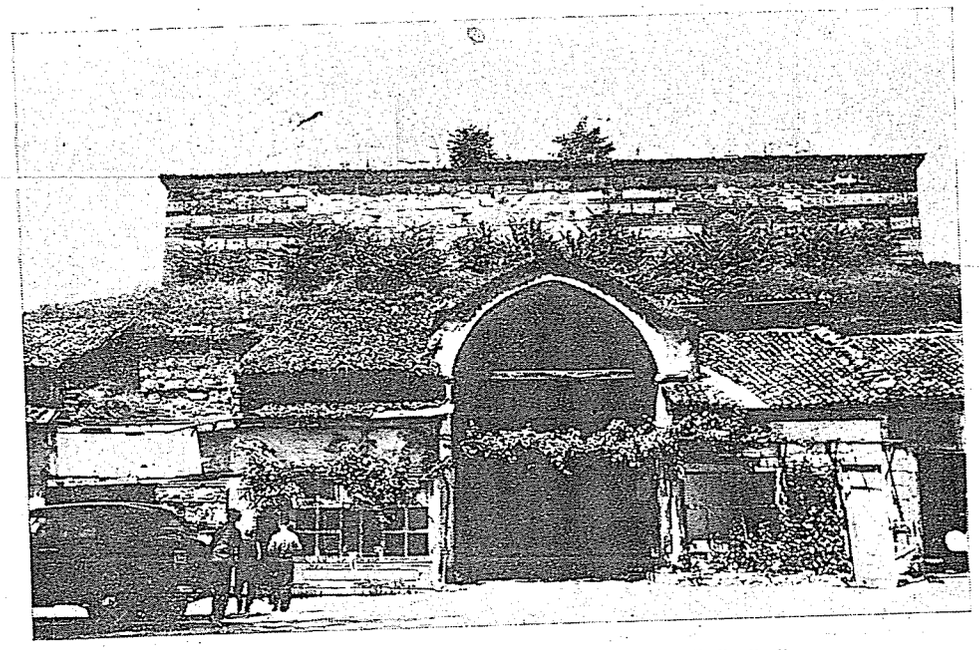

Resim : 20 — Bedestanın medhalden görünüşü

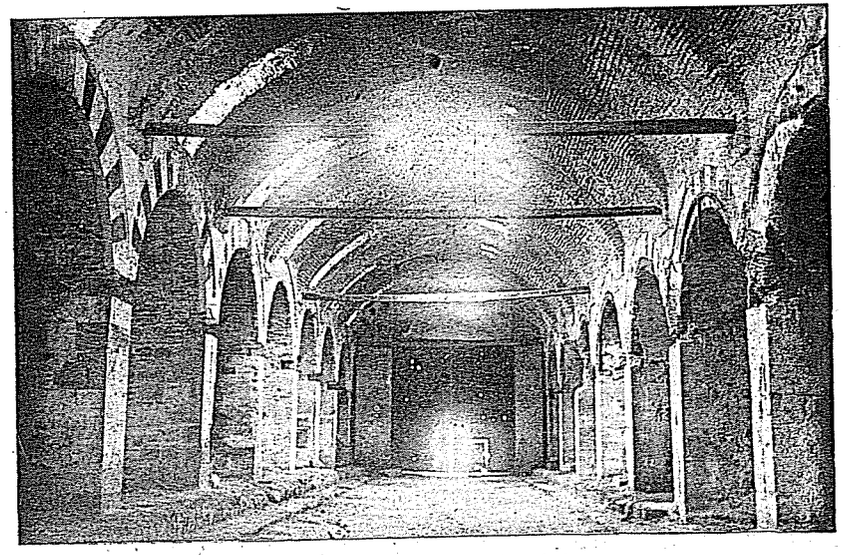

Resim : 21 — Arastanın içi

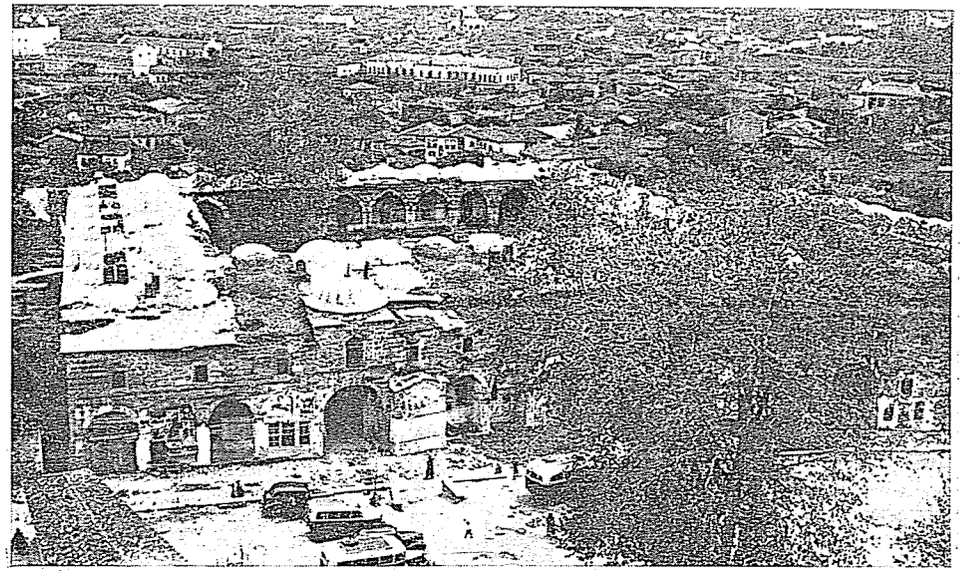

Resim : 22 — Rüstempaşa hanının kuşbakışı görünüşü

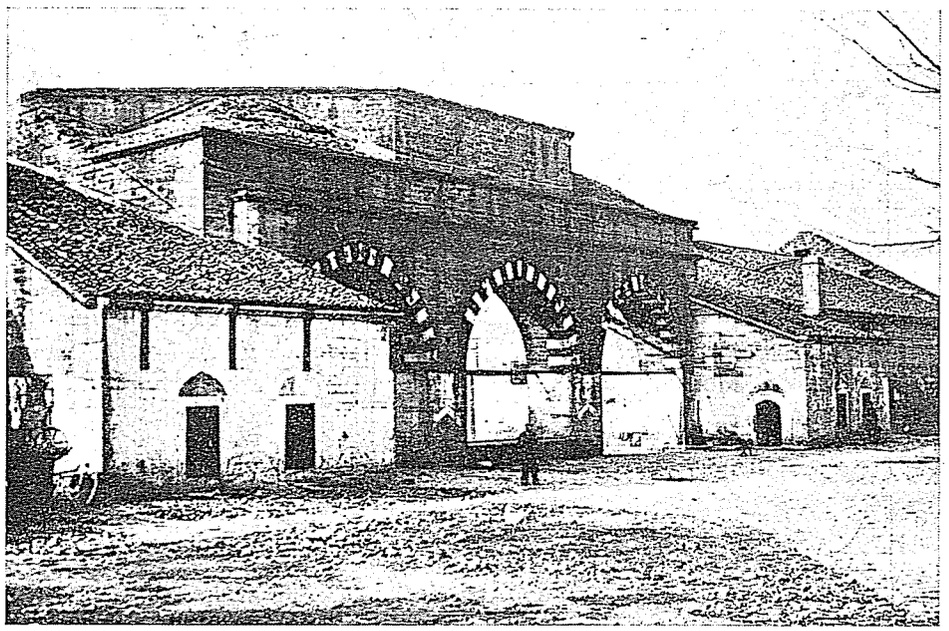

Resim : 23 — Ekmekçioğlu Ahmet paşa kervansarayı

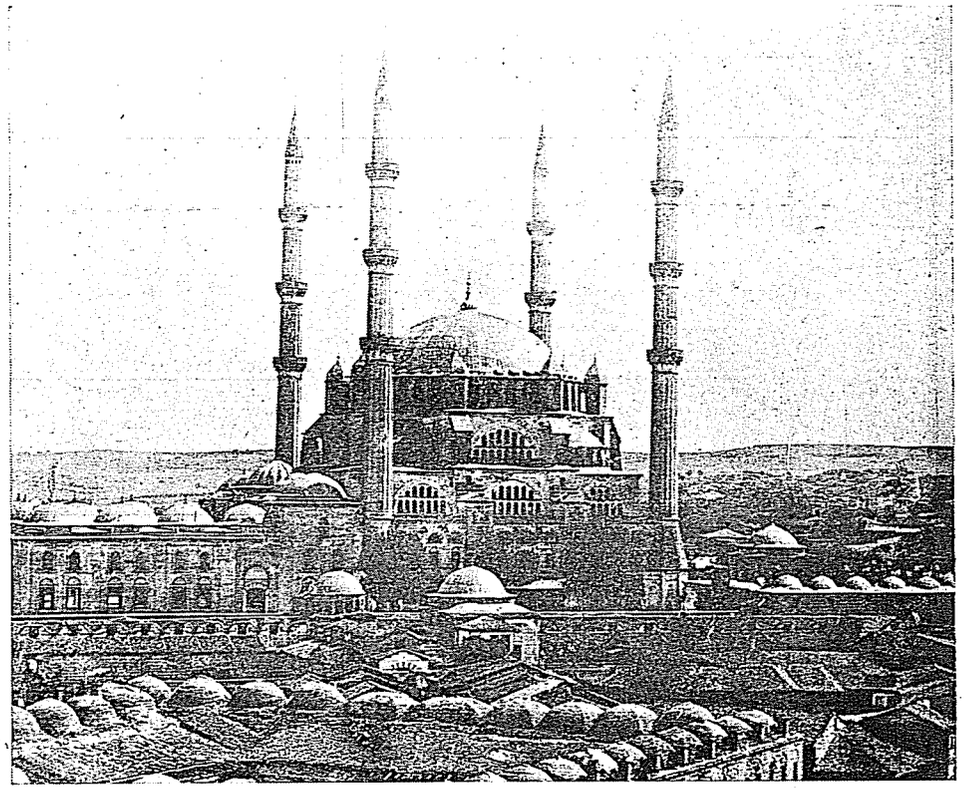

Resim : 24 — Selimiye ve bugün yıkılmış olan Yemişkapanı

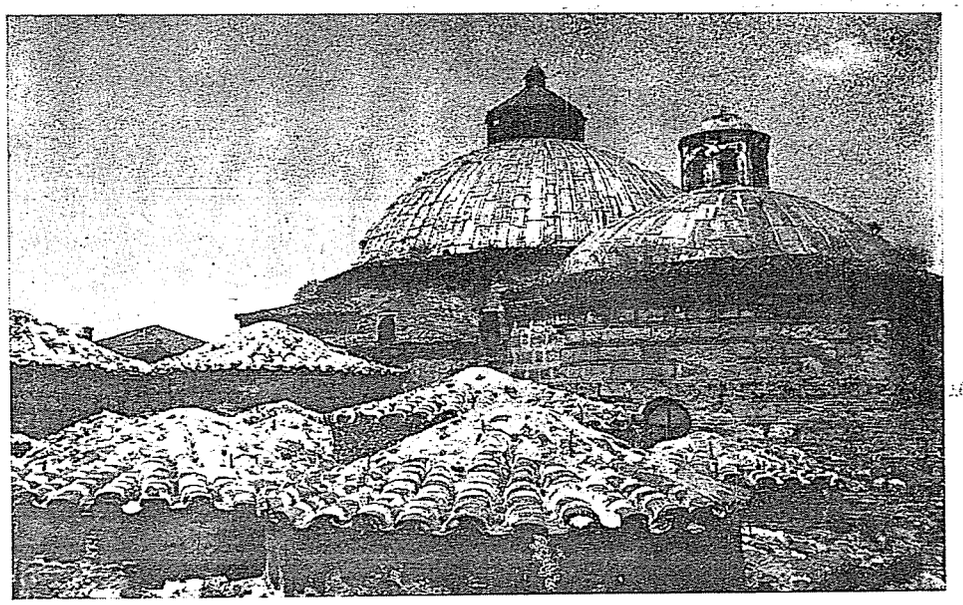

Resim : 25 — Tahtakale hamamı

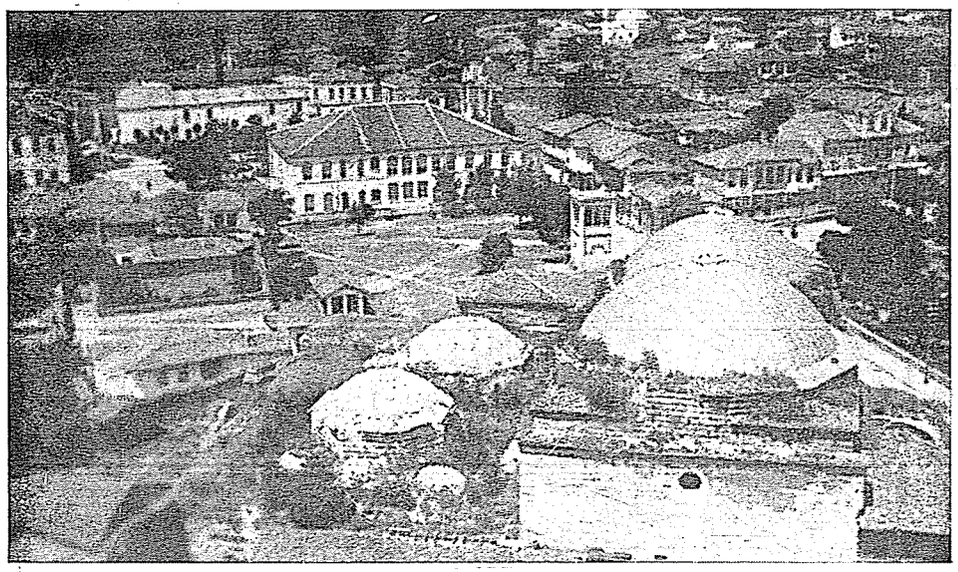

Resim : 26 — Sokullu Hamamı

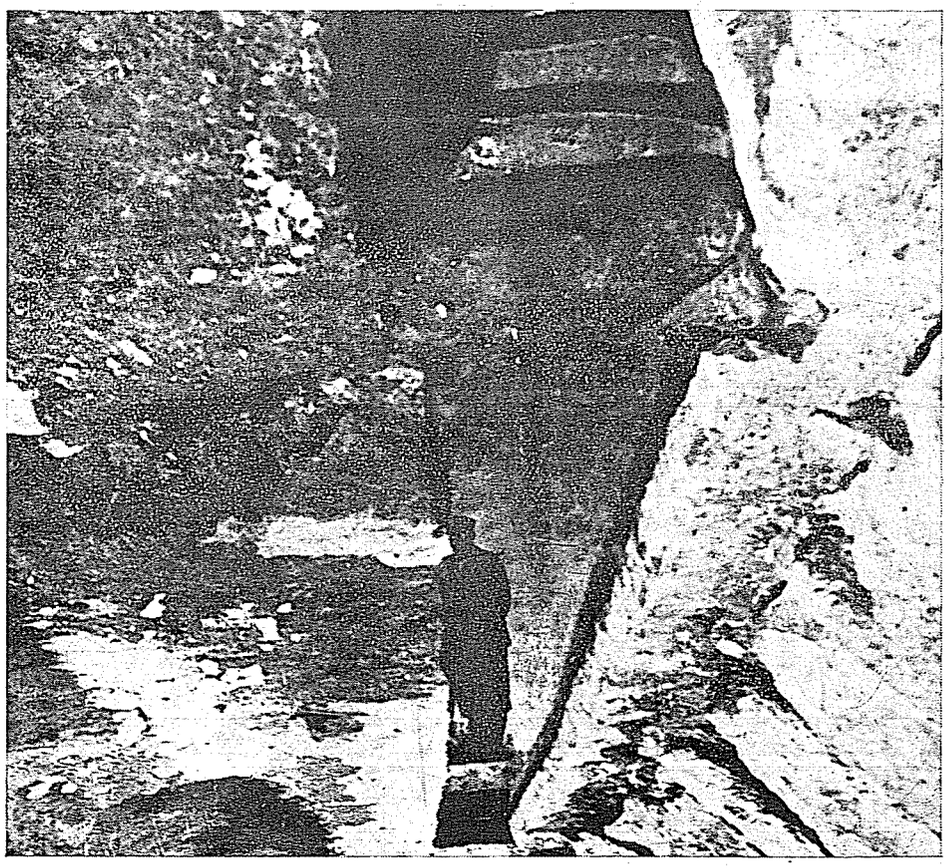

Resim : 27 — Edirne su yolları

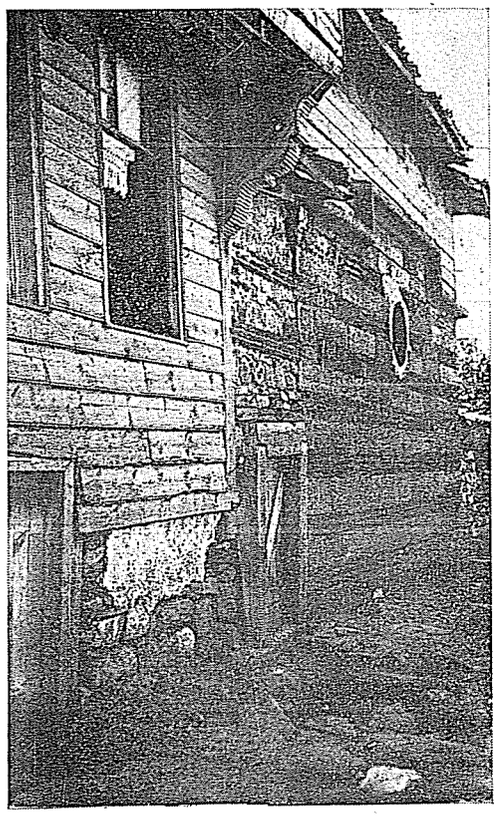

Resim 28 : — Taşlık su maksimi

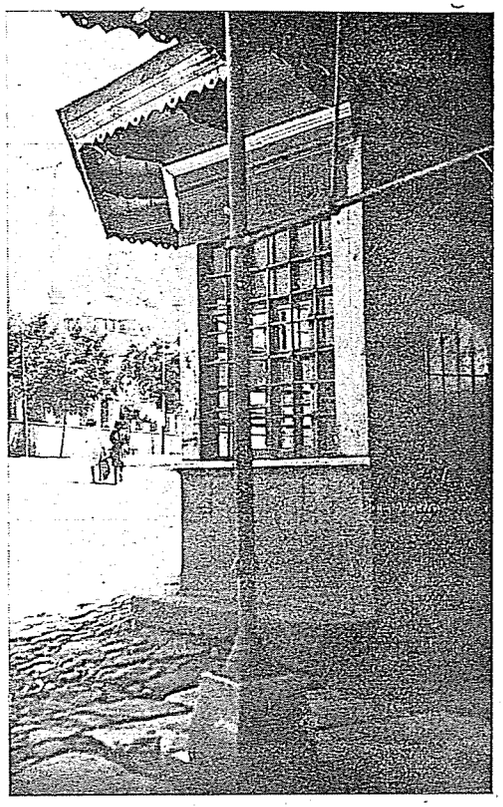

Resim : 29 — Eski cami sebili

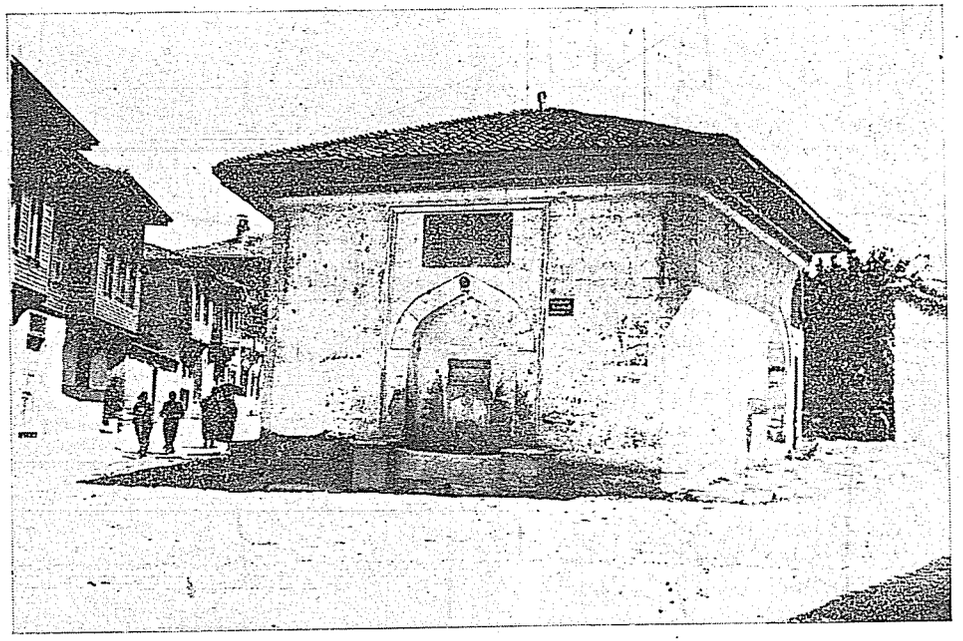

Resim : 30 — Kara Mustafa paşa çeşmesi

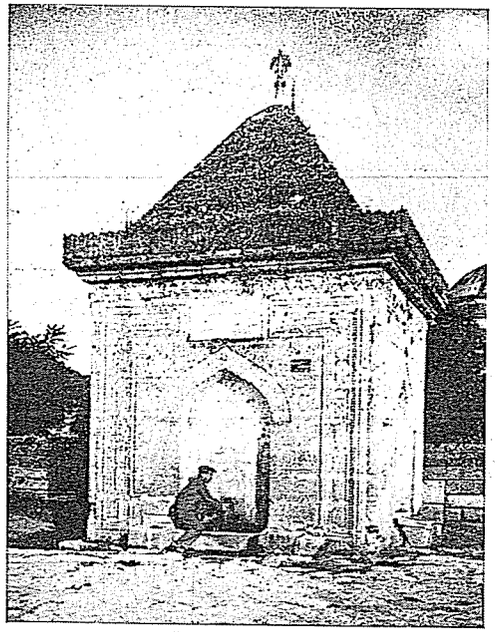

Resim : 31 — Yeniimarette Sinanpaşa çeşmesi

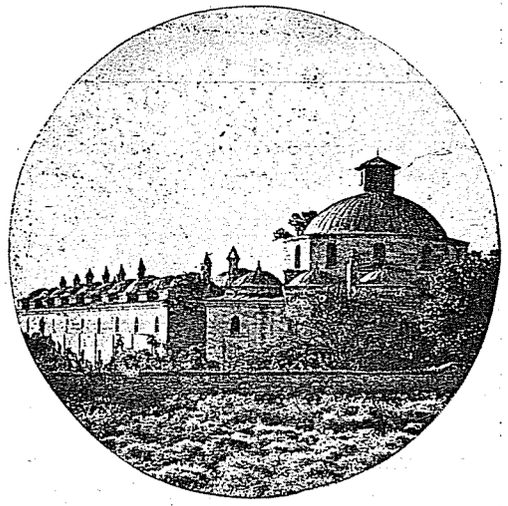

Resim : 32 — Dârüşşifa

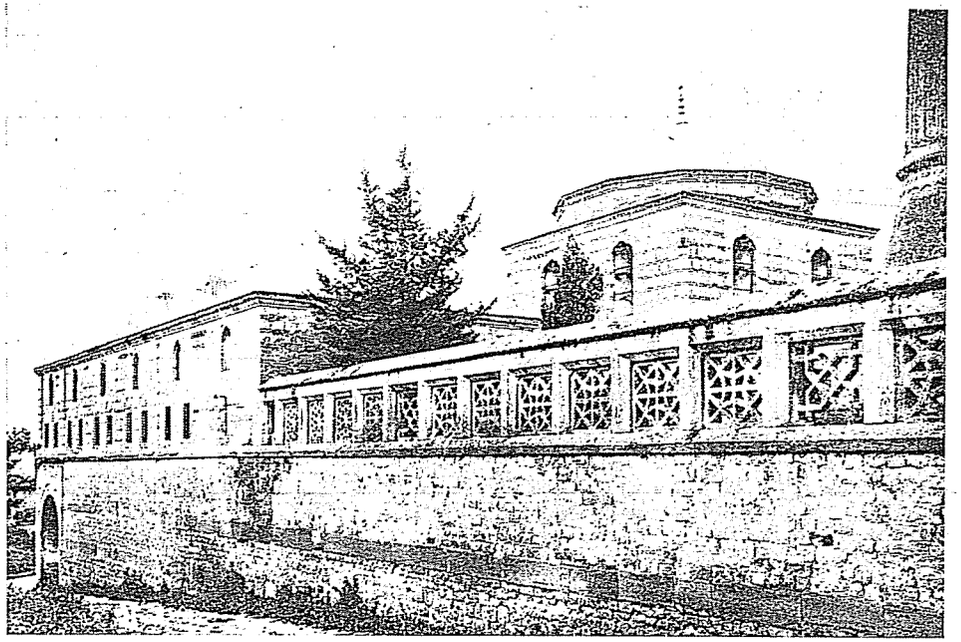

Resim : 34 — Dârulkurranın arkadan görünüşü. Şimdi (Etonğrafî müzesidir).

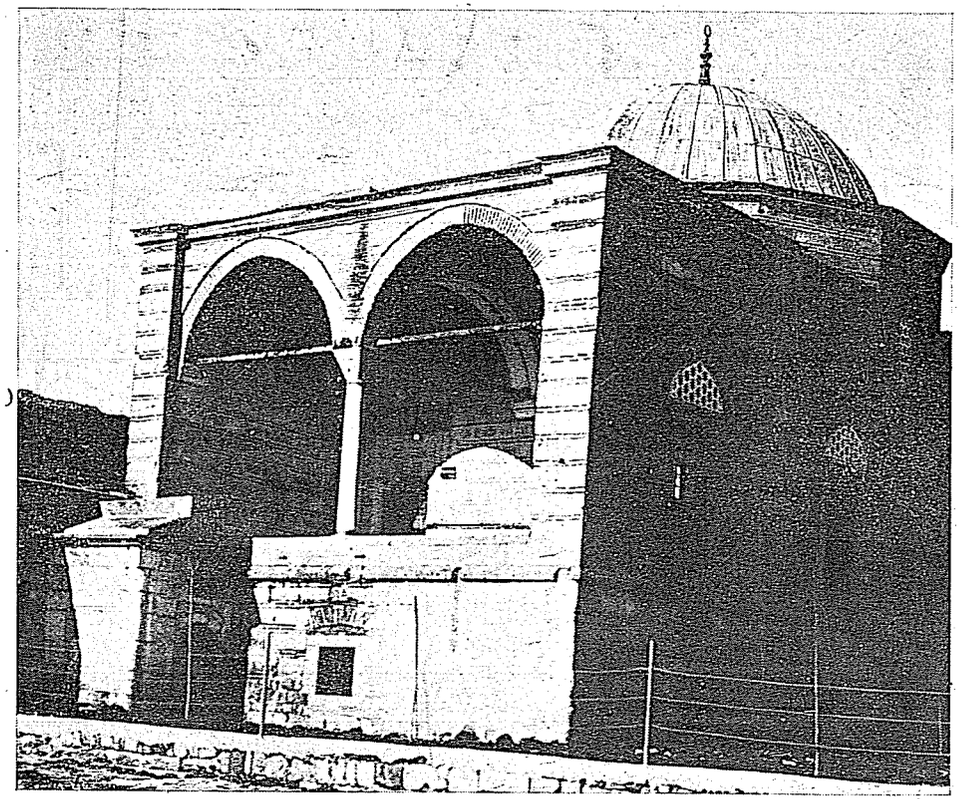

Resim 33 — İkinci Selimin Dârüssibyanı

Resim : 35 — Selimiyedeki eski Dârüttedris; şimdi (Mezar taşları müzesi).

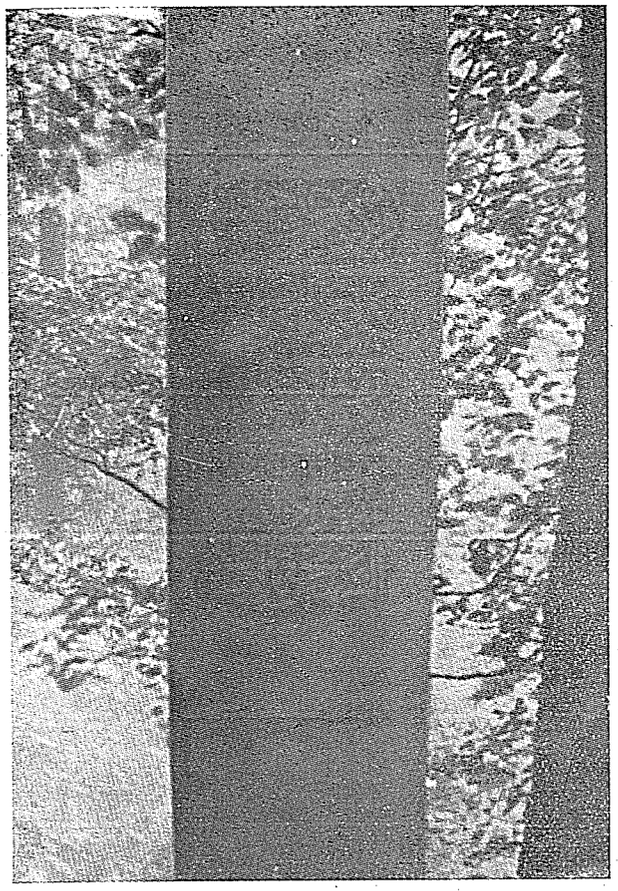

Resim : 36 — Kınalızade Ali Çelebinin meza ı

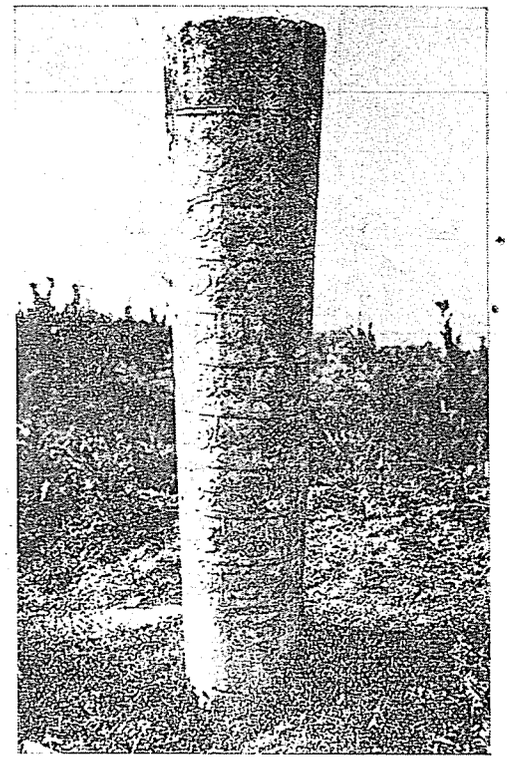

Resim : 37—Abdurrahman Hıbrînin mezarı

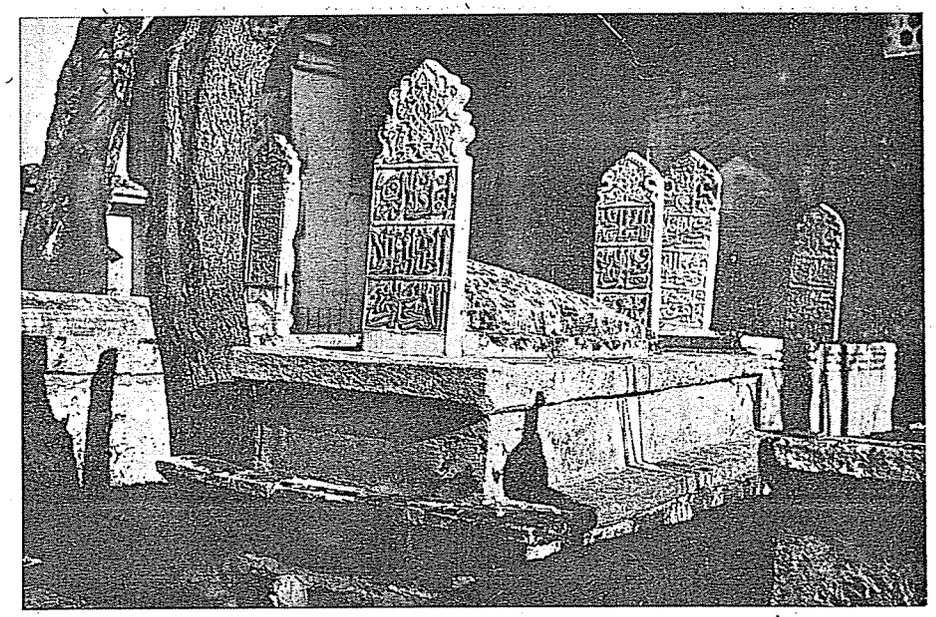

Resim : 38 — Gazi Mihal türbesi (Gelibolu tarihi kitabından)alınmış

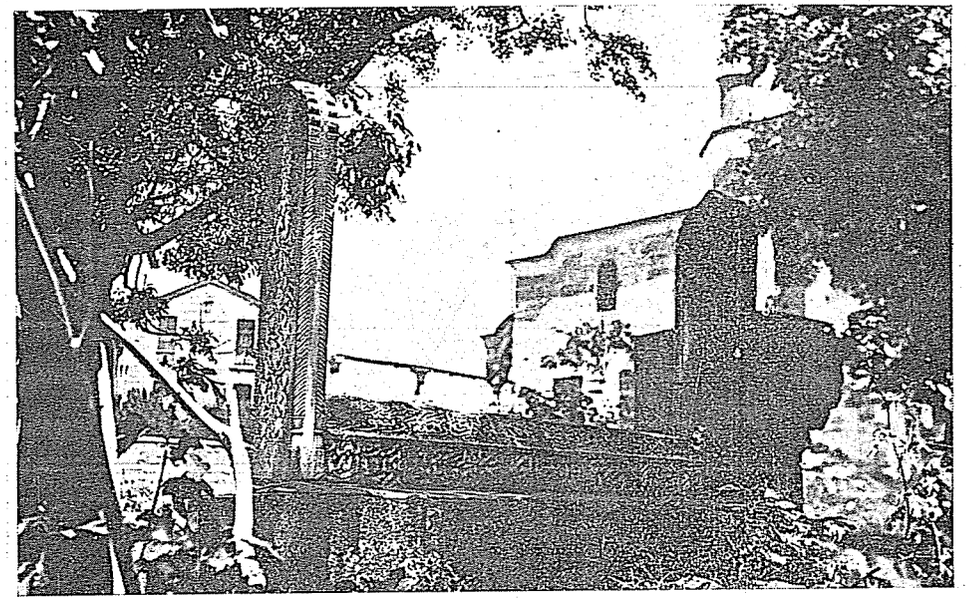

Resim : 39 — Karaman beyin mezarı

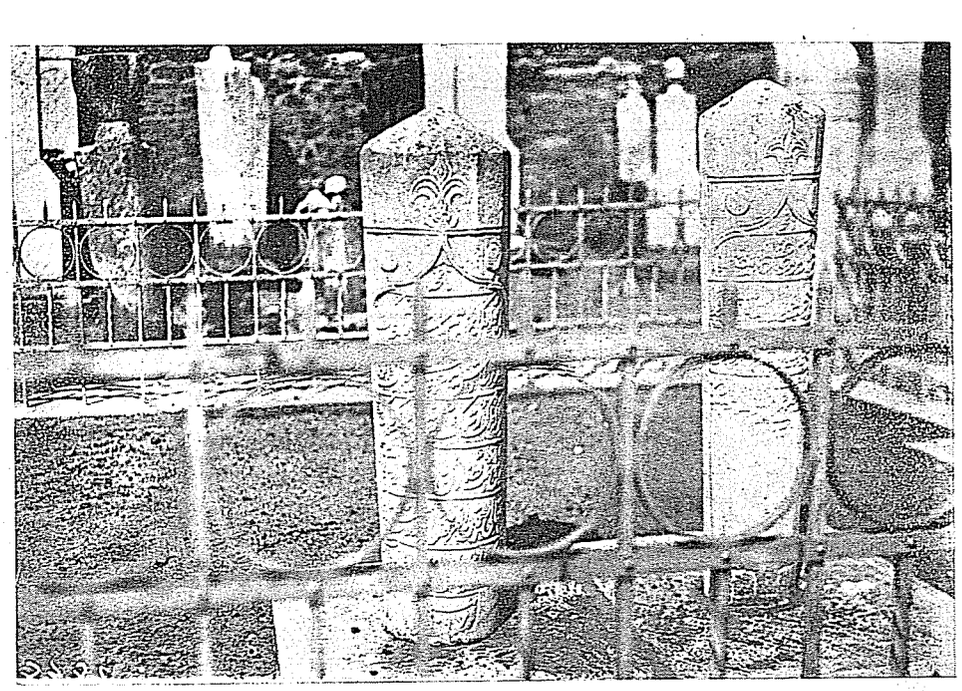

Resim : 40 A — Merziforlu Kara Mustafa Paşa ile Melek İbarim Paşanın Mezarları

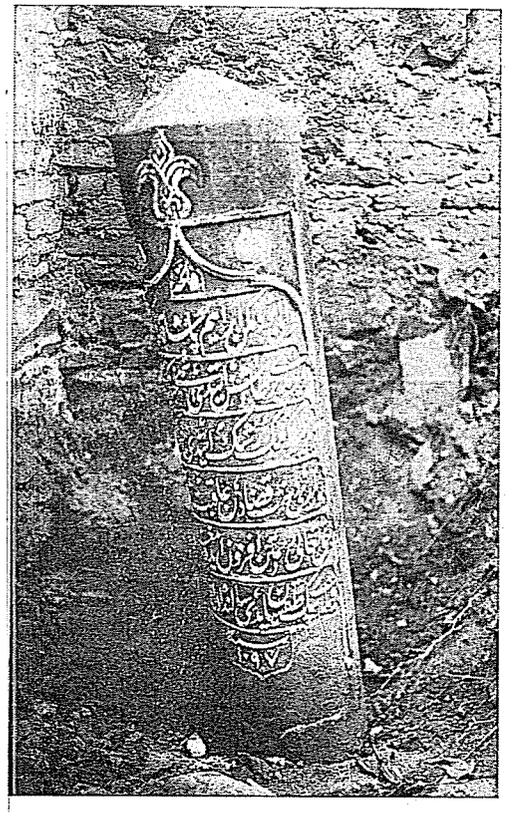

Resim : 40 B. — Budin valisi Melek İbrahim paşanın mezarı (Eski hali)

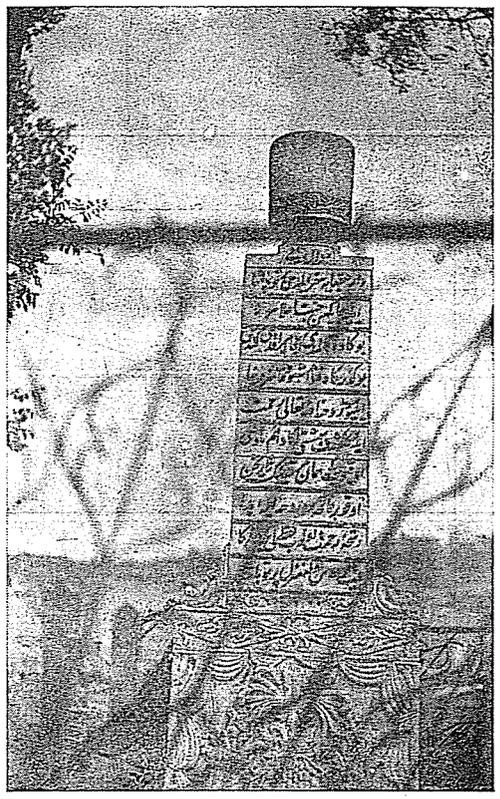

Resim : 41 — Pertev paşanın mezar taşı

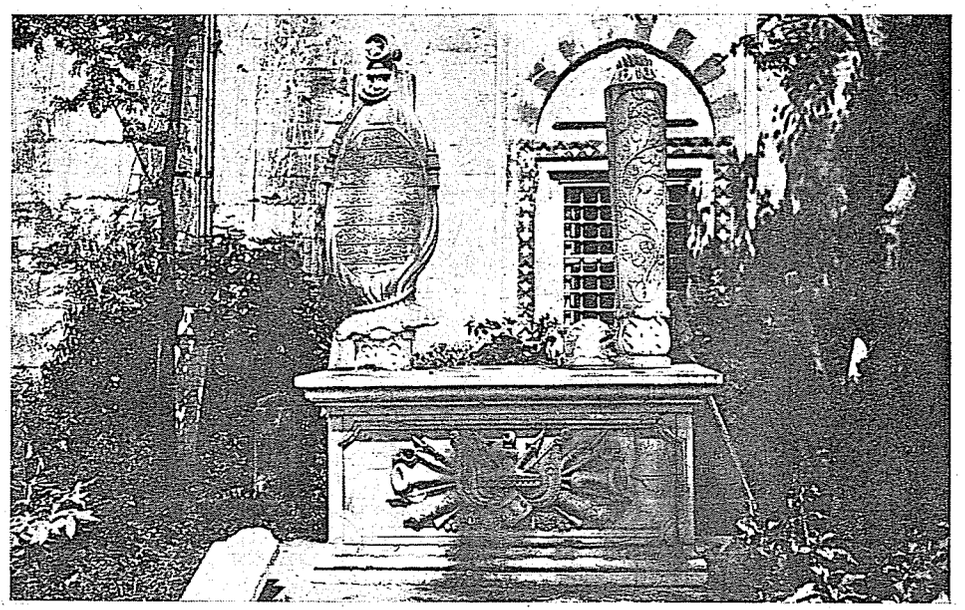

Resim: 42 — Atıf paşa türbesi

Resim : 43 — Merhum Dilâver bey

Resim : 44 — Edirne için 3 cilt değerli bir tarih yazan Kaltakkıran oğlu Ahmet Badi Efendi

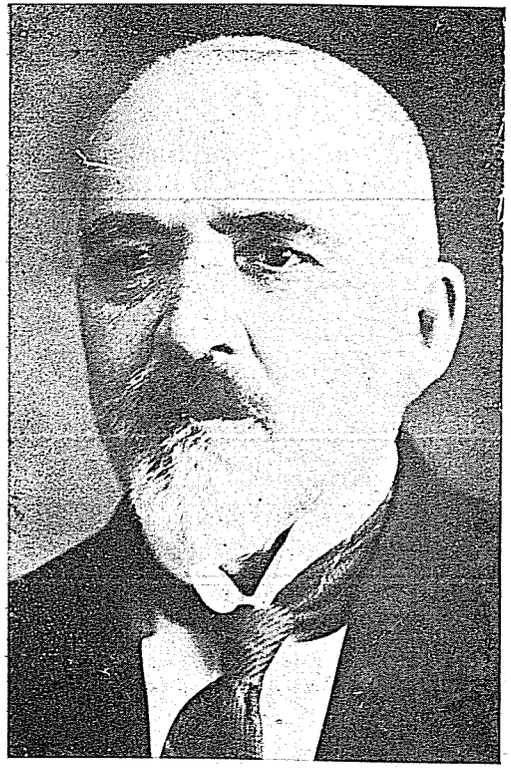

Resim : 45 — Mustafa Şevket Bey

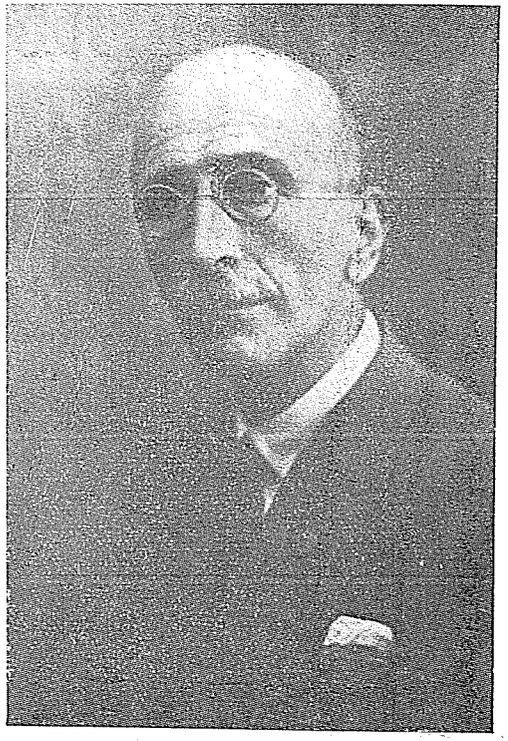

Resim : 46 — Rıfat Osman Bey

Resim: 48—Mehmet Rasim Estür

Resim : 49 — Tevfik Ertür

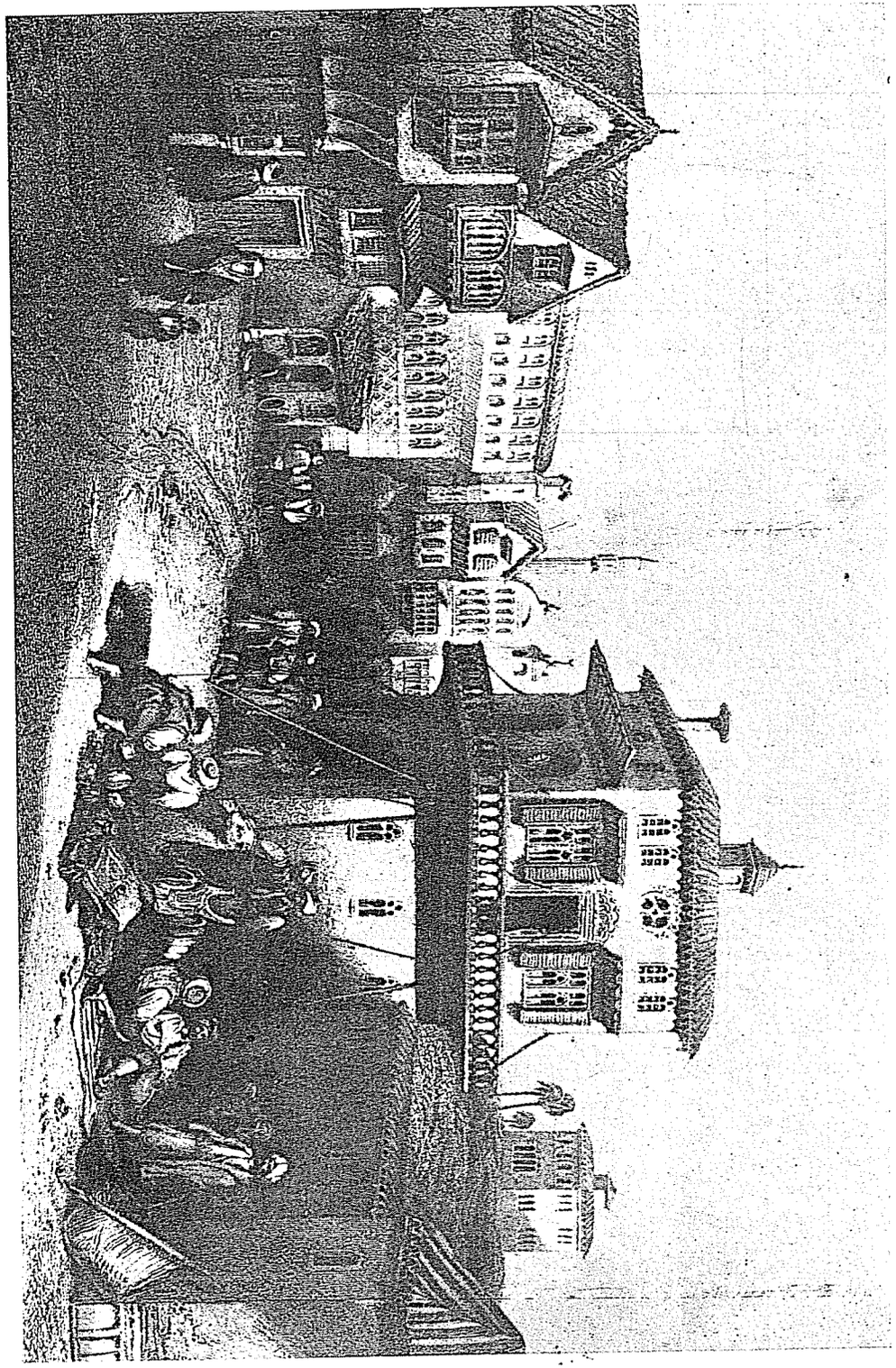

Resim : 50 — 16 ıncı asırda Edirne şehrinden bir görünüş

Resim : 51 — (Edirne Tarihi)nin hazırlanmasında büyük yardımları sebkat eden Trakya Umumî Müfettişi ve (Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu) Başkanı

General Kâzım Dirik

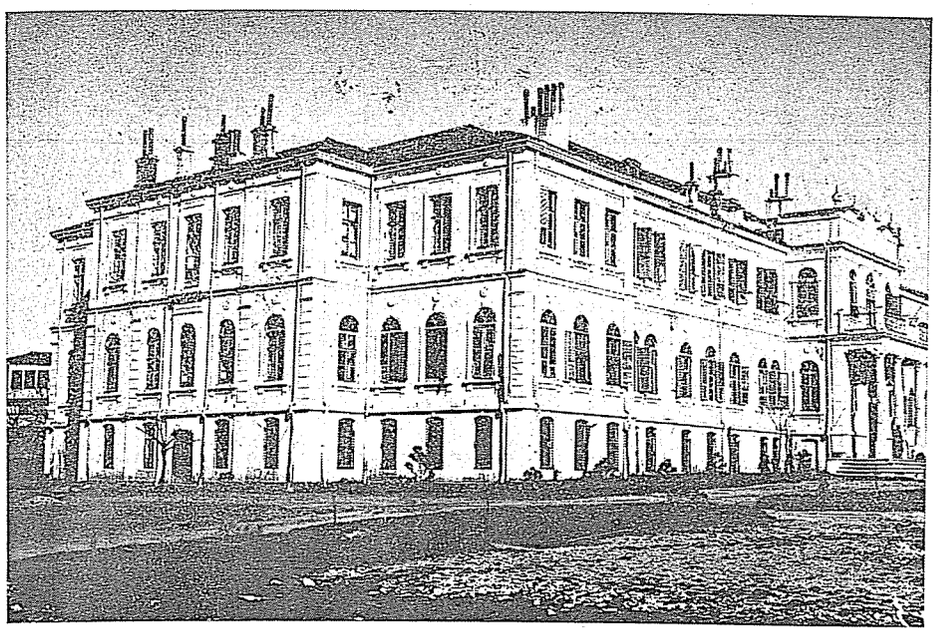

Resim : 52 — Edirne : Umumî müfettişlik binası

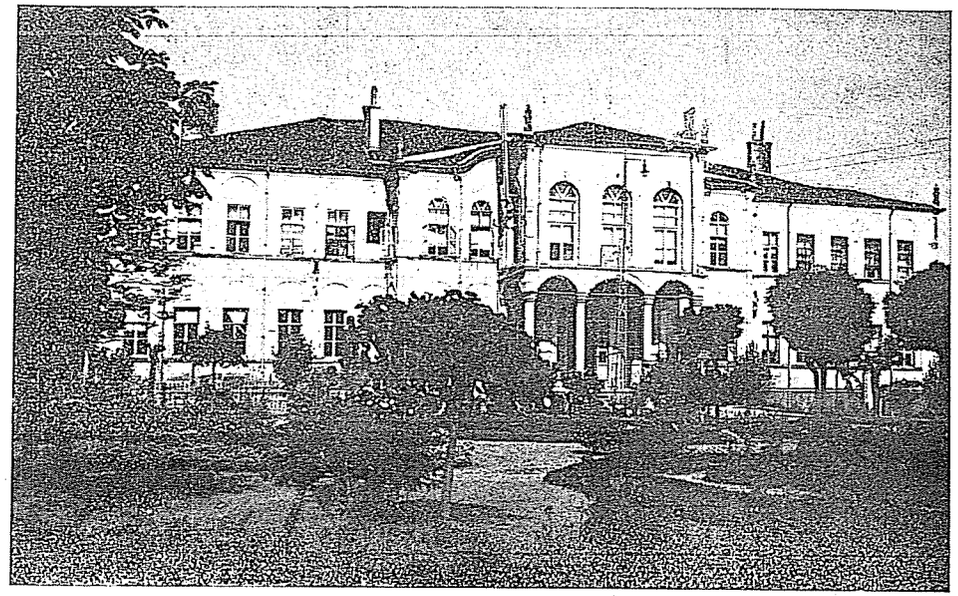

Resim : 53 — Edirne; hükûmet dairesi

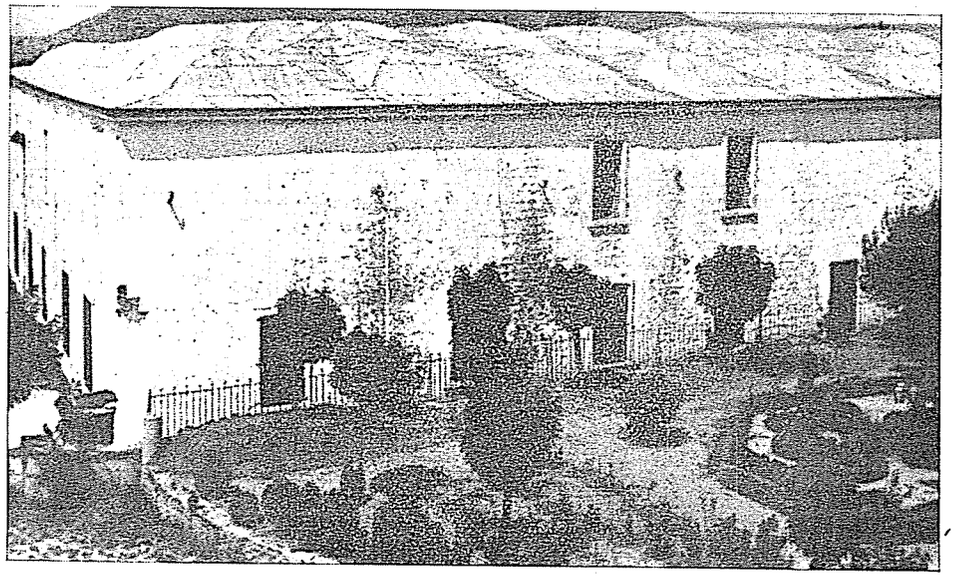

Resim : 54 — Mahzeni evrak - Hapishane

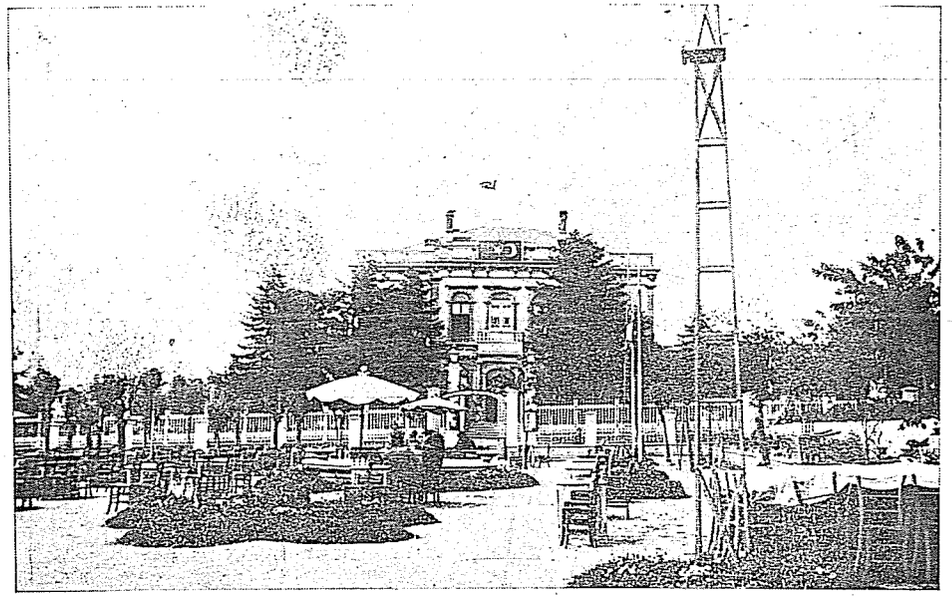

Resim: 55 Edirne belediye binası ve Dilâver bey parkı

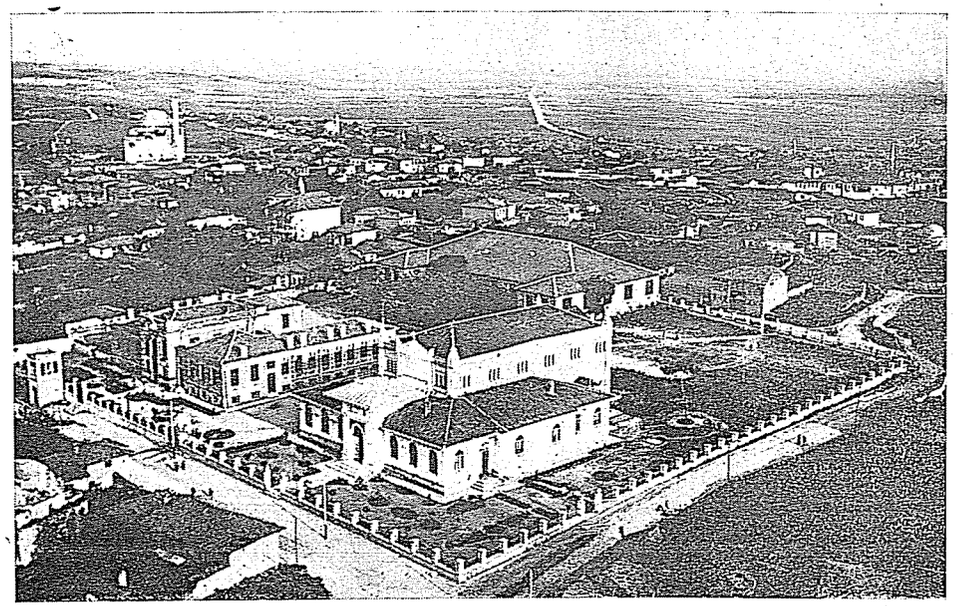

Resim: 56 — Edirne Halkevi ve orta okulu

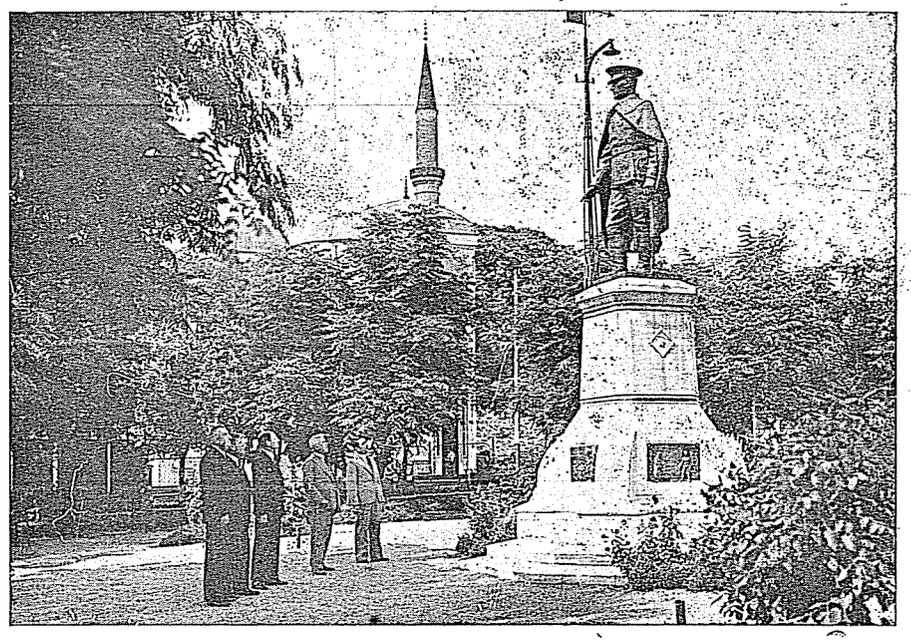

Resim: 57 — Edirne: Gazi parkı ve Atatürk Heykeli

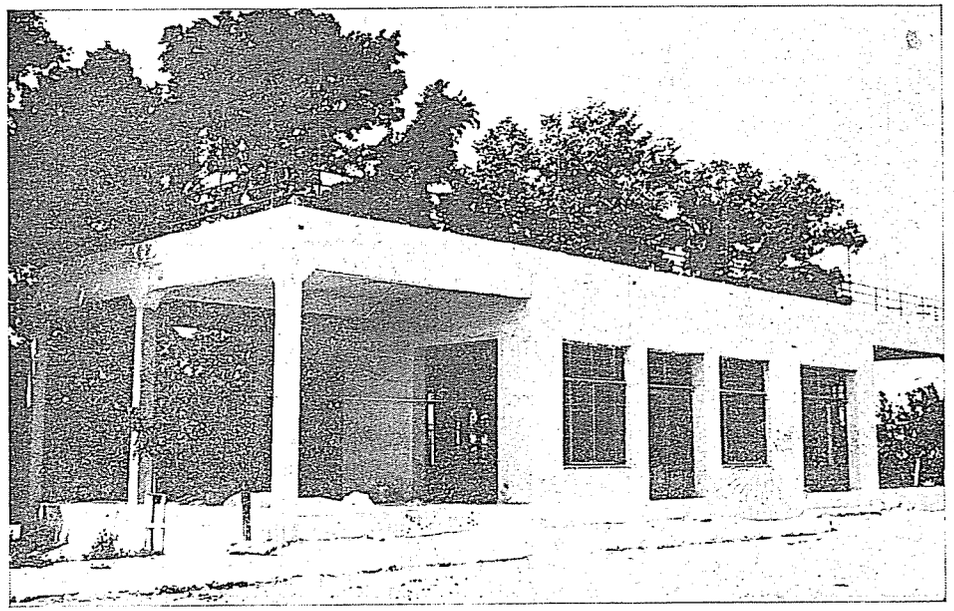

Resim: 58 —Edirne Meriç gazinosu

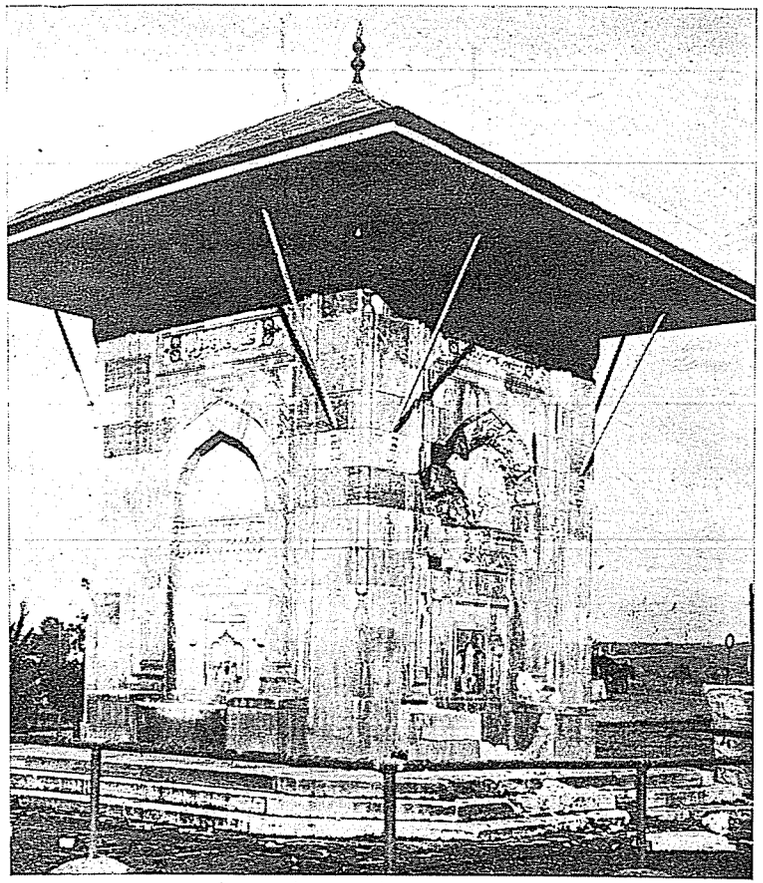

Resim : 59 — Edirne : Hacı Adil bey çeşmesi

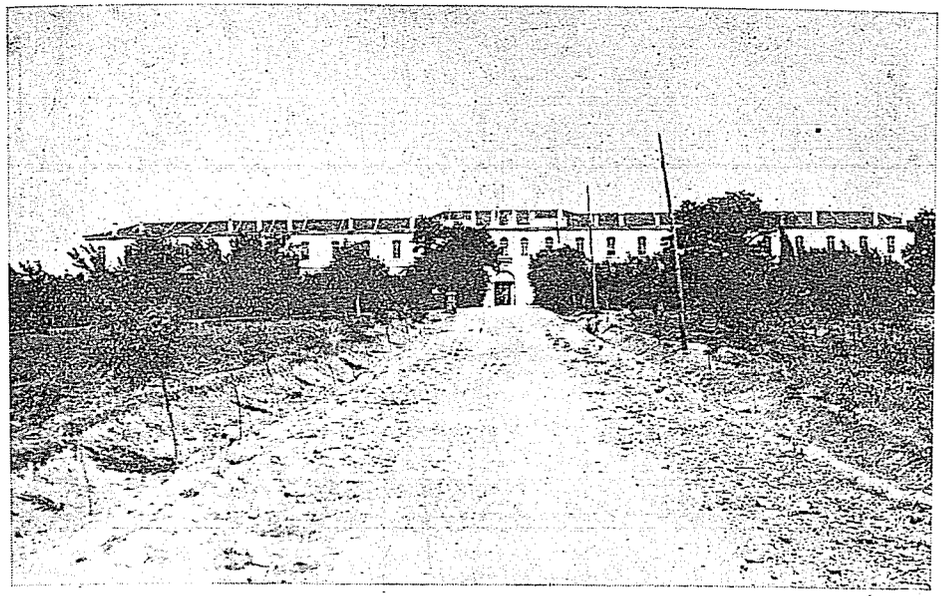

Resim : 60 — Edirne jandarma mektebi

Resim : 61 — Eğitmen kursu talebesi (Bu bina şimdi kışladır)

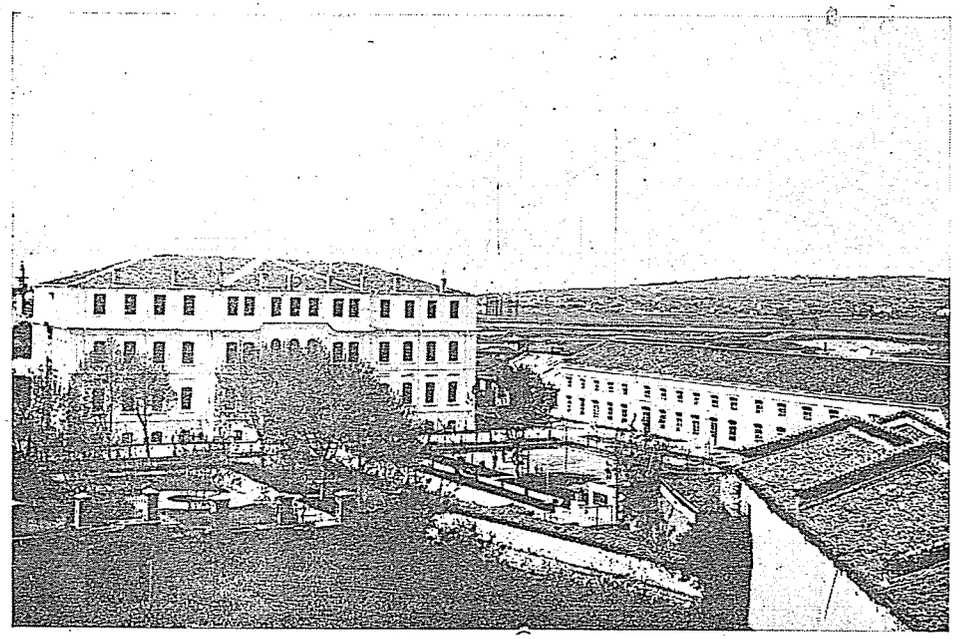

Resim : 62 — Edirne Sanat okulu

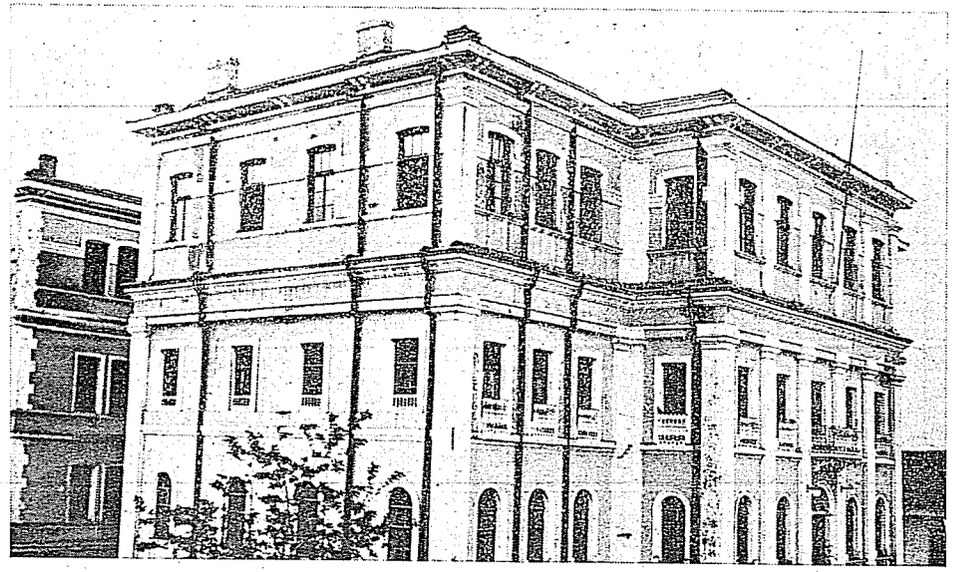

Resim : 63 — Edirne Lisesi

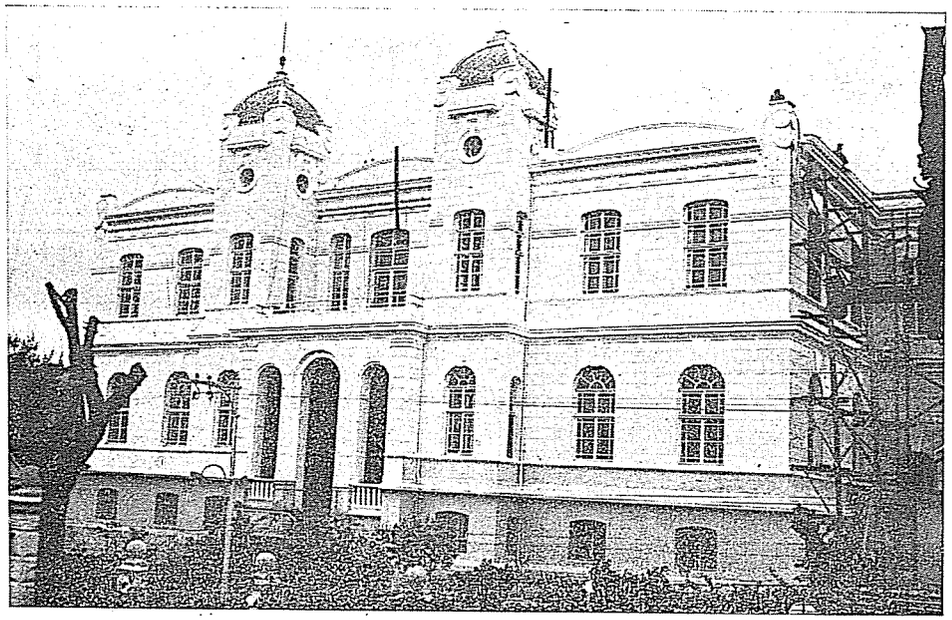

Resim : 64 — Edirne Erkek öğretmen okulu

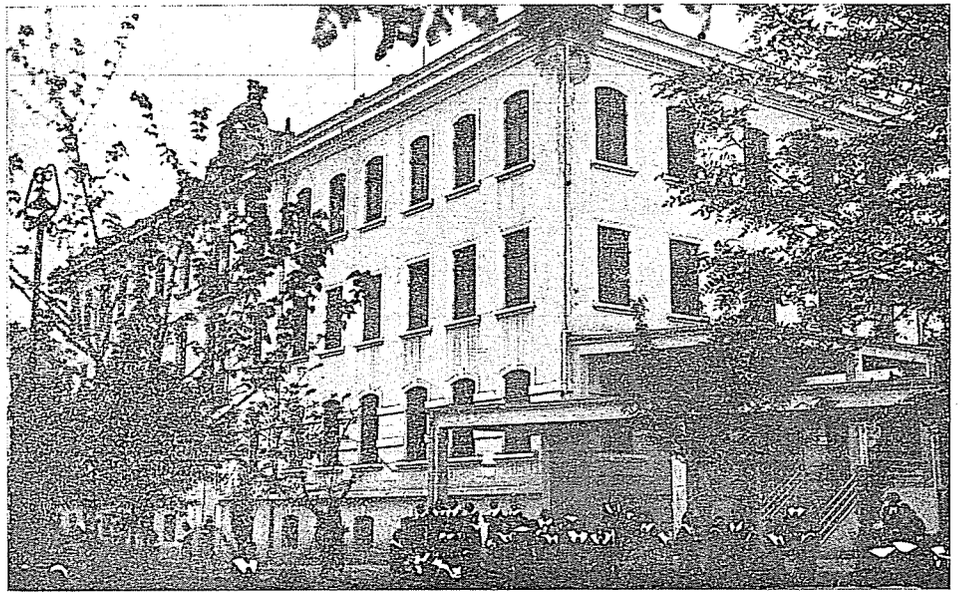

Resim : 65 — Edirne Kız öğretmen okulu

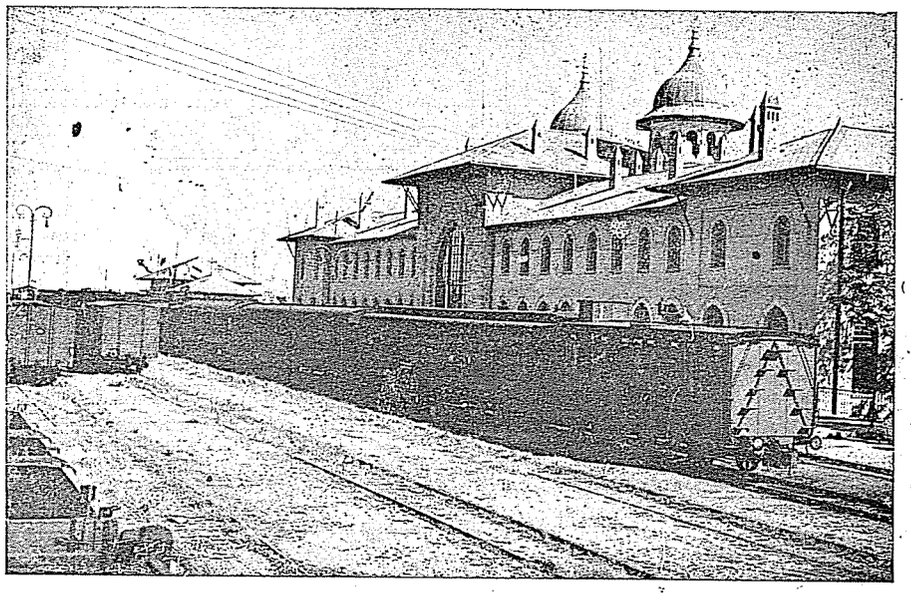

Resim : 66 — Edirne : Karaağaç istasyonu

Resim: 67 — Edirnenin diğer bir genel görünüşü

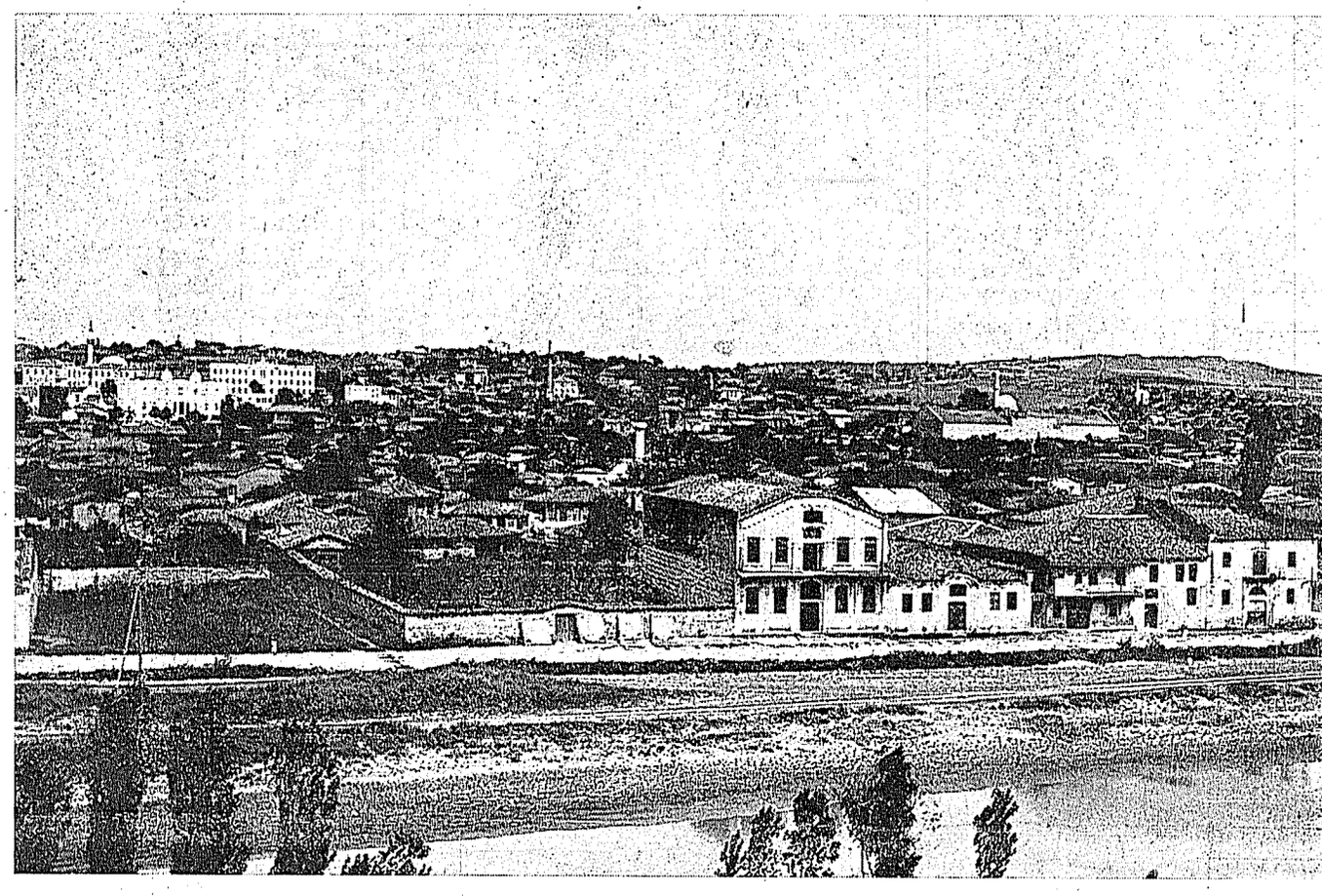

Resim : 68 — Edirnenin genel görünüşü

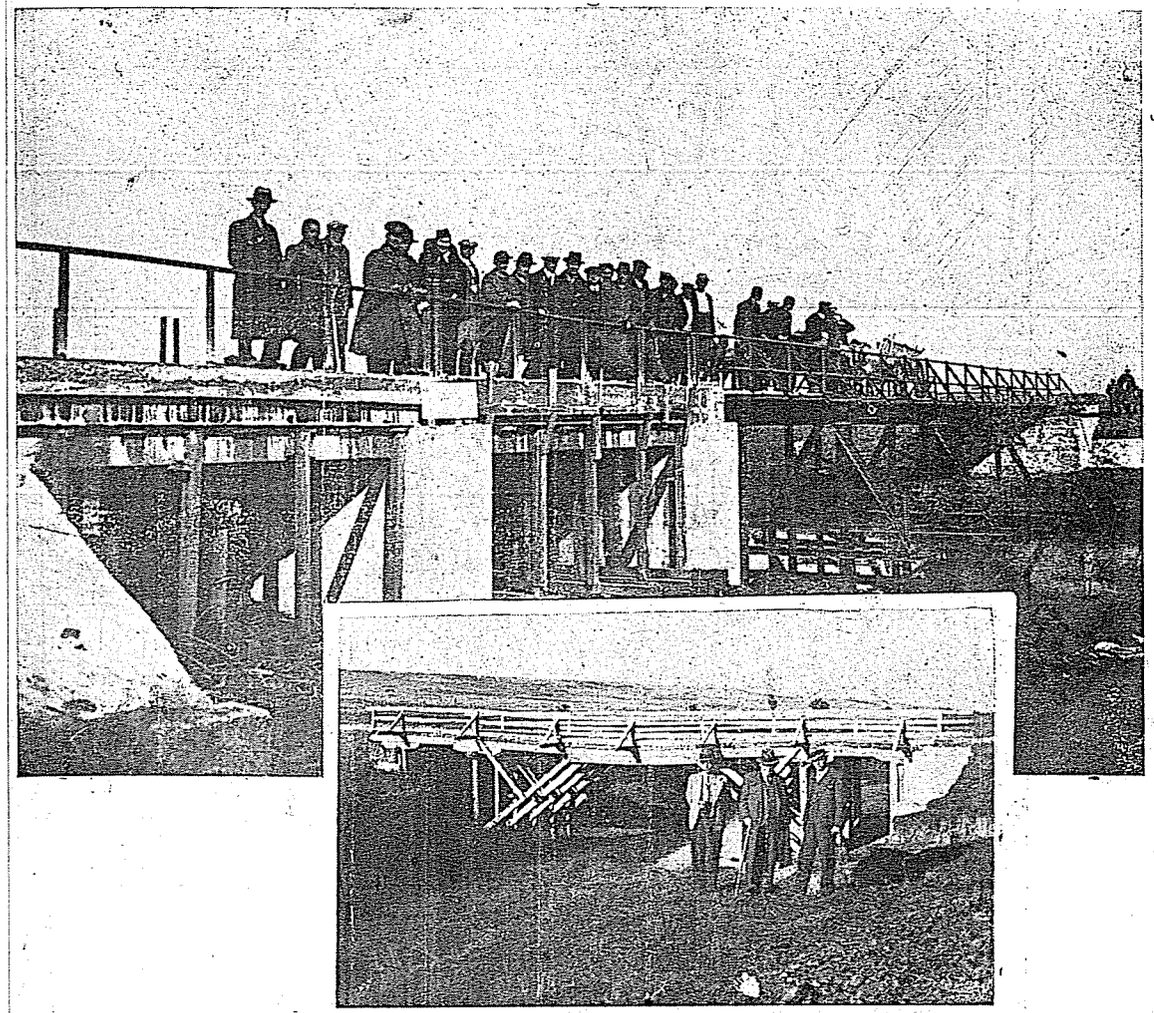

Resim : 69 — Cumhuriyet devrinde Edirnede bayındırlık işleri : (Yukarıda) General Kâzım Dirik köprüsünden bir görünüş, (Aşağıda) Yenilenen Çimendere köprüsü

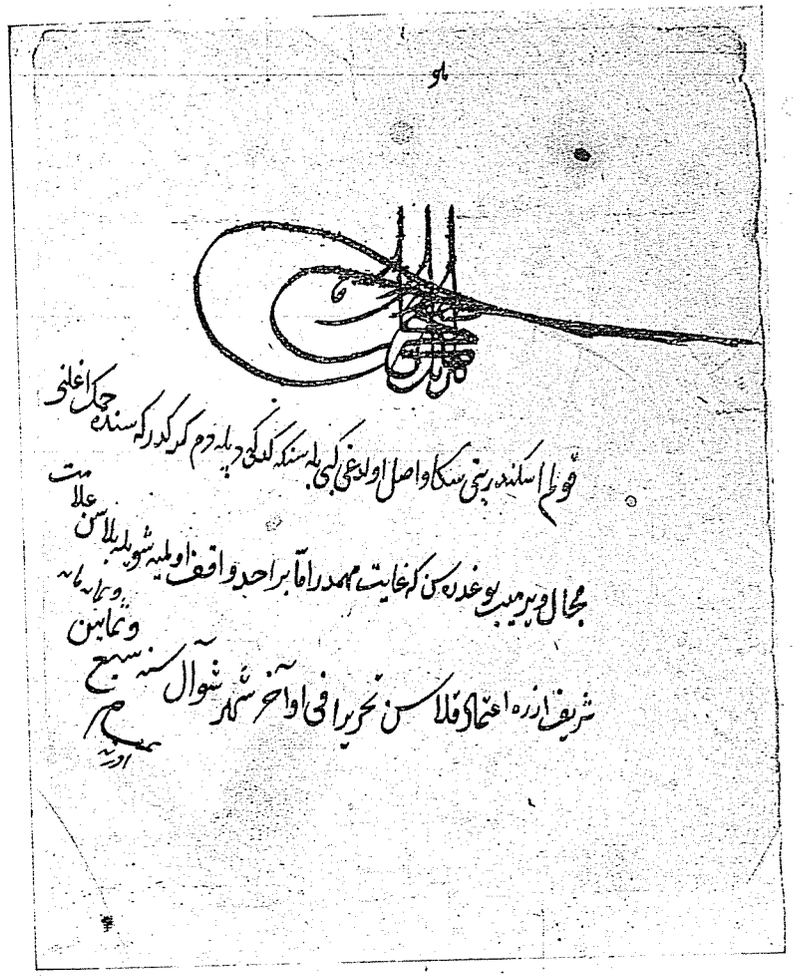

Resim : 70 — Gedik Ahmet paşanın ve şehzade Cemin oğlunun katilleri hakkında Bayezit II nin fermanı

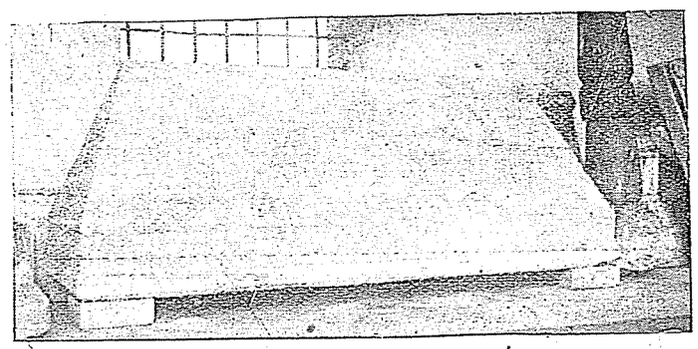

Resim : 72 — On yendinci asırda Edirnede ölen İngiliz sefirinin lâhdı

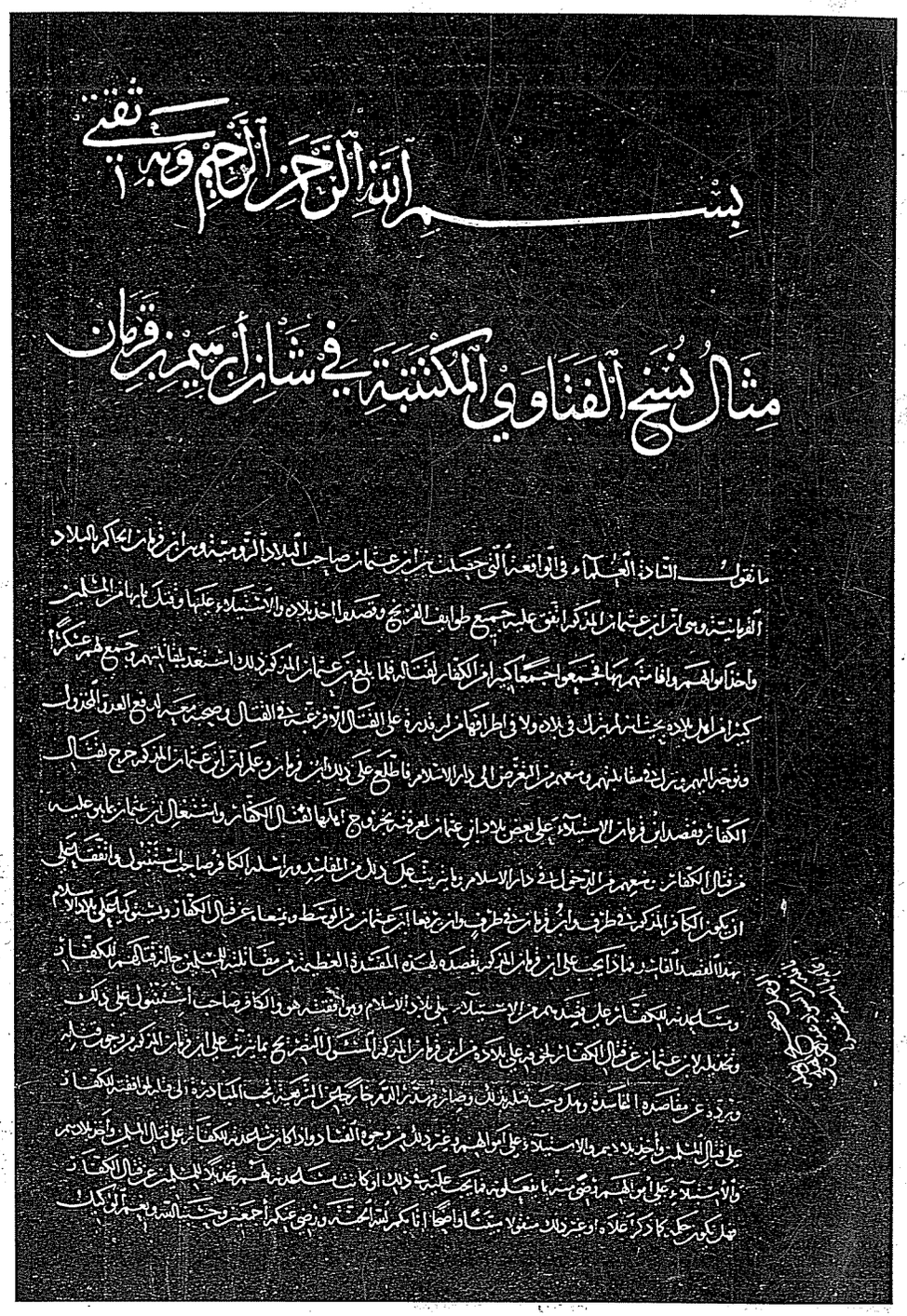

بسم الله الرحمن الرحيم وبه ثقتي

مثال نسخ الفتاوي المكتوبة في شأن أمر سيواس قرمان

ما تقول السادة العلماء في الواقعة التي جعلت برا بن عثمان صاحب البلاد القرمانية وهو ابن قرمان حاكم البلاد
القرمانية وهو اكبر اولاد عثمان المذكور اتفق عليه جميع طوائف العرب وقصدوا اخذ بلاده والاستيلاء عليها وقتل ابيه ابن المسلمين
واخذ اموالهم وانفسهم واقاموا منهم ما جمعوا جمعا كبيرا من الكفار لقتاله فلما بلغ برا بن عثمان المذكور ذلك استعد لقتالهم بجميع طوائف عسكره
كبير من اهل بلاده بحيث انه لم يترك في بلاده ولا في اطرافها من يقدر على القتال الا وترغبه في القتال وصحبته معه لدفع العدو المخذول
وتوجه اليهم وتراءى الفريقان فصافوهم وهزمهم وتغرض الى دار الاسلام فاطلع على ذلك برا بن قرمان وعلم ان عثمان المذكور خرج لقتال
الكفار بقصد ان قرمان الاستيلاء على بعض بلاد ابن عثمان لعوفته بخروج امامها لقتال الكفار واشتغال ابن عثمان به عليه
فرقال الكفار من معه من الرجوع الى دار الاسلام وباشر بنا على كل دليل من المفاسد بدار اسلام الكفار وصاحب استيلاء الكفار وانفاقهم على
ان يكون الكفار المذكورة في طرف قرمان في طرف ابن عثمان وانتظم وبينهما عرض قتال الكفار وتسلطهم على بلاد الاسلام
بهذا القصد الفاسد فاذا اوجب على ابن قرمان المذكور بقصده هذه المفسدة العظيمة من مقاتلة المسلمين حامية الرقاب لهم للكفار
وتسليطه الكفار على افسادهم من الاستيلاء على بلاد الاسلام ومن افتقه هو والكفار وصاحب استقبال على ذلك
وتضليله ابن عثمان عن قتال الكفار الوجه على بلاده ومن قرمان المذكور المتكفل المضرح بما يترتب على ابن قرمان المذكور من وجوب قتاله
ويتردد عن مقاصده الفاسدة وهلك وجب قتاله بذلك وصار من مدة الله جاز لجهاد المتربصة بحب المبادرة الى قتاله لموافقته للكفار
على قتال المسلمين واخذ بلادهم والاستيلاء على اموالهم وغير ذلك من وجوه الفساد واذا كان مشاركة الكفار على قتال المسلمين واخذ بلادهم
والاستيلاء على اموالهم وهتك حرمهم ما يجب عليه ذلك او كان مشاركة لهم بعد ذلك للمسلمين على قتال الكفار
فهل يكون حكمه كما ذكر اعلاه او غير ذلك بينوا لنا افتاكم الله ورضي عنكم اجمعين بحق الله وبحرمة نبيه

Resim : 71 — Osmanlı Hükümdarı Murat II nin Karaman oğlu İbrahim beyin idamı hakkında dört mezhep ûlemasından istediği fetvalardan birinin resmi

Muhtelif Tarihlerde Edirnede Basılan Osmanlı Devrine Ait Paralardan Bazıları :

(Resim : 73)

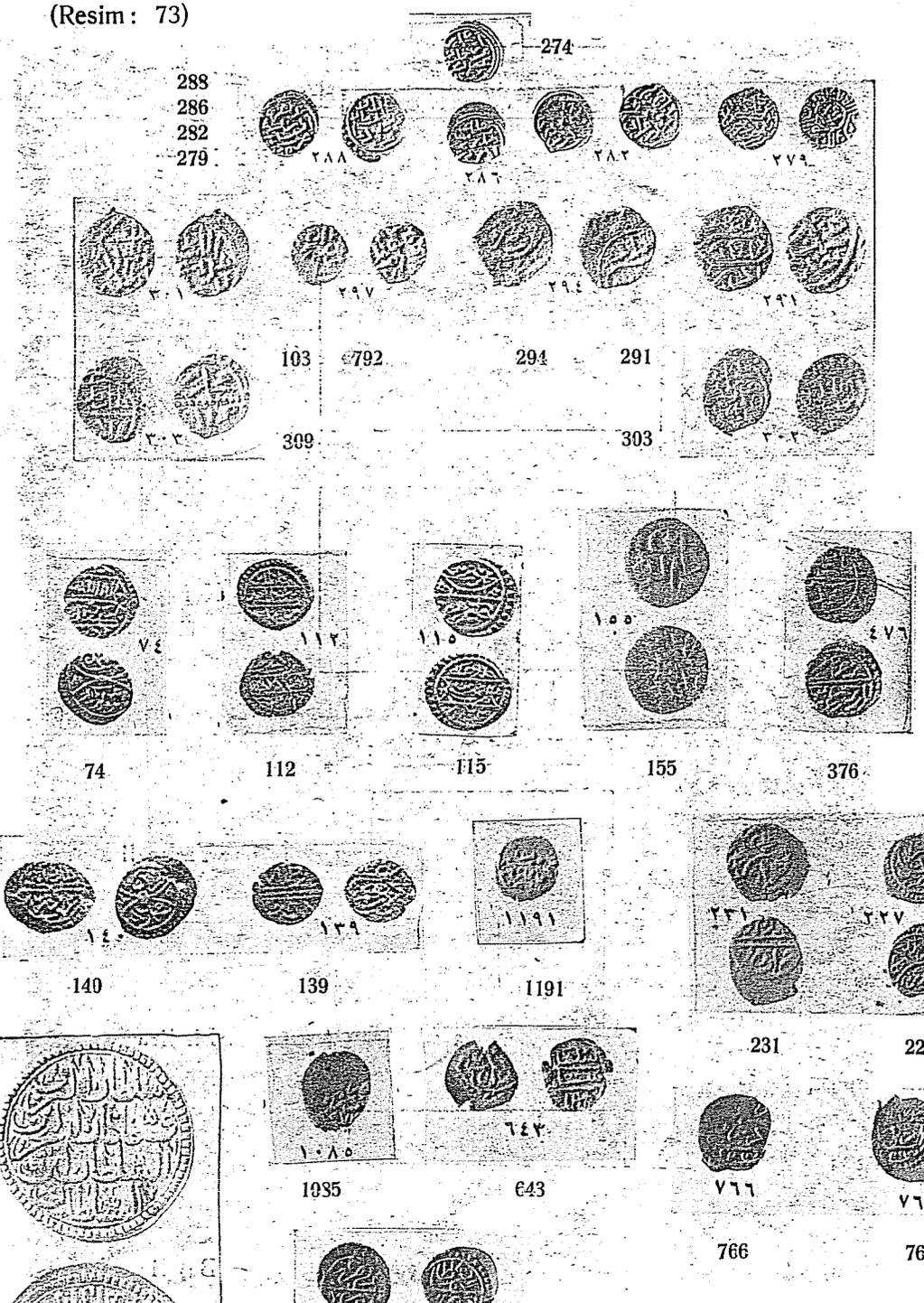

Sultan Reşadın Edirneyi Ziyaretinde Basılan

GÜMÜŞ PARALAR:

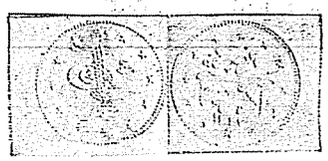

2 Kuruş

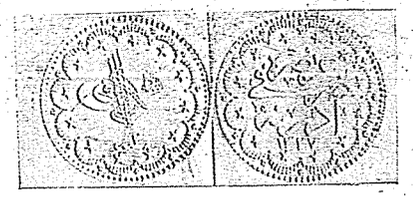

5 Kuruş

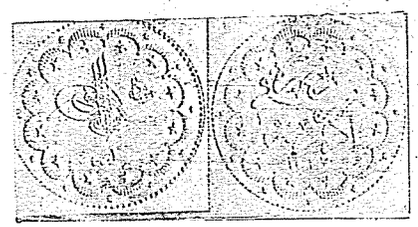

10 Kuruş

ALTIN PARALAR:

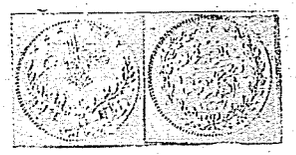

Yarım lira

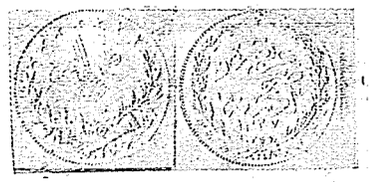

Bir lira

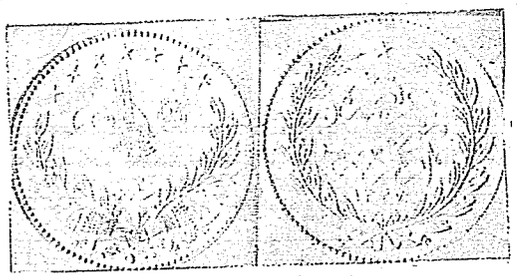

Beş lira

(Resim : 74)

Trak karallarına ait Trakyada basılan paralardan bir kolleksiyon

Resim : 75 — Trakya meskûkâtı

I. Trak kralları: 1. Sparadokos (takriben 420). 2. Samma... (takriben 400). 3. Bergaios (400-350). 4. Ketriporis (takriben 350). 5. Sevtes III (takriben 320). 6. Lizimahos (323-281). 7. Skostokos (takriben 300). 8. Kavaros (219-200). 9. Kospu (takriben 50).

II. Trak şehirleri: 10. Abdera (M. E. 4 üncü asır). 11. Marosnea (M. E. 5 inci asır). 12. Ainos (M. E. 4 üncü asır).

Resim: 76 — 1916 da Anafartalar zaferinden sonra kahraman Mustafa Kemalin Edirneyi ve Erkek Muallim Mektebini ziyaretleri hatırası

Resim: 77 — 1939 Büyük manevralarında Cumhurreisimiz İsmet İnönü ve yüksek kumanda heyeti

Resim: 78 A. — 1937 Büyük manevralarında Atatiirk ve İsmet İnönü

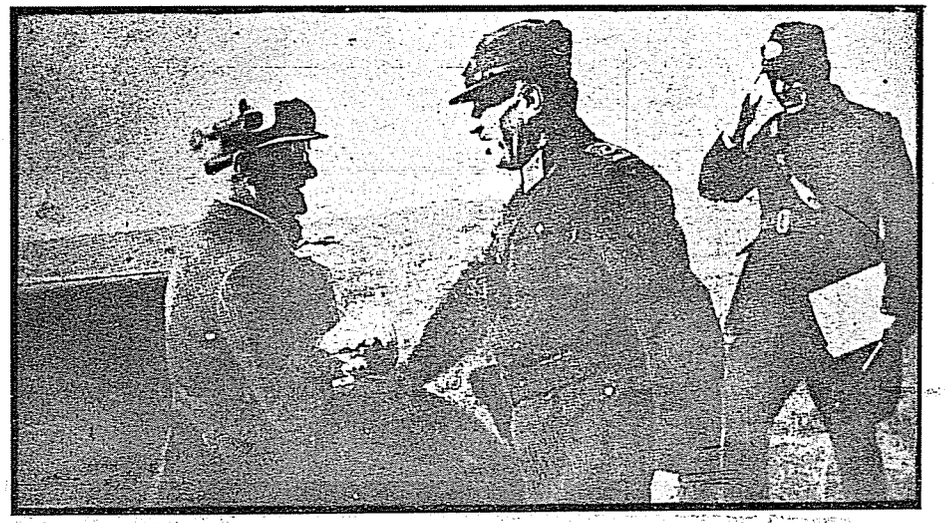

Resim: 78 B.— 1937 Büyük manevralarında, Atatürk Mareşal Fevzi Çakmak, Orgeneral Fehrettin Altay

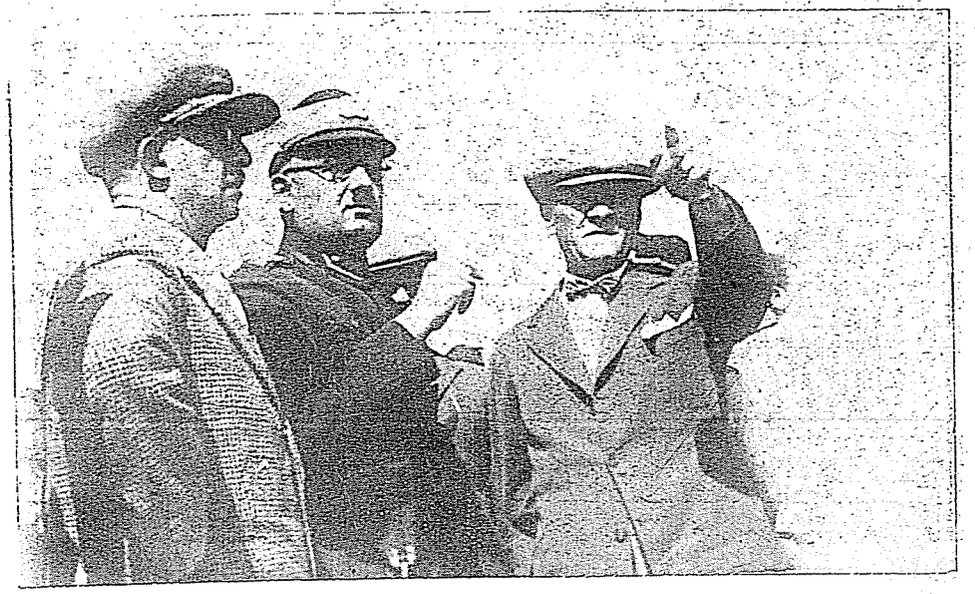

Resim: 78 C. — Atatürk ve İnönü manevralarda

Resim : 79 — 1939 Büyük manevralarında Cumhur Reisi Millî Şef İsmet İnönü ve yanlarında Başvekil Doktor Refik Saydam, Mareşal Fevzi Çakmak; Orgeneral Fahrettin Altay

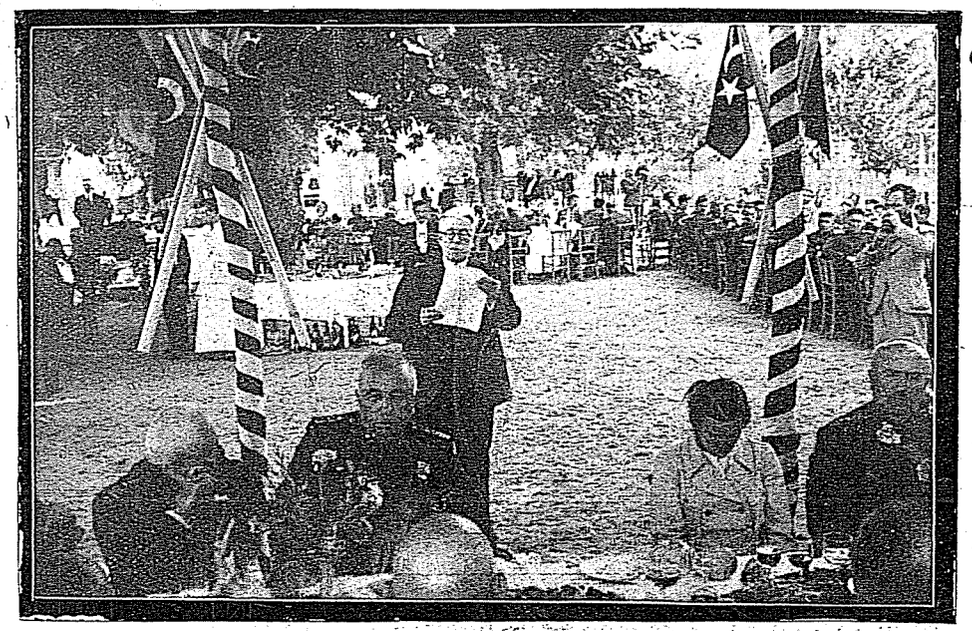

Resim : 80 — 1937 Ağustos ayında Ziraat Bahçesinde verilen ziyafette Trakya Umumî Müfettişi General K. Dirik nutkunu söylerken

Resim : 81 — 1937 Ağustos ayında, Yugoslavya Erkânıharbiye Reisi General Nediç, nutkunu söylerken

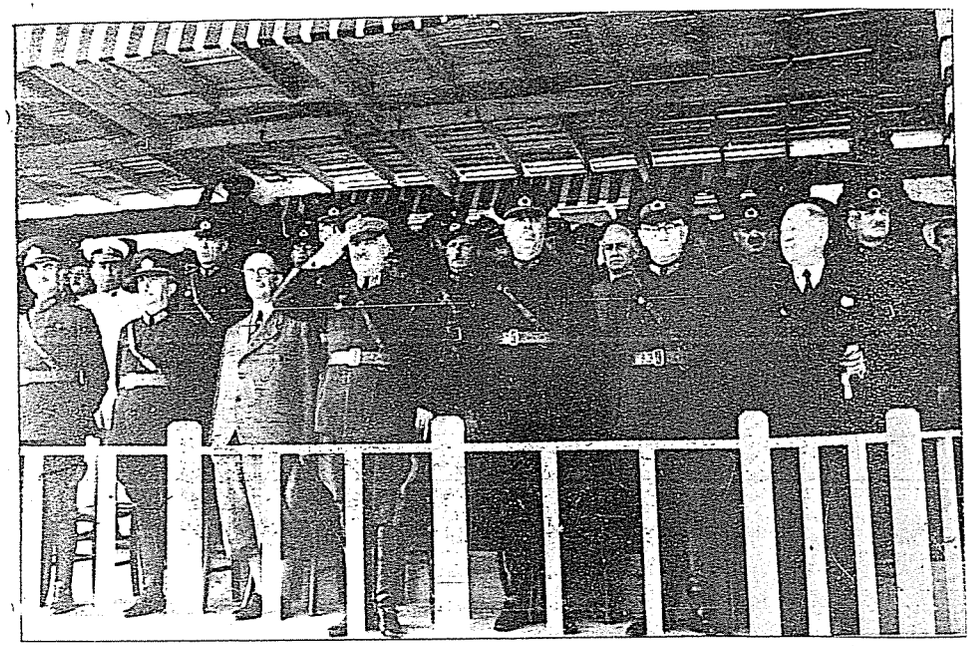

Resim : 82 — 1939 Büyük manevralarından sonra ordunun Sarayiçi geçit resminde Büyük Mareşal ile yüksek kumanda heyeti bir arada

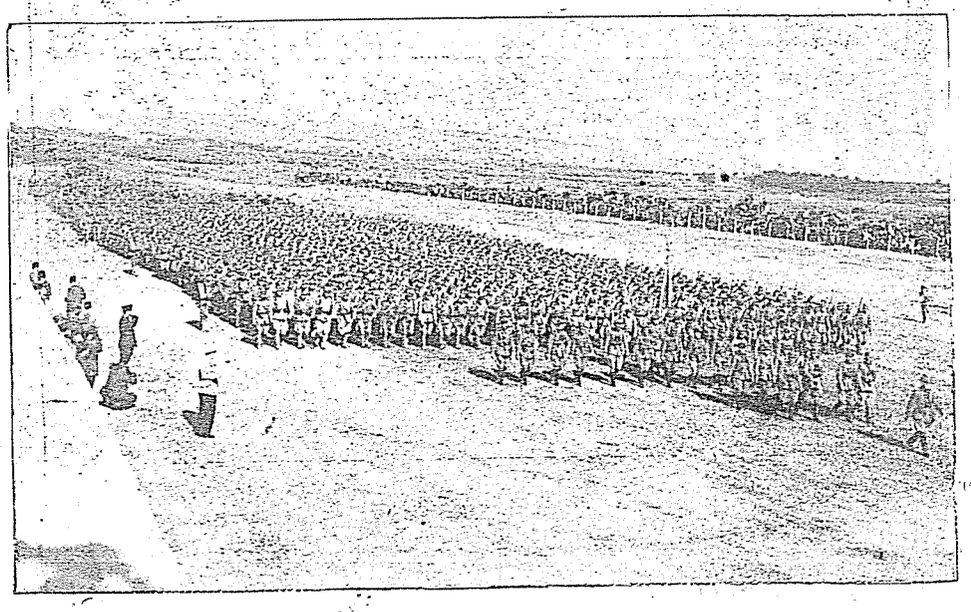

Resim : 83 — 1939 manevralarından

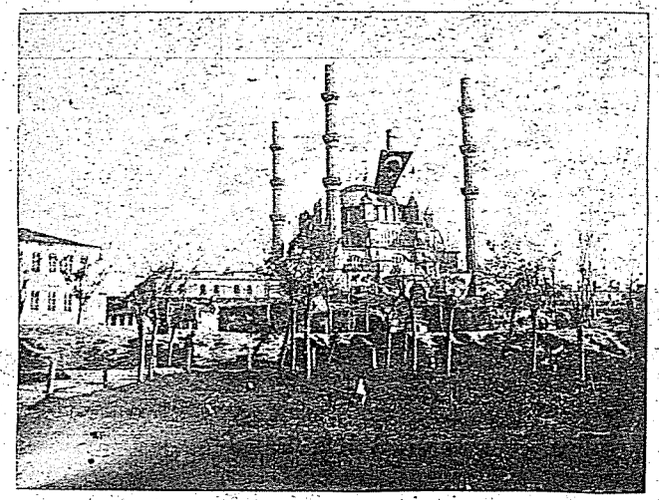

Resim : 84 — 1932 deki kasırgadan şerefeleri yıkılan Selimiye camii

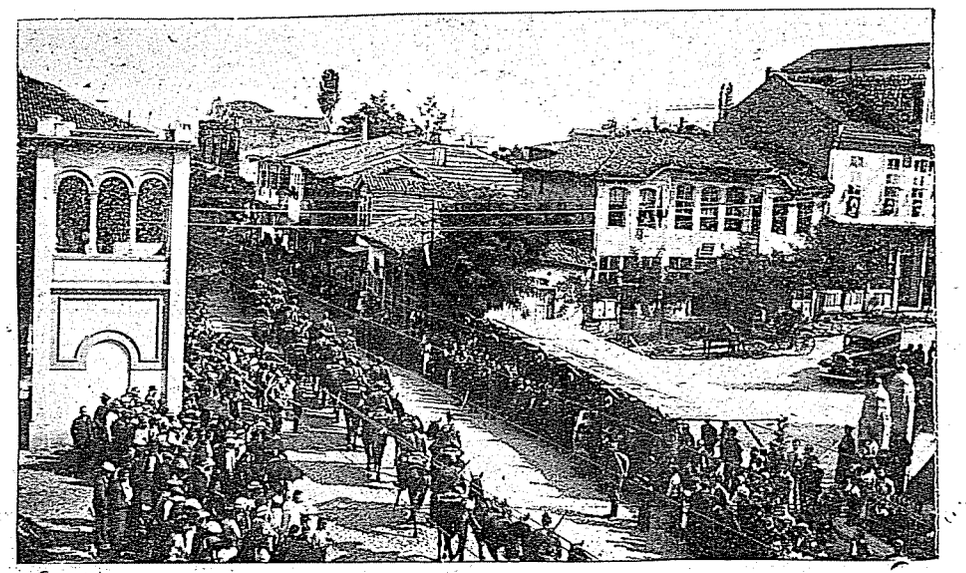

Resim : 85 — Nöyi muahedesi değiştikten sonra 1938 de kahraman ordunun Edirneye girişi

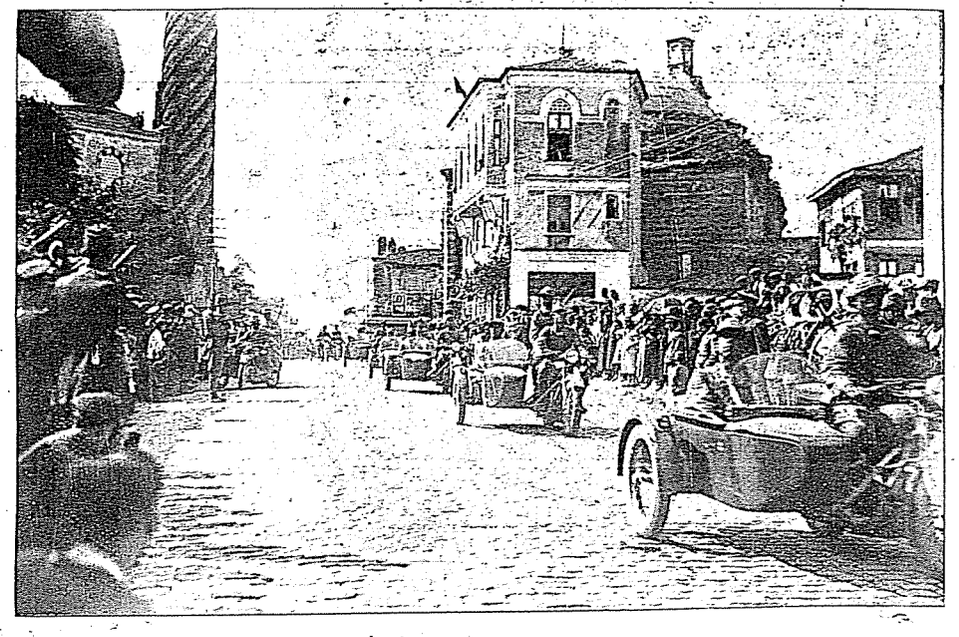

Resim : 86 — Kahraman ordumuzun Edirneye girişinden diğer bir manzara

Resim : 87 — Orgeneral F. Altay alaylara sancak hediye ediyor

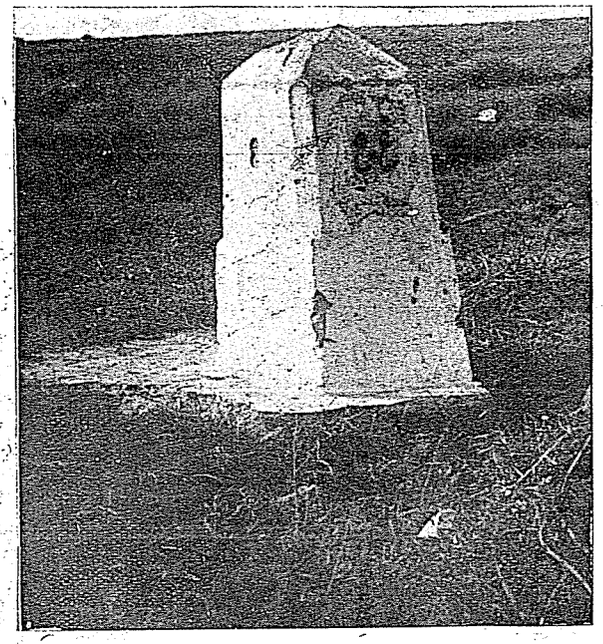

Resim : 88 — 1938 de Selânik konferansında Nöyi muahedesinin tâdilinden sonra tarihe karışan ve müzeye kaldırılan (gayri askerî mıntaka) hudut taşların dan birisi

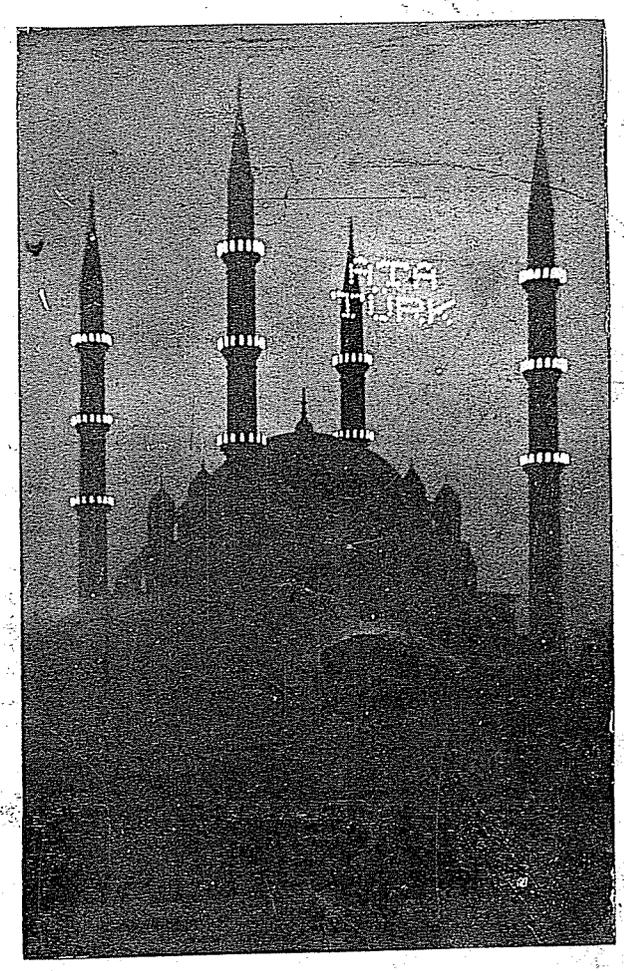

Resim : 89 — Ebedî Şef Atatürkün öldüğü yıl onun matem ve hasretini çeken Selimiyenin bir gece manzarası

Resim : 89 B. — Edirnenin kurtuluş yıl dönümü 25 İkinciteşrin 1936 günü Edirnede hayata gözlerini kapayan Edirnenin kara gün dostu General Şükrü Naili Gökberk

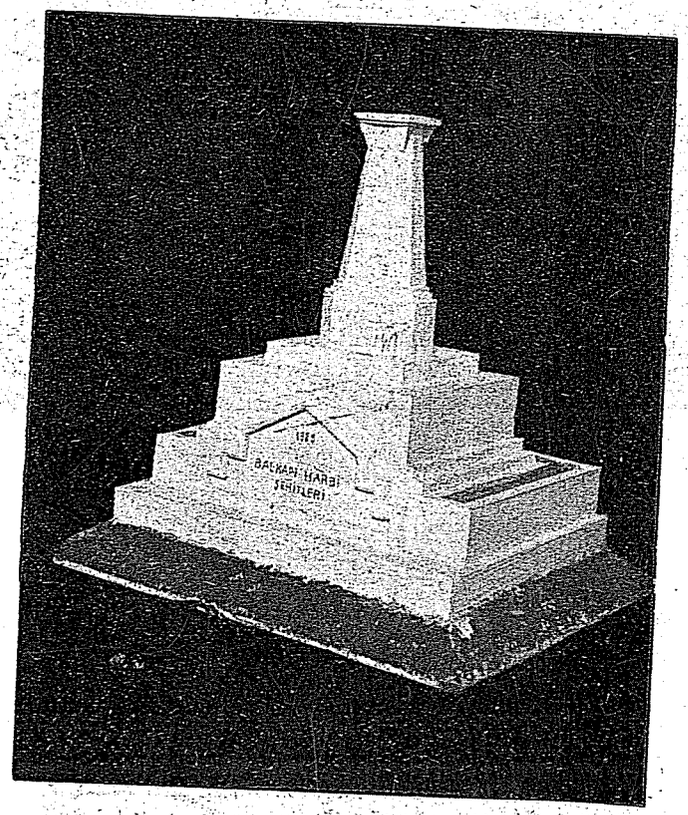

Resim : 89 C. — Sarayiçinde yapılacak Balkan Şehitleri Âbidesi maketi

Resim : 90 — Edirne Cumhuriyet Kız Enstitüsü binası

Resim : 91 — 1937 de yeni açılan Kız Enstitüsünden bir sınıf

Resim : 92 — Akşam Kız Sanat okulu talebeleri tatbikatta

Resim : 93 — Trakya Kız talebe yurdundan bir gurup

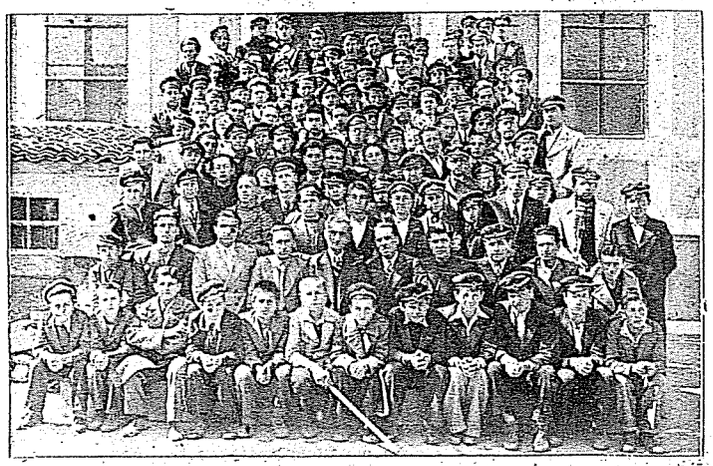

Resim : 94 — Edirne Trakya Erkek talebe yurdundaki çocuklardan bir gurup

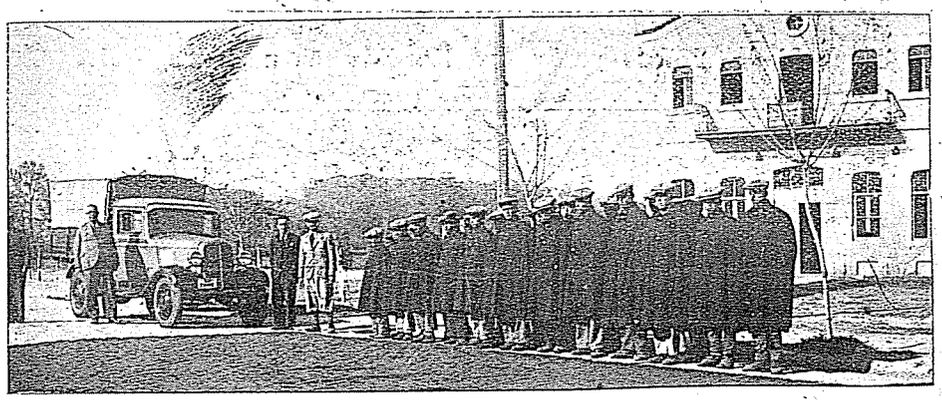

Resim : 95 — Edirnede Aşıcılık ve Tarımbaşı kurslarından bir gurup

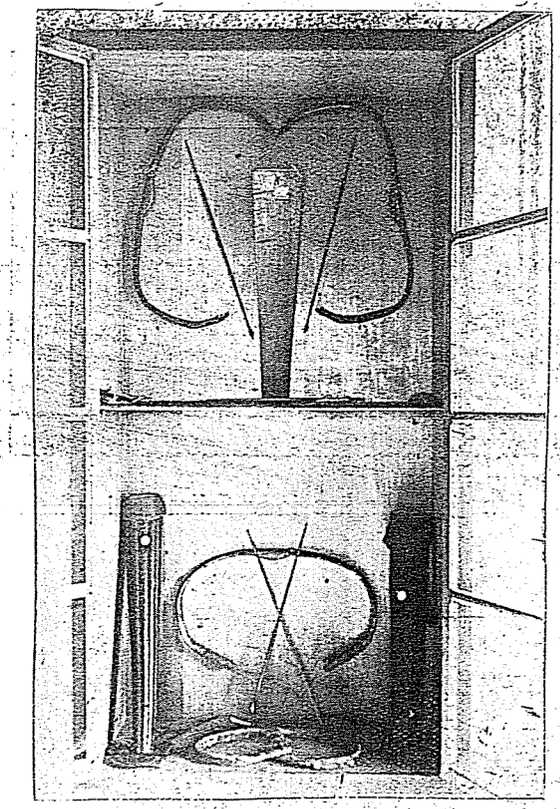

Resim : 96 — Edirne Etnoğrafya Müzesinden kıymetli parçalar : Ok ve yaylar

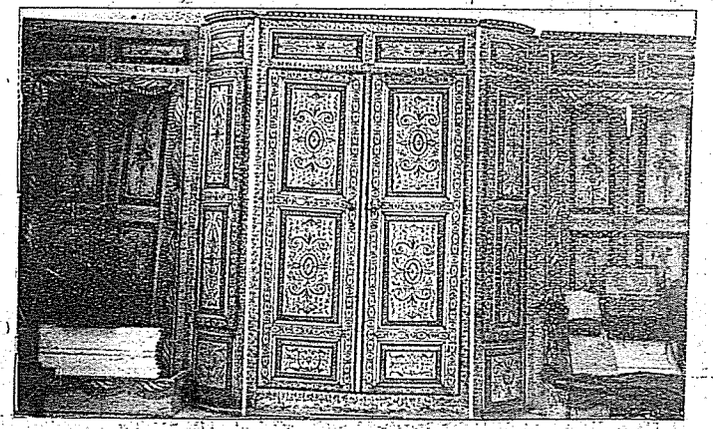

Resim : 97 — Müzede Edirnekârî kıymetli yüklük ve kapıları

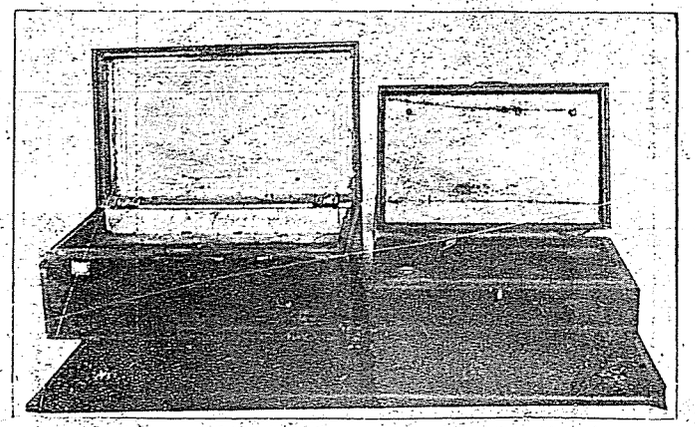

Resim : 98 — Etnoğrafya müzesinde Edirnekârî çekmeceler

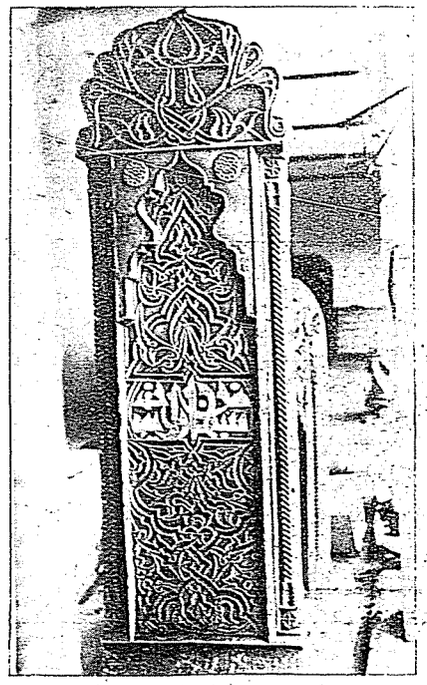

Resim : 99 — Edirne Müzesine kaldırılan Kırımlı âlim Şehabettin'e ait tarihî kabir taşı

Resim : 100 — Edirne Müzesinde yeniçeri üsküflerini gösteren tarihî bir mezar taşı (Açık müze için toplanmıştır)

Resim : 101 — Edirnede Müzesinde yeniçeri üsküflerini gösteren tarihî mezar taşlarından bir kolleksiyon (Açık müze için toplanmıştır)

Resim: 102 — Edirnenin eski surlarından birisinin kapısındaki levha olup Rum kilisesine kaldırılan ve oradan da Müzeye alınan tarihî kitabe
(Yazısı 40 ıncı sayfada)

Höyüklerde Kazılar:

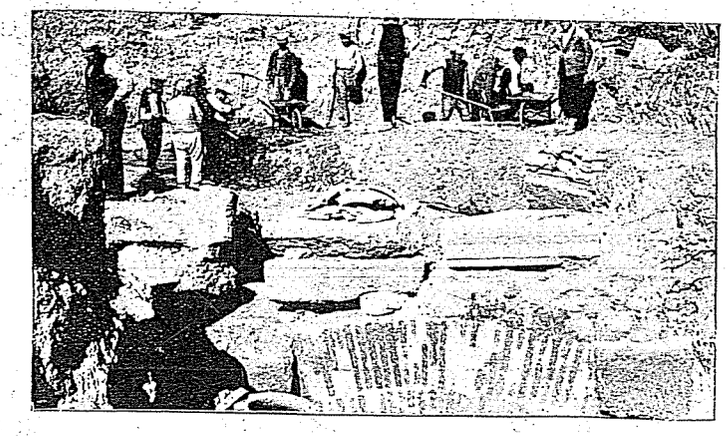

Resim: 103 — Vize höyükleri kazıları

Resim: 104 — Vize Höyükleri kazılarından başka bir görünüş

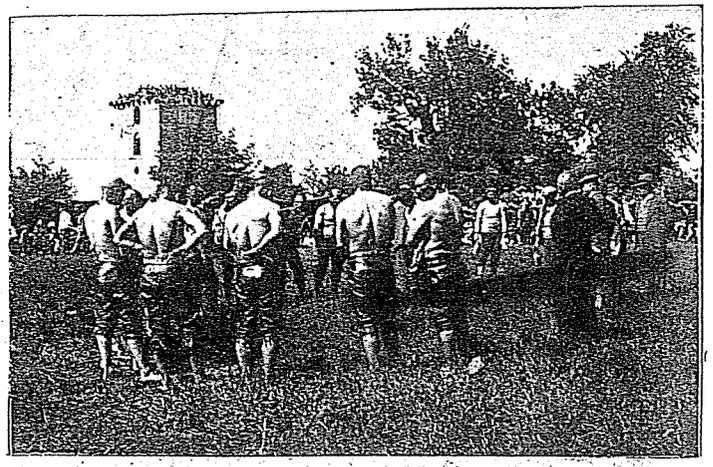

Resim: 105 Sarayiçi pehlivan bayramları

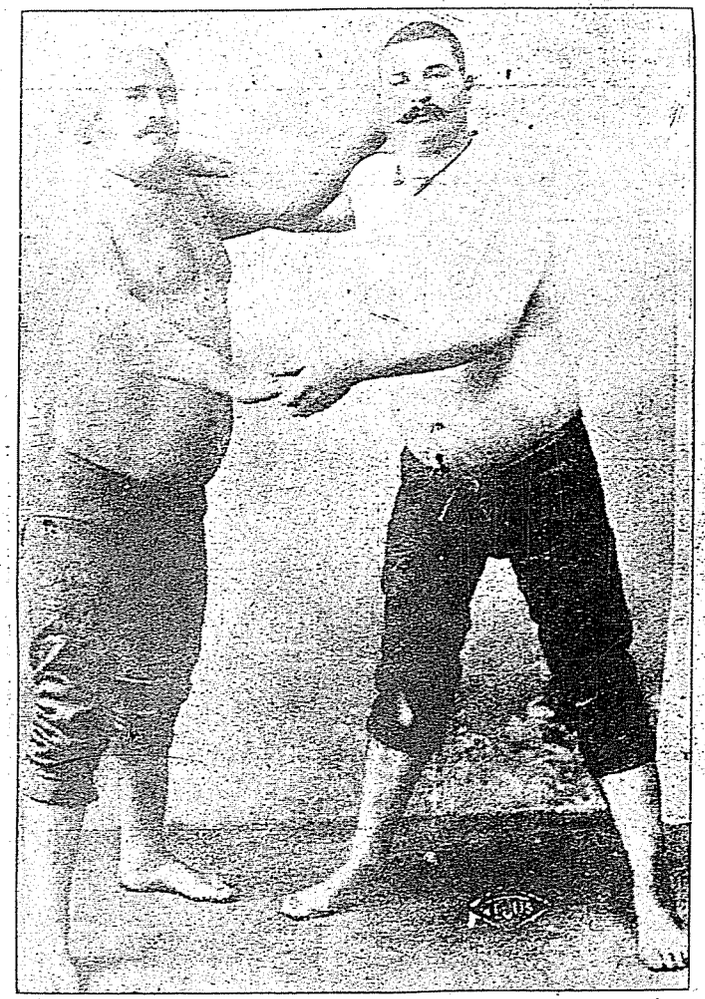

Resim: 106 — Kurtdereli (sağda), Adalı Halil (solda)

(Trakyada yetişen)
Resim : 107 — Cihan pehlivanlarından

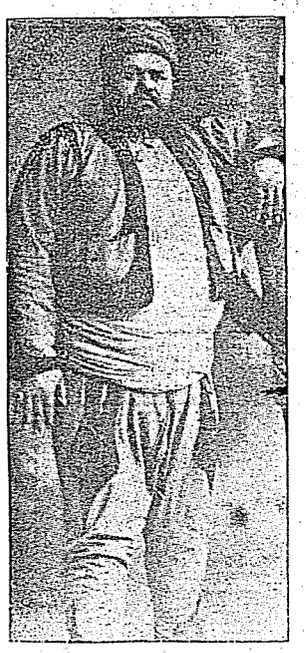

Filiz Nurullah

Kara Ahmet

Koca Yusuf

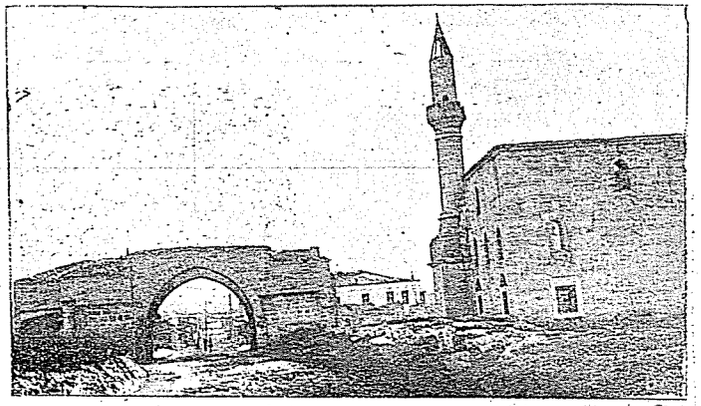

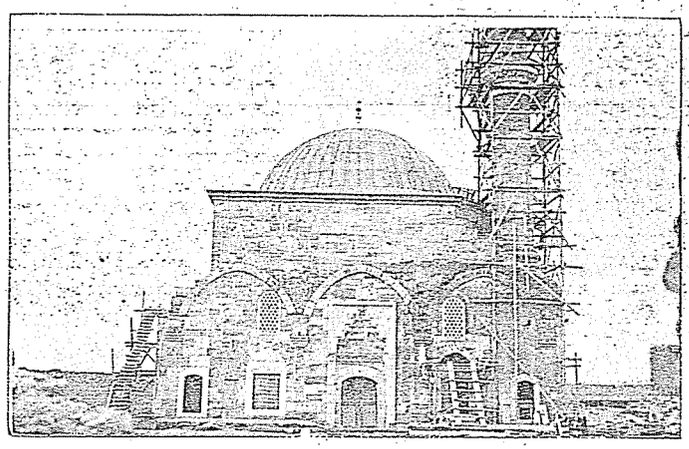

Resim : 108, 109 — Balkan harbinde harap olan Mimar Sinanın eseri Sokullu Vezirin Havsa camisinin tamirden önce ve tamirden sonraki durumlarını gösteren resimler

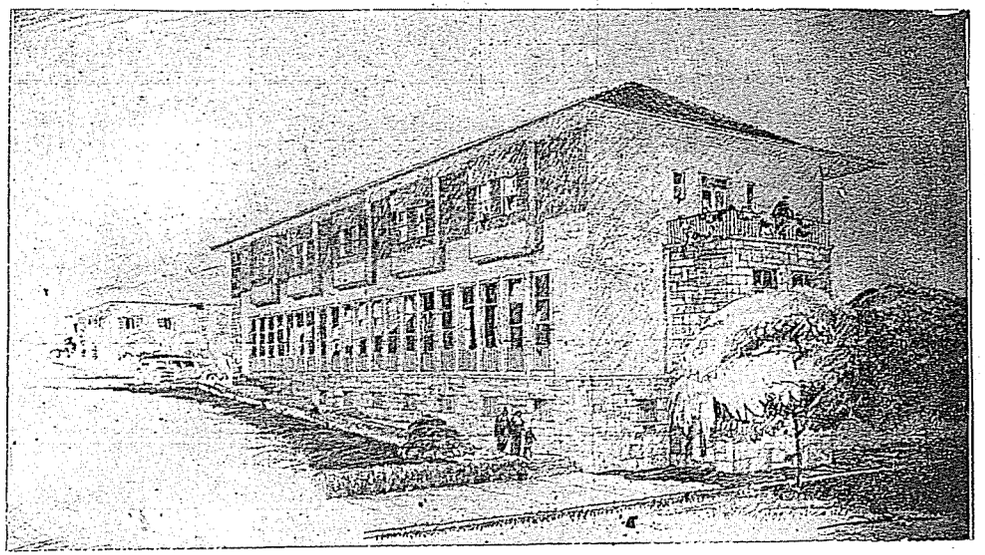

Resim : 110 — Edirnede yeni yapılacak Şehir Turist otelinin resmi

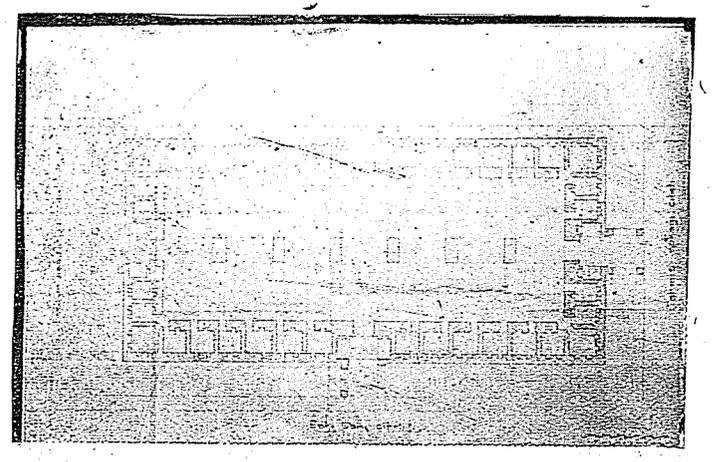

Resim : 111 — Bedestanın plânı

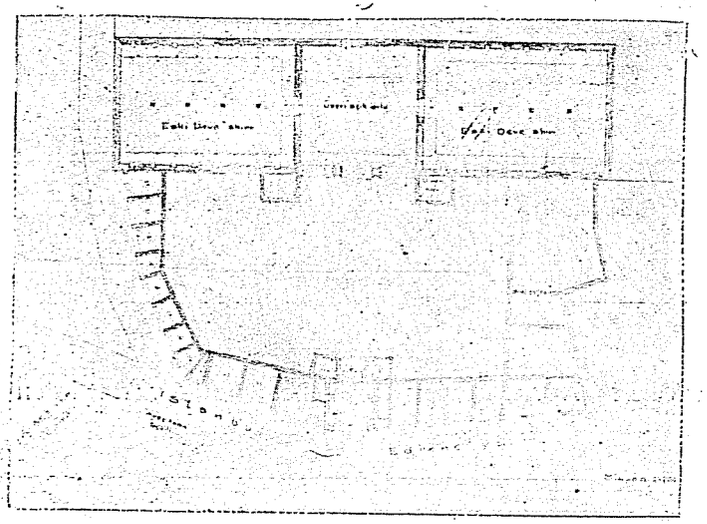

Resim : 112 — Ekmekçi oğlu Ahmet paşa kervansarayının plânı

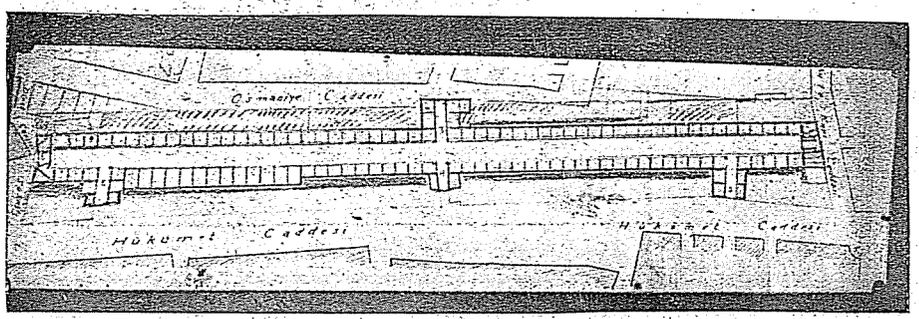

Resim : 113 — Alipaşa çarşısının plânı

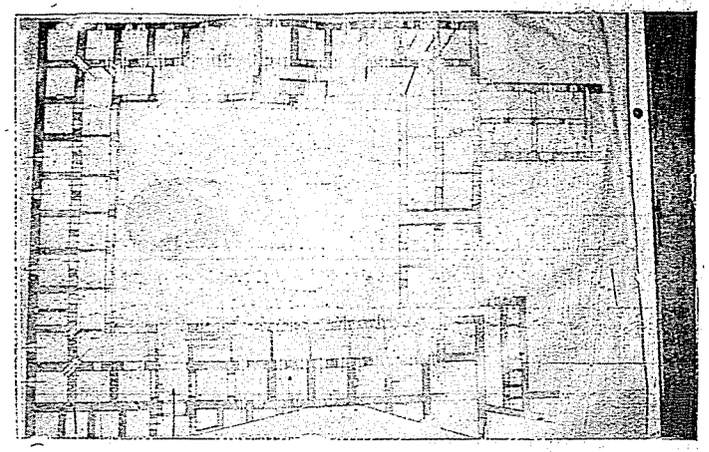

Resim : 114 — Sinanın eseri Rüstem paşa hanının plânı

Resim : 115 — (Yanıkkışla) Asrî ceza evi ve Islahane (Edirneye ordu girdikten sonra 1939 da burası tekrar kışla olmuş mahpuslar İmralı ceza evine, çocuklar da Ankara Islah Evine nakledilmiştir

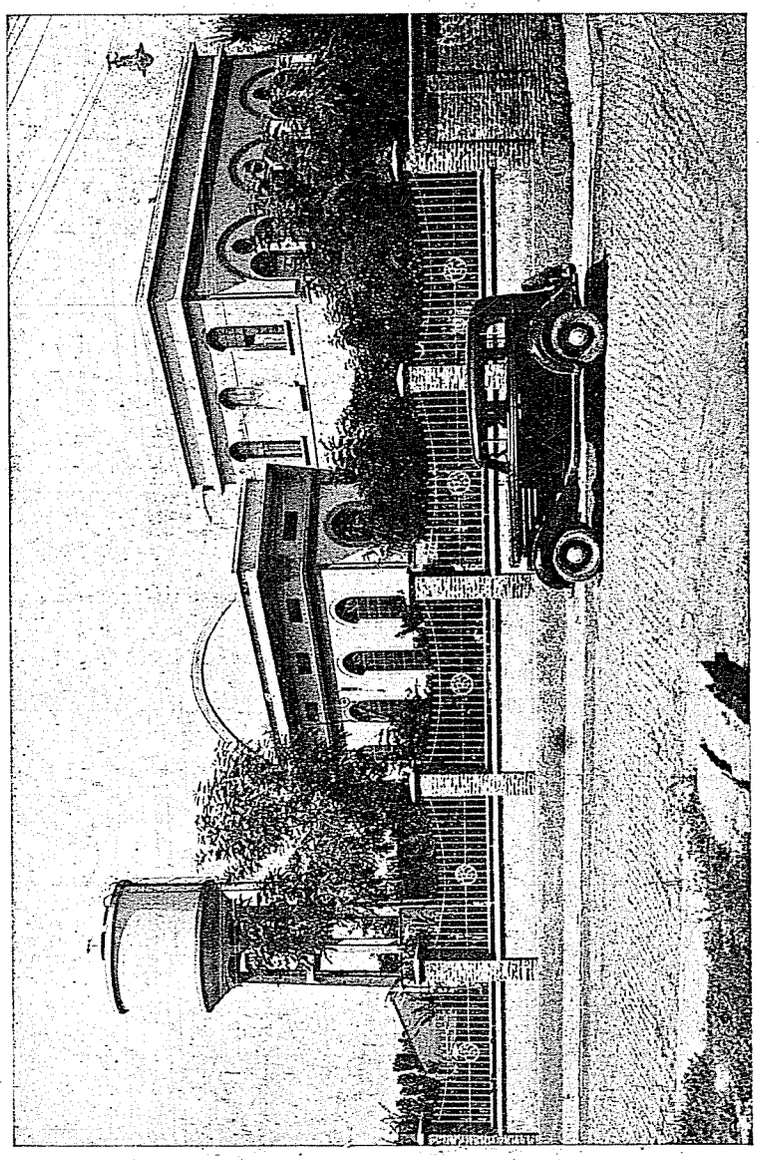

Resim : 116 — Edirne Belediyesinin Elektrik Fabrikası

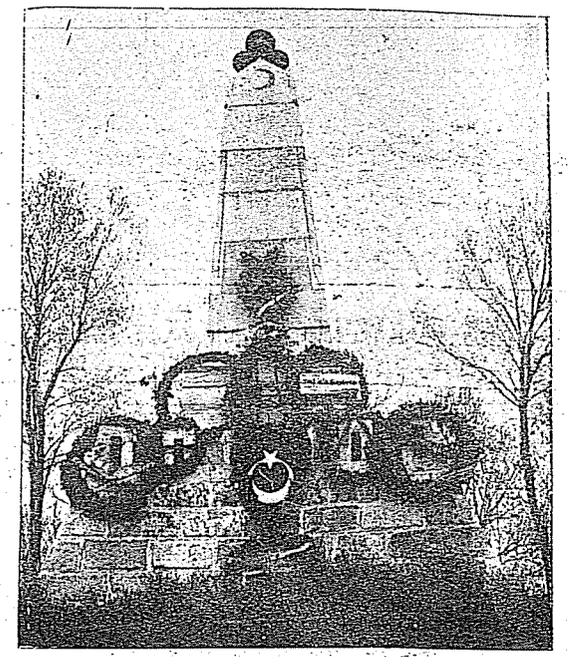

Resim : 117 — Karaağaç caddesinde Balkan harbinde şehit olan 9 Jandarma âbidesi

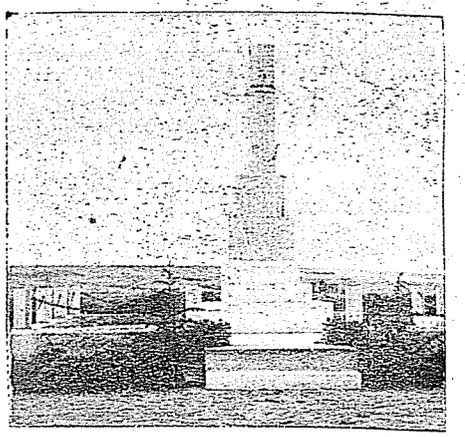

Resim : 118 — Hasköyde Balkan harbi şehitleri âbidesi

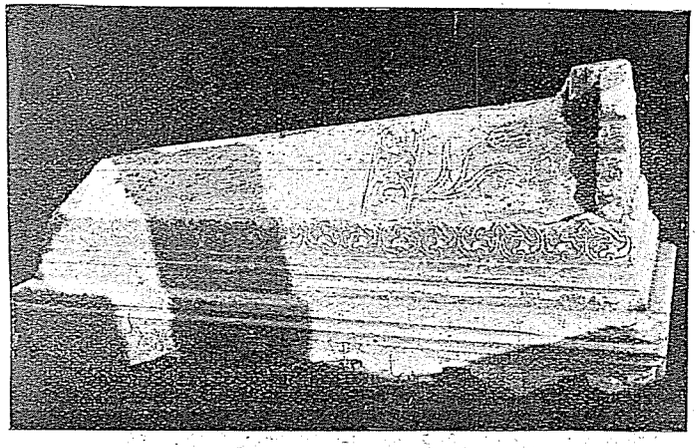

Resim : 119 — Edirnede Mimar Sinanın torunu Fatmanın kabri (yazısı 173 üncü sayfadadır)

Resim : 120 — Sarayiçinde Fatih köprüsü

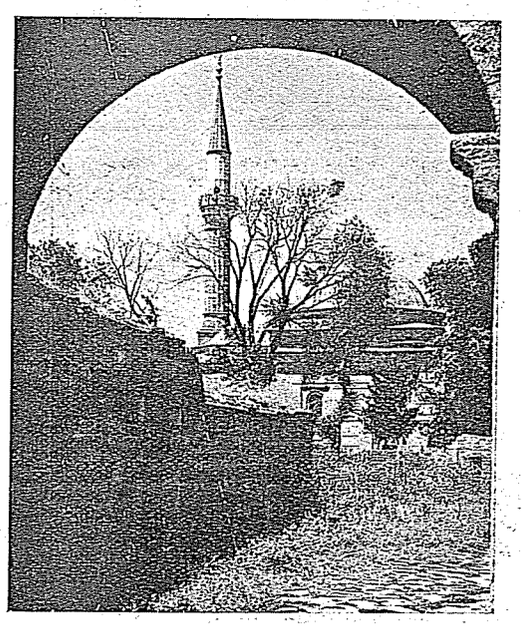

Resim : 121 — Edirnede çinileri ile meşhur İkinci Murat camisi (yazısı 58 inci şayfadadır)

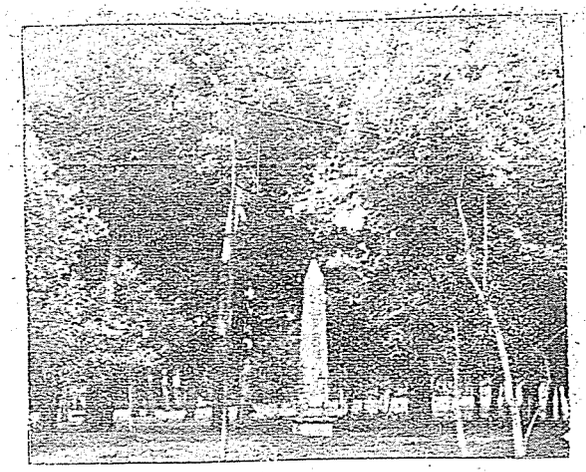

Resim : 122 — Sarayiçinde Sultan Azizin Edirneyi ziyareti hatırası olarak dikilen taş sütun (yazısı 48 inci sayfadadır)

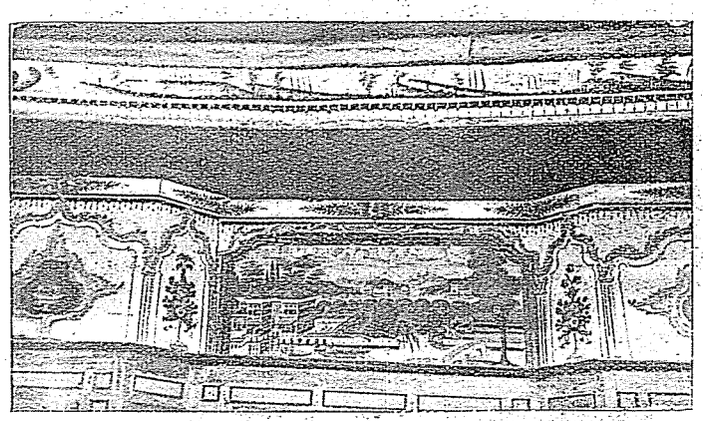

Resim: 123 — Edirnedeki 150 senelik eski bir evin tavanındaki nakışlar

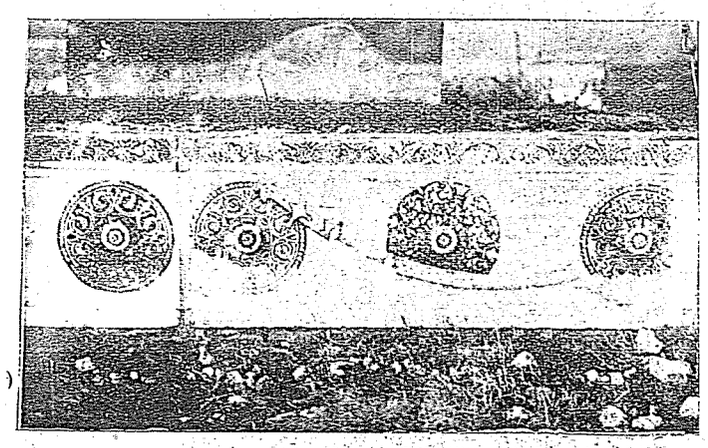

Resim : 124 — Vize kabristanında bulunan tarihî eski bir lâhit

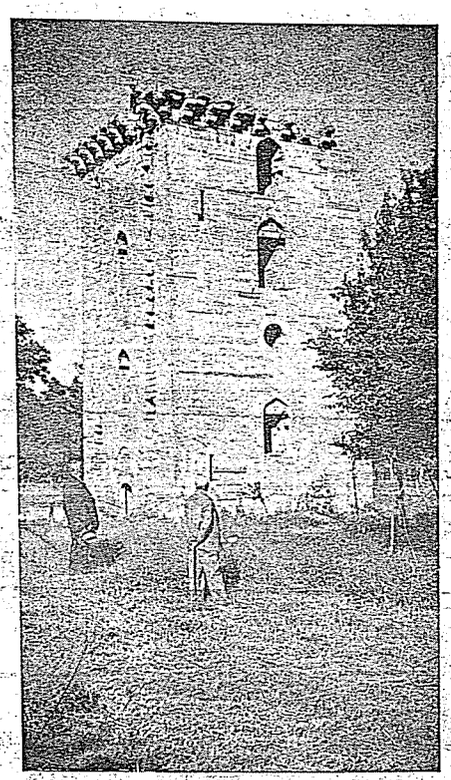

Resim : 125 — Sarayiçinde Kanunînin Adalet köşkü

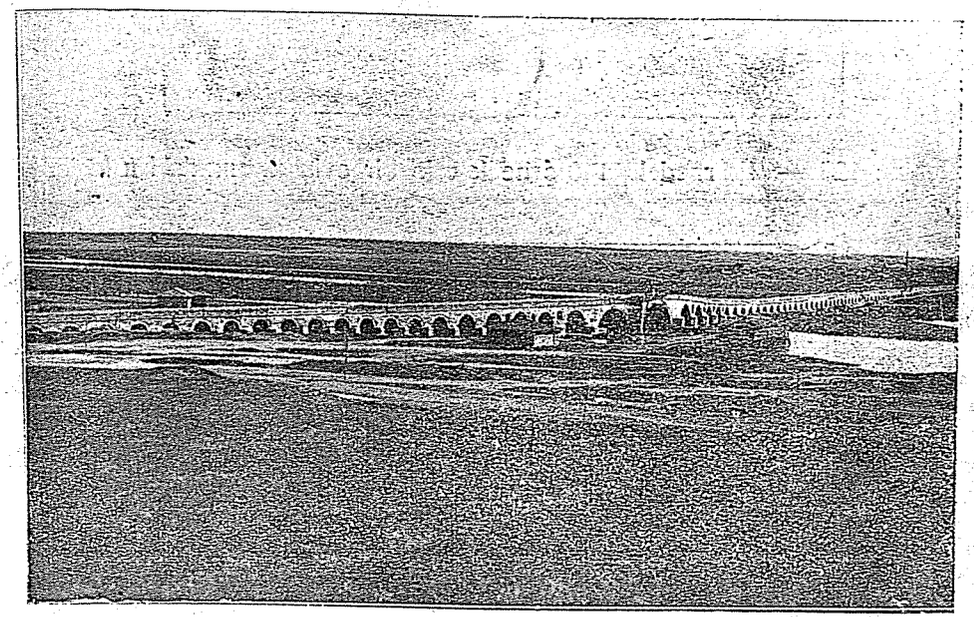

Resim : 126 — Uzunköprü (Murat II) devrinde yapılmış ve 15 bin lirasarfiyle tamir ettirilerek bu günkü duruma konmuştur (yazısı 14 üncü sayfadadır)

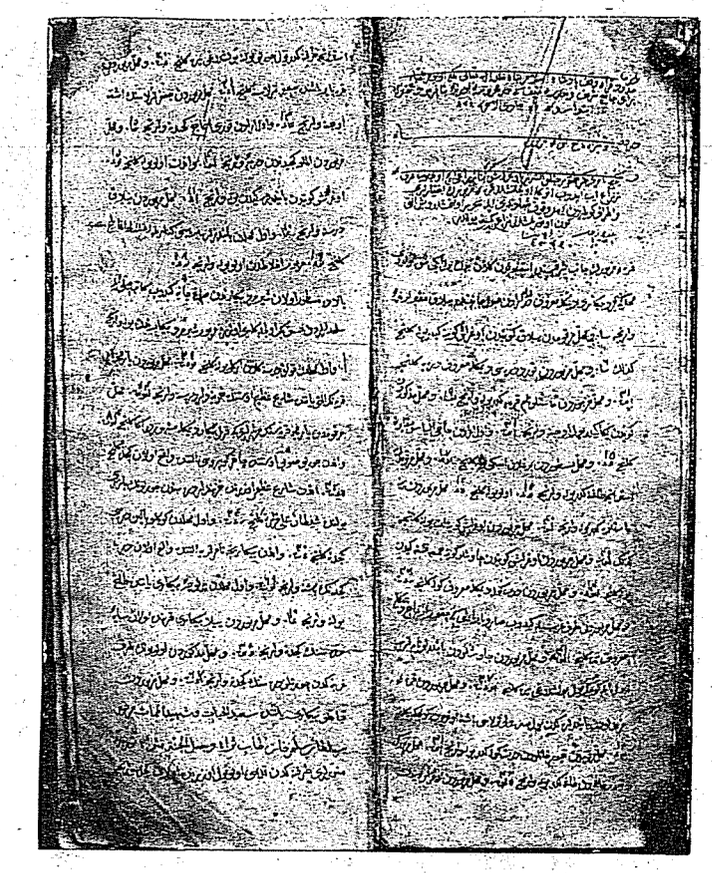

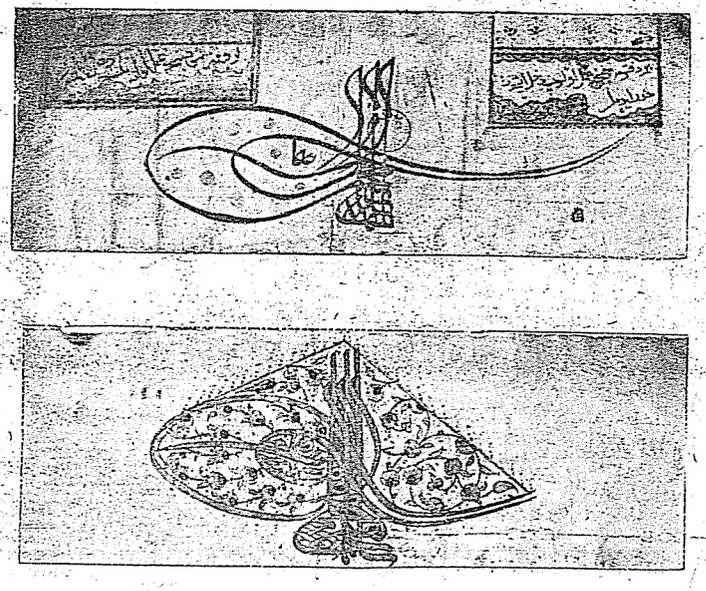

Resim : 127 — Selimiye kütüphanesinde Selimiye camisinin meşhur vakfiysinin birinci sayfası ve tuğralardan birkaçının resmi

ULUĞ - MUHAMMET HAN YARLIĞI

(Orjinalinin 0,25 nisbetinde küçültülmüştür)

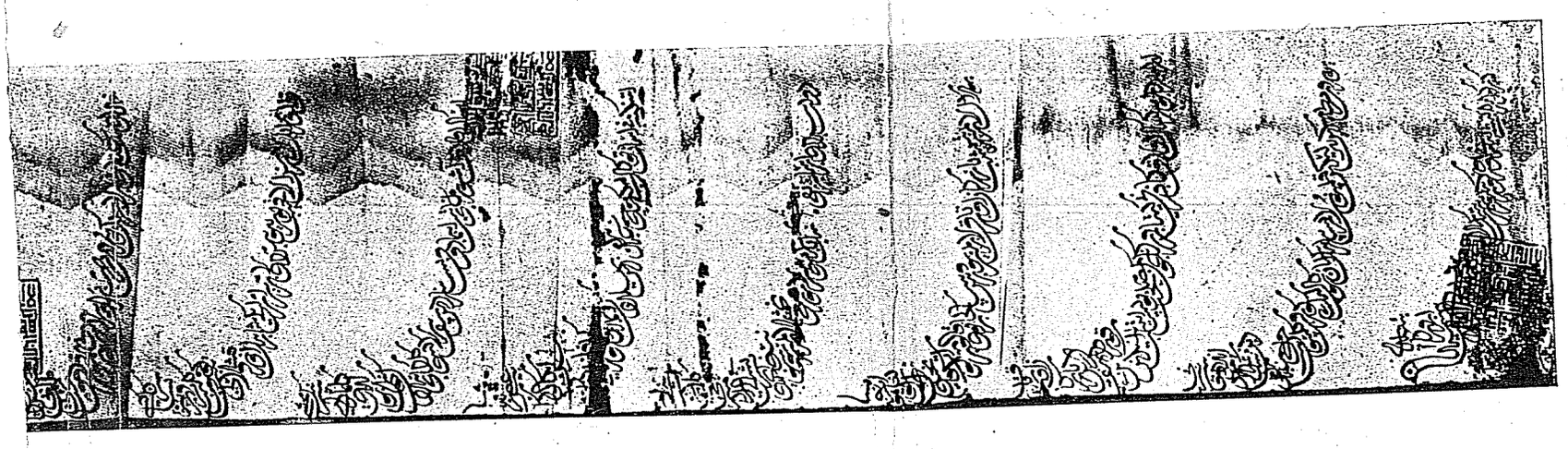

Dr. Akdes Nimet Kurat, *Uluğ-Muhammet Han Yarlığı*

Resimli Ay Matbaası T. I. Şirketi
İSTANBUL